This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

AARDRIJKSKUNDE

VOOR

ZEEVAART EN KOOPHANDEL.

Naar het Engelsch

VAN

JAMES HINGSTON TUCKEYS

MARITIME GEOGRAPHY AND STATISTICS.

VYFDE DEEL.

ASTOR LIBRARY NEW-YORK

Te ROTTERDAM, bij
J. IMMERZEEL, JUNIOR.
MDCCCXIX.

TWEEDE VERVOLG

VAN DE

NAAMLIJST

DER

INTEEKENAREN

OP DIT WERK.

Arbon en Krap, Boek- en Kaarthandelaren te Rotterdam.

J. van Baalen, Boekhandelaar te Rotterdam.

De Bibliotheek der Hooge School te Groningen.

Mr. P. J. Changuion, Secretaris van het Hof van Politie en Criminele Justitie te Paramaribo, best papier.

De Gebroeders van Cleef, Boekhandelaren te Amſterdam.

De Wed. Cijfveer, Boekhandelareſſe te Leyden.

P. Donk, Boekhandelaar te Amſterdam, 3 Exempl.

D. Fontein, Zeepzieder te Harlingen.

L. Herdingh en Zoon, Boekhandelaren te Leijden.

J. Le Jeune, Luitenant ter zee.

Kyff en van Giffen, Kooplieden te Groningen.

De Maatſchappij van Aſſurantie, Discomptering en Beleening der ſtad Rotterdam.

A. Maij van Vollenhoven, Boekhandelaar te Rotterdam.
J. D. Musquetier, Schout bij nacht.
J. Oomkens, Boekhandelaar te Groningen.
J. H. den Oûden, Boekhandelaar te Amſterdam.
J. ten Post, Koopman te Groningen.
F. Riepenhof, Koopman te Amſterdam.
Hk. Scheerder, Schoolhouder te Amſterdam.
J. van der Schroef, Gz., Boekhandelaar te Utrecht, 2 Exempl.
B. Schuitema, Koopman te Groningen.
A. P. T. Storm Lotz, Viſiteur ter In- en Uitklaring bij den Engelmansplaat.
J. Sypkens, Koopman te Groningen.
J. G. van Terveen, Boekhandelaar te Utrecht, 5 Exempl.
C. A. Thieme, Boekhandelaar te Arnhem, 2 Exempl.
Joh. Tromp, Koopman te Rotterdam.
H. Veenſtra, Doopsgezind Predikant aan den Burg op Texel.
C. Vethace, Fransch Kostſchoolhouder te Thiel.
J. de Vos en Comp., Boekhandelaren te Dordrecht, 4 Exempl.
De Wed. Warnars en Zoon, Boekhandelaren te Amſterdam.
D. R. van Wermeskerken, Boekhandelaar te Thiel, 2 Exempl.
Jac. van Zwijndregt, Lz., Koopman te Rotterdam.

INHOUD

VAN DIT

VIJFDE DEEL.

EILANDEN IN DEN ATLANTISCHEN OCEAAN.

	bladz.
De Kanarische eilanden in het algemeen. . .	1
Het eiland Teneriffe	7
Groot Kanarie, Fer, Gomera, Palma, enz. .	13
Madera en Porto Santo. . . .	18
De Vlaamsche eilanden. . . .	25
Ferroe eilanden.	31

IERLAND.

Algemeene beschouwing.	38
Beschrijving der Zuidkust. . . .	40
——————— *Oostkust.* . . .	53
——————— *Noordkust* . . .	59
——————— *Westkust.* . . .	62
Kanalen, handel en visscherij van Ierland. .	68

GROOTBRITTANJE.

Onderscheidene hoogte, stroomen en getijden. .	73
Het Westelijkste gedeelte der Zuidkust van Engeland.	79
— *eiland Portland.*	94
Vervolg der Zuidkust van Engeland. . .	96

Het eiland Wight 101
—— *Oostelijkste gedeelte der Zuidkust van Engeland.* 104
De Golf der Theems en deze rivier. . . 120
— *Oostkust van Essex, Suffolk en Norfolk* . 130
—————— *Lincolnshire, Yorkshire, Durham en Northumberland.* 140
Schotlands Oostkust. . . . 159
——— *Noordkust.* . . . 178
Het Zuidelijkste gedeelte der Westkust van Engeland 181
Zuidwallis. 191
Noordwallis, Anglesea en Holyhead. . . 202
De Noordwestkust van Engeland. . . 214
— *Westkust van Schotland.* . . . 221
— *Zuidoostelijkste Hebriden.* . . . 235
— *Noordwestelijkste.* . . . 243
— *Orkneys.* 246
Hitland. 254
De Normandische eilanden, Guernsey, Jersey, Alderney, enz. 258
— *Sorlings of Scilly eilanden.* . . . 264
Het eiland Man. 267
Binnenlandsche Kanalen van Grootbrittanje. . 271

GROOTBRITTANJE'S KOOPHANDEL, VISSCHERIJEN EN ZEEMAGT.

Opkomst van den Britschen Zeehandel. . 284
Deszelfs voortgang onder en na Koningin Elizabeth. 290
Jongstledene en tegenwoordige handel van Grootbrittanje, op Europa en de Middellandsche en Zwarte zeeën 295
Handel op de verdere landen der wereld. . 302
Tolhuis opgaven, enz. . . . 308

Open-

Openbare Handels-Compagnien en verdere inrigtingen ten behoeve van den Zeehandel. . . 311
De visscherijen van Grootbrittanje. . . 315
— Terreneufsche visscherij en de walvischvangst. 338
— Britsche Zeemagt eerste tijdperk. . . 343
——————— *tweede tijdperk.* . 349
——————— *derde tijdperk.* . . 354

KORT OVERZIGT DER VOORNAAMSTE MERKWAARDIGHEDEN VAN LONDON.

Korte inleiding. 366
Londons opkomst en lotgevallen. . . . 370
——— *voornaamste gebouwen.* . . . 384
Wat een vreemdeling te London inzonderheid heeft in acht te nemen. 404

BREEDERE AANTEEKENINGEN. 410

TAFEL I. *De Engelsche gelden, gewigten en maten met de Nederlandsche vergeleken.* . . 465
——— II. *Geographische liggingen.* . . 467

VERBETERINGEN EN BIJVOEGSELEN.

Het eerste deel nopens Drontheim, Bergen in Noorwegen, enz. verbeterd en aangevuld. . 475
Bijzonderheden nopens ROGGEVEEN. . . 478
——————— *Stockholm, Koppenhagen, enz.* 481
Aanmerkingen op het tweede deel. . . 484
Berigten nopens Genua, Pisa en Livorno. . 487
Beschrijving van Rome. . . . 490
——————— *Napels.* . . . 493

Aan,

Aanmerkingen nopens het derde, vierde en vijfde deel. 495
Lijst van Engelsche Zee- en Landkaarten, enz. . 497
Alphabetische lijst van geschriften over de behandelde onderwerpen. 502
Algemeen register op de gezamenlijke deelen van dit werk. 527
Opheldering van het register, enz. . . 700

DE KANARISCHE

EILANDEN,

van welker vroege ontdekking de *Inleiding* gewaagt, werden voor en na door Spanje bemagtigd, na dat JEAN BETHINCOURT, een Edelman uit Normandie, zich in 1402 van Lancerote meester had gemaakt. Teneriffe bukte het laatste van alle, en eerst in *1496. Het zijn elf eilanden*, van welke er slechts zeven eene aanmerkelijke grootte hebben (*).

Het luchtsgestel is gematigd en gezond, maar op de onderscheidene eilanden verschillend, naar derzelver hoogte van grond en ligging, met opzigt tot de heerschende N. O. en Noordewinden. De regentijd begint er soms aan het einde van *November*, maar gemeenlijk later, en duurt tot Maart. Dit

(*) Misschien vormden dezelve, of althans eenige derzelve te zamen, onlangs een groot eiland. Zie de *Inleiding*, *I deel*, *bladz.* 139, 140. Men vindt er althans sporen van de hevigste Vulkanische uitberstingen. Zie BORY DE S. VINCENT, *Essay sur les Iles Fortunées*, *Paris* 1803.

Dit saizoen noemen de eilanders *winter;* het vriest er intusschen zelden, en er valt enkel op de bergen sneeuw. Dezelve blijft op den piek van Teneriffe van November tot Junij ongesmolten. De regen veroorzaakt er dikwijls groote schade, daalt in stroomen van de bergen af, en sleept een groot deel der plantaarde mede, welke derzelver zijden bedekt. Intusschen zouden de eilanden buiten dien regen veelal gansch onvruchtbaar zijn; want weinige derzelve hebben bestendig loopende beken. Op de vlakten rijst er de Thermometer doorgaans niet boven de 80°, en daalt hij niet beneden de 60°.

De algemeene veldvruchten der eilanden zijn gerst, rogge, maiz, aardappelen, erwten, enz. tot voedsel voor de bewoners; en wikken, linzen, erwten, boonen, en een weinig haver, voor het vee. De boomvruchten bestaan er uit vijgen, olijven, dadels en druiven, en, in de tuinen, chinasappelen, limoenen, perzikken, amandelen, bananen, appelen, peren, kersen, pruimen, kweeën, abrikozen en granaatappelen. De katoenboomen der eilanden zijn heerlijk, doch worden door de inwoners verwaarloosd. Het suikerriet wil er ook zeer wel voort, maar komt er weinig in aanmerking, en dat er van komt wordt door de eilanders verteerd. De keukengroentes, die men er teelt, zijn zoete potatoes, yams, spruitkool, uijen, welke er in menigte naar Amerika worden uitgevoerd, kalabassen, watermeloenen,

spi-

spinagie, aardbezien, salade, cichorei, radijzen, knollen, beetewortelen, wortelen, kers, pimpernel, artisjokken, piment, absynt, porseleinen sellerij.

Het wilde gedierte, dat men op het eiland vindt, bestaat uit beesten van verschillende soorten, hazen, konijnen, ratten en muizen, wilde geiten en katten. Voormaals vond men er wilde ezels en honden, maar deze zijn er verdwenen. De tamme dieren zijn er paarden, ezels, muilezels, ossen, varkens, schapen, geiten, honden en katten.

Er zijn aldaar 64 soorten van gevogelte, waaronder faisanten, wegganzen, woudhoenders, snippen, roodpootige patrijzen, kwakkels, duiven, enz. (*). De vischvangst aan de kusten brengt er weinig op. In de lente evenwel komen er groote scholen van makreelen aan, en worden zij er in menigte gevangen.

De bevolking schijnt er in evenredigheid aan haren gewonen aanwas toe te nemen, blijkens de volgende tafel:

In

(*) Geen het minste gewag maakt de schrijver hier tot onze verwondering van de Kanarievogeltjes, welke op deze eilanden in het wild leven, en er bij duizenden in het suikerriet zitten, zoo als de musschen bij ons in de erwten. Zij behooren, weet men, tot het geslacht der vinken, en worden bovenal in Tyrol en daaromstreeks als handelsartikel aangefokt.

In 1678 telde men er 105,637 zielen.
— 1745 ———— 136,192
— 1768 ———— 156,000
— 1794 ———— 174,000; volgens LE DRU; doch volgens Lord MACARTNEY slechts 169,500; en in 1803, volgens BORY DE S. VINCENT, slechts 157,699. De bevolking van elk bijzonder eiland zal in het vervolg worden opgegeven.

De gezamenlijke eilanden worden door een Commandant-Generaal geregeerd, die zich te S. Cruz op Teneriffe onthoudt. Hij is opperregter in alle krijgszaken, doch men kan van hem op Madrid appelleren. Zijn jaargeld is 9000 Piasters. De opperste beambten onder hem zijn een Auditeur, een Konings Luitenant, een Stads Majoor, en een Oorlogs Commissaris. Voor de burgerlijke justitie heeft elk Canton een Alcalde, van wien men op de Opper-Audientie van Palmas op Groot-Kanarie kan appelleren. Het bestuur der Godsdienstzaken berust bij een Bisschop, die ook te Palmas resideert, waar er tevens een geregtshof van Inquisitie is. De eilanden worden als onmiddellijk van de Spaansche Provincie Andalusia afhankelijk beschouwd; en Groot Kanarie, Teneriffe en Palma, zijn domeinen van de Kroon, die den eigendom der overige eilanden vervreemd heeft.

De prijs der levensmiddelen wordt op al de eilanden jaarlijks door Commissarissen geregeld. De zetting van 1794 was.

Olijf-

Olijfolie, de flesch	1 f.	8 d.		Gezouten spek . . .	o f.	4 d.
Kaarsen, het pond	o	6		Witte brood . . .	o	½
Vermicelli . . .	o	7½		Zoute visch . . .	o	4
Rijst	o	3		Ossen en schapenvleesch		
Inlandsche Kaas . .	o	5½		tusschen de 3½ en 4½ pence.		
Boter	1	3		Appelen	o	1
Ham	o	6		Chinas app. 5 stuks	o	½
Gezouten vleesch	o	3½		Pekelharing 4 stuks	o	1½

Het voornaamste voedsel der geringer klasse is, behalve aardappelen, en groentes, zoute visch, die de visscherij verschaft, welke men van de eilanden aan de tegenoverliggende kust van Afrika drijft. Dezelve houdt 25 of 30 brikken onledig, van ongeveer 30 ton elk, en voornamelijk van Groot Kanarie komende. Dezelve doen 7 of 8 togten in het jaar, en brengen telkens 18 of 20,000 ton visch aan, ten bedrage van 1000 Piasters, als men het pond van 28 oncen op 6 quarters berekent. Aan het bestendige gebruik van die visch, die slecht verzorgd wordt, schrijft men de huidziekte toe, waaraan de eilanders onderhevig zijn.

De handelsartikelen bestaan er voornamelijk uit wijnen en brandewijn. Wijn leveren de eilanden *jaarlijks* ongeveer 40,000 pijpen, waarvan het eiland Teneriffe alleen de helft, en de andere eilanden te zamen de andere helft, verschaffen. Daarvan worden er jaarlijks 20,000 pijpen; deels zoo als zij zijn, en deels tot brandewijn verstookt, uitgevoerd. De wijn, is meestal sterk en droog; alwaarom de Franschen hem *sec* noemen, terwijl hij op de eilanden *Vidonia* heet. Hij is veel slech-

 ter,

ter, dan de wijn van Madera, en veel goedkooper tevens. De prijs was, in 1776, 12 P. St. de pijp, en, in 1804, 20 P. St. Men vindt er thans slechts weinig van den heerlijken wijn, die er voormaals veel gebouwd, en in naam aan de malvezij, die de Franschen, naar Napoli de Malvasia, *vin de Malvoisie* noemen, gelijk gesteld werd. De brandewijn der Kanarische eilanden gaat voornamelijk naar Spaansch Westindie. Men verbruikt er tot eene pijp brandewijn 5 pijpen Kanarie-sec.

Het eiland Teneriffe bezit den voornaamsten handel der gezamenlijke eilanden. Deszelfs havens zijn bijkans de eenige, die door vreemde schepen, als Engelsche, Noordamerikaansche, Fransche, Deensche, Hamburgsche en Nederlandsche, bezocht worden; maar de Engelschen hebben er verreweg het grootste deel aan den handel, en de uitgebreidste handelsbetrekkingen op het eiland. Engeland zendt derwaarts wollen en katoenen manufakturen, staalwerk, hoeden, leder, zeep en kaarsen. Frankrijk kamelotten, kamerijks doek, zijden stoffen en Fransche wijnen. Het Noorden van Europa ijzer, pekelharing en traan. Noordamerika tarwe, was, gezouten vleesch, en vatduigen. De invoer uit Spanje bepaalt zich bij eenige wollen stoffen, hoeden en olijfolie.

Orchilla zamelt men, inzonderheid op Teneriffe, van de rotsen in. Het was weleer een voornaam uitvoersartikel, en wordt voor rekening van

de

de Kroon ingezameld, die daarop geweldig veel plagt te winnen, tot dat de Engelschen, die er voornamelijk gebruik van maakten, goedkooper middelen om violet te verwen gevonden hebben, en de prijs der Orchilla tot de helft gedaald is.

De verdere uitvoer bestaat uit eenige vijgen, rozijnen, China'sappelen, zijden kousen en handschoenen uit de Teneriffsche fabrieken, soda van Fortaventura en Lancerota, een weinig katoen, suiker, honig en was.

De eilanden van Teneriffe, Palma en Groot-Kanarie, zijn de eenige, die regtstreeks op Spaansch Amerika mogen handelen. De uitvoer daarheen was in 1788 aan

voortbrengsels der eilanden .	23,800 P. St.
vreemde koopwaren	14,200
	38,000
Men kreeg van daar terug voor .	30,000

De zuivere opbrengst der eilanden aan de Kroon, na aftrek van alle uitgaven, loopt niet boven de 60,000 P. St. jaarlijks.

Teneriffe (*), dat wel niet in grootte, maar toch anderzins, het belangrijkste der Kanarische eilanden is, vormt na genoeg een driehoek, en is van

(*) Van dit eiland vergelijke men hier eene fraaije beschrijving door den Heer MELVIL VAN CARNBEÉ, in de *Verzameling van berigten over eenige onderwerpen der Navigatie*, II. *deel*, *bladz.* 155 *en volg.*

van het N. N. O. naar het Z. Z. W., 70 mijl lang, en van het Oosten naar het Westen 22 mijl breed. Het bevat 1540 vierkante mijlen. Deszelfs naam is eene verbastering van *Thenariffe*, dat in de taal der oude eilanders een *witten berg* aanduidt. Dien naam voert het, om dat deszelfs piek het grootste gedeelte des jaars met sneeuw bedekt is; uit hoofde waarvan het bij de ouden *Nivaria* heette.

Men ademt er eene gezonde lucht. Aan de Oostzijde heerscht er eene vrij geregelde afwisseling van land- en zeewinden; aan de Z. W. zijde stilte en slappe Z. W. winden. Aan dezen kant is het eiland over het geheel dor en weinig bevolkt; maar de Noord- en Oostkusten zijn vruchtbaar, en hebben eene talrijke bevolking.

De grond des geheelen eilands bestaat uit vulkanische stoffen. In de tusschenruimtes tusschen de groote vakken van scorien groeijen er bosschen van welriekende en melkige planten, van de klassen der *cactus*, *euphorbia*, enz. Het gansche eiland is vol kloven in den grond, *barancas* genoemd, welke bij regen de bedden van beken worden, en menigvuldige schilderachtige watervallen vormen. Nabij het midden des eilands verheft zich de vermaarde piek, oulings de *Piek van Teyde*. Hij rijst in den vorm van een suikerbrood op, ter hoogte van tusschen de 13 en 14,000 voet, en kan 43 uur ver gezien worden. Zijn grondslag heeft 5 uur omvangs. Zijn top is een vulkaan, die ge-

sta-

ſtadig ſmeukt, doch ſints 1706 geen vuur heeft opgegeven; maar de Cahorra, een der kleinere pieken, die den grooten omringen, vlamde in 1798. Dat, en waarom de Nederlanders de lengte van den grooten piek af plagten te rekenen, vermeldt de *Inleiding*.

Behalve de plantgewasſen, die aan al de eilanden gemeen zijn, brengt *Teneriffe den boom voort*, die gomdragon oplevert, en zijn de bergen met eene ſoort van dennen- en cipresſen- ceder- en laurierboomen, bedekt. De eenige dieren, die er *in het* wild loopen, zijn herten en geiten.

Men telde er in 1790, volgens Lord MACARTNEY, 100,000 inwoners, doch een later ſchrijver bepaalt *de bevolking in* 1803 tot ſlechts 67,399 zielen en 3000 Monniken.

De hoofdplaats Laguna, eigenlijk S. Christoffel de Laguna, ligt aan de Oostzijde des eilands, 4 mijl van zee, nabij een meer, waarvan zij haren naam ontleent, en waaruit het water des zomers bijkans ganſchelijk verdwijnt. De ligging der plaats is laag, in vergelijking met de bergen rondom haar, maar echter zoo hoog boven de zee, dat zij er het luchtsgeſtel grootelijks van dat aan de kust doet verſchillen. De bevolking is er van 8000 zielen, en de meeste landeigenaars en verdere gegoede ingezetenen wonen hier.

S. Cruz, de aanzienlijkſte ſtad des eilands, en het verblijf van den Gouverneur, ligt aan de Oostzijde, 5 uur van Laguna, op eene zandige

 plek

plek gronds, aan den voet van eene bergketen, die N. O, en Z. W. gerigt is. De stad bevat vier voorname straten; breed, regt en zindelijk, en van het Noorden naar het Zuiden gerigt, benevens tien kleinere, welke die andere regthoekig kruisen. De huizen zijn, ten getale van 800 of 900, netjes van steen gebouwd, wit gepleisterd, en 2 verdiepingen hoog. De vensters hebben jalouzien in plaats van glas. Men schat de bevolking op 8000 menschen; buiten de Geestelijkheid en bezetting. Deze laatste bestaat uit een Linie-regiment van 500 man, en 100 Artilleristen. Deze gezamenlijke manschappen zijn langs 13 forten en batterijen verdeeld, welke onder het bereik van elkanders geschut liggen; en langs de gansche baai eene keten vormen. Het voornaamste van deze werken is het fort S. Philippus aan de Zuidzijde, en Passo Alto aan de Noordzijde, aan den voet van een berg, die over sommige punten van dit fort henen hangt. Langs hetzelve loopt er ten Zuiden aan den landkant eene diepe klove, welke eene natuurlijke gracht oplevert, en de nadering van een vijand hoogst moeijelijk, zoo niet onmogelijk, maken moet.

De baai wordt van het N. N. O. tot het W. N. W. door het land gedekt; maar, bij Zuidelijke winden, ligt men er geenszins veilig; en bovendien is de grond er gemeenlijk rotsig, zoo dat men de kabels moet opboeijen, om het afvijlen voor te komen. Op dat men er te ligter aan wal

mo-

moge kunnen geraken, is er, van eene uitsprin-
gende rots af, eene moelje de baai in gebouwd, in welker hoek men trappen vindt, om aan land te stijgen. Die moelje heeft op haar uiteinde eene batterij van 6 zware stukken, welke bijkans de geheele baai bestrijken. Water wordt er langs buizen voor de schepen aangebragt.

N. S. de Candelaria, 4 uur ten Zuiden van S. Cruz, aan eene zandige baai, is een groot dorp, dat voornamelijk door visschers wordt bewoond. Guimar, ook een groot dorp, ligt ½ uur ten Zuiden van Candelaria en 1 uur van zee. Val de S. André is een klein dorp van 400 inwoners.

Orotava, de derde stad des eilands, ligt aan de Noordkust, een uur van zee, en heeft ongeveer 5000 inwoners, voornamelijk landeigenaars. De omstreken zijn vruchtbaar en wijnrijk. De haven, eigenlijk *Puerto de la Cruz* of *de la Paz*, heeft ook 5000 inwoners, en is, naast S. Cruz, de handelrijkste plaats des eilands. De reede ligt er aan de Noord- en N. W. zijde gansch open; en, daar de Noordewind er het meeste heerscht, en er eene zware dijning aanbrengt, valt het landen er zeer moeijelijk en onaangenaam; en de eenige wijze, waarop men er wijnpijpen aan boord der schepen weet te brengen, is, dat men ze op vlotten laadt. Desniettegenstaande is die reede van Mei tot October tamelijk veilig; maar in de andere maanden, wanneer N. W. winden er me-

nigvuldig zijn, is zij zeer gevaarlijk, en steken de schepen, bij den eersten schijn van zulken wind, doorgaans het ruime sop in.

La Ramala, of S. Juan de la Rambla, een dorp van 1500 inwoners, leverde voormaals veel malvezij. Realejo, een dorp, dat een uur ten Noorden van Orotavo ligt, is in het hangen van een berg tusschen wijngaarden gebouwd. Taraçonté is een aanzienlijk dorp van 3500 inwoners.

Garrachico was in de zeventiende eeuw de voornaamste haven des eilands; doch in 1706 vulde eene uitbersting van den vuurberg de haven ganschelijk met vloeibare lava op, en verpligtte de Kooplieden, om naar Orotavo of S. Cruz te wijken; thans is het een dorp van 1600 inwoners, op de eigene plaats, waar de schepen plagten te ankeren.

S. Jago ligt op den top van een hoog gebergte, dat de kust bezoomt, en in het onvruchtbaarste en meest vulkanische deel des eilands.

De Z. W. kust is, zoo als wij reeds hebben opgemerkt, het allernaaktste deel des eilands; en de lava van den piek schijnt haren loop bijkans geheel naar dezen kant gerigt, en er eene keten van steile bergen gevormd te hebben, welke ter hoogte van ½ mijl regtstandig uit zee oprijst.

Adexa is een klein dorp van 800 inwoners, aan eene baai, welke door de kleine schepen der inlanders bezocht wordt, om de voortbrengselen der omstreken, uit suiker en rogge bestaande, te ver-

vervoeren. Los Christianos, ten Zuiden van Adexa, ook aan een kleine baai, wordt door het zelfde flag van fchepen bezocht.

Groot Kanarie, 12 uur ten Z. O. van Teneriffe, is na genoeg rond, ongeveer 12 uur lang, 11 uur breed, en het best bewaterde en vruchtbaarfte der eilanden. Het brengt meer koren voort, dan de bevolking noodig heeft, en eenigen wijn, welke intusfchen voor dien van Teneriffe gezegd wordt onder te doen, en meestal tot brandewijn wordt verftookt. Hetzelfde eiland levert eenige zijde, fuiker van eene uitnemende hoedanigheid, honig, was, wol, katoen, en veel zout. Men fchat er de bevolking op 40,000 zielen. Het krijgsvolk beftond op dit eiland in 1776 uit 1640 koppen, en was in 11 forten en redouten verdeeld.

Palmas, de hoofdplaats van dit eiland, ligt aan de N. O. zijde. De reede wordt er aan den N. O. kant door de N. O. punt des eilands gedekt, welke als een fchiereiland in zee uitloopt, en eenige onbewoonde rotfen op zich heeft.

Fer, Ferro, of Hierro, het Z. W. der Kanarifche eilanden, is 6 uur lang en 3 uur breed. De kusten beftaan er uit fteile klippen, en de bergen zijn vulkanisch. Er zijn aldaar geene beken, en flechts weinige bronnen, die des zomers meestal verdroogen. De voortbrengfelen bepalen zich er bij eene kleine hoeveelheid van koren, eene groote van orchilla, vijgen en druiven, waarvan men brandewijn ftookt. In de bosfchen

zijn

zijn er aldaar herten, fazanten, trapganzen en roodpootige patrijzen.

De inwoners, ten getale van ongeveer 4000, generen zich voornamelijk van veefokkerij. Er hangt over dit eiland gemeenlijk mist, alwaarom hetzelve bij de bewoners der andere eilanden het *Zwarte eiland* heet. Elgolfo, of de Golf, aan de Oostzijde, is er het voornaamste dorp. De hoofdplaats Valverde, na genoeg midden op het eiland, was het punt, door hetwelke LODEWIJK XIII den eersten Meridiaan getrokken wilde hebben, zoo als reeds in den aanvang van dit werk vermeld is.

Gomera, ligt 7 uur van de Z. W. kust van Teneriffe af, is 6 uur lang, in het midden 3 uur breed, bergachtig, maar wel met hout bezet. Het bevat schoone valleijen, en brengt wijn en koren voort, doch niet genoeg voor de bevolking, die uit 7000 menschen bestaat.

De hoofdplaats Palmas ligt op de Oostkust, aan eene baai, welke van de N. O. zijde door eene uitspringende punt gedekt wordt, en in welke er verscheidene riviertjes vallen.

Palma, het N. W. der Kanarische eilanden, is 8 uur lang en 6 uur breed, zeer bergachtig en vol hout. Het heeft binnen op zich verscheidene groote craters, en is enkel langs de kust bebouwd. De beste Kanariewijn groeit hier. Men oogst er eene menigte amandelen, een weinig suiker en zijde, en koren, om de 20,000 inwoners een half

jaar

ſtar te voeden. Wild gedierte is er op dit eiland niet. Men zegt, dat het meer, dan een der andere, aan Westelijke winden en regen onderhevig is.

De hoofdplaats S. Cruz ligt nabij het midden der Oostzijde, en heeft ten Noorden van zich eene fraaije zandige baai, de *reede van Rand* geheeten.

Fortaventura is 20 uur lang, en tusſchen de 5 en 2 uur breed. Het beſtaat uit twee ſchiereilanden van bijkans gelijke grootte, en heeft geene riviertjes en ſlechts weinige bronnen, doch brengt meer koren voort, dan de inwoners noodig hebben, en voorts een weinig katoen, en gewone &c. *De hoofdbezigheid* der 20,000 inwoners beſtaat in het verzamelen en branden der Soda, welke er de oevers bedekt.

Lancerota, dus naar deszelfs ontdekker genoemd, is 6 uur lang en 4 uur breed. De boomen, die er voormaals de toppen der bergen bedekten, zijn ganſchelijk geveld, en dit heeft het eiland zoo waterloos gemaakt, dat er ſlechts eene loopende bron op hetzelve is, die men aan de Noordzijde vindt, waar de kust aan zee met zeer hooge ſteilten bezet is.

In jaren, wanneer het genoegzaam regent, brengt het eiland voor deszelfs inwoners meer dan genoeg plantenvoedſel voort. Er valt aldaar ook wijn, die meestal tot brandewijn voor Amerika wordt verſtookt. De bevolking van Lancerota, en

en een klein eilandje in deszelfs nabijheid, wordt op 9500 zielen begroot.

Puerto de Naos en Puerto Cavallos, aan de Zuidzijde des eilands, binnen riffen gelegen, zijn twee goede havens. De eerste is de Noordelijkste, en aan de N. O. zijde wel gedekt. De riffen breken er de dijning, en maken het water zoo effen, dat de Kanarische schepen, die gekalefaterd moeten worden, gemeenlijk hier worden gebragt. De haven heeft door die riffen henen twee ingangen, in welker Zuidelijksten er bij den Vloed slechts 14 voet waters staat. In den anderen staat er alsdan 17 voet, en binnenin tusschen de 10 en 27 voet. Het Getijde rijst er 10 voet.

Puerto Cavallos ligt eene mijl ten Zuiden van Puerto Naos, en wordt aan de N. O. zijde door een klein eilandje gevormd, dat door eene brug met het vaste land vereenigd is, en de ruinen van een kasteel bevat. Aan de Z. W. zijde wordt de haven door eenen rigchel van klippen beperkt, welke midden in het kanaal, dat slechts 12 voet diep is, van den wal afkomt. Binnenwaarts is er 17 voet diepte.

De straat tusschen Lancerota en Fortaventura heet het Kanaal van Bocayno. Daarin ligt het eiland Lobos, dat 2 uur lang en ½ uur breed is, en het kanaal in tweeën verdeelt. Het gedeelte tusschen Lobos en Fortaventura is twee mijl wijd, en heeft 5 vadem waters, en eene goede ankerplaats. Het gedeelte tusschen Lobos en Lancerota

is

is 4 mijl wijd, en 10 vadem diep. Nevens het Noordeinde van Lobos ligt er een groot rif, waarop de zee geweldig breekt. Dit eiland heeft geboomte noch zoet water.

Gratiosa ligt een uur ten Noorden van Lancerota; en het kanaal tusschen beide vormt de haven van El Rio, met 6 of 7 vadem waters. Gratiosa is 5 mijl lang en eene mijl breed. S. Clara, 6 mijl ten N. W. van Gratiosa, en Alegranza, dat geen zoet water heeft, zijn kleine eilandjes, van welke er nog geene beschrijving voor handen is.

DE MADERAS, VLAAMSCHE EN FERROE EILANDEN, ENZ.

Tusschen de Kanarische eilanden en de Maderas liggen de Salvages, eene groep van rotsige eilanden, waarvan het Noordelijkste, dat het *Groote eiland* heet, hoog en dor is, doch op elk einde eenig geboomte heeft. Het is ongeveer eene mijl in den omvang groot. Drie uur van hetzelve liggen ten Z. W. de *Groote* en *Kleine Piton*, door eene rotsige bank, bij de Engelschen de *Ledge* geheeten, met hetzelve vereenigd.

De Maderas bestaan uit het eigenlijke Madera en Porto Santo. Zij liggen tusschen 32° 22′ en 33° 10′ N. Br. tusschen 17° 30′ en 16° 20′ W. L. en 150 uur van de Afrikaansche Kaap Blanco.

Het eigenlijke Madera (*) is 60 mijl lang en 20 mijl breed. Het bevat 407 vierkante mijlen, en is slechts een ontzaggelijk groote berg, in welks top er eene holligheid is, die voor den crater van een

(*) Over deszelfs wederopsporing na de middeleeuwen handelt de *Inleiding*. Met deszelfs volgende beschrijving vergelijke men het deswegens vermelde in de *Ontdekkingsreis* van Kapitein FLINDERS, en het opstel van wijlen den Vice-Admiraal DE WINTER, in de meergemelde *Verzameling van berigten over eenige onderwerpen der Navigatie*, *II deel*, *bladz.* 1 *en volg.*

een geweezenen vulkaan gehouden wordt, maar thans met gras bedekt is. De menigte van lava, en andere vulkaniſche ſtoffen, die men op het eiland vindt, bewijzen voorts ook, dat er voormaals onderaardsch vuur woedde.

De verſchillende takken van dezen grooten berg zijn door enge tusſchenruimten van een geſcheiden, welker zijden met eene zeer dunne laag van aarde bedekt zijn, maar nogtans overal bebouwd worden. Verſcheidene dier plekken bevatten nette dorpen en gehuchten, en alle hebben zij beekjes van heerlijk water.

De lucht is er zacht en gematigd warm, en wordt aan teringachtige lieden aanbevolen. De verſchillende hoogte der plaatſen veroorzaakt er intusſchen allerlei verſcheidenheid in de warmte, van die der verzengde luchtſtreek af tot aan de gematigde koelte van het midden van Europa. In Januarij is de top des bergs gemeenlijk met ſneeuw bedekt, terwijl de Thermometer te Funchal op 64° ſtaat. Hij daalt hier nooit lager dan 55°, en hij rijst niet hooger, dan 76°; uitgezonderd bij een *Z. O.* wind, wanneer hij ſoms tot 95° klimt.

De rijkdom van Madera beſtaat enkel in deszelfs wijngaarden, die met heggen van ſlechte peren- en wilde rozen- granaatappel- en mirten-boomen omringd zijn. Witte druiven teelt men er het ſterkſte, maar ook roode, die een witten wijn geven, welken men *bastardo* noemt, en witte druiven, die een roodachtigen van den naam van *wijn-tint* opleveren.

Men begroot de gezamenlijke wijnen, die er jaarlijks geoogst worden, op 25,000 pijpen, van 120 gallons de pijp; en den uitvoer op 15,000 pijpen; en wel naar Engeland 4,500, naar Oostindie 5,500, naar Westindie 3000, naar Noordamerika, enz. 2000. De overige 10,000 worden op het eiland verteerd. Er vallen hier ook 500 pijpen malvezij. De prijs van den Maderawijn heeft sints eenige jaren grootelijks toegenomen. In 1790 verkocht men te Funchal de eerste soort voor 32 P. St. de pijp; in 1804 voor 45. De malvezij werd in 1790 voor 60 ingekocht.

Het plantgewas des eilands is, behalve de wijngaarden, de eddoe wortel, waarvan de arme volksklasse voornamelijk leeft, en waarvan men de bladeren aan de varkens geeft. Men teelt er voorts zoete potatoes, en op de hooge streken, die voor wijngaarden ongeschikt zijn, kastanjes. Tarwe en gerst zaait men in zulke wijngaarden, als na genoeg uitgeput zijn; maar de geheele opbrengst aan granen levert er voor geen 3 maanden onderhoud; het ontbrekende komt van de Vlaamsche eilanden en Noord- en Zuid-amerika. Suikerriet wordt er ook gekweekt, en hetzelve werd van hier het eerste naar Amerika overgebragt. Het eiland heeft mastik- en andere gom-boomen, kaneel- en ceder-boomen, enz. In de tuinen teelt men er de meeste Europeesche vruchten, en eenige van tusschen de Keerkringen, als plantanen, guavas, enz.

Ge-

Gewone tamme dieren zijn er in genoegzamen overvloed, de wilde bestaan er enkel uit konijnen, en de kruipende uit hagedissen. De gewoonte van de varkens voedsel in de bosschen te laten zoeken, heeft er een half wild ras voortgebragt, waarnaar men met honden jaagt.

De *bevolking* des eilands is, volgens BARROW, van 80,000 zielen, volgens Lord MACARTNEY, in 1791, van 90,000. De militaire magt bestond er in 1790 uit 150 man Linietroepen, Infanterij, 150 Kanonniers, 2000 man geregelde, gekleede, gewapende, en in den wapenhandel geoefende, militie, en een landstorm van 10,000 man. Het eiland is in de twee Kapiteinschappen van Machico en *Funchal verdeeld.*

De Engelschen hebben er 20 handelhuizen, welker vereeniging er de Britsche faktorij vormt, en den handel des eilands genoegzaam bij uitsluiting drijft. De uitvoer van andere artikelen, dan wijn, is genoegzaam onbeduidend, en bestaat uit eenig hout, mastik en andere gom, honig, was, en orchilla. Men begroot den gezamenlijken uitvoer op 500,000 P. St. waarvan Engeland en deszelfs kolonien voor 400,000 P. St. nemen, en de Noordamerikanen voor 90,000, maar Portugal slechts voor 10,000.

De invoer is aan manufacturen uit Engeland 300,000 P. St. aan koren, enz. uit Noordamerika 100,000; en uit Portugal en Brazilie, en van de Vlaamsche eilanden, genoegzaam ook

zoo veel; zoo dat in- en uitvoer tegen elkanderen opwegen.

De inkomsten van het bestuur zijn ⅓ van de opbrengst der wijngaarden, en een regt van 10 per cent op den invoer, en 11 per cent op den uitvoer, welk alles te zamen ongeveer 100,000 P. St. opbrengt. De jaarlijksche uitgaven zijn ongeveer 70,000. Er blijft derhalve voor de Kroon een zuiver inkomen overig van 30,000 P. St. doch in sommige jaren, zegt men, slechts ⅓ van die som.

Funchal, de eenige stad des eilands, ligt op de Zuidkust, aan eene wijde opene baai, waar men in geenerlei jaarsaizoen genoegzaam wel en veilig ligt, en het des winters, wanneer er dikwijls zware stormen uit het Z. W. woeden, gevaarlijk is. De oever der baai bestaat uit groote verbrande steenen, die de zee glad geslepen heeft. Er gaat hier dikwijls eene branding, die er het landen ondoenlijk maakt; en nogtans is dit het genaakbaarste deel des eilands.

De stad strekt zich ¾ mijl langs den oever uit, en ongeveer ½ mijl landwaarts in. Zij heeft enge kromme straten, welke met de steenen van den oever, of met groote brokken ruwe lava, die er het gaan zeer moeijelijk maken, gevloerd zijn. Eenige kleine stroomen, die van de bergen afdalen, loopen door de stad de baai in; maar, daar de inwoners daarin allerlei vuil werpen, brengen zij tot de zindelijkheid der straten weinig toe. Men schat er de bevolking op 15,000 zielen.

Fun-

Funchal wordt door 4 forten gedekt, als 1) door S. Jago, aan het Oosteinde der baai, onmiddelijk onder een steilen berg; 2) S. Lorenzo, waarin het Gouvernementshuis staat; 3) Piek kasteel, op een berg, ten N. W. der stad, ¼ mijl van den oever, en moeijelijk te naderen, maar nevens een anderen berg, vanwaar het kan worden bestreken; nogtans is het de voornaamste forteres, en zijn de wallen er hoog, doch zonder gracht, en slechts met 12 stukken geschut bezet; 4) de Loo rots, waarop een fort is, met veel kanon, dat er intusschen *en barbette* staat, en slechts eene zwakke borstwering voor zich heeft. Deze rots, eigenlijk *Ilheo*, of *het eiland*, geheeten, ligt 120 vadem van eene rotsige punt der baai af, en de enge tusschenruimte is 768 vadem diep. *Het kleine* vaartuig der eilanders ligt des winters aan die rots vastgemeerd, maar wordt bij den eersten schijn van slecht weder door het volk verlaten. Voorts is er, 200 schreden van de stad, een werk ter lengte van 100 schreden, met eenige bastions, en eene redout aan zee, die door de golven bespoeld wordt. De oever wordt door een lagen langen wal met geschut van afstand tot afstand gedekt, maar dit werk zou, zoo de branding er niet bij kwam, tegen eene landing van troupen weinig afdoen.

Behalve Funchal zijn de eenige landingsplaatsen op het eiland S. Cruz, ten Z. O., en Machico ten N. W., op welke beide plaatsen klein vaartuig wijn komt laden.

 De

De voornaamſte uitſpringende hoeken des eilands zijn Punt Lorenzo, ten N. O.; Punt Parga, ten Z. W.; en Punt de Sol, 3½ uur ten Westen van Funchal, dus geheeten, om dat zij bij ſtormig weder met fraaije regenbogen als beſchilderd wordt. Het is eene grootſche regtſtandig ſteile klip.

Nevens Punt Lorenzo liggen er eenige klippen boven water, en Zuid ten Oosten van de punt de Dezertas, drie kleine rotſige eilandjes, met een vaarwater tusſchen dezelve en Madera, dat geheel zuiver, en, uitgezonderd eene bank omſtreeks het midden, waarop er ſlechts 8 vadem waters ſtaat, tusſchen de 30 en 40 vadem diep is. Tusſchen de verſchillende Dezertas wordt de vaart ook door niets belemmerd.

Porto Santo, het kleinſte der Maderas, heeft op zich eenige ſpitſe bergen, en 15 mijl omvangs. Het ligt 14 uur van het andere eiland af, heeft eene bevolking van 5 of 6,000 inwoners, en voert een weinig drakenbloed, honig, was en zijde uit. Levensmiddelen zijn er overvloedig, en er is met minder moeite, dan op het andere eiland, versch water te krijgen. Aan de Z. W. zijde is eene baai, welke tegen alle winden, behalve die van het Z. W. tot het W., gedekt is, en eene van land omgevene havenkom bevat. De klippen, die men wil dat er 28 uur N. W. ten W. van Porto Santo liggen, hebben misſchien geen aanwezen.

Aan

Aan Portugal behooren, nevens de Maderas, de Azores toe, die ook de *Wester* of *Vlaamsche eilanden* heeten, omdat de Hertogin van Burgundie, zuster van ALPHONSUS, Koning van Portugal, in 1466 een derzelve, *Fayal* genoemd, aan JOB VAN HUNTER en MAARTEN BEHEM, die zich er met hunne en andere Vlaamsche gezinnen nederzetteden (*), in leen gaf. *Azores* heeten zij naar de valken, die de eerste ontdekkers er in menigte zagen. Zij zijn negen in getale, en liggen tusschen 39° 30′, en 37° 0′ N. Br. en tusschen 25° 0′ en 31° 30′ W. L., 257 uur van de Algarfsche Kaap S. Vincent. Zij rijzen uit den Oceaan tot oneffene steiltes op, zekerlijk ten gevolge van vulkanische uitberstingen. De hellende hoogten nemen er, in evenredigheid tot hunnen afstand van zee, in grootte en hoogte toe, en verheffen zich hier en daar tot ontzaggelijke stapels, welke met naakte klippen bedekt zijn, uitgezonderd waar men langs de zijden eene dunne ruigte van mismaakt geboomte en struiken ziet.

De lucht is er gematigd warm en gezond, hoe menigvuldig stormen en slagregens er ook zijn mogen.

(*) Dat zij reeds in de veertiende eeuw aan de Portugezen bekend waren, vermeldt de *Inleiding*. Van de gezamenlijke eilanden vindt men eene beschrijving in de meergemelde *Verzameling van berigten*, *I deel*, *pag.* 53 *en volg.* en *pag.* 98 *en volg.* eene van het eiland Tercera in het bijzonder.

gen. Het vriest er nooit, en de top van Pico is de eenige, waarop er des winters sneeuw blijft liggen. In de valleijen, en op de vlakten, is het maximum van den Thermometer 80°, en het minimum 50°.

De Vlaamsche eilanden in het algemeen brengen koffij, tabak, koren, wijn, vruchten en de meeste Europeesche plantgewassen voort. De bosschen en hooge landen vloeijen over van vogelen van verschillende soorten, en er is aan de kusten veel visch. Vergiftig gedierte vindt men er niet.

In 1431 bezigtigde GONZALES VELHO CABRAL het Z. O. eiland, of S. Maria, en hij vestigde er in het volgende jaar eene volkplanting. In dezelfde eeuw ontvingen de andere eilanden er voor en na insgelijks. Zij hebben elk een *Capitan mor*, die aan den algemeenen Gouverneur ondergeschikt is, en een Regter.

Tercera en S. Michaël bezitten er den voornaamsten handel, en er zeilen van daar jaarlijks 80 of 100 vaartuigen naar Lissabon en Madera met koren. S. George en Graciosa voeren kaas en boter uit, en de meeste eilanden leveren wijn aan de Engelsche en Noordamerikaansche schepen. Uit Engeland worden er manufacturen, ten bedrage van 30,000 P. St. jaarlijks, ingevoerd. Uit de Vereenigde staten van Noordamerika komt men er rijst, pek, teer, vatdnigen, ijzer, visch en Oostindische goederen, tegen wijn verruilen. Er gaat van hier ook nu en dan naar Rusland een

schip

schip met wijn, en hetzelve komt met vlas en ijzer terug.

Het N. W. eiland, dat tevens het kleinste is, en slechts 4 uur omvangs heeft, heet *Corvo*, naar de menigte van kraaijen, die de eerste ontdekkers er aantroffen. Men bouwt er een weinig tarwe, maar geen *wijn*, en al, wat er uitgevoerd wordt, is een weinig *gezouten spek. Verscheidene Aardrijkskundigen* der zestiende eeuw trokken den eersten Meridiaan door dit eiland.

Flores heet dus naar de menigte van bloemen, welke men bij de eerste ontdekking des eilands op hetzelve vond. Er wordt eenige tarwe en gezouten spek, maar geen wijn uitgevoerd. Flores is 10 mijl *lang en 9 mijl breed*. De hoofdplaats is S. Crux.

Fayal, naar de plant *Myrica Faya*, welke er in overvloed groeit, dus genoemd, is 9 uur lang en 4 uur breed. *Het heeft* genoegzaam midden op zich een vulkaan, en is over het geheel bergachtig. De voornaamste plaats is Villa de Horta, op de Z. W. zijde, en aan Puerto Pierra, waar een *of* twee Koopvaarders gedekt kunnen liggen, en er soms kleine schepen van stapel loopen. Een steenen muur vereenigt langs de baai twee kasteelen, welke op de wederzijdsche punten staan, en van welke elk de reede en stad beide bestrijkt. De bezetting was er in 1775 ongeveer 100 man. Het eiland brengt inderdaad geen wijn genoeg voor eigen gebruik voort, maar men voert den wijn

van

van het naastgelegene Pico naar Villa de Horta, om uitgevoerd te worden; alswanneer dezelve den naam van *Fayal wijn* ontvangt.

Pico, 3 uur van de Z. O. zijde van Fayal, is een groote berg, ter lengte van 30 mijl, en ter breedte van 10 mijl. Desselfs zijden zijn niet zeer steil noch oneffen, en het loopt in een kleinen kegel uit, die zoo geregeld van vorm is, als of hij met menschen handen bewerkt was. Hij is ruim 8000 voet hoog. Het eiland brengt geen koren voort, maar tusschen de 16 en 24,000 pijpen wijn jaarlijks, die meestal naar Westindie en Noordamerika gaan. In 1775 kocht men er de pijp voor tusschen de 4 en 5 P. St. Villa de Laguna is er de voornaamste plaats, en aan de N. O. zijde ligt de stad S. Sebastiaan. Eene blinde klip tusschen Fayal en Pico vordert alle bedachtzaamheid.

S. George, ten N. O. van Fayal, is hoog van grond, 10 uur lang en 2 uur breed, brengt veel koren en een weinig wijn voort, en heeft zeer hooge cederboomen op zich.

Gratiosa, ten N. O. van S. George, is 10 mijl lang en 8 mijl breed, brengt ook koren en wijn voort, en heeft tot hoofdplaats Villa de Praya.

Tercera heet dus, om dat het in rang van ontdekking het derde eiland was. Het is, op een na, het grootste van de groep, en heeft 16 uur omvangs. Het voornaamste voortbrengsel is er tarwe, waarvan er eene groote menigte naar Lissabon wordt gevoerd, behalve ongeveer 15,000 kisten China's appelen en limoenen. Aan

Aan de Oostzijde van dit eiland ligt de stad Angra, het verblijf van den Gouverneur en Bisschop der gezamenlijke eilanden, aan eene baai, welke door twee voorgebergten gevormd wordt, die als de horens van eene halve maan uitspringen. Daarop staan er twee kasteelen, welker vuur zich kruist, en op het Wester voorgebergte verheffen er zich twee bergen, de *Brasils* genoemd, die maken, dat men, uit zee komende, het voorgebergte voor een eiland aanziet. De baai ligt van het Zuiden tot het Oost ten Noorden open, en verschaft geene veilige ankerplaats. In 1778 had de stad 10,000 inwoners. Tercera heeft nog twee andere steden, S. Sebastiaan en Villa de Praya. De laatste ligt aan eene schoone baai en heeft 3000 inwoners.

S. Michael, 18 uur lang, en tusschen de 2 en 5 uur breed, is, offchoon met bergen bedekt, een der vruchtbaarste eilanden van de groep, en brengt voornamelijk tarwe en vlas voort. Het bevat een vulkaan en verscheidene minerale bronnen. Er gaat van hier naar Lisfabon en Madera zeer veel tarwe, benevens ongeveer 80,000 kisten China's appelen en limoenen. Het eiland is de eigendommelijke bezitting van een Portugeeschen edelman, wien het een jaarlijksch inkomen van 40,000 Cruzadoos gezegd wordt op te brengen.

De hoofdplaats, Punta del Gada, op de Z. O. zijde, bevat 12,000 inwoners, en is op den oever van een kleinen inham gebouwd, achter welken

er

er kegelvormige bergen oprijzen. Zij wordt door het kasteel S. Blas gedekt, dat de voornaamste forteres des eilands is, maar 24 oude ijzeren stukken geschut voert. De verdere steden liggen beide aan de Noordzijde, en zijn Valla Franca en Ribeira Grande. Deze laatste heeft 10,000 inwoners, en eene zeer slechte reede vol ondiepten, doch ten Oosten van zich de kleine maar veilige haven van Formosa. Er ligt op het eiland 200 man geregeld krijgsvolk, en er is aldaar eene boerenmilitie van 6000 man.

S. Maria, het Z. O. eiland, heeft 12 mijl omvangs, is zoodanig van klippen omgeven, dat men het bijkans niet genaken kan, en brengt intusschen veel tarwe voort.

De Formigas, of Mieren, eene klippenreeks, 15 uur Z. O. ten Oosten van Punta del Gada, heet dus naar de gestadige beweging van de zee rondom haar, welke er zeer hooge breking verwekt. Ten N. W. ligt er, op den afstand van eene mijl, eene andere klippengroep, en 8 uur verder ten Westen nog eene derde.

De bevolking der Vlaamsche eilanden wordt verschillend opgegeven. In 1778 was de opgave van den Duc du Châtelet als volgt: Corvo 500 inwoners; Flores 2500, Fayal 4000, Pico 28,000; S. George 30,000, Gratiosa 4000, S. Michaël 40,000, en S. Maria 6000. In 1775 begrootte Kapitein COOK die van Tercera op 20,000; en latere berekeningen die van S. Michaël op 80,000,

en

en die der gezamenlijke eilanden op ruim 200,000.

De Ferroe eilanden zijn 22 in getale, en liggen tusschen 61° 15′, en 62° 21′ N. Br., 127 uur van Noorwegen, en 67 uur van het Engelsche Hitland. Zij strekken zich Noord en Zuid 67 mijl uit, en Oost en West 45 mijl. Men leidt hunnen naam af van *faer*, schaap, en *oe*, eiland, en men wil, dat de eerste volkplanters er een groot aantal schapen vonden, die er door de Noordsche vrijbuiters, welke de eilanden het eerste ontdekten, en tot hunne vereenigingsplaats maakten, waren aangebragt; of van *fier*, vederen, daar de vederen der zeevogels den grootsten schat vormden, welke er te vinden was; of van *foer*, ver, om dat de groep ver van Noorwegen af lag.

De eilanden zijn alle groote rotsige bergen, en rijzen meestal tot kegelvormige of hoekige toppen van 1000 of 2000 voet hoogte, van kusten ter hoogte van 200 of 300 voet, die regtstandig in zee afloopen. De grondstof is *trap*, met *feldspath*, *glimmer*, en spikkels van *zeolite*. Het eenige spoor van vulkanische werking vindt men er in basaltzuilen, die er groote plekken gronds bedekken. Menigvuldige hoopen van losse steenen en groote rotsklompen, in het hangen der bergen op zich zelven geplaatst, schijnen eenigen grooten schok aan te duiden, door welken eenige der eilanden van elkander gescheurd kunnen worden geacht. De oevers bevatten vele diepe holen, die het verblijf zijn van zeehonden. De bergen

zijn

zijn slechts door zeer naauwe tusschenruimtes vaneen gescheiden, door welke er beken loopen, die watervallen vormen, en beweging aan korenmolens geven. Er zijn aldaar ook eenige zoetwatermeeren, met aal en andere visch, en eenige warme bronnen.

Weinig land kan er beploegd worden, daar de aarde op den rotsgrond doorgaans slechts één of twee voet diep is. Gerst en rogge is het eenige graan, dat men er bouwt, en wortelen en aardappelen de eenige tuinvruchten. Geboomte bevatten de eilanden niet; maar de stammen van Jeneverboomen, die men er in den grond vindt, bewijzen, nevens de veenaderen, dat er voormaals geboomte is geweest. Kopererts heeft men er gevonden, en sporen van goud, doch daarmede is het zoo gesteld, dat de kosten van mijnwerken door de opbrengst niet vergoed zouden worden.

De lucht is er, offchoon zeer mistig, niet ongezond. De zomers zijn er gemeenlijk vochtig, de winters stormig, doch niet koud. De meeren en poelen bevriezen er zelden tot eene aanmerkelijke dikte van ijs, maar sneeuw valt er zeer menigvuldig. Het Noorderlicht flikkert er des nachts genoegzaam den ganschen winter door, en somtijds zelfs in Augustus. De Oceaan klotst er verschrikkelijk tegen de oevers aan; en de stroomen dringen met groot geweld tusschen de eilanden door, en vormen er maalstroomen van soortgelijken aard, als de Noorweegsche.

Er

Er loopen diepe inhammen in de eilanden op, welke er te zamen acht goede havens voor den winter vormen; en er zijn verscheidene goede reedes, die men er *Zomerhavens* noemt.

Wild gedierte vindt men er niet, dan ratten en muizen; het tamme bestaat er uit rundvee, schapen, paarden, eenige weinige varkens, honden en katten. Er onthouden zich aldaar walrusfen, en velerlei andere robben, benevens een heer van watervogels, waaronder de donseend het meeste voordeel aanbrengt. Onder de wilde landvogels zijn de kwakkels en wilde duiven de voornaamste. Tam gevogelte heeft men er van velerlei soort; maar geene kalkoenen.

In 1782 was de bevolking 4409 zielen(*). Derzelver voornaamste bedrijf is het steken van turf tot branding, landbouw, vee en schapenfokkerij, het verwerken der wol, tot grof doek, of gebreide borstrokken en kousen, die men met mossen, waarvan er op de eilanden overvloed is, pleegt te verwen. Voorts vangt men er zeevogels, om derzelver vederen en vleesch, welk laatste, versch of gedroogd, een voornaam deel van het voedsel der *eilanders* uitmaakt. Op robben maakt men, om

(*) *De tegenwoordige bevolking van de Ferroe eilanden en IJsland te zamen vindt men in de Aanteek.* op *pag.* 481 des *I deels* vermeld, en daar handelt *pag.* 163 over de ontdekking, en *pag.* 485,486, over den Koophandel der Ferroe eilanden.

om derzelver vellen en traan, ook veel jagt. De vischvangst, die er voormaals aanmerkelijk plagt te wezen, bepaalt zich thans enkel bij het noodige voor de eilanders, daar de visch de kusten veelal verlaten heeft. Dat men er nog vangt, is voornamelijk heilbot, kabeljaauw en kleine walvisschen, die er in scholen van tusschen de 100 en 1000 stuks van tijd tot tijd aankomen, en om derzelver vleesch, zoo wel als om de traan, gevangen worden. De zuivere opbrengst der eilanden aan Denemarken is 3172 Rijksdalers.

De zeventien bewoonde Ferroe eilanden zijn:

1. Fugloe (Vogelen eiland), ten N. O. heeft 8 mijlen omvangs, eenige plekken gronds, die koren voortbrengen, en twee dorpen.

2. Swinoe (Zwijnen eiland), grooter dan Fugloe, bestaat uit twee bergen, en wordt door eene groote baai aan de Oostzijde, en eene aan de Westzijde, na genoeg in tweeën gedeeld. Er is aldaar slechts een dorp.

3. Videroe, 3 uur lang en een uur breed, heeft twee dorpen, en aan de Oostzijde een hol, dat uit zee diep in het eiland op loopt, en 300 voet lang is. Booten kunnen er, als of het de boog van eene lange brug was, in op varen.

4. Bordoe is 4 uur lang en 3 uur breed. Twee inhammen verdeelen het in twee schiereilanden, die wederom elk in twee andere verdeeld zijn. Het heeft eene goede winterhaven van den naam van Klak-Sund, aan de N. W. zijde, en zeven dorpen.

5. Ku-

5. Kunoe, 8 mijl lang en 2 mijl breed, is een steil opgaande kegel, met drie dorpen.

6. Kelfoe, 9 mijl lang en eene mijl breed, heeft vier dorpen.

7. Osteroe, 26 mijl lang en 10 mijl breed, bevat bergen, welke boven die der andere eilanden uitsteken. Er loopen 5 inhammen in hetzelve op; en de winterhaven, Kongshaven, aan de Z. W. zijde, is goed. Men vindt op het eiland twee zoetwatermeeren, verscheidene basaltzuilen, zes van kerken en 26 dorpen, of landhoeven. Men ziet nabij het eiland in zee twee zonderlinge wiegende steenen. Derzelver lengte is 24 voet en de breedte 18 voet. Zelfs als de zee volkomen stil is, waggelen zij eenigermate; en bij storm bewegen zij zich met een krakend geluid eenige duimen voorwaarts en achterwaarts. Dit gewiegt ontstaat zekerlijk daaruit, dat die steenen op de toppen van andere zijn blijven hangen, na dat de aarde, waarop zij voormaals rustten, tusschen hen en de andere is weggespoeld.

8. Stromoe, het grootste der eilanden, is 27 mijl lang en 7 mijl breed. Het bevat eene stad en 20 dorpen of landhoeven. De stad, Thorshaven, is de eenige van al de Ferroes, en ligt op de Z. O. zijde des eilands. Het is de zetel des bestuurs, en het middelpunt van den handel. Men telt er 100 houten huizen, met even zoo vele gezinnen, voor de helft uit visschers, bedienden of armen bestaande. Er is hier eene Latijnsche school, eene

met leijen gedekte houten kerk, en een klein fort met eene bezetting van 36 man. Kirkeboe, een dorp aan het Zuideinde des eilands, is het eenige, dat eene steenen kerk heeft, en was voormaals de zetel der Roomschgezinde bisschoppen. Westmanhaven, aan de Westzijde, is de beste havenkom der gansche groep.

9. Nolsoe (Naaldeiland) heet dus naar eenen doorboorden berg, welks gat aan het oog van eene naald gelijkt. Het is 5½ mijl lang en eene mijl breed, en bevat kopererts, dat van goud doormengd is. Men vindt hier slechts een dorp.

10 en 11. Hestoe en Kolter zijn kleine eilanden, die elk eene landhoeve bevatten.

12. Vaagoe heeft twee zoetwatermeeren, van welke het eene 3 mijl lang en ½ mijl breed is, en drie dorpen.

13. Mygenoes, het Westelijkste eiland, is klein en moeijelijk te naderen. Het heeft een dorp, waar er jaarlijks slechts eenmaal een Geestelijke komt. Men weidt er schapen en ossen, welker vleesch op de Ferroes het beste is. Ten Westen van dit eiland ligt er eene groote klip van basaltzuilen, dat de eenige plaats hieromstreeks is, waar er zich Solandganzen ophouden.

14. Sandoe is 13 mijl lang en 1½ mijl breed. Het bevat drie meeren en 5 dorpen, is een der vruchtbaarste van de Ferroes, en brengt uitnemende aardappelen voort.

15. Skuoe, een klein eiland, is in de jaarboeken

ken der Ferroes beroemd, als het graf van derzelver held SIGISMUND BRISTESEN bevattende.

16. Groot Dimon is bijkans gansch ongenaakbaar, en het eenige gezin, dat er woont, heeft geene plaats, waar er eene boot op den wal kan worden gehaald, en geene gemeenschap met de andere eilanden, dan als men hen vandaar bezoekt. De Geestelijke, die zulks elken zomer eenmaal doet, moet met een touw den wal worden opgeheschen. Er onthouden zich op dit eiland, even als op het naburige Klein Dimon, vele zeevogels.

17. Suderoe, het Zuidelijkste der Ferroes, is 17 mijl lang en 5 mijl breed, en heeft 6 kerken en 10 dorpen. Menige plekken zijn er met basaltzuilen bedekt. Dit eiland heeft twee goede winterhavens.

Ten Zuiden van Suderoe voert eene groote rotsklomp den naam van *Monnik*. Dezelve is van blinde klippen omringd, tusschen welke er geweldig sterke en gevaarlijke stroomen gaan.

Nog veel verder ten Zuiden, en ten N. W. van Ierland, ligt op 57° 39′ N. Br. en 13° 30′ W. L. *Rockal*, dat aan een hooiberg gelijkt.

Lion's bank ligt op 56° 40′ N. Br. en 17° 45′ W. L.

Atkins rock (klip) op 55° 15′ N. Br. en 11° 15′ W. L.

wordt van Grootbrittanje door het Iersche Kanaal afgescheiden, dat ook het *Kanaal van S. George* genoemd wordt; offchoon men deze benaming meer bijzonderlijk aan deszelfs Zuidelijken ingang hecht; alswanneer men den Noordelijken, tot onderscheiding het *Noordkanaal* noemt. De kleinste breedte, die tusschen den Mull van Kintyre en Tor Head voorkomt, bedraagt 16 mijlen.

Ierland heeft een omvang van 250 uur kust, en, met name aan de Westzijde, waar de Atlantische oceaan er in volle kracht op aan dringt; zulke diepe insnijdingen, dat het 14 havens voor de grootste schepen, 17 voor Fregatten, en 36 voor Kustvaarders, bevat; boven welk alles het nog 24 goede zomerreedes heeft.

Op welke verschillende wijzen de Romeinen voor en na over Ierlands oorspronkelijke bewoners dachten, vermeldt de *Inleiding* (*). Het land werd vervolgens door de Gothen bemagtigd; en er zijn, volgens Sir WILLIAM PETTY, geenerlei blijken „dat de Ieren toen eenig gebouw van steen, eenig geld, eenigen buitenlandschen handel, en eenig onderwijs; dan in de Legenden der Heiligen, hadden; noch eenige fabriek, noch de minste bedrevenheid in scheepvaart of krijgskunde."

De

(*) Zie *bladz.* 143 en 147 des *eersten deels.*

De verovering van het eiland door Koning HENRIK II mag aangemerkt worden, als het begin van volkplanting in een land van barbaren, maar van barbaren, die zich niet ſtillijk aan het juk van hunne beſchaafder meesters onderwierpen; waarom het zwaard gedurende vier eeuwen zelden in de ſcheede rustte. Het eerſte bewijs van eene uitbreiding van handel, die den voorgang van beſchaving in Ierland aanduidde, is eene berijmde opgave van deszelfs handel in 1437, waar de uitvoer van huiden, vellen van wilde dieren, wol en linnen, vermeld wordt.

Eindelijk werden de Ieren, tijdens de regering van JACOB I, onder het heilzame verband van wetten gebragt, en voerde het aantal Engelſchen, dat zich in Ierland nederzettede, er den geest van handelsonderneming en nijverheid tot eene hoogte, die alvorens aan de eigenlijke Ieren onbekend was geweest. Men werkte er toen voornamelijk in ijzer; en het vellen van het hout tot eigen gebruik, zoo wel als tot uitvoer, veranderde het eiland van een eindeloos groot bosch genoegzaam in eene naakte woeſtenij.

De rebellie van 1641 dreef Ierland in de barbaarschheid terug; het verhief zich daaruit op nieuw bij het herſtel van den troon, en de beſchaving maakte er nieuwe vorderingen, tot dat de burgerkrijg der Engelſche omwenteling het land op nieuw verwoestte, en er den nadeeligſten invloed op de nijverheid had. Met de ſtille rust

 keer-

keerde vervolgens de handel terug, en maakte, ondanks alle verkeerdheden der wetgeving, woelingen der kabaalzucht, en ijsselijkheden van eene herhaalde rebellie, gestadige en nog steeds aanhoudende vorderingen.

De bevolking wordt op 4½ miljoen inwoners begroot, en men verdeelt het land in Munster, ten Zuiden, Leinster, ten Oosten, Ulster, ten Noorden, en Connaught, ten Westen. Wij willen de beschouwing der kust met die van Munster aanvangen, en langs het Z. W., Zuiden en Oosten, naar het Noorden rigten.

De kust van het Graafschap Clare reikt van Galway baai tot aan den Shannon, en heeft verscheidene baaijen, doch daaronder geene, die eene goede haven oplevert. De Shannon, de voornaamste rivier van Ierland, ontspringt in het Graafschap Leitrim, en loopt door het Loch (meer) Allen. Daaruit wederom te voorschijn komende, verbreedt zij zich in de Lochs Eske, Ree en Derg, welk laatste 18 mijl lang en 4 mijl breed is. Van hier rolt de Shannon waterrijk en wijd naar zee. Daarin werpt zij zich langs eenen zeer breeden mond, 50 mijl beneden Limerick, tusschen Loop Head, of Kaap Lean, in het Graafschap Clare, en Ballyleah, of Kerry Head, in het Graafschap Kerry. Die beide punten liggen 7 mijl van

van elkanderen, en er ſtaat op Kaap Leen een vuurtoren. De rivier is voor de grootſte Koopvaarders tot aan Limerick bevaarbaar, en voor kleinere tot nabij Killaloe, aan den mond van *Loch Allen*, waar er een rigchel van klippen dwars door haar henen loopt.

Haar *langs* den oever, die tot Clare behoort, *opvarende*, ontmoet men *Kilrush*. *Clare*, de ſtad des Graafſchaps, aan eene rivier van denzelfden naam, 7 mijl van dezer mond, is ſlechts voor booten genaakbaar.

Limerick, op den linker oever der Shannon, en ten deele op een eiland, is de derde ſtad van Ierland, en heeft 50,000 inwoners. Er zijn aldaar aanzienlijke fabrieken van linnen, wollen ſtoffen en papier; en er wordt, benevens andere levensmiddelen, koren uitgevoerd. Limerick was oudtijds de ſterkſte vesting van Ierland, en is eerst voor bijkans 40 jaren ontmanteld geworden.

Op de kust van Kerry, ten Zuiden van den mond der Shannon, is de eerſte plaats Tralee, eene mijl van den mond der kleine rivier Leigh, die ſlechts voor viſchers vaartuig bruikbaar is. Het is, offchoon de ſtad des Graafſchaps, eene armoedige plaats, die bijkans enkel van het haringviſchen beſtaat. Nabij dit deel der kust zijn er een aantal zandheuvels, door de winden gevormd, en op ſommige punten maakt de zee ſchielijk voortgezette inbreuken op het land. Andere deelen van deze kust bevatten de hoogſte bergen

 van

van Ierland. Van dezen aard is het schiereiland van Dingle, tusschen Tralee en Castlemain; achter hetwelke Brandod Hill, een berg, die 2256 voet hoog is, en tot verkenmiddel dient, zich verheft. Vele der steile oevers zijn vol holen. Aan de Noordzijde van het schiereiland van Dingle verschaft de havenkom van Smeerwick eene tegen alle winden, behalve de Noordelijke en N. W., welgedekte ankerplaats.

Dunmore Head is de Westpunt van het schiereiland van Dingle, en die van gansch Ierland. Nevens hetzelve liggen de Blasquet eilanden, 12 in getale, van welke het grootste, Inismore, een groote berg is, ter lengte van 3, en ter breedte van eene mijl. Dezelve hing, volgens de overlevering, weleer met Ierland te zamen; offchoon het water, dat hem thans daarvan scheidt, zeer diep is. Het Getijde loopt aldaar met groote snelheid. Het gezegde eiland bevat de ruinen van eene oude kerk, en is het eenige van de 12, dat bewoond wordt, maar op de overige weidt er vee, en alle zijn zij rijkelijk met konijnen bevolkt.

De baai van Dingle is eene golf, die 6 uur ver het land in loopt, en op haren Noorder oever Ventry, eene kleine stad en goede haven heeft, en Dingle, met eene havenkom voor schepen van 100 ton, die er door het land gedekt liggen. Er wordt aldaar een weinig boter en linnen uitgevoerd. Castlemain is eene kleine stad, aan de rivier Main, die zich in het binnenste der baai van

Din-

Dingle ontlast, doch in haren mond eene bank heeft, welke slechts schepen van 60 ton toelaat. Er zijn hier ruinen van een oud kasteel, dat nog steeds eenen loon zonder werk trekkenden (sinecure) Constabel heeft.

Het eiland Valentia, aan de Zuidzijde van den mond der baai van Dingle, is 5 mijl lang en zeer vruchtbaar, en vormt de drie goede havens van Valentia, Port Magee en Cahir; de stad van dit laatste is een armoedig plaatsje.

De drie Skelligen zijn klippen ten Z. W. van Valentia, en 12 mijl van het vaste land. Onder dezelve heeft de Groote Skellig op zich twee pilaren midden van naakte rots, die tusschen zich 3 Acres vlakken grond hebben, waarop men eenige cellen vindt, dat, zoo als men denkt, kapellen zijn geweest, daar deze klip sints den tijd van S. PATRICK veel door pelgrims bezocht werd. Er plagt op dezelve ook eene Augustijner Abdij te wezen, en men ziet er nog steeds vele kruisen. Het vlakke gedeelte staat vol lepelblad, en heeft twee putten, met eenigzins brakachtig water, eenige ellen boven de oppervlakte der zee. Er plegen zich op al de klippen zeevogels te onthouden.

De dusgenoemde rivier Kenmare is een zeeinham, welke 10 uur lang en aan den ingang 3 uur breed is. Er is aldaar een overvloed van visch, kreeften, krabben, oesters, mosselen, enz. en er liggen in dat water een aantal rotsige eilandjes, die van zeehonden grimmelen. Men vindt er eeni-

eenige goede reeden, doch dezelve worden zelden bezocht; want er ligt aldaar geene plaats van eenig aanbelang. Aan den Noorder oever is er de haven Sneem, waaruit er eene kreek voor booten tot aan het dorp Blandford loopt.

Het eiland Dursey, nevens de Zuiderpunt van den ingang der Kenmare, 4 mijl lang, en eene mijl breed, behoort tot het Graaffchap Cork. Hetzelve is rotsig en naakt, en men kan er, zelfs bij goed weder, flechts op eene plaats aan wal geraken. De Bantry baai vormt eene der ruimfte havenkommen van de wereld, als zijnde 9 uur lang, en 2 uur breed, en van ontzaggelijk hooge rotsige oevers, tusfchen welke er flechts kleine plekken vlak ftrand zijn, omgeven. Genoegzaam midden in dezelve ligt het Beeren eiland, 6 mijl lang, oneffen en naakt, dat tusfchen zich en den Noorder oever eene haven vormt, welke voor de grootfte vloten gefchikt is. Aan het binnenfte der baai ligt het eiland Whiddy, dat voor Bantry, eene onbeduidende plaats zonder handel, eene uitnemende haven vormt, en zelf een hertenperk, en vele konijnen bevat, en eene weide voor fchapen oplevert.

De baai van Dunmanus wordt van die van Bantry door een fchiereiland afgefcheiden, waarvan Sheeps Head de buitenfte punt is. Op de Zuidpunt der baai ziet men de ruïnen van drie kasteelen, alwaarom die punt den naam van *Three Castle Head* voert. Dunmanus ligt op den Zuider

der oever, en aan het binnenste der baai, 5 uur van haren mond, vindt men de havenkom en het kleine dorp Four Mile Water.

Mizen *Head*, 3 mijl ten Z. O. van Three Castle Head, is de Z. W. punt van Ierland, en draagt *hierom* bij PTOLEMÆUS den naam van *Notum*. Het heeft ten Oosten van zich Crook *Haven*, *een visschers vlek, met eene haven voor* schepen, die 15 voet diep gaan, daar men er bij laag water nog 3 vadem peilt. De Scull en Long Island haven, verder ten Oosten, zijn ook voor *diepgaande* schepen geschikt. Roaring Water baai heet dus naar eene in haar vallende rivier, en vormt eene goede haven voor schepen, die 14 voet *diep gaan*.

Tusschen Mizen Head en Baltimore liggen er verscheidene eilanden, waaronder dat van Clear, gemeenlijk *Kaap Clear eiland* geheeten, en het Zuidelijkste land van Ierland, wel het merkwaardigste is. Het is 3 mijl lang en eene mijl breed, en wordt door 200 of 300 visschersgezinnen in eenige gehuchten bewoond. Aan de Z. W. zijde is er eene kreek, waar een schip, in nood, eene *wijkplaats* vinden kan, en midden op het eiland een meer, welks water zeepachtig is, en door de inwoners gebruikt wordt, om hun vlas te wasschen. Tusschen Ierland en het gezegde kleinere eiland ligt dat van Inis Schircan, met de ruïnen van een Kasteel en eene Abdij; en 3 mijl ten Westen van Kaap Clear eiland eene gevaarlijke klip van den naam van *Fastnet*.

Bal-

Baltimore is eene onbeduidende stad, aan een kleinen inham, die, met Inis Shircan ten Westen, voor schepen, die 9 voet diep gaan, eene uitmuntende, van land omringde, haven vormt. Het is meldenswaardig, dat Baltimore in 1631 door de Algerijnen geplunderd werd, waarvan het aandenken zoo levendig is, dat dit eene der redenen is, waarom de plaats niet toeneemt. Er loopt van hier eene kreek voor booten tot aan Skibboreen.

De kom van den naam van Castlehaven heeft bij laag water 15 voet diepte. Daarop volgt Glandore, eene kleine haven, die door twee eilanden gevormd wordt. Ros Carberry, schoon de zetel van een Bisschop, is een arm dorp, met eene slechts voor klein vaartuig geschikte en verzande haven. Clonekilty is eene kleine stad, die slechts voor booten van 10 ton genaakbaar is.

Court Machsberry baai, tusschen de Zeven hoofden, ten Westen, en het oude hoofd van Kinsale, ten Oosten, ligt aan den Zuidkant gansch open; maar schepen, die 8 voet diep gaan, kunnen ter halver Ebbe aan haar binneneinde in de kreek Tinolegue binnenloopen. Het oude Hoofd van Kinsale is eene hooge steile landpunt, met een vuurtoren.

Kinsale is eene stad van 10,000 inwoners, aan den mond der rivier Bandon, door welken er eene bank loopt, waarop er $3\frac{1}{2}$ vadem waters staat. Dit was voormaals de eenige haven van Ierland,

waar

vaar men een Magazijn voor 's Konings schepen vond, daar zij Fregatten toelaat. De stad is om den voet van een berg henen gebouwd, en bestaat, uitgezonderd de voornaamste straat, die de kromming van den berg volgt, uit morsige *straatjes of stegen*, en zeer oude huizen. Aan de tegenoverliggende zijde der rivier liggen de welgebouwde dorpen *Scilly en Cove*. De mond des haven wordt door een blokhuis en Charles fort, dat met een regiment voetvolk bezet pleegt te zijn, gedekt.

Oesterhaven levert voor kleine Koopvaarders, die slechts 8 voet diep gaan, eene goede wijkplaats op.

Cork Head en Poor Head, een hoog en steil voorgebergte, *zijn de twee punten van eene baai*, door het midden van welker mond men de havenkom van Cork insteevent, dat eene der ruimste en veiligste van Ierland is. Dezelve verwijdt zich, achter eenen ingang ter wijdte van ongeveer eene mijl, tot eene fraaije kom, met drie eilanden, welke de kracht van Getijden en winden breken, en er het ankeren des te veiliger maken. Oorlogschepen en andere, die er slechts in het voorbijgaan binnenloopen, liggen voor Cove, eene mijl van den wal, op tusschen de 6 en 9 vadems. Diepgaande Koopvaarders zeilen hooger op, tot aan Passage, 4 mijl boven Cove, en die slechts 10 voet diep gaan, naderen met den Vloed Cork, en liggen er aan de kaaijen.

De-

Deze ſtad, de tweede van Ierland, ligt 15 mijl van den mond der havenkom, en voornamelijk op eenige moerasſige eilandjes, welke de rivier Lee er gevormd heeft. Deze is tusſchen die eilandlandjes veelal met gewelven bedekt, welke er ſtraten vormen; en er zijn geene takken van de rivier opengelaten, dan de twee voorname, die de ſtad omringen.

De bevolking van Cork wordt op 100,000 inwoners begroot, en de ſtad heeft de voorregten van een Graafſchap. Zij is zeer oud, en werd in de negende eeuw door de Denen bemuurd. Er zijn intusſchen van de toen gebouwde veſten nog ſlechts zeer weinige ſporen overig; en de ſtad heeft geene enkele plaats noch ſtraat, die eenige bijzondere melding verdient. Eenige der nieuwe ſtraten zijn echter geregeld aangelegd, en hebben fraaije huizen, en de voornaamſte marktplaats is eene der beſte van Europa.

De uitvoer beſtaat te Cork uit rundvleesch, ſpek, boter, talk, kaarſen, gelooide en andere koeijenhuiden, kalfsvellen (50,000 ſtuks jaarlijks), konijnenvellen, wol, ſaijet, en linnen. De uitvoer van rundvleesch heeft er ſterk afgenomen, daar men er thans van Augustus tot Januarij ſlechts 20,000 ſtuks rundvee ſlagt, in plaats van de 100,000 ſtuks van vorige tijden. De uitvoer van vleesch en boter was, in

1745	vleesch	100,000	vaten, boter	84,000 centners,
1773	. .	292,000	. . . .	120,000
1806	. . . . .	. . . . .	. . . .	160,000

De

De ingang der havenkom van Cork wordt door een fort met 20 vierentwintigponders, en eenige batterijen gedekt. De ſtad Cove ligt op Long Island, dat van den vaſten wal door een kanaal geſcheiden wordt, waarin er bij den Vloed nog ſlechts booten kunnen indringen. De rivier Lee loopt 50 mijl lands af, en zou 10 mijl boven Cork voor kleine ſchepen bevaarbaar zijn, ſtak zij niet vol ſtalen voor de zalmvisſcherij. Zij bevat een overvloed van zalm, en de oeſters der haven van Cork zijn ſterk gezocht.

Youghall, aan den mond van het Zwarte water, of Avonmore, is eene volkrijke ſtad, in het hangen van een berg. De haven, door een ſteenen hoofd en kaai gevormd, laat ſchepen van 15 voet toe, en heeft eenigen buitenlandſchen en kusthandel. Het Zwarte water heeft een loop van 60 mijl, en plagt voor groote booten tot aan Mallow, 40 mijl van deszelfs mond, bevaarbaar te wezen; doch de verheffing van deszelfs bodem maakt, dat men het thans ſlechts tot aan Cappoquin, 10 mijl boven Youghall, kan opvaren. De zee heeft klaarblijkelijk inbreuk op dit deel der kust gemaakt, daar het ſtrand, dat bij laag water boven komt, een moerasſige grond is, in welken men de overblijfſelen van geboomte vindt.

Tusſchen Cork en Youghall ligt Ballycotton baai, aan de Westzijde door het eiland Ballycotton, en aan de Oostzijde door Ringpunt en het Kabel eiland begrensd. Het eiland Ballycotton

is een hooge rotsklomp, waarop er zich zeevogels onthouden. De baai is van een fchoonen zandigen oever omgeven, en 4 mijl lang. Er is aldaar een overvloed van zeekreeften, elft en platte visch. Het fchijnt de verkieslijkfte plaats aan de Zuidkust van Ierland voor een zeebad; en, worden de Ieren ooit door de drift der Engelfchen, om den zomer aan zulk een bad door te brengen, bevangen, dan zal er denkelijk aan den oever van Ballycotton baai een tweede Brighton oprijzen.

De kust van het Graaffchap Waterford is flechts 12 uur lang en bergachtig. De hoogten van Dungarvon, Cappoquin en Knockmeledown leveren er verkenmiddelen op, die zich op een grooten afftand vertoonen. Dungarvon is eene oude ftad, met enge morfige ftraten, van oude wallen omringd, en de ruinen van een door Koning JAN gebouwd kafteel bevattende. Zij is aangenaam van ligging, en wordt hierom door lieden bezocht, die de zeebaden willen gebruiken. Men houdt zich er voornamelijk met de vischvangst onledig, tot welke men er 50 of 60 booten gebruikt, en welker opbrengst, met en benevens eene groote menigte aardappelen, van hier naar Dublin gaat.

Tramore baai ligt gansch open, en wordt soms met eene noodlottige misvatting voor den ingang der havenkom van Waterford genomen.

Waterford, de derde handelftad van Ierland, met de voorregten van een Graaffchap, heeft 35,000 inwoners, en ligt aan de Suire, 4 mijl boven

van dezer vereeniging met de gezegde havenkom. Schepen van 500 ton kunnen er tot aan de kaaijen naderen. De stad heeft eenen aanzienlijken handel, voornamelijk in levensmiddelen, die er uitgevoerd worden. Dit doet men er jaarlijks ten aanzien van 70,000 vaten boter; en er worden in het najaar wekelijks 3000 varkens geslagt. Men zendt van hier 70 schepen naar Terreneuve. Ook wordt er turfhout uitgevoerd. Er is hier eene timmerwerf voor Koopvaarders, dat in Ierland eene zeldzaamheid is. De Suire is voor booten tot aan Carrick, 12 mijl boven Waterford, bevaarbaar. Aan de Oostpunt van den mond der haven staat de vuurbaak van Hook, en achter deze aan dezelfde zijde het fort Duncannon, dat de haven bestrijkt.

De Barrow ontlast zich in het binnenste der havenkom van Waterford, scheidt de Graafschappen Waterford en Wexford, en is eene der grootste rivieren van Ierland, en voor kleine schepen tot aan Ross, eene bloeijende plaats met eenigen handel, bevaarbaar. Leinster, dat met Wexford aanvangt, heeft eene kust van 30 uur; maar gebrek aan goede havens. De eerste is die van Feathard, eene vervallene stad, met eene kleine en bij de Ebbe droog loopende haven voor schepen, die 6 voet diep gaan. Nevens deze plaats liggen de Saltees, twee groote klippen, van verscheidene andere omringd, en de Tusker klip ligt 2 uur ten O. N. O. van Carnsore punt, dat de Z. O. punt van Ierland is.

De ſtad Wexford, aan de Slaney, heeft 9000 inwoners. Er loopt dwars door den mond der rivier eene bank, waarop men bij hoog water 15 voet peilt; maar binnen dezelve is het vol zandplaten. De ſtad heeft eenige bloeijende fabrieken van wollen ſtoffen.

Tusſchen Wexford en de baai van Dublin loopen er langs de kust gevaarlijke banken, inzonderheid nevens Arklow; een zindelijk ſtadje aan den Ovo; maar zonder haven, zoo dat de ſchepen er op de opene reede moeten ankeren, ten gevolge waarvan de plaats ſlechts des zomers bezocht wordt. Zij is wegens den vertwijfelden ſlag tusſchen des Konings troepen en de rebellen in 1798 vermaard. Voorts verdient het melding, dat er, eenige jaren geleden, eene aanmerkelijke hoeveelheid gedegen goud in het bed van een beekje, 7 mijl van deze ſtad, gevonden werd, waaronder een ſtuk, dat 22 oncen woog. Het Gouvernement nam daarop bezit van die plek gronds, en het zoeken naar goud door de groote menigte werd er geſtaakt.

De ſtad Wicklow, aan de Leitrim, laat bij den Vloed nog ſlechts ſchepen toe, die 9 voet diep gaan. Zij drijft eenigen handel met Dublin, en voert veel ale uit. Op Wicklow Head, de Zuidpunt van Wicklow baai, ſtaan er twee vuurbaken.

In

In het Graafschap Dublin ligt Bray, eene visschersstad, ten Zuiden van den ingang der Baai van Dublin, welke laatste aan de Zuidzijde door het *eiland Dalkey*, en aan de Noordzijde door het schiereiland Howth, 6 mijl van dat *eiland*, begrensd wordt. De oevers der baai zijn hoogst-schilderachtig; en men heeft ze in dit opzigt met *die der Golf* van Napels vergeleken (A). De hooge bergen van Wicklow liggen amphitheaters wijze om de Zuidzijde henen. De Noorder oever is lager en vlakker; doch de Baai ligt aan de Oostzijde *derwijze open*, *dat dit haar* voor groote schepen onveilig maakt.

Het eiland Dalkey bevat ongeveer 15 Acres ziltig moeras, waar men schapen weidt. Het is onbewoond, en ligt ¼ mijl van den wal af. Het vaarwater tusschen beide is 8 vadem diep. Klein Dalkey, of Muggel, ligt digt aan het andere Dalkey, en het dorp van dezen naam tegen beide *over op den* vasten wal van Ierland.

De plaatsen van eenig belang op den Zuideroever der Baai van Dublin zijn Dunleary, 2½ mijl van Dalkey, met eene moeljehaven voor kleine Koopvaarders. Bij den gewonen Vloed is er hier 9 voet waters, en bij Springvloeden 12 voet. Black Rock is eene fraaije en heerlijk gelegene stad, waar vele menschen de zeebaden komen gebruiken.

 De

De haven van Dublin ligt aan den mond der Liffey, voor welke twee zandbanken, de *Zuider-* en *Noorder Bull* genoemd, zich vereenigen. Over dezelve kunnen er bij gewone Vloeden slechts schepen, die 14 diep gaan, en bij Springvloeden nog 2 voet dieper gaande, in de haven geraken, waar zij vervolgens bij de Ebbe aan den grond liggen. De Liffey heeft een loop van 50 mijlen, doch is boven Dublin voor de scheepvaart onnut. Aan de Zuidzijde van den mond der rivier heeft men een dijk, ter lengte van drie mijl, door middel van gemetselde en met ijzer gekramde brokken graniet aangelegd, welke de reede van Dublin vormt. Die dijk voert den naam van *Zuidwal*, en is boven op 46 voet wijd, en 5 voet boven het hoog water verheven. Hij heeft op zijn uiteinde een fraaijen vuurtoren, en twee mijl van daar eene kom, ter lengte van 900 en ter breedte van 450 voet, waar de Paketbooten aankomen. Binnen dien dijk is de oever der rivier tot aan de stad ook met steen opgezet, en heeft dezelve aan weerskanten dokken voor de schepen.

Dublin, het *Eblana* van PTOLEMAEUS, wordt geacht 180 of 200,000 inwoners te bevatten; en gaat over het geheel London in geregeldheid en fraaiheid te boven. Het tolhuis behoort tot de schoonste gebouwen van Europa.

Clontarf is een groot en aangenaam dorp, met zeebaden, aan den Noorder oever der baai van Dublin.

Ten

Ten Noorden van het schiereiland Howth is een eiland van den naam van *Ierlands oog*, dat men onlangs door den aanleg van een steenen beer met het schiereiland vereenigd heeft, om eene haven voor groote schepen te vormen. Op de punt des schiereilands staat er een vuurtoren.

Verder ten *Noorden* liggen de kreken van Baldoyle en Malahide, met 10 of 12 voet diepte bij hoog water. Hierop volgt de havenkom van Rogerston, binnen het eiland Lambay, waar er ook slechts 10 voet waters staat. Het eiland ligt 2½ mijl van den wal, en heeft ongeveer 3 mijl omvangs, en geene bewoners, maar een overvloed van konijnen en zeevogels. Nog verder liggen Rush-haven, met 9 of 10 voet waters, binnen een steenen beer, en die van Skerries, met 10 of 11 voet waters bij Springvloeden, door eene kaai gevormd, en het eiland van S. Patrick voor zich hebbende. Balbriggen, een visschersvlek, heeft eene haven met eene kaai, en 12 voet waters.

Het Graafschap East-Meat heeft slechts 4 mijl kust, en wordt door de Boyne van het Graafschap Louth gescheiden. Deze rivier, bij de Ieren *Boyne Water*, heeft eenen langen loop, en is eenige mijlen ver bevaarbaar; maar er loopt dwars door haren mond eene zandplaat, waarop er bij den Vloed 11 voet, en bij de Ebbe bijkans geen, water staat. De rivier is in de Iersche geschiedenis wegens de overwinning van Koning WILLIAM in 1690 op de armee van Koning JACOB II vermaard.

 Drog-

Drogheda, met de voorregten van een Graafschap, ligt aan weerskanten van de Boyne, 2 mijl van dezer mond, en heeft 1500 inwoners. Schepen van 150 ton kunnen er de kaai naderen, en er wordt vleesch en koren uitgevoerd.

Dundalk, de Graafschaps stad van Louth, is eene oude aanzienlijke en welvarende stad, met de eenige Iersche fabrieken van Kamerijksch doek. Zij heeft eene kaai voor kleine Koopvaarders. De voornaamste straat is er breed, en eene mijl lang.

Loch Carlingford is een inham, die ver landwaarts in loopt, en de Graafschappen Louth en Down vaneen scheidt. Hij is wel gedekt, en heeft waters genoeg voor de grootste schepen, maar eenige klippen maken er het binnenkomen gevaarlijk. Op den Zuider oever ligt, 3 mijl binnen den ingang, Carlingford, eene vervallene plaats, die slechts wegens haar kasteel en hare heerlijke oesters verdient gemeld te worden.

Newry, aan eene rivier, welke in het binnenste van Loch Carlingford valt, wordt als de vijfde handelstad van Ierland beschouwd, en voert vele granen en andere levensmiddelen uit. Schepen van 200 ton kunnen er de kaai genaken, en de stad heeft langs het dusgenoemde *Nieuwe kanaal* gemeenschap met het binnenland. Zij ligt aan den voet van een berg, dat een der takken van het gebergte van Morne is, hetwelke aan den Noorder oever van Loch Carlingford aanvangt, de hoogste bergreeks van Ierland is, en een zij-

ner

her toppen, Slave Donard, ter hoogte van 3568 voet verheft.

Dundrum is een aangenaam dorp, aan eene baai, welke een overvloed van visch en kreeften oplevert. De haven, welke in de baai uitkomt, en deze, zijn gevaarlijk; daar er dwars door den mond der haven eene zandplaat loopt, op welke de zee, uitgenomen bij schoon weder, breekt.

Killough, of Port S. Anne, is eene haven met een steenen beer, voor schepen van 150 ton, welke de plaats uit de laagte van een armzalig gehucht grootelijks verheven heeft. Ardglass, ½ uur verder, oudtijds de tweede stad van Ulster, is thans een onbeduidend dorp, welks kreek slechts booten toelaat. Strangford haven is een inham, ter lengte van 5½ mijl, en ter breedte van eene mijl, door welken men Loch Strangford inzeilt. Dit is eene kom, die 15 mijl lang en 5 mijl breed is; en alomme goede ankerplaatsen heeft. Het binnenkomen is er intusschen gevaarlijk, uit hoofde van de snelheid van het Getijde, dat er 10 mijl in een uur loopt. Het Loch bevat een overvloed van visch, inzonderheid spiering, en 54 eilanden van verschillende grootte, op de meeste van welke er rundvee weidt. De stad Strangford ligt aan den Wester oever der dusgenoemde haven, 4 mijl van zee, en eene mijl van den ingang van het Loch. Down Patrick, aan eene kreek, in het Z. W. gedeelte der baai, is de hoofdstad des Graafschaps, dus naar een heuvel genoemd, dien de

Denen er bijeen moeten hebben gewerkt; maar dien de Ieren voor het werk van S. PATRICK houden. Schepen van 50 ton kunnen er aan de kaai liggen, en er is eenige handel. De kleine marktstad Portferry drijft eene goede haringvisfcherij.

Tusfchen Loch Strangford en Donaghadee ftrekt er zich eene reeks van groote klippen langs de kust uit. Donaghadee heeft eene haven, die door een fteenen beer gevormd wordt, en bij gewone Vloeden 8, en bij Springvloeden 10, voet waters heeft.

Belfast Loch fcheidt de Graaffchappen van Down en Antrim. De mond van dat Loch is 3 uur wijd; en men geraakt er zonder moeijelijkheid binnen, en ligt er wel gedekt. Nevens Nout Head, de Zuidpunt van den ingang, liggen de Copeland, Kruis- en Meeuwen eilanden. Copeland heeft 2 mijl omvangs en brengt veel haver en gerst voort. Men fokt er vele hoenders en ander gevogelte aan. Op Kruis eiland ftaat er een vuurtoren, dien men gemeenlijk het *licht van Copeland* noemt.

Bangor, aan den Zuider oever van het Loch, heeft eene haven, met een fteenen beer en 7 of 8 voet waters.

Belfast, in grootte de vijfde, en in handel de vierde ftad van Ierland, ligt aan den Lagan; eene kleine rivier, die 5 uur van zee in het Loch valt, en fchepen van 150 ton toelaat. De ftad heeft 18,000 inwoners en kazernen voor 800 man. Zij is wel gebouwd. Er wordt aldaar veel rund- en

var-

varkensvleesch, boter, linnen en glas, uitgevoerd. De Tolregten bragten er, in 1775, 64806 P. St. op; in 1797, 78,000 P. St, en in 1802, 246,890.

Carrickfergus, de voornaamſte ſtad van Antrim; ligt aan den Noorder oever van Belfast Loch, en heeft eene haven met een ſteenen beer, binnen welken er bij Springvloeden 7 of 8 voet water ſtaat.

De havenkom van Larne is klein, maar voor ſchepen, die 10 voet diep gaan, geſchikt, welke er vlot en van rondom gedekt liggen. Zij wordt aan den Zuidkant door het ſchiereiland Magee gevormd.

De Roode baai, en die van Glenarm, liggen open, doch zonder ondiepten. Daarop volgen die van Cushindall en Cushindin, met goede ankerplaatſen, als de wind van den wal afkomt.

De Noordkust van Antrim opent een eindeloos groot en belangrijk veld voor Geologiſche waarnemingen, in de ſteilten van baſalt, kalkſteen en krijt, waaruit zij beſtaat. Volgens den Heer HAMILTON, ſchijnt zij oorſpronkelijk een aaneenhangend ligchaam van kalkſteen te zijn geweest, dat veel hooger was, dan de tegenwoordige oppervlakte der zee. Daarover henen ſchijnt er zich op eenig later tijdſtip glasachtige ſteen in een ſtaat van weekheid te hebben geſpreid. Het oorſpronkelijke krijtachtige ligchaam ſchijnt onder dien last nedergedrukt en vaneen geſcheurd te zijn geworden. Op ſommige plaatſen is het thans veel

la-

lager geplaatst, dan te voren. Op andere verheft het zich wederom, en herneemt het de oorſpronkelijke hoogte. In zulker voegen, en met eene herhaalde afwisſeling van laagte en hoogte van ſtrand, loopt het 50 mijl ver langs de Noordkust, van het Loch van Carrickfergus ten Oosten af, tot aan het Loch van Foyle ten Westen. De zelfſtandigheid, onder welke de kalkſteen dus beneden de oppervlakte des waters neêrgedrukt ſchijnt te zijn, wordt bij onderzoek uit baſaltzuilen bevonden te beſtaan.

De merkwaardigſte punten van deze baſalt-kust zijn Tor Head, een voorgebergte, waarop men bouwvallen van Dunavarre fort ziet. Fair Head, het *Benmore* der Jeren, en het *Robogdium* van PTOLEMAEUS, is de N. O. punt van Ierland, en de Oostergrens van Ballycastle baai. Het is een ontzaggelijk groot voorgebergte, dat 500 voet boven de zee uitſteekt, en eene aaneenſchakeling van ruwe kolommen uitmaakt, van welke er vele meer dan 200 voet lang zijn. Aan dezer voet ligt er een vreesſelijk verwarde hoop van afgevallene brokken, die door ſtormen, of nog geweldiger werkingen der natuur, van boven neder zijn geworpen. Eene wilde woestheid onderſcheidt dit groote voorgebergte, tegen welks voet de Oceaan met ongemeene woede ſlaat. Er heeft zich nog naauwelijks op enkele plekken eenig plantgewas over de harde rots verſpreid, om eenige verſcheidenheid van kleur te verwekken, en het ganſche

tooneel in het rond is genoegzaam enkel grijs gekleurd.

Bengore Head, op den afstand van 8 mijl ten Westen, bestaat uit een aantal Kapen, die uit verscheidene rijen van basaltzuilen zamengesteld zijn, en eenen onvergelijkelijken stapel van meesterstukken der natuur vormen, waarin de juiste geregeldheid en smaak der kunst met wilde grootschheid vereenigd zijn.

Van het Zuiderdeel van dat voorgebergte af, loopt de vermaarde Giant's Causeway (Reuzendijk) 600 voet zeewaarts in. Dezelve bestaat uit regtstandige basaltzuilen, ten getale van meer dan 3000, die nevens elkanderen geplaatst zijn, en ongeregelde prismen vormen. Dezelve zijn driehoekig, vierkant, achtkant, enz. maar het getal der zeskante evenaart dat der gezamenlijke prismen van andere gedaanten.

De zuilen stuk voor stuk beschouwende, vindt men, dat zij uit eenige gelederen bestaan, die zoo net en juist in elkanderen sluiten, dat het bolle gedeelte van het eene gelid het holle van het andere ganschelijk vult.

Het eiland van Reghery, (of *Rathlin*, zoo als het op de Kaarten veelal heet,) 6 mijl van Fair Head, is ook uit hoofde van deszelfs basaltzuilen merkwaardig, en om dat er in de straat, die hetzelve van Ierland scheidt, meermalen zulk een Optisch verschijnsel, als de Fata Morgana, plaats grijpt. Hetzelve is 5 mijl lang en ½ mijl breed, en

en heeft tegen over den wal van Ierland eene holle zijde, welke bij tamelijk goed weder eene veilige reede oplevert. Het eiland bevat 1100 inwoners, die een weinig gerst bouwen, schapen fokken, enz.

De eenige dorpen aan de Noordkust van Antrim zijn Ballycastle, tegen over het eiland Reghery gelegen, en van eene kleine haven voor schepen van 150 ton voorzien; van waar er jaarlijks voor 7000 P. St. aan steenkolen wordt uitgevoerd.

Van hier keeren wij naar de baai van Galway terug, en rigten de beschrijving der Westkust van dat punt af Noordwaarts, tot dat wij de Giants Causeway wederom zullen hebben bereikt.

De gezegde baai loopt 7 uur ver landwaarts in, en is 6 uur wijd. Er liggen voor haar, en langs de kust ten Noorden en Zuiden van haar, vele eilanden. De voornaamste zijn de drie Arrans, die tot het Graafschap Clare behooren, en goede vaarwaters naar de baai tusschen zich hebben. Er zijn in de baai verscheidene ankergronden, maar geene goede havens; en Zuidelijke en Z. W. winden voeren zware zeeën in haar op.

Galway, de voornaamste stad van Connaught, en de zevende of achtste van Ierland, ligt aan de breede en steenige rivier, door welke Loch Carib zich ontlast. Zij is wel gebouwd, doch de huizen staan haast te digt aan elkanderen; en de stad

ſtad is daarmede als overladen. Verſcheidene huizen zijn 200 jaar oud, en voornamelijk van gehouwen ſteen, met balkons. De ſtraten zijn lang en naauw, en er loopt om alles henen een oude muur, die ſterk vervalt. De ſchepen zijn verpligt, om in de baai te ankeren, en in ligters over te laden. Het voornaamſte, waarmede men zich er onledig houdt, is de linnenhandel en haringvisſcherij, tot welke laatſte men er eenige honderd booten gebruikt.

De optelling der menigvuldige klippen en eilandjes, die er langs de kust ten Noorden van Galway baai loopen, zou gelijkelijk nutteloos en vervelende zijn. De baaijen tot aan Sline Head zijn Caslehhaven, voor ſchepen, die 9 of 10 voet diep gaan; Greatmans baai, die voor eenigzins grootere ſchepen geſchikt, en wel gedekt is; de Cashoen en Kilkerran baaijen voor groote ſchepen; Birterbui baai, die aan de grootſte vloten eene veilige ligplaats verſchaffen kan; Roundſtone baai, die ſlechts voor kleine ſchepen dient. Sline Head, de Westpunt van het Graafſchap Galway, is rotſig, en loopt ſteil in zee neder.

Ten Noorden van Sline Head ligt Cudbear baai, met eilanden en klippen opgevuld, maar nogtans veilig, en aan den binnenkant wel gedekt. Er liggen nog al verder langs de kust klippen en ondiepten tot aan Claggan, dat eene goede reede is, voorbij welke de havenkom van Ballin Nakiel voor de grootſte ſchepen geſchikt is. Die van Kil-

Killery, tot aan welke de eilandenreeks langs de kust voortduurt, ſcheidt de Graafſchappen Galway en Mayo vaneen, en is ruim, en voor groote ſchepen diep genoeg. Die van Salroke is ook diep, maar zoo eng, dat men er ſlechts bij een voor de wind uit en in kan.

New Port baai heeft eenige goede reedes, zelfs voor de grootſte ſchepen, en is 4 uur lang. Er liggen daarin verſcheidene eilanden, en daarvoor Clare eiland met een kaſteel. De naastvolgende baai is die van Blackſod, door het eiland Achil aan haren Zuidkant gevormd, eene van land omgevene haven voor de grootſte ſchepen opleverende, en een ingang, die 4 mijl wijd is, hebbende. Verder heen is Broadhaven, offchoon diep genoeg, zoo wijd, dat er aldaar ſlechts twee groote ſchepen kunnen liggen. De dusgenoemde Stags van Broadhaven zijn onder de eilanden, die de kust hier nog al ſteeds bezoomen, de aanmerkelijkſte; en voorbij dezelve begint de kust uit ſteile rotſige oevers, zonder eilanden voor zich, te beſtaan.

De baai van Killala is eene tamelijk goede ankerplaats, en heeft aan haar binneneinde de ſtad Killala, met eene haven, dwars door welke henen er eene bank loopt, met 10 voet waters bij gewone Vloeden. Bij gewone Springvloeden kunnen ſchepen, die 12 voet diep gaan, er binnen geraken, en daar liggen 8 of 9 voet diepgaande ſchepen volkomen wel en veilig. Killala, ſchoon het

ver-

verblijf van een Bisschop, is eene arme stad, welke bijkans enkel van de vischvangst bestaat.

De baai van Sigo, de *Sinus Lignius* van PTOLEMAEUS, is ruim, en bevat eenige goede reedes, en eenige havenkommen. Tot deze laatste behoort Oestereilands haven, met eene kaai, en 3 voet diepte bij laag water. De stad Sligo ligt aan eene kreek, die in het binnenste der baai uitkomt, en heeft 8000 inwoners, doch weinig handel; ofschoon schepen van 200 ton er bij Springvloeden de kaai kunnen genaken.

De kust van het Graafschap Donegal is bergachtig, en verschrikkelijk van aanzien. De zeelucht belet er allen groei van geboomte, en het zand, dat er aanspoelt, verloopt gestadig.

De Donegal baai is 6 uur wijd, loopt 7 uur ver het land in, en bevat verscheidene havens; met name de volgende: Milk Haven, eene kreek, voor schepen, die 8 of 9 voet diep gaan; de havenkom van Ballishannon ook slechts voor kleine schepen bruikbaar; die van Donegal, aan de Oostzijde van een schiereiland, 2 mijl beneden de stad, waar er Koopvaarders vlot kunnen liggen, en men 2 of 3 vadem peilt. De stad Donegal, aan de Eske, heeft eene jaarmarkt, doch is overigens vrij onbeduidend. Aan den Noorder oever der baai van Donegal ligt Inver baai, met eene kaai voor schepen van 8 voet, en de havenkom van Killybegs, die voor groote schepen geschikt is. Het vlek Kil-

Killybegs wordt voornamelijk door visfchers bewoond.

Voorbij de baai van Donegal, is de kust wederom met eilanden bezet. Van deze voert eene groep den naam van de Rosses, en het grootfte eiland uit die groep is Arranmore, dat 9 mijl omvangs heeft, en eene mijl van den vasten wal afligt. Dit eiland bevat het dorp Rutland, dat men er onlangs tot eene vereenigingsplaats voor de visfchers heeft aangelegd.

Sheep Haven is ruim, maar ligt aan den Noord- en N. O. kant open. In de nabijheid is Horn Head merkwaardig, uit hoofde van eene door de zee in de rots geboorde opening, welke aan den landkant uitkomt, en door welke de golven eene kolom water, met een gedruisch, dat men 30 mijl ver hooren kan, binnenwaarts opwerken. De havenkom van Mulroy is voor de grootfte fchepen bruikbaar; maar de toegang tot dezelve is eng en moeijelijk. Loch Swilly is een ruime zeearm, ter lengte van 20 en ter breedte van 2 mijl. Dezelve vormt eene van de volmaaktfte havens der wereld, doch heeft aan zijne oevers naauwelijks een enkel dorp, en wordt niet bezocht, dan enkel nu en dan door een fchip, dat er luwte komt zoeken. Loch Strabragy, verder ten Oosten, laat flechts kleine fchepen toe. Nog al verder heen vormt de kust verfcheidene voorgebergten van aanbelang, waarvan de merkwaardigfte uit Malin Head, het uiteinde van een fchiereiland,

en

en Coldah Head, de Noordpunt van Ierland, bestaan.

Loch-*Fosle*, of Fiole, is 18 mijl lang en 8 mijl breed, en heeft een ingang, die 1½ mijl wijd en *8 of 10* vadem diep is. Aan de Zuidzijde van dezen zeearm breekt de zee met groot geweld op de Tuns bank. De grootste vloten kunnen in den zeearm *welgedekt liggen.*

Londonderry ligt aan de Foile, die *zich in* het binneneinde van het Loch ontlast, en over *zich eene houten* brug heeft, welke 1068 voet lang *en* een wezenlijk meesterstuk is. De stad heeft 10,000 inwoners, en drijft eenen aanzienlijken handel met Amerika en Engeland. De uitvoer bestaat *er uit linnen, linnengaren*, en de opbrengst der visscherij. Groote *schepen* kunnen de stad naderen, welke van muren omringd is, en eenen Militairen Gouverneur heeft. Men ziet er aan de oevers der rivier overblijfselen van verscheidene forteresfen. Aan den Ooster oever van het Loch komt er eene kreek uit, waaraan het welvarende dorp Newton Limavaddy ligt.

Het Ban Water is eene der schilderachtigste rivieren van Ierland. Zij loopt door het Loch Neagh, en ontlast zich langs een breeden en snellen stroom, dwars door welken er intusschen eene bank loopt, waarop er bij hooge Springvloeden slechts 10 voet water staat. Hier is de voordeeligste zalmvisscherij van Ierland, welke 6000 P. St. jaarlijks aan pacht geeft. Men vischt er van Januarij tot

tot Augustus, en heeft er wel eens 1452 visschen in eenen haal, en 400 ton in een Jaarsaizoen, gevangen. De aalvisscherij pacht men voor 1000 P. St. Coleraine, 4½ mijl van den mond der rivier, is eene fraaije stad van 4000 inwoners, en eenen aanzienlijken handel in zalm, boter en huiden. De Tolregten bragten er, in 1801, 6000 P. St. op.

Port Rush, tusschen het Ban Water en den Giant's Causeway, is eene kreek, die enkel voor schepen bruikbaar is, welke 7 voet diep gaan; ja deze liggen er bij laag water nog aan den grond.

Weinige landen zijn geschikter voor binnenlandsche scheepvaart, dan Ierland *zijn zou*, bijaldien de voornaamste rivieren er uitgediept, en door kanalen vereenigd werden. Van deze laatste heeft men er intusschen nog slechts vier gegraven, welke verdienen gemeld te worden. Het eerste heet het *Groote Kanaal*, en vereenigt de Shannon en Liffey. Het heeft sluizen van gehouwen steen, ter lengte van 80 voet en ter breedte van 16 voet. Het is 5 voet diep, en strekt zich ter lengte van 61½ mijl uit, door de Graafschappen van Dublin, Kildare, en King's. Het heeft langs zijtakken met de Boyne en Barrow gemeenschap. Het Kanaal van Limerick tot Leitrim dient voornamelijk om Limerick van turf te voorzien. Dat van Newry verschaft aan deze stad langs het Ban Water gemeenschap met Loch Neagh, en dat van Belfast

fast opent naar hetzelfde Loch een weg van Belfast langs de rivier Lagan.

Met *Grootbrittanje* oefent Ierland eene gereede gemeenschap over het Iersche kanaal, of de *naburige zeeën*. Het ontvangt van daar fabriekgoederen, koloniale waren, steenkolen, enz. in ruiling voor gezouten vleesch, boter, linnen en *koren*.

Naar de Oostzee zendt Ierland dezelfde goederen, als naar GrootBrittanje; en het ontvangt *eiken schors*, haring, vlas, ijzer, olie, potasch en scheepsbehoeften.

Naar Nederland zendt Ierland deszelfs voornamste voortbrengselen; en het ontvangt van daar *lijnzaad en lijnolie, garen*, staalpapier, ijzer, stijfsel, snuif, jenever, en tuinzaden.

Naar Frankrijk zendt Ierland deszelfs producten; en het trekt Fransche wijnen, brandewijn, kappers, kurk, olie en papier.

Naar Spanje plagt Ierland een weinig linnen en zoute visch te zenden; en het ontving van daar voor 100,000 P. St. voornamelijk barilla. De *balans was zeer* ten nadeele van Ierland.

Er ging van hier naar Portugal voornamelijk boter; en er kwam van daar wijn, zout, olie, China's appelen en citroenen, kurk en barilla.

Ierland heeft eenigen handel in deszelfs producten met de Britsche Kolonien van Noordamerika, en het zendt eigene schepen naar Westindie; maar verre weg de meeste koloniale goederen, die er in

Ierland verteerd worden, komen er uit Grootebrittanje.

De meeste schepen, die aan Ierland toebehooren, zijn Britsch maaksel, en het land heeft weinige scheepstimmerwerven. Ja wij gelooven niet, dat er ooit een schip van 500 ton gebouwd geworden is.

Schoon geen land voor de uitbreiding van deszelfs visscherij vatbaarder is, dan Ierland, viel het Gouvernement eerst in 1764 op het denkbeeld van ze er aan te moedigen; en zij blijft er nog steeds gering, in vergelijking met het gene zij wezen kon. De haringvisscherij wordt er voornamelijk langs de kust van Donegal, tusschen Inver baai en Loch Swilly, gedreven. Omstreeks Inver baai begint de vischtijd in Julij, en duurt hij tot October. Omstreeks Loch Swilly vangt hij in November aan, en eindigt in Januarij. Men bezigt er tot de haringvisscherij vaartuigen van tusschen de 20 en 100 ton lastmaatje, en de pekelharing, die van hier komt, wordt aan de Hollandsche gelijk geacht. Men betigde er in 1780 tot die visscherij 100 vaartuigen, en maakt er 100,000 vaten pekelharing in; dit werk wordt intusschen voornamelijk door vreemdelingen van Schotland, Liverpool en het eiland Man, verrigt. In datzelfde jaar voerde men van hier 36,000 vaten pekelharing naar Westindie. Haringen vangt men ook aan de kust der Graafschappen Sligo en Mayo, ten Noorden van Broadhaven, doch de visch, die men aldaar vangt, is minder. Men vangt er

voorts

voorts van Julij tot September in Loch Strangford.

Uit de baai van Dublin wordt er in die hoofdstad veel versche visch aangebragt, inzonderheid wijting en polak. Men gebruikt tot derzelver vangst in de 80 schuiten en 15 of 20 jollen.

De meeste rivieren van Ierland, maar inzonderheid de Noordelijke, hebben een overvloed van zalm. De zalmvangst van Crauna in het Bali Water is reeds vermeld. Men plagt van den gezoutenen voorraad veel naar Venetie en Livorno te voeren.

Eveneens plagt men, uit Ierland, inzonderheid van Waterford, gedroogde kabeljaauw, enz. naar Spanje te zenden; maar de vangst van die visch in Ierland levert thans weinig meer op, dan er in het land zelf verteerd wordt (*).

Van

(*) Hoe grootelijks de uitvoer van visch uit Ierland afneemt, kan daaruit blijken, dat dezelve in 1665 eene som van 24,107 P. St. bedroeg, en daarentegen in de jaren 1796—1798, door elkanderen genomen, toen de visch veel duurder was, nog slechts 7000 P. St. Het toenemen der scheepvaart in Ierland, kan daarentegen uit de volgende lijst van schepen blijken, welke er in 1808 en 1811 tot den in- en buitenlandschen handel, gebruikt werden:

Jaren.	Inlandsche Koopvaardij.		Buitenlandsche.	
1808.	8,532 schepen.	789,509 ton.	7,937 s.	755,926 ton.
1811	10,004	949,997	9,309	898,386

Over het toenemen van den handel in andere artikelen, dan visch, zie hierachter *Aanteek.* (B).

Van de Zuidkust van Ierland, tusfchen den mond van de Shannon en Carnfore punt, loopt er eene groote bank 20 uur ver zeewaarts in. Derzelver gedeelte, dat tegen over Waterford ligt, wordt de *Nimfbank* geheeten, en bevat veel kabeljaauw, leng, wijting, enz. De diepte is aldaar tusfchen de 70 en 45 vadem, en de bodem voornamelijk keitjes en gebrokene fchelpen.

Walvisfchen naderen de N. W. kust van Ierland niet zelden, vooral in Maart en April; en men heeft er in Donegal baai verfcheidene gevangen.

GROOT-

GROOT-BRITTANJE.

Onder dezen naam bevat men, zoo als bekend is, *Engeland* en Schotland, zonder Ierland; en de kustlinie van het dus genomene Grootbrittanje, langs al de insnijdingen gemeten, is 800 uur lang, *en loopt*, uit *hoofde van de menigvuldige golven*, baaijen, enz. zeer ongeregeld. Als iets onderscheidends laat het zich ten opzigte van dit land opmerken, dat de Westkust er over het geheel hoog is, zich op sommige plaatsen tot Alppieken verheft, en den Zeeman op vele uren afstands aankondigt, dat hij ze nadert; terwijl het land daarentegen *Oostwaarts aan afhelt*, ja tusschen North Foreland en Duncans *Bay Head in vergelijking* vlak en laag is, en slechts op den afstand van eenige weinige uren, of zelfs mijlen, gezien kan worden. De Zuidkust is over het algemeen ook niet hoog.

Verscheidene schrijvers hebben het denkbeeld aangenomen, dat Grootbrittanje oudtijds met het *vaste land* zamenhing. Men grondt zich daarbij voornamelijk op de gelijkheid der beddingen, waaruit de steile oevers van Dover en Calais bestaan; oevers, die gelijkelijk uit krijt en vuursteenen zamengesteld, en beide evenzeer 6 mijl lang zijn. Er strekt zich tusschen Folkstone en Boulogne eene smalle strook zand en steenen uit, die 10 mijl lang is, en den naam van de *Ripraps* voert. Dezelve

neemt op 10 mijl afstands van Folkstone een aanvang, en heeft op zich bij lage Springvloeden slechts 14 voet waters; en eene andere bank, de *Varne* geheeten, en van dezelfde diepte, ligt omtrent 6 mijl van Dover.

Het Engelsche kanaal, dat, anders blootelijk het *Kanaal* en bij de Franschen *La manche* geheeten, door dien naam van het Iersche onderscheiden wordt, is van de Straat van Dover, bij de Franschen *Le pas de Calais*, tot aan Lands end, 276 mijl lang, en deszelfs breedte in de dusgenoemde Chops, tusschen het laatste punt en Ouessant, is 100 mijl. Deze golf, of binnenzee, is over het geheel zonder ondiepten, uitgenomen langs de oevers. De diepte, in het midden des Kanaals is van Lands end tot Dungenesf, tusschen de 18 en 56 vadem.

De Straat van Dover is op haar nauwste, tusschen Dover en Kaap Grisnez, 18½ mijl, en de Hoofden van Calais en Dover liggen 23 mijl van een anderen. Midden in het vaarwater peilt men hier tusschen de 18 en 24 vadem.

De Getijden zijn aan de kusten van Grootbrittanje gansch gelijk overeenkomstig met de theorie van aantrekking door de hemelsche ligchamen; offchoon hunne rigting op sommige plaatsen tegen die theorie kan schijnen aan te druischen.

Het groote Getijde van den Vloed, uit het Zuiden komende, wordt, als het Landsend nadert, door dit voorgebergte verdeeld, en loopt langs de

de kust, regts en links af. De tak, die in het Engelsche kanaal op loopt, neemt aan de kust onder het voortgaan in snelheid toe, en heeft bij Springvloeden, tusschen Landsend en Lizard, die van 2 mijl per uur, tusschen Lizard en Eddystone, die van 2½ mijl, tusschen Eddystone en Owers Sand, die van 3 en 3½ mijl, tusschen Owers Sand en Beachy Head, die van 4 mijl, en tusschen Beachy Head en Dungeness, die van 4½ mijl. De sterkste rijzing is bij gemeene Springvloeden 30 voet. Aan de kusten van Frankrijk zijn de snelheid en rijzing veel sterker, en de stroom blijft langs deze kusten, en de Nederlandsche, enz. tot aan den mond der Oostzee voorwaarts gaan. Aan den Engelschen wal wordt daarentegen het Getijde, dat langs het Kanaal naar Dungeness loopt, hier door een ander, dat uit de Noordzee komt, opgekeerd.

Z. W. winden verhoogen den waterspiegel in het Engelsche kanaal grootelijks, en doen er de snelheid en voortduring van den Vloedstroom sterk toenemen. Bij Landsend veroorzaken die winden eene vermeerdering van 10 voet in de hoogte, en van een uur in de snelheid.

De tweede tak van het bij Landsend verdeelde Getijde rigt zich naar het Iersche kanaal van Bristol, waar de naar elkanderen toeloopende oevers eene ophooping bewerken, die het water in King Road 42 voet doet rijzen, en in de rivieren eene bore verwekt. Verder heen loopt de Vloed langs de

de Engelsche kust naar het eiland Walney, waar hij den stroom ontmoet, die om de Noordkust van Ierland henen komt; en deze botsing veroorzaakt eene ophooping in de baai van Moricambe, waar het water bij Springvloeden 6 vadem rijst.

Voorts splitst het Z. W. einde van Ierland bij de Skelligen een deel van den Vloedstroom evenzeer in tweeën, als een ander deel bij Landsend wordt gesplitst, en dringt er een tak het Iersche kanaal in, en langs de Zuid- en Oostkust van Ierland; terwijl de andere tak, langs de Westkust vloeijende, en, aan derzelver Noordelijk uiteinde gekomen, het Noordkanaal indringt, waar hij, van het uiteinde van den Mull van Kintyre, 6 mijl per uur afloopt. Zijnen loop Zuidwaarts aan voortzettende, ontmoet hij den reeds vermelden Noordwaarts aanloopenden tak bij Peel, aan de Westzijde van het eiland Man. Hier grijpt er eene tweede verdeeling plaats, en er loopt een tak, om het Noordeinde des eilands henen, N. O. aan, en de andere, om het Calf van Man henen, Z. W. aan. Vervolgens wendt deze zich ook naar het N. O., tot dat hij zich, eenige weinige mijlen van Mangholds Head, met den anderen tak vereenigt, waarna beide te zamen den Solwaysche Frith inloopen.

Van het verdere water van den Vloedstroom, dat noch bij Landsend, noch aan het Z. W. einde van Ierland, in tweeën gedeeld wordt, maar buiten dit eiland omloopt, wordt een deel door het

het *Z. O.* einde van het eiland Ilay gesplitst, zoo dat een tak van hetzelve door de Sound van Ilay, tusschen dit eiland en Jura door, loopt, en de andere, de kust van Ilay Westwaarts aan volgende, om den Mull van Kinho, dat de Z. W. punt des eilands is, henen, en vervolgens N. O. aan, door de Straat van Corryvrecken tusschen Jura en Scarba. *Hier vormt hij*, de snelheid van 14 of 15 mijl per uur hebbende, een maalstroom, welke voor den Noorweegschen weinig onderdoet. De zelve wordt door eene kegelvormige klip, 16 vadem beneden de oppervlakte des waters, veroorzaakt, en door den stroom, die, om de Oostzijde van Ilay henen loopt, en, zulks met eene snelheid van 8 mijl per uur doende, en den anderen, die de vermelde snelheid van 14 mijl per uur bezit, ontmoetende, in vereeniging met dezen eene vreesselijk breekende zee verwekt, welke zelfs voor groote schepen zeer gevaarlijk is.

Nog een ander deel van het Vloedwater wordt door de Zuidelijkste eilanden der Wester Hebriden in takken gedeeld, welke elk eene bijzondere rigting langs de tegen over elkander liggende zijden der eilandenketen nemen, en van die rigting niet afwijken, voor dat de Wester tak de Sound van Harris bereikt, door welke hij Zuidwaarts aan loopt. De voorname stroom blijft intusschen Noordwaarts aan snellen, en hereent zich nevens de Butt van Lewis met den Ooster tak. Beide rollen van daar te zamen naar Kaap Wrath, en om deze henen

nen langs de Noordkust van Schotland, en door den Frith van Pentland, met de snelheid van 9 mijl per uur, maalstroomen en *races* vormende. Van Duncan's Baais Head loopt de stroom geregeld Zuidwaarts aan langs de Oostkust van Grootbrittanje. Hij vult voor en na de groote golven van Murray en Forth, en den Humber en Teems, en worstelt tusschen de Hoofden door, ten *Zuiden* van welke hij, zoo als reeds gezegd is, bij Dungeness eenen anderen Vloedstroom ontmoet (*).

Dus blijkt het klaarlijk, dat de Getijden omstreeks Grootbrittanje niet verder van de Theorie der aantrekking van zon en maan afwijken, dan zij door de rigting der kusten genoodzaakt worden te doen. Behalve hen gaan er aldaar nog andere stroomen, doch deze kent men nog zoo weinig, dat men ze veelal met hen verwart. Bijzonderlijk heerscht er, na langdurige Weste en Z. W. winden, op 49½° N. Br. een dwars door het Kanaal loopende stroom, welke voor schepen, die het Kanaal invaren, zeer nadeelige gevolgen medeslepen kan, en daaruit schijnt voor te komen dat

(*) Gaarne hadden wij den Heer TUCKEY hier zien bijvoegen, wat er bij de botsing te Dungeness van den Vloedstroom wordt, en welken invloed de beurtelingsche Poolstroomen, waarover de *Inleiding* handelt, op hem hebben; maar de reden van des schrijvers stilzwijgen daaromtrent laat zich uit zijne gezegden in het *I deel*, *bladz.* 522 onderaan, opmaken.

dat het water, door die winden in de Bogt van Frankrijk opgehoopt, van daar, tot herstel van het evenwigt, met kracht N. W. aan snelt.

DE ZUIDKUST VAN ENGELAND.

Op het Westelijke uiteinde van Engeland ligt het *Graafschap Cornwallis. Hetzelve eindigt* aan het voorgebergte van Landsend, het *Bolerium* van PTOLEMÆUS, en het *Penringhuad* (voorgebergte des bloeds) en *Penwith* (voorgebergte aan de linkerhand) der oude Britten. Het is een groot rond voorgebergte, dat drie punten vormt, waarvan de Z. O. *Tolpeden Penwith* (het Hol van Penwith) heet, naar eene spelonk in den steilen zeeoever, waar de golven met groot gedruisch indringen. De N. O. punt heet *Kaap Cornwallis*, en de middelste *Landsends punt*; tusschen welke en Kaap Cornwallis de opene baai van Whitesand begrepen is. Omstreeks dit voorgebergte liggen er eenige blinde en andere klippen; als de Rundlestone, waarin er 4 ijzeren cilinders ter hoogte van 12 voet gedreven zijn, die een paal, met eene mande aan deszelfs boveneinde, ondersteunen. De Wolf heeft op zich ook eene baak. De Longships zijn eene reeks van zwarte klippen, een uur van den wal, die geen vaarwater voor schepen binnen zich hebben. Er staat daarop eene vuurbaak, die er in 1797 door een particulier werd opgerigt, welke tot deszelfs onderhoud van al-

alle om Landſend henen zeilende ſchepen een tol ontvangt.

Uit den Oceaan de kust van Cornwallis naderende, bouwt de reiziger op het voorkomen des lands geene gunſtige denkbeelden wegens hetzelve, daar de kust er over het geheel rotſig, en bijkans alomme van houtgewas ontbloot is.

Tusſchen Landſend en de punt *Lizard* ligt Mounts baai, dus naar het eilandje S. Michaels mount aan haren Oostelijken oever geheeten, dat bij hoog water van de zee omgeven, maar bij de Ebbe door eenen 1200 voet langen rigchel van klippen met den vasten wal vereenigd is.

Dit eilandje is een der vermaardſte voorwerpen aan de Engelſche kusten. Het heeft op zich eenen grooten, en van ſteile klippen omgevenen, klomp van graniet, en bevat ſlechts een weinig gras, en hier en daar eenige bij elkanderen ſtaande dennen.

Naar de volksoverlevering, welke door den Cornwalſchen, en *grijze rots in het woud* beteekenenden, naam des eilands bevestigd wordt, was hetzelve oulings in een woud gelegen; en dit is te geloofwaardiger, daar men in den naaſten grond, voor zoo veel hij bij de Ebbe droog loopt, overblijfſelen van geboomte bedolven vindt. Het eilandje heet bij PTOLEMAEUS *Ocrinum*, en ontving zijnen tegenwoordigen naam in de zesde eeuw. Toen zou S. Michael aan eenige kluizenaars op den berg zijn verſchenen, en werd er aldaar eene kapel gebouwd, die te heiliger geacht werd; daar men

men reeds in de vijfde eeuw naar den berg in bedevaart was gegaan. EDWARD DE BELIJDER stichtte er eene Benedictijner Abdij; welke, na verscheidene omwentelingen in haar lot, thans aan Sir JOHN ST. AUBIN toebehoort. Er wonen op den berg ongeveer 250 visschers; en er is voor kleine schepen aan de Noordzijde eene kleine haven.

De landpunt Lizard, aan de *Oostzijde* van Mountsbaai, is het Zuidelijkste punt van Engeland, en het uiteinde van een schiereiland van den naam van *Men-ag*. Er branden op haar twee lichten. Zij bestaat gedeeltelijk uit slangensteen, en tusschen haar en Mullion is er eene groeve van *Steatites*, die men in de porseleinfabrieken gebruikt. Een half uur van die landpunt liggen de Stags, dat groote klippen boven water zijn.

De handelplaatsen van Mountsbaai zijn Mouse Hole, of Port Inis, eene kleine haven, met twee hoofden, ten Noorden van welke S. Clements eiland ligt; Penzance, (welke naam *het binnenste der baai* beteekent,) de Westelijkste stad van Engeland. Deze ligt 10 mijl van Landsend, en daar, waar de naam aanduidt. Zij heeft, behalve stadsregten, het voorregt van tin te mogen stempelen. Er zijn aldaar vele goede huizen, en de straten zijn er gevloerd. De haven heeft een heer, of steenen hoofd (*pier*), en voert veel kleine haring (*pilchards*) uit. Men drijft er voorts veel smokkelhandel. Er varen van hier dagelijks veerschepen op de Scilly eilanden.

 Mar-

- Market Jew, of Marazion, binnen S. Michaels mount, is eene oude plaats, welke haren oorſprong aan de bedevaarten naar het eiland verſchuldigd is. Uit haren naam Market Jew mag men beſluiten, dat de Joden, toen zij de eenige Kooplieden van Engeland waren, hier eene jaarmarkt plagten te houden. *Marazion* beteekent *markt aan de zeekust.* Het ophouden der gezegde bedevaarten, en de opkomst van Penzance, is haar ondergang geweest. Zij ligt in het hangen en aan den voet van een berg, die haar tegen de koude Noordewinden dekt. Zij heeft 1000 inwoners en ſtads regten.

Helstone, met ſtads en burgtsregten, ligt aan den zamenloop van de kleine rivier Cober en de Loe, en heeft eenigen handel en 2084 inwoners.

Voorbij het voorgebergte Lizard is de eerſte plaats van aanbelang de haven van Helford, aan den mond van de Hel. Het dorp van dien naam, aan den Zuiderwal der haven, is onbeduidend.

De haven van Falmouth is een inham, welke, tusſchen de landpunten Pendennis ten Westen en S. Anna ten Oosten, diep het land inloopt. Zij verdeelt zich in eenige takken en kreken, van welke de voornaamſte, *Carrick reeds* geheeten, eene mijl binnen den ingang der haven, uit haar voortkomt, en 18 vadem diep is.

De ſtad Falmouth, de rijkſte van Cornwallis, ligt aan den voet van eene hoogte, en aan eene kreek, aan welker kaai diepte voor groote ſchepen is. De bevolking beſtaat uit bijkans 4000 zielen, be-

behalve het varensvolk. Men geneert zich aldaar voornamelijk met de vangst van pilchards, die men er regtstreeks naar Spanje, Portugal en Italie voert. Men trekt er voorts groote voordeelen van paketbooten, die van hier naar Corunna, Lissabon en Westindie afzeilen. Er is hier een algemeen tolhuis voor al de havens van Cornwallis.

De mond der haven van Falmouth heeft tot hare verdediging de kasteelen van Pendennis en S. Mawe. Het eene ligt op eene lange landpunt aan de Westzijde, welke 300 voet boven de zee uitsteekt. Het voert 100 stukken geschut, en is met eene compagnie Invalides bezet. Het andere kasteel aan de Oostzijde is min sterk, dan Pendennis, en wordt door eene hoogte bestreken. S. Mawe, met stads en burgtsregten, bevat niet boven de 20 visschers woningen.

Tot de verdere steden, welke langs de haven van Falmouth uit zee genaakbaar zijn, behoort Penrhyn, aan dezelfde kreek, als Falmouth, maar hooger op, met stads en burgtsregten, en 2900 inwoners. Daar tegenover ligt het dorp S. Gluvias. Tregoney aan den Fal, eene kleine burgtstad, is slechts voor booten genaakbaar. Truro, de bloeijendste plaats van Cornwallis, heeft stads en burgtsregten. Zij is in eene vallei, aan den zamenloop van den Fal, Kenwyn en S. Allen, gebouwd, waar het Getijde bij hoog water eene kom vormt, die 2 mijl lang is, en bij den Vloed schepen van 100 ton toelaat. Men telt er 4,800 in-

inwoners, die zich voornamelijk met den uitvoer van tin en koper generen. Het is eene der steden, waar men het tin stempelt, en men vindt er een Schouwburg en Societeiten.

De Deadmans, of Dodmans, punt, is zeer hoog, en heeft 3 mijl ten N. O. van zich, groote klippen, van den naam van *Tart* en *Winehead*; en ten Noorden van zich Polkerries baai. Verder heen liggen Goran Haven en Mevagizzey.

Rope Haven heeft een steenen hoofd voor visschers booten. Portmear, of Charlestown, aan de N. W. zijde der Trewardreth baai, was in 1790 slechts een gehucht van 9 huizen, maar is, door de pogingen van den Heer der Heerlijkheid, een welvarend vlek geworden. Men heeft er binnenwaarts eene haven voor schepen van 500 ton gegraven; eene handelwijze, die veel beter is, dan dat men hoofden buitenwaarts aanlegt, die in de zee uitloopen. Men heeft er tevens een droog dok ter reparatie van schepen in de rots uitgehouwen. In 1802 bestond de bevolking er uit bijkans 300 zielen. Men bestaat er voornamelijk van het visschen van pilchards, en den uitvoer van porceleinsteen voor de aardewerkfabrieken van Staffordshire.

Trewardreth, aan den mond van een kreek, is een klein visschersdorp.

Fowey, aan den regteroever der rivier van denzelfden naam, 1 ½ mijl van haren mond, waar zij ¾ mijl breed is, heeft stads en burgtsregten, en

het

het voorregt van tin te mogen merken. De straten zijn er gemeenlijk zoo naauw, dat er geen rijtuig door kan, en er is hier niets merkwaardigs, dan de kerk. De bewoners, ten getale van omtrent 1,200, generen zich voornamelijk van het visschen van pilchards, waarvan men elk jaarsaizoen 2800 okshoofden in de haven brengt. Deze heeft tot hare verdediging twee kleine batterijen, en het fort S. Catharina op den top van een stapel van groote rotsen.

Polperron is een visschersdorp aan eene kreek van Lantachbaai. Ooster- en Wester Looe zijn twee morsige, maar welgegoede, visschersplaatsen, aan de rivier Looe. Eene brug over deze vereenigt ze; maar zij hebben elk op zich zelve stads en burgtsregten. Ooster Looe is een doolhof van enge straatjes en stegen, en heeft niet boven de 200 huizen. Wester Looe heeft er nog minder. Eene kleine batterij en borstwering voor voetvolk verdedigen de haven, in welker mond eene dwarsbank bij de Ebbe slechts 12 voet waters op zich heeft. Ten Z. W. van den mond der rivier ligt Looe- of S. Georges eiland, eene groote klip, waarop er zich zeevogels onthouden.

Port Wrinkle, aan de Whitsand baai, ten Westen van Ramehead (Ramshoofd), is eene kleine haven, met een hoofd voor booten.

Plymouth Sound is eene diepe baai, welke de Graafschappen van Cornwallis en Devonshire vaneen scheidt, en ten Westen door Ramehead, en

ten Oosten door Stoke punt, wordt begrensd. De Sound ligt aan den Zuidkant open; en bevat eenige blinde klippen en riffen; van welke men er onlangs een, de *Tinker* geheeten, uitnemend te nutte heeft gemaakt, door hetzelve met steenen en anderzins tot boven het water te verhoogen. Nu breekt het de zee, vermindert bij stormen uit het Zuiden de dijning grootelijks, en maakt de ankerplaats veel veiliger, dan zij te voren was.

De Eddystone is een groep van granietklippen, 10 mijl Z. ten W. van Ramehead. Het gene er daarvan boven water uitkomt, beslaat gezamenlijk in de lengte ongeveer 300 vadem, en heeft rondom zich, op ½ mijl afstands, 30 vadem diepte van water. In 1696 werd er op deze klippen het eerste eene vuurbaak opgerigt; en, na dat dezelve in 1703 door den verschrikkelijken storm uit het Z. W. vernield was geworden, wederom een andere, die, gedeeltelijk van hout zijnde, offchoon hij 46 jaren lang aan de woede der golven weerstand bood, in 1755 ganschelijk door het vuur werd verteerd. In 1757 begon men de tegenwoordige vuurbaak te bouwen, en men voltooide ze in 1759, op grondslagen, die tot de rots zelve schijnen te behooren, en haar tegen de sterkste woede der golven bestand maken. Zij verheft zich 90 voet boven de rots, en 120 voet boven de gewone hoogte der zee.

Aan den Westeroever van Plymouth Sound ligt Caw-sand baai, welke aan de Z. W. zijde door de

de uitspringende punt van Penlee, 1½ mijl ten Oosten van Ramehead, gedekt wordt. Er zijn aldaar dne d'alven voor de Koningsschepen ingeheid. De dorpen Cawsand en Kingsand aan de baai worden door Zeelieden bewoond. Het eerste der dorpen ligt in Cornwallis, en het laatste in Devonshire, even als het bergachtige schiereiland *Mount Edgecumbe, waarvan men den grond en* de ligging onder de schoonste van Engeland rekent. Tegen over hetzelve wordt het S. Nikolaas eiland naar Sir FRANCIS DRAKE, die van Plymouth geboortig was, *Drakes eiland* genoemd. Hetzelve heeft ongeveer eene mijl in den omvang, en is van klippen omringd, en wel versterkt, maar moet zijn *drinkwater van het vaste land ontvangen. Het vaarwater tusschen hetzelve en Mount Edge*cumbe is ½ mijl wijd, maar zoo ondiep, dat het slechts booten toelaat.

De havenkom van Plymouth verdeelt zich in twee takken. De eerste, aan den mond van den Tamar, heet *Hamoaze*, de tweede, aan den mond van de Plym, voert den naam van *Cat water* (*). Hamoaze dient voor de Konings schepen, en is een rak van de rivier, en 4 mijl lang en ½ mijl breed. Op den Wester of Cornwalschen oever liggen de dorpen Milbrook, aan eene kreek; S. Ger-

(*) Denkelijk naar dezelfde Katten, van welke het Cattegat, zoo als in het I *deel, bladz.* 276 reeds opgemerkt is, zijnen naam kan hebben bekomen.

Germain's, aan de kreek Lynher, een burgwijk van 60 huizen, waar de kerk alleen opmerkenswaardig is; Saltash, met stads en burgtsregten, voornamelijk door visschers bewoond, en 3 mijl boven Dock gelegen.

1. Dock ontleent zijnen naam van de groote Koninklijke scheepsdokken, die hetzelve bevat. Het ligt op den linkeroever van den Tamar, aan het benedenste gedeelte der Hamoaze. Het is eene nette en zeer zindelijke plaats, met wijde, regte en uitnemend gevloerde straten, fraaije huizen, en 2400 inwoners, die voornamelijk tot werkzaamheden aan de vloot gebruikt worden. De drooge dokken zijn in de vaste rots gehouwen, en met Portlandsche steen opgezet. Het scheepstuighuis wordt nog steeds verbeterd, maar is reeds in alle opzigten het eerste der wereld. De vestingwerken zijn zoo sterk, als er door kunst gevormd kunnen worden.

Stonehouse is een dorp, dat door eene kleine kreek van Dock gescheiden wordt, en de barakken voor het zeevolk bevat, welke uit eene grootsche reeks van gebouwen bestaan.

De stad Plymouth ligt op den Noorder oever van den ingang van het Catwater, aan de kreek Sutton pool, die door middel van een hoofd eene veilige haven voor kleine schepen vormt, welke er bij laag water langs de kaaijen droog liggen. Het is misschien de armzaligste van al de Britsche havensteden; en de straten zijn er eng, krom

en

en morsig. Het Catwater is voor de grootste schepen diep genoeg, maar dient slechts voor Koopvaarders, die er opgelegd of gerepareerd worden. Men telt er 19,000 inwoners. Het voornaamste bestaanmiddel is er, nevens werkzaamheden, die de Koninklijke schepen er te wege brengen, uitvoer van pilchards naar de Middellandsche zee.

De Shagstone en Mewstone zijn twee groote klippen, aan de Oostzijde van den ingang van Plymouth-Sound, en heeten dus naar de zeevogels, die zich aldaar onthouden. De Mewstone bevat voorts een overvloed van konijnen. Ten Oosten van dit eilandje vindt men den ingang der kleine rivier Yealme, welke door eene batterij gedekt wordt, achter welke er op het hoogere land barakken voor de bezetting staan.

Bigbury baai, ten Westen van Bolt-head, ligt gansch open. In haar ontlasten zich de rivieren Erme en Avon. De laatste is snel van loop; maar beide zijn zij voor de scheepvaart nutteloos.

Salcombe is eene marktstad tusschen Bolt-Head en Praul-punt. Derzelver haven, de *Bag* genoemd, heeft eene dwarsbank, waarop er bij Springvloeden slechts 11 voet water staat, terwijl er binnen haar bij de Ebbe nog tusschen de 3 en 5 vadem wordt gepeild. De stad drijft eenen aanzienlijken handel, en men bouwt er Koopvaarders van 300 ton. Aan het binnenste van Salcombe Haven liggen de kleine stadjes Kingsbridge

en Dodbrook. De oever tusfchen de gezegde punten is fteil en klippig. Nevens Bolt-Head ligt er een tweede Mewftone. De naaste punt aan den Praul is de Start. De baai tusfchen beide heet *Start baai*, en heeft aan zich de dorpen Star Crofs en Street Grate. Tusfchen Start-punt en Dartmouth ftrekt zich het zoetwatermeer Slapton Lea twee mijl ver evenwijdig aan zee uit, van welke laatfte het door eene zandige ftrook lands, ter breedte van ¼ mijl, gefcheiden wordt. Er was aldaar voormaals overvloed van fnoek, baars, aal, enz, doch, nu eenige jaren geleden, brak de zee door de landftrook, en ging bijkans al die visch verloren. Des winters is het meertje met wilde eenden, talingen, enz. bedekt.

Dartmouth heeft ftads- en burgts-regten, en ligt aan de Dart, welke er eene goede haven voor Fregatten vormt. Dezelve is even binnen den mond 1¼ mijl breed, en wordt te Dartmouth naauwer, ja heeft er flechts de breedte van 600 voet. Boven de ftad is er nog 5 vadem diepte, en booten kunnen Totnefs, 2 uur hooger op, genaken. De vestingwerken zijn er Kingswear Castle, op den Ooster oever, en een blokhuis op den tegenoverliggenden. De ftad is op een zeer oneffenen grond gebouwd, en men klimt van de benedenfte rij huizen langs trappen op naar de hooger ftaande. Men deelt er in de Terreneuffche visfcherij, en in die van pilchards langs de kust.

Ten Ooften van Dartmouth vormt de kust van

De-

Devonshire eene groote baai, welke aan de Oostzijde door het schiereiland Portland wordt beperkt. De Engelschen hebben voor die kromming der kust geen naam; de Franschen noemen haar de *Baai van Exeter*. Zij omvat, nabij haar Wester uiteinde, Torbay, aan de Westzijde door het hooge en steile voorgebergte Berry Head beperkt, en aan de Oostzijde door Bob's of Hope's Nose. Bij het inzeilen van de baai kunnen de schepen zoo digt langs Berry Head henen houden, dat deszelfs rand over hunne masten heen hange, en een daarvan afvallende steen op hun dek nederkomen zou. Nevens Bob's Nose liggen er 4 eilandjes, Mewstone, Shagstone, Loadstone en Thatcher, geheeten. De baai heeft 12 mijl omvangs, en is de gewone vereeningsplaats van de Kanaalvloot. Men ligt er tegen de Westewinden volkomen gedekt. De gewone ankerplaats ligt nevens Brixham, in het Zuiderdeel der baai, waar de Oorlogschepen aan een krebbehoofd langs buizen water ontvangen. De Torbaysche visschersbooten liggen er binnen een steenen hoofd droog.

Nabij Brixham onderscheidt zich de dusgenoemde Lay Well daardoor, dat het water er steeds eenige weinige minuten lang ter hoogte van 5 of 6 duim klimt, en dan wederom eenige minuten lang daalt. Hetzelve is des zomers helder, des winters troebel, en steeds brakachtig; het bevriest nooit.

Het

Het dorp Torquay is eene aangename waterplaats, aan een inham, 2 mijl ten Westen van Bobs Nose. Van deze laatste punt tot Teignmouth bestaat de oever uit steilten van kalksteen, met menigvuldige holen en spleten. Teignmouth, aan den mond van het riviertje Teign, is als zeebadplaats in de mode, en heeft eenigen handel, voert klei voor de aardwerksfabriek uit, en zendt kabeljaauwvangers naar Terreneuve. De haven laat bij den Vloed schepen van 400 ton toe. Het gehucht Sheldon, onder de punt van den naam van *Ness*, ten Zuiden van Teignmouth, trekt des zomers ook beminnaars van zeebaden.

De rivier Ex is aan de Zuidkust van Engeland eene der aanzienlijkste, en heeft een loop van 60 mijl. Zij breidt zich nabij haren mond in eene kom uit, welke meer dan eene mijl wijd is, en wordt tot aan Topsham door het Getijde aangedaan, maar heeft in haren mond eene dwarsbank, waarop er bij de Ebbe slechts 6 voet waters staat.

Bij het opvaren van de Ex genaakt men in de eerste plaats Exmouth, een dorp met sterk bezochte zeebaden. Twee mijl hoogerop ligt Star Cross, en nog twee mijl hoogerop het kasteel Powderham, het heerlijke verblijf van Lord COURTENEY, dat reeds onder de regering van WILLEM DEN VEROVERAAR werd gesticht. Topsham ligt eene mijl boven Powderham; en nog drie mijl hoogerop vindt men, op den linkeroever, Exeter, eene oude stad en graafschap, van 17,000 inwoners,

ters, welcer het verblijf der West-Saksische Koningen, en nog steeds van muren omringd, die door ATHELSTAN gebouwd werden. Schepen van 150 ton kunnen die rivier tot aan Exeter opvaren; en deze stad drijft eenen aanzienlijken buitenlandschen en kusthandel. Zij voert inzonderheid koren en wollen stoffen uit, en zendt schepen naar de Terreneufsche en Groenlandsche visscherijen.

Sidmouth is een net marktstadje, aan den mond der Side, die voormaals eene goede haven opleverde, maar thans met keijen en zand opgevuld is. Nogtans deelt men er sterk in de visscherij aan de kust, en velen komen er de zeebaden gebruiken. Van Sidmouth tot Seaton levert de kust een tooneel op van hooge houtrijke oevers, met een zoom van door de zee aangespoeld zand en keijen, waarmee de oude haven van Seaton derwijze opgevuld is geworden, dat hij slechts visschersbooten toelaat; ten gevolge waarvan de plaats tot een dorp versmolten is. Axmouth, aan de Ax, en Colyton, aan de Coly, zijn onbeduidende visschers dorpen.

De eerste plaats in Dorsetshire is Lyme Regis, in eene opening tusschen twee steenige bergen gebouwd, en door het riviertje Lyme in tweeën verdeeld. Derzelver haven is tusschen Dartmouth en Portland de beste, en wordt door een steenen beer gevormd, die voormaals uit op elkanderen gestapelde losse steenen bestond, maar thans geregeld met kalk en steen opgemetseld is. Behalve

vis-

visscherij van pilchard, heeft Lyme Regis kusthandel. De plaats leverde, onder de regering van EDWARD I, 4 schepen en 62 zeelieden, tot het beleg van Calais (C). Van hare hoogten, zag men den slag tusschen de Engelsche en Nederlandsche vloot, en de Spaansche onverwinlijke Armada, aanvangen.

Charmouth is een aangenaam dorp, aan den voet van een berg, voorbij welken de kleine rivier Char in zee valt.

Bridport, aan de Bride, of Brit, eene mijl boven haren mond, heeft stads en burgtsregten, bijkans 300 huizen, meestal van gebakken steen, en 3000 inwoners. Dezen houden zich voornamelijk onledig met het maken van netten, lijnen en dun touwwerk, voor Amerika en Westindie.

De haven aan den mond der rivier is voor schepen van 250 ton bruikbaar. De oever in de nabijheid bevat veel ammonshorens en andere delfstoffen.

Het eiland Portland is thans door eene lange reeks van keijen, de *Chesil bank* geheeten, en door de zee opgeworpen, met het vaste land vereenigd. Portland zelf is een ontzaggelijk groote klomp van hardsteen, die tot de fraaiste publieke en andere gebouwen in het Koningrijk gebruikt, en jaarlijks ten getale van 9000 ton gehouwen en uitgevoerd wordt. Het eiland is van loopende beken wel bewaterd, en heeft 7 dorpen of gehuchten. Het grootste, Chesilton, ligt aan de Noord-

zij-

zijde, en heeft voor zich het Kasteel van Portland, door HENRIK VIII gebouwd, en de reede van Portland of Weymouth bestrijkende. Het uiteinde des eilands vormt een rond voorgebergte, de *Bill* geheeten, waarop er twee fraaije vuurtorens staan, die zoo wel ingerigt zijn, dat de lichten bijkans van den Horizon zigtbaar zijn. Nabij dezelve is er in den *rotsigen oever een hol, dat boven in den* top een luchtgat heeft, en soms aan booten ter wijkplaats verstrekt. De Shambles zijn eene gevaarlijke *klippenreeks*, 2 mijl ten Oosten van de *Bill*, *die* ten Zuiden van zich het steeds bewegingvolle vak heeft, dat men de *Race* van Portland noemt, en dat door de tegen elkanderen in loopende getijden van Engeland en Frankrijk, met gevaarlijke brekende zeeën *opgevuld wordt.*

De Chesil bank is 14 mijl lang, en meer dan $\frac{1}{4}$ mijl breed. De keitjes liggen daarop zoo los, dat een paard er tot de knieën inzinkt, en zij zijn van den aard der Portlandsche steen. De baai ten Westen van de bank is bij Z. W. stormen zeer gevaarlijk, en schepen, die er in vervallen, hebben alles aan te wenden, om er uit te werken, *en digt langs* het eiland Portland henen te houden, waar er een sterke stroom naar buiten gaat, die hen de Bill te boven kan helpen geraken. Als men intusschen bevindt, dat schipbreuk onvermijdelijk is, doet men best met het onder volle zeilen op strand te jagen, en moet het volk het schip niet verlaten, voor dat twee of drie zeeën

het-

hetzelve voortgestuwd hebben; alswanneer hetzelve daardoor opgeligt en in het zand vast gedreven zijn, en men in de lij van hetzelve te ligter van land zal kunnen geraken. Schepen, die van den Oostkant in de baai van Portland verzeilen, zijn onmisbaar weg. De Portlanders zijn in het redden van schipbreukelingen zeer ijverig, maar plunderen hen intusschen met even weinig omstandigheid of schroom, als de Mooren der woestijn ten Zuiden van Marokko. Dezelfde eilanders hebben eene gewoonte, welke met die van Femern (*) overeenkomt, en de vrijsters worden er de vrouwen der vrijers niet, voor dat zij zich bij hen zwanger vinden. Dan geven zij daarvan kennis aan hare moeders, en deze aan hare mans. De laatste geven aan de vrijers kennis, dat de huwelijksplegtigheid noodzakelijk wordt, en, daar dezelven, bij weigering, door de vrouwen zouden worden dood gesteenigd, grijpt er zoo zelden weigering plaats, dat er in 20 jaren tijds geen enkel onecht kind geboren is. Volgt er binnen een voldoenden tijd geene zwangerheid, dan besluiten de partijen, dat zij niet voor elkanderen bestemd zijn, en belet zulks de vrijsters niet, om andere vrijers, en, als het tijd wordt, echte mans te vinden.

Weymouth heeft stads- en burgts-regten en 3600 inwoners. De plaats ligt aan den mond der Wey,

(*) Zie het *I deel*, *bladz.* 375.

Wey, welke er, binnen een fteenen hoofd, eene haven vormt, die bij den Vloed gemaakbaar is. Men gaat veel derwaarts, om de zeebaden te gebruiken, en de baai heeft er een fraaijen vlakken oever van keitjes en keizelzand. Men handelt er voornamelijk met Portugal en Terreneuve. Wat de plaats tot het beleg van Calais leverde, blijkt uit de lijst *hieràchter*. *De haven wordt door drie* forten, elk met 2 of 3 kleine ftukken gefchut, gedekt. Op eene hooge fteilte aan den oever; *eene mijl van de* ftad, ziet men de bouwvallen *van het* door HENRIK VIII geftichte kafteel Sandisfoot.

Melcombe Regis, tegen over Weymouth, en door *eene brug daarmede vereenigd*, is eene plaats op zich *zelve*, met ftadsregten.

Lulworth Cove is eene foort van natuurlijke kom, welke men door eene opening in de fteile klippen inzeilt, dat door fchepen van 80 ton kan worden gedaan. De rotfen rondom die kom verheffen zich tot eene groote hoogte, en zijn van eenen krijtachtigen aard. Ten Westen van den ingang heeft de zeė groote holen in de rotfen geboord, waarin het water met groot gedruisch doorbreekt; terwijl de rotfen voorts van het gefchrei der zeevogels, die er hunne jongen uitbroeden, weergalmen.

S. Adhelms Head, gemeenlijk S. Aldan, is eene groote fteile rots, ter hoogte van 440 voet, met de bouwvallen van eene Kapel op den buiten-

 ften

ſten zoom der ſteilte; eene Kapel, welke men er gebouwd acht, om veiligheid voor de Zeelieden, die langs deze gevaarlijke kust mogten henen ſtevenen, van den hemel te ſmeeken. Onder de ſchipbreuken, die men zich herinnert dat hier plaats grepen, is die van den Oostindiesvaarder *the Halſewell* in 1786 wel de droevigſte; aangezien er daarbij 186 perſonen, waaronder vele *jonge dames*, omkwamen.

S. Adhelms Head is het uiteinde van een hoog ſchiereiland, *Purbeck eiland* geheeten, en bijkans geheel uit pijpaarde, marmer, en een hard ſlag van ſteen, waarvan men voor de ſtraten van London gebruik maakt, beſtaande. Swanages en Studlands baaijen, aan de Oostzijde des ſchiereilands, leveren goede ankerplaatſen op. Swanage is een dorp van eene enkele ſtraat, die eene mijl lang is, en hier wordt meest al de ſteen, die men van het ſchiereiland uitvoert, ingeſcheept. Studland is een dorp van 50 op eene gemeene weide verſpreide huizen. Nabij hetzelve voert een zonderlinge groote ſteen den naam van *Duivels nachtmuts*; en het gemeene volkje denkt, dat de Duivel hem van het eiland Wight afſcheurde, met het oogmerk van het Kaſteel Corfe midden op Purbeck te vernielen.

Pool, met ſtadsregten, en den titel van Graafſchap, ligt op een ſchiereiland, aan den Noorderoever van het ondiepe zoute meer Laxford Lake, welks gezamenlijke oever 20 uur lengte heeft,

en in hetwelke er verscheidene zandplaten en eilanden zijn. Van deze laatste is het voornaamste, Brownsea, 1½ mijl lang en ¾ mijl breed: Deszelfs grond is over het geheel zandig, en met heide en steekpalm overloopen. Er staat op hetzelve een Heerenhuis, dat tot den rang van een Heerlijk slot verheven is, *Brownsea Castle* heet, en thans het verblijf van een aanzienlijk gezin is. De grootste diepte van het meer is 14 voet, en op sommige plaatsen heeft men er in de vier en twintig uren viermaal Ebbe en viermaal Vloed, dat door het gezegde eiland veroorzaakt schijnt te worden, en daaruit te spruiten, dat hetzelve de Ebbe in het afloopen hindert, en dwingt, om terug te keeren, en een tweeden Vloed te verwekken.

Pool is slecht gebouwd, maar drijft echter eenen aanmerkelijken buitenlandschen handel, inzonderheid op Noorwegen en Zuid-Carolina. De plaats deelt voorts sterk in de Terreneufsche visscherij, en men vangt op het meer zoo vele oesters, dat London jaarlijks twee maanden lang daarmede gespijzigd zou kunnen worden. Er behooren aan de plaats 230 schepen toe, van gezamenlijk 21,000 ton, en met 1500 Zeelieden bemand. Van die schepen worden er 140 tot den buitenlandschen handel gebezigd.

Waveham, aan den Westeroever van Laxford Lake, is eene oude plaats van 1100 inwoners, met stads en burgtsregten, hooge aarden wallen, wijde straten en huizen van gebakken steen.

 In

In Hants- of Hampshire is de eerste plaats aan de kust Christchurch, an den Wester oever van eene wijde baai, tusschen Hengistbury en Christchurch Head ten Westen, en Hurst Castle ten Oosten, die voor schepen, welke boven de 5¼ voet diep gaan, onbruikbaar is. Van de eerstgemelde punt strekt er eene bank met slechts 12 voet waters naar den kant van het eiland Wight. De stad Christchurch, aan den zamenloop van de Avon en Stour, heeft 1400 bewoners, en nabij zich de bouwvallen van eene Abdij en een Kasteel. De voornaamste bestaanmiddelen zijn er bierbrouwen en zalmvisschen op de rivieren.

Hurst Castle, op de Oosterpunt der baai, ligt aldaar op het uiteinde van eene plaat van keijen en steengruis, welke bij hoog water slechts 600 voet breed is, doch op het eiland Wight aanloopt, en hetzelve op ¾ mijl na bereikt. Het vaarwater dat er tusschen beide openblijft, heet de *Needles*. Het stroomt bij de Getijden geweldig door hetzelve henen, en het is er 28 vadem diep. Tegen over dit vaarwater ligt er eene gevaarlijke plaat van keitjes, de *Shingles* genoemd, van tijd tot tijd verloopende, en dan eens het eiland Wight, dan eens den wal van Hampshire, naderende, ja ook van hoogte verschillende, en dan eens boven den waterspiegel uitkomende, dan eens vrij diep onder water blijvende. Verschillen, die daardoor veroorzaakt worden, dat de golven bij sterke winden de keitjes heen en weder drijven.

Hurst

Hurst Castle werd door HENRIK VIII gebouwd, en was de laatfte gevangenis van KAREL I. Het is een ronde toren met halfronde bastions, welke dient, om het vaarwater te beftrijken. Er brandt voorts op hetzelve een licht, om de fchepen door dat vaarwater te geleiden.

Het eiland Wight is onder het Graaffchap Hants begrepen, waarvan het door een water afgefcheiden wordt, dat tusfchen de ¾ mijl en 7 mijl wijd is. Het eiland is 21 mijl lang, en 12 mijl breed, en bevat ongeveer 100,000 Acres. Deszelfs vruchtbaarheid is zoo groot, dat het jaar op jaar meer koren voortbrengt, dan de bevolking in 10 jaren tijds kan verteren. Het wordt in de lengte van het Oosten naar het Westen van ééne heuvelreeks doorloopen, welker bovenfte bedding van kalkfteen op eene andere van fchist rust. Er weiden daarop groote kudden fchapen. De oevers van Wight zijn over het geheel hoog; inzonderheid aan den zeekant; waar er gebrokene fteile oevers regtftandig uit zee opkomen, en een aantal klippen digt aan den wal langs het eiland verfpreid liggen, op welke er zich eene ontelbare menigte van allerlei zeevogels onthoudt. Er zijn aldaar in de oevers verfcheidene holen, waarin de zee op druischt; en er rollen van derzelver toppen kleine watervallen in zee. De merkwaardigfte der fteile rotfen, waaruit die oevers beftaan, zijn die van den naam van *Culver*, aan het Oostelijk uiteinde van San-

down baai. In derzelver holen broeden er ontzaggelijk vele wilde duiven. Aan het Westelijke uiteinde des eilands vindt men de Naaldklippen, dus naar eene spitse klip genoemd, die 120 voet hoog was; doch niet meer bestaat, en voor ongeveer 40 jaar van boven neder getuimeld en verdwenen is.

Het eiland bevat aluin en mica zand, dat naar de glasfabrieken van London en Bristol wordt gevoerd, koperrood steenen, die naar London gaan, waar men er het koper uittrekt, pijpaarde, rood en geel oker, en kleine brokjes gedegene zwavel. Men vindt er bronnen, die met staal, zwavel en aluin, bezwangerd zijn, en eenige rivieren, van welke de Medina de voornaamste is, die van het Noorden naar het Zuiden loopt, en het eiland bijkans in tweeën deelt. Er heerscht aldaar in de landschappen verscheidenheid en schilderachtige schoonheid; alwaarom een togtje naar Wight tot de geliefdste lusttogtjes der Engelschen behoort (*).

Aan de oevers is er overvloed van visch, en aan de Zuidelijke vindt men zeer groote steurkrabben, andere krabben en schelpvisschen. De handel van Wight is aanzienlijk, en bestaat uit den invoer van velerlei noodwendigheden en gerijfelijkheden, en den uitvoer van koren, schapen en andere levensmiddelen. Dien handel drijft men voorname-

me-

(*) Met name betuigde de Prins Regent onlangs bij zulk een togtje het grootste genoegen.

neelijk te Cowes. Men telt op het eiland gezamenlijk 22,097 inwoners.

De hoofdstad Newport ligt aan de rivier Medina, genoegzaam in het middelpunt des eilands. Niet ver van daar ligt Carysbrook Castle, dat geacht wordt door de oude Britten het eerste gesticht, en door VESPASIAAN herbouwd, te zijn. Het was *eene der gevangenissen van* KAREL I. Newton heeft, offchoon tot 10 hutten versmolten, stads- en burgtsregten, en eene haven, *die voor* schepen van 500 ton bruikbaar is. Yarmouth, aan de Freshwater baai, heeft ook burgtsregten, en een kasteel met 8 stukken geschut. Oost- en West-Cowes, aan den mond der Medina, vormen te *zamen eene aanzienlijke plaats*; en derzelver reede is het vereenigingspunt van Koopvaarders, die naar konvooi wachten. Er varen van daar Paketbooten op Southampton en London. De haven wordt door een kasteel met 8 stukken geschut gedekt.

Ride, tegen over Portsmouth, is een dorp met wijd vaneen staande huizen, van waar men gemeenlijk boter, melk en groentes, aan de schepen toevoert. S. Helens, op de N. O. zijde des eilands, is een dorp, voor hetwelke de Oorlogschepen gemeenlijk op de reede liggen, om een goeden wind te verbeiden, of hunne laatste orders af te wachten. Brading, aan het Oosteinde des eilands, is een klein vlek, met stadsregten,

 aan

aan eene kreek, welke eene haven vormt, waarin schepen van 400 ton bij den Vloed kunnen geraken, en men veel platte visch, wijting en oesters vangt. Sandown baai, aan het Oosteinde, heeft tot hare verdediging een klein fort.

De kust van Hampshire, van Hurst Castle tot Southampton, heeft voor zich eene reeks van slijkbanken, die bij laag water droog *loopen*. Op dezelve onthouden er zich talrijke vlugten van wilde eenden en andere watervogels, die op het kroos, dat de banken bedekt, azen. Des winters worden deze vogels door de visschers der naburige dorpen in groote menigte gedood.

De eerste plaats ten Oosten van het Kasteel is Key Haven, die klein en enkel bij het Getijde bruikbaar is. Daarop volgt Lymington, met stads- en burgtsregten, aan de kleine rivier Bolderwater. Schepen van 500 ton konden deze voormaals opvaren; maar het aanleggen van een dam, die den stroom belet het slijk naar buiten te voeren, heeft er de diepte derwijze doen afnemen, dat zij thans nog slechts voor schepen van 250 ton toereikende is. De bevolking der stad is van 2500 inwoners, die zich voornamelijk met het maken van zout uit zeewater generen, dat langs de kust en naar Amerika wordt gevoerd.

Leap is een visschers gehucht, van waar men gemeenlijk naar Wight oversteekt. Daarop volgt Bucklers Hard, aan de rivier Beaulieu, of Ex; een volkrijk dorp, met eene scheepstimmerwerf,

waar

waar men zelfs Fregatten bouwt. Het dorp *Beaulieu* ligt 3 mijl boven den Hard, en is voor schepen van 50 ton genaakbaar. Nabij hetzelve ziet men de fraaije bouwvallen der Abdij van *Beaulieu*, waar PERKIN WARBEK zich in 1496 onthield.

Southampton Water is een zeeinham, ter lengte van 10 *mijl*, *en ter breedte van* 2 *mijl*. De ingang wordt door Calshot Castle, een klein fort op de Wester punt, door HENRIK VIII aangelegd, bestreken. Het water langs den Wester oever opvarende, komt men voor en na aan Hythe, een schoon klein gehucht, van waar er eene veerschuit op Southampton vaart; en aan Eling, waar men *klein vaartuig voor de Marine* bouwt. Op *den Ooster wal ligt* Bursleton, *of Hamble*, aan eene kreek, nabij welke de omstreken der *Abdij* van Nestley bouwvallen bevatten, die onder de fraaiste soort van voorwerpen van dit slag in Engeland geteld worden.

Southampton is eene stad en Graafschap, op eene landpunt aan den zamenloop van de Test en *Ichin*, 7 mijl van den mond van Southampton Water. De plaats bevat 7, of 8,000 inwoners, en drijft eenen uitgestrekten handel, voornamelijk op Portugal, in wijn en vruchten, en op de Oostzee, in scheepsgoederen. Men heeft er voorts bij eene Parlementsakte verlof ontvangen, om 6000 ton ruwe wol naar Guernsey en Jersey te voeren, van waar men ze tot kousen, mutsen en

 borst-

betrokken, verbreid naar Engeland terug zendt. De buitenlandsche handel houdt er ongeveer 50 schepen onledig, en die op Guernsey 20 of 30 kleine vaartuigen van tusschen de 25 en 50 ton. De stad heeft bovendien ongeveer 100 kustvaarders. Er varen van hier veerschepen op Cherbourg, het eiland Wight en Portsmouth. Voorts gebruiken vele menschen de zeebaden te Southampton. Boven deze plaats liggen de dorpen Millbrook en Redbridge, waar men kleine schepen voor de Marine bouwt. Tusschen Southampton Water en Portsmouth wordt er aan Titchfield Lake veel zout gemaakt.

Portsmouth, de tweede oplegplaats der Britsche Konings vloot, genaakt men langs de reede, die den naam van *Spithead* voert, en, tusschen den vasten wal van Grootbrittanje en het eiland Wight gelegen, bij alle winden volkomen veilig is; en dit is de groote vereenigingsplaats van de Vloot, zoo wel als van Koopvaarders uit alle havens ten Oosten, die Konvooi verlangen, om het Kanaal uit te zeilen; zoo dat het in de jongste oorlogen niet ongemeen was, dat er van hier 1500 schepen op eenmaal afzeilden. De Motherbank is een deel der reede nabij het eiland Wight, waar Oostindiesvaarders ankeren, zoo wel als Oorlogschepen, die onder Quarantaine liggen.

De havenkom van Portsmouth vormt zich aan den mond der rivier, die zoo eng is, dat er slechts een schip te gelijk, en zulks nog enkel

met

met een voor de wind, uit en in kan geraken. Er gaat aldaar 7 uur Vloed, en 4 uur Ebbe, welker snelheid het slijk bestendig naar buiten voert, waar hetzelve eene bank van den naam van het *Spit* vormt, van welken de baai den haren ontleent.

Aan de Oostzijde der havenkom ligt Portsmouth, het naburige *Portsea*, en *het scheepstuighuis*, van welk laatste geene beschrijving een genoegzaam grootsch denkbeeld kan verschaffen. De blokmakerij, waarin men met stoommachines werkt, is misschien het volkomenste en zeldzaamste voorwerp van deze soort in de gansche wereld; en men zegt, dat er in vredestijd nog steeds ten minste 2000 man op de timmerwerf, enz. aan het werk zijn. Aan de vestingwerken van Portsmouth en Portsea heeft de kunst al het mogelijke te koste gelegd, en de wallen der eerstgenoemde plaats verschaffen, daar zij met boomen beplant zijn, eene aangename wandelplaats.

Op den Westeroever der havenkom ligt tegen over Portsmouth het volkrijke Gosport, dat voortamelijk door Koopvaarders bezocht wordt, en van waar er wekelijks eene paketboot naar Havre de Grace zeilt.

Op een schiereiland nabij Gosport, dat de Westzijde van den mond der havenkom vormt, staat het Scheepshospitaal van Haslar, dat 2000 lijders bevatten kan, en een weinig ten Westen van hetzelve Monkton Fort, eene geregelde ves-

ting,

ting, die op de nieuwe wijze aangelegd, en van 32 zware stukken geschut voorzien is, doch op hare standplaats van weinig nut kan zijn. Krachtdadiger wordt de mond der havenkom door een zeer sterk blokhuis op de Wester punt, en door het geschut der werken van Portsmouth, verdedigd.

De havenkom opzeilende, komt men aan Porchester Castle, een zeer oud gebouw op eene uitspringende landpunt, waar men laatstelijk krijgsgevangenen plaatste en hield. Het nabijgelegene dorp Porchester is welvarend. Aan den Wester tak der havenkom ligt Fareham, eene stad van 3000 inwoners, die zich veelal met werkzaamheden ten behoeve der Vloot generen.

Eene mijl ten Zuiden van den mond der havenkom ziet men Sout Sea Castle, dat onder HENRIK VIII, tot verdediging der kust, het eerste werd gebouwd. Verder ten Oosten ligt Langstone Harbour, een groot zout meer, met eene dwarsbank in den mond, waarop er slechts voor schepen van 50 ton genoegzame diepte is. Hetzelve wordt door het eiland Portsea ten Westen, en het eiland Hayling ten Oosten, ingesloten. Dit laatste bevat 5000 Acres meestal voor beploegen vatbaren grond. Het zoute meer levert uitnemende oesters op. Cumberland Fort, op deszelfs Wester oever, bestrijkt den toegang tot hetzelve. Emsworth is een welvarend dorp, op de grenzen van Susfex gelegen, en langs den gezegden inham van Lang-

stone,

ſtone, en dien van Chichester, voor klein vaartuig genaakbaar.

De havenkom van Chichester ſcheidt het Graafſchap *Susſex* van Hampshire, en wordt aan de *Westzijde* door het eiland Hayland begrensd, en aan de Oostzijde door de eilanden Selſey, Thorney en Pilſey. Het eiland Selſey loopt aan den *Zuidkant in eene punt uit, nevens welke er verſcheidene* ondiepten liggen. *Voor zich heeft de* gezegde inham Brackleſome baai, en hij is voor *groote Koopvaarders* bruikbaar, maar deze kunnen *Chichester* niet binnen de twee mijl naderen. Deze ſtad voert den titel van een Graafſchap, en ligt aan den Lavant, welke haar bijkans omringt. *Zij bevat 6700 inwoners.*

Pagham is eene kleine bij den Vloed genaakbare haven. Vervolgens komt men aan Bognor, of Hothampton, een nieuwerwetsch dorp, dat door beminnaars van zeebaden bezocht wordt. De Bognor klippen liggen 2 mijl van den wal, ten Westen van het dorp. Klein Hampton, aan den mond van den Arun, krijgt ook eenig bezoek van zeebadminnaars. De rivier is van wegens hare elft, *aal*, enz. vermaard, en kan door kleine ſchepen tot aan Arundel, 4 mijl van haren mond, bevaren worden. Worthing is door de zeebadminnaars van een arm visſchersgehucht in een bloeijend dorp verkeerd, dat al de gewone verlustigingsplaatſen heeft, als Societeiten, Leesmuſeums, enz.

New

New Shoreham is een burgtvlek van 800 inwoners, aan den Adur en Beading; die er eene haven vormen, welke bij de Ebbe slechts 3 voet, en bij hooge Springvloeden 18 voet, waters heeft; en welker mond tevens door verloopend zand belemmerd wordt. Men bestaat er voornamelijk van den scheepsbouw, en er loopen aldaar schepen van 700 ton van stapel. Er is aldaar een *Tolhuis*. Van Old Shoreham is er een groot deel door de zee weggespoeld, en de plaats bevat thans niet boven de 20 huizen.

Brighton, eigenlijk Brightelmstone, is de grootste stad van Susfex, en derzelver zeebaden worden meer dan eenige andere bezocht. De eigenlijke bevolking wordt op 12,000 *menschen* begroot, en men rekent, dat er elken zomer even zulk een getal van vreemdelingen derwaarts komt. De stad ligt aan het binnenste van eene baai, tusschen Worthing Point en Beachy Head. Zij heeft geene haven, maar de Koopvaarders kunnen er digt aan den wal lossen, onder de luwte van een krebbehoofd, dat er aangelegd is, om de stad tegen de aanvallen der zee te dekken, welke er bijzonderlijk in 1699 een aantal van 130 huizen wegspoelde. Thans voeren de golven, die uit het Westen komen, er veel zand en steengruis aan. Men bezigt er ongeveer 100 booten tot de haring- en makreelvisscherij, welke er jaarlijks een voordeel van 10,000 P. St. aanbrengt. Er vaart van daar wekelijks eene Paketboot op Dieppe.

New

New-Haven, aan den mond van de Oufe, heeft eene kleine, en enkel bij den Vloed bruikbare, haven; en geladene booten kunnen de rivier tot eenige mijlen boven Lewes opvaren. Deze plaats ligt 7 mijl van zee. De mond der rivier wordt door een klein fort gedekt. Seaford is thans een onbeduidend visfchers dorp, doch zendt, als een der *cinque ports*, voor zich gedeputeerden naar het Parlement (*D*). Er is hier aan het ftrand een klein fort, en op eene fteilte aan zee ten Westen van de plaats ftaat er een feinpost. *Eastbourne* is een dorp, waar men de zeebaden gebruikt. Het ligt in eene van bergen omgevene vallei.

Beachy Head is eene uitfpringende punt, welke het uiteinde van de hooge landftreek vormt, die den naam van *South Downs* voert, en aan groote kudden van fchapen tot weide dient. Tusfchen die punt en Hastings liggen Enbourne en Pevenfey, en wel het laatfte aan den mond van een beekje, en in de nabijheid van bouwvallen van een grootsch kasteel der Zuidfakfifche (*) Koningen, dat 7 Acres gronds plagt te beflaan, en op een eiland fchijnt te hebben gelegen, offchoon het thans 2 mijl van de zee verwijderd is. Bulverhithe,

(*) Van welke Susfex zijnen naam ontving, zoo als Esfex den zijnen van deszelfs Oostfakfifche bewoners. Gelijktijdig had Exeter Westfakfifche.

the, Bexhill en Nuntide, liggen ten Oosten van Pevensey; en WILLEM DE VEROVERAAR landde, zoo men denkt, het eerste in Nuntide's haven.

Hastings, eene der *cinque ports*, ligt tusschen twee bergen, en heeft 3000 inwoners. Schoon de haven er ganschelijk opgevuld is, heeft de plaats eenige kustvaarders, die er van Beachy Head kalksteen aanbrengen, welke er gebrand, en vervolgens wederom wordt uitgevoerd. Men deelt er ook in de visscherij van haring en makreel voor de markt van London; men bouwt er booten, en vele menschen komen er de zeebaden gebruiken. Op eene hooge rots ten Westen der stad ziet men de ruinen van een oud kasteel, en daarnevens een fort met 11 twaalfponders.

Te Govers en Ecclesbourne, tusschen Hastings en Winchelsea, verschijnen er jaarlijks al mede zeebadminnaars. Winchelsea is eene *cinque port*, doch ligt inmiddels thans 1½ mijl van zee, en bevat slechts eenige weinige huizen. Het Winchelsea of Camber Castle werd door HENRIK VIII, 2 mijl ten N. O. van de plaats, opgerigt, doch ligt thans in puinhoopen.

Rye, eene *cinque port*, aan den Rother, voert eenig koren en mout uit, en heeft een goed deel aan de visscherij van haring, makreel en platte visch. De mond der rivier na genoeg verlamd zijnde, werd er een andere regt uit loopende gegraven, welke den naam van *Rye New Harbour* voert, en langs welke schepen van 200 ton tot

aan

tan de Kaai van Rye, 2½ mijl van zee, kunnen doordringen.

De gezegde rivier, die Susſex en Kent vaneen ſcheidt, plagt zich bij Old Romney te ontlasten, maar een geweldige ſtorm onder EDWARD I. rigtte haren loop naar Rye. Old Romney heeft ſlechts 20 huizen, en *Appledore*, dat voor die verandering ook *langs den Rother voor zeeſchepen genaakbaar* was, is tot eene plaats van 50 huizen verſmolten.

Dungeness, de Z. O. punt van Kent, is eene lange *lage* landpunt, met een vuurtoren ter hoogte *van* 110 voet, die aan den Heer COKE van Norfolk toebehoort, en jaarlijks 400 P. St. opbrengt.

New Romney, eene *cinque port*, met 500 inwoners, ligt thans 2½ mijl van zee. De ſtreek tusſchen deze ſtad en Hythe voert den naam van *Romney Marsh*, en is geheel uit zee aangeſpoeld. Een groote dijk, van den naam van *Dymchurch wal*, en 3 mijl lang, weert er de golven uit. Hij is aan den buitenkant met paalwerk en takkebosſen verſterkt. Het overtollige water wordt er bij de Ebbe door drie ſluizen afgetapt. Het onderhoud van den dijk beloopt jaarlijks 4000 P. St. en wordt door de eigenaars van het bedijkte land, waar men ſchapen weidt, bekostigd.

Hythe, eene *cinque port*, ligt ongeveer eene mijl van zee, bevat 200 huizen, en heeft in de nabijheid eenige batterijen en barakken. Sandgate,

een dorp aan den voet van een berg, heeft een kasteel met eenige stukken geschut.

Folkstone, met stadsregten, wordt voornamelijk door visschers bewoond, heeft eene onlangs van losse steen zonder kalk omringde haven, welke eene plek van 24 Acres beslaat. Er varen van hier wekelijks twee hoekers (*hoys*) op London.

Dover, eene der vermaardste havensteden van Engeland, uit hoofde van de ligplaats tegen over Frankrijk, heeft 7500 inwoners; maar de toevloed van vreemdelingen maakt, dat het getal van menschen er doorgaans tweemaal zoo groot is. Het is eene *cinque port*. De haven wordt er door een steenen beer gevormd, en door den daarin uitkomenden stroom van het riviertje Idle op hare diepte gehouden. Deze is er bij gewone Vloeden 14 voet, en bij Springvloeden tusschen de 18 en 20 voet. De haven is dus voor schepen van 500 ton genaakbaar; en er werd daarin eenmaal een noodlijdende Nederlandsche Oostindiesvaarder van 800 ton gebragt. Vijf Postbooten zijn er hier in gestadige beweging naar en van Frankrijk, benevens ongeveer dertig vaartuigen voor passagiers, die binnen den afloop van elk Getijde heen en weder zeilen, daar men met een goeden wind binnen de 3 of 4 uur te Calais is. De haven heeft tot hare dekking twee forten, en het Kasteel van Dover, op eene steilte aan zee, ten Oosten der stad; een Kasteel, dat een zonderling voorkomen heeft, daar hetzelve, sints de Romeinen het land

in-

inhadden, voor en na bij deelen aangebouwd is. Het beslaat eene ruimte van 35 Acres, en kan 3000 man bezetting huisvesten. Aldaar staat op den uitersten rand der steilte de vermaarde metalen slang, die men *Koningin Elisabeths Zakpistool* noemt. Zij werd door de Nederlandsche Staten Generaal aan derzelver bescherinster ten geschenke gezonden, en is 24 voet lang, en voor 12ponds kogels geboord, maar gansch nutteloos. Ten Zuiden van Dover vindt men een opmerkenswaardiger voorwerp, de steile rotsoever, dien SHAKESPEARE, in deszelfs *Koning Lear*, zoo onnavolgbaar beschreven heeft.

Tusschen Dover en South Foreland liggen Eastware en S. *Margaret*. De laatste plaats heeft eene haven voor visschersbooten, en men vangt in hare baai vele kleine, maar zeer lekkere, zeekreeften. De kust bestaat hier uit duinen, die van Peperness tot Deal, en ¼ mijl in de breedte, reiken. South Foreland is eene steile rotspunt, waarop er twee vuurbaken staan. Tusschen hetzelve en Walmer worden Old Stairs en Kingsdown door beminnaars van zeebaden bezocht. Walmer Castle, eene mijl ten Zuiden van Deal, is het verblijf van den Lord *Warden* der *cinque ports*, en heeft nabij zich het fraaije en aangename dorp Walmer. Tusschen dit laatste en Deal voert een ronde toren met vier cirkelvormige lunettes, en eene gracht, den naam van *Sandown Castle*. Benevens dit kasteel werden die van Walmer en Deal

 door

door HENRIK VIII gebouwd, toen hij, ten gevolge van zijne geschillen met den stoel van Rome, voor een aanval op zijn Koningrijk vreesde.

Deal heeft stadsregten en 5000 inwoners. Het ligt aan eene opene baai, met een strand van keijen, waarop er dikwijls eene geweldige branding gaat. Tegen over de stad strekken zich de Goodwin Sands, op een afstand van 4 mijl, evenwijdig aan de kust, 10 mijl ver uit. Zij bestaan uit loopzand, en komen op eenige plaatsen, bij laag water, boven; alswanneer het zand zoo digt ineen zakt, dat niets er kan indringen; maar, als de Vloed ze wederom bedekt, wordt het zand los, zoo dat een schip, dat er op vervalt, zich er onmiddellijk zoo diep in woelt, dat het er onmogelijk af te krijgen is, ja binnen weinige dagen ganschelijk onder het zand verdwijnt. Men heeft er eene vuurbaak willen oprigten; maar, na er eenige voeten diep te hebben geboord, vond men geen vasten grond, om er iets op te stichten, liet men dus het ontwerp varen, en wordt er een drijvend licht aan het N. O. uiteinde der plaat, waar het 9 vadem diep is, onderhouden. Schoon zij van tijd tot tijd voor schepen noodlottig wordt, brengt zij veel toe, om de reede tusschen haar en Deal, die den naam van *Downs* voert, tegen Oostelijke winden te dekken, en tamelijk veilig te maken; alwaarom die reede bij oorlog de groote verzamelplaats der konvooijen, en een der standpunten van de Koninklijke Noordzeevloot is.

Voorts

Voorts komen er op deze reede schepen voor anker; om in ligters te lossen, of om zich van loodsen naar en van de Teems te voorzien, en dikwijls om sterke dranken, thee, enz. in te nemen, welke koopwaren er door het zeevolk van Deal, dat ze uit Frankrijk haalt, aan boord gesmokkeld worden. Eene edeler bron van welvaart voor Deal *is de hulp, welke deszelfs vaartuigen* en loodsen aan noodlijdende schepen bieden, bij welke gelegenheden hunne onverschrokkenheid *geene wederga* heeft.

Sandwich, aan den Stour, 6 mijl van deszelfs mond, is eene *cinque port*, met 6000 inwoners, en wel slecht gebouwd, maar voor schepen, die 10 *voet diep gaan*, genaakbaar. Men drijft er eenen aanzienlijken handel, en voert voornamelijk mout naar London.

Het eiland Thanet is het N. O. land van Kent, en heeft tusschen zich en den vasten wal de rivier Stour, en het daarmede aan den eenen kant vereenigde riviertje Sale, dat aan den anderen en Noorder kant nabij Reculver in zee uitloopt. De *vallei*, door welke de Stour thans henen vloeit, was oulings een wijd en bevaarbaar water, langs hetwelke men van Downs naar de Theems stevende. Het wordt door TACITUS *Portus Rutupensis* genoemd, en beschreven als twee toegangen hebbende, van welke de Zuidelijkste door het kasteel *Rutupium*, en de Noordelijkste door een ander van den naam van *Regulbium*, gedekt werd. Toen

BEDA schreef, was dat vaarwater *Wantsumen* geheeten, en in het midden van de zestiende eeuw voeren er nog geladene schepen daardoor. Thans ligt Richborough Castle (*Rutupium*) vrij ver landwaarts in, en heeft de zee deze zijde van het eiland vergroot, terwijl zij deszelfs Noordzijde bestendig doet afnemen, en een deel van Reculver Castle (*Regulbium*) heeft weggespoeld. De oevers des eilands bestaan over het algemeen uit steile krijtrotsen, waarin men Ammonshorens vindt, welke drie voet middellijns hebben.

Ramsgate is een bloeijende stad van 3000 bewoners. Derzelver haven wordt door twee moeljes gevormd, welke eene kom van 46 Acres insluiten, waar er bij gewone Vloeden 15 voet waters staat, zoo dat schepen van 500 ton er kunnen binnenloopen. De moeljes zijn van Portlandsche steen; en de Oostelijkste loopt eerst 800 voet regtuit, en kromt zich vervolgens. Derzelver geheele lengte is 2000 voet, en de breedte bovenop, met uitsluiting van eene gemetselde borstwering, 26 voet. De Wester moelje is 1500 voet lang; en er is tusschen beide eene opening ter wijdte van 240 voet. Daar de kom geene rivier achter zich heeft, om haar te spuijen, doet men zulks door middel van sluizen, die het Vloedwater ten dien einde terug houden. Het geheel levert het volkomenste voorbeeld op van eene door kunst gevormde haven, en heeft meer dan 600,000 P. St. gekost. Het onderhoud vindt men uit een

regt

regt van eene penny per ton, op alle ſchepen van tusſchen de 20 en 300 ton, die voorbij Beachy Head zeilen, en van 5 pence op elke chaldron kolen en ton ſteen, die te London wordt ingevoerd. De haven is van de uitnemendſte nuttigheid voor den handel, daar hij zoo gelegen is, dat ſchepen, die bij ſtorm in Downs van hunne ankers *drijven, bij het omloopen van het Getijde* ſteeds derwaarts wijken, en er volkomene veiligheid vinden, kunnen. Op het uiteinde van de *Wester* moelje ſtaat er een vuurtoren, welks licht *men* aanſteekt, als het water in den ingang ter hoogte van 10 voet gerezen is. Men houdt dat licht brandende, tot dat het water er bij de Ebbe *beneden die hoogte daalt;* en bij dag wordt de hoogte van het water er door eene vlag aangeduid. De haven heeft tot hare verdediging een kasteel. Men drijft er eenigen handel, en haalt voornamelijk ſcheepsgoederen uit de Oostzee.

Tusſchen Ramsgate en North Foreland gebruikt men de zeebaden te Dumpton Stairs en Broad Stairs, welke plaatſen hoofden voor booten en ſchuiten hebben.

North Foreland, het *Cantium* van PTOLEMÆUS, is het N. O. voorgebergte van Kent, en de Zuiderpunt der Golf van de Theems. Hetzelve loopt in drie punten uit, zijnde Long Noſe, of Fore Neſs, ten N. W., White Neſs in het midden, nabij welke punt Kingsgate, een zeebadsdorp, aan eene opening in den rotſigen oever ligt, en

East Nefs ten Z. O. Op deze laatfte punt ftaat er een licht, dat men 10 uur ver kan zien, en dat, even als het licht van South Foreland, aan het Hospitaal van Greenwich toebehoort. Tot onderhoud van dit licht hebben inlandfche fchepen 2 pence per ton te betalen, en buitenlandfche 4 pence. Tusfchen dat licht en Kingsgate zijn er twee fchijnbare grafheuvels, zoo men denkt van de manfchappen, welke er hier in een zwaren flag tusfchen de Denen en Sakfen omkwamen.

ENGELANDS OOSTKUST.

De Oostkust van Engeland begint eigenlijk bij North Foreland; ten Westen van welk voorgebergte de eerfte plaats aan de Golf der Theems Margate is. Dezelve ligt aan eene opening in den rotfigen oever, en heeft eene kleine haven met een hoofd, van een gefpreide huizen, en zeebads inrigtingen. Het is eene der plaatfen, van waar London zeevisch, kreeften en oefters, ontvangt. Er varen van hier tusfchen den 14 Junij en half October geftadig 8 veerfchepen op London en van daar terug. Men is tusfchen de 9 en 24 uur onder weg. Het verdient opgemerkt te worden, dat Margate van den Noordkant zoo geheel bloot ligt, dat een fchip, van daar N. ¼ O. aan zeilende, geen land aantreffen zal, voor dat het, op den afftand van 1,380 mijl en 75° N. Br., aan de kust van Groenland gekomen is.

Bir-

Birchington is een aangenaam gelegen dorp, op eene hoogte, ½ mijl van zee. Reculver is een klein dorp, nabij hetwelke de ruinen van het oude Kasteel gevonden worden, en men veel Romeinsch geld en medailles opgedolven heeft. Aan Hearn baai ligt er een klein dorp, waar men de zebaden gebruikt, en van waar men, met twee vaartuigen van 60 ton, koren naar London voert. Whitstable Street is een klein volkrijk dorp, waar men zich voornamelijk met het korren van oesters, en het vervoeren van dezelve naar London, onledig houdt. Men bezigt daartoe 70 of 80 booten. Het dorp wordt door Koolschepen bezocht, die hunne naar Canterbury gaande lading hier lossen.

Feversham, aan de Swale, is eene stad van vier straten, met drie uitloopende hoofden, of steigers, waaraan schepen van 80 ton laden en lossen. Men bestaat er voornamelijk van den uitvoer van koren (40,000 quarters) naar London; benevens hop, fruit, wol en oesters, den aanvoer van scheepsgoederen uit de Oostzee, en den kusthandel, waartoe men er 30 schepen van tusschen de 40 en 150 ton bezigt. Er is hier een Tolhuis. Milton, ten Westen van Feversham, is van wegens deszelfs oestervisscherij vermaard, die jaarlijks tusschen de 3 en 7,000 P. St. opbrengt.

Het eiland Sheppey vormt de Oostzijde van den mond der rivier Medway, en wordt door de

Swale van den vasten wal geſcheiden. Dit vaarwater is voor ſchepen van 300 ton bruikbaar, en was oudtijds de gewone doortogt naar de Thames voor ſchepen, die om den hoek van North Foreland kwamen; maar het wordt ſints lang niet meer gebruikt, dan door de kustvaarders, die naar de havens moeten, welke er aan hetzelve liggen. Het is op zijn naauwſte 150 vadem wijd; en hier ſteekt men in veerſchuiten, die langs geſpannene kabels heen en weder getrokken worden, naar het eiland over. Dit laatſte is 8 mijl lang en 3 mijl breed. De oever aan de Noordzijde is van klei, en ſteil, en 80 voet hoog. Er komen daaruit, onder het afbrokkelen, tanden en graten van viſſchen, haverkorrels, verſteend hout, enz. te voorſchijn. Op de N. W. punt des eilands, die den ingang der Medway begrenst, ligt de ſtad Sheerneſs met 2000 inwoners, en een Koninklijk ſcheepstuighuis, dat voornamelijk aan den bouw en de reparatie van Fregatten dienstbaar is. De ſtad was tot aan 1781 van verſch water verſtoken; maar toen boorde men er een put, ter ontzaggelijke diepte van 328 voet, en 150 voet beneden eene krijtbedding; alwanneer men eindelijk eensklaps water kreeg, dat met zoo veel geweld uit den grond opgudsde, dat men de werklieden nog ter naauwernood in tijds kon ophalen. Binnen 6 uur ſtond het water in den put 189 voet hoog, en binnen weinige dagen bereikte hetzelve op 8 voet na den top. Eene ſter-

ke

ke fortres te Sheernefs beveiligt den mond der Medway. De reede van den naam van *Nore* ligt tegen over het Noordeinde van het eiland Sheppey, en is de ankerplaats, waar de Oorlogschepen van Chatham, Sheernefs en Woolwich gemeenlijk ankeren, om eindelijke orders af te wachten. Er is hier een drijvend licht geplaatst. *Queenborough is, een klein burgtvlek, 2½ mijl ten Zuiden van Sheernefs.*

De Medway ontspringt in de wouden van Sussex, en loopt tot Maidstone Oostwaarts aan, en van daar naar Chatham. Zij ontlast zich vervolgens bij Sheernefs in dezelfde Golf als de Theems. De beide laatstgenoemde plaatsen liggen 16 mijl van elkanderen, en de grootste schepen kunnen tot aan Chatham doordringen. *Barken* van 60 ton doen zulks tot aan Maidstone, en *kleiner* vaartuig tot aan Tunbridge. De Medway plagt veel door steur bezocht te worden, doch deze visch is er thans zeldzaam, maar men vangt er veel zalm en oesters.

Chatham, de derde oplegplaats der Koninklijke vloot, is eene groote stad, met wijd vaneen staande en slecht gebouwde huizen. Er worden aldaar op de Koningswerven, in oorlogstijd, 3 of 4,000 man gebruikt. Chatham is wel versterkt. Rochester, eene mijl hooger op, is eene oude stad, met eene grootsche Bisschopskerk.

De Theems ontspringt in de omstreken van Gloucester, en loopt door Oxford, Abingdon, Wal-

Wallingford, Reading, Marlow, Windsor, Kingston en Richmond, naar London. Zij ontlast zich 62 mijl beneden de hoofdstad, na een loop van 250 mijl, in eene Golf, door verscheidene vaarwaters tusschen zandbanken, van welke er eene bijzondere melding verdient, uit hoofde van de menigvuldige schepen met aardewerk, die aldaar zijn verongelukt; ten gevolge waarvan men er bij het oesterkorren geheele pannen heeft opgehaald, en de bank hiervan den naam van *Panfand* verkregen heeft. Sommigen hebben gedacht, dat het oudtijds een eiland was, waarop men eene pottenbakkerij vond, maar de schepen, die men bij overlevering weet dat er gezonken zijn, geven reden genoeg van het gezegde verschijnsel.

Het eiland Grain paalt van den Zuidkant aan den ingang der Theems, en wordt door een vaarwater voor booten, dat de *Scrag* heet, van den vasten wal gescheiden. Het bestaat uit een laag moeras, dat door de zee is opgeworpen. De mond der rivier is hier 4 mijl breed, en voor de grootste schepen tot aan Deptford bevaarbaar. Voor kleine Fregatten is de Theems dit tot aan den Tower van London, en voor barken tot aan Lechdale in Oxfordshire, 230 mijl van zee. Het Getijde drijft er het water op tot aan Richmond, 10 mijl boven de brug van London.

De eerste plaats op den Kentschen oever der rivier is Gravesend, met stadsregten, eenige naauwe

we en morsige straten, en 4000 inwoners, meestal varenslieden, die bijzonderlijk aan schepen, welke de rivier afkomen, levend vee en groenten toevoeren. Twintig vischhoekers van hier drijven *de* Kabeljaauwvisscherij op de Noordzee, en de Nederlandsche tarbotschepen komen doorgaans hier bijeen, om hunne vangst verder naar Billingsgate *voort te zenden. Er zeilen elk Getijde* veerschuiten tusschen Gravesend en London heen en weder, en de vracht is er een schelling. Er *is alhier* ook een veer op Tilbury fort aan den overkant der rivier (*). Gravesend wordt voor het uiteinde der *Haven van London* gehouden, wanneer men deze benaming in den ruimsten zin opvat, *en zoo ver uitstrekt*, als London verpligt is voor het onderhoud te zorgen.

Woolwich, 8 mijl beneden de hoofdstad, heeft een *Tuighuis* voor de Marine en Landmagt, en magazijnen van benoodigdheden voor het Krijgsvolk.

(*) Op deze punten begon men in 1798 eene gemeenschap tusschen de beide oevers te vormen, door middel *van een gewelf*, dat onder het bed der Theems zou doorloopen. Dit ontzaggelijk werk werd van den kant van Gravesend aangevangen, doch het water begon de werklieden welhaast te hinderen, en maakte, dat men de onderneming eindelijk staken moest. Het gewelf zou steeds door lampen verlicht zijn geworden, en voor rijtuig bruikbaar zijn geweest, zoo men hetzelve tot stand had kunnen brengen.

volk. De timmerwerf, en hetgene daartoe behoort, ſtaan onder het onmiddellijke opzigt der Admiraliteit; en er zijn aldaar, in vredestijd, 1500 man, en, bij oorlog, 3 of 4,000 man, werkzaam.

Greenwich, 4 mijl van London, onderſcheidt zich door deszelfs heerlijk Hospitaal voor het volk der Koninklijke vloot, en door deszelfs Sterrekundig Obſervatorium, van hetwelke de lengte door de Engelſchen wordt afgerekend. De Theems is hier ruim 1000 voet wijd, en levert een verrukkend grootsch en fraai tooneel op.

Deptford, eene mijl boven Greenwich, is eene groote en neringrijke ſtad van 18,000 inwoners, aan de kleine rivier Ravensbourne. Er is aldaar eene Koninklijke timmerwerf, onder het onmiddellijke opzigt der Admiraliteit, welke er in vredestijd 1000, en bij oorlog 1500, werklieden bezig houdt. Er zijn te Deptford voorts twee groote werven van bijzondere ſcheepsbouwers, die ſoms bij aanneming vierenzeventigers bouwen.

De Theems ſcheidt Kent van Esſex af, in welk laatſte Graafſchap hare Noorder punt, Shoeberry Neſs, 4 mijl ten Noorden van Sheerneſs, ligt. De rivier opvarende, heeft men aan de regterhand in de eerſte plaats Southend, een dorp met zeebads inrigtingen. Een weinig boven hetzelve wordt de grens van het Stads regtsgebied van London aan dezen kant aangewezen. Nog hooger op ligt Rayleigh, een onbeduidend dorp,

waar

waar men van de oostervangst bestaat, en het eiland Canvy, dat tusschen zich en den vasten wal Hadly baai heeft, welke slechts voor kleine schepen bevaarbaar is.

Tilbury fort, tegen over Gravesend, is eene geregelde vesting, onder KAREL II gebouwd, om de rivier te bestrijken. Gray Thurrock is eene kleine plaats, aan eene *kreek van de Theems*, die voor boeijers bevaarbaar is.

De haven van London, voor zoo veel de *herwaarts* bestemde schepen er lossen en laden, *bepaalt* zich bij het vak van de rivier tusschen Deptford en de brug, dat 4 mijl lang en tusschen de 1200 en 1500 voet breed is. De ruimte tusschen Limehouse en de brug heet *de Pool*. Er kunnen aldaar, bij laag water, 800 schepen vlot liggen, mits de minst diep gaande het naaste aan de brug geplaatst zijn. De Theems moet, daar zij door London loopt, meer van den kant van haar nut voor den handel, dan van dien van schoonheid, beschouwd worden; want deze laatste is ganschelijk aan de eerste opgeofferd geworden; en, met uitzondering van eenige weinige plekken, als Somerset-House, de Adelphi, de Tempel, enz. loopen er pakhuizen in de rivier op, of is zij met morsige kolen- en houtwerven bezoomd. Er kan inderdaad geen minder aangenaam gezigt zijn, dan van het midden van Black Friars brug, als de Ebbe op het laagste is; want dan bestaat het voornaamste, dat men er ziet, uit kolenbarken en balken

kenvlotten, die er de droog geloopene plekken langs de oevers opvullen. Een oogenblik bedenkens herinnert intusfchen, dat Engeland zijne hooge plaats onder de natien voornamelijk aan zijnen handel te danken heeft; en de ziel vindt zich voldaan met het gene de oogen er aanfchouwen. Daar de fteigers voor den toenemenden handel van London zeer ontoereikende waren, zijn er binnen eenige weinige jaren verfcheidene dokken aangelegd, dat de heerlijkfte werken van dit flag in de ganfche wereld zijn.

Het eerfte werk van dien aard was een vaarbaar kanaal door het Honden eiland henen, en aan de Noordzijde van dat kanaal dokken, fteigers en pakhuizen, voor den W. I. handel. Men maakte daarmede in 1800 een aanvang, en voltooide alles in 1802. Het dok voor de losfende fchepen is 2,600 voet lang, en 500 voet breed, en kan 300 fchepen van meer dan 300 ton bevatten. Een tweede dok voor ladende fchepen is even lang, en 400 voet breed. Zij hebben door middel van fluizen gemeenfchap met elkanderen, doch zijn overigens vaneen gefcheiden, en van hooge muren omgeven. In 1802 werd er door het Parlement eene Londenfche Dok Compagnie geoktrojeerd, en een dok en gebouwen, om de goederen voorloopig op te flaan, in den hoek van de rivier beneden Wapping aangelegd. Dat dok is 1260 voet lang en 690 voet breed, beflaat 20 Acres gronds, en kan 230 fchepen van 300 ton en daarboven bevat-

vatten. De gebouwen, tot het opflaan van tabak en wijn, beflaan 5 Acres, en alles te zamen is van een muur omringd.

De *Oostindifche* Doks-akte werd in 1803 gepasfeerd, en men ving het werk in 1805 aan. Het dok voor de losfende fchepen is 1,410 voet lang en 560 voet wijd, en beflaat 18½ Acres. Het dok voor de ladende is 780 voet lang, en 520 voet breed, en beflaat 9¼ Acres. Men geraakt uit de rivier in de dokken langs eene kom van 2¼ Acre. De fluis aan den ingang is 210 voet lang, en de fluisdeuren 48 voet breed. De diepte is er bij gewone Springvloeden 24 voet.

Van den buitenlandfchen handel van Londen moge men zich uit eene opgave van 1795 (D) een denkbeeld maken. Die handel had zich toen reeds genoegzaam van de daling herfteld, welke de oorlog tegen Frankrijk in 1793 had veroorzaakt; in welk jaar de uitvoer van Londen flechts 12,660,000 P. St. bedroeg, na dat hij in 1792 14,742,000 P. S. bedragen had; en in 1796 bedroeg hij reeds 18, 410,000 P. St. en de invoer 14,719,000 P. St. In dit laatstgenoemde jaar liepen er te London 2007 Britfche fchepen, van gezamenlijk 436,843 ton, binnen, en 2167 vreemde van 277,142 ton. Hierbij kwam nog eene tallooze menigte van kustvaarders; en de fcheepvaart op de rivier werd in hetzelfde jaar door het volgende kleine vaartuig gedreven:

2596

2596 barken, van 33 ton elk, waarvan 400 tot den houthandel, en de overige tot den handel in steenkolen, gebruikt werden.
402 ligters van 39 ton elk.
338 ponten van 20
57 booten van 24
6 sloepen van 27
10 hoekers van 53
10 kotters van 71, meestal plaisier vaartuigen.

3419 te zamen van 110,156 ton.

In 1700 was het aantal der schepen, die aan London toebehoorden, slechts 560, van 84,882 ton, en met 10,065 koppen bemand. Honderd jaren later had London, blijkens de registerlijst der gezamenlijke schepen, die de Britsche heerschappij in dat jaar bezat (E), 2666 schepen van 568,262 ton, en met 41,402 manschappen bemand, waaronder er 122, van 106,041 ton, en 10,000 man, aan de O. I. Compagnie toebehoorden.

Van den mond der Theems af Noordwaarts aan bestaat een aanmerkelijk deel der kust van Essex uit moerassige eilanden, van welke dat van den naam van *Foulness* het grootste is. Rocheford aan eene kreek, die den naam van *Broomhill rivier* voert, is voor ligters genaakbaar, en heeft 1,228 inwoners. Burnham aan de Crouch is een dorp, tot aan hetwelke er kleine Koopvaarders kunnen doordringen.

Het

' Het Black (Zwarte) water is een groote poel, die door den zamenloop van de Chelmer en Pant gevormd wordt. Hij laat schepen van 400 ton toe, en die 8 voet diep gaan kunnen Malden, eene stad van 2500 inwoners aan den zamenloop der rivieren, genaken. De eilanden Osey en Ramsey, in het Blackwater, zijn des winters met groote vlugten van wilde eenden bedekt, die men er in menigte gaat schieten, om ze te London ter markt te brengen.

Het eiland Mersey, tusschen het Blackwater en de Colne, wordt van den vasten wal door eene enge kreek gescheiden, die den naam van *Pylsleet* voert. Hier vangt men heerlijke oesters. Men kan *langs eene Zandplaat*, welke bij laag water droog loopt, van den vasten wal op het eiland geraken.

Colchester, de voornaamste stad van Essex, ligt op eene hoogte aan de Colne, eene mijl van dezer mond, en heeft 11,500 inwoners. Schepen van 300 ton kunnen bij den Vloed de stad genaken, en groote schepen varen de rivier op tot aan Wivenhoe, waar er eene timmerwerf is, op welke er Fregatten van stapel zijn geloopen. Colchester was eene vastigheid der Romeinen; en men heeft er Romeinsch geld opgedolven. Men ziet in de nabijheid puinhoopen van een kasteel, dat WILLIAM I. er heeft gebouwd.

De Stour scheidt de Graafschappen van Essex en Suffolk, en is bij den Vloed tot aan Maning-

tree bevaarbaar. Dit is eene kleine ongeregelde Stad. Op de Zuider punt van den mond der rivier ligt Harwich, met eene haven, die 500 schepen bevatten kan. Men bestaat er voornamelijk van scheepsbouw, en timmert er linieschepen. Men vaart er ter Noordzeesche visscherij, met een aantal schepen, die te zamen 3000 ton groot, en met 500 koppen bemand zijn. *Er zeilen van* hier geregeld Paketbooten naar Helvoetsluis en de Elve. Vele menschen komen er de zeebaden gebruiken. De ingang der Stour wordt door Landguard Fort bestreken, dat op de punt tegen over Harwich, en 2½ mijl van daar, in Essex ligt. Want het vaarwater loopt digt onder dat fort henen, en de Zuider oever is met eene groote bank bezet. Deze forteres werd onder Koning JAKOB I. gebouwd, en de landpunt, op welke zij ligt, wordt bij den Vloed een eiland, en heeft alsdan tusschen zich en den vasten wal een water, dat na genoeg eene mijl breed is.

De kust van Suffolk bestaat over het geheel uit lage steilten van zand en leem, waarvan de zee jaarlijks een deel wegsleept. De grootste inbreuken heeft zij er tusschen de Deben en Southwold gemaakt. Ipswich, aan de Orwell, is de voornaamste stad des lands, ligt in het hangen van een berg, en heeft tusschen de 13 en 14,000 inwoners. Kleine schepen kunnen de stad genaken, maar groote Koopvaarders ankeren op het rak van Downham, 3 mijl beneden de stad. Dezer

zer haven is bij de Ebbe bijkans droog, maar de *Vloed* rijst er 12 voet. Ipswich heeft twee timmerwerven. Elk Getijde varen er booten tusschen deze stad en Harwich heen en weder. De voornaamste handel is in koren en mout op Londen. De Orwell is eene der schilderachtigste rivieren van Engeland, en heeft op hare oevers verscheidene schoone landverblijven.

Felixtow is een aangenaam dorp, ten Zuiden van den mond der Deben, die de haven van Wood-*bridge* vormt, welker kaaijen bij den Vloed voor kleine Koopvaarders genaakbaar zijn. Het dorp Holsely, op eenigen afstand van zee, geeft den naam aan eene baai, welke eene der beste reedes aan deze kust oplevert, en door de uitspringende landpunt Orford Ness, op welke er twee lichten branden, aan den Noordkant gedekt wordt. Zij ontvangt de rivier Alde, die van eene aanzienlijke grootte is, maar weinig ander nut doet, dan dat zij eene aangename vaart voor plaisierbooten verschaft, en men er vele oesters vangt. Ter plaatse, waar de Ore in haar valt, ligt Orford, eene stad, die in verval is, daar hare haven verslijkt is. Nabij haar ziet men de puinhoopen van een Kasteel. Aldborough was oudtijds eene aanzienlijke stad, maar de zee heeft haar vooren na meerendeels weggespoeld, en in een onbeduidend visschersdorp verkeerd. Hetzelve is intusschen onlangs door zeebadsinrigtingen verbeterd; en het heeft eene goede visscherij van haring en sprot.

 De

De baai heeft tot hare verdediging een Martello-toren. Ten Noorden van Aldborough ligt er een moerasfig meer digt aan zee.

Verder ten Noorden vindt men Thorpe, Sizewell en Misnere Haven, en voorts Dunwich, oudtijds eene aanzienlijke handelftad, die in 1346 zes fchepen met 102 zeelieden tot het beleg van Calais leverde, maar thans flechts 184 bewoners heeft. Zij ligt op een fteilen oever van aanmerkelijke hoogte, welken de zee geftadig ondermijnt en wegfpoelt.

De rivier Blythe valt in de baai van Walderswick en is bevaarbaar tot aan Helesworth, eene welgebouwde plaats van 1600 inwoners. Walderswick, thans een onbeduidend visfchersdorp, was oudtijds eene aanzienlijke plaats, die in 1451 met 13 fchepen op IJsland, Ferroe en het Noorden, handelde, en 22 visfchersbooten bezat.

Southwold, op eene hoogte, die na genoeg van de Blythe omringd wordt, heeft 1000 inwoners, eene haven met twee fteenen hoofden, en fcheepsbouw van Fregatten, enz. Men komt er de zeebaden gebruiken. De haven heeft tot hare verdediging twee batterijen op den fteilen oever, waarvan de eene, geregeld aangelegd, 6 ftukken gefchut en de andere er 2 voert. In de baai voor de plaats, *Sowle baai*, of *Sole baai*, geheeten, viel in 1672 de bloedige flag voor, tusfchen de vereende Engelfche en Franfche vloten, onder den Hertog van York en Graaf van Sandwich, aan

den

den eenen kant, en de Nederlanders, onder DE RUITER, aan den anderen.

Ooster Bavent is het overblijfsel van een dorp, dat nu genoeg door de zee is weggespoeld, welke op dit deel der kust zoo veel inbreuk heeft gemaakt, dat de landpunt van Easterness, voormaals de Oostelijkste van Engeland, ganschelijk verdwenen is. Covehithe is een klein visschersdorp.

Lowestoff, of Leostoff, is een fraai vlek, op een steilen oever, dat thans de Oostpunt van Engeland is, van waar men een ruim uitzigt over de zee heeft. De plaats heeft 2400 inwoners, wordt door beminnaars van zeebaden sterk bezocht, en neemt veel deel aan de haringvisscherij. De haven, door twee steenen hoofden gevormd, heeft 5 vadem diepte, en in de nabijheid twee vuurbaken, ter aanwijzing van de ligging der Yarmouth Sands. Tegen over deze stad greep de zeeslag tusschen de Engelschen en Nederlanders plaats, waarbij de laatsten volkomen geslagen werden (*), en hunne Admiraal WASSENAAR OPDAM met zijn schip in de lucht sprong. Corton is een klein dorp, op eene steilte aan zee.

De kust van Norfolk is over het geheel laag, vlak

(*) Omdat vele Kapiteins hunnen pligt evenmin deden, als vele Officiers der ellendig omkneede, en met creaturen der bovendrijvende Antistadhouderlijke factie opgevulde, armee in 1672.

vlak, en zonder insnijding of voorgebergte. De voornaamste uitspringende hoek is er Hunstanton Cliff, of S. Edmunds punt, dus genoemd, om dat EDMUND DE MARTELAAR geacht wordt hier geland te zijn, toen hij het Koningrijk van Oost-Engeland in bezit nam. De oever bestaat over het geheel uit duinen, met een laag strand van keitjes en zand, waaraan de door elkanderen loopende wortelen van rietgras, inzonderheid *arundo arenaria*, en *arenaria peploides*, een vasten zamenhang geven. De duinen reiken bijkans onafgebroken van Caister, 2 uur ten Noorden van Yarmouth, tot aan Cromerbaai, waar de dusgenoemde *Mud Cliffs* een aanvang nemen, die het overige der kust tot aan Lynn Regis vormen. Nevens deze kust liggen er verscheidene gevaarlijke banken tot ver in zee, bijzonderlijk eene groote tegen over Yarmouth, welker rigting aan die der kust evenwijdig is. Omstreeks Thornham schijnt eene lange streek, die thans onder het zeewater bedolven is, voormaals een bosch te zijn geweest; want zij is vol van zwart vezelig ontbonden hout, dat als veen ineen hangt, en menigvuldige boomstammen en wortelen bevat. De oever is hier een week moeras. Een groot deel des distrikts van Treebridge ten Westen is aan de zee ontwoekerd, door achtereen volgende bedijkingen, welker binnenste men voor een werk van de Romeinen houdt.

Het voornaamste gevaar, dat de kust van Norfolk

volk voor den Zeeman heeft, ontstaat uit hare rigting; want schepen, die voorbij Flamboroug Head Zuidwaarts aan houden, moeten, als zij door een harden storm van tusschen het N. O. en Z. O. beloopen worden, in de gevaarlijke golf van den naam van *Wash* vervallen; en andere, die van den Zuidkant komen, moeten bij een storm uit het *N. O.*, *als zij Winterton Ness niet te boven kunnen* zeilen, naar den wal *gedreven* worden. Om deze gevaren der kust van Norfolk te vermijden, heeft menig schip zoo digt langs de *Hollandsche* henen gehouden, dat het daar, en bijzonderlijk op de Haaksen bij Texel, verongelukte; welke schipbreuken zekerlijk veelal door onkunde nopens *de getijden en stroomen* veroorzaakt zijn.

Yarmouth, aan den mond van de Yare, is eene aanzienlijke handelstad van 15,000 inwoners. De haven wordt door twee steenen hoofden afgesloten; en is reeds de zevende, welke men alhier heeft aangelegd. Zij kost thans jaarlijks 2 of 3,000 P. St. van uitdiepen, en wordt door drie forten en twee batterijen gedekt. De schepen vinden er eene fraaije kaai, om te lossen.

Yarmouth is sints de vroegste tijden eene Koopstad geweest, en leverde in 1346 tot het beleg van Calais 43 schepen, met 1075 Zeelieden. In 1730 had de stad 1100 schepen; thans heeft zij, uitgenomen de visschersvaartuigen, waarover nader, nog slechts ongeveer 300; doch de meerdere grootte vergoedt eenigermate de vermindering van het

getal. De reede van Yarmouth, binnen de reeds vermelde Yarmouth Sands, is de gewone vereenigings plaats der Koolschepen, die van den Noordkant komen, en was, tijdens de laatste oorlogen, eene der ankerplaatsen van de oorlogschepen, welke op de Noordzee gebruikt werden. De Vloed rijst hier 5 voet. De Yare is van Yarmouth tot aan Norwich voor booten bevaarbaar, *en de Waveney* van Yarmouth tot aan Bungay Bridge in Suffolk voor barken. Het vaarwater naar de reede van Yarmouth wordt door twee vuurbaken aangeduid, waarvan de eene aan den Zuidkant te Garlestone staat, en de andere aan den Noordkant te Caister.

Winterton is een visschersdorp, en heeft ten Oosten van zich de landpunt Winterton Ness, nevens welke er verscheidene gevaarlijke ondiepten liggen. Dit is de reden, waarom er hieromstreeks drie vuurbaken zijn, van welke de Zuidelijkste, te Haseborough, 2 lichten heeft, en de middelste, te Winterton Ness, 3, doch die te Foulness slechts een.

Omstreeks Winterton Ness liggen Happisburgh, of Haseborough, Mendilesley, Cromar, een visschers- en marktvlek, op een steilen oever, met zeebadsinrigtingen, doch zonder haven. Intusschen lossen koolschepen van 70 ton op deszelfs reede, die *Devils Throat* heet, en van wegens hare krabben vermaard is. Ten Noorden van Cromar liggen aan dezelfde kreek Beeston-Regis,

gis, Seringham, Cley en Blakeney, kleine visscherssteden. Wells, eene tamelijke haven, die nogtans uit hoofde van loopzand moeijelijk is te naderen, drijft eenigen handel in koren en mout met *Holland*, en heeft eene goede oestervisscherij.

Holkam- Burnham- en Brankaster-baaijen zijn opene reeden, met dorpen van dezelfde namen, en *kreken*, *welke voor Kustvaarders genaakbaar zijn.* Hunstanstone is een dorp ten Westen van S. Edmunds Cliff, welke steilte 100 voet hoog *is*, *en op zich eene vuurbaak heeft*, die 7 uur *ver gezien* kan worden.

De Wash, het *Metaris Aestuarium* van PTOLEMÆUS, is eene groote golf, vol gevaarlijk loop*zand*, die verscheidene rivieren ontvangt. De grootste van deze is de *Ouse*, waar er van tijd tot tijd, bij hooge Evenachtsvloeden, eene befaamde *bore* plaats grijpt, welke met den naam van de *Eager* onderscheiden wordt. Die rivier heeft een loop van 60 mijl, en is voor barken 24 mijl boven Lynn Regis, en voor kleine booten tot aan Bedford, bevaarbaar. Zij heeft, langs de rivieren, die er in haar vallen, en langs kanalen, gemeenschap met 7 landwaarts in gelegene Graafschappen.

Lynn Regis, de vijfde handelstad van Engeland, ligt aan de Ouse, 10 mijl van haren mond. Deze rivier is aldaar na genoeg even wijd, als de Theems bij de brug van London. De stad wordt van vier kleine rivieren doorsneden, over welke er

er aldaar bruggen liggen. Zij is aan de landzijde van een ouden muur en eene gracht vol water omringd. Hare haven kan 900 schepen bevatten. Zij heeft 10,000 inwoners, en eenen aanzienlijken handel op de Oostzee, Noorwegen, Nederland, Spanje en Portugal. De invoer bestaat er uit 100,000 chaldrons kolen, en 2000 pijpen wijn.

De rivieren Nene en Weiland *vallen ook in de* Wash. Langs de eerste varen er barken tot aan Northampton, en langs de tweede tot aan Spalding. De Nene scheidt Norfolk en Lincolnshire.

De zeeoever van het laatstgenoemde Graafschap bestaat uit veen en moeras, dat in deszelfs vroegsten staat met bosschen bedekt schijnt te zijn geweest, daar men er groote boomstammen in het veen vindt. In een volgend tijdvak werd die oever door de zee bedekt, welke hem van lieverlede wederom verlaten heeft (F). Des zomers leveren deze landen een heerlijk tooneel op van welig groen, vol van eene ontelbare menigte runderen en schapen. Maar des winters staan zij meerendeels blank, en vormen het verblijf van groote vlugten van wilde watervogels, als ganzen, eenden, smienten, talingen, en andere soorten van eendvogels, voorts meerkoeten, korhoenders, enz. De eenden worden met valnetten gevangen, en voorzien de markt van London, waarheen men van hier jaarlijks meer dan 100,000 stuks van die vogels zendt. Men vangt ze van October tot Februarij, en het is bij eene Parlementsakte verboden, ze tusschen

den

den 1 Junij en den 1 October te vangen, op vergeutte van 5 schellingen voor elken vogel. Er broeden in die venen ook groote vlugten van ganzen, welker bouten, vederen en slagpennen, een voordeeligen handelstak opleveren.

Er loopen door de venen slooten, die de eigendommen scheiden, en *droves* genoemd worden. *Deze hebben gemeenschap met wijdere kanalen*, van den naam van *dykes* en *drains*, van welke er eenige voor barken bevaarbaar zijn. Daar al deze *veenlanden* beneden het peil van hoog water aan *de kusten* liggen, kunnen de sluizen der drains, als deze vol regenwater zijn, hetzelve niet genoegzaam aftappen, en de zee lekt intusschen door *de bedding van zeezand*, waarop het veen ligt, henen, en helpt hetzelve onder water zetten (*). Daarentegen lijdt het land er des zomers vaak gebrek aan zoet water voor het vee, daar het slechts zeer weinige wellen, en geene gemeenschap met rivieren heeft.

Boston, aan den Witham, 5 mijl van deszelfs mond, heeft 6000 inwoners. Daar de rivier er onlangs uitgediept, en de haven verbeterd is, kunnen schepen, die 10 of 11 voet diep gaan, de

(*) Onzes erachtens, zal de regen alleen dit genoegzaam kunnen doen, daar het beschrevene land van denzelfden aard als het meeste Hollandsche is, en men er intusschen nog geenerlei denkbeeld van watermolens schijnt te hebben.

de ſtad genaken, om er koren voor London te laden. Zij heeft langs een kanaal gemeenſchap met Lincoln.

Wainfleet is een marktvlek van 500 inwoners, aan eene kreek, door welke de rivier Limb in Boston Deep uitloopt. Daar er een deel van het water, dat men voormaals langs die rivier loosde, bij het droogmaken der venen, naar den *Witham* geleid is geworden, heeft de haven van Wainfleet minder water, dan te voren. Echter wordt zij nog ſteeds door klein vaartuig bezocht, inzonderheid om er ruw weder op zee te ontwijken.

Skegneſs is nog een arm viſschersdorp, zoo als het was, toen LELAND ſchreef, bij wien het daaromtrent is: „Skegneſse, eenmaal eene groote havenſtad, was ook ſterk, en had een kasteel. De oude ſtad is geheel door de zee verſlonden, en er is een armzalig nieuw ding in derzelver plaats gebouwd (†).”

Saltfleet, of S. Peter's, aan eene kreek, is een dorp van 230 inwoners; en Tetney, ook aan eene kreek, heeft er 450. Deze kreek vaart men uit zee op, en verder langs een kanaal naar Louth, waar men timmerhout, ſteenkolen, kruideniers waren, enz. aanbrengt, en wol en koren inneemt.

De Humber, bij PTOLEMÆUS *Abus*, ontvangt bijkans al het water van Yorkshire langs de rivier Ou-

(†) LELANDS *Itinerary*, *vol.* VII, *pag.* 50.

Ouse, en een groot deel van dat der Zuider Graafschappen van het midden van Engeland, langs de Trent. Aan den zamenloop van deze rivieren is de daardoor gevormde Humber eene mijl wijd, en hij wordt, zeewaarts aan, steeds breeder, en ontlast zich aan de kust, even beneden Grimsby ten Zuiden, en Spurn Head ten Noorden.

Als men den Humber langs zijnen Zuider oever opvaart, komt men in de eerste plaats aan Humberston, dat 1½ mijl van zee aan eene kreek ligt, en voorts aan Cleathorpe, een visschersdorp en waterplaats, ten Zuiden van de landpunt Cleanes. Groot Grimsbij, eene oude burgt, markt en havenstad, die 11 schepen en 170 zeelieden tot het beleg van Calais leverde, nam grootelijks af, doordien hare haven verstopte; maar, daar deze onlangs verbeterd, en er een dok aangelegd is, begint de plaats te herleven.

Barton, eene marktstad van 1700 inwoners, was voor de opkomst van Hull, dat haren handel naar zich trok, van eenig aanbelang. Echter voert men er nog eenig koren naar London. De plaats ontleent voorts daaruit veel voordeels, dat zij het gewone veer is, waar men de Humber naar Hull oversteekt. Er varen hier steeds weltoegeruste booten voor reizigers over en weder. Ferraby en Whalton zijn dorpen van tusschen de 300 en 400 inwoners.

De Trent ontspringt in Staffordshire, en heeft langs

langs de rivieren, die in haar uitloopen, en langs kanalen, gemeenschap met verscheidene Graafschappen in het binnenland. Schepen van 150 ton varen de Trent op tot aan Gainsborough, en voeren van daar koren naar London. De stad heeft ook eenigen handel op de Oostzee.

Het Z. O. gedeelte der kust van Yorkshire heet Holderness. Den Humber *bij Spurn Head* inzeilende, vindt men, dat de zee van hier grootelijks teruggeweken is, en verbazende streken van nieuw land droog gelaten heeft. Dus begon het dusgenoemde Sunk Island onder KAREL I. boven water uit te komen; en, toen het zich al meer en meer had vergroot, werd het bedijkt. Thans bevat hetzelve 4,500 Acres weiland, en heeft men er eene Kerk gebouwd. Nog 500 Acres liggen er bij laag water droog, en beginnen voor bedijking vatbaar te worden.

Op den Ooster zeeoever van Holderness heeft de zee daarentegen groote inbreuken gemaakt. Zij heeft er eenige steden en dorpen weggespoeld; bijzonderlijk de vermaarde zeehaven van Ravenspur, welker gewezene grootte zelfs onbekend is. De laatste groote ramp greep onder EDWARD III plaats, toen de zee met een verschrikkelijk geweld tegen de Oostkust aandruischte, en de Humber tot eene buitengewone hoogte opzwol.

Patrington, aan eene kreek, eene mijl van den Humber, is een aanzienlijk en voor kleine Koopvaarders genaakbaar dorp.

He-

Hedon, verder ten Westen, is een marktvlek van 1000 inwoners, dat voormaals eene haven had, die door de terugwijkende zee droog gelaten is. *Daarop* is er uit den Humber, tot op ¼ mijl *van die* plaats, een kanaal voor kleine schepen gegraven. Het dorp Paul ligt 2½ mijl van Hedon, en op den oever van den Humber. Er zijn aldaar groote scheepstimmerwerven, *en men heeft er* vier en zeventigers gebouwd.

Kingston upon Hull, gemeenlijk eenvoudig *Hull* genoemd, heeft Graafschaps voorregten; en is eene der meest bevolkte en handelrijkste steden van Engeland. Zij heeft 42,000 inwoners, en twee dokken, het eene ter grootte van 10 Acres, en het *andere ter grootte van* 7 dito, met ruime kaaijen, waar men zijne lading kan oplossen; en voorts eenige drooge dokken en timmerwerven. De Zeehandel dezer Koopstad kan naar het bedrag der Tollen van de volgende jaren eenigermate berekend worden. Men ontving er in

1700 .	26,287 P. St.	1806 .	350,000 P. St.
1778 .	78,229	1807 .	300,000
1785 .	91,366	1810 .	290,000
1792 .	192,988		

De vermindering in de beide laatste jaren sproot zekerlijk uit het Continentale stelsel, en bijzonderlijk uit het sluiten der Oostzee, waarop Hull sterk handelt. Ten aanzien van het zoo veel grootere bedrag der Tollen van 1806 boven die van 1792 moet in aanmerking worden genomen, dat

de oorlog in 1806 de regten grootelijks had verhoogd. Het bedrag der handelsartikelen, die te Hull naar en van zee den Humber uit- en ingaan, laat zich op 15 miljoen P. St. begrooten. Hull drijft voorts langs kanalen, waarover welhaast nader, een grooten handel met de Graaffchappen landwaarts in. De Groenlandfche walvischvangst houdt jaarlijks tusfchen de 30 en 40 *fchepen* van Hull onledig, die er ongeveer 5000 ton walvisfchen en zeehonden, benevens zeehondenvellen, walvischtanden, enz. invoeren.

Eene corporatie, van den naam van *Trinity-Houfe*, te Hull, is gemagtigd, om keuren voor het beftuur der Zeelieden van de haven te maken, en om loodfen te examineren en aan te ftellen. Elke Zeeman van deze haven betaalt aan de corporatie 6 pence per maand, waaruit er een fonds ontftaat, dat menigen onbekwaam gewordenen zeeman, en menig zeemans huisgezin, onderhoudt.

North Ferraby, tegen over het in Lincoln gelegene South Ferraby, is een aangenaam dorp in de nabijheid van den Humber.

Bridlington Quay heet dus naar Bridlington, een aanzienlijk marktvlek, landwaarts in, eene mijl van de Quay. Deze ligt aan eene fchoone baai, welke van den Noordkant door Flamborough Head gedekt wordt, terwijl de Smithiebank de woede der zee aan den Oostkant breekt. Het Noordeinde van deze bank nadert Flamborough

Head

Head tot op minder dan eene mijl. Zij heeft tusschen de 15 en 20 voet waters op zich. Bridlington *Quay heeft* eene *door* twee steenen hoofden gevormde haven, welke door een sterken stroom, *die er in* valt, schoon gevaagd wordt. Dezelve loopt bij laag water genoegzaam droog, doch heeft bij *Springvloeden tusschen de 15 en 18 voet* waters. *Zij* wordt door het kruisvuur van twee batterijen bestreken, en is eene der voornaamste *wijkplaatsen* van de kolenhalers bij slecht weder. Voorts komen vele Engelschen er de zeebaden gebruiken.

Flamboroug Head is een groot voorgebergte, dat een driehoek vormt, die aan zijne binnenzijde eene oude gracht van groote wijdte en diepte heeft, welke klaarblijkelijk gegraven werd, om het voorgebergte tot een eiland te maken, en *welks* aanleg de overlevering aan de Denen toeschrijft. Aan den zeekant heeft het voorgebergte steile oevers, ter hoogte van tusschen de 100 en 150 yards, en uit weeke kalksteen, die zoo wit als krijt is, bestaande. Daarin heeft de zee beneden *groote* holen gewerkt, van welke er een, naar de wilde duiven, die er broeden, het *Duivenhok* (*Dovekot*) heet. Een ander, *Kirkhole* genoemd, heeft zijne opening aan de Noordzijde van het voorgebergte, en wordt gezegd na genoeg door hetzelve henen te loopen. Een derde hol, van den naam van *Robin Lyths Hole*, heeft eene opening met regtstandige wanden aan de landzijde.

 Ver-

Verscheidene groote rotsklompen liggen er om het voorgebergte henen op zich zelve; en er onthoudt zich daarop, zoo wel als op den grooten klomp, eene ontelbare menigte van zeevogels, die er hare jongen uitbroedt. Het voorgebergte heeft op zich, nabij zijn uiteinde, twee vuurtorens; en 1½ mijl ten Westen van den nieuwen vuurtoren ligt, op de Zuidzijde van het voorgebergte, in eene laagte tusschen de klippen, Flamborough, een groot visschersdorp.

Filay is een visschersdorp, met zeebads inrigtingen, en 500 inwoners, aan eene ruime baai, welke aan de Noordzijde door eene klippenreeks gedekt wordt, die 1½ mijl ver zeewaarts in loopt, en bij laag water genoegzaam droog is. Bij slecht weder breekt de zee daarop met groot geweld. Op den oever der daardoor gedekte baai spoelt er soms barnsteen aan.

Scarborough, een fraai burgtvlek, ligt aan het binnenste van eene schoone baai, en op een rotsigen oever, die regtstandig uit zee oprijst. Deszelfs haven, tusschen den Humber en Tyne de eenige, die voor groote schepen geschikt is, wordt door twee steenen hoofden gevormd. Het oude is 1200 voet lang. Het nieuwe, uit ontzaggelijke groote steenklompen gevormd, is onderaan 60 voet breed, en in de kromming, waar de zee er het sterkste op aan druischt, 63 voet. Bovenaan is de breedte 42 voet, en de hoogte bedraagt 40 voet. Er staat aan dit hoofd bij Springvloeden

tus-

tusschen de 20 en 24 voet waters, en bij de Ebbe slechts 3 of 4 voet. Daar de haven geen water achter zich heeft, om haar te spuijen, zou het zand, dat de zee er des zomers aanvoert, haar welhaast opvullen, werd zulks niet door de beweging van het water in den winter voorgekomen; maar alsdan roert deze het zand van den bodem op, en wordt hetzelve, met het water vermengd, door de Ebbe weggevoerd. Het onderhoud der hoofden vindt men uit een regt op de kolen, die te Newcastle en Sunderland uitgevoerd worden. Scarborough wordt, om deszelfs zeebadsinrigtingen en gezondheidsbronnen van staalwater, enz. sterk bezocht. Er is aldaar een gasthuis voor *Zeemans weduwen, dat van penningen*, die men op de maandgelden der Zeelieden inhoudt, bestaat. Het kasteel van Scarborough ligt aan den oever, op eene rotsige steilte ter hoogte van 350 voet, welke aan drie kanten door de zee bespoeld wordt. Het werd onder Koning STEPHEN gebouwd. Deszelfs vervallene muren omvatten een grasveld van 19 Acres, en een put met zuiver water.

Tusschen Scarborough en Cleveland bestaat de kust uit steile oevers, die doorgaans tusschen de 60 en 80 voet hoog zijn, maar tusschen Scarborough en Whitby vindt men Stoupbrow, een ontzaggelijke rotsklomp, die zich 893 voet hoog verheft. De spitse berg Rosebury Topping, nabij deze kust, dient den Zeeman tot vorkenningspunt, en is 1,488 voet hoog.

Robin Hoods baai is een visschersdorp, 6 mijl ten Z. O. van Whitby, en zou, volgens de overlevering, dus genoemd zijn, om dat de beruchte vogelvrije balling, en deszelfs even bekende schildknaap LITTLE JOHN, zich aldaar onthielden. Het dorp ligt op den uitersten rand van eene regtstandige steilte; de baai is ondiep, en hare zandplaten liggen bij laag water tot op een *grooten afstand* droog. De reede tusschen het dorp en Stoupbrow loopt langs die zandplaten en onder overhangende steile oevers henen; en men moet er tegen de uitwerking der Getijden op zijne hoede zijn, daar de Vloed er met veel snelheid op den oever aan stroomt, en de zandplaten schielijk voor het oog bedekt.

Whitby ligt aan de Eske, welke het in bijkans gelijke deelen scheidt, die door eene ophaalbrug vereenigd worden. Deze laat schepen van 200 ton door naar de binnenhaven, waar men volkomen veilig ligt, en aan weerskanten scheepstimmerwerven ziet. In de buitenhaven staat er bij lage Vloeden 12 voet waters, bij gewone Springvloeden 18 voet, en bij evennachtstijds Springvloeden 23 of 24 voet. Die haven wordt door niet min dan 5 steenen beeren gevormd; en nogtans gaat er aldaar bij storm eene sterke dijning. De Westelijkste beer of moelje is van vierkante steenen, 520 yards lang, en eindigt in een rond hoofd, waarop er eene batterij ligt. De stad is digt en ongeregeld bebouwd, met enge, slecht gevloerde en morsige, straten;

doch

doch eenige huizen zijn er fraai. De lucht is er, uit hoofde van de ligging der bergen, bijkans even koud en buijig, als op de Orkneys. Hierom is Whitby in geenerlei opzigt een aangenaam verblijf. Men telt er 7500 inwoners. In 1774 had de stad 130 schepen van 80 ton en daarboven; in 1777 wel 250 schepen, en in 1796 bedroeg de inhoud der gezamenlijke schepen van Whitby 46,535 ton, en waren zij met 2,452 koppen bemand. De stad zendt jaarlijks 12 of 14 schepen naar Groenland ter Walvischvangst.

In de nabijheid van Whithby delft men veel aluin; en men heeft in die zelfstandigheid geraamten van velerlei dieren, met name van eene krokodil, *gevonden. Men vindt er insgelijks vele ammonshorens* (*).

Runswick is een visschersdorp, in het hangen van een steile rots, en heeft 3 mijl ten Westen van zich Staithes, ook een visschersdorp, waar Kapitein COOK, onze groote wereldbezigtiger, het eerste als leerling bij een Koopvaarder aan boord ging. De visschers van deze plaats zijn de stoutste en onverschrokkenste van de gansche kust

(*) En dus bewijzen van eene, in een Chaos verkeerde, vroegere schepping; van welke men, in het door den Heer MOL omgewerkt uitgegevene Hoogduitsche geschrift, en in het reeds te voren aangehaalde Engelsche van PARKINSON, nog zoo verbazend vele andere sporen vermeld kan vinden.

kust. Des winters gaan zij met kleine booten, die den naam van *cobles* en elk 3 man voeren, de zee in; maar des zomers gebruiken zij booten van tusschen de 10 en 20 ton en 5 man, waarmede zij gemeenlijk van 's Maandags morgens tot Zaturdags avonds in zee blijven. Bij hunne terugkomst wordt de visch door de vrouwen opengesneden en gezouten. In het *saizoen van de haringvangst* zendt dit dorp 15 visschersbooten naar Yarmouth.

Red Car, ten Zuiden van den mond der Tees, is een visschers dorp, waar men de zeebaden gaat gebruiken.

De Tees scheidt de Graafschappen van York en Durham vaneen, en heeft zeer romaneske oevers. Voor zeeschepen is zij bevaarbaar tot aan Wassal, 3 mijl boven Yarm, welke laatste plaats een marktvlek van 1,300 bewoners is. Zij voert naar Londen koren, boter, gerookt spek en hammen uit. Boven Stockton ontvangt zij de Ure en Derwent, van welke de eerste tot aan Rippon, en de laatste tot aan Malton, bevaarbaar is. Beneden Stockton is de Tees zeer kronkelig, tot dat zij zich in eene baai ter wijdte van 3 mijl ontlast. Stockton heeft 4000 inwoners, en eenen aanzienlijken handel. In 1795 bezat de stad 47 schepen van gezamenlijk 5,733 ton. Men bouwt er groote Koopvaarders, en heeft er fabrieken van zeildoek. Er is op de Tees eene voordeelige zalmvisscherij.

De

De kust van Durham is over het geheel met rotſige ſteilten gezoomd, waarin er vele holen zijn. De voornaamſte van deze zijn de Black Holes, ten Noorden van Hartlepool, die door natuurlijke pilaren onderſteund worden, en aan de Kapellen, enz. van oude Hoofdkerken gelijken. Tusſchen Sunderland en de Tyne zijn de klippen van den oever *afgeſcheiden, en die van den naam van Marston* ligt na genoeg 150 voet daarvan af, ſchoon men voormaals met eene enkele plank over de klove geraakte. Die klip is tevens doorboord, zoo dat eene boot met ſtaand zeil er onder door kan; en er onthouden zich op haar groote vlugten van zeevogelen, welker drek, alle vijf of zeven jaren tot *mesting opgezameld*, telkens ongeveer 100 P. St. opbrengt. Seaton is een aangenaam visſchersdorp, met zeebadsinrigtingen. Hartlepool is een visſchersvlek van 1000 inwoners, op een voorgebergte, dat eene ruime baai van den Zuidkant dekt. Daar de plaats echter voor ſchepen van eenige grootte ongenaakbaar is, heeft zij weinig handel, en beſtaat men er voornamelijk van het visſchen. Men komt er de zeebaden gebruiken.

Hawthorn is een dorp op een heuvel, eene mijl van zee, en Seaham een dorp aan den oever.

Sunderland, op den regter oever der Ware, beſtaat uit twee ſteden, welke door tusſchen beide gebouwde huizen vereenigd zijn, en eene derde aan den overkant der rivier. De ganſche bevolking bedraagt 30,900 zielen. De haven wordt

 door

... Des winters gaan zij ...
... van *cables* en ...
...; maar des zomers g...
... de 10 en 20 ...
zij gemeenlijk van 's M...
...rdags avonds in ...
komst wordt de v...
Sneden en geze...
ringvangst ze...
naar Yarmou...

Red Car,
is een visf...
gebruiken.

De T...
Durh...
Voor...
3 m...
vl...
d...
B...

... van den
...zijde,
... staat
... Vloed
... tot
... genoemde
... roer,
... zij een
... Dezelve zijn
... 10 chaldrons,
... Sunderland is
... schepen bezig.
... is er steenkool,
... land en de Oostzee.
... 550,000 chaldrons.
..., glas, enz. uitge.

... brug over de
... opmerkenswaardig.
... en Northumberland
... door tot aan
... in haren mond
... Men ving en
... men de vaart
... sluizen verbe-
... niet meer op te
... er genoegzaam

... South Shields,
...uwd, de twee-
de

s is, en 15,000 inwoners heeft,
ar, in Northumberland, ligt
, met 8000 inwoners. Beide ste-
veel glas en zout uit. De meeste
n, die te Newcastle laden, worden te
gebouwd, en hooren aldaar te huis, en
lieden van deze haven zijn de ervarenste
ganschen Koningrijks. Hier werd de *Levens-*
n uitgevonden, en het eerste in gebruik ge-
bragt, door welke er, tusschen 1789 en 1810, meer dan 200 menschen, van in den mond der Tyne gestrande schepen, gered werden.

Swalwell, aan de Derwent, eene mijl boven hare vereeniging met de Tyne, is eene kleine stad, *welke wegens hare* ijzersmederijen verdient *gekend* te worden. De zwaarste ankers en ketens worden, benevens allerlei ijzeren gereedschap, hier gemaakt en van hier naar London gezonden.

In Northumberland ligt, aan de Tyne, 9 mijl boven North Shields, Newcastle, eene stad en Graafschap van 30,000 inwoners. Het is, nevens ja boven Sunderland, de zetel van den kolenhandel, daar de grootste koolmijnen, nabij *de oevers* van de Tyne, tusschen de 5 en 18 mijl boven Newcastle, liggen. Schepen van 300 ton laden aan de kaai der stad, die 700 yards lang is. Behalve kolen, wordt er ijzer, lood, zout, gerookt spek, boter, talk, zalm, slijp- en vloersteenen, uitgevoerd. Er zijn te Newcastle groote glasblazerijen. Het Trinity House van Newcastle

heeft

door een fteenen hoofd aan de *Zuidzijde* van den mond der rivier, en een ander aan de Noordzijde, gevormd. Op het uiteinde van dit laatfte ftaat er eene vuurbaak. De haven heeft bij den Vloed 16 voet waters, en is voor fchepen van 400 ton gefchikt. Deze laden er kolen uit dusgenoemde *keels*, of eironde vaartuigen, zonder zeil of roer, en van boven digt, uitgezonderd, *dat zij een* groot luik in het midden hebben. Dezelve zijn alle van dezelfde grootte, en houden 10 chaldrons, of 26½ ton, kolen. De handel van Sunderland is zeer aanzienlijk, en houdt 520 zeefchepen bezig. Het voornaamfte uitvoersartikel is er fteenkool, naar London, Frankrijk, Holland en de Oostzee, gezamenlijk ten bedrage van 350,000 chaldrons. Voorts wordt er alhier kalk, glas, enz. uitgevoerd.

De ontzaggelijk groote ijzeren brug over de Ware te Sunderland is allezins opmerkenswaardig.

De Thyne fcheidt Durham en Northumberland vaneen. De Vloed dringt in haar door tot aan Hedwin boven Newburne, en rijst in haren mond 18 voet, en te Newcastle 11½ voet. Men ving er voormaals veel zalm; maar, fints men de vaart op de rivier door in haar aangelegde fluizen verbeterd heeft, vermag de visch haar niet meer op te swemmen, en is de zalmvisfcherij er genoegzaam te niet.

Op den Zuideroever der rivier ligt South Shields, eene ftad, die, hoe flecht ook gebouwd, de twee-

de

de des Graafſchaps is, en 15,000 inwoners heeft. *Tegen* over haar, in Northumberland, ligt North Shields, met 8000 inwoners. Beide ſteden voeren veel glas en zout uit. De meeſte *koolſchepen*, die te Newcaſtle laden, worden te *Shields* gebouwd, en hooren aldaar te huis, en de Zeelieden van deze haven zijn de ervarenſte des *ganſchen Koningrijks*. *Hier werd de Levensboot uitgevonden*, en het eerſte *in gebruik* gebragt, door welke er, tusſchen 1789 en 1810, *meer dan* 200 menſchen, van in den mond der *Tyne* geſtrande ſchepen, gered werden.

Swalwell, aan de Derwent, eene mijl boven hare vereeniging met de Tyne, is eene kleine ſtad, *welke* wegens hare ijzerſmederijen verdient gekend te worden. *De* zwaarſte ankers en ketens worden, benevens allerlei ijzeren gereedſchap, hier gemaakt en van hier naar London gezonden.

In Northumberland ligt, aan de Tyne, 9 mijl boven North Shields, Newcaſtle, eene ſtad en Graafſchap van 30,000 inwoners. Het is, nevens ja boven Sunderland, de zetel van den kolenhandel, daar de grootſte koolmijnen, nabij de oevers van de Tyne, tusſchen de 5 en 18 mijl boven Newcaſtle, liggen. Schepen van 900 ton laden aan de kaai der ſtad, die 700 yards lang is. Behalve kolen, wordt er ijzer, lood, zout, gerookt ſpek, boter, talk, zalm, ſlijp- en vloerſteenen, uitgevoerd. Er zijn te Newcaſtle groote glasblazerijen. Het Trinity Houſe van Newcaſtle

heeft

heeft het onderhoud van de Tyne, tot aan het hoogwater peil aan weerskanten der rivier, van haren mond af tot aan Hedwin Stream boven Newburne.

Het dorp Tynemouth, nabij de Noorderpunt van den mond der rivier, wordt door beminnaars van zeebaden ſterk bezocht, en heeft nabij zich het fort Clifford, dat den *riviermond beſtrijkt*, en twee vuurbaken, die aan het gezegde Trinity-Houſe toebehooren.

Hartley is een viſchersdorp, voor hetwelke het eiland Bate eene kleine haven voor het viſchersvaartuig vormt. Seaton Sluice is eene kleine haven, die 12 of 14 ſchepen van 250 ton bevatten kan. Haar mond beſtaat uit eene gemaakte doorſnijding in eene hardſteenen rots, en is 900 voet lang, 30 voet breed en 52 voet diep. Blyth is eene voegelijke haven voor klein vaartuig, doch loopt intusſchen, zoo wel als die van Hartley en Seaton, bij laag water droog.

Het eiland Coquet ligt voor eene kleine rivier van denzelfden naam, waaraan het dorp Felton ligt. Verder heen ligt Alnemouth, ook een dorp, aan eene andere rivier, waar klein vaartuig koren inneemt. Men ziet vervolgens aan de kust de bouwvallen van het Kaſteel van Dunſtanborough, en het Kaſteel van Bamborough, op eene baſaltrots, 150 voet boven de zee, en ongenaakbaar, behalve aan de Z. O. zijde, waar het door eene diepe drooge gracht wordt gedekt. Deszelfs ſtichting

wordt

wordt door de overlevering aan IDA, eersten Sakſiſchen Koning van de Northumbriers, toegeſchreven. In 1715 geraakte hetzelve aan Lord CREWE, Biſschop van Durham, die het, met eenige andere goederen van hem, bij uiterſten wil, tot onderſteuning van noodlijdende ſchepen en ſchipbreukelingen beſtemde. Ten gevolge van zijne beſchikking, *rondt er hier, in ſtormige nachten*, ſteeds eenig paardenvolk langs de kust, 8 mijlen ver, of tot aan de wederzijdſche uiteinden der heerlijkheid, om aan het Kaſteel berigt te brengen, of er ſchepen in nood zijn, of op ſtrand zitten. Op het Kaſteel zijn er kabels, touwwerk, talies, ankers, enz. in gereedheid, om de *ladingen te redden*, of de ſchepen van den wal af te helpen, zoo wel als *vertrekken* voor het volk. Men heeft er ook eene levensboot.

De Farn- of Fern eilanden zijn twee groepen van rotſige eilandjes, tegen over Bamborough. Boven water komen er 17 uit, die alle voor eenige weinige ſchapen gras, vederen van zeevogels, zeehondenvellen en traan, opleveren. Zij worden voor 16 P. St. jaarlijks verpacht. Dat het naaste aan den vasten wal ligt, heet *Houſe Island*, en was het verblijf van S. CUTHBERT, gedurende zijne twee laatſte levensjaren. Om zijne cel henen werd er een Benedictijner klooſter geſticht, waarvan men de bouwvallen nog ziet. Aan het Noordeinde van dit eilandje loopt er eene klove in de rots van boven tot beneden door,

die *Churn* heet. Bij stormen wordt het zeewater met een verschrikkelijk gedruisch door dezelve henen gedreven, en in dezelve tot eene hoogte van 60 voet opgejaagd. Er is op dit eiland eene vuurbaak, en een zoetwaterput. Binnen Fern Island vindt men eene kreek, van den naam van *Kettle*, welke 10 voet diep is.

Holy Island, of Lindisfarne, ligt 2 mijl van het vaste land, maar wordt bij laag water, door loopend zand, met hetzelve vereenigd. Het bevat ongeveer 1000 Acres gronds, waarvan de helft bar zand, maar de andere helft goed land is. Alles gezamenlijk wordt voor 1000 P. St. jaarlijks verpacht. Van de N. O. zijde loopt er eene smalle strook lands (*spit*) eene mijl ver zeewaarts in. Dezelve is het scheidpunt der Getijden; en er is op dezelve een overvloed van konijnen. De Westzijde van het eiland bevat een visschersdorp van 400 zielen, met eene kleine haven. Op de Noordzijde van het eiland staat er eene vuurbaak, en men ziet aldaar bouwvallen van een Kasteel en eene Bisschopskerk; daar de Kerkvoogd, welks zetel vervolgens naar Durham is overgebragt, zijn verblijf alhier plagt te houden.

De Tweed scheidt Engeland en Schotland van elkanderen. Op haren Zuideroever ligt Tweed Mouth, een aangenaam dorp, en daar tegen over Berwick, eene versterkte stad, en lang een onderwerp van twist tusschen Engeland en Schotland.

Ten

Ten laatste werd de stad vrij en onzijdig verklaard, met een grondgebied rondom haar van 8000 Acres; en zij behoudt nog eenige van hare vorige privilegien. Zij heeft 7000 inwoners, drijft veel handel, en bezigt eenige schepen, ten bedrage van 4000 ton, tot den uitvoer van wol, koren, (jaarlijks 50,000 quarters), erwten, boonen, enz. *Hare voornaamste welvaart spruit* intusschen uit de zalmvisscherij op de Tweed, welke jaarlijks voor 16,000 P. St. verpacht *wordt*, en over welke voorts nader. De haven *is uit* hoofde van blinde klippen moeijelijk te genaken. Zij wordt door een onlangs gebouwd fraai steenen hoofd gevormd. Schepen van 36 ton *gaan de rivier op*, tot aan Nieuw Waterford, 6 mijl boven Berwik. Deze stad *heeft* kazernen voor 600 man, en eenen Militairen Gouverneur, met een inkomen van 586 P. St. jaarlijks. Wel ingerigte vaartuigen voor passagiers, *Berwick smacks* geheeten, zeilen er van hier wekelijks naar London.

SCHOTLANDS OOSTKUST.

Tusschen den mond der Tweed en den Forthschen Frith is de kust steil en rotsig. De wal is er met zeewier (voornamelijk *fucus palmatus*) bedekt, dat men tot mest gebruikt, of tot weedasch brandt. Er komen aldaar in de lente vele zeevogels aan, om te broeden, en zij vertrekken we-

wederom in den herfst. Arme lieden voeden zich daarmede. De Getijden rijzen er 20 voet.

De eenige haven tusſchen Berwick en den gezegden Frith is Eyemouth, die, door twee hoofden gevormd, bij de gewone Vloeden 16, en bij Springvloeden 20, voet waters heeft. De plaats heeft 900 inwoners, deelt ſterk in de visſcherij, en voert jaarlijks 12,000 quarters koren uit, voornamelijk naar Leith.

Tusſchen Eyemouth en S. Abbs Head ligt er eene ſchoone baai met eene goede ankerplaats. S. Abbs is een bekend voorgebergte, met de ruinen van eene kapel. Het wordt gezegd, zijnen naam van zekere EBBA te ontleenen, die Abdis van Coldingham zou zijn geweest, en, bij een inval van de Denen, aan hare Nonnen het door deze nagevolgde voorbeeld zou hebben gegeven, van zich den neus af te ſnijden, om ſchendnis door de barbaren voor te komen. Het Loch van Coldingham is een zoetwatermeer, eene mijl ten Westen van het Head. Het heeft eene mijl omvangs, en blijft, ofſchoon het geen zigtbaren toevoer van water ontvangt, ſteeds vol. Lunsden is een visſchersdorp ten Noorden van het Head.

Dunbar, op eene hoogte, is eene aangename en gezonde ſtad, met een Kaſteel, op eene in zee uitloopende klippenreeks, dat het tooneel der huichelachtige beleediging van MARIA, Koningin van Schotland, door BOTHWELL was. De ſtad heeft eene kleine haven met hoofden, die

door

door eene batterij met 12 ftukken gefchut beftreken wordt. Het voornaamfte bedrijf is er visfchen, en uitvoer van koren. Men telt er 4000 inwoners.

De rivier Tyne, de eenige van belang in dit land, ontlaat zich beneden het dorp Lintan, is des zomers traag van loop, doch vloeit bij fterke regens, *of fmelten van fneeuw, nu en dan over*, en bevat zalm en elft.

Het Kafteel Tantallon, 3 mijl ten Oosten van *North Berwick*, is een bouwval op eene rots, *welke* over de zee, die haar aan drie kanten befpoelt, henen hangt; en North Berwick is eene kleine ftad van 700 inwoners, met eene haven en uitvoer van koren.

De Frith of Forth (*Bodotria*) is een groote zeeinham, welks mond, tusfchen de kusten van Haddington en Fifenefs in Fifeshire, 7 mijl wijd is. De wijdte neemt geregeld af tot aan Queensferry, waar de Frith door twee voorgebergten tot op 2 mijl vernaauwd wordt. Hooger op breidt hij zich wederom uit, tot eene fraaije kom, ter breedte van 4 mijl, en behoudt die breedte eenige uren ver.

Er liggen in den Frith eenige meldenswaardige eilandjes en klippen. Het eiland Bafs, nabij den Zuider oever, is eene klip van groote hoogte, die over de zee henen hangt. Aan de Noordzijde ftaat er op den rand der fteilte een verlaten Kafteel, dat de ftaatsgevangenis van Schotland plagt

te wezen. Er loopt van het N. W. naar het Z. O. een hol ganfchelijk door de rots henen, en er onthoudt zich op haar een groot aantal Soland ganzen, en andere watervogels, welker jongen en vederen eenig voordeel geven. Het Meieiland, ongeveer midden in den Frith, heeft 3 mijlen omvangs, en een vuurtoren. Inch Gowry bevat de bouwvallen van een Kafteel; en men ziet die van een fort op Inch Keith, nabij den Noorder oever, die tot Fife behoort. Op dit eiland weidt men eenige fchapen. Hetzelve bevat een overvloed van konijnen, drie goede putten en een vuurtoren. De andere eilanden hebben niets bijzonders.

Beide oevers van den Frith zijn digt bezet met vlekken en dorpen, van welke men eene aanzienlijke visfcherij drijft, en zout en kolen uitvoert. Op den Zuider oever ligt Seaton, eene haven, welke bij Springvloeden twaalf voet waters heeft, maar bij de Ebbe genoegzaam droog loopt. *Preston Pans*, dus naar deszelfs zoutpannen genoemd, heeft ook eene bij den Vloed genaakbare haven voor klein vaartuig; en er gaan van daar 10 booten oefters korren. De Schotfche kramers komen hier jaarlijks eenmaal te zamen, om hunne onderlinge zaken te regelen. Men telt er 2000 inwoners.

Musfelburgh, aan den mond van de kleine rivier Esk (*), heeft 4000 inwoners en eene kleine ha-

(*) Desen naam, en dien van *Avon*, *Tyne* en *Dee*, voert

haven, en heet dus naar de Mosselbanken voor die haven, waar men soms mosselen vindt, die fraaije parels bevatten.

Leith, de haven van Edinburgh, ligt 2 mijl van deze stad, maar is door aanbouwen van huizen tusschen beide genoegzaam met haar vereenigd (G). Het riviertje Leith, dat door de evengenoemde stad loopt, vormt aan deszelfs mond eene tusschen steenen hoofden ingeslotene haven, welke bij Springvloeden 17 voet waters heeft, maar anders genoegzaam droog loopt. De grootste schepen liggen op de reede, 1½ mijl van de stad, volkomen veilig. Leith drijft veel buitenlandschen en kusthandel, inzonderheid met London. Men zendt er ook schepen ter Groenlandsche walvischvangst, en men telt er 15000 inwoners.

Queensferry, het gewone veer aan den Forthschen Frith is een aanzienlijk dorp, met eenigen handel en scheepstimmerwerven. Burrowstoness, aan de binnenkant van den Frith, is eene neringvolle plaats, en heeft veel haringvisscherij, veel handel in steenkolen en op de Oostzee. De haven heeft bij Springtijden 16 ja 18 voet waters, en wordt door middel van een groote kom achter haar gespuid; waarin men het water bij den Vloed laat, en terug houdt, tot dat de Ebbe op haar laagste is; als wanneer men de sluisdeuren opent, en een stroom verwekt, die het slijk wegvoert.

De

voert menige zeer verschillende Grootbrittannische rivier.

De plaatsen, die aan den Noorder, of Fifeschen, oever van den Fortschen Frith meldenswaardig zijn, bestaan uit Crail, op eene hoogte, met eenige sloepen, en een dozijn haringsmakken; Kilrenny, Oost- en West-Anstruthers, ook visschersdorpen, die eenigen handel met sloepen drijven; Pittenween, met eene haven, die bij Springvloeden 11 of 12 voet waters heeft, *en van waar* men koren, zout en kolen, uitvoert; Largo, aan eene groote baai; Dysart, een vlek van voornamelijk slechts eene straat, waar men Koopvaarders voor den Oostzeeschen handel bouwt, en groote zoutketen heeft.

Kirkaldy, aan een fraaijen kleinen inham (*cove*) heeft 1600 inwoners, doch is zeer slecht gebouwd. De voornaamste straat is er, uit hoofde van hare engheid en kronkels, zeer onaangenaam. Er zijn aldaar aanzienlijke fabrieken, en de schepen, die men er reeds bezig houdt, hebben 4000 ton lastaadje. Kinghorn, tegen over Leith, en 5 mijl van daar, ligt aan een steilen oever, die over de zee henen hangt. De haven, *Pettycur* geheeten, en op eenigen afstand ten Westen van de plaats gelegen, is eene fraaije kom, en het gewone veer naar Leith.

Burnt Island is een dorp op een schiereiland, dat eene uitnemende en zeer ligt genaakbare haven vormt, welke voor het opleggen en repareren van schepen geschikt is. Er is aldaar eenige handel, en men heeft er scheepstimmerwerven. Stanlyburn

heeft

heeft eene haven met hoofden. Inverkeithing ligt op den hellenden oever van eene baai, die eene goede ankerplaats verschaft. Het is eene der Quarantaine havens van Schotland. Men voert er zout en steenkolen uit; zoo als de dorpen Terry Burn en S. Davids zulks ook doen.

S. Andrews baai ligt tusschen Fifeness ten Zuiden en *Red Head ten Noorden*, *welke punten* 7 uur van elkanderen verwijderd zijn. Na genoeg ter halver wege vindt men de gevaarlijke klip Bell *Rock*, *welke* bij laag water bijkans droog ligt, *en op* welke men onlangs een vuurtoren heeft gebouwd.

De stad S. Andrews ligt aan den Zuidkant der baai op *eene rotsige landpunt*, en heeft eene haven, welke *door een steenen beer gevormd wordt*, die men op eenen in zee uitloopenden natuurlijken rigchel van hardsteen heeft gebouwd. *Zij* heeft bij gewone Vloeden 10 voet waters, en bij Springvloeden 15 of 16 voet. Men telt er 6000 inwoners.

Oost- en West-haven zijn visschersdorpen, aan kreken, in den Zuider oever van S. Andrews baai.

De Tay, die meer water naar zee voert, dan eenige andere rivier van Grootbrittanje, komt uit het Loch van denzelfden naam voort, en ontlast zich door den Frith of Tay, die met verloopende banken opgevuld is. Schepen van aanmerkelijke grootte varen de rivier op tot aan Perth, de hoofd-

 stad

ſtad van Perthshire, waar er koren, linnen, lijnzaad, olie, en de opbrengst der zalmvisſcherij op de Tay, wordt uitgevoerd. Die visſcherij wordt voor 3000 p. St. jaarlijks verpacht. Er was hier voormaals eene visſcherij van parelmosſels, die ſomtijds jaarlijks 10,000 P. St. opbragt. Doch de voorraad der mosſels is ganſchelijk uitgeput geworden Perth heeft 15,000 *inwoners*.

Dundee, aan den Noorder of Angusſer oever der Tay, 12 mijl van den mond der rivier, waar zij 2 mijl breed is, heeft 26,000 inwoners en bloeit grootelijks. De haven, door een ſteenen beer gevormd, en bij laag water droog, heeft bij gewone Vloeden 9 of 10 voet waters, en 14 voet bij Springvloeden. Zij laat ſchepen van 200 ton toe. De handel op de Oostzee en London is er aanzienlijk. De uitvoer beſtaat er uit zeildoek, leder, touwwerk, garen, trilje, koren, zalm en haring. De invoer van verſchillende ſoorten wordt er gezamenlijk op 80,000 ton jaarlijks begroot. Men zendt er ook ſchepen ter Groenlandſche walvischvangst. Er varen van hier wekelijks veerſchepen voor pasſagiers op London. Op Battonnes, de Noorderpunt van den Tayſchen Frith, branden er twee lichten.

Aberbrothick, of Arbroath, aan den mond der Brothick, heeft eene bij den Vloed genaakbare fraaije haven voor ſchepen van 200 ton. Het linnen en zeildoek der fabrieken van de plaats worden er uitgevoerd. Men ziet er de ruinen van een

in

in 1178 gebouwd vermaard Benedictijner klooster. Men telt er 3000 inwoners.

De kust, welke van de Tay af tot aan deze plaats zandig is, en klippen nevens zich heeft, wordt hier hoog en steil, en vol holen, die de zee in haar heeft gewerkt. Van zulken aard blijft zij tot aan Red Head, eene roodachtige steilte ter hoogte van 200 voet, welke de Zuidergrens van Lunan baai is. Deze laatste heeft tot aan de Noorder Esk zandige oevers en bevat blinde klippen. Bij Zuidelijke winden verschaft zij eene goede ankerplaats. Op Red Head ziet men de tuinen van een sterk Kasteel, dat gezegd wordt er in de 12 of 13 eeuw gebouwd te zijn geworden.

Montrose, de hoofdstad des Graafschaps, is eene zindelijke en bevallige plaats, ½ mijl van den mond der Zuider-Esk, die bij haar eene kom ter breedte van 250 yards vormt, tot in welke schepen van 400 ton kunnen doordringen. De stad ligt op eene landpunt, welke aan drie kanten van water omgeven is. Zij bevat 6 of 7000 inwoners, en voert voornamelijk zalm, die men op de rivier vangt, en zeekreeften, ten getale van 60 of 70,000 stuks jaarlijks, naar London. Men drijft er eenigen handel op de Oostzee, en veel kusthandel, en er worden schepen gebouwd.

Fiscal is een dorp aan den mond der Noorder-Esk, die de Shires van Angus en Kincardine van een scheidt. Vervolgens komt men aan Johnshaven, en Gourdon, een visschersdorp, met eene

haven, dat eigenlijk die van het 2 mijl verder ten Noorden, aan den mond der Bervie, gelegene Inverbervie is. Zij heeft 8 of 10 sloepen. De Bervie is slechts voor visschersbooten genaakbaar.

Het Kasteel van Dunnottar staat op een regtstandig steilen hoogen oever, is bijkans geheel van de zee omgeven, en wordt aan den landkant door eene diepe klove gedekt.

Stonehaven, een visschersvlek van twee straten, ligt aan de Cowie, en heeft eene goede haven, welke aan de Z. O. zijde door eene uitspringende klip gevormd wordt, en aan de N. O. zijde door een steenen beer. Zij loopt bij de Ebbe droog, en heeft bij gewone Vloeden 9 of 10 voet waters, en bij Springvloeden 16 of 17 voet. Er is hier eene goede zalmvisscherij.

Girdlenefs, een voorgebergte ter hoogte van 80 voet, is het uiteinde van de bergreeks der Grampians, die meestal uit *breccia*, of puddingsteen, bestaan. Op de oevers nabij het gezegde voorgebergte vindt men fraaije Schotsche keitjes en jaspis.

De kust van Aberdeen is over het geheel hoog en rotsig; en er zijn in haar verscheidene holen van eene onbekende uitgestrektheid. De Aberdeen baai wordt ten Zuiden door Girdlenefs begrensd, en verschaft bij winden, die van den wal komen, eene goede ankerplaats.

De Dee, eene snelle en aanzienlijke rivier, die van de Grampians afdaalt, vormt aan haren, door

door twee steenen beeren (*) ingeslotenen, mond de haven van Aberdeen, die door eene dwarsbank met slechts 2 voet waters bij de Ebbe, en 12½ voet bij den Vloed, belemmerd wordt. Schepen, welke daar over kunnen, vinden voor zich aan de haven eene fraaije kaai. Aberdeen is eene schoone stad van 36,000 inwoners, met veel buitenlandschen en anderen handel. Men voert van daar linnen, garen kousen, gezouten vleesch en visch, en vloersteenen, naar London, met en benevens de vangst der zalmvisscherijen op de Dee en den Don, die jaarlijks tusschen de 3, en 6,000 P. St. opbrengt. Aberdeen heeft veel deel aan de haringvisscherij, en zendt schepen ter Groenlandsche walvischvangst.

Oud Aberdeen, aan den Don, eene mijl ten Noorden van Aberdeen, is door eene lange buurt bijkans met hetzelve vereenigd. De mond der rivier laat kleine schepen toe.

Newborough ligt op eene klip, welke er eene goede haven vormt, die bij gewone Vloeden 12 voet waters heeft. Digt daarbij ten Noorden ontlast zich de rivier Ythan, in welke de Vloed tot aan

(*) Van deze is de Noordelijke 1200 voet lang, en bij eindigt in een rond hoofd, dat onderaan 60, en van boven 38, voet, middellijns heeft. Het gansche gevaarte is uit ontzaggelijke granietblokken zamengesteld. Twee batterijen van twaalfponders bestrijken den ingang.

aan het aangename dorp Elion opklimt, en welke vele parelmosſels bevat.

Slane's Castle, het landverblijf van den Graaf van Errol, ſtaat op eenen over de zee henen hangenden oever. Digt hierbij is een hol van den naam van *Dropping Cave*, wegens de ſchielijke verſteening van het water, dat er uit het gewelf druipt, merkwaardig. Nabij *Buchannes* is er eene natuurlijke zeldzaamheid van den naam van *Buller van Buchan*. Het is eene cirkelronde kom, door een kring van vreesſelijke rotſen omringd, waarin er aan den zeekant door de golven eene gewelfde opening gewerkt is. Door deze henen kunnen er booten in de kom geraken, welke 30 vadem diep is. De top van den kring van klippen is met aarde en gras bedekt, en vormt een ſmal wandelpad rondom de kom.

Peterhead, een uur ten Noorden van Buchanness, heeft eene bij den Vloed bruikbare haven, welke door een hoofd gevormd, en door het eilandje Chalk Inch gedekt, wordt. De plaats drijft eenigen handel op de Oostzee, deelt in de kabeljaauw- en haringvisſcherijen, en wordt uit hoofde van eene minerale bron bezocht.

Kinnaird Head is de Zuiderpunt van de Groote golf, welke aan de N. O. kust van Schotland gevormd wordt, en in den Frith van Murray eindigt. Een uur van de punt ligt Frazerborough. Daarop volgen Roſehearty en Aberdour, visſchers dorpen, met kleine havens, die bij den Vloed genaakbaar zijn.

De

De kust van het Graafschap Banff is over het geheel vrij hoog, en heeft op menige plaats een regtstandigen rotsigen oever, ter hoogte van 200 of 300 voet. In de parochie van Guarie wordt eene steile klip aan zee elk voorjaar door eene ontelbare menigte van zeevogels bezocht, die er hunne jongen uitbroeden, en in den herfst wederom vertrekken. *Op dezelfde kust vindt men een natuurlijken afgrond, de schoorsteen van de hel geheeten, welke van onderen gemeenschap met de zee heeft.* Dezer golven stormen er in op, en vormen er eene kolom van water, die zich in damp ontbindt. Een ander hol loopt door eene landtong, en heeft slechts eene opening, door welke een mensch op handen en voeten naar binnen kan kruipen, maar inwendig eene ruimte, die 150 voet lang, 30 voet breed, en 20 voet hoog, en van groote natuurlijke kolommen van rotssteen voorzien is. Op de hier gelegene kleine visschersplaats Gardenstone volgt Noordwaarts aan Macduff, een klein vlek, dat onlangs door den Graaf van Fife op den regter oever van de Doveran gebouwd is, en de beste haven der golf van Murray bezit. Op den tegenover liggenden oever der rivier vindt men Banff, in het hangen van een berg, eene aangename plaats, maar welker haven door verloopende zandplaten grootelijks belemmerd wordt. De Doveran is voor de scheepvaart nutteloos, maar heeft eene zalmvisscherij, die voor 1000 P. St. jaarlijks verpacht wordt.

Bui-

Buiten de opbrengst daarvan, bestaat de uitvoer hier in ale, koren, linnen garen, en katoenen en sayetten kousen, welk alles er door Kustvaarders wordt afgehaald of weggevoerd.

Portsoy is eene volkrijke plaats, op eene landpunt, welke er voor schepen van eene aanmerkelijke grootte eene veilige haven vormt. Behalve de opbrengst der visscherij, gaat er van hier garen en fijn linnen naar London. De verdere plaatsen, welke hier voor de scheepvaart genaakbaar zijn, bestaan uit Cullen, dat slechts eene opene en gevaarlijke reede heeft, en Port Nockie en Buckie, met havens voor klein vaartuig.

De rivier Spey scheidt de Shires van Banff en Murray van elkanderen, en loopt ongeveer 90 mijlen lands af, voor dat zij zich te Gairmouth in de Frith van Murray werpt. Daar vormt zij eene goede haven voor kleine Koopvaarders. Gairmouth is een zindelijk plaatsje, van 700 inwoners, en vrij neringrijk, voornamelijk uit hoofde van de menigte timmerhout, welke er uit het bosch van Strathspey de gezegde rivier afzakt. Men bouwt alhier van dat hout een aantal schepen van 500 ton, en er is hier eene goede zalmvisscherij, welker vangst door eenige sloepen naar London wordt gevoerd.

De kust van Murray wordt gedeeltelijk door eene lange reeks van duinen beslagen, die de *Maviston Sand-hills* heeten, en, volgens de overlevering, door dezelfde overstrooming gevormd werden,

den, die de Goodwin Sands voortbragt. Deze duinen nemen aan den N. O. kant steeds toe en hebben binnen de laatste eeuw de vruchtbare Barony van Culbin ganschelijk met zand overdekt. Men heeft; om haar te ontwijken, het stadje Findhorn moeten verplaatsen, en deszelfs oude standplaats ligt thans onder de duinen begraven. Er liggen aan deze kust eenige zoetwater meeren, dat naar allen schijn oorspronkelijk zeeinhammen waren; zoo als inzonderheid Loch Spynie, 3 mijl lang, en eene mijl breed, en thans door eene vruchtbare strook lands van den naam van *Rofs Island* aan de zee onttogen. Men vindt althans in de oevers van dat meer verscheidene beddingen van oesterschelpen vrij diep beneden de oppervlakte des lands. Hetzelve vloeit over van baars en snoek, en er onthouden zich aldaar vele zwanen. Het Loch van Cots werd in de dertiende eeuw als een zeeinham beschreven.

De Frith van Murray wordt aan den buitenkant door Burg Head in Murray, en Tarbet Nefs begrensd, welke landpunten 5 uur van elkanderen afliggen. Hij wordt van lieverlede naauwer, tot aan eene straat, welke tusschen Fort George en Fort Rose door twee voorgebergten gevormd wordt, en binnen welke hij zich wederom uitbreidt, en de gedaante van een zout meer aanneemt. Dit laatste is 3 mijl breed, en reikt ter lengte van 9 mijl tot aan Invernefs, waar er zich eene tweede straat vormt. Voorbij deze breidt de

Frith

Frith zich op nieuw uit tot een meer, dat even breed als het eerste is, en aan zijn binneneinde de rivier Beauly ontvangt, zoo als de Nefs, die uit het Loch Nefs voortkomt, zich bij Invernefs in den Frith werpt.

Losſie Mouth, aan den mond der kleine rivier Losſie, is de haven van Elgin, en ontvangt ſchepen van 80 ton, die van hier koren, enz. naar Leith voeren.

Findhorn is eene kleine ſtad, aan den mond van eene rivier, die op 2 mijl na tot aan het 5 mijl boven Findhorn gelegene Forres bevaarbaar is, en eene goede zalmvisſcherij heeft. In de baai van Findhorn liggen er 1000 Acres gronds, die bij den Vloed onderloopen, en denkelijk bedijkt zullen worden.

Nairne, aan den mond van eene rivier, is de eenige haven van het kleine Graafſchap Nairne, en zindelijk gebouwd. De haven is reeds vrij goed, en kan nog veel verbeterd worden. Men telt er 2000 inwoners, die zalm visſchen en uitvoeren.

Fort George, op dat gene van de twee vermelde voorgebergten, dat aan de Invernesſer zijde ligt, is eene geregelde vesting, welke 10 Acres gronds beſlaat, met 100 ſtukken geſchut, voornamelijk twee en veertig ponders, bezet is, en barakken voor 6000 man bevat. Het voorgebergte, waarop zij gelegen is, wordt aan drie kanten door den Frith beſpoeld, en brengt veel tot de ſterkte der vesting toe. In-

Invernefs is eene vrij aanmerkelijke ftad, aan den mond der Nefs, en ten allen tijde voor fchepen van 500 ton genaakbaar. Men telt er 8700 inwoners, en voert zalm, haring, touwwerk, zeildoek en zakken, uit, voornamelijk naar *London.*

De Friths van Murray en Cromarty hebben tusfchen zich een fchiereiland, *Black Isle* (*Elandu*) geheeten, en van eene met *heide bedekte*, en naar den kant der beide golven afhellende, heuvelreeks doorloopen. Het Schiereiland is 20 *mijlen* lang en 4 mijlen breed. Deszelfs Zuiderzijde behoort tot het Graaffchap Rofs en de Noordzijde vormt dat van Cromarty. In dat van Rofs liggen Fortrofe en Beauly aan den Frith van Murray. De eerfte dier plaatfen, tegen over Fort George, heeft 1300 inwoners.

De Frith van Cromarty is een, uit het buiteneinde van dien van Murray, diep het land inloopende zeearm, bij uitnemendheid de *Veiligheids haven* geheeten, en aan zijnen mond twee hooge hoofden hebbende. Deze noemt men de *Sutors van Cromarty.* Zij liggen 1½ mijl van elkanderen, en de Frith is binnen die hoofden 16 mijl lang en 3 mijl breed, en heeft alomme eene goede ankerplaats, zelfs voor de grootfte fchepen; alwaarom men er bij de Oostelijke winden dikwijls eene wijkplaats zoekt. De Zuider Sutor is een ftout voorgebergte, en van boven met dennen bezet. Men heeft er een heerlijk gezigt van de

ſle zee en het naastliggende land. Cromarty, aan den Zuider oever der ſtraat, heeft 2200 inwoners, en eene gemakkelijke kaai, aan welke er ſchepen van 400 ton kunnen liggen. Er gaat intusſchen aldaar niet veel anders om, dan visſcherij.

Voorbij Tarbet Ness, waar het buitenſte rak des Friths van Murray ten einde loopt, vindt men ſtraks dien van Dornoch, of Tain, welks Zuider grens het gezegde voorgebergte even zeer is, als de Noorder des Friths van Murray, en welks buitenſte ingang 5 uur wijd is. Die Frith van Tain wordt van lieverlede naauwer, tot aan Mickle Ferry, waar hij ſlechts 2 mijl wijd is. Vervolgens breidt hij zich wederom uit, en vormt eene goede havenkom voor ſchepen van aanmerkelijke grootte; offchoon er dwars door hem henen eene bank loopt, waarop er bij de Ebbe ſlechts 4 voet waters ſtaat.

Langs den Zuideroever van het buitenſte rak des Friths loopt er eene bank, die naar het geraas, dat de zee op haar maakt, de *Gizzing Briggs* heet. Er zijn daarin eenige ſleuven, door welke er klein vaartuig binnen die bank geraken kan; doch men heeft hieromſtreeks overal loodſen noodig.

Tain, aan den Zuider oever van den Frith, heeft eenigen kusthandel. Het is eene oude en ongeregeld gebouwde ſtad, met eenige weinige nieuwe huizen en 2300 inwoners.

Aan den Noorder, of Sutherlandſchen, oever van

van den Frith van Tain, of van Dornoch, vindt men de stad van dezen laatsten naam, dat de voornaamste en eenige meldenswaardige van Sutherland is. Zij heeft 2300 inwoners. De Graven van dit land bewonen het wel onderhoudene Dunrobbin Castle, dat men, benevens Fleet Lake en Brora Haven, aan den mond van het riviertje Brora, ten Noorden van den ingang van den laatstgenoemden Frith vindt.

Het Graafschap Caithnefs bevat het N. O. uiteinde van Grootbrittanje. Deszelfs Oostkust is rijfig en rotfig, en vormt verfcheidene kleine inhammen, waarin de visfchersbooten liggen, en veiligheidshalve veelal aan ringen, welke er ten dien einde in de klippen geflagen zijn, tot boven het bereik der golven opgehefchen worden. De visfchers klimmen naar dezelve langs gevaarlijke trappen af, welke er in de fteile rotfen gehouwen zijn. In een van die inhammen, *Faligoi* geheeten, ftort er een fraaije waterval van den rotsoever af in zee neder.

Beneden in deze klippen heeft de zee verfcheidene holen gewerkt, die men met booten invaart, om der zeehonden wil, welke zich aldaar ophouden, en welker vellen en traan men van hier uitvoert. Het zeewier, dat de kust bedekt, levert veel weedasch op, die men op zoo menige andere plaats aan de Britfche kusten brandt; maar de zeelucht belet hier allen groei van geboomte. Er verheffen zich hieromftreeks uit zee verfcheidene rotfige piramiden.

De voornaamste plaatsen van Caithness zijn Dunbeath Castle en Wick aan de Oostkust. Dit laatste is de Graafschapsstad. Dezelve heeft 4000 inwoners, maar eene enkel door de natuur gevormde en vrij slechte haven. Staxigo, eene mijl ten Noorden van Wick, heeft eene kleine haven, welke bij de Ebbe droog loopt. Freswick Castle, aan Sinclair baai, ten Noorden van Noss Head, heeft eene sterke ligging op een voorgebergte (*).

Dungis, of Duncan's, Bay Head, het *Berubium* van PTOLEMAEUS, is de N. O. punt van Schotland, en een steil rotsig voorgebergte, waarin de golven holen geboord hebben. De Stalks van Dungisbaai zijn twee op zich zelve staande piramiden van hardsteen, waar er zich zeevogels onthouden, en arenden broeden.

De Noordkust van Caithness, ten Westen van Dungisbay Head, vormt eene fraaije baai, met een wit strand van zand en schelpen. Hier strecks

(*) Digt hierbij plagt het Kasteel Groen-gho, of Girnigho, te liggen, welks bezitters, van Deensche afkomst, tegelijk met Caithness, ook Hitland en de Orkneys beheerden. Mettertijd tot het Christendom overgegaan, noemden zij het gezegde Kasteel naar S. CLARA, en gaf dit aanleiding, dat zij zelven Graven van *Sinclair* genoemd werden. Van die oude bezitters van Caithness, en derzelver onderhoorige Denen, bekwam het land ten Zuiden van het Graafschap den naam van *Sutherland*.

ftreeks plagt het vermaarde JOHN O' GROATS huis te staan, dat zoo wel uit hoofde van de overlevering nopens deszelfs stichting meldenswaardig is, als om dat het de Noordelijkste woning van geheel Grootbrittanje plagt te wezen.

Thurso ligt aan eene wijde baai, welke ten Oosten door Dunnet Head (*Occas promontorium*), de Noordpunt van Grootbrittanje, begrensd wordt, en ten Westen door Welbrow Head. Beide deze landpunten dekken die baai tegen de woede der golven, en den stroom der Getijden. Dunnet *Head* is een rotsig voorgebergte vol insnijdingen, tusschen de 100 en 400 voet hoog, en met het vaste land door middel van eene landengte ter breedte van 1½ mijl vereenigd.

De gezegde stad wordt door de rivier Thurso bespoeld, welke voor schepen van 60 ton 2 mijl ver bevaarbaar is. De haven wordt op een besluit van het Parlement verbeterd. Thurso heeft 4000 inwoners, 8 kustvaarders en eenige visschersbooten. Zalm is er zoo overvloedig, dat men er in 1743, op de rivier, 2 mijl boven de stad, 2500 visschen in eenen trek ophaalde. De jaarlijksche uitvoer daarvan wordt op 700 emmers gekookte en 250 vaten gezouten zalm begroot. De verdere uitvoer is ongeveer 7000 vaten pekelharing en bukking, en voor 12,000 P. St. aan koren en meel.

Caithness heeft ten Westen van zich Strath-Navern, dat thans onder Sutherland begrepen wordt. Deszelfs kust omvat verscheidene baai-

 jen,

jen, die goede reedes voor de scheepvaart opleveren. De eerste havenplaats is er Port Skerry, aan den mond der rivier Hollodale, die Strath-Navern van Caithness scheidt. Zij heeft ten 5 mijl ten N. W. van zich Strathey Head een langwerpig voorgebergte, waardoor een kleine inham van den naam van *Port Strathey*, aan den mond van eene rivier, wordt gedekt. Ten Westen van Strathey Head valt de rivier Naver, de voornaamste des Graafschaps, na een loop van 28 mijlen, in eene fraaije baai. De Torrysdale ontlast zich bij een evenéens genoemd dorp, en heeft eene goede zalmvisscherij. Tongue Bay, verder ten Westen, is een zeearm, ter lengte van 5 mijl, met boerderijen en korenvelden bezoomd. Nog verder ten Westen is de kust hoog en rotsig, en omvat zij verscheidene kleine inhammen, aan één van welke, *Vaisgag* geheeten, er eene groeve van graauwe leijen wordt bewerkt. De zee heeft hier verscheidene holen gevormd, die door pilaren ondersteund worden. Eene van die spelonken, de Groote Cave van Fraisgall, loopt meer dan ¼ mijl ver de rots in; en er hangen boven in dezelve ontelbaar vele druipkegels van verschillende glanzige kleuren. Er liggen aan deze kust eenige eilanden, van welke de Saints, Zeehonden en Konijnen eilanden, aan den ingang der Tongue Bay, de meldenswaardigste zijn. De Saints leveren een zonderling verschijnsel op, zijnde het spuiten van de golven door eenen natuurlijken trechter henen. Het Zeehonden eiland (*Ellan na Roan*) heeft 2 mijl omvangs, en wordt

door

door vier huisgezinnen bewoond. Het Konijnen eiland heet dus naar deszelfs bevolking.

Ten Westen van de Tongue-baai loopt de ruime zeearm Loch Eribol het land in. Hij heeft aan zijnen Westeroever Port Ruspin, eene kleine ondiepe haven. Far-out Head is de punt van een schiereiland, dat Loch Eribol en Durnesſ baai vaneen ſcheidt.

Kaap Wrath, of Barvehead (*Ebudium*), de N. W. punt van Grootbrittanje, is een woest rotſig voorgebergte, denkelijk naar het woedende geklots der golven en den ruiſchenden Vloedſtroom dus genoemd; welk alles door eene klippenreeks verſterkt wordt, die 5 of 6 mijl ver van de Kaap af zeewaarts in loopt, en tusſchen de 16 en 24 vadem waters op zich heeft. Regt ten Noorden van de Kaap ligt er, op den afſtand van 9 mijl, eene gevaarlijke klip, die bij hoog water door de zee aan het gezigt onttogen wordt. De Cave van Sino, nabij de Kaap, is 70 of 80 yards hoog, en breidt zich van achteren uit tot een meer, welks omvang onbekend is.

WESTKUST VAN ENGELAND.

De oevers van Cornwallis en Devonshire, tusſchen Landſend en het Kanaal van Briſtol, hebben geene haven voor een ſchip boven de 400 ton, maar omvatten verſcheidene goede zandige baaijen, waar men bij Oostelijke en Zuidelijke winden veilig kan ankeren.

 Pen-

Pendean en Trean zijn visſchers dorpen tusſchen Landſend en S. Ives. Deze plaats ligt aan eene ſchoone baai, en heeft ſtads- en burgtsregten, en eene door ſteenen hoofden gevormde, maar door de N. W. winden geſtadig met zand opgevulde, haven voor klein vaartuig. De voornaamſte uitvoer beſtaat er uit leijen en pilchards. Men telt er 2700 inwoners.

De baai van S. Ives, en de reeds beſchouwde Mountsbaai, aan de Zuidkust, maken het uiteinde van Cornwallis tot een ſchiereiland; en bij hoog water is er, tusſchen Marazion aan Mounts baai, en het punt, tot hetwelke de Vloed uit de andere baai in de rivier Heyl doordringt, ſlechts een afſtand van drie mijlen. De mond der Heyl vormt eene bij den Vloed genaakbare haven voor ſchepen van 100 ton; en klein vaartuig kan die rivier tot aan het dorp Lelont opvaren. Er wordt uit de gezegde haven veel kopererts en kalkſteen uitgevoerd.

Van S. Ives tot aan Padſtow beſtaat de oever, met eenige tusſchenvakken, uit zandbanken ter hoogte van 180 voet boven de zee; boven op welke er eene dunne veenkorst ligt, die weide voor ſchapen verſchaft. Dat dit voormaals eene bewoonde landſtreek was, blijkt uit de plantaarde, welke er onder de bedding van zeezand en ſchelpen ligt, en uit de overblijfſelen van bemuurde plekken gronds en huizen, welke men daaronder vindt. Volgens de overlevering, werd

die

die landstreek in de negentiende eeuw onder het zand bedolven.

Portreath, of Bassets Cove, en Towan Cove, zijn visschers dorpen. Het eerste heeft eene haven met een steenen beer, en er wordt van daar kopererts naar Swansea, Neath, enz. uitgevoerd. Eene kleine batterij verdedigt de haven. S. Agnes, ook een dorp, in de nabijheid van tinmijnen, had voormaals eene haven; maar deszelfs beer is weggespoeld, en de haven is met zand opgevuld geworden. De oever bestaat hier uit ontzaggelijke rotsen, van welke er eene, *S. Agnes baak* genoemd, 500 voet hoog is.

Padstow, aan den Camel, of Alan, houdt zich voornamelijk met de pilchardvangst onledig, en met den uitvoer van leijen naar London en Bristol. Het genaken van de rivier is bij slecht weder gevaarlijk; en zij laat bij den Vloed nog slechts schepen van 200 ton toe. De plaats heeft 1400 inwoners.

Port Isaac, 5 mijl van Padstow, verschaft bij hoog water eene wijkplaats voor schepen van de gezegde grootte. Bij dringende noodzakelijkheid kan men zijn schip er op het zandige strand zetten, en het leven van zijn scheepsvolk redden. Portquean is een klein visschersdorp, 5 mijl ten Zuiden van Tintagal Head, welk voorgebergte uit een rotsig schiereiland bestaat, dat regtstandig in zee afloopt, en enkel van den landkant genaakbaar is. Op deszelfs top ziet men eenige bouw-

 val-

vallen, die, volgens de overlevering, tot een Kasteel behooren, waar de Britsche Koning ARTHUR geboren werd. S. Gennis en Stratton zijn kleine havens, die bij de Ebbe droog loopen.

Barnstaple baai is 5 uur wijd, en wordt aan den Zuidkant door Hartland punt, en aan den Noordkant door Bagpunt, begrensd. Ten Zuiden van Hartland punt ligt het marktvlek Hartland, met een steenen beer. Ten Noorden van de punt heeft Blagdon eene soortgelijke haven. Verder heen vindt men het dorp Appledore, in het hangen van een berg, aan den mond van de Towridge.

Biddeford, 2 mijl boven Appledore, heeft stadsregten, en eenen aanzienlijken kusthandel, met uitvoer van kolen, kolengruis en eikenschors, naar Ierland en Schotland. Men zendt er schepen ter haringvangst, en naar de Terreneufsche kabeljaauwvisscherij. De stad bezit 100 schepen van tusschen de 20 en 250 ton, en met den Vloed, die er 18 voet rijst, kunnen schepen van 500 ton de stad genaken, welke eene geschikte kaai voor dezelve heeft. De plaats is over het geheel slecht gebouwd. De huizen zijn van gebakken steen, hout of leem, en meestal met riet gedekt. Men telt er 3000 inwoners.

Barnstaple, aan de Taw, is eene zindelijke en aangename plaats, met stads regten, en eenen aanmerkelijken handel. Schepen van 200 ton kunnen haar genaken, daar het water op de bank der rivier

vier bij gewone Vloeden 17 voet, en bij Springvloeden 28 voet, rijst. De bevolking wordt er op 8500. zielen geschat.

Elevely en Hole zijn visschersdorpen, met hoofden voor derzelver booten.

Het Kanaal, of eigenaardiger de Golf, van Bristol loopt tusschen de kusten van Engeland en *Wallis in. Hetzelve is tot aan King* Road 21 uur lang, en deszelfs ingang tusschen Mort punt en Oxwich 7 uur wijd.

Hier behoort het eiland Lundy tot Devonshire. Hetzelve is 5 mijl lang en 2 mijl breed, en derwijze van een rotsigen oever omgeven, dat het slechts op eene enkele kleine plek genaakbaar is. Aan de Oostzijde is de vaart onbelemmerd, en vindt men eene goede ankerplaats; maar het water aan de Westzijde is onklaar. Het eiland wordt door een enkel gezin bewoond. Het heeft goed bronwater, en een overvloed van konijnen. Het Ratten eilandje, ten Zuiden van hetzelve, heet dus naar de groote menigte van ratten, die er nestelen.

Ilfracombe, eene zindelijke stad, met eene voorname straat, die eene mijl lang is, heeft eene goede haven, welke gedeeltelijk door een steenen beer gevormd wordt, en gedeeltelijk door steile hoogten, welke met hout bezet zijn, en eenen door de natuur gevormden kleinen inham omringen. Schepen van 230 ton kunnen er van rondom door het land gedekt liggen; en schepen, die niet in Barnstaple kunnen binnenloopen, zoeken hier dikwijls eene

 wijk-

wijkplaats. Ilfracombe heeft 1800 inwoners, veel deels aan de haringvisscherij, eene vuurbaak, en een fraai strand van keitjes; alwaarom men er de zeebaden komt gebruiken.

Comb Martin, aan een kleinen inham, is een heerlijk gelegen maar vervallen plaatsje. Linton en Linmouth, aan het riviertje Lin, zijn dorpjes met wijd vaneen staande huizen, maar van wegens derzelver oesters vermaard.

Het Graafschap Somerset heeft aan deszelfs zeekust eene aaneenschakeling van baaijen en rotsige voorgebergtes, langs welke er veelal zandplaten loopen, die door haren aanwas de kracht der golven breken. Voormaals spoelden deze onbelemmerd over haar henen, en overstroomden zij van tijd tot tijd de kust. De steile oever der Parochie van Old Cleve, ten Westen van Dunster, bevat een overvloed van albast.

Porlock is eene kleine slecht gebouwde plaats, met vaneen gespreide huizen, aan eene baai, welke 3 mijl lang, en aan den Oostkant door reeksen van hooge klippen afgeperkt is, die ten deele bij hoog water in eilanden verkeeren, aan haren voet holen hebben, en aderen van metaal bevatten. Porlok heeft 600 inwoners, en 3 of 4 sloepen, die kolen en kalk uit Wallis halen.

Minehead heeft eene gemakkelijke haven, welke bij den Vloed genaakbaar is; maar de handel is er zeer verloopen, en de haringvangst bijkans te niet. De plaats bevat 1000 inwoners, en bestaat uit

uit drie buurten, welke, aan den voet en in het hangen van een rotſigen heuvel, op eenigen afſtand van elkanderen liggen. Dunſter, een marktvlek met twee welgebouwde ſtraten, ligt 1 mijl van zee, en is, uitgenomen aan den zeekant, van bergen omringd. Het heeft eene der grootſte Gothiſche kerken van Engeland, een kasteel, dat van een heerlijk park omgeven is, en 800 inwoners. Watchet, eene plaats van 140 huizen, in eene ſchoone vallei, heeft eene haven voor klein vaartuig, en voert ſteenkolen, weedasch, albast en kalkſteen uit.

De rivier Parret ontlast zich in Bridgewater baai, en is merkwaardig uit hoofde van eene bare, welke zich tusſchen de 10 en 12 voet verheft. Het Getijde rijst er bij Springvloeden 6 vadem. De rivier is tot aan Taunton, en de Brent, die bij haren mond in haar valt, is tot aan Glastonbury, bevaarbaar. Bridgewater, aan de Parret, 3 uur van haren mond, heeft ſtads- en burgtsregten, 3000 inwoners, en eene gemakkelijke kaai, die voor ſchepen van 100 ton genaakbaar is.

Bristol, in handelrijkheid de derde ſtad van Engeland, heeft 100,000 inwoners, en is bij den Vloed voor ſchepen van 600 ton genaakbaar. Zij ligt op eenige heuvels, aan den zamenloop van de Frome en Avon, en 8 mijl boven de plaats, waar de laatſte zich bij Kingroad in de golf van Bristol werpt. Het is eene der oudſte handelſteden

den van Engeland. WILLIAM VAN MALMSBURY beschreef haar in 1139 als eene plaats, waar men zich sterk op den handel toeleide, en het vol was van schepen uit Ierland, Noorwegen en alle landen van Europa; en de stad mag geacht worden, in 1347 weinig minder dan London te zijn geweest, daar deze stad 25 schepen en 662 man tot het beleg van Calais leverde, en *Bristol 24 schepen* met 608 man. Voorts kwamen de reizen van CABOT, Sir HUMPHREY GILBERT, en vele anderen, juist van hier voort.

Hedendaags handelt Bristol bijzonderlijk op Westindie, Amerika, de Oostzee, Spanje, Portugal, de Westkust van Afrika en Ierland. Er werden aldaar in 1787

	Britsche		*Vreemde*	
	Schepen	Ton	Schepen	Ton
ingeklaard	416	48,125	69	11,112
uitgeklaard . . .	382	46,729	66	10,445

In dit jaar behoorden er aan Bristol toe

	Schepen	Ton	Manschap
Buitenvaarders . .	328	53,491	3971
Kustvaarders . . .	30	3,078	142
Visschers schepen . .	7	340	30
	365	56,909	4143

De Tol brengt er meer dan 300,000 P. St. op.

Het ongemak, dat de schepen bij het afgaan der Ebbe aan den grond lagen, veroorzaakte in de eerste plaats, dat er eene kom werd aangelegd, waar er steeds 40 schepen vlot konden liggen; maar

maar vervolgens werd er een veel grooter ontwerp gevormd en voltooid. Men heeft een dam dwars door het benedeneinde van de Avon geworpen, en een nieuw kanaal voor haar geopend. Nu vormt het afgeslotene benedeneinde eene groote kom, die 2½ mijl lang is, en 80 Acres lands beslaat. Daar komen de schepen, die er ten getale van 1000 *steeds vlot kunnen liggen*, door sluizen binnen; en er *ligt daarover eene ijzeren brug* van eenen boog, ter hoogte van 200 voet, door welken de grootste schepen kunnen henen varen.

Pill is een groot dorp aan den mond der Avon, waar de schepen Tolbedienden aan boord krijgen, en de Iersche veerschepen gemeenlijk hunne passagiers uitzetten en innemen.

De *Severn*, dat in grootte en nuttigheid de tweede rivier van Engeland is, ontspringt op den Plinlimmon in Wallis, loopt door Shrewsbury, Bridgenorth, Worcester, Tewksbury en Gloucester, en valt in de Golf van Bristol, door een langen inham, die bij de oude schrijvers de *zee van Severn* heet, en, even als de Avon, bij Kingroad ten einde loopt. De vaart op de rivier wordt door klippen moeijelijk gemaakt, maar geladene barken varen haar echter 160 mijl ver op. Zij is aan eene *bore* onderhevig, die men *hygre* of *eager* noemt, en die 3 of 4 voet hoog rijst. Men vangt er zalm, zeeaal, enz.

In den mond der Severn liggen de eilanden Flatholm en Steepholm. Het eerste heeft 4 of 5 mijl

mijl omvangs, eenen tamelijk goeden grond, maar geene bewoners, uitgenomen een mensch, die er eene vuurbaak verzorgt en aansteekt.

Gloucester, aan de Severn, 30 mijl boven Kingroad, is eene welgebouwde stad van 8000 inwoners. Zij ligt op eene hoogte, en heeft eenen aanzienlijken handel, daar er schepen van 300 ton tot haar kunnen doordringen; zoo als bij de behandeling der kanalen nader zal blijken.

De rivier Wye, eene der schilderachtigste en tevens der bogtigste van Engeland, ontlast zich aan den Noorder oever der Severn, en scheidt de Graafschappen van Gloucester en Monmouth van elkanderen. Nabij haren mond ligt Chepstow, eene bloeijende stad van 2000 bewoners, met eenen aanzienlijken buitenlandschen en kusthandel. De uitvoer bestaat er uit timmerhout, koren, eikenschors, appeldrank, steenkolen, slijp- en molensteenen. Men bouwt er kleine schepen.

Newport, aan de Usk, 2 mijl van den mond dezer rivier, is eene plaats van 1200 inwoners met enge straten, waarin de huizen ver van elkanderen af staan. Men acht ze van het puin van het oude Caerleon gebouwd. Er wordt hier een wijduitgestrekte kusthandel gedreven, en steenkolen, staafijzer, enz. uitgevoerd. In 1795 kwamen er hier 295 schepen van 12,000 ton en 930 manschappen binnen, en er werden 243 schepen van 11,000 ton en 1600 manschappen uitgeklaard. De Usk is een schoon riviertje, dat tot aan Tre-

den-

Stanoc Bridge bevaarbaar is, en eene goede zalm-viſcherij heeft. Monmouth wordt door de Rumney, die zich bij het eveneens genoemde dorp ontlast, van het Zuidelijkſte Graafſchap van Wallis afgeſcheiden.

ZUID-WALLIS.

De *Kust van Glamorgan* beſtaat of uit een vlak zandig ſtrand, of uit hooge oevers van mergel. Zij bevat Cardiff, met 1900 inwoners, en heeft veel uitvoer van blik naar Bristol. De plaats ligt aan den mond der Taff, of Tave, die zich beneden haar tot eene wijde kom uitbreidt, welke den naam van *Pennarth Harbour* voert, maar, uitgezonderd een eng vaarwater naar Cardiff, bij laag water enkel ſlijk is. Het eiland Barry wordt door een naauw vaarwater, dat zich bij de Ebbe over eene bedding van keitjes doorwaden laat, van Wallis afgeſcheiden. Newton is een zindelijk dorp, aan een fraai zandig ſtrand, dat door beminnaars van zeebaden bezocht wordt. Het heeft in de nabijheid een put, waarin het water rijst, als het in zee daalt, en daarentegen bij den Vloed valt.

De baai van Swanſea, is door lieden, die beide gezien hebben, uit hoofde van ſchilderachtige ſchoonheid, met de baai van Napels vergeleken geworden. Aberavon, eene kleine ſtad, met eene bij den Vloed genaakbare haven, welke door den

mond

mond der Avon gevormd wordt; en Neath, eene stad van 2500 inwoners, hebben eenigen kusthandel en uitvoer van koper uit de naburige mijnen. Te Neath ziet men bouwvallen van eene Abdij en een Kasteel.

Swansea, aan de Tawy, met stads en burgtsregten, en 6000 inwoners, is wel ongeregeld, maar nogtans tamelijk wel, gebouwd. *De voornaamste handel* is er uitvoer van steenkolen; en er zeilen geregeld Paketbooten van hier naar Dublin, Waterford, Cork en Ilfracombe. Men bouwt er schepen, en er zijn in de nabijheid van Swansea kopermijnen, en eene minerale bron, die met vitriool bezwangerd is. Men komt er de zeebaden gebruiken. Een groot Kasteel van den ouden tijd is er in een stadhuis, eene uitstalplaats voor kramers (*), een armenhuis, gevangenhuis, enz. verkeerd.

Ten Westen van Swansea ligt Mumble's Head, dat ten Oosten van zich, op eene hoogte aan zee, de groote bouwvallen van het oude Gothische Kasteel van Ostermouth heeft. Het dorp van dezen naam wordt door visschers bewoond. Op Mumbles Head brandt er een licht. Caswell baai, ten

(*) Zoo als die van het Oudemannenhuis te Amsterdam; hoedanige uitstalplaatsen de kramers bij jaarmarkten buiten de Noordelijke Nederlanden veelal voor zich plegen te vinden, in plaats van, zoo als hier, tenten onder den blooten hemel te moeten opslaan.

ten Westen van hetzelve, levert fraaije tooneelen op. Verder heen liggen in Glamorgan Oxwich baai, Port Inon, en Worms Head, een groot voorgebergte, hier en daar van krijt, en de Ooster grens der baai van Caermarthen, die tusſchen Glamorgan en Pembroke in loopt, en S. Gowans Head tot Westergrens heeft.

Op den Ooster oever der laatstgenoemde baai ligt Llanelly, eene kleine ongeregelde ſtad van 3000 inwoners, die uit mijnwerkers en Zeelieden beſtaan. *Zij* heeft voor ſchepen, die 10 voet diep gaan, eene goede haven, door een zeeinham van den naam van *Burry river* gevormd, waar de ſchepen, die verder binnenwaarts naar Kidwelly en *Caermarthen willen*, *het* eerſte binnenloopen. Men voert er blik en kolen uit.

Kidwelly heeft voor zich eene kleine, maar bijkans verzande, haven aan de Gwandraeth, waaraan deze zindelijk en geregeld aangelegde plaats ligt. Dezelve heeft 1400 inwoners, en uitvoer van kolen, die er langs een kanaal uit de naburige koolmijnen worden aangebragt.

Caermarthen, aan de Towy, 7 mijl van haren mond, is eene aangename en welvarende ſtad van tusſchen de 5, en 6,000 inwoners. Er loopt dwars door de gezegde rivier eene bank, maar ſchepen van 250 ton kunnen ze tot aan de brug der ſtad opvaren. De uitvoer beſtaat er voornamelijk uit blik en gegoten ijzer. Lauharne, een dorp aan eene kreek, behoort ook nog tot het Graafſchap Glamorgan.

De kusten van Pembroke zijn over het geheel bergachtig, met hooge steile oevers bezet, en door een aantal baaijen getand. Tenby, de Oostelijkste plaats, ligt aan de Westzijde der baai van Caermarthen, op een ongeregeld schiereiland, dat in ruwe steiltes uit het water oprijst. Het gezegde plaatsje was een arm visschersvlek, toen de grillige smaak van sommige beminnaars van zeebaden het in trek bragt. Thans wordt het des zomers sterk bezocht; en er worden voorts steenkolen en kolengruis in menigte uitgevoerd, die men te Sandersfoot, 3 mijl ten Westen van Tenby laadt. In 1803 werden er hier 539 kolenhalers, van te zamen 45,000 ton, uitgeklaard. Men vangt er voorts dagelijks 30, of 40,000 oesters, die naar Bristol en Liverpool gaan; en men neemt hier veel deel aan de visscherij van haring en andere visch. De ankerplaats van Tenby wordt aan de Westzijde door het schiereiland gedekt, maar ligt aan den Z. O. en Oostkant open. De haven wordt door een steenen beer gevormd, en de plaats heeft aan dezelve eene goede kaai, en 844 inwoners.

Digt aan het schiereiland van Tenby ligt, ten Zuiden van hetzelve, S. Catharina's eiland, een ruwe rotsklomp, en 3 mijl verder het eiland Caldy, met eene landhoeve van deszelfs eigenaar, en eene groote klove, welke hetzelve van S. Margaretha's eiland scheidt. Dit laatste wordt slechts door konijnen bewoond; en eene kapel, welke hetzelve plagt te bevatten, ligt in puinhoopen.

Broad

Broad Haven, of Stackpole Creek, ligt een uur ten Oosten van het reeds vermelde S. Gowan's Head, en wordt door beminnaars van zeebaden bezocht.

Milford Haven is de ruimste havenkom van gansch Grootbrittanje, en 10 mijl lang. De breedte bedraagt van eene mijl tot twee mijlen. Er loopen *uit de kom 5 baaijen en 10 kreken* het land in; en men telt er 13 ankerplaatsen voor groote schepen. De ingang der kom is, tusschen *Nangle* Head ten Oosten en S. Anna's punt ten Westen, 2 mijl wijd. Op Nangle Head ligt er een gehucht, en men ziet er puinhoopen van een Kasteel en Nonnenklooster. Op S. Anna'spunt branden *er twee lichten*, en er staat aldaar een blokhuis. Het Getijde rijst in de havenkom bij gewone Vloeden 26 voet, en bij Springvloeden 36 voet. Hare natuurlijke gebreken zijn gevaarlijke klippen bij den ingang, en dat men er niet, dan met een Oostelijken wind, kan uitloopen. Pembroke, de hoofdplaats des Graafschaps, ligt aan eene kreek op den Zuideroever, en bevat 2000 inwoners, doch is in verval. De stad was voormaals bemuurd, en heeft een Kasteel en een Tolhuis voor Milford Haven.

Huberstone, op den Noordelijken oever der havenkom, is een dorp, van waar de Paketbooten naar Waterford gemeenlijk afzeilen. Milford, ook op den Noorder oever, is sints 1790 opgekomen

men (*), en ligt op eene ſchoone landpunt, die bevalliglijk naar het water, dat haar bijkans omringt, afhelt. De ſtraten loopen er geregeld van het Oosten naar het Westen, en van het Zuiden naar het Noorden. Er is hier een ſterrekundig Obſervatorium, en eene Koninklijke timmerwerf, waar men reeds een vier en zeventiger heeft gebouwd. Er worden hier *eenige ſchepen tot de* Zuidelijke Walvischvangst gereed, inzonderheid door eene herwaarts verhuisde volkplanting van Noordamerikanen van Nantucket, die tot de *gezindheid* der Kwakers behooren. De haven wordt door twee batterijen, die elk 7 ſtukken geſchut hebben, beſtreken.

Haverford West is eene burgtſtad van 3000 bewoners, aan de bevaarbare rivier Cleddan, welke van den Noordkant in Milford Haven valt.

Scookam, Scaumore en Graſsholm, zijn *eilanden* nevens Milford Haven, die verſcheidene klippengroepen om zich henen hebben.

S. Bri-

(*) Hierom werd er zelfs in DEPPINGS *Aardrijkskunde*, welke in 1812 uitkwam, van deze ſtad nog niet gewaagd. Hare opkomst ſtaat in verband met den aanleg van Port Jackſon in Nieuw Zuid-Wallis, en het doorzetten van de daaromſtreeks ſints COOKS reizen aangevangene walvischvangst, door de Noordamerikanen van Nantucket, en tevens door Engelſche reeders (zie hier achter); zoo als voorts ook door eenige Franſchen (zie het *II deel, bladz.* 206.

S. Brides baai wordt door twee schiereilanden aan het Wester uiteinde van Pembrokeshire omomvat, en verschaft eene bij alle winden, behalve bij de Zuidwestelijke, welgedekte ankerplaats. Volgens de overlevering was deze baai oudtijds eene vlakke landstreek, welke door de zee werd overstroomd. S. Brides aan haren Zuider oever, en S. Davids aan den Noordelijken, zijn onbeduidende plaatsen, van welke de laatste, weleer eene bloeijende stad, thans slechts 1800 inwoners heeft. Zij ligt 2 mijl van den oever der baai. Men ziet er de puinhoopen van een groot Kasteel.

Solva, of Solfach, ook aan den Noorder oever der baai van S. Brides, is eene nieuwe en zeer aangename plaats, welke er sints 1800 aan een fraai riviertje, waar men veel elft vangt, is aangelegd. De haven is er goed, maar heeft in haren mond eene piramidale klip, langs welke men er aan weerskanten uit en in vaart. Solva heeft van 20 tot 30 kustvaarders van tusschen de de 20 en 250 ton, en voert koren uit naar Bristol. Port Clash, een riviertje, 3 mijl ten Westen van Solva, ontvangt bij hoog water schepen, die 7 voet diep gaan.

Het eiland Ramsey, eene mijl van S. Davids Head, dat de Westpunt van Pembrokeshire is, heeft eene lengte van 3 mijl, tegen 1 mijl breedte. Het verheft zich aan de beide uiteinden tot een hoogen heuvel, maar heeft veel wei- en bouw-

land, en is wel bewaard. Onder deszelfs beekjes zijn er 5, die molens doen rondgaan. Er onthouden zich op hetzelve zeevogels en valken, en men wil, dat de konijnen, die er voormaals in overvloed waren, door de ratten bijkans overmogt zijn. Men vindt er ſlechts eene boerderij, welker kaas intuſſchen vermaard is. Het eilandje wordt, door eene groote klove, van twee andere ten Oosten van hetzelve geſcheiden.

De Biſchop en Klerken zijn zeven gevaarlijke klippen, aan de buitenzijde van Ramſey. Men bezoekt ze ter opzameling van zeevogels eijeren, welke men aan de wijnkoopers van Briſtol toezendt. De Smalls, 7 uur van de kust van Pembroke, zijn 20 klippen, die eene ruimte beſlaan, welke 2 mijl lang en eene mijl breed is. Op dezelve hangt er aan 8 pilaren een lantarenlicht. De Hats en Barrels zijn eene klippengroep, 6 mijl van de Smalls.

Aberthy baai ligt aan de Noordzijde van S. Davids Head. Vervolgens genaakt men Fishguard, ten Oosten van Strumble Head, aan eene fraaije baai, ter plaatſe waar deze de Gwainn ontvangt, welke er voor ſchepen, die 10 voet diep gaan, eene goede, en met geen zand belemmerde, haven vormt. De baai heeft 3 mijl omvangs, en eene diepte van tusſchen de 5 en 12 vadem, met een bodem van zand en ſlijk, De ſtad bevat 2000 inwoners, ligt op eene hoogte, en wordt voor eene der gezondſte plekken van Grootbrittanje gehouden,

den. Haar handel bezigt 23 schepen van tusschen de 20 en 30 ton, en 25 van tusschen de 50 en 100 ton. De uitvoer is er haver, 36 quarters jaarlijks, boter, 1000 vaten van 70 pond, en leijen. De schepen van Fishguard dienen ook, om steenkolen van Glamorgan, Caermarthen en Milford, naar Ierland te voeren. De stad zendt 17 booten ter haringvisscherij. Hare visschers vangen veel tarbot; en de rivier verschaft hun veel zalm.

De Nevern, welke in eene schoone baai valt, vormt aan haren mond voor Newport, een vlek van 1400 inwoners, eene haven, welke door eene zandbank derwijze afgesloten wordt, dat zij enkel bij hoog water genaakbaar is. Op die bank staat er bij gewone Vloeden 7 of 8 voet waters, en bij Springvloeden 13 voet. Aan den Wester oever der baai van Newport vindt men het visschersdorp Eglwys Dinas; en verder ten Oosten ligt Penny Inlet, ook een visschersdorp, aan Aberkibor baai.

De groote golf tusschen S. Davids Head en het schiereiland Caernarvon heet Cardigan baai. De overlevering en het tegenwoordige voorkomen beide maken het ontwijfelbaar, dat die golf door eene inbraak van de zee gevormd is, welke de vruchtbare vallei, die men er te voren vond, overstroomde. Tot de gezamenlijke blijken daarvan behooren eenige rotsige rigchels, *Sarns*, of *dijken*, genoemd, en van den wal af het water in loopende. Dezelve zijn: 1) Cadogans dijk, ½ mijl

 van

van S. Davids Head, welke tot 1½ mijl van den wal uitloopt; 2) S. Davids dijk, nabij den mond van de rivier Arth, ¾ mijl lang; 3) S. Cymfelyns dijk, nabij Gwallog, 7 mijl lang, en aan zijn uiteinde eenen zeer rotsigen grond hebbende; op welken er, volgens de overlevering, voormaals een paleis der Prinsen van Wallis stond; 4) Goats (Geiten) dijk, *nabij Aberdysini*, in Merioneth, 1½ mijl lang; Sarn Badrig, of S. Patricks dijk (*), dat verre weg de grootste is, daar hij zich, van binnen eene mijl van de punt van Mochras, ten Zuiden van Harlech, in eene kronkelende linie 22 mijl ver zeewaarts in uitstrekt. Het is een verbazend groote muur van ruwe steenen, ter breedte van 24 voet, welke aan zijn buitenste uiteinde een rond hoofd heeft, waarin men 16 groote steenen telt, van welke er een 12 voet middellijns heeft. Ten N. W. van Harlech loopt er een andere dijk, *Sarn y Bwlch* geheeten, zeewaarts in, en op Sarn Badrig aan. De meeningen zijn nopens deze twee Sarns verdeeld. Sommigen houden ze voor een werk van menschen handen, om het land, dat zij voormaals insloten, tegen de zee te beveiligen; terwijl

(*) Dusgenoemd, omdat de Apostel van Ierland denzelven zou hebben doen oprijzen, ten einde hij gemakkelijk van en naar dat land mogt kunnen komen en gaan. Binnen eene kabelslengte van dien Sarn verliest de Kompasnald hare polariteit, en draait zij geheel rond.

wijl anderen denken, dat het de grondflag eener reeks van natuurlijke rotfen is, welker aarden bekleedfel bij de groote inbraak, die de overlevering tot het jaar 500 brengt, wegfpoelde. De ftammen van groote boomen, welke men in eene ftreek harden leemgrond op een grooten afftand van den oever vindt, bevestigen die overlevering.

De rivier Taefi, of Tivi, fcheidt Pembroke van Cardiganshire. Aan haar ligt, 4 mijl van haren mond, Cardigan, eene plaats van 2000 bewoners, met gemeenlijk naauwe ftraten. Tot aan hare kaai laat de rivier zich door Koopvaarders opftevenen; en de plaats heeft eenen aanmerkelijken handel op Ierland, en eene goede zalmvisfcherij. *Zij bezit* 292 fchepen van 15 tot 230 ton, *gezamenlijk* van ongeveer 10,000 ton, en met 1000 Zeelieden bemand. Nevens den mond der rivier ligt er een klein eilandje, en ten Oosten van Cardigan vindt men Pennar, Aberporth, New Quai, een dorp met eenen vervallenen fteenen beer, en Aberystwith, een aangenaam klein ftadje, aan den zamenloop van den Rheiddol en Ystwith. Dit plaatsje heeft laatftelijk bij den toevloed van zeebadminnaars veel gewonnen. Deszelfs haven is voor fchepen, die 12 voet diep gaan, genaakbaar, daar er op hare bank bij Springvloeden 14 voet waters ftaat. De uitvoer is er eikenhout en fchors, lood en kopererts, ijzer, koren, boter, leijen en ale. Men heeft er 210 fchepen, van tusfchen de 18 en 270 ton, en gezamenlijk

lijk van 8,120 ton, en met 762 Zeelieden bemand. De plaats heeft een Tolhuis, een oud Kasteel en 1800 inwoners.

Broth, of Borth, 5 mijl ten Zuiden van Aberystwith, voormaals eene Romeinsche vastigheid, is thans slechts eene enkele hut, waar er van tijd tot tijd smokkelaars gehuisvest worden (*).

NOORD-WALLIS.

De Dovey, of Dyffi, scheidt Cardiganshire van Merionethshire, en vormt eene goede haven te Aberdovey, waar schepen, die 9 voet diep gaan, ten allen tijde digt aan de plaats vlot kunnen liggen, of op een goeden zandigen bodem aan den grond, zoo zij zich aan den stroom van het Getijde, dat hier de snelheid van 4 mijl per uur heeft, willen onttrekken. Het water rijst er bij gewone Vloeden 10 voet, en bij Springvloeden 15 voet.

Towyn is eene aanlokkelijke plaats van 2000 bewoners. Hare ligging is heerlijk; en men komt er de zeebaden gebruiken; zoo als voorts ook te Abermaw, of Barmouth, aan den mond der Maw, of Afon, eene slecht gebouwde plaats, van 1500 in-

(*) Zoo als wederom andere, voor eenige jaren, in hutten en boeren huizen aan den Oostvriesschen zeedijk, waar menige woning toen genoegzaam in een allerneringrijkst Logement verkeerde.

inwoners, aan den kant van eene rotſige ſteilte, waar de huizen achtdubbel boven elkanderen ſtaan. Een klein eiland voor den mond der rivier vormt de haven, door welke er eene bank loopt, die bij hoog water nog ſlechts 8 of 9 voet diep gaande ſchepen toelaat. Er wordt alhier haver, gerst, boter, kaas, eiken hout en ſchors, benevens voor 40,000 P. St. flenel, en voor 10,000 P. St. ſayetten kouſen, uitgevoerd.

Harlech, de ſtad des Graafſchaps, is eene ellendige verzameling van armzalige hutten, die enkel wegens het Kasteel aanmerkelijk is, dat er op eene over de zee henen hangende rots ſtaat, en bijkans geheel vervallen is, offchoon het nog eenen Conſtabel heeft. Moeris, eene kleine kreek, wordt bij goed weder door ſchepen, die 6 en 7 voet diep gaan, bezocht.

Traeth Bach, en Traeth Mawr, zijn twee zeeinhammen, die te zamen ſlechts eenen mond hebben, en elk eene kleine rivier ontvangen. Zij zijn vol loopzand, en liggen bij laag water meerendeels droog. Van Traeth Mawr heeft men onlangs 2000 Acres lands ingedijkt, en men poogt zulks thans ten opzigte van alles gezamenlijk te doen, door het leggen van een dijk in den mond der beide inhammen, die ongeveer eene mijl wijd is. Aan Traeth Mawr ligt het dorp Penmorfa, dat ſlechts voor booten genaakbaar is.

Criceieth is eene armoedige plaats van 386 inwoners, op eene ſtrook lands, die in zee uitſteekt,

ſtedje, en ſlechts uit hoofde van een vervallen Kasteel meldenswaardig is. Pwlhely, eene kleine marktſtad, aan een inham, die 3 of 4 riviertjes ontvangt, beſtaat uit eene lange ſtraat, en drijft een aanmerkelijken kusthandel met ſchepen van tusſchen de 20 en 60 ton, welke er in de haven kunnen binnenloopen. Men telt er ongeveer 700 inwoners.

S. Tudwell baai, gemeenlijk *Studwell*, wordt gedeeltelijk door de eilandjes S. Tudwell en Mercroſs gedekt. Verder henen ligt de baai, die den naam van *Hell's Mouth* voert, uit hoofde van de hoogte en gedaante van hare oevers, welke maken, dat de wind er geſtadig in op waait; zoo als er ſteeds een ſtroom in op loopt; uit hoofde waarvan het naderen dezer plaats, als men ze in de lij heeft, gevaarlijk is.

S. Towans Cove en Aberdaron liggen nabij het Zuider uiteinde van het voorgebergte van Caernarvon, welks Z. O. punt de Aberaron punt is, en welks N. W. punt, het *Conganum promontorium* der Ouden, thans *Braich y Pwll* heet.

Het eiland Bardſey, 1½ mijl van het voorgebergte, is 2 mijl lang en eene mijl breed, en bevat 370 Acres, van welke ⅔ bergachtig is, en ſlechts eene magere weide voor eenige weinige ſchapen en konijnen oplevert. Het eiland wordt voor 100 Guinjes in het jaar verpacht, en heeft 8 huizen en 70 inwoners, die vrij van belasting zijn, en van het bouwen van een weinig tarwe

en

en gerst, en het opgaderen van zeevogelseijeren, bestaan. Men vindt er ruinen van eene Abdij, welke er in dezelfde eeuw werd gesticht, en welker bewoners, volgens haren geschiedschrijver, *het* voorregt genoten, van naar rang van ouderdom te sterven, zoo lang zij een heilig leven leidden; terwijl zij, daarvan afwijkende, den gewonen *weg der natuur volgden. De Getijden* vloeijen tusschen het eiland en voorgebergte met groote snelheid.

De golf, tusschen het schiereiland Caernarvon en het eiland Anglesey, heet *Caernarvon baai.* Langs haar henen loopt de hooge bergreeks van Snowden, of de Britsche Alpen, welker toppen gedurende het meerendeel des jaars besneeuwd zijn. De eenige haven aan deze kust is Port yn Lin, door eene lange landpunt gevormd, welke in zee op loopt, en een kleinen inham van den Westkant dekt. Men heeft eenigen tijd lang in bestand gestaan, om hier, door den uitbouw van een steenen beer, op eene klip aan, welke bij laag water boven komt, eene haven voor groote schepen aan te leggen, en dan de Holyheadsche paketboot op Dublin van hier te doen afvaren, doch men heeft dit denkbeeld laten glippen.

Het eiland Anglesea, het *Mona*, dat bij de Celten heilig, en de laatste wijkplaats der Britsche Druiden was, heeft tusschen zich en de kust van Caernarvon de straat van Menai, welke op haar naauwste ½ mijl wijd is. Het eiland is

een

eên langwerpig vierkant, ter lengte van 7, en ter breedte van 5, uur, en 200,000 Acres groot. De grond is er over het geheel ruw en oneffen, en thans geheel van houtgewas ontbloot; offchoon des lands oude Britsche naam *Ynis Dowyll*, of *schaduwrijk*, aanduidt, dat het met bosch bedekt is geweest. Het wordt door 12 riviertjes bewaterd, en levert een overvloed van delfstoffen op, als rood en geel oker, marmer, alabast, lood, steenkool, en veel koper, dat er, benevens slijp- en molensteenen, wordt uitgevoerd. De Anglesea-sche oesters zijn vermaard, en, gepekeld, ook een uitvoersartikel; zoo als voorts haver, gerst, en kaas, die naar Liverpool gaan, en verscheidene duizend stuks rundvee, die men de straat van Menai doet overzwemmen, om de naburige markten te vullen. De hooge oevers zijn met zeevenkel bedekt, welks opzameling, nevens die der zeevogeleijeren, er vele menschen bezig houdt.

De Druidische gedenkstukken bestaan er uit verscheidene reeksen van overeinde gezette zware steenen, met opschriften in zeer ruwe en onbekende karakters. Nabij Newburg ziet men er sporen van twee Romeinsche forten. De bevolking van het eiland bedroeg, in 1750, 12,000 zielen, en, in 1806, 34,000. Verscheidene insnijdingen in de kust verschaffen er ankerplaatsen, en van eenige derzelve zouden er, met weinig kosten, goede havens kunnen worden gemaakt.

Beaumaris, de hoofdstad, is eene kleine plaats

aan

van het Noordelijke uiteinde der Straat van Memai. Zij heeft 1600 inwoners, eene haven met 7 voet waters bij de Ebbe, en op het vaarwater tusschen zich en de verloopende zandplaat van Leven eene goede reede. Men komt te Beaumaris de zeebaden gebruiken. Redhead bay aan de Noordkust wordt, om de kalksteen van hare hooge oevers, door klein vaartuig bezocht. Amlwich, ten Westen van Redhead, is, uit hoofde van de naburige kopermijnen, van een visschers gehucht eene stad van 5000 inwoners geworden. Derzelver haven is eene natuurlijke kreek, die tusschen twee klippen aan zee uitkomt, en slechts zoo breed is, dat er twee sloepen naast elkanderen kunnen liggen. Zij kan intusschen, uit hoofde van hare lengte, 30 schepen van tusschen de 50 en 100 ton bevatten. Bij laag water loopt zij droog.

Aberfraw, ten Z. W. een der oude verblijven van de Prinsen van Wallis, is thans een dorp van 1000 inwoners, dat meestal visschers zijn. Deszelfs kleine haven laat schepen toe van tusschen de 30 en 40 ton, die er eenige duizend schepels haver en gerst uitvoeren.

Maldraeth, aan de Zuidkust, is een zeeinham ter lengte van 15 mijlen, welke door eenigen schok der natuur gevormd schijnt te wezen, en door zekeren schrijver zonder bedenken uit den Zondvloed wordt afgeleid.

Anglesea is van eenige meldenswaardige eilanden

den omringd. Nevens de N. O. punt ligt Priestholm, dus naar een Klooster genoemd, dat aan S. SERIOL gewijd was, en door vele bedevaartgangers van het mannelijke geslacht bezocht werd, terwijl geen vrouwelijk wezen een enkelen voet op het eiland zetten mogt. GERALDUS verhaalt ons, dat, zoo vaak de Monniken krakeelden, er een legioen muizen kwam, en allen *voorraad* verteerde, maar dat die plaag telkens met het krakeelen een einde nam. Het eiland is ongeveer eene mijl lang, en van rotsige steilten omgeven, maar binnen in met heerlijke graszoden bedekt, waar er eenige schapen weiden, die, tegelijk met konijnen en zeevogels, de eenige bewoners des eilands zijn. Hetzelve wordt voor 15 P. St. jaarlijks verpacht.

Nevens de Noordkust van Anglesea liggen er drie kleine eilanden, *de Muizen* genoemd, en 1½ mijl van de Noordpunt de Skerries, waarop er, zoo als op Priestholm, eenige schapen weiden, en de bevolking voorts uit konijnen en zeevogels bestaat. Op eene dier klippen staat er een vuurtoren, welke jaarlijks 1400 P. St. opbrengt.

Het eiland Holyhead wordt van de Westzijde van Anglesea door een naauw water gescheiden, waarover er eene brug ligt. Van deszelfs Noordzijde varen er dagelijks, behalve des Donderdags, Paketbooten naar Dublin af, welke stad 20 uur van hier ligt, en zich, met een goeden wind, in tusschen de 8 en 12 uur laat bezeilen. Er worden

den hier van wegens het Postwezen 6 dier booten in beweging gehouden. Holyhead is voor dat veer zeer geschikt, daar men er met elken wind van onder den wal kan geraken, en dus niet voor het gevaar bloot staat, van aan de kust van Wallis te blijven hangen, langs welke, als men ze in de lij heeft, de vaart zeer hagchelijk is. *Voormaals moesten de Paketbooten, daar de haven van Holyhead bij de Ebbe droog liep, tot dat de Vloed ter halver hoogte was, verbeiden, eer zij konden uitloopen.* Hierom is er laatstelijk een steenen beer gebouwd, die eene haven vormt, waarin er bij de Ebbe nog 4 vadem water staat. Op eene klip ten Westen van de haven, welke de *South Stack* heet, brandt er een draaijend licht, ter hoogte van 200 voet.

Het Noordelijke uiteinde van het eiland Holyherd is een ontzaggelijke rotsklomp, waarin de zee holen heeft gewerkt, van welke er een, het *Parlementshuis* geheeten, door al de reizigers, die hier passeren, bezigtigd wordt.

Men heeft reden, om te denken, dat Anglesea oudtijds door eene landengte met Wallis vereenigd was (*), welker overblijfselen men nog steeds

(*) Evenwel reeds niet meer, toen AGRICOLA, om het eiland ten onder te brengen, volgens TACITUS, zijne Bataafsche ruiterij de Straat van Menai deed overzwemmen, zoo Anglesea wezenlijk *Mona* is; waarover zie (K).

ſteeds in een klippenrigchel ontwaart, die na genoeg dwars door de Straat henen loopt. Hier veroorzaken de elkander tegenkomende Getijden eene beweging in het water, welke voor booten gevaarlijk is. Bij Springtijden rijst het water er 20 voet; en de ſtroom heeft er ſoms eene ſnelheid van 8 mijl per uur. De Noorder mond der Straat, *Beaumaris baai* genoemd, wordt grootendeels door het loopzand van Leven gevuld, dat geacht wordt bij eene inbraak der zee in de zesde eeuw ontſtaan te zijn. Bij laag water zet de veerſchuit, die van Beaumaris op Noord-Wallis vaart, hare pasſagiers aan den rand van die zandplaat uit, welke ſlechts ¾ mijl van de ſtad verwijderd is. Dan hebben zij nog 4 mijl over het zand naar Aber op het vaste land te wandelen. Dit pad is bij mistig weder zeer gevaarlijk, alwaarom de kerkklok van Aber alsdan getrokken wordt, om de wandelaars den regten weg aan te duiden. Behalve het veer van Beaumaris, zijn er aan de Straat nog vier andere, die alle hunne ongemakken hebben; alwaarom men in bedenking heeft genomen, om eene ijzeren brug dwars over de Straat te leggen.

Ons van Angleſea naar het land van Caernarvon wendende, treffen wij in de eerſte plaats Caernarvon zelf aan, dat aan de Sciont ligt, en de beste ſtad van Noord-Wallis is. De ſtraten zijn er geregeld aangelegd, maar naauw. De bevolking is er van 3600 zielen. De bank, welke door de Straat van Menai loopt, maakt, dat er

ſlechts

slechts schepen van 300 ton in de haven kunnen binnenloopen, maar dezelve heeft des niet tegenstaande eenen aanmerkelijken buitenlandschen en kusthandel. Naar een overslag over 1790—1800, werden er alhier jaarlijks 10 schepen tot den buitenlandschen handel, en 900 kustvaarders, uitgeklaard, en liepen er 17 schepen van de eerste soort binnen, *en 236 van de laatste. In 1808 had de stad* 61 schepen, van gezamenlijk 3,385 ton, en 221 man. Het fort, waar men de regten betaalt, is aan het *Tolhuis* van Beaumaris ondergeschikt. De grootste uitvoer bestaat uit leijen naar Ierland. Men ziet er de bouwvallen van een groot Kasteel, dat er onder de regering van EDWARD I werd gebouwd.

Bangor, aan het Noorder uiteinde der *straat* van Menai, ligt aan een beekje tusschen twee rotsige bergen, en bestaat uit eene straat van net gebouwde huizen. Men telt er 1770 inwoners; en er is hier een veer over de Straat van Menai.

Tusschen deze plaats en Conwy, aan de rivier van dien naam, heeft de postweg op Holyhead, die over beide plaatsen loopt, aan de eene zijde eene verschrikkelijke steilte, welke regtstandig zeewaarts afdaalt. Aan den anderen kant rijst de hooge Penmanmawr even steil opwaarts, en daarvan losgaande rotsklompen rollen dikwijls op den weg neder, en verstoppen hem ten eenen male. Het veer van Conwy over de rivier is zoo gevaarlijk,

lijk, dat men in overweging genomen heeft, om er eene brug te bouwen.

Aan de baai van Beaumaris ligt, tusfchen Bangor en den mond der Conwy, Aber Cegid, een dorp aan een klein beekje, dat onlangs tot eene haven voor fchepen van 300 ja 400 ton is gevormd. Deze haven voert den naam van *Port Penryn*, en is de *ftapelplaats des handels van* Lord Penryns land in leijen op Ierland, London, Bristol, enz. Voor 1782 bedroeg de uitvoer van dat artikel er niet meer dan 1000 ton jaarlijks; maar thans bedraagt hij wekelijks 500 ton.

Abereonwy, aan den mond der Conwy, is thans eene arme verlatene plaats, van 800 inwoners. Zij onderfcheidt zich door dikke muren, met 24 halvemaanvormige, en op gelijke afftanden geplaatfte, torens, en de fchilderachtige ruinen van haar Kasteel. Aan haren fteenen beer laadt klein vaartuig leijen en ijzererts. De Conwy is aan de ftad bij hoog water ¼ mijl wijd, en bij laag water niet boven de 150 voet. Dan beftaat het overige uit zandplaten, waarop er bij den Vloed 12 voet water ftaat. Op deze platen is er nog fteeds, zoo als ten tijde der Romeinen, een overvloed van parelmosfels, doch men heeft dezelve fiuts lang verwaarloosd.

Het Graaffchap Caernarvon eindigt bij het hooge ronde voorgebergte, ten Oosten van de rivier Conwy, dat den naam van *Great Ormeshead* voert, en op welks fteile oevers er zich miljoenen van zeevogels onthouden. Het

Het Graafschap Denbigh heeft, tusschen Ormes Head en de Clwydd, eene hooge kust van kalksteen, met aderen van looderts. In dezelve zijn er vele holen, van welke er een, *Tr Ogo* of *het hol*, bij uitnemendheid genoemd, zeer grootsch is. Ten Oosten van de Clwydd loopt de kust laag af. Denbigh bevat geene enkele haven, *zelfs voor Kustvaarders, ja er is aldaar voor* de kleinste soort van zeeschepen slechts eene, aan de Clwydd gelegen, en *Aberglew*, of *Abergaly*, geheeten.

De oevers van Flintshire zijn ook laag, en zonder havens, tot aan de Dee, aan welker Flintschen of Wester oever Holywell, of Treffynon, ligt. Dit *is een fraai stadje*, dat 400 huizen heeft, en wegens den *put* van S. WINIFRED *vermaard* is, van welken het zijnen eerstgemelden naam ontleent, en welke 21 ton waters in eene minuut opgeeft. Hieruit ontstaat er een snelstroomend riviertje, dat in zijnen loop naar de Dee aan verscheidene molens en stoommachines beweging geeft.

Flinth, de voornaamste stad des Graafschaps, heeft 1,100 inwoners, en is slechts voor klein vaartuig genaakbaar, langs een kanaal in den Flintschen oever der Dee, midden in hetwelke eene gansch op zich zelve liggende klip een Kasteel op zich heeft. Er zeilen van hier booten voor passagiers naar Parkgate en Chester.

DE

DE NOORDWESTKUST VAN ENGELAND.

De rivier Dee, welke Engeland en Wallis vaneen fcheidt, werd door de oude Britten evenzeer geeerbiedigd, als de Ganges door de Hindoos. Zij ontlast zich door een wijden mond (het *Seteia æstuarium* van PTOLEMÆUS), die met zandbanken opgevuld is, welke hem en de rivier zelve voor de fcheepvaart genoegzaam nutteloos maakten, tot dat er van de ftad Chester af een nieuw vaarwater ter lengte van 10 mijl gegraven werd, hetwelke aan weerskanten van zich ontzaggelijke dijken heeft, en langs hetwelke er thans bij Springvloeden fchepen van 350 ton tot aan die ftad doordringen. Men heeft voorts een groot deel van den riviermond bedijkt. De eerfte plaats, welke men bij het opvaren van de rivier op den oever van Cheshire aantreft, is Parkgate, eene nieuwe ftad, die hare opkomst aan de Paketbooten te danken heeft, van welke er hier wekelijks vier naar Dublin zeilen, en daaraan, dat het in de mode geraakt is, det men zich derwaarts begeeft, om de zeebaden te gebruiken.

Chester is eene oude ftad, welke op eene hoogte ligt, en door een rak van de Dee na genoeg omringd wordt. Zij beftaat uit vier voorname ftraten, welke in een middelpunt zamenloopen, en elk aan haar einde eene poort hebben. Deze ftraten zijn eenige voeten beneden den vloer der huizen

zen in de rots gehouwen; hetgene aan de ſtad een zonderling voorkomen geeft. Men telt er 15,000 inwoners, en eenen zeer aanzienlijken handel op de Oostzee, Spanje, Portugal, de Middellandſche zee, en vooral Ierland, van waar er alhier zeer veel linnen wordt ingevoerd. De uitvoer beſtaat er uit ſteenkolen, lood, looderts, *kalamijn, koperen platen, gegoten ijzer*, en veel kaas, insonderheid naar London. *Men bouwt* er ook Koopvaarders van 500 ton, van een uitnemend getimmerte, en ganſchelijk van Britsch eikenhout.

Het regtsgebied der haven van Chester reikt langs de Dee, aan den kant van Cheshire, tot aan *Wirril*, en aan den tegenovergeſtelden kant tot aan den mond van de *Clwydd.*

De Merſey, die Cheshire en Lancashire vaneen ſcheidt, ontlast zich door een wijden mond vol banken, dwars door welke er eene zandplaat loopt, waarop er bij den afloop der Ebbe ſlechts 1 of 2 voet water ſtaat, maar bij gewone Vloeden 21 voet, en bij Springvloeden 28. De rivier is voor ſchepen van 60 ton, door middel van ſluizen, tot daar de Irwell zich met haar vereenigt, 35 mijl van Liverpool, bevaarbaar. De Weaver, die in haren mond valt, is zulks voor ſchepen van 60 ton tot aan Nortwich.

Liverpool, thans de tweede handelſtad van Engeland, en hare mededingſter Bristol in handelrijkheid te bovengaande, ligt op den regter

oever van de Merfey, 3 mijl van haren mond, waar zij 4500 voet wijd is. Naar de onvolmaakte manier, waarop men in Engeland de bevolking van fteden en plaatfen berekent, wordt de hare op 78,000 zielen begroot. Zij handelt in het algemeen op al de deelen der wereld, maar inzonderheid op Westindie, de Westkust van Afrika en Ierland. De fchepen plagten er van *de vlakke* oevers en anderzins veel ongemaks te lijden, vooral daarin, dat zij ver van de ftad moesten blijven liggen. Om dit te verhelpen, heeft men er verfcheidene dokken gegraven, waarvan het grootfte 900 voet lang is; en zij zijn te zamen in ftaat, om een aantal fchepen, welks lastaadje 200,000 ton bedraagt, op eenmaal te bevatten.

In 1805 kwam er in die dokken voor en na een aantal fchepen, welks lastaadje 463,482 ton was, en de ftad zelve bezat 741 fchepen van gezamenlijk 111,227 ton (*)

Van den mond der Merfey af is de kust van Lan-

(*) Hierbij voegt de Heer TUCKEY de volgende in- en uitklaringslijst van 1801 en 1802.

	In 1801,	in 1802.
Britfche fchepen ingeklaard	1331	1783
Vreemde	641	425
Britfche fchepen uitgeklaard	1694	2962
Vreemde	705	461.
In hetzelfde Liverpool was	In 1812,	in 1818.
het getal der ingeklaarde fchepen.	4599	7849.

Lancashire over het geheel laag, en spoelt zij hier en daar af, met name tusschen de Ribble en Morecambe baaijen, waar men zegt dat de oever eene halve mijl in breedte afgenomen heeft.

De Ribble heeft een wijden mond, met een aantal banken, die bij laag water droog loopen, maar waarop men bij den Vloed 6 vadem peilt. *Aan die rivier ligt, 9 mijl van haren mond, Preston*, eene fraaije en aangename *stad*, met 12,000 inwoners, maar weinig handel.

Het dorp Blackpool, waar men bij helder weêr het eiland Man kan zien, wordt door zeebadminnaars bezocht. Het Wyrewater wordt door eenige kleine stroomen gevormd, en breidt zich tot eene aanmerkelijke breedte uit, maar wordt, voor dat het in zee valt, wederom naauwer. Cockerham heeft eene kleine haven, welke bij den Vloed voor kleine schepen genaakbaar is.

Lancaster, de Graafschaps stad, ligt aan de Lune, of Loyne, 5 mijl van zee, in welke de rivier zich door een wijden mond ontlast, die *Sunderland Harbour* heet, doch door ondiepten voor schepen van boven de 250 ton ongenaakbaar wordt gemaakt. Lancaster heeft 10,000 bewoners, en drijft eenen aanzienlijken handel, inzonderheid op de Oostzee, Noorwegen en Westindie, waarheen alleen er in 1799 een aantal van 52 schepen uitgeklaard werd, welker lading 2 miljoen P. St. waardig was.

Moricambe baai is eene groote golf, tusschen

van Lancashire, en het schiereiland Furness. Langs de kust van Lancashire zijn er uitgebreide ondiepten van verloopend zand, die de gevaarlijke weg naar Furness overdwars doorsnijdt. Tusschen die ondiepten, en omtrent aan het binneneinde van de baai, ontlast zich de Kent, of Ken. Deze laat zich door kleine schepen tot aan Milthorp opvaren, dat de eenige plaats van Westmoreland is, welke eene gemeenschap door middel van schepen met de zee heeft. Hier worden de fraaije Westmorelandsche leijen voor London, Liverpool, Bristol, enz. ingescheept.

Het schiereiland Furness wordt aan de Oostzijde door de Morecambe baai, en aan de Westzijde door de rivier Dudden, gevormd. Nevens deszelfs Zuider uiteinde liggen Walney en zeven andere eilanden, dat overblijfselen van eene zamenhangende strook lands schijnen te wezen, daar men op de banken, die ze omringen, wortelen van groote boomen vindt. Walney, het opmerkenswaardigste dier eilanden, is 10 mijl lang, eene mijl breed, en zoo laag, dat het bij ongemeen hooge Vloeden na genoeg onderloopt. Er zijn op hetzelve twee gehuchten, en op deszelfs Zuider uiteinde een ronddraaijend licht ter hoogte van 86 voet. Op het eiland Pile ziet men de puinhoopen van een oud Kasteel.

Ulverstone, aan den Ooster oever van Furness, ontvangt schepen van 150 ton uit de Morecambe baai,

baai, langs een kanaal ter lengte van eene mijl. Het heeft 8000 inwoners, en voert ijzer uit; benevens eikenhout en fchors, gerst, haver, boonen en kalkfteen. Het dorp Rampfide, aan het Zuider uiteinde des fchiereilands, ontvangt bezoek van zeebadminnaars.

De Dudden fcheidt Lancashire en Cumberland vaneen, en vormt aan haren mond bij hoog water eene ondiepe baai van groote uitgeftrektheid. Zij bevat een overvloed van zalm, elft en bot.

Ravenglafs, aan den zamenloop van den Esk, Mite en Ert, welke de plaats bijkans geheel omringen, is eene kleine oude ftad, die genoegzaam geenen handel heeft, maar van wegens hare oefters vermaard is.

S. Bees is een oud dorp, 3 mijl ten Zuiden van het uitfpringende land, welks uiteinde deszelfs naam voert, en rotfige fteile oevers heeft, die met zeevenkel bedekt zijn, en aan zeevogels tan verblijve dienen. Op den top ftaat er eene vuurvaurbaak. Dit uitfpringende land wordt op goede gronden voormaals een eiland geacht te zijn geweest, niet flechts, om dat het *Preston eiland* heet, maar ook uit hoofde van het voorkomen der vallei tusfchen hetzelve en het vaste land, welke zich, van S. Bees tot aan de ftad Whitehaven, 5 mijl ver uitftrekt, en in welke men op eene aanmerkelijke diepte een fcheepsanker gevonden heeft. Dit gewezene vaarwater wordt door het bezinkfel van de elkanderen hier ontmoetende Vloeden voortgefproten gerekend te zijn.

Whi-

Whitehaven, 3 mijl ten Noorden der landpunt van S. Bees, is een treffend bewijs van den aanwas der nationale nijverheid en welvaart (H). Het bevattede in 1566 flechts 6 visfchershutten, en had flechts eene kleine bark. In 1633 was het tot 10 woningen met rietdaken aangegroeid; maar in 1693 had het 2,272 inwoners; in 1715 telde men er ongeveer 4000 *zielen*, en *in 1785* meer dan 16,000. Deszelfs fchepen zijn 230 in getale, van 74,000 ton lastaadje, en er wordt alhier jaarlijks 218,000 ton fteenkolen uitgevoerd, voornamelijk naar Ierland. De ftad is wel gebouwd, en heeft geregelde wijde ftraten. De haven wordt door eenige fteenen hoofden gevormd, van welke er drie regte, aan elkanderen evenwijdig, van den wal uitloopen. De vierde is halvemaanvormig, en heeft op zich eene batterij en een vuurtoren. Bij laag water loopt de haven droog. Er zeilen van hier elken Maandag paketbooten naar Douglas, en naar Ramfay op het eiland Man.

De wateren van den Wampool vormen aan deszelfs mond een zandigen plas van 4, of 5,000 Acres, die bij laag water droog loopt.

Moresby is een aangenaam dorp, zoo als ook Harrington, aan een klein moerasfig water, dat eene kleine haven van den naam van *Bella Port* helpt vormen, van waar er 60 fchepen fteenkool, kalk, en ijzerfteen uit de nabuurfchap, uitvoeren.

Workington, op den linker oever van de Derwent, heeft 4000 inwoners, en de beste haven

op

op deze kust, door steenen beeren gevormd en schepen van 400 ton toelatende. De stad reedt 160 schepen, ten hoogste van 350 ton. Zij voert dagelijks 900 ton steenkool uit, en voorts zalm, die men op de Derwent in menigte vangt.

Maryport, aan den mond van de Ellen, heeft 3000 inwoners, en is welgebouwd, met wijde straten. Een houten hoofd aan elke zijde van den mond der rivier vormt er eene haven. De plaats heeft 100 eigene schepen, waarvan het grootste van 90 ton is, en waarmede zij voornamelijk kolen uitvoert.

Allonby is eene zindelijk dorp, met eene jaarmarkt, en eene goede haringvisscherij. De bevolking bedraagt er slechts 350 zielen. Men komt ook alhier de zeebaden gebruiken. Tusschen dit dorp en Skinburnesss heeft de zee veel inbreuk op de kust gemaakt, en de oude stad Skinburnesss, die door EDWARD I. bij deszelfs aanval op Wallis, als depot werd gebruikt, is ganschelijk weggespoeld. Het nieuwe Skinburnesss is een visschers gehucht.

DE WESTKUST VAN SCHOTLAND.

De Solway Frith, en de daarin uitloopende rivier Esk, scheiden Engeland aan dezen kant van Schotland. Ongeveer eene mijl ten Noorden van de rivier ligt het vermaarde Gretna Green (I). De Frith is aan zijnen mond 9 uur wijd, maar groo-

grootelijks met zandbanken bezet, die van jaar tot jaar in hoogte en uitgebreidheid toenemen, en er flechts een naauw vaarwater open laten.

Aan den Anan, in het bij Esk aanvangende Dumfriesshire, ligt eene eveneens genoemde en welgebouwde ftad, met 2600 inwoners, en een aantal kleine kustvaarders en visfchersfchepen.

De Nith fcheidt Dumfriesshire en Kircudbrightshire, en heeft aan zich, ten Oosten, en 9 mijl van zijnen mond, Dumfries, eene fraaije ftad van 5000 inwoners met 3 of 4 fchepen, die op de Oostzee en Portugal varen, en 10 of 12 kustvaarders.

De rivier Urr, de Noordoostelijkfte van Kircudbrightshire, breidt zich aan haren mond uit tot eene kom, die 2 mijl wijd is, en eene goede haven vormt. Zij is 8 uur ver voor fchepen van 80 ton bevaarbaar, en er wordt langs haar kalk van de tegenover liggende kust van Cumberland naar het binnenfte van Schotland gevoerd.

Kircudbright, op den Wester oever der Dee, 5 mijl van haren mond, is de Graaffchapsftad, en heeft 2380 inwoners.

Deze laatstgenoemde rivier loopt door het meer van Kenmuire; en is bevaarbaar tot aan Tongland, 2 mijl boven de laatstgenoemde ftad. Verder heen is haar bed met rotfen opgevuld. Zij bevat een overvloed van zalm, baars en aal. In den mond van de rivier ligt het kleine eiland Rofs, tusfchen hetwelke en den oever ten Oosten er

er een vaarwater ter wijdte van 1½ mijl open blijft, dat allezins veilig is, en aan weerskanten hooge oevers heeft. Boven dit eiland zijn er op de rivier verscheidene goede ankerplaatsen, met 16 voet waters bij de Ebbe, en 46 voet bij den Vloed. Op de banken in de rivier ligt beneden de stad het S. Marias eiland, waarop de Graaf van Selkirk *een landverblijf heeft*, *en men de overblijfselen van een grootsch Kasteel ziet.*

De rivier Fleet ontlast zich aan den Ooster oever van Wigton baai, en is voor schepen van 80 ton tot aan het dorp Gatehouse bevaarbaar. Creeton, aan den mond van de Cree, welke in het binnenste van Wigton baai valt, is eene nieuwelings gestichte en toenemende plaats, welke een aantal kustvaarders heeft, en tot welke schepen van 500 ton kunnen doordringen.

Wigton baai scheidt de Graafschappen van Kircudbright en Wigton, is van haren mond af 6 mijl ver opwaarts 3 mijl breed, en verschaft eenige goede ankerplaatsen. Borough Head is hare Wester punt. Van dezelve langs den Wester oever opwaarts stevenende, komt men aan Whitehorn, eene plaats van 2000 inwoners, met eene voorname straat, en eenige overdwars loopende stegen. Zij heeft eene goede haven, die door een eilandje gedekt wordt; en er zeilen van hier veerschuiten in 3 uur naar het eiland Man, in 4 uur naar Whitehaven, en in 18 uur naar Dublin, Greenock en Liverpool.

Wig-

Wigton, de Graafschapsstad, ligt op een heuvel aan den oever der Bladenoch. Zij heeft slechts 1400 inwoners, meestal handelslieden.

De Luce baai heeft aan den Oostkant Borough Head, en aan den Westkant den Mull van Galloway. Na genoeg midden tusschen deze punten liggen er in haar de klippen, die den naam van *Scars* voeren. Bij mistig weder heeft men deze baai dikwijls voor de opening van het Noordkanaal genomen, en zijn vaartuig in het loopzand vastgezet, dat de baai op eenige plaatsen bezoomt, en waaruit er met geene mogelijkheid een vaartuig is los te krijgen. De baai verschaft intusschen eenige ankerplaatsen, waar men bij goed weder veilig ligt; offchoon er in haar bij Westelijke winden steeds eene sterke dijning gaat.

Het schiereiland Galloway is hoog, en aan de Westzijde vol holen. Deszelfs Zuiderpunt, of Mull, is de Zuidelijkste van gansch Schotland. Port Nessick, aan de Westzijde, heeft eene kleine haven voor schepen, die 5 of 6 voet diep gaan. Port Patrick is eene welgebouwde plaats van 1000 inwoners, met eene kleine haven aan dezelve, en eene fraaije kaai en vuurbaak. Er zeilt van hier dagelijks eene Paketboot naar Donaghadee, en eene van daar herwaarts. De afstand tusschen beide plaatsen is 20 mijl. De voornaamste handel van Port Patrick bestaat uit den invoer van Iersch rundvee in Schotland. Eene mijl ten Zuiden der plaats staat het Kasteel van Dunskery, op den uitersten rand van eene vreesselijke steilte.

Loch

Loch Ryan, aan het Noorder uiteinde van het schiereiland Galloway, reikt 10 mijl ver landwaarts in, en is aan zijnen mond 2 mijl breed, maar verwijdt zich tot op den afstand van 4 mijl van zee, en vormt eene uitnemende haven, waar het eenige gevaar in eene zandbank bestaat, die van den Wester oever af het Loch inloopt, en maakt, *dat men heel digt langs den Ooster oever henen moet houden. Die zandbank is met heerlijke* oesters bedekt, en het Loch vloeit voorts *over van* kabeljaauw en andere visch, kreeften *en* krabben. Stranraer, aan het binnenste van het Loch, is eene der fraaiste en voornaamste plaatsen van het Westen van Schotland, en heeft 1800 inwoners. Er loopt door haar henen eene kleine *rivier. Schepen van* 300 *ton* kunnen haar tot binnen eene mijl genaken, en die van 60 ton liggen er aan de kaai. Het stadje handelt met *eenige* schepen op de Oostzee en Noorwegen.

De Frith van Clyde is eene diepe golf, tusschen de kust van Air aan de Oostzijde, en het schiereiland van Kintyre aan de Westzijde. De kust van Air is Zuid- en Noordwaarts aan rotsig en hoog; maar midden tusschen de rivier Doon en Saltcoats, 20 mijl van die rivier, bestaat de gezegde kust uit een zandig strand, nevens hetwelke de zee tot op een grooten afstand ondiep is. Daar de havens van Air en Irvine aan deze kust bij Springvloeden nog slechts schepen van 200 ton toelaten, kan men, in deze bogt verval-

 len-

kende, bij Westelijke winden enkel onder Lady Island, 4 mijl ten N. W. van Air, eene wijkplaats vinden. Om de regte ankerplaats aldaar op te sporen, moet men zich ter plaatse begeven, waar men de punten der beide haken op het eiland ineen ziet loopen. Daar peilt men, op eene kabelslengte van den wal, 10 vadem.

Trune is de eenige plaats aan deze kust, waar er eene goede haven kan worden aangelegd. Men zou er tegen alle winden, behalve de N. W., door een rotsig schiereiland, dat eene mijl ver zeewaarts in loopt, gedekt zijn. Een schip, dat er thans luwte zoekt, kan, eene halve kabelslengte binnen het uiteinde van dat voorgebergte, op 3 vadem ter halver Ebbe, het anker werpen. Trune heeft zeebadsinrigtingen.

Ballinhay, aan de Stinser, is een goed dorp, 4 mijl ten Noorden van hetwelke, midden in den ingang van den Frith van Clyde, het eiland Ailsa ligt. Het is eene kegelvormige rots, op welke er verscheidene geiten en konijnen gevonden worden, en welke aan Soland-ganzen, en andere zeevogels, ten verblijve strekt, Dezelve wordt voor 25 P. St. aan iemand verpacht, die er vederen en konijnenvellen opzamelt. Men ziet er ruinen van een oud kasteel.

Grivan, aan de rivier van denzelfden naam, is een armoedig dorp met een half dozijn booten. De rivier is tusschen de 9 en 11 voet diep.

Air, de Graafschaps stad, aan eene eveneens ge-

genoemde rivier, is eene welgebouwde plaats van 5500 bewoners. Er loopt dwars door de rivier henen eene bank, waar op er bij Springvloeden nog slechts 12 voet water staat. Men bouwt er schepen, en zendt er eenige naar de Oostzee en Ierland met steenkolen.

Irvine, aan eene rivier van denzelfden naam, 1 mijl van zee, heeft 4500 inwoners. In de haven staat er bij gewone Springvloeden tusschen de 9 en 11 voet waters; maar bij een storm uit het Z. W. rijst de Vloed er somwijlen tot 16 voet. Men vindt er eene kleine scheepstimmerwerf. De stad drijft eenigen handel op de Oostzee, en voert 24,000 ton kolen uit.

Saltcoats wordt boven alle plaatsen aan de Westkust van Schotland door zeebadminnaars bezocht, en is in de nabijheid van zandheuvels op eene rots gebouwd. Men bereidt er zout, drijft eenigen kusthandel, vaart ter haringvangst, en timmert schepen. De plaats heeft 2300 inwoners. Largs, tegenover het eiland Bute, waarover nader, heeft er 1400, en is de algemeene marktplaats van het omliggende land.

De rivier Clyde is, als men rekent dat zij bij het eiland Bute aanvangt, aan haren mond 4 mijl wijd; maar het water vernaauwt zich bij de Groote en Kleine Cumbray Islands. Het Getijde loopt er tot boven Paisley, en de rivier levert een overvloed van zalm en elft op.

Greenock, in Renfrewshire, aan de Clyde,

 is

is de koopstad van het Noorden en Westen van Schotland. In 1700 was het een slecht dorp, maar thans is het eene stad van 17,000 inwoners, welke een regtstreekschen handel op alle wereld-deelen drijft. Men neemt er voorts deel aan de Groenlandsche walvischvangst, en bouwt er vele Koopvaardijschepen op de koop. Er zijn alhier touwslagerijen, suikerrafinaderijen, zoutketen, enz. De haven loopt bij laag water na genoeg droog; en schepen, die 11 voet diep gaan, kunnen er enkel bij Springvloeden binnen loopen. Dit deden er, in 1803 en 1804 dooreen genomen,

	Buitenvaarders,	Kustv. en Visch.	zamen
Schepen . .	406	730	1,136
Ton lastaadje	5,183	3,147	8,330
Manschap . .	53,546	35,532	89,078

Er liepen daarentegen te Greenock uit

	Buitenvaarders,	Kustv. en Visch.	zamen
Schepen . .	352	1,016	1,368
Ton lastaadje	50,366	47,009	97,375
Manschap . .	3,673	3,326	6,999

Port Glasgow, 3 mijl ten Oosten van Greenock, heeft 4000 inwoners. De Clyde is hier 2 mijl breed, maar zoo vol banken, dat zij slechts een vaarwater ter wijdte van 600 voet digt langs Port Glasgow henen oplevert. Zelfs de grootste schepen lossen hier aan de kaai, voor zoo veel zij zulks niet in ligters doen, als de goederen naar Glasgow moeten. Binnen kwamen er hier, in 1803 en 1804 dooreen genomen,

Bui-

	Buitenvaarders,	Kustv., en Visch.	zamen
Schepen	113	182	295
Ton lastaadje	18,722	7,226	25,948
Manschap	1,081	551	1,632

Er liepen, daarentegen alhier uit

	Buitenvaarders,	Kustv., en Visch.	zamen
Schepen	117	119	236
Ton lastaadje	25,137	7,202	32,339
Manschap	1,692	425	2,117

Renfrew, de stad des Graafschaps, werd voormaals door de Clyde bespoeld; maar deze rivier is van loop veranderd, en heeft de plaats verlaten. Deze heeft thans daarmede langs een kanaal gemeenschap, maar geen handel noch fabrieken, en slechts 2000 bewoners.

Daarentegen heeft Glasgow, de voornaamste stad van Lanerk, en de tweede van Schotland, 90,000 inwoners. Herwaarts gaan de meeste goederen, die door de schepen van Greenock en Port Glasgow worden ingevoerd. Glasgow ligt 15 uur boven de laatstgenoemde plaats. Schepen van 70 ton kunnen er de kaaijen genaken, en de Vloed klimt er 7 voet. Men heeft er eene Commissie aangesteld, om de rivier te verbeteren; en er zijn steeds lieden bezig met ze uit te diepen (*).

De

(*) Deze rivier, oulings *Glute* genoemd, gaf den naam aan Glasgow, dat aan haar zoo veel te danken heeft, zeer aangenaam van ligging is, en geregelde straten en fraaije gebouwen heeft. Men vindt er eene Universiteit, eene Akademie voor schilders en graveerders, uitnemende boekdrukkerijen, en zeer vele fabrieken.

De eenige havenstad van Dumbartonshire is Dumbarton, aan de Leven, die, uit het Loch Lomond voortkomende, in de Clyde valt. Die stad heeft 2500 inwoners, en eenige brilleken in zee. Nabij haar staat er een kasteel, op eene rots met twee uitspringende punten, welke van den eenen kant door de Clyde, en van den anderen door de Leven, bespoeld wordt.

Gare Loch en Long Loch zijn de eerste der menigvuldige zeearmen, die in de N. W. kust van Schotland op loopen. Gare Loch is 7 mijl lang en 2 mijl wijd; en Long Loch is 12 mijl lang. Dit laatste nadert tot op 1½ mijl het vermaarde zoetwatermeer Loch Lomond, en scheidt Dumbartonshire en Argyleshire van elkanderen.

Dit laatste Graafschap bestaat uit eenige schiereilanden, die door zeeinhammen gevormd worden. Tot deze inhammen behoort in de eerste plaats het Loch Fyne, dat, even als het Gare en Long Loch, uit den Frith der Clyde landwaarts in loopt, en 30 mijl lang en 3 mijl breed is. Er is in hetzelve voor en na veel haring gevangen. Aan deszelfs binneneinde ligt Inverary, de voornaamste stad des Graafschaps, met 1000 inwoners, dat meestal visschers zijn.

Uit een tak van dit groote Loch, die den naam van *Loch Gilp* voert, is er tot aan Loch Crinan, aan de buitenste Westzijde van Schotland, een kanaal gegraven, dat 9 mijl lang is, en waarvan men zich bedient, om de langwijlige en moeije-

lijke

lijke vaart buiten het schiereiland van Kintyre om te vermijden. Een schiereiland, dat met Argyleshire door middel van eene landtong samenhangt, welke aan weerskanten van zich de Ooster en Wester Tarbet Lochs heeft. De Ooster inham van dezen naam is ook een tak van het Loch Fyne, en vormt eene ruime en veilige kom, met een ingang, die slechts 300 voet wijd is. Op de Oostzijde des schiereilands heeft de stad Cambletown 7000 inwoners, en eene uitnemende natuurlijke haven, welke door het eilandje Dever gedekt wordt, en voorts van hooge bergen omringd is. Men peilt er 6 vadem, en de haringbuizen plegen hier zamen te komen.

Op den Mull van Kintyre, dat de Zuidpunt des schiereilands is, brandt er een licht; en deselve heeft 2 mijl ten Z. O. van zich het eilandje Sanda, dat in de Scandinavische jaarboeken, onder den naam van *Avona*, als de vereenigingsplaats der Denen bij hunne landingen op Brittanje, vermaard is.

Binnen in den Frith der Clyde vormen de eilanden Bute, Arran, en eenige kleinere, te samen het Graafschap Buteshire, dat het dertiende van Schotland is. Bute heeft tusschen zich en den wal van Argyleshire de naauwe straat van Kyle, en is 7 uur lang, en van 1 tot 2 uur breed. Het bevat 20,000 Acres gronds, en heeft 7000 bewoners. Deszelfs midden is bergachtig; en men vindt er vollersaarde, topazen en Schotsche keitjes. Het eiland wordt door eenige zoetwater-

 meer-

meertjes en riviertjes vol visch bewaterd. In den oever zijn er vele holen, en men ziet er de puinhoopen van oude Druidische tempels. De bevolking geneert zich voornamelijk met het fokken van rundvee, schapen en geiten.

Rotsay, de hoofdplaats, is een zeer klein stadje op de Oostkust, met eene haven, en deel aan de haringvisscherij in het Loch Fyne.

Digt aan de Westzijde van Bute ligt het eilandje Inchmarnoc, van eene mijl omvangs. Hoogtes en dalen wisselen zich aldaar zeer aangenaam af. Het eilandje wordt door denzelfs eigenaar bewoond.

Tot Buteshire behooren voorts de Groote en Kleine Cumbray, aan den mond der Clyde tegenover Bute. Op de Z. W. zijde van Groot Cumbray ligt het dorp Milnport, met eene vrij goede haven, die bij de Ebbe droog loopt, maar bij springvloeden 11 voet waters heeft. Het eiland bestaat voornamelijk uit kalk en hardsteen. Van de laatste wordt er jaarlijks voor 200 P. St. uitgevoerd. Op Klein Cumbray staat er een oud Kasteel en eene vuurbaak. Men vindt er zeven merkwaardige holen. De twee Cumbrays hebben te zamen ongeveer 506 inwoners.

Arran wordt door Kilbrannan Sound van het schiereiland Kintyre gescheiden, is 8 uur lang en van 2 tot 3 uur breed, en heeft slechts even zoo vele bewoners, als het kleinere Bute. Het binnenland is er rotsig en bar, maar er is aldaar eene

groote

groote hoeveelheid van ſteenkool, volleraarde en kriſtal voor handen. De Haan van Arran, een berg aanbij het Noordeinde des eilands, is een bekend herkenningsmiddel voor de ſcheepvaart. Het eiland heeft 4 zoetwatermeertjes, en eenige riviertjes, die van zalm, elft en andere viſch overvloeijen. Men voert er garst uit, benevens *100 ton weedasch jaarlijks; en er worden 60 booten ter haringviſſcherij gereed. De Hertog van Hamilton* is eigenaar van het meerendeel des eilands. Ranza, op de Noordzijde, heeft een oud *Kaſteel*. Aan de N. O. kust wordt eene uitnemende havenkom, Lamlash geheeten, door Holy Island gevormd, dat voor dezelve ligt, en uit eenen met *heide* bedekten grooten berg beſtaat.

Om Kintyre henen, en het Wester Tarbets Loch en Loch Crinan voorbij, gezeild, komt men aan Loch Fellam, waaraan Oban ligt. *Dit is de voornaamſte* plaats der ganſche N. W. kust van Schotland, maar echter ſlechts een dorp. Het laatstgenoemde Loch vormt eene havenkom, die 500 Koopvaardijſchepen bevatten kan. De plaats, welke hieromſtreeks in rang het naaſte volgt, is Dunſtaffnage, een klein gehucht, met een oud Kaſteel, aan Loch Etive.

Loch Linne en Loch Lochabyr (*), die door mid-

(*) Dus naar een Graafſchap geheeten, van welks bezitters de STUARTS, volgens CAMDEN, afſtammen.

middel van eene straat gemeenschap met elkanderen hebben, dringen tot in het hart van het ongure en verschrikkelijke Graafschap van Inverness door. Aan het binnenste van dit Loch (*) ligt Fort William, een driehoek met twee bastions, en barakken voor 800 man. Het daaraan palende Maryborough heeft 500 bewoners, die meest visschers zijn. Castle Duart, aan Loch Linne, ontvangt bij afwisseling uit Fort William 40 man ter bezetting.

Glenely is een armoedig gehucht, tegen over het Oosteinde van het eiland Sky, waarover welhaast nader. Eene mijl verder, ten Noorden vindt men de Berneira barakken voor 200 man, die gemeenlijk slechts door een Sergeant en eenige weinige onderhoorige manschappen bewoond worden.

De Westkust van Ross heeft geene plaats, die zelfs den naam van *dorp* verdient, uitgezonderd Ullapool, aan het Loch Broom, door de Britsche Maatschappij tot bevordering der visscherij in 1788 aangelegd, en denkelijk 500 inwoners hebbende. Het Loch is vol visch, en vormt

eene

(*) Aan welk Loch? en door welke Straat hebben de beide Lochs gemeenschap met elkanderen? Kortom, de tekst is hier gebrekkig. Hij doet straks eenen verschrikkelijken sprong, om het uiteinde van Schotland te bereiken; en wij twijfelen of het er met de namen der Lochs wel volkomen in orde is.

eene uitnemende haven, zelfs voor de grootste vloten.

De Westkust van het schaps onder Sutherland begrepene Strathnavern, die bij Kaap Wrath ten einde loopt, is vol van Lochs en kleine inhammen, die bij alle winden wijkplaatsen aan de voorbij varende schepen verschaffen kunnen, maar intusschen zelfs geen gehucht aan zich hebben.

DE HEBRIDEN.

Nevens de Westkust van Schotland liggen er twee eilandengroepen, van welke de Noordwestelijkste en verst afgelegene, bij PTOLEMAEUS, en andere Ouden, den naam van de *Aebudes* voerde. Hieruit schijnt die van *Hebrides* gesproten, onder welken men in het Engelsch de beide groepen besluit. De gezegde *Aebudes* der Ouden worden onder het Schotsche Graafschap Invernesss begrepen, hoe breed ook het met den naam van *Minsh* bestempelde vaarwater tusschen hen en den vasten wal van Schotland wezen moge. De Zuidoostelijkste groep, welke meerendeels digt aan dien wal aansluit, wordt tot Angyleshire betrokken. De groepen bevatten te zamen meer dan 300 eilanden, maar naauwelijks een tiende gedeelte daarvan is van genoegzame beduidenis, om eiland voor eiland vermeld te worden. Wij vangen de beschrijving der Zuidoostelijkste eilanden van den Zuidkant aan.

Ail-

Ailfa, of Elfa, is eene regtftandige rots van groote hoogte, en 2 mijl omvangs, met flechts eene landingsplaats, welke een kleine zandige oever aan de N. O. zijde verfchaft. Het eiland je wordt voor 53 P. St. jaarlijks van den Graaf van Casfilis gepacht, om er geiten te weiden, en met de konijnen en Soland-ganzen, die er overvloedig zijn, en met derzelver vellen en vederen, voordeel te doen. Op de N. O. zijde des eilands ftaat er een toren, met vier gewelfde verdiepingen.

Ghia, flechts 2 mijl van de Westkust van het fchiereiland Kintyre, is 6 mijl lang en eene mijl breed. Het heeft 500 inwoners, brengt gerst, boonen en vlas, voort, en werd in 1772 reeds voor 600 P. St. verpacht.

Cara, ten Zuiden van Ghia, heeft flechts 3 mijl omvangs, en wordt door een enkel huisgezin bewoond.

Ilay, een der vruchtbaarfte van de gezamenlijke eilanden, is 28 mijl lang en 16 mijl breed. Aan de Noordzijde loopt Loch-Indal, eene goede haven, ver diep in op. Men vindt er lood en andere fchatbare delfftoffen. Het eilandje bevat eenige meeren, en heeft 7000 inwoners. In 1772 werd het voor 2300 P. St. verpacht. Bowmore, de hoofdplaats, ligt aan Loch-Indal, en is een goed dorp.

Jura, wordt door Ila Sound, welk water eene mijl breed is, van Ila afgefcheiden, en is 10 uur lang

lang en van 1 tot 2 uur breed. Het vormt twee schiereilanden, is het rotsigste en oneffenste der Hebriden, en rijst nabij het Zuideinde tot eenige kegelvormige bergtoppen, de *Paps* (*borsten*) van Jura genoemd. De hoogste van deze, *Ben-an-oir* of de *Gouden berg*, geheeten, verheft zich tot 3000 voet. Men vindt er tusschen de bergen herten en ander wild. Aan de Oostzijde zijn er twee goede havens; maar de gansche handel des eilands houdt slechts eenige weinige opene booten onledig. Men telt er ongeveer 1200 inwoners.

Colonsay, een rotsig eiland, 8 uur lang en 2 uur breed, heeft 500 bewoners. Oransay heeft tusschen zich en Colonsay een kanaal, dat bij laag water droog loopt, en is 3 mijl lang, en met 300 zielen bevolkt. Deze eilanden bevatten vele konijnen, maar geene hazen.

De straat van Corryvrecken, van welker maalstroom er reeds is gewaagd, scheidt Jura en Scarba van elkanderen. Dit laatste eiland is 3 mijl lang, zeer ruw en bergachtig.

Long Island en Balnanaigh zijn kleine eilanden, die ganschelijk uit leisteen bestaan.

Seyl heeft tusschen zich en den vasten wal van Argyleshire een vaarwater, hetwelke zoo naauw is, dat men eene brug van eenen enkelen boog over hetzelve heeft gelegd.

Easdale is eene rots, louter van leijen, waarvan er jaarlijks 5 miljoen stuks naar Engeland, Noorwegen en Kanada, worden uitgevoerd.

Ker-

Kerrera, eene mijl van den vasten wal van Lorn, is 4 mijl lang en 2 mijl breed, en heeft twee goede havenkommen.

Mull wordt van het schiereiland Morvern, dat tot Argyleshire behoort, door eene straat ter wijdte van 1½ mijl afgescheiden. Het is 8 uur lang, 5 uur breed, oneffen en bergachtig; maar heeft echter goede weiden, eenig koreland en 6000 inwoners. Het behoort aan den Hertog van Argyle en het geslacht van MAC LEAN in gemeenschap toe. In de hoofdplaats, Tobermorry, een dorp aan de N. O. zijde, dat eene goede haven heeft, heeft men tot de visscherij begonnen te reeden.

Ulva is een klein eiland, in het Loch Tuai, ten Westen van Mull, aan de MAC QUARRIES toebehoorende. Inch Kenneth, in hetzelfde Loch, is een klein vruchtbaar eiland met sporen van eene Kapel.

Icolumkill, Iona, of Hii, een der vruchtbaarste en meest Romaneske Schotsche eilanden, is 2½ mijl lang en eene mijl breed, en heeft 150 bewoners, in 2 of 3 gehuchten, die eenig vee en koren uitvoeren. Het eiland behoort aan den Hertog van Argyle toe, en is befaamd als de geweze wijkplaats van S. COLUMBANUS en meer andere Heiligen. Men ziet er bouwvallen van eene oude aan S. Maria gewijde kerk van eene schoone bouworde, welker omtrek de asch van eenige Schotsche, Iersche en Noorsche, Koningen bevat,

vat, met en benevens die van een groot aantal Edelen, het graf van S. COLUMBANUS, en verscheidene opschriften, die tot de plegtigheden der oude Christenen van Groot-brittanje betrekkelijk zijn.

Staffa, eene mijl lang en ½ mijl breed, is een ontzaggelijke stapel van basaltzuilen, welke er van zelf in rijen afgedeeld zijn, en al, wat er van dezen aard in eenig deel der wereld voorkomt, in *grootschheid overtreffen. De vermaarde Grot* van Fingal is eene door de natuur gevormde spelonk, ter lengte van 371, ter breedte van 53, en ter hoogte van 117 voet, welker gewelf door kolommen van basalt, die bovenaan bread uitloopen, en zich vereenigen, gevormd wordt. Het eiland wordt slechts door een enkel gezin bewoond.

De Treshanish zijn drie eilandjes, tusschen het vermelde Mull en Coll.

Het eiland Coll, 4 uur lang en een uur breed, is eene groote rots, met eene dunne laag aarde, welker plantgewas veel weedasch oplevert, die voornamelijk naar Ierland wordt gevoerd. Men vindt er geen enkelen boom, en eenige voormaals bebouwde gronden zijn thans door zeezand, dat de wind er over heeft gespreid, onvruchtbaar gemaakt. Er zijn op het eiland vele beekjes, en 48 meertjes, vol van elft, eene onbewerkte loodmijn, en geene vossen, die op andere eilanden voorkomen, maar vele konijnen. Coll telt ongeveer 1000 inwoners, vormt met het naburige

Tirey

Tirey eene Parochie, en heeft aan de Oostzijde eene goede haven.

Tirey is 4 uur lang, een uur breed, en over het geheel vlak en vruchtbaar. Het heeft groeven van fraai rooskleurig marmer, maar geene haven voor iets meer, dan booten. Het *eiland* bevat 24 poeltjes, en wordt voor ongezond gehouden. Men fokt er rundvee, paarden en schapen, en brandt er *jaarlijks* 250 ton weedasch. Er is tusschen dit eiland en Coll, en tusschen Coll en Mull, een geregeld veer.

Lismore, voor den ingang van het Loch *Linne*, is een groote klomp kalksteen, die met goede aarde bedekt is. Volgens de overlevering, was het oudtijds een bosch vol herten; en men vindt er in den grond zeer groote herts- en ossenhorens. Het was voormaals ook het verblijf des Bisschops van Argyle; het heeft thans ongeveer 1000 inwoners.

Rum is 3 uur lang en 2 uur breed, en heeft niet boven de 200 inwoners, die rundvee en schapen fokken. Men vindt er eenige van zalm voorziene riviertjes; en het Loch Serefort, aan de Oostzijde, verschaft eene goede haven.

Egg, 4 mijl lang en eene mijl breed, is bergachtig en over het geheel rotsig.

Muck, 2 of 3 mijl lang en eene mijl breed, is laag en vruchtbaar van grond, doch heeft geene haven, dan voor booten.

Cannay, 3 mijl lang en eene mijl breed, is slechts

slechts opmerkenswaardig uit hoofde van den dusgenoemden *Kompasberg*, nabij welken de Magneetnaald eene omgekeerde rigting aanneemt. Het kleine eilandje Sanday, aan de N. O. zijde, vormt er eene goede haven. Men ziet er basaltzuilen op de oevers.

Sky, het grootste der eilanden nabij het vaste land, *is 15 uur lang*, *en van 2 tot 6 uur breed. De Straat*, *tusschen hetzelve en den Schotschen* wal, is op eene plaats slechts ¼ mijl breed, en de gewone weg van schepen, die naar Noorwegen gaan en van daar komen. Het gansche eiland bestaat uit rotsige bergen, en de kusten zijn vol van holen (*), en derwijze getand, dat elke mijl eene haven oplevert. De lucht is er koud en dampig. De riviertjes zijn er vol zalm, en de zeeinhammen vol zee-visch. Strath, de voornaamste plaats des eilands, ligt aan de Z. O. zijde. Dunvegan Cast-

(*) Onder anderen heeft het hol van Spath alhier een ingang, die door twee rotsen gevormd wordt, welke 100 voet hoog zijn. Aan de regterhand ziet men daar binnen een heerlijk gewelf, met donkergroene druipkegels. Door eenige gangen henen geraakt, komt men in een amphitheater met glinsterend witte wanden, waarvan het gewelf zoo hoog is, dat het zich van beneden naauwelijks laat zien, en aan eenen bewolkten hemel gelijkt. Men vindt in deze groote zaal schoon geregelde rijen van zuilen, beeldtenissen van menschen, en meer andere versierselen.

Castle, aan het binneneinde van het aan de Noordkant gelegene Loch Follart, is het verblijf van MACLEOD, die den titel van *Laird van Sky* voert. In 1750 werd de bevolking er op 15000 zielen begroot; maar zij was in 1772, uit hoofde van verhuizing naar Amerika, reeds tot 1200 zielen versmolten.

Onder de menigte van rotsige *eilandjes*, die Sky omringen, hebben de reizigers er slechts een vermeld. Hetzelve voert den naam van *Bord Cruin*, of *Ronde tafel*, en is het Oostelijkste van eenige eilandjes nevens de Punt van Slate, dat de Z. W. punt van Sky is. Hetzelve heeft 500 yards in den omvang, en regtstandig opgaande zijden, waar er slechts eene landingsplaats is. Van hier klimt men naar den top, langs een wentelpad, dat slechts voor een mensch ruimte heeft. Midden op den vlakken top is er een zoetwaterput.

Rafay, tusschen Sky en het vaste land, is 4 lang en een uur breed. Schoon over het geheel rotsachtig, heeft het eenige weide voor vee, en eenig korenland en geboomte. De hoogste spits op dit eiland heet bij het landvolk *Dunlan*, bij de Zeelieden *Rafays Kaap*. Het eiland heeft kalk en hardsteen, en wordt als het vochtigste van al de gezamenlijke eilanden beschouwd, daar men er 300 regenige dagen in het jaar heeft.

Rona, ten Noorden van Rafay, 3 mijl lang, eene mijl breed, en zeer steenig, levert nogtans eenige weide voor het vee op.

Het

Het kleine eilandje Fladda-huan, aan de Noordzijde van Sky, is hierom merkwaardig, dat er jaarlijks geregeld in September van Sky gansche vlugten van pluvieren aldaar aankomen, en in April wederom van daar naar Sky terug keeren.

De Noordwestelijkste groep der Hebriden vormt eene van het Z. W. naar het N. O. strekkende halve maan; en de eilanden worden er door naauwe straten, die vol klippen zijn, van een gescheiden, zoo dat zij oorspronkelijk schijnen te hebben samen gehangen. Aan den Westkant zijn zij alle vlak, en zij verheffen zich, gansch anders, dan de Zuidoostelijke eilanden, Grootbrittanje zelf, en de Orkneys, Oostwaarts aan, en hebben aan den Oostkant steile oevers. Uit dien hoofde zijn zij voor de Westelijke winden en golven van den Atlantischen oceaan grootelijks blootgesteld, en deze maken er zeer zigtbare inbreuken op. De rotsen zijn er van de oorspronkelijke soort. Men heeft er een nat en een droog jaarsaizoen. Het natte begint in September, en duurt tot in Mei. De zomers zijn er warm. Het plantgewas, dat er wel voort wil, is vlas, hennep, aardappelen en gerst. Schapen en runderen vallen er klein, maar zijn er in menigte.

De Zuidelijkste eilanden van deze groep voeren den naam van de *Bisschops eilanden*. Naast daaraan ligt Watersay, dat 3 mijl lang is.

In Barray, dat 8 mijl lang en 2 mijl breed is, loopen er eenige Zeeinhammen op. Dit eilandje is bergachtig en onvruchtbaar.

Zuider Uist is 30 mijl lang, en van 2 tot 5 mijl breed. Eenige inhammen verschaffen er goede ankerplaatsen, en men vindt er een aantal paarden, runderen en schapen.

Benbicula heeft 10 mijl omvangs, en verdient slechts uit hoofde van de ruinen van een Nonnen-Klooster vermeld te worden.

Noorder Uist, 5 uur lang en 3 uur breed, is aan den Oostkant hoog, en bevat aldaar slechts weide voor vee. Aan de Westzijde is het eiland laag, en heeft men er eenen bijkans twintigvuldigen korenoogst. Loch Momoddy aan de Oostzijde wordt door visschersbooten sterk bezocht, van welke er aldaar in een jaargetijde wel eens 400 eene volle lading bekomen hebben. Aan dezelfde Oostzijde zijn er eenige andere inhammen voor schepen, maar aan den Westkant is het eiland ongenaakbaar.

Berneeiray, een klein eiland, tusschen Noorder Uist en Harris, heeft een zoetwaterpoeltje, waar er zich een onnoemelijk aantal zeevogels onthoudt. Het eilandje wordt even zeer bewoond, als voorts ook Pabbay, Calligray en Eusay.

Harris, of Harry, is een schiereiland, dat met het eiland Lewis, door middel van eene landengte ter breedte van ½ mijl, zamenhangt. Het is, zoo als Lewis zelf, bergachtig en rotsig, behalve langs de Westkust, waar beide door eene vlakke strook lands bezoomd worden. Beide behooren aan MACLEOD, die er een verblijf heeft, en er

op-

op de Oostzijde, aan het Loch Lodwell, eene havenkom en kaai heeft aangelegd. Aan dezelfde zijde vindt men een schiereiland, van den naam van de *Aiye van Lewis*, en Stornaway, aan het binneneinde van een Loch. Dit is de eenige stad op deze eilandengroep. Zij heeft 2000 inwoners, eene Kerk en een Tolhuis. De huizen zijn er van steen, en met leijen gedekt. De Butt van Lewis, of Kaap Orby, is de Noordpunt des eilands.

Ten Westen van hetzelve liggen de eilandjes Taransay, Scalpay en Scarp, die ook bewoond worden. Op de Oostpunt van Scalpay brandt er een licht, en men vindt er twee goede havens (*).

Ten Westen van Gallyhead op Lewis liggen, op een afstand van 5 uur, de Flannans, of zeven Jagers (Hunters).

De eenzame rots S. Kilda, of Hirta, ligt 15 uur van hetzelfde Lewis af, en heeft ongeveer 3 uur omvangs. Zij verheft zich tot een berg van den naam van *Congara*, die 5400 voet boven de oppervlakte der zee uitkomt. De oevers zijn er zoo rotsig, dat men er slechts eene landingsplaats vindt. Deze ligt aan de Oostzijde, en is enkel bij goed weder bruikbaar. S. Kilda wordt door ongeveer 27 gezinnen bewoond, die er in een gehucht

(*) Over Scalpay, enz. zie men eene ware of verzierde reis naar deze eilanden, welke bij het bekende *Leven* van JOHN BONKEL is gevoegd.

bucht aan de Oostzijde vereenigd zijn, 30 Akkerlands bebouwen, vee fokken en zeevogels vangen. Een half uur van de Westzijde des eilands af verheft zich uit zee de hooge steile klip Soa, van eene mijl omvangs.

Barra en Rona zijn twee hooge, rotsige en barre, eilandjes, 20 uur ten Noorden van de gezegde Kaap Orby op Lewis, van waar men ze bij helder weder kan zien. Het Noordelijkste dier eilandjes, Rona, heeft 2 mijl omvangs, en is van klippen omgeven.

DE ORKNEYS.

Dit zijn de *Orcades* der Romeinen. Zij hebben tusschen zich en het N. O. einde van Schotland den dusgenoemden Pentlandschen Frith, die omtrent 2 uur breed is. Zij zijn 67 in getale; doch er worden slechts 29 bewoond, en men onderscheidt de overige in *holms* en *skerries*. Deze laatste zijn barre klippen; de holms leveren daarentegen weide voor schapen op. De onderscheidene eilanden hebben tusschen zich enge vaarwaters, die men *friths*, *fiords* en *sounds* noemt. Het geheel strekt zich 70 mijl van het Noorden naar het Zuiden in de lengte uit, en 50 mijl van het Oosten naar het Westen in de breedte.

De eilanden zijn aan den Westkant het hoogste, en hellen Oostwaarts aan naar beneden. Daar nu dit ten aanzien van Grootbrittanje, en de eilan-

eilanden langs de Noorsche kust, ook is opgemerkt (*), krijgt men hieruit aanleiding, om te gissen, dat een en ander gelijktijdig gevormd werd. „ Het voorkomen van deze eilanden," zegt een vernuftig schrijver, „ is meer ontzagverwekkend, dan streelend. Raw, oneffen en steil, leveren zij op menige plaats waarlijk grootsche en heerlijke tooneelen op. Het zijn ontzaggelijk *groote rotsen*, van *verschillende hoogte*, verschrikkelijk ruw en vol kloven, die aan al de woede van den onstuimigen oceaan het hoofd bieden, welke daaruit op sommige plaatsen groote op zich zelve staande zuilen gevormd heeft, en elders geweldig groote bogen en holen, die al het grootsche, dat de mensch vermag te ontwerpen, trotseren."

De delfstoffen der Orkneys, welke de meeste melding verdienen, zijn lood en ijzer. Het lood bevat zilverdeeltjes, doch in zulk eene geringe hoeveelheid, dat niemand ondernemen zal, om het er uit te trekken. Op eenige der eilanden vindt men ook leijen. Schoon zij, zoo als de meeste Noordsche landen, bewijzen opleveren, dat zij voormaals bosschen hebben bevat, zijn zij thans geheellijk van hout ontbloot. De lucht is er vochtig, en des winters ruw en onstuimig, maar het vriest, ja sneeuwt, er weinig. Het koren, dat men er bouwt, is gemeenlijk toereikende voor

(*) In het *eerste deel*, *bladz.* 253.

voor de bevolking, die zich op tusſchen de 20 en 25,000 zielen laat begrooten. Dezelve vinden er weide genoeg voor een aantal runderen en ſchapen, welk vee er intusſchen zeer klein valt.

De Pentlandſche Frith is berucht van wegens de ſnelheid der Getijden in denzelven, en de maalſtroomen, die zij er verwekken. De daaruit ſpruitende gevaren zijn door verbeeldingskracht en onkunde even zeer vergroot, als die der Charybdis in den ouden tijd. De vloed, welke langs de Westkust van Schotland uit het Zuiden komt, volgt natuurlijk de rigting der kust, en, in den Frith van weerskanten ingeſloten, erlangt hij er de ſnelheid van 9 of 10 mijl per uur. Daar hij er voorts over een rotſigen en oneffenen bodem ſtroomt, en nabij de oevers tegenſtroomen verwekt, ontſtaat er natuurlijk een ſterke beweging in het water, die voor opene booten gevaarlijk zijn mag, doch zulks voor een ſchip *niet is*. Deszelfs zeilen en roer mogen daardoor nutteloos worden gemaakt, maar hetzelve heeft er *intusſchen* niets van dat alles noodig, en de ſtroom voert hetzelve midden door de ſtraat, zonder land aan weerskanten te genaken.

Na genoeg midden in den Frith liggen er twee rotſen, de *Pentlandſche ſkerries* geheeten, op eene van welke er een licht brandt, en welke, benevens eenige konijnen, enkel door den man bewoond worden, die dat licht verzorgt. In den Frith ligt ook het kleine eiland Stroma, 2 mijl van

de

de kust van Caithness, tot welk land hetzelve behoort. Het is eene mijl lang en ½ mijl breed, en levert eenig koren op. Deszelfs oevers bestaan uit vreesselijke steilten, waartegen de golven uit het Westen des winters zoo vreesselijk aandruischen, dat er gansche zeeën over henen stuiven, die op het eilandje kleine watergeulen verwekken, welke, er ineen loopende, een korenmolen doen malen. *Het Getijde rijst er bij gewone Vloeden 6 vadem*, en bij een storm uit het N. W. nog 2 vadem meer. Swanay, of Swinna, ook in den *Frith*, wordt door 4 of 5 huisgezinnen bewoond, waarvan de mans tot loodsen voor de schepen dienen.

Mainland, of Pomona, het groote eiland van den *Archipel*, midden in denzelven gelegen, is 8 uur lang, en van 1 tot 3 uur breed, maar door baaijen, welke diep in hetzelve op loopen, derwijze getand, dat deszelfs oppervlakte zich uit die afmetingen niet laat opmaken. Offchoon zeer bergachtig, heeft het echter veel vruchtbaar land; en het bevat de twee steden van den Archipel, die de namen van *Kirkwall* en *Stromness* voeren. De eerstgenoemde is de hoofdplaats, en ligt op de Noordzijde des eilands aan eene baai, welke eene goede haven vormt, Zij bestaat uit 300 zindelijke huizen, welke door de voornaamste lieden des eilands, en winkeliers en kramers, bewoond worden. Er is hier eene zeer groote Bisschopskerk, aan S. Magnus toegewijd, en bouwvallen

 van

van een Bisschops paleis. Stromness, aan de Westzijde des eilands, is onlangs van een armoedig gehucht een welvarend stadje geworden, en wedijvert bijkans met Kirkwall. Er loopen in deszelfs haven jaarlijks 200 of 300 schepen binnen, welke door tegenwinden belet worden, den Pentlandschen Frith door te varen.

De bewoonde eilanden ten Zuiden van Mainland zijn de volgende:

1. South Ronaldsay, 2 uur lang en 1 uur breed. Dit eiland heeft 1600 bewoners, en aan den Zuidkant eene goede haven. Het is een der vruchtbaarste van de Orkneys.

2. Burray, door eene straat ter breedte van 1 mijl van het vorige eiland afgescheiden, en slechts 5 of 6 mijl omvangs hebbende, maar betere aardappelen, wortelen, en andere keukenvruchten voortbrengende, dan de andere eilanden.

3. Hoy, het hoogste van al de Orkneys, is 3 uur lang en 2 uur breed, maar wordt bij hoog water na genoeg in twee eilanden verdeeld. Het bevat aan de Noordzijde een berg ter hoogte van 1600 yards, die de *Warth*, of *Ward*, van Hoy genoemd wordt. Aan deszelfs voet levert een donker gat de grootste zeldzaamheid des eilands op. Dit is een kluizenaars verblijf, in een grooten klomp hardsteen gehouwen, die 38 voet lang, 18 voet breed, en 9 voet dik is, en van den berg afgetuimeld schijnt te wezen. Men weidt op dit eiland voornamelijk schapen. Men telt er 1400 in-

inwoners. Er zijn aldaar drie goede havens, waaronder die van den naam van *Long hope* bij slecht weder voor vele schepen ter wijkplaats dient. Ten Westen van Hoy voert eene ontzaggelijke klip den naam van *Ouden man van Hoy*. Dezelve is 1500 voet hoog, en gelijkt aan de ruinen van een eindeloos groot gebouw.

4. *Flotay is uit hoofde van deszelfs goede* reede voor schepen, die den naam van *Panhope* voert, merkwaardig, en uit hoofde van den overvloed van wilde watervogels, die men er vangt. Dit eiland heeft slechts 200 bewoners.

Tot de kleinere eilanden ten Zuiden van Mainland behoort Graensay, 1½ mijl van Stromness, en 3 mijl in den omvang groot. Dit eilandje bestaat meestal uit *schist*, en heeft 180 bewoners. Op Teray weiden er eenige schapen. Cavay bevat 3 huisgezinnen, en Lamholm slechts een. Voorts liggen hier Lamau en Sinthay.

De eilanden ten Noorden van Mainland zijn: Shapinshay, dat tamelijk vruchtbaar is, en 750 inwoners heeft; Stronsay, 2 uur lang en een uur breed, met twee goede havens, 900 inwoners, en een klein aangenaam eiland, van den naam van *Papa Stronsay*, nevens zijn Noordeinde; Eday, 5 mijl lang en 2 mijl breed, met twee goede havens en 600 inwoners, die rondom het eiland vele kreeften vangen; Sanday, een der rijkste en best bevolkte van den Archipel, is 4 uur lang en een uur breed. Men heeft er twee goede havens,

en

en brandt er jaarlijks 500 ton weedasch; Westray 2 uur lang en een uur breed, met overvloedige weide voor vee, en 1400 inwoners; Papa Westray, ten N. O. van het vorige, is een aangenaam eiland, met een klein zoetwatermeertje, en de puinhoopen van twee gebouwen, die voor Druidische tempels gehouden worden. Men telt er 200 inwoners.

Faray is een der vlakste van de eilanden, en met gras bekleed. Egleshay, 2 mijl lang, werd zoo veel beter dan de andere eilanden geacht, dat de Bisschoppen en Graven der Orkneys hier hun verblijf hielden. Het eiland is tevens wegens den moord van S. MAGNUS befaamd. Men vindt er thans slechts 200 inwoners.

Rousfay, 2 uur lang en een uur breed, is een van de ruwste en oneffenste der eilanden, doch bevat nogtans 700 zielen. North Ronaldsay, 3 mijl lang en eene mijl breed, is een der vlakste eilanden van den Archipel, en heeft 420 inwoners. Weir heeft er slechts 150. Hier ligt voorts Enhallon, en Gairsay, een kegelvormige berg, met 50 bewoners.

Domsay, een fraai klein eilandje, van eene mijl omvangs, voor de baai van Kirkwall, wordt slechts door een enkel gezin bewoond. Copinshay, ten Oosten van Mainland, is een verkenningsmerk van aanbelang voor de Zeelieden, maar bevat slechts 2 of 3 huisgezinnen. Fair Island, tusschen de Orkneys en Hitland, heeft eene kleine haven.

De

De Koophandel der Orkneys beſtaat in den uitvoer van eenig rundvleesch, ſpek, talk, huiden, linnen, ſayet, grof doek (60,000 el), vederen, en voornamelijk weedasch, ten bedrage van 1500 ton jaarlijks. De invoer beſtaat, behalve levensgerijfelijkheden, uit ſteenkolen. Het bedrag en de voordeelen van den handel, het aantal, de lastaadje en manſchap, der daarbij gebruikte ſchepen waren:

		P. St.	Schepen.	Ton.	Manſchap.
1770	uitvoer	12,018	17	825	76
	invoer	10,406			
	Voordeelsbal.	1,612			
1780	uitvoer	23,247	20	940	90
	invoer	14,011			
	Voordeelsbal.	9,276			
1790	uitvoer	26,596	33	2000	170
	invoer	20,803			
	Voordeelsbal.	5,793			
1800	uitvoer	39,677	21	1375	119
	invoer	35,789			
	Voordeelsbal.	4,888			

Het visſchen, uitgezonderd van kreeften, wordt op de Orkneys ganſchelijk verwaarloosd. De Heerlijke eigendom van deze eilanden berust thans bij Lord DUNDAS, die denzelven van den Graaf van Norton, aan welks geſlacht dezelve door de Kroon geſchonken was, heeft aangekocht.

III T-

HITLAND.

De Hitsche eilanden (*Zetland Islands*) liggen tusschen 59° en 62° N. Br., en zijn ongeveer 130 in getale. Er worden van dezelve slechts 34 bewoond. De overige zijn *holms* en *skerries*. De kusten der eilanden zijn ruw, steil en vol holen, en hun binnenste is onguur, bar en rotsig, met eenige verspreide plekken van bebouwd land, maar zonder geboomte, of zelfs struik. De grootste hoogte vindt men er op Mainland. Zij heet *Rona's berg*, is 4000 voet hoog, en dient van verre tot een verkenningsmiddel voor de Zeelieden.

De lucht is er, offchoon het lange leven der eilanders verbiedt, haar voor ongezond te houden, zeer onaangenaam. De winter begint er in October, en duurt tot aan April; en het vriest of sneeuwt er wel weinig, maar het weder is er zoo onstuimig, en de lucht zoo vol mist, dat zulks alle gemeenschap tusschen de eilanden belet. Voorjaar en zomer zijn er kort, en de herfst lang, en donker en vochtig van lucht. De uitersten van den Thermometer zijn er 75° en 22°; de middelbare hoogte des zomers 65°, en des winters 38°.

Haver en gerst zijn het eenige graan, dat er tot rijpheid komt, en de voornaamste rijkdom der eilanden bestaat in derzelver visscherij, vee en paar-

paarden. Deze laatste vallen er zeer klein, maar het vee is er grooter van stuk, dan op de Orkneys. De vederen der zeevogelen, die de Hitsche skerries in ontelbare vlugten bezoeken, leveren ook een voordeelig uitvoersartikel voor de bevolking der bewoonde eilanden op. Die bevolking heeft in de laatste eeuw toegenomen. In 1775 telde men er 15,200 inwoners, in 1791 reeds 20,186, en in 1802 was de bevolking er tot 22,379 zielen uitgedegen. Op eenige der Noordelijkste eilanden is de Norse, of Noorsche, taal in gebruik.

Mainland, het voornaamste eiland, is van het Noorden naar het Zuiden 20 uur lang; maar nergens op hetzelve is men 2 mijl van het water verwijderd; zoo vele inhammen, die men hier *Voes* noemt, loopen er in het eiland op. De kusten alleen zijn er bewoond. Het binnenland bestaat er uit barre heuvels, moerassen en meeren, welke laatste een overvloed van ontzaggelijk groote palingen en uitnemende elft bevatten.

Lerwick, de eenige stad der eilanden, ligt op de Oostzijde van Mainland, en bevat 300 gezinnen, welker huizen van eene of twee verdiepingen eene lange, naauwe en bogtige, straat langs den oever vormen. De haven naar het voor haar liggende eilandje, *Brassay Sound* geheeten, is eene van de beste der wereld, en kan 2000 schepen bevatten. De Nederlandsche en andere haringbuizen, en uitzeilende en terugkomende Groenland-

landsche walvischvangers, maken van dezelve veel gebruik.

Scallawsy, aan de Westzijde van Mainland, voormaals eene volkrijke plaats, is thans een armoedig dorp; maar men vindt er een Kasteel van vier verdiepingen.

De eilanden ten Oosten van Mainland zijn:

Moussa,	Linga,	Uyea,	Whalsey,
Brassay,	Three-Skerries,	Fetlar,	Unst,
Noss,	Hassensay,	Balta,	enz.

Het Noordelijkste van die eilanden, Unst, is 9 mijl lang, 4 mijl breed, en in vergelijking met de andere eilanden effen van grond, offchoon het eenige heuvels bevat. Er zijn aldaar geene riviertjes, maar verscheidene poeltjes van versch water. Brassay vormt de Sound van dien naam, is 4½ mijl lang en 3 mijl breed, en heeft eenige vruchtbare plekjes gronds. Noss, ten Oosten van Brassay, en digt aan hetzelve, is het vruchtbaarste der eilanden. Fetlar, 5 mijl lang en 4 mijl breed, is ook vruchtbaar. Balla vormt eene uitmuntende haven tusschen zich en Unst.

De eilanden ten Westen van Mainland zijn:

Burra,	Oxna,	Papa Stour,	Foula,
Hebra,	Chenies,	Klein Papa,	Hoy,
Trondrer,	Papa,	Muckle Roe,	Yell,
Hildesay,	Hevra,	Venestry,	enz.

Van deze is Yell het eenige van aanmerkelijke grootte, als zijnde 20 mijl lang en 6 mijl breed. Hetzelve heeft niet minder dan 8 havens.

Fou-

Foula, een alleen liggend eilandje, 4 uur van Mainland, heeft slechts 2 uur omvangs, doch verheft zich intusschen aan de Westzijde tot regtstandig steile oevers; die hun hoofd in de wolken verbergen. Dit zonderling landje heeft slechts eene landingsplaats, die aan deszelfs Oostzijde gelegen is. . . . .

In 1809 werden er tot den handel der Hitsche eilanden 10 schepen, van gezamenlijk 768 ton, en 53 manschappen en jongens, gebruikt. De uitvoer was er in dat jaar:

	P. St.		P. St.
1675 ton gezouten kabeljaauw . .	20,000	Gebreide kousen en wanten	3000
45 ton koolvisch . .	450	Zeehonden vellen . . .	12
300 vaten haring . .	405	Otters vellen	57
900 —— traan . .	2,250	Konijnen vellen . . .	52
200 —— gez. vleesch	500	100 dozijn kalfsvellen .	60
500 ton weedasch .	4,000	400 ossenhuiden . .	200
3 —— talk . . .	180	150 paardjes . . .	450
20 —— boter . . .	1000	100 runderen. . . .	300
Aan vederen	50	50 schapen	25

Invoer van Leith, met twee sloepen, die elk zeven malen in een jaar naar Hitland zeilen . . . . 24,000 P. St.

Met andere schepen 4,000

Tarwenmeel, gerst, rijst, enz. 11,000

500 ton zout, vrij van regten . . 625

200 ton steenkolen 600

Hout en getimmerde booten uit Noorwegen 1,800

De nadeelige balans wordt, door het geld goed-

gemaakt, dat de Groenlandsche schepen op de eilanden laten, zijnde jaarlijks . . . . 7000 Pd. St.
door de penningen, welke ter zee
varende eilanders maandelijks aan
de hunnen overmaken, ... 3500
en door andere items, te zamen
meer dan 4,000

DE NORMANDISCHE EILANDEN.

Gelijk als de Orkneys en Hitsche eilanden door de Denen, die ze te gelijk met Caithnessa, en vervolgens ook andere deelen van Schotland, beheerschten, met dezelve onder een bewind vereenigd werden; zoo geraakten Guernsey, Jersey, Alderney, enz. met Engeland onder een bewind, toen dit land door den Normandischen Hertog WILLEM DEN VEROVERAAR bemagtigd werd; en vervolgens voor de tweede maal, toen WILLEMS zoon en opvolger in Normandie, door zijnen broeder, den Engelschen Koning HENRIK I, overmeesterd en van het gezigt beroofd werd. (*) Sints

(*) Die HENRIK I. bemagtigde tevens Wallis, en vervolgens werd Ierland door HENRIK II. vermeesterd; wiens huwelijk met de Erfdochter des Hertogs van Aquitanie hem voorts dit land, Anjou, Tours, enz. aanbragt. Die gedeelten van Frankrijk werden daarop, te gelijk met Normandie, door twee zoons en opvolgers

Steeds verbleven die eilanden aan de Engelsche Kroon; offchoon zij in de Golf van S. Malo gelegen, en slechts tusschen de 5 en 6 uur van de Fransche kust verwijderd zijn.

Intusschen zijn de Normandische leenregtelijke wetten er nog in gebruik, maar metter tijd verbeterd, en van het alte drukkende ontheven. Dezelve zijn in een boek vervat, dat den naam van *le Grand Coustumier* voert. Des Konings bevelen van Westminster laten zich er niet ten uitvoer brengen. De Engelschen kunnen er gevolgelijk hunne schuldeischers ontvlieden. De besluiten der Britsche wetgeving zijn op de eilanden ook niet toepasselijk; ten zij deze daarin met name betrokken zijn; en dan moeten zij nog, om er kracht van werking te erlangen, door het burgerlijke bestuur der eilanden bekrachtigd worden.

Het Normandische Fransch is er het meeste in zwang; en er heerschen onder de lagere klasse der eilanden nog steeds verscheidene Normandische gebruiken. Het geregtelijke onderzoek door middel van Jurijs is er niet ingevoerd. Nogtans wordt er voor on-

gers van HENRIK II. bezeten, tot dat de tweede de gezegde erfgoederen, en het vaste land van Normandië, aan de Fransche Kroon afstaan moest, en slechts de eilanden behield, die een overblijfsel van *het land, dat Engelands vermeesteraars in Frankrijk bezeten hadden*, en niet, zoo als de Heer TUCKEY het uitdrukt, van *Engelands Souvereiniteit over Frankrijk*, waren.

onpartijdige regtsoefening en bedwang van misdaden gelijkelijk gezorgd; daar men van de vierschaaren op het eiland in de laatste plaats tot den Koning in zijnen Raad kan appelleren.

Guernsey (*), het grootste dier eilanden, is 13 mijl lang en 8 mijl breed. Aan den Z. en Z. W. kant zijn de oevers hoog, steil en vol diepe kloven. Aan den Noord- en *Oostkant zijn dezelve* daarentegen laag, en loopen er in haar baaijen op; die door rotsige landpunten vaneen gescheiden worden, en blinde klippen nevens zich hebben; welke, in vereeniging met de sterke stroomen, een vermogend natuurlijk verdedigingsmiddel voor het eiland opleveren, en de nadering van eene vijandelijke scheepsmagt verhinderen.

Tot de zeldzaamheden, welke de kusten van dit eiland aanbieden, behoort *la Cave Mahie*, op de hoogte van het water, nabij Prevolet point aan de Zuidkust. Dezelve breidt zich, van een mond ter wijdte van 9 voet, en ter hoogte van 6 voet, tot 50 voet hoogte en wijdte en 200 voet lengte uit, en eindigt bij een wand van graniet, dat de grondsteen des ganschen eilands is, van welke er op hetzelve hier en daar kegelvormige hoogten opwaarts rijzen, die door eene regtstandig werkende kracht om hoog gevoerd schijnen te wezen. Deze en andere hoogten brengen verscheidenheid

(*) Deze naam stamt af van dien van *Sarnia*, welken men in het *Reisboek van Antoninus* vindt.

heid van grond op het eiland voort; en hetzelve wordt door menigvuldige beken bewaterd, die de valleijen vruchtbaar maken, en beweging aan molens geven. De lucht is er vochtig, en de winters zijn er ſtormig. Nogtans wordt elke duim gronds in de valleijen met de grootſte zorg bebouwd, en leveren zij het aangename ſchouwtooneel op, van *menſchelijke nijverheid, en daaruit ſpruitenden welſtand. Deze ſtraalt er in de welgebouwde huizen* der landbezitters door, die van boomgaarden en tuinen omgeven zijn, en in de zindelijke woningen der arbeiders (*).

Op de oevers ſpoelen er heerlijke ſchelpvisſchen aan, zoo als de Zee-anemone, en de Zeemuis, of *aphrodita aculeator*. Het eiland zelf brengt voornamelijk koren en appelen voort, en de voornaamſte handwerken zijn er het vervaardigen van wollen borstrokken, mutſen en kouſen, van welke de eerstgenoemde bij de Zeelieden ſterk in gebruik zijn. Er nemen ſchepen van Guernſey deel aan de Terreneufſche visſcherij. In tijd van oorlog rust men er vele kapers uit. In vredestijd worden er Franſche brandewijnen, galons, enz. in Engeland ingeſmokkeld. Er wordt

(*) Gastvrijheid heerscht er intusſchen niet; en men leeft er in zeer afgeſcheidene kringen. Trots op ouderdom van geſlacht is er, vooral op Jerſey, niet min dan in Wallis, en even diep ingeworteld, als trots op eene hoogere caste by de Hindoos.

wordt van het eiland eenige graniet uitgevoerd; daar men er eene rots van die zelfstandigheid vindt. De bevolking wordt er op 15,000 zielen begroot.

S. Pierre, de eenige stad van Guernsey, ligt op de Oostzijde, en bestaat uit eene lange straat met eenige goede huizen, benevens, welke zij eenige morsige stegen bevat. De haven heeft aan weerskanten een steenen beer, ter hoogte van 35 voet. Die werken zijn uit groote blokken graniet ruwelijk gemetseld, en omvangen een ingang, die boven aan 100, en op de hoogte van het water 68, voet wijd is, en voorts binnenwaarts eene ruimte van eenige Acres. De gewone Vloeden rijzen er 12 of 14 voet, en de Springvloeden 28 of 30 voet. De reede ligt van den Z. O. kant grootelijks open. De haven wordt door Castle Cornet bestreken, dat op eene steile rots ligt, welke geheel van graniet is, slechts op een punt beklommen worden kan, en tusschen zich en den wal van Guernsey een water ter wijdte van 600 yards heeft. Er zijn op het eiland nog drie andere kasteelen, en hetzelve is op elk genaakbaar punt versterkt.

Jersey is 12 mijl lang en 6 mijl breed. De Noordzijde van dit eiland bestaat uit steile rotsige oevers, ter hoogte van 50 vadems. De Zuider oever komt daarentegen weinig boven de zee uit. Midden door het eiland henen loopt er eene heuvelreeks, welker zijden met boomgaarden bedekt

zijn,

zijn, waarvan de voortbrengselen in sommige jaren 24,000 oxhoofden cyder opgeleverd hebben. Overigens, fokt men er vee, bovenal schapen, welker wol er, nevens den appeldrank, het eenige uitvoerartikel is. Koren moet men er uit Frankrijk of Engeland doen komen. De bevolking wordt er op 20,000 zielen begroot.

Jersey bevat twee steden, *S. Helier* en *S. Aubin*. *De eerstgenoemde is de hoofdplaats*, en ligt aan de baai van S. Aubin, die na genoeg midden in de Zuidzijde des eilands op loopt, en deszelfs beste reede, maar intusschen, uit hoofde van de menigvuldige klippen, welke om den ingang henen verspreid zijn, nog gevaarlijk is. De stad heeft eenige goede straten, en wordt door een aantal batterijen gedekt, doch inzonderheid door Elizabeths Kasteel *op eene rots*, welke bij hoog water een eiland, maar bij den afloop der Ebbe van den landkant genaakbaar is.

Aan de Westzijde des eilands ligt S. Owens baai, en aan de Oostzijde S. Catharina's baai, waar men, naar dat de wind is, genoegzaam veilig ligt. Al de genaakbare deelen des eilands worden door batterijen en Martello torens verdedigd.

Alderney heeft tusschen zich en Kaap La Hague een Kanaal ter wijdte van drie uur, dat het *Ras van Alderney* heet, omdat het Getijde er doorgaans sterk, en bij Springvloeden met de snelheid van 6 of 7 mijl per uur, stroomt. Er

is aldaar zelfs voor de grootste schepen diepte. Alderney is 4 uur lang en 2 uur breed, heeft goede korenakkers en weilanden, en is, van wegens deszelfs uitnemend ras van koeijen, vermaard. De bevolking van 1000 zielen woont meestal bijeen in een stadje, dat den naam des eilands voert, en 200 huizen heeft. Deszelfs haven, *Crabby* genoemd, ligt 2 mijl ten Zuiden van de stad, en is enkel voor klein vaartuig geschikt.

Het eilandje Sark is 2 mijl lang, en van steile rotsen omgeven, doch brengt voor deszelfs 300 inwoners koren genoeg op.

Onder de menigvuldige klippen rondom deze eilanden is Jethon de voornaamste. Dezelve schijnt van eenen Vulkanischen aard te wezen, en er zijn op de gezamenlijke eilanden meer sporen van vulkanische werkingen. De Caskets zijn eene groep van blinde en andere klippen, op welker grootste er eene vuurbaak staat, welke drie in een driehoek geplaatste lichten toont.

DE SORLINGS,

bij de Engelschen *Scilly* geheeten, waren bij de Ouden onder den naam van *Cassiterides*, of *Tineilanden*, reeds vroeg bekend (*). Zij behooren

tot

(*) Zie de *Inleiding*, *I deel bladz.* 140.

tot het tinrijke Cornwallis, en kunnen van Landsend gezien worden, daar zij 10 uur regt ten Westen van dat voorgebergte liggen.

Het luchtsgestel is er helder en zuiver. Des winters vriest ja sneeuwt het er zelden, en de warmte wordt er des zomers door zeekoeltes gematigd. Er heerscht aldaar intusschen veel mist, *doch deze is niet ongezond*, en de inwoners over het algemeen, die matiglijk leven, *zijn zelden krank*, en bereiken meestal eenen hoogen ouderdom. De eilanden brengen een overvloed van tuinvruchten en eenige tarwe voort, maar geen timmerhout, en men vindt er zeer weinige vruchtboomen, welker groei de zeelucht verhindert. Rundvee en paarden vallen er klein. Wild en zeevogels zijn er overvloedig.

S. Mary is het voornaamste der Sorlings, en heeft ongeveer 9 uur omvangs. Het bestaat voornamelijk uit hooge rotsige heuvels vol metaalerts, doch men vindt er eenige vruchtbare plekken, die met steen omtuind zijn. Er zijn op het eiland ook twee moerassige streken, waarvan de eene een poeltje bevat. Heughtown, het eenige stadje der eilanden, ligt op de Westzijde aan S. Mary's Sound. Er staat hier een Kasteel, dat sterk van ligging is, en de haven bestrijkt. De bevolking des eilands bedraagt ongeveer 700 menschen.

Eene mijl van S. Mary ligt S. Agnes, met een hoo-

hoogen vuurtoren, eenige vestingwerken, eenigen landbouw, en ongeveer 300 inwoners.

Tresco, met een dorp van den naam van *Dolfijn*, heeft alhier eene kerk, en 10 of 15 steenen huizen. Men ziet er bouwvallen van een klooster.

S. Martin bevat tusschen de 30 en 40 huisgezinnen. Op een uiteinde van dit eiland staat er eene witte baak van rotssteen, om de schepen den weg door de Sounds te wijzen.

Op Bryer, een zeer heuvelig eilandje, wonen er zeer weinige gezinnen; en slechts 2 of 3 op Sampson, dat uit twee cirkelronde heuvels bestaat.

Deze eilanden vormen tusschen zich eenige goede havenkommen, zoo als in zonderheid S. Mary's Sound tusschen S. Mary en S. Agnes, waar er door schepen, die zich buiten staat bevinden, om het Engelsche kanaal op te zeilen, dikwijls eene wijkplaats wordt gezocht. Nieuw Grimsby, tusschen Tresco en Bryer, is ook eene goede havenkom; maar dezelve is klein van omtrek; en er zijn tusschen de eilanden verscheidene andere veilige ankerplaatsen, offchoon zij eng en moeijelijk te genaken zijn, hetgene zelfs met S. Mary's Sound derwijze het geval is, dat men er loodsen noodig heeft.

Voor dat de scheepvaart hare tegenwoordige volkomenheid bereikte, waren de Sorlings en Ouessant aan de kust van Bretagne de Scylla en Charybdis van het kanaal; en, om het gevaar aan den

den eenen kant te vermijden, werd er menig schip voor dat van den anderen kant blootgesteld. De befaamste en treurigste schipbreuk op de Sorlings was die van Sir CLOUDESLEY SHOVEL, met 4 Oorlogschepen, in 1707. Die schepen liepen er, in een donkeren mistigen nacht, met een voor de wind, regtstreeks op, en er werden slechts twee Kapiteins en ag man gered. Thans vreest men die rotsen weinig; en, in plaats van, zoo als voorheen, gedurende eenige nachten voorzigtiglijk een bijlegger te maken, als men het land begint te naderen, houdt men stoutelijk op den mond van het Kanaal aan, zoo de bestemming zulks medevoert; als wanneer het eerste land, dat men er ziet, vaak de Lizard punt, of zelfs het eiland Wight, is.

HET EILAND MAN (K)

ligt derwijze in het Iersche Kanaal, dat het van de drie Koningrijken gezien kan worden. Tusschen de punt van Ayre, dat de Noordpunt des eilands is, tot aan S. Bees Head in Cumberland, is er 10 uur afstands, en van dezelfde punt van Ayre tot aan Burrowhead in Schotland 5 uur; terwijl de afstand, tusschen de Z. W. kust van Man en Kerry point in Ierland, 9 uur is. De berg Snaffield, nabij de Oostkust van Man, is er de hoogste punt, en verheft zich 1740 voet boven de zee.

Het

het eiland is 10 uur lang, en tusschen de 3 en 4 uur breed, en heeft 30,000 bewoners, in 17 Parochien. De bergachtige streek levert slechts weinig op, maar het overige land is wel bebouwd. Men vindt er onbewerkte lood- ijzer- en kopermijnen, en er zijn aldaar groeven van marmer, leijen en bouwsteen. De lucht verschilt er weinig van die van het Noorden van Engeland, en is over het gheel gezond. De taal der bevolking is een verbasterde tak van het *Erse* der Hebriden.

In de middeleeuwen vereenigden de Scandinavische vrijbuiters zich aldaar, tot hunne landingen op de naburige kusten van Grootbrittanje en Ierland; en de dusgenoemde *Koningen van Man en de eilanden* heerschten eenige eeuwen achter elkanderen over de omliggende zee, tot dat ALEXANDER III, Koning van Schotland, de Denen geslagen hebbende, OWEN, of JOHN, Koning van Man, verpligtte, om hem hulde te doen. Sints was het eiland aan de Schotsche Kroon cijnsbaar, tot dat de Engelsche Koning EDWARD I. hetzelve wegnam, en Suzerain van hetzelve werd. Het werd intusschen door de afstammelingen van zijne Deensche vorsten beheerscht, tot dat EDWARD III. er de laatste naam-koningin onttroonde, en het eiland aan MONTAGU, Graaf van Salisbury, in leen gaf. Vervolgens geraakte het aan de PERCY's; daarna aan Sir JOHN STANLEY, Graaf van Derby, aan de volgende Graven van dit Huis, en eindelijk aan den Hertog

tog van Athol, als Gemaal der zuster en erfgename van den kinderloos overledenen laatsten Graaf van Derby.

De ligging van dit eiland tusschen de drie Koningrijken maakte hetzelve lang tot middelpunt van eenen geduchten smokkelhandel; uit welken hoofde het Britsche Gouvernement in 1765 de *regalia* des eilands voor 70,000 P. St. van den Hertog van Athol kocht. *De Hertog behield* alleen zijnen grondeigendom, en het eiland eenige van deszelfs voorregten, met name dat van eene veilige schuilplaats voor Engelsche banqueroutiers op te leveren, die zich hier in geen minderen getale, dan op de Normandische eilanden, plegen te onthouden.

Behalve haring, wordt er van Man eenig koren, vee, boter, spek, lood, weedasch, grof linnen, en gesponnen katoen, uitgevoerd. Alle uitvoer naar Grootbrittanje en Ierland is vrij van regten, even als alle invoer op Man van grondstoffen voor de handwerken, die men er drijft.

Castletown, de zetel des bewinds, ligt op het Z. O. uiteinde des eilands, en is eene welgebouwde stad, met wijde en zindelijke straten. Midden in dezelve staat Castle Rusher, eene grootsche forteres van hardsteen, waar de Koningen van Man hun verblijf plagten te houden.

Douglas, aan den mond van een beekje, is de meest bevolkte en handelrijkste stad des eilands, en heeft 4000 inwoners, en eene goede haven

voor

voor schepen van 300 ton, welke eene eene baai uitkomt, die tegen de winden tusschen den N. W. en Zuidenwind gedekt is. De haven wordt door een steenen hoef gevormd, op welken er eene fraaije vuurbaak staat.

Ramsea is een zindelijk stadje van 300 huizen, op de N. O. zijde des eilands, aan den mond van de rivier Selby, welke in eene fraaije baai valt, die tegen alle winden, behalve den N. O. wind, gedekt is. Zij heeft ten Zuiden van zich Maughholds Head, een hoog en steil rotsig voorgebergte, aan welks voet er eene vermaarde bron is. Er zou in die baai eene heerlijke haven, zelfs voor de grootste schepen, aangelegd kunnen worden, als men er tusschen eene klip en den wal eene moelje bouwde. Klein vaartuig kan in de Selby op loopen, en ligt er bij laag water droog. Er brandt hier een licht.

Laxy bevat eenige hutten in een dal naar eene kreek, welke in eene groote baai valt, die tot eene goede haven zou kunnen worden gemaakt.

Peel, op de Westzijde des eilands, aan de rivier Neb is eene nette plaats van 280 huizen. Het Zuidelijke uiteinde van derzelver baai wordt door het dusgenoemde Peel Island begrensd, waarop men een Kasteel en de bouwvallen van eene groote Kerk, ziet.

Derby haven, aan het Z. O. einde, ten Noorden van Castletown, wordt door S. Michaëls eiland gevormd, dat door een dijk ter lengte van 300 voet met het eiland Man vereenigd is.

Ne-

Nevens het Zuideinde des eilands ligt het eilandje van den naam van *Calf of Man*, dat 3 mijl omvangs heeft, en van klippen omgeven is.

BINNENLANDSCHE KANALEN VAN GROOTBRITTANJE.

De nuttigheid van gegravene Kanalen voor de handelsgemeenschap wordt in dezer voegen door den Heer PHILLIPS (*) beschreven: „Alle kanalen kunnen als even zoo vele wegen beschouwd worden; maar als wegen, waarop een enkel paard zoo veel kan trekken, als dertig paarden op een landweg, of langs welke een man zoo vele goederen kan vervoeren, als drie man en 18 paarden langs de gewone wegen gemeenlijk doen. Het publiek zou er dus nog veel bij winnen, al moest het aan een kanaal twintigmaal zoo veel te koste leggen, als aan een welgebaanden weg van gelijke lengte; maar zulk een weg kost vaak nog meer, dan een even lang kanaal. Hoe vele redenen pleiten er dan niet voor de vermenigvuldiging der kanalen? (L)"

In Grootbrittanje heeft men het bondige van deze redekaveling zoo zeer gevoeld, dat de binnenlandsche scheepvaart aldaar tot grootere uitgebreidheid is gebragt, dan in eenig land; uitgezonderd China en Holland, in welk laatste de ka-

(*) In deszelfs *History of Canal navigation*.

kanalen veelal uit geene vrijwillige keuze voor de scheepvaart aangelegd, maar het eenige mogelijke gemeenschapsmiddel, of zelfs bloot tot scheiding van eigendommen, of aftapping van water, aangelegd en gegraven zijn.

Veel uitweiding over de Britsche kanalen verbiedt ons bestek. Ja wij zullen ons bij diegene bepalen, welke regtstreeks aan bevaarbare rivieren uitkomen; en bij derzelver vermelding willen wij de onderscheidene kusten op dezelfde wijze volgen, als in dezer voorafgaande beschrijving.

Het groote Westerkanaal neemt aan de Exe bij Topsham een aanvang, en eindigt bij Taunton aan de Tone, die er in de Parret loopt. Het vormt dus eene scheepsvaartsgemeenschap tusschen het Engelsche kanaal en dat van Bristol, en deszelfs lengte bedraagt in het geheel 35 mijlen.

Het kanaal van Arundel strekte zich van de Arun 11 mijl ver uit tot aan Midhurst.

Het kanaal van Andover begint te Redbridge, en ontvangt bij den Vloed een deel van het water van South-hampton. Het eindigt bij Andover, en is 22½ mijl lang, en bovenaan 176 voet hooger, dan beneden. Het dient voornamelijk om het binnenland van steenkolen te voorzien.

Het kanaal van Southampton en Salisbury begint aan de Itchin bij Northam, en loopt 17 mijl

ver,

ter, evenwijdig aan het dusgenoemde Southampton water, naar het kanaal van Andover. Het is ten behoeve van den handel tusſchen Southampton en Salisbury aangelegd.

Het kanaal van Shorncliff ontvangt het noodige water ganſchelijk van den Vloed. Het begint te Shorncliff, nabij Hythe, en loopt 18 mijl ver door het moeras van Romney naar Rye. Het is zoo wel een militair verdedigingsmiddel, en met eenige batterijen verſterkt, als een weg tot aanvoer van ſteenkolen, en van zeezand tot verbetering der wegen, en demping van het moeras. Voor ſchepen van 200 ton is het bevaarbaar.

Het Theems of Medway kanaal voor barken ſtrekt 8½ mijl ver van Graveſend tot Chatham, en dient tot vermijding van den omweg om de Nore henen.

Het groote Vereenigings (Junction) kanaal begint in Brentford kreek, aan het Vloedswater van de Theems, en eindigt op den afſtand van 90 mijl aan het kanaal van Oxford bij Braunſton. Het rijst en daalt door middel van ſluizen verſcheidene malen. De grootſte hoogte, welke het tusſchen beide beklimt, is 395 voet. Het loopt 3,080 yards ver door eene opening in Bliſworth berg henen, en 2045 yards ver, nabij Braunston, onder een ander gegraven en gehouwen gewelf door. Het is op ſommige plaatſen tusſchen ontzaggelijke dijkwerken beſloten, heeft waterkommen van 68, en van 40 Acres, en ſtoommachi-

 nes,

nes, welke daarin water pompen. Het heeft omtrent 2 miljoen P. St. gekost; en de houders van Actien hebben, offschoon het jaarlijks 7000 P. St. aan tollen opbrengt, nog geen dividend kunnen erlangen; zoo veel sleept het jaarlijksche onderhoud weg.

Het groote kanaal van Surrey begint aan de Theems, te Rotherthithe, en eindigt, op een afstand van 12 mijl te Mitcham.

Het kanaal van Oxford begint aan de Theems te Oxford; en eindigt aan het kanaal van Coventry te Leyford.

Het kanaal van Basingstoke begint aan de Wey, digt bij hare vereeniging met de Theems, en loopt 37 mijl ver, tot aan Basingstoke. Het bereikt ten laatste de hoogte van 192 voet, en heeft 29 sluizen, een gewelf van ¾ mijl, en eene groote waterkom, die uit de rivier Lodden toevoer krijgt. Er liggen over hetzelve 72 bruggen, en het wordt door booten van 45 ton bevaren.

Het kanaal van Wisbeach reikt van Lynn Regis tot Wisbeach, 6 mijl ver, en is gegraven, om het verlies, dat de scheepvaart bij de verstopping der rivier van Wisbeach leed, te vergoeden.

De dusgenoemde rivier Cam werd voornamelijk ten behoeve van Cambridge uitgediept, en reikt van hier 15 mijl ver, tot aan de Ouse bij Harrimore.

Het kanaal van Wainfleet loopt 12 mijl ver, van Wainfleet naar Alford.

Het vaarwater van Ancholme begint aan het

Vloeds-

Vloedswater van den Humber, nabij Winteringham, en reikt [illegible] mijl ver, tot aan Market Rasin. Het werd bijkans evenzeer tot droogmaking der velden ontworpen, als tot bevordering der scheepvaart.

Uit de rivier Trent loopen er meer kanalen landwaarts in, dan uit eenige andere Engelsche rivier, behalve de Severn. Van het benedeneinde der Trent af genomen, is het eerste aan haar uitkomende kanaal dat van Stainforth, het welke van Keadby aan de Trent, 15 mijl ver, tot aan den Don nabij Stainforth reikt.

De Foss Dyke reikt van Torksey aan de Trent, 11 mijl ver, tot aan den Witham nabij Lincoln.

Het kanaal van Chesterfield begint aan de Trent te Stockwith, en loopt 46 mijl ver tot aan Chesterfield. De grootste hoogte, welke het bereikt, is 420 voet. Het heeft 56 sluizen, een gewelf van 2850 yards lengte, door den berg Hartshill heenen, en nog een tweede van 153 yards lengte. Het wordt door vaartuig van 150 ton gebruikt, en dient, om steenkolen en lood van Derbyshire uit te voeren, en heeft 160,000 P. St. gekost.

Het kanaal van Derby loopt uit de Trent, 9 mijl ver, naar Derby, tot aanvoer van kolen naar deze stad.

Het kanaal van Nottingham, ook aan de Trent beginnende, vereenigt zich zijdelings af met het kanaal, dat van de Trent naar de Mersey loopt.

Het kanaal van Erewash reikt van Holme Pier-

punt aan de Trent 33 mijl ver, tot aan Grantham, verheft zich in de eerste 6¼ mijl 82 voet hoog, loopt vervolgens 20 mijl ver waterpas, rijst daarop nog 58 voet, en heeft twee groote waterkommen.

Het Erewash kanaal loopt, uit de nabijheid van Sawley aan de Trent, naar het kanaal van Derby.

Het kanaal van Driffield begint aan de rivier Hull, en loopt 11 mijl ver naar Groot Driffield.

In het kanaal van Market Wrighton geraakt men uit den Humber, door eene zeesluis tegen over de Trent. Hetzelve loopt 11 mijl ver naar de gezegde plaats, en dient voornamelijk, om het binnenwater af te tappen.

Het kanaal van Stower begint te Newton Abbot aan de Teign, en loopt 6½ mijl ver landwaarts in.

Het kanaal van Burrowstowness, loopt van het Forths en Clydes kanaal 7 mijl ver naar Burrowstowness, en dient ter vermijding van den gevaarlijken weg des Fortschen Friths.

Het Forths en Clydes kanaal is wel geene der grootste, maar nogtans eene der aanzienlijkste, ondernemingen van dien aard in Grootbrittanje. Het begint te Graingemouth, aan de Spey, en eindigt 35 mijl van daar, te Bowlingsbaai, aan de Clyde. In de eerste 11 mijl verheft het zich, door middel van 20 sluizen, 165 voet hoog; dan loopt het 16 mijl ver waterpas, en eindelijk daalt het

het langs 19 ſluizen 156 voet, tot op de hoogte der Clyde. Het is bovenaan 56 voet wijd, en aan den bodem 27 voet. Er ſtaat in hetzelve 8 voet waters. Elke ſluis is 75 voet lang en 20 voet breed. Eene waterkom van 70 Acres, en eene tweede van 50 Acres, geven aan hetzelve toevoer van water, langs 10 waterleidingsbruggen, over tusſchen beide liggende laagtes in den grond. Het wordt door ſchepen van 70 ton bevaren, en deze vinden voor zich te Bowlingsbaai dokken ter reparatie.

Het kanaal van Aberdeen begint aan het Vloedswater der Dee, in de havenkom van Aberdeen, en volgt den loop des Dons, in welken het op een afſtand van 19 mijl te Inverary Bridge eindigt. Het verheft zich, door middel van 17 ſluizen, 170 voet hoog, is 20 voet wijd en 3½ voet diep, en dient tot den aanvoer der vloerſteenen, die van Aberdeen naar London gaan.

Het nog niet voltooide Caledoniſche kanaal is beſtemd, om de beide zeeën derwijze te vereenigen, dat men uit de eene, langs den Frith van Murray en het Loch van Linne, in de andere moge kunnen geraken, in plaats van den langwijligen en gevaarlijken weg van den Pentlandſchen Frith in te ſlaan. Het moet 22 voet waters hebben, en begint aan het Vloedswater van het Loch van Beauly, en eindigt aan dat van het Loch van Eil. Eenige binnenlandſche meeren worden door hetzelve vereenigd. De daartoe gegravene vaarten

point aan de Trent, 33 mijl ver, tot aan Grantham, verheft zich in de eerste 6½ mijl 82 voet hoog, loopt vervolgens 20 mijl ver waterpas, rijst daarop nog 58 voet, en heeft twee groote waterkommen.

Het Erewash kanaal loopt, uit de nabijheid van Sawley aan de Trent, naar het kanaal van Derby.

Het kanaal van Driffield begint aan de rivier Hull, en loopt 11 mijl ver naar Groot Driffield.

In het kanaal van Market Weighton geraakt men uit den Humber, door eene zeesluis tegen over de Trent. Hetzelve loopt 11 mijl ver naar de gezegde plaats, en dient voornamelijk, om het binnenwater af te tappen.

Het kanaal van Stower begint te Newton Abbot aan de Teign, en loopt 6½ mijl ver landwaarts in.

Het kanaal van Burrowstowness, loopt van het Forths en Clydes kanaal 7 mijl ver naar Burrowstowness, en dient ter vermijding van den gevaarlijken weg des Forthschen Friths.

Het Forths en Clydes kanaal is wel geene der grootste, maar nogtans eene der aanzienlijkste ondernemingen van dien aard in Grootbrittanje. Het begint te Graingemouth, aan de Spey, en eindigt 35 mijl van daar, te Bowlingsbaai, aan de Clyde. In de eerste 11 mijl verheft het zich, door middel van 20 sluizen, 1165 voet hoog; dan loopt het 16 mijl ver waterpas, en eindelijk daalt het

het langs 19 sluizen 156 voet, tot op de hoogte der Clyde. Het is bovenaan 56 voet wijd, en aan den bodem 27 voet. Er staat in hetzelve 8 voet waters. Elke sluis is 75 voet lang en 20 voet breed. Eene waterkom van 70 Acres, en eene tweede van 50 Acres, geven aan hetzelve toevoer van water, langs 10 waterleidingsbruggen, over *tusschen beide liggende laagtes in den* grond. Het wordt door schepen van 70 ton bevaren, en deze vinden voor zich te Bowlingsbaai dokken ter reparatie.

Het kanaal van Aberdeen begint aan het Vloedswater der Dee, in de havenkom van Aberdeen, en volgt den loop des Dons, in welken het op een afstand van 19 mijl te Inverary Bridge eindigt. Het verheft zich, door middel van 17 sluizen, 170 voet hoog, is 20 voet wijd en $3\frac{1}{2}$ voet diep, en dient tot den aanvoer der vloersteenen, die van Aberdeen naar London gaan.

Het nog niet voltooide Caledonische kanaal is bestemd, om de beide zeeën derwijze te vereenigen, dat men uit de eene, langs den Frith van Murray en het Loch van Linne, in de andere moge kunnen geraken, in plaats van den langwijligen en gevaarlijken weg van den Pentlandschen Frith in te slaan. Het moet 22 voet waters hebben, en begint aan het Vloedswater van het Loch van Beauly, en eindigt aan dat van het Loch van Eil. Eenige binnenlandsche meeren worden door hetzelve vereenigd. De daartoe gegravene vaarten

zijn bovenaan 160 voet wijd, en op den bodem 50 voet. Zij vereischen 23 sluizen, die elk 158 voet lang en 30 voet wijd moeten zijn. Het Loch Ness bekort die vaarten 32 mijl, is van $1\frac{1}{4}$ mijl tot $\frac{3}{4}$ mijl breed, en vriest nooit digt. Men peilt er 129 vadem met een slijkigen grond. Het Gouvernement houdt aldaar eene *galei* van 38 ton in beweging. *Het Loch Lochy, dat ook in de* ontworpene binnenlandsche vaart begrepen is, heeft eene lengte van $10\frac{1}{4}$ mijlen, en is van $1\frac{1}{4}$ tot $\frac{3}{4}$ mijl breed, en 76 vadem diep. Het Loch Oich is $3\frac{1}{2}$ mijl lang, van 100 tot 200 yards breed, en 26 vadems diep, en het Loch Dufour $1\frac{1}{4}$ mijl lang, $\frac{1}{4}$ mijl breed, en 26 voet diep.

Aan het Zuidelijke uiteinde der Westkust van Grootbrittanje, loopt het kanaal van *Ilchester* naar deze plaats, van beneden Longfort aan de Parret, dat een afstand van 12 mijlen is.

Het Kennets en Avons kanaal begint aan de Avon te Bath, en eindigt, $55\frac{1}{2}$ mijl van daar, te Newbury aan de Kennet. Het heeft twee waterkommen met steenen waterleidingen tot aanvoer, en wordt door booten van 50 ton bevaren.

Het Wilts en Berks kanaal vereenigt zich met het bovengemelde te Lemington, en reikt tot Abingdon, aan de vaart tusschen de Theems en Isis, eene gemeenschap tusschen de Theems en Severn openende.

Het

Het kanaal van Leominster begint aan de Severn te New Stourport, en eindigt 46 mijl van daar te Kingston. Het heeft een gewelf ter lengte van 3,850 yards te Pinsax, en een tweede ter lengte van 1,250 yards te Soufsaont, benevens eenige op bogen rustende waterleidingen; uit hoofde van welk een en ander het 370,000 P. St. heeft gekost.

Het kanaal van Gloucester begint te Berkely Pill, aan het Vloedwater der Severn, reikt 18 mijl ver, en eindigt te Gloucester in eene groote kom, die met het water derzelfde Severn gemeenschap heeft. Het heeft eenige bij den Vloed werkende sluizen, is 70 voet wijd, tusschen de 15 en 18 voet diep, en voor schepen van 300 ton bevaarbaar. Men bedient zich van hetzelve ter vermijding van de kronkelende en langwijlige vaart langs de Severn.

Het kanaal van Gloucester en Hereford begint aan de Severn te Gloucester, en loopt 35 mijl ver, tot aan Bystersgate, nabij de Wye, in Hereford. In de eerste 18 mijl rijst het 195½ voet, vervolgens loopt het 8½ mijl ver waterpas, en eindelijk daalt het wederom 30 voet. Het heeft drie gewelven, als: een van 2192 yards te Oxenhall, een van 1320 yards te Cano Frome, en een van 400 yards nabij Hereford.

Het Stroudwater begint aan de Severn nabij Stroud, en eindigt, 8 mijl van dat punt, aan het kanaal der Theems en Severn. Het beklimt

eene hoogte van 163 voet, en wordt door de rivierbooten der Severn bevaren.

Het kanaal der Severn en Theems ontspringt uit het Strondwater, en loopt 30 mijl ver, tot aan de vaart tusschen de Theems en Isis. Het verheft zich op zijn hoogste punt tot 343 voet; en men klimt en daalt er langs 92 sluizen. Het loopt langs een gewelf ter *wijdte van 15 voet*, bij Sappertom, 2¼ mijl ver onder een berg door, die 250 voet boven hetzelve uitkomt.

Het kanaal van Worcester en Birmingham begint te Diglis aan de Severn, en eindigt 29 mijl van daar te Birmingham.

Het kanaal van Droitwich begint te Hawford aan de Severn, reikt 5½ mijl ver, tot aan Droitwich, en dient voornamelijk tot den uitvoer van zout.

Het kanaal van Stafford en Worcester loopt van Stourport aan de Severn, 46½ mijl ver, tot aan het voorgemelde kanaal, dat van de Trent naar de Mersey loopt. Het bereikt eene hoogte van 166 voet, en heeft gezamenlijk 31 sluizen, benevens drie korte gewelven en waterkommen. Bovenaan 30 voet wijd, bevat het 5 voet waters, en wordt door booten van 20 ton bevaren.

Het kanaal van Stratford begint op deze plaats aan de Avon, en eindigt 23½ mijl van daar, en 5 mijl van Birmingham, te Kings Norton, aan het kanaal van Worcester.

Het kanaal van Monmoutshire neemt bij het Vloed-

Vloedswater van de rivier Uske een aanvang; en stijgt tot eene hoogte van 805 voet. Daarop volgen er hellende ijzeren wegen, die tot de hoogte van nog 1230 voet meer oploopen, en tot aan Pentypool, enz. reiken. Alles te zamen heeft 275,000 P. St. gekost, en dient voornamelijk, om steenkolen van eene hoogte van meer dan 2000 *voet naar de gezegde rivier te doen afdalen.*

Het kanaal van Glamorgan begint nabij Cardiff, aan de Severn, loopt 25 mijl ver, tot digt aan Merthym, en dient tot uitvoer van koren, ijzer en kalk, uit het binnenland.

Tot uitvoer van steenkolen en ijzererts dient het kanaal van Swansea, dat van de havenkom van deze plaats, door Brecknock en Glamorgan heenen, 17½ mijl ver reikt.

Het kanaal van de Neath begint aan deze rivier, en loopt 14 mijl ver. Men voert langs hetzelve steenkolen, ijzer en kalksteen, naar de gezegde rivier, om verder uitgevoerd te worden.

Het Chestersche kanaal, tusschen Chester en Northwich, is 18 mijl lang, en verheft zich tot eene hoogte van 170 voet.

Het kanaal van Liverpool en Leeds is het grootste van gansch Engeland, en 130 mijl lang. Het loopt van de eene dier steden naar de andere; en opent gemeenschap door scheepvaart tusschen Liverpool en Hull. Het rijst en daalt langs 91 sluizen, die elk 70 voet lang en 15½ mijl wijd zijn. Het kanaal is bovenaan 42 voet wijd,

 heeft

heeft $4\frac{1}{2}$ voet waters, en wordt door booten van 30 ton bevaren. Bij Tone loopt het door een gewelf van 1030 yards lengte, 17 voet wijdte en 18 voet hoogte. Het heeft voorts eenige waterleidingsbruggen. Er varen langs hetzelve volkschuiten van Liverpool naar Leeds. Het heeft bij de 600,000 P. St. gekost.

Het Elesmere kanaal *spruit uit de Mersey*, 9 mijl boven Liverpool, en eindigt 55 mijl van daar, te Bagley Bridge aan de Severn. Het heeft ook eene gegravene gemeenschap met de Dee, en dient voornamelijk tot uitvoer van kolen, kalk en leijen, uit de gebergten van Wallis.

Het kanaal van Bridgewater neemt aan het Vloedwater van Mersey een aanvang, en loopt 40 mijl van daar te Manchester ten einde. Het verheft zich door middel van 10 sluizen tot eene hoogte van 82 voet, is bovenaan 50 voet wijd, heeft 5 voet waters, en wordt door booten van 50 ton bevaren. Het heeft zeven gewelven en drie groote waterleidingen.

Het kanaal van Lancaster loopt 76 mijl ver, door Lancashire en Westmoreland, en begint te Houghton en eindigt te Kendal.

Het kanaal van Glenkennis begint aan het Vloedwater van de Dee, nabij Kircudbright, en reikt 27 mijl ver tot aan Dalry. Het dient tot uitvoer van kolen, kalk en steen.

Van het kanaal tusschen Loch Crinan en Loch Gilp is reeds gewaagd. Het verheft zich

58 voet, heeft tusschen de 12 en 15 voet waters, en kan door zeeschepen bevaren worden, die langs hetzelve in 24 uren een weg kunnen afleggen, welke hen anders soms 3 weken ophoudt, als zij buiten het schiereiland Kintyre om stevenen, waarover zie *bladz.* 230. Dit kanaal doet dus genoegzaam dezelfde diensten, als het *eerste van al de opgenoemde.*

GROOT-

GROOTBRITTANJE'S KOOPHANDEL, VISSCHERIJEN EN ZEEMAGT.

Opkomst van den Britschen zeehandel.

De ondernemende Phoeniciers schijnen wel, zoo als bij gelegenheid reeds is opgemerkt, op hunne wijd uitgestrekte Koopvaarders togten, de Zuidkust van Grootbrittanje te hebben aangedaan; maar de Britten verkeerden ten tijde van CAESAR nog in zulken staat van barbaarschheid, dat hunne handelsbetrekkingen enkel dezulke kunnen zijn geweest, als met den eersten trap van beschaving stroken, bij welken het ontginnen en bebouwen van landen de jagers en schaapherders leefwijze vervangt. Dien eersten trap hadden de Britten in het Zuidelijke gedeelte des eilands eenigen tijd voor CAESAR reeds bereikt, terwijl men in de verdere gedeelten nog van jagt- en veefokken leefde, zich met beestenvellen kleedde, en slechte hutten bewoonde; welke men voor een korten tijd in de bosschen en moerassen, die het land vervulden, opsloeg, en zonder bedenken verliet, zoo haast men nieuwe weide voor zijn vee had te zoeken, of door hoop op buit, of vrees voor eenigen vijand, tot verhuizen werd genoopt. Bij die leefwijze was men met alle ge-

rij-

rijfelijkheden des levens genoegzaam onbekend, en had men weinige behoeften, en zeer beperkte begeerten; en de handel der Phoeniciers met de Britten moet zich bij een inruilen van tin, lood en huiden, voor metalen bekers, en andere snuisterijen, bepaald hebben gehad. Volgens DIODORUS, werden de kusten van Brittanje, na de reis van den Marseiljaanschen PYTHEAS, ook door andere Grieken bezocht, en CAESAR verhaalt, dat er tusschen de Britten van Kent, en de Gallen van den overwal, eenige handelsgemeenschap plaats greep (*).

Terwijl de Britten onder de Romeinsche heerschappij hunne woeste onafhankelijkheid verloren, rezen zij in de schaal van beschaving, door het aanleeren van nutte kunsten; en hunne handel nam toe, in evenredigheid met de nieuwe behoeften, welke die verbetering voortbragt. De artikelen, die men uit Brittanje naar de andere deelen der Romeinsche heerschappij uitvoerde, waren tin,

(*) CAESAR, B. G. V. 12. verhaalt ons meer, en wel, dat de zeekust van Brittanje door aankomelingen uit verschillende Belgische volken, onder dezer namen, bewoond werden, en vol van woningen was, welke aan de Gallische gelijk stonden. Steden schijnen er aldaar toen nog zeven weinig; als in het binnenland, te hebben bestaan. Hier maakte men intusschen gebruik van strijdwagens. Men was er dus ook reeds ver van geheel onbeschaafd en woest te zijn.

tin, lood, huiden, kalk, krijt, parels, paarden, ossen, honden en slaven; want de Kooplieden van Bristol handelden toen in menschenvleesch, en kochten in alle deelen des eilands mans en vrouwen op, om ze aan buitenlanders als slaven te verhandelen; ja de voorhanden zijnde berigten nopens dit vroege tijdvak vermelden zelfs, dat men de opgekochte vrouwen bezwangerde, om ze tegen des te hoogeren prijs te kunnen verkoopen.

Toen Brittanje bij de verzwakte, en ten laatste geheel ten onder gebragte, Romeinen geen heul meer vond, en gevolgelijk tegen de invallen der Schotten en Picten onbestand werd, verviel het op nieuw in den staat van barbaarschheid, waarboven het zich had beginnen te verheffen (M); en de verwarring van een verdeeld rijk gedurende de Saksische Heptarchie was tot aankweeking van beschaving ondienstig. Zoo haast werden niet intusschen de zeven Koningrijken onder het bestuur van EGBERT vereenigd, of handel en handwerken herleefden, ondanks de vernielende landingen der Denen; en in de geschiedenis der volgende Saksische Monarchen worden Exeter en Bristol, als aanzienlijke handelsteden vermeld.

Omstreeks het einde der negende eeuw, toen ALFRED DE GROOTE Engeland van de Deensche overweldigers van een deel der kusten gezuiverd had, greep er een geregeld stelsel van handel met de naburige volken plaats; en ATHELSTAN, de

klein-

kleinzoon van ALFRED, stelde eene voor zijne eeuw hoogstmerkwaardige wet vast, volgens welke een Koopman (*), die drie buitenlandsche Koopvaardijtogten voor zijne eigene rekening had gedaan, den rang van Thane, of Edelman, bekwam. In 979 vergunde ETHELRED aan eene in Engeland, onder den naam van *Keizers lieden*, gevestigde Compagnie van Duitsche Kooplieden eenen vrijen handel, *op voorwaarde van het betalen van zekere tollen*, en het beschenken van den Koning te Kerstijd en Paschen met *twee stukken grijs laken en een stuk bruin*, 10 *pond peper*, 2 *vaten wijnazijn en* 5 *paar handschoenen.*

Na den toevloed van veroveraars uit Normandie, die Engeland vervolgens overstroomde, en de Saxische bevolking onder het juk van eenen trotschen adel bragt, aan welken de verschillende deelen des lands in leenen weggeschonken werden, stond het er met den handel bijkans even eens geschapen, als toen ook in Frankrijk en Italie. De Joden, die er begonnen aan te komen, kregen er het voornaamste vertier in handen (†), en wonnen er, offchoon op alle mogelijke wijze onderdrukt, groote rijkdommen met hun-

(*) Deze naam en die van *Schipper* waren toen in Engeland gelijkluidend, zoo als ten tijde van CICERO in Italie; zie het *II deel bladz.* 627.

(†) Vergelijk *blads* 82 van dit *V deel.*

hunnen woekerhandel. In 1100 zetteden een aantal Vlamingen, door inbreuk van de zee uit Vlaanderen verdreven, zich in Engeland neder, en vervaardigden er wollen stoffen (*). Omstreeks denzelfden tijd handelden de Bristoliers op Ierland; maar de voornaamste zetels van den handel waren Londen, en de insgelijks tegen over het vaste land gelegene *cinque ports*. De uitvoer bestond er uit paarden, wol, wollen stoffen, leder, koren, lood en tin; de invoer daarentegen uit linnen, fijne lakens, zijden stoffen, voor de Koninklijke familie alleen, staal, ijzer, wijn, specerijen en andere Indische koopwaren.

Omstreeks 1350 begonnen de Engelsche kolenmijnen het eerst bewerkt te worden, en men maakte daarmede zoo veel voortgang, dat er in 1379 een regt van 6 pence per ton van de schepen, die tot den kolenhandel gebruikt werden, begon te worden geheven, om de kosten van derzelver verdediging te vinden. De Engelschen handelden toen met Spanje, Portugal en Italie, zoo wel als met de landen ten Noorden; en in 1381 vertoonden de beginselen der Scheepvaarts-Akte zich het eerst in de wetgeving des Koningrijks, en werd er vastgesteld, dat geen van 's *Ko-*

nings

(*) Nogtans geene fijne lakens. Het weven daarvan maakte in Engeland geenen opgang, voor dat de volksopstand te Leuven het fabriekwezen van deze stad grootendeels naar Engeland verplaatste.

nings *onderdanen* eenige goederen het rijk uit- of invoeren zou, dan in schepen van 's Konings gebied. Die wet scheen echter weinig te baten, om 's *Konings onderdanen* het beroep van Kooplieden te doen aanvaarden; en de voornaamste handel werd ook in het vervolg met vreemde schepen door vreemden gedreven, die zich in Engeland onthielden, en onder verschillende benamingen van *de Koningen verlof erlangden*, om er te handelen. Hiertoe behoorden de Duitsche Kooplieden, die in 1259 door HENRIK III. geoktrooijeerd werden, en de Steelyards Compagnie, dat een tak van het Hanseverbond was, welks voorregten door EDWARD IV. bevestigd werden, enz. In der daad had dat verbond, zoo als bij gelegenheid reeds is opgemerkt, de Koopvaardij van Engeland bijkans geheel in handen, tot aan de regering van EDWARD VI., toen de Engelsche Kooplieden het eerste over de Monopolie begonnen te klagen, welke er aan de vreemden was vergund, en bijzonderlijk over die der Steelyards Compagnie, welke in een jaar 50,000 stukken Engelsch laken uitvoerde, terwijl de gezamenlijke Engelschen er slechts 1100 buiten 's lands hadden vermogt te slijten. Gevoelende, hoe regtmatig die klagten waren, trok EDWARD de voorregten van die Compagnie in; en straks na hem verleende Koningin MARIA, door haren Spaanschen Gemaal daartoe aangezet, wel wederom gunsten aan vreemden, maar gansch

andere handelde ELIZABETH, onder welker regering de Engelsche handel, in den eigenlijken zin des woords, geboren mag worden gezegd te wezen.

De Hervorming, waaraan de toetreding dier Vorstin eens vooral vastigheid gaf, had den gelukkigsten invloed op het getal en de nijverheid der bevolking. Er kwamen, om het dus uit te drukken, 150,000 menschen in omloop, die van het huwelijk terug gehouden waren geweest, en 50,000 werden er van het werkelooze kloosterleven tot werkzamer kringen overgebragt.

Onder die regering werd er aan de Afrikaansche, Oostindische, Russische, Oostzeesche en Levantsche Compagnien oktrooi verleend; en, offchoon men zulke instellingen voor eenen meer gevorderden handel gemeenlijk nadeelig acht, kan men niet ontkennen, dat zij voor hem in zijne kindschheid uitnemende voedsters zijn.

De aanval, waarmede Engeland door de Spaansche Armada werd bedreigd, diende, om er het aantal van nationale zeelieden grootelijks te vermenigvuldigen; en dat der schepen werd er tevens, door aankoop buiten 's lands en anderzins, zeer vergroot. Ja men bevond, straks na de vernieling der Armada, toen er eene telling van Koopvaardijschepen bewerkstelligd werd, dat Norfolk, Suffolk, Essex, Kent en Sussex, er te zamen 471 bezaten; dat meer dan de helft van het aantal der gene was, die er 30 jaren vroeger

in

in het gezamenlijke Koningrijk voor handen waren. De vreedzame JAKOB I. moedigde handel en scheepsbouw grootelijks aan, en onder zijne regering begon men in Amerika volkplantingen te vestigen (*), welke een nieuw tooneel voor onderneming en nijverheid openden. In dat tijdvak werden er tot den koolenhandel van Newcastle 400 schepen gebezigd.

De Engelsche Koopvaardijschepen waren intusschen toen nog klein, en men plagt voor langdurige reizen, of omslagtige handelstogten grootere schepen te huren; maar eindelijk verscheen er, op aanzoek van den Londenschen handel, een bevelschrift van den Koning en Raad, waarbij de uitvoer van Britsche goederen, anders dan in Britsche schepen, verboden werd; uit hoofde waarvan de gansche natie zich op het scheppen van eene Koopvaardijvloot toeleide. Er werden tevens grootere schepen dan te voren gebouwd, om lange reizen te kunnen ondernemen; en men voer bijzonderlijk onder eigene Britsche vlag naar de Middellandsche zee. De drift was zoo groot, dat, daar een schip van 100 ton in den aanvang der regering van JAKOB I. eene zeldzaam-

(*) Diegene, welke men aldaar reeds veel vroeger gevestigd had, waren in 1614 nog van weinig aanbelang; zie het *IV deel*, *bladz.* 196.

zaamheid was (*), er nu een aantal schepen van 300, 400, of 500, ton van de Britsche werven liepen.

In de eerste regeringsjaren van KAREL I. ging de handel voort met bloeijen. Die Monarch verleende eene premie van 5 schellingen per ton aan schepen boven de 200 ton, die er gebouwd werden. De Koopvaardij op Afrika's Westkust en Oostindie breidden zich uit. Spanjes handel was geheel in de handen der Engelschen, en dezen zonden veel laken naar Turkije.

Gedurende het Protectorschap van CROMWELL begon het geschil met de Nederlanders over de heerschappij der zeeën; en daaruit sproot de vermaarde Scheepvaarts-Akte. Hierbij werd er aan vreemden verboden, om zonder licences op de Engelsche kolonien te handelen. Tegelijk werd er vastgesteld, dat geene Aziatische, Afrikaansche en Amerikaansche, goederen anders, dan met Britsche bodems, in Engeland zouden mogen worden ingevoerd, en geene koopwaar uit Europa anders, dan op dezelfde wijze, of met schepen van het land, waarvan het producten of manufacturen waren. Na het herstel van den troon werd er bijgevoegd, dat de Engelsche vlag niet

(*) In 1615 hadden de gezamenlijke Engelsche havens buiten London slechts 10 schepen boven de 100 ton; en in 1622 had Newcastle alleen er reeds 100 zoodanige.

niet zou mogen worden gebruikt, dan op schepen, waarvan de Kapiteins, en ¾ der manschap, Britsche ingezetenen waren (*). Een bijvoegsel, dat ter voltooijing van die groote scheepvaartswet verstrekte.

De uitwerking dier besluiten, en der toenemende bevolking van de Amerikaansche kolonien, waren zoo uitnemend, dat de Britsche Koopvaardijvloot *zich*, *tusschen het herstel van den* troon en de omwenteling van 1688, verdubbelde. Gelijktijdig bragt de herroeping van het Edict van Nantes, dat aan de Fransche manufacturen eenen doodelijken slag toebragt, in de Engelsche eene groote verbetering te wege, door den toevloed van vervolgde Protestanten, die fabrieken van zijden stoffen, katoenen, linnens en hoeden, in Engeland invoerden, of er de aanwezige verbeterden, en het rijk boven eene nadeelige afhankelijkheid van Frankrijk ten dien opzigte, en ten aanzien van mesfenmakers en juweliers werk, uurwerken, enz. verhieven.

De vereeniging van Schotland, de belangen der beide koningrijken ineen smeltende, bleek voor elk rijk in het bijzonder, en het gezamenlijke land, even voordeelig te zijn, als de gezegde omwenteling, waardoor menige vrijheden derwijze verzekerd werden, dat allerlei soort van nij-

(*) Vergelijk het *II deel*, *bladz.* 185. en de *Aanteek.*

nijverheid daarin voor zich een nieuwen prikkel vond.

Van dien tijd af is de handel steeds voorwaarts gegaan, zonder door de gestadige oorlogen merkelijk benadeeld te worden, noch zelfs onder de afscheiding dier koloniën te lijden, die men voor den grondslag van het groote handelsstelsel hield, tot dat hetzelve eene hoogte bereikte, welke den nijd van gansch *Europa*, en vijandelijkheden van rondom jegens Grootbrittanje, verwekte, en veel tot die oorlogen toebragt, waardoor *Europa* gedurende de laatste twintig jaren werd verwoest, en waaraan de veerkracht van Grootbrittanje ten laatste gelukkiglijk een einde maakte (*); terwijl de worstelstrijd, die tot des lands vernedering ondernomen werd, enkel diende, om deszelfs luisterrijke verheffing onder de volken der aarde te bevestigen (N).

Jongst-

(*) Inzonderheid door toedoen van Lord WELLINGTON, die de teugelloosheid zijner armée, het dikwijls allerschandelijkste gedrag der Spaansche Soldaten en Cortes, en de onbegrijpelijke karigheid, waarmede men hem uit Grootbrittanje gelden, enz. toezond, zoo gelukkig te boven worstelde, als zijne Nederduitsche *Levensbeschrijving* vermeldt.

Jongstledene en tegenwoordige handel van Grootbrittanje.

1. Onmiddellijk voor dat BONAPARTE het vaste land blokkeerde, hadden de Engelschen een derde van den ganschen Koophandel der Oostzee in handen (*). Hunne invoer uit Zweden in Grootbrittanje was *ijzer*, *koper*, *pek*, *teer*, *dennen deelen* en *haringen*. Hunne uitvoer naar Zweden bestond uit tin, lood, steenkolen, bier, boter, kaas, manufacturen en koloniale waren. De balans was ongeveer 250,000 P. St. jaarlijks ten nadeele van Engeland. Het eerste handelstraktaat met Zweden greep in 1766 stand, en de Engelschen werden daarbij op den voet der meestbegunstigde natien geplaatst; uitgezonderd, dat de Franschen ten opzigte der haven van Wismar eenige reeds in het vorige vermelde voorregten genoten.

Uit Denemarken en de Hertogdommen voerden de Engelschen weinig of niets uit, maar uit Noorwegen eene groote hoeveelheid dennen deelen en sparren, benevens eenige zoute visch. De balans was 100,000 ten voordeele van Engeland.

Vol-

(*) Zie de Tafel der vaart door de Sond, *I deel*, *bladz.* 518, en vergelijk nopens de evenredigheid, welke er thans daarin heerscht, de *Aanteek.* op *pag.* 361 van dat deel.

Volgens de traktaten werd dit land er ten aanzien der regten, en der tollen van de Sond, Gluckstad, enz. evenzeer begunstigd, als Nederland.

Door de Pruisfische havens voerde Engeland deszelfs manufacturen en koloniale goederen in het binnenland van Polen en een deel van Duitschland in, en trok het van daar timmerhout, hennep, vlas, lijnzaad, pek, teer, potasch, huiden en talk.. Deze invoer *in Engeland* bedroeg, volgens een overflag over 1800 — 1802,

jaarlijks	5,823,405	P. St.
de uitvoer daarentegen . .	4,198,696	
Balans ten nadeele van Engeland	1,624,709	

De uitvoer van Grootbrittanje in Rusland is hennep, vlas, lijnzaad, talk, ijzer, dennen deelen en balken, Rusfisch zeildoek en linnen, huisblaas, bont, paardenhaar, varkensborftels, pek, teer en hars, potasch, vederen, enz. ten bedrage van 3 miljoen P. St. jaarlijks. De invoer *aldaar* bedroeg in manufacturen en koloniale goederen flechts ½ miljoen. De nadeelige balans van 2½ miljoen werd in kasgeld en wisfels vereffend.

Zeer onlangs bezigde Grootbrittanje tot den Rusfifchen handel ongeveer 600 fchepen van tusfchen de 200 en 300 ton, waarvan er 400 op Petersburg voeren.

Het eerfte handelstraktaat tusfchen Engeland en Rusland werd bij de ontdekking van Archangel in 1553 gefloten, en men fchonk daarbij groote han-

handelsvoorregten aan de Engelschen, welke dezen trapswijze tot eene volstrekte Monopolie uitbreidden. Die voorregten werden intusschen op verschillende tijden ingekort, naar mate Nederlands handelsbetrekkingen in Rusland veld wonnen; ja de Engelschen werden in 1648 gansch elijk uit Rusland gebannen; maar men stond hun welhaast toe, om er op gelijken voet, als andere natien, handel te drijven. Toen Petersburg gebouwd werd; verhuisden de meeste te Archangel gevestigde Huizen van Commercie naar de nieuwe stad, waar er aan dezelve groote voorregten verleend werden. Het getal der Engelsche Firma's aldaar was in de laatste jaren 28 of 30; en dezelve waren er gezamenlijk in eene grootsche faktorij gevestigd; offchoon zij elk voor zich speculeerden en handelden. Het vernieuwde handelstraktaat met Rusland stelt de onderdanen der contracterende Mogendheden, bij hun oponthoud in de wederzijdsche havens en staten, op eenen volkomen gelijken voet (*).

De handel tusschen Grootbrittanje en Nederland was, voor den volksopstand van Noordamerika, zeer aanzienlijk, en er liepen jaarlijks tusschen de 800 en 1000 schepen in de havens der Vereenigde Provincien binnen. Dezelve voerden daarheen voor 450,000 P. St. wollen stoffen,

20,000

(*) Het voornaamste voordeel van dit Traktaat voor de Engelschen wordt in het I *deel*, *bladz.* 453 vermeld.

20,000 chaldrons steenkolen, 25,000 [illegible] tabak, van 12 tot 15,000 vaten rijst, van [illegible] tot 5,000 ton lood, 2 of 3,000 vaten gezouten zalm, bukking en sprot, 26,000 vaten Iersche boter, 20,000 vaten gezouten vleesch, ook uit Ierland, en voorts talk, spek, gezouten vleesch, ossenhuiden, enz. van daar, en uit Grootbrittanje koloniale goederen en velerlei manufacturen. De invoer was *meekrap voor 60,000 P. St.*, vlas voor 15,000 P. St., lijnzaad voor 30,000 P. St. en specerijen ten bedrage van eene som, die zich niet laat bepalen. Het laatste Traktaat met de Vereenigde Provincien kwam in 1788 tot stand, en behelsde slechts een artikel, dat tot den handel betrekkelijk was. Hetzelve bevattede verlof, tot invoer der producten en manufacturen van de Republiek, uitgezonderd het in Engeland om deszelfs deugd en zeldzaamheid intusschen zoo sterk gezochte Hollandsche linnen, op denzelfden voet, als de producten en manufacturen van de meest begunstigde natien werden ingevoerd.

Uit Frankrijk werd er wijn, brandewijn, kozen, batist, Kamerijks doek, zijden kousen, galonnen, geborduurd met goud en zilver, juweelen, boekverkoopers waar en snuisterijen, ingevoerd; offchoon de regten op eenige dezer artikelen aan een uitdrukkelijk verbod van invoer gelijk stonden. De uitvoer naar Frankrijk bestond uit katoenen en wollen stoffen, staal- en aardewerk. De balans was steeds ten voordeele

van

van Engeland. Het eerste handelstraktaat werd in 1786 gesloten, en vestigde eene volkomene gelijkheid van handelsvoorregten tusschen de onderdanen der wederzijdsche contractanten, in derzelver Europeesche staten, met opheffing of vermindering van verscheidene regten. Het traktaat moest 12 jaren duren, maar stierf ter helfte daarvan eenen onnatuurlijken dood (*).

Uit Spanje ontvangt Grootbrittanje brandewijn, wijn, olie, gedroogde, ingemaakte en andere vruchten, wol, indigo, cochenille en andere verfstoffen, kurk, gemunt goud en zilver. De invoer van den Britschen kant is daarentegen tin, lood, katoenen en wollen stoffen, linnens, zoute visch, gewerkt ijzer en ander metaal, kramerij, enz. De balans is ½ miljoen P. St, ten voordeele van den Britschen handel. Het traktaat met Spanje van 1783 geeft wederzijdsche vrijheid van handel in de Europeesche staten.

De invoer uit Portugal in Grootbrittanje bestaat uit 60,000 pijpen wijn van Oporto, en 18,000 dito dito van Lissabon, gedroogde, ingemaakte en andere vruchten, zout en kurk, gezamenlijk ten bedrage van 1½ miljoen P. St. De uitvoer in manufacturen weegt na genoeg tegen dezen invoer op. Een Traktaat, met den Prins Regent van Portugal in 1810 gesloten, opende de Portugeesche volkplantingen voor den Britschen handel; en

(*) Vergelijk *bladz.* 196 van het *II deel.*

en de onderdanen van Z. Grootbrittannische Majesteit werden er met de Portugezen op gelijken voet gesteld; uitgezonderd ten aanzien van brazilichout, tabak en stofgoud, dat van daar alleen door Portugezen mag worden uitgevoerd.

Uit Italie trekt Engeland ruwe zijde en zijden garen, eenigen wijn, olie, zeep, vruchten en ansjovis. Het zendt derwaarts, tin, lood, leder, zoute visch, *Oostindische* goederen en manufacturen. De balans is 50, of 60,000 P. St. ten voordeele van Engeland.

De handel van Grootbrittanje op de Turksche staten heeft, zoo als wij elders reeds hebben opgemerkt, grootelijks afgenomen, voornamelijk uit hoofde van de mededinging der Franschen, wier lakens, om derzelver ligtheid en kleuren, meer in den Oosterschen smaak vallen, en de Engelsche genoegzaam verdrongen hebben. De algemeene verarming van het Turksche rijk heeft er voorts het vertier van vreemde goederen doen afnemen. Men voert derwaarts lakens, katoenen en zijden stoffen, van Suratte en Bengale, katoenfluweel, manufacturen van Birmingham en Sheffield, aardewerk uit Staffordshire, enz. Men ontvangt uit de Turksche staten ruwe zijde en katoen, tapijten, vruchten, droogerijen, vellen en koffij van Mocha. De handelsbalans is 150,000 P. St. ten nadeele van Engeland.

De eerste staats- en handels-betrekkingen met Turkije begonnen in 1581, toen Koningin ELIZA-

ZABETH eene Levantsche compagnie oktrooijeerde, en een Ambassadeur naar Konstantinopel zond. Met uitzondering van het Gezantschap alhier, zijn de Britsche handelsagenten in de Turksche staten gemeenlijk Grieken of Joden, die door de Compagnie zeer slecht besoldigd worden (*), en het krediet der natie, welke zij vertegenwoordigen, weinig ophouden.

Met de Barbarijsche staten drijft Engeland naauwelijks eenigen handel, dan ter bekoming van levensmiddelen voor Gibraltar, en die staten ontvangen de meeste Engelsche koopwaren, welke er derwaarts gaan, van de Joodsche Kooplieden van Livorno. In 1582 traden de Engelschen met die staten het eerste in onderhandeling, ter beveiliging van hunne Koopvaardijvlag. De gemaakte overeenkomsten werden zelden langer nagekomen, dan er in de Middellandsche zee Britsche oorlogschepen bij de hand waren, om de overtreders te kastijden. Ten laatste werd er overeengekomen, dat alle Engelsche schepen, welke naar die zee bestemd waren, van Turksche passen voorzien zouden worden, om allen twijffel aan de echtheid van hunne vlaggen voor te komen, en derzelver veiligheid te bevorderen.

Engelands handel op de Zwarte zee is te gering, om eenige opmerkzaamheid te verdienen.

In

(*) De Vice-Consul op Scio heeft jaarlijks 12 P. St.

In 1803 ſtevenden er ſlechts 7 kleine ſchepen onder de Britſche vlag naar die zee (*).

Van Afrika's Westkust wordt er in Engeland ſtofgoud, ivoor, Senegalgom, was, verfhout, Guineeſche peper, enz. ingevoerd; en de uitvoer derwaarts is zout, brandewijn, grove katoenen; gereedſchappen van ijzer, koper en pinsbek, vuurwapenen, buskruid, hagel en kogels, lood, grof glas- en aardewerk, koralen, enz. Deze handel verſchafte, voor de afſchaffing van den Slavenhandel, waaromtrent al het noodige reeds gezegd is, aan Engeland een jaarlijksch voordeel van tusſchen de 600, en 800,000 P. St.

De handel van Grootbrittanje op Oostindie en China is ook reeds in zoo ver afgehandeld, dat wij hier nog ſlechts de volgende opgave van deszelfs aanwas willen plaatſen:

	Uitvoer naar India, enz. in P. St. berekend. aan geld.	aan goeder.	Invoer in Engeland, in P. St.
In 1614	12,000	24,000	
— 1629	62,490	28,508	108,887
— 1674	320,000	100,000	860,000
— 1683	geld en goeder.	482,147	
— 1689	———	30,239	
— 1690 } — 1709 }	jaarlijks ongeveer	400,000	

Uit-

(*) Nu Odesſa met eene vrije haven beſchonken is geworden, ſchijnen er meer Engelſchen van Maltha of elders daarheen te zullen ſtevenen.

	Uitvoer naar Indie, enz. in P. St. berekend. *aan geld.*	*aan goeder.*	Invoer in Engeland. in P. St.
— 1710 — 1730 jaarlijks	500,000	100,000	1,500,000
— 1731 — 1765	500,000	260,000	2,000,000
— 1766 — 1792	200,000	640,000	4,000,000
— 1793 — 1809	500,000	1,800,000	8,000,000

	Gebezigde Schepen.	Lastaadje.
In 1683	22	10,880
— 1689	2	875
— 1690 — 1709 jaarlijks	10	
— 1710 — 1730 ———	14	6,000
— 1731 — 1765 ———	19	8,000
— 1766 — 1792 ———	39	22,000
— 1793 — 1809 ———	43	37,000

In dit laatste tijdvak mogten bijzondere Kooplieden, op bekomene vergunning, schepen naar Indie zenden (*); zoo als ook in 1812, toen de aanvoer van daar 4,106,000 P. St. bedroeg. In 1810

(*) Zie de *Aanteek.* (T) in het III *deel*, *bladz.* 656.

1810 gebruikte de O. I. Compagnie zelve een aantal van 64 gewone schepen van tusschen de 756 en 1,200 ton, of te zamen van 68,000 ton, en 39 andere van te zamen 22,000 ton. Die gezamenlijke vloot was met 8,000 koppen bemand, maar intusschen ver van aan de Compagnie *in eigendom* toe te behooren (*). Want zij vond een eigenen aanbouw van schepen sints lang nadeelig, en veel *huishoudelijker*, met uitzondering van een of twee eigene schepen, al de overige van bijzondere reeders voor een zeker getal van reizen te huren, door welken die schepen uitgerust, van levensmiddelen voorzien en bemand werden.

Om het gezegde nopens den handel der Hudsons baai en dien van Kanada niet te herhalen, merken wij hier slechts aan, dat de laatste in 1810 voor meer dan een miljoen invoer in Engeland opleverde, zijnde:

Producten van grond en bosschen	942,324 P. St.
Bont, enz.	120,503
zamen	1,062,827
De uitvoer naar Quebec beliep in dat jaar, ook naar de Tolhuis opgaven	972,837
De uitvoer naar Terre neuve. .	377,735

De

(*) Dit gelieve men bij het gezegde op de vorige blads. 130 in acht te nemen.

De uitvoer uit het moederland naar het gezamenlijke Britsche Noordamerika op het vaste land was, ook volgens de Tolhuisopgaven, en dus ten minste 40 percent beneden de wezenlijke waarde:

	Britsche producten en manufact.	Buitenl. en Kolon. waar.	zamen in P. St.
In 1809	1,484,383	263,733	1,748,116
— 1810	1,578,464	266,095	1,884,559
— 1811	1,658,581	251,158	1,909,689
— 1812	1,134,987	284,032	1,439,019

Naar de Vereenigde Staten van Noordamerika gaat er uit Engeland jaarlijks voor tusschen de 3 en 4 miljoen P. St. aan manufacturen. Men ontvangt van daar terug katoen (200,000 balen), tabak, enz. (*)

Naar de W. I. eilanden zenden Grootbrittanje en Ierland fabriekgoederen voor de blanken en Negers, gezouten vleesch en visch, boter, kaas, enz.

Met den Britschen handel op Westindie stond het in 1802, naar de Tolhuisopgaven, als volgt:

Invoer van de Britsche eilanden	6,944,142 P. St.
——— bemagtigde Koloniën	3,460,868
——— het verdere West-Indie	352,278
	10,697,248

Uit-

(*) Vergelijk *bladz.* 271 *en volg.* van het IV *deel*, en onze *Aanteekening* aldaar.

Uitvoer van Britfche producten en manufacturen	3,485,801
——— Ierfche producten en manufacturen	196,949
——— vreemde koopwaar .	133,389
	3,816,139

Welk deel verfchillende plaatfen der vereenigde Koningrijken aan den handel op Westindie hebben, blijkt uit de volgende lijst der fchepen, die van daar in 1804 binnen kwamen:

In Grootbrittanje te		
London	326 fchepen van	104,312 ton lastadje
Liverpool, Bristol, Lancaster	188 ———	52,009
Glasgow, Greenock	84 ———	17,932
In Ierland te		
Dublin	29 ———	6,526
Cork	18 ———	2,403
Belfast	3 ———	610
Waterford	2 ———	144
	650	181,934

De O. I. Compagnie, welker invoer van thee reeds is opgegeven (*), heeft in de laatste jaren van 50, tot 100,000 centners Bengaalfche fuiker jaarlijks ingevoerd. De invoer daarvan in de ver-

(*) Zie de *Aanteek.* (II) III. *deel*, *bladz.* 657, 658.

vereenigde Koningrijken; de wederuitvoer van daar, enz. bedroeg, volgens de Tolhuisopgave, in centners:

Jaren	Invoer	Wederuitvoer	Inl. consumpt.
1771	1,425,874	179,404	1,246,470
1787	1,926,791	199,298	1,727,493
1804	3,248,726	1,090,090	2,158,636

*Van deze consumptie greep er $\frac{13}{14}$ in Grootbrit-*tanje plaats, en $\frac{1}{14}$ in Ierland. Hier werden er in 1804, van 163,466 gallons rum, die er aangebragt worden, 66,000 verteerd; en de vertering, wederuitvoer en invoer van dit artikel in de vereende Koningrijken was, in gallons:

Jaren	Invoer	Wederuitvoer	Inl. consumpt.
1771	2,611,469	1,311,130	1,300,339
1787	2,309,244	1,467,990	841,254
1804	2,785,316	1,160,846	1,644,470

De invoer, enz. van koffij bedroeg in 1802—1804, jaar door jaar genomen, in centners:

	Invoer	Wederuitvoer	Inl. consumpt.
Grootbritt.	200,782	139,445	7,337
Ierland . . .	2,232		2232

Van katoen was de invoer, in 1802 en 1803, door elkanderen genomen, jaarlijks in:

Grootbrittanje	10,224,065	Pond
Ierland	548,933	

welk alles in de fabrieken der vereenigde Koningrijken werd verbruikt.

De regtstreeksche handel van Grootbrittanje op Portugeesch en Spaansch Amerika, is zoo

 on-

ongewis, en vaak zoo gering, dat wij ons met geene berekening daarvan willen ophouden.

Wij voegen hierbij nog slechts de volgende, ingezamelde berigten nopens den handel van Grootbrittanje, de Tolhuis ontvangst, enz.

	Uitvoer in P. St.	Tolhuisopgaven.	Tol
Jaren.	Engeland.	Schotland.	in P. St.
1663 } 1669 }	2,043,043		390,000
1688	4,086,087		551,141
1700	6,045,432		1,474,861
1715	7,274,025		1,588,162
1726	7,891,739		1,621,733
1736	9,993,352		1,492,009
1750	12,599,112		1,565,942
1760	14,694,970	1,086,205	1,969,934
1770	14,266,654	1,727,917	2,546,144
1780	11,677,417	981,199	2,723,920
1790	18,884,716	1,235,405	3,782,822
1800	40,805,950	2,346,069	6,799,755
1809	45,918,663	4,383,106	10,289,807
1810	41,129,620	4,740,239	10,871,273

	1811	1812	1813
Uitvoer uit Engel. alleen, Tolhuis opg.	45,869,867	32,409,770	43,241,532
Uitvoer uit Grootbritt. wezenl. waarde	65,560,431	46,506,393	63,455,314
Invoer in Grootbr. wezenlijke waarde	69,931,429	48,[illegible],186	46,583,396

De

De wezenlijke waarde van het uitgevoerde uit Grootbrittanje in 1809 werd dus berekend:

Naar het Noorden van Europa, Nederland en Frankrijk . . .	14,574,983 P. S.
—— Spanje . . . . , . . .	3,035,045
—— Portugal	1,124,098
Gibraltar, Maltha, Sicilie, en de Levant	8,456,211
Ierland, de eilanden Man, Guernsey en Jersey	7,565,599
Azie	2,999,440
Afrika	976,872
Vereenigd Noordamerika . . .	7,460,768
Britsch en Spaansch Amerika, en Westindie	19,833,696
Gezamenlijke uitvoer	66,817,712
Invoer ook wezenlijke waarde .	52,133,063
Voordeelsbalans	14,684,649

Omgezette gelden, in den vermelden buitenlandschen handel, aan uit- en invoer in 1809:

Volgens het bovenstaande . . .	119 miljoen.
in den kusthandel . , ...	60
—— binnenlandschen handel	120
waarde der gebruikte schepen .	25
vrachtgelden tegen 5 P.St. per ton	11
nog aan allerlei	10
Gezamenlijk in 1809 omgezet .	345 milj. P. St.

Vergelijking van den handel van Engeland en Schotland in 1810, met opgave der wezenlijke waarde van den uit- en invoer in P. St.

	Uitvoer.			Invoer.
	Britsche koopwaar.	Vreemde goederen.	zamen.	
Engel.	22,455,561	18,350,389	40,805,950	28,357,814
Schotl.	1,848,723	497,346	2,346,069	2,212,790
	24,304,284	18,837,735	43,152,019	30,570,604

Uitgevoerde Britsche manufacturen, naar de Tolhuisopgaven der waarde in P. St.

Wollen stoff.	2,561,666	4,323,464	5,056,738
Andere fabriekgoeder.	2,690,066	6,245,304	10,744,092
	5,251,732	10,568,768	15,800,825

Lastaadje der gezamenlijke in Grootbrittanje tot den bovengemelden uitvoer van goederen uitgeklaarde schepen:

Jaren.		Ton lastaadje.		
1663 1669	Britsche	95,266	Buitenland.	47,634
1688		190,533		95,267
1700		273,693		43,635
1715		421,431		26,573
1726		432,832		23,651
1736		476,941		26,627
1750		609,798		51,386
1760		540,241		107,237
1770		806,495		63,176

Ja-

Jaren.		Ton Lasmaatje.		
1780	Britfche	781,286	Buitenl.	154,111
1790		1,424,912		148,999
1800		1,445,271		685,051
1809		1,531,552		699,750
1810		1,624,274		1,138,527

Openbare Handels-Compagnien, en verdere inrigtingen ten behoeve van den Zee-handel.

Wij hebben de opkomst en vorderingen der Britfche O. I. compagnie, tot na de bemagtiging van een groot deel van haar tegenwoordig grondgebied in Azie, afgefchetst (*). Vervolgens zijn de zaken dier Compagnie het onderwerp van menigvuldige Parlementsdeliberatien geworden, en heeft men ze door verfcheidene Staatakten geregeld. In 1773 werd er bepaald, dat men, om eene ftem in de vergadering der Actiehouders te hebben, in plaats van een aandeel van 500 P. St., er ten minste een van 1000 P. St. bezitten moest, en een van 2000 P. St. om tot het Collegie van Directeuren te kunnen worden benoemd. Tenzelfden tijde werd de aanftelling van den Gouverneur Generaal en Raad van Bengale aan de Kroon opgedragen.

In 1783 werd er door eene Parlementsakte een Bureau van Controle voor de Indifche zaken opge-

(*) In het III *deel*, *bladz*. 265 — 286.

gerigt, welks zes leden door de Kroon benoemd worden, en het oppertoezigt over de burgerlijke, militaire en financiele, zaken der Compagnie in Oostindie, maar geene inzage in hare handelsverrigtingen hebben.

In 1786 werd de Compagnie gemagtigd, om haar kapitaal tot 4 miljoen P. St. uit te breiden, en in 1793 ontving zij verlof, om zulks tot 5 miljoen te doen, mits zij van toen af 500,000 P. St. jaarlijks, in plaats van 400,000, aan het Gouvernement uitkeerde (O). Haar oktrooi werd toen, zoo als reeds vermeld is, even als in 1773, voor 20 jaren vernieuwd; en het zenden van schepen naar Indie werd, onder gemaakte bepalingen, aan bijzondere Kooplieden toegelaten; maar deze toelating ontving, bij de jongste vernieuwing van het oktrooi, veel meer uitgebreidheid. De handel op China verbleef intusschen bij uitsluiting aan de Compagnie.

De voornaamste schikkingen en bepalingen, welke er toen gemaakt werden, waren: 1) dat er geen schip beneden de 350 ton voor bijzondere rekening tot den Indischen handel gebruikt zou worden; 2) schepen voor bijzondere rekening mogen naar geene plaats tusschen den Indus en Malacca stevenen, noch naar eenig aan de Compagnie toebehoorend eiland, zonder verlofbrief van haar; en daarvan voorziene schepen mogen enkel naar Bombay, Madras, Calcutta en het Prins van Wallis eiland, zeilen. Om andere

tus-

tusschen beide liggende plaatsen te bezoeken, heeft men zich van eenen bijzonderen verlofbrief van het Collegie der Directeuren te voorzien; 3) geen schip voor bijzondere rekening mag zich naar eenige plaats, die tusschen 64° en 150° O. L. ten Noorden van 11° Z. Br. ligt, begeven, zonder een verlofbrief van het Bureau van Controle te hebben bekomen.

De havens, uit welke er schepen voor bijzondere rekening naar Oostindie mogen worden gezonden, zijn, volgens een bevel van den Koning in zijnen Raad, London, Liverpool, Bristol en Hull.

De handelszaken der Compagnie staan ganschelijk onder het bestuur van zulk een Collegie, of dusgenoemd Hof (*Court*), van vierentwintig Directeuren, als aanvankelijk het onverdeelde opperbewind over alle zaken der Compagnie voerde. Van deszelfs leden gaan er jaarlijks zes af, welker plaats door de algemeene vergadering der houders van Actien bij geheime stemming wordt vervuld. De Directeuren kiezen uit hun midden een Voorzitter en Vice-President, en vormen Committees voor de verschillende takken van Compagnies zaken.

De Zeedienst der O. I. Compagnie verschaft geenerlei uitzigt op spoedige bevordering of verrijking; al verwekt men ook de grootste belangstelling door aanbeveling of anderzins. Men moet zeer jong in dienst treden, en kan niet dan bij

trapswijze opklimming, waarmede, onder de gunstigste omstandigheden, 10 à 15 jaren verloopen, tot het commando van een schip geraken, dat alsdan nog tusschen de 5000 en 10,000 P. St. kost, en welks voordeelen zeer ongewis en verschillend zijn. Dezelve zijn van de hoeveelheid der goederen, welke men voor eigenen handel medeneemt, afhankelijk, en van de gesteldheid der Indische markten voor die goederen, van de gelegenheid, welke men erlangt, om verschillende markten te bezoeken, van de passagiers, die men aan boord krijgt, enz. Eene reis naar Bombay en China is gemeenlijk de voordeeligste.

De Hudsons baai's Compagnie werd, zoo als reeds gemeld is (*), in 1670 opgerigt. Derzelver eerste fonds was slechts 10,500 P. St. in 100 Actien verdeeld; doch dat fonds is naderhand vergroot, en wordt thans ongeveer 110,000 P. St. geacht te bedragen, en onder niet meer dan 50 of 60 Actienhouders te berusten. De zaken worden door een Gouverneur, een Vicegouverneur, en zeven Bewindhebbers, waargenomen. Elke faktorij heeft een Gouverneur, die voor 3 of 5 jaren aangesteld wordt, en jaarlijks 150 P. St. en percenten van de opgezamelde vellen geniet. De Vicegouverneur, Doctor, en Schipper van het handelsvaartuig, vormen den raad van dien Gouverneur. De verdere beambten zijn Schrijvers, die

(*) Zie het IV *deel*, *bladz.* 154.

die jaarlijks 15 of 20 P. St. trekken. De bedienden, die men veelal van Hitland noemt, trekken slechts 5 P. St.; maar allen gezamenlijk worden van levensmiddelen voorzien. Men berekent de gezamenlijke uitgaven aan de faktorijen en forten op meer dan 20,000 P. St. jaarlijks. Intusschen worden de omstandigheden en speculatien van deze Compagnie, nooit ter kennis van het publiek gebragt. Verscheidene schrijvers hebben haar als eene, voor het algemeen welzijn nadeelige, hinderpaal voor uitbreiding van den handel op de omstreken der Hudsons baai afgeschilderd. (*)

De reeds vermelde *Compagnie van Kooplieden, die op Afrika handelen*, zoo als men deze associatie noemt, werd bij hare oprigting in 1751 belet, als Compagnie handel te drijven, en eenig fonds daartoe bijeen te brengen. Elk lid drijft zijnen handel op zich zelven; en, ter bekoming van het lidmaatschap, en gevolgelijke vrijheid, om in den Afrikaschen handel te deelen, heeft men slechts 40 schellingen tot het fonds bij te dragen, waaruit de dusgenoemde Compagnie hare bewindskosten vindt. Tot onderhoud van de vestingen in Afrika worden er haar van tijd tot tijd sommen door het Parlement toegestaan, en zij

(*) Zij brengt, om den voorraad niet uit te putten, slechts weinig bont aan de markt, en verkoopt hetzelve nu zoo duur, dat zij daarop 2000 ten honderd gezegd wordt te winnen.

zij is wegens derzelver duchtige aanwending bij het Parlement, en den Cursitor Baron van den Exchequer, verantwoordelijk.

Haar bewind wordt door een Handelsbureau gevoerd, dat uit negen jaarlijks gekozene leden bestaat, van welke er drie te London, drie te Bristol, en drie te Liverpool, benoemd worden.

Zij moet niet met het Genootschap verward worden, dat in 1791 tot den aanleg van Kolonien op Afrika's Westkust aangelegd werd (*), en den naam van de *Sierra Leones Compagnie* bekwam; nopens hetwelke er hier nog te melden staat, dat hetzelve, lang voor den afloop van het Oktrooi, in 1810 opgeheven werd, en 7 jaren tijds tot vereffening van deszelfs zaken bekwam, terwijl het bestuur over deszelfs volkplanting door het Gouvernement aanvaard werd.

De Engelschen, die op Rusland handelen, vormen soortgelijk eene Compagnie, als de laatstgenoemde, en mogen ook met geene gemeenschappelijke gelden handel drijven. Tot hun fonds, waaruit de vermelde faktorij te Petersburg, en een Gouverneur, vier Consuls, enz. onderhouden worden, wordt er door elk, die lid begeert te worden, 5 P. St. bijgedragen, en het lidmaatschap staat voor alle Onroomsche Engelschen open.

De Hamburger Compagnie is de oudste van alle

(*) Zie *bladz.* 69 *en volg.* des *derden deels.*

alle Engelsche Handelsmaatschappijen, en ontstond reeds in 1296. In 1579 werd er eene Oostlandsche Compagnie opgerigt. Beide bestaan thans nog slechts in naam (*).

De Levantsche Compagnie (*Turkey Company*) dreef haren handel in het eerste bij uitsluiting. Thans kan elk, die 20 P. St. betaalt, lid van haar worden; en handelen hare leden afzonderlijk, of met kleine *Compagnieschappen*, op de Levant en Turkije. De Ambassadeur bij de Porte wordt op aanbeveling van haar aan de Kroon benoemd, en nevens de Consuls, Vice-Consuls, enz. door haar besoldigd. De gelden daartoe komen uit regten, welken zij, volgens hare keuren, op den uit- en invoer van hare leden heft, doch welke, uit hoofde van de reeds vermelde kwijning van den Turkschen handel, zoo ontoereikende zijn, dat de besoldiging, zoo als ook reeds gemeld is, allerbekrompenst, en de Compagnie nogtans tot het verzoeken van bijdra-

(*) De Oostlandsche (*Eastern*) Compagnie diende tot den handel op de Oost- en Zuidzijden der Oostzee. Zij mogt geld slaan, en hare munt werd *Easterling* genoemd, van waar *Sterling*. De Hamburger Compagnie erlangde, ten tijde der oprigting van die andere, te Hamburg eene faktorij; zie het I *deel*, *bladz.* 433, en vergelijk WENDEBORN, *Staat van Grootbrittanje*, I *deel*, *bladz.* 239 *en volg.* waar de voorregten dier faktorij den Schrijver aanleiding tot bittere klagten geven.

dragen van het Parlement genoodzaakt is. Hare zaken worden door een Gouverneur, Vice-Gouverneur en vijftien Directeuren, bestuurd. De gezamenlijke schrijvers over den handel achten haar nutteloos, en willen, dat zij vernietigd behoort te worden (*).

De Zuidzeesche Compagnie sproot daaruit, dat het Gouvernement, tijdens de regering van Koningin ANNA, onvermogend was, om de kosten van den oorlog tegen Frankrijk te voldoen. Er werden hierom ten behoeve der Marine schulden gemaakt, die ten laatste 9½ miljoen P. St. bedroegen. Nu vormde men het ontwerp, om de gezamenlijke schuldeischers tot eene Compagnie te vereenigen, welke van het Gouvernement op de gezegde som jaarlijks 6 percent interest ontvangen, en voorts gemagtigd worden zou, om op de Zuidzee te handelen; en die Compagnie werd in 1710 geoktrooijeerd, onder den titel van *Gouverneur en Compagnie van Grootbrittannische Kooplieden, die op de Zuidzee handelen.* Het kapitaal groeide daarop aan tot 10 miljoen P. St. In 1720 ontving de Compagnie het voorregt van, bij uitsluiting van andere Britsche Kooplieden, op gansch Zuidamerika, van den Orono-

(*) Vooral nu Malta aan den Britschen handel, zou de Compagnie hem niet langer bond, gelegenheid geven zou, om in Turkije tegen de Fransche en andere mededinging op te werken.

noque af genomen, en voorts ook op de Westkust van het Spaansche Noordamerika, te handelen. Alleen bleef Suriname en Brazilie voor den Britschen handel over het algemeen, voor zoo veel dit van het Britsche Gouvernement afhing, ontsloten. De Compagnie werd voorts gemagtigd, om haar fonds te vergrooten. Tegen de verleening van de gezegde voorregten, verminderde het Gouvernement den interest van deszelfs voorgemelde schuld tot 5 percent; en zulken interest betaalde hetzelve aanvankelijk ook van andere Staatsschulden, die de Compagnie bij de vergrooting van haar fonds aankocht (*); daar het handelen op de afgebakende kusten van Zuid- en Noordamerika zich bij licences bepaalde, welke de Compagnie aan schepen gaf, die zulken handel beproeven wilden; uitgezonderd evenwel het leveren van slaven aan de Spaansche kolonien, waarvan elders reeds is gewaagd. (†) Toen dit ophield, bepaalde de handel der Zuidzee-compagnie zich enkel tot een deel der Britsche staatsschuld.

Groot,

(*) Het fonds vergrootte zich tot 37,802,483 P. St. en de Actien werden ten laatste tegen 1000 percent verkocht. Kortom het was een tweede Missisipi-compagniesfonds, welks val geweldig was; waarna het Gouvernement de interesten der daartoe behoorende staatsschulden in 1727 tot op 4 percent verminderde.

(†) Op *bladz.* 39 en 40 des *derden deels.*

Grootbrittanje heeft Consuls Generaal

te Stockholm,	in Turkije,
— Petersburg,	te Algiers,
in Holland,	— Nieuw York,
te Lissabon,	in Brazilie;

en Consuls

te Konigsberg,	te Oporto,
— Antwerpen,	— Faro,
— Bordeaux,	op de Vlaamsche eil.,
— Le Havre de Grace,	— Madera,
— Nantes,	te Smyrna,
— Barcelona,	in Egypte,
— Alicante,	te Aleppo,
— Valencia,	op IJsland,
— Malaga,	te Nieuw London,
in Biscaye,	— Buenos Ayres,
op de Balearische eil.,	enz.

Zelfs eene enkele optelling der in kracht zijnde Parlementsakten, ter bescherming en aanmoediging van Koophandel en scheepvaart, zou ons ver buiten de grenzen van ons bestek voeren; en men zal ons te meer veroorloven, dezelve voorbij te gaan, daar zij veelal enkel voor bijzondere belanghebbenden in de bestiste zaken gewigtig zijn. De wetten tegen het smokkelen zijn voornamelijk tot het bouwen en tuigen van schepen betrekkelijk, om voor te komen, dat de smokkelaars de

Ko-

Koningsfchepen en Tolhuisvaartuigen niet ontzeilen, zoo zij door dezelve aangetroffen worden (*).

De Quarantaines van verdachte fchepen zijn door gebijzonderde Parlementsakten geregeld, en op alle overtreding van die wet ftaat de doodftraf.

De oude barbaarfche voorfchriften, ten aanzien van fchipbreuk lijdende fchepen, zijn over het *geheel afgefchaft. Volgens de oude ftatuten* mogt geen fchip, van hetwelke er eenig mensch, ja een hond, of eene kat, levend aan wal kwam, voor goeden prijs verklaard worden; maar hetzelve moest aan den eigenaar worden uitgekeerd, zoo hij binnen een jaar en dag opkwam. Anders verviel het aan den Koning, of de leenroerige Heeren van het grondgebied. Dezelfde ftatuten maakten onderfcheid tusfchen op ftrand gezette, of aangefpoelde, fchepen en goederen, en andere op of in zee gevondene, die men deels *jetfam*, deels *flotfam* en *lagan*, noemde.

Jet-

(*) Zeer dikwijls is dit het geval niet; en er wordt zeer veel verboden of zwaar belast goed in Engeland ingefmokkeld. Ten aanzien van dit laatfte benadeelt men, ja, de fchatkist; maar het eigenlijke oogmerk der bezwaring van zulk goed blijft toch in ftand. Deszelfs prijs blijft veel hooger, dan die van foortgelijk inlandsch; daar de fmokkelaars hun hagchelijk bedrijf niet ten voordeele van de koopers, maar van henzelven, oeffenen. Vooral is Hollandsch linnen er zeer duur.

Jetsam waren er goederen, die, over boord geworpen, op den bodem der zee lagen, *flotsam* eveneens over boord geworpene, maar drijvende, goederen, en *lagan* gezonkene, die door eene daaraan vastgemaakte boei aangewezen werden. Naar de thans in kracht zijnde Parlementsakten, moeten alle verongelukte fchepen en goederen, die men niet binnen een jaar en dag opeischt, verkocht worden, en *de koopprijs in* den Exchequer geplaatst, om opgeeischt te kunnen worden. De Sherifs en andere burgerlijke beambten zijn gehouden, om lieden tot het redden van fchepen, menfchen en goederen, op te roepen; en geene anderen, dan die door de Magistraatsperfonen, zoo dezelve bij de hand zijn, daartoe gelast worden, mogen aan boord van geftrande fchepen gaan. Het wegnemen van goederen uit zulke fchepen, het flaan of anderzins mishandelen van fchipbreukelingen, het verhinderen van derzelver komst aan wal (*), of het ontfteken van val-

(*) Dit zou, volgens de nieuwe leer van het Staatsregt, die uit het Fichtiaanfche Duitschland ook in andere landen doordringt, alomme, waar de Oppermagt het goedvond, geoorlofd zijn; en de Oppermagt zou door geenerlei *regt* weerhouden worden, om het, zulks verkiezende, goed te vinden; daar *zij* tot buitenlanders in geenerlei betrekkingen ftaan zou, voor zoo veel zij door geen verdrag met hen verbonden was. Dit alles loopt rond, als men geene Opperfte magt der magten

valsche vuurbaken, om schepen in gevaar te brengen, worde als hoogst misdadig verboden. De noodzakelijkheid van zulke wetten doet de Britsche kustbewoners weinig eer aan; en die van Cornwallis, en eenige deelen van Ierland, waren in der daad, tot op zeer onlangs, in dit opzigt bijkans even groote barbaren, als de onbeschaafste wilden.

Vuurbaken van de grootste *nuttigheid zijnde*, en de kusthandel in het bijzonder daaruit de onmisbaarste voordeelen scheppende, zijn dezelve langs de kusten der Britsche eilanden zeer vermenigvuldigd geworden, en is derzelver inrigting voor en na derwijze verbeterd, dat er daaromtrent niets meer te wenschen overblijft. Aanvankelijk waren het vuren van steenkolen of hout, die ganschelijk voor het weder bloot stonden, en dus dikwijls, wanneer zij juist het noodigste waren, genoegzaam, ja ganschelijk, uitgebluscht werden. Vervolgens bouwde men torens, met

groo-

ten onderstelt, waarvan alle aardsche Oppermagten afhangen, en waaraan deze, hoe vast ook op het nieuwe Staatsregt bouwende, wanneer zij zich moedwillige schennis van het *Grotiaansche regt van vrede en oorlog* veroorloven, grootelijks moeten mishagen, en hunne onderhoorigen, naar het aloude: *delirant Reges, plectuntur Achivi*, met hen doen lijden. Gelukkig laat de onderstelling van een Koning der Koningen, in de harten der Koningen, zich niet ligtelijk uitroeijen.

groote glazen lantarens op dezelve; doch deze besloegen dikwijls derwijze van den rook, dat zij bijkans onnut werden. Ten laatste werden er in 1763 oliëlampen en reverberes ingevoerd, welke men tot de hoogste volkomenheid heeft gebragt.

De vuurbaken, en tonnen, of boeijen, op de ondiepten, staan meestal onder het toeverzigt van het Londonsche Trinity-House, dat onder de regering van HENRIK VIII. werd opgerigt (P), en tevens het opzigt over de loodsen der Theems houdt. De loodsen van Dover en Deal vormen twee geoktrooijeerde korpsen.

De vuurbaken, waarvan wij gezien hebben dat er eenige door bijzondere personen of gestichten opgerigt en onderhouden werden en worden, zijn, te gelijk met de plaatsen, waar men ze vindt, reeds derwijze beschreven, dat wij daarbij nog slechts het volgende willen voegen. Er zijn, behalve die van het eiland Walney, nog eenige weinige, die ook ronddraaijen, en haar licht slechts alle minuten, of alle twee minuten, eenige seconden lang vertoonen. Te Dublin brandt er, behalve het vermelde, nog een tweede; op de Goodwin Sands twee drijvende; zoo als ook op de Galloper Sands. Het vaarwater naar Liverpool wordt aan zee door twee, en verder binnenwaarts door nog twee andere, lichten aangewezen.

De

De visscherijen van Grootbrittanje.

Het visschen langs de kusten van dit land vormt er eenen aanzienlijken tak van nationale nijverheid, en is een der voornaamste middelen ter aankweeking van Zeelieden. Hierom werd er niet slechts in het 26 jaar van GEORGE III. eene maatschappij ter bevordering der Britsche visscherij over het algemeen opgerigt, maar ook in 1810 eene ter vermenigvuldiging van de vischvangst langs de kusten, met een fonds van 500,000 P. St. dat in 5,000 aandeelen is gesplitst. Voorts wordt die vischvangst door de Wetgeving beschermd en aangemoedigd (*), maar zij bereikt echter nog geenszins al de uitgebreidheid, waarvoor zij vatbaar wezen zou.

De haringvisscherij, welke het voornaamste artikel voor den buitenlandschen handel oplevert, wordt van de Oost- en Noordkust des eilands het sterkste gedreven, en wel in zonderheid van Yarmouth en de naburige plaatsen. De booten, of smakken, welke men gebruikt, hebben een verdek,

(*) De visschers genieten eenige persoonlijke voorregten en vrijdom van eenige regten; de uitvoer van visch wordt door gratificatien begunstigd; de invoer van vreemde visch is verboden; die de meeste visch vangen, trekken premien; de visschers schepen ontvangen gratificatien per ton lastaidje enz.

dek, houden 40 of 50 ton, en voeren 6 visschers en 12 werklieden, *capstern men* geheeten. Elke boot heeft 80 of 100 stuks netten, die op de helft van het saizoen, dat van den 21 September tot den 25 November loopt, door andere vervangen worden. Het vak, waar men vischt, reikt van 10 uur ten Noorden van Yarmouth tot aan South Foreland, en van de kust af tusschen de 10 en 15 uur ver zeewaarts in. Elk schip bevat een kuil of put, waarin de visch uit de netten wordt gestort, en er van onderen een groot aantal kleine gaten zijn, door welke het bloed en ander vocht benedenwaarts loopt. Aan elke zijde van dien kuil is er een dusgenoemde *wing* (vleugel). In deze wordt de visch vervolgens overgeschept, terwijl een der werklieden elke schop vol aldaar met zout bestrooit. Daar blijft de visch, tot dat het schip zijne lading van 10 of 12 last binnen heeft, waarmede er soms 2 of 3 dagen verloopen. Dan zeilt men naar Yarmouth, en lost er zijne lading, die er vervolgens gepakt wordt, terwijl het schip zijne vangst herwat. De pakker kaakt nu de visch, wrijft ze geheel met zout, en laat ze eenen nacht uitzijgen. Dan legt hij ze in vaten, en tusschen elke laag visch eene laag zout. Een vat houdt er 1500 haringen, en geldt er op de markt 30 of 35 schellingen. Hiervan trekt de pakker ongeveer 15 schellingen, inzonderheid voor zijn zout, waarvan hij tot elke 3 last haring 1 last gebruikt.

De

De visch, waarvan men bukking maakt, wordt in lagen opeen gestapeld, zoo dat er tusschen elke laag visch eene laag zout komt. Dan laat men ze eenige dagen uitzijgen. Vervolgens wascht men ze af, en rijgt ze met de koppen aan roeden, om ze in een dusgenoemden bukkinghang 4 of 5 weken lang met een bestendig smeulend vuur van eiken wortels door en door te rooken.

De Yarmouthsche haringvisscherij is laatstelijk grootelijks in verval geraakt. Het getal der booten, dat eenmaal 200 was, verminderde er tot 50. Lowestoff voegt gemeenlijk 40 booten bij die van Yarmouth; en Whitby, Staithes, Filey, Runswick, Robin Hoods baai, Flamborough en Scarborough, te zamen 50. Men maakt te Yarmouth van de gezamenlijke visch, die er in een goed saizoen gevangen wordt, ongeveer 100,000 P. St.

Des zomers, van het einde van Mei tot aan dat van Junij, vangen de Norfolksche visschers makreel, welke visscherij aan die van Lowestoff wel eens 10,000 P. St. in een saizoen heeft opgebragt, en driemaal zoo veel aan de gezamenlijke visschers, die zich daarop toeleggen.

Aan den mond der Theems wordt er, door smakken van London, Sandwich, Dover, Folkstone, enz. ook veel haring gevangen, die voornamelijk naar London gaat.

De tweede aanzienlijke haringvisscherij wordt, in November en December, in het Kanaal van

Bristol gedreven. De voornaamste vereenigingsplaatsen plagten Porlock en Minehead te wezen, vanwaar er jaarlijks 3, of 4,000 vaten pekelharing naar de Middellandsche zee gingen; maar wij gelooven, dat de visscherij aldaar grootelijks afgenomen heeft.

Men drijft er van het eiland Man eene, met 400 verdekte booten van tusschen de *6* en *10 ton*, en *6* man elke boot. *Die* visscherij begint in het midden van Julij, te Peel, Castletown en Port Iron. In het midden van Augustus onthoudt zich de visch (*) nevens Douglas, en de visscherij duurt hier voort tot aan het midden van September. Zij brengt veel op. Wij hebben intusschen, ter berekening van haar bedrag, niets, dan de bijzonderheid, dat men er in eenen nacht, de visch tegen 2 schellingen het 100 gerekend, wel eens voor 5,000 P. St. gevangen heeft.

De zeeën, die Schotland van drie kanten bespoelen, leveren het uitgestrekste veld op voor de haringvisscherij; maar tot op zeer onlangs liet men dat veld ganschelijk aan de Nederlanders over. Thans wordt er daarentegen, uit Caithness, van Wick en elders, sterk ter haringvangst gevaren. Men bezigt daartoe 550 schepen en booten, met 2750 koppen, en 150 andere schepen,

(*) Over welker jaarlijksche togten er in de *aanteek.* (N) op het *I deel*, *blads*, 550. gehandeld is.

pen, door elkanderen van 50 ton, brengen het noodige tot de visscherij naar Wick, en halen derzelver opbrengst af. Deze bedraagt jaarlijks 50,000 vaten, ter waarde van 80,000 P. St., als men het vat op 32 schellingen stelt.

In den Fortschen Firth is er veel haring, doch men vischt aldaar slechts met opene booten, *digt aan den wal, en de vangst wordt versch* verteerd.

Aan de Westkust van Schotland gaat men voornamelijk uit Loch Fyne, Loch Ryan, en van Cambletown op het schiereiland Kintyre, ter haringvangst. Het saizoen voor de visscherij van Loch Fyne duurt van Julij tot Januarij. Men bezigt er 600 booten, die elk 4 man voeren. De jaarlijksche opbrengst wordt op 20, of 30,000 P. St. geschat.

De visscherij van Cambletown wordt met buizen gedreven, die, zoo als de smakken van Yarmouth, grootendeels van naburige plaatsen, en voornamelijk uit den Frith der Clyde, komen. Den 12 September verlaten zij de haven, en den 13 Januarij keeren zij elk naar zijnent terug.

Eindelijk vangt men omstreeks het voorgebergte van Caernarvon veel haring, die er gezouten, en voornamelijk door de Ieren van den tegen over liggenden oever afgehaald, wordt. Men vangt er tevens andere visch, inzonderheid spiering en kleine kreeften.

In 1798 werd de gezamenlijke haringvisscherij

 van

van Grootbrittanje (*) gerekend, 1,096 schepen, van te zamen 39,452 ton en 5824 koppen, bezig te houden, en 142,790 vaten panharing, 193,419 dito pekelharing, en 8556 dito bukking, op te leveren.

De visscherij, welke in voordeeligheid het naaste bij de vermelde komt, is die van pilchards, of stroomling. Dit kleinere slag van haring vangen de visschers van Cornwallis en Devonshire, aan welker kusten de visch omstreeks het midden van Julij in groote scholen aankomt. Men vischt er met groote zegens, welke elk door 3 opene booten met 18 man getrokken worden. Er wordt iemand, wien men den *huer* noemt, op de hoogten geplaatst, om de aankomst der scholen aan te kondigen. De visch wordt gezouten, en in vaten gepakt, waarin men ze sterk nederwaarts perst, om er een deel van de traan uit te trekken, dat door eene opening in den bodem van het vat loopt. Tusschen 1747 en 1756 bedroeg de jaarlijksche uitvoer van pilchards, uit de vier havens van Fowey, Falmouth, Penzance en S. Ives, na genoeg 30,000 oxhoofden, elk op 33 schellingen berekend, en dus te zamen na genoeg 50,000 P. St. waardig. In S. Ives baai had men in 1767 op

(*) Van de Iersche is *bladz.* 70 gesproken. Van beide gaat er veel pekelharing over Bremen en Hamburg Duitschland in. De Engelsche bukkingen kent men ook in de Nederlanden.

op eenmaal 7000 oxhoofden, elk 350,000 viſſchen houdende, in de netten. De uitvoer van Fowey alleen bedroeg, voor den jongſten oorlog, jaar door jaar ongeveer 60,000 oxhoofden, voornamelijk naar Italie; maar ſints 1800 werden er van daar ten hoogſte 20,000 oxhoofden pilchards uitgevoerd; en tuſſchen 1807 en 1811 daalde die uitvoer bijkans tot nul. Laatſtelijk heeft men eenige pilchards naar *Westindie* beginnen te zenden; doch de vangst wordt meerendeels, nadat de traan er uit geperst is, op het land tot mest gebruikt.

Het derde ſlag van viſſcherij, dat aan vaste ſaizoenen bepaald is, beſtaat in die van makreel, welke visch van April tot Julij in het Engelſche kanaal groote ſcholen vormt. Men vangt ze met hoek en lijn, of met netten, en alsdan gemeenlijk bij nacht. De voornaamſte zetel dezer viſſcherij is Torbay. Daar drijft men ze met 3 of 400 verdekte booten, die elk een man en 3 jongens voeren, en met nog 100 opene booten. De verdekte booten zeilen met den aanvang der lente uit de baai af, en begeven zich in diviſien naar verſchillende ſtandplaatſen langs de kust, aan weerskanten van Landſend. Van de vangst wordt er ſlechts weinig gezouten uitgevoerd, en verre weg het meeſte wordt te London, Liverpool, Bristol, Exeter, en in andere groote ſteden, versch gegeten.

Voormaals begaf men zich uit de havens van Dor-

Dorsetshire, tusschen Bridport en Portland, ook ter makreelvisscherij, en haalde niet zelden 40,000 visschen tegelijk met een net op; zoo dat men er de makreelen tegen een stuiver het honderd verkocht. Thans geeft daarentegen de visscherij aldaar weinig. Van diegene, welke men aan de Oostkust drijft, is er reeds gewaagd.

De vierde tak van vischvangst aan de kust heet de *blanke visscherij*, en is tot al de kabeljaauwsoorten, als kabeljaauw, leng, schelvisch, koolvisch, wijting, en tot allerlei platte visch, als tarbot, tongen, schol, bot, enz. betrekkelijk. Deze vischsoorten vangt men langs al de oevers van Grootbrittanje, maar inzonderheid in de Noordzee, en tusschen de Hebriden en Hitsche eilanden. Het gene men uit de Noordzee trekt, gaat meestal naar London (*); zoo als ook de kabeljaauw, die men tusschen de Orkneys vangt, en met zout besprengt, op dat zij goed moge blijven.

Van Scarborough gaat men met een groot aantal booten, van den naam van *cobles*, tarbot visschen. Dit doet men met lange lijnen, waaraan er 2500 hoeken derwijze vastgemaakt zijn, dat zij 6 voet van elkanderen af blijven. Deze lijnen laat men, door middel van zware steenen, dwars in den stroom zinken, en men laat ze 6 uur beneden.

Tot

(*) Nevens de kust van Norfolk wordt er veel leng gevangen, en gezouten uitgevoerd.

Tot aan 1700 bezochten de Nederlanders jaarlijks in Mei de Hitsche eilanden, en voorzagen de inwoners van al het noodige tot de visscherij, tegen de versche visch, welke men alsdan ging vangen. Vervolgens zijn de Hitlanders meestal door hunne Landsheeren van het noodige voorzien geworden, en hebben dezen er de versche visch tegen een vasten prijs ingehandeld. Het saizoen voor de vischvangst begint er den 20 Mei, en eindigt den 12 Augustus. Men gebruikt daarbij dus genoemde *yawls*, die er van Noorwegen in planken aangebragt, en op de eilanden ineen geslagen worden. Zij voeren elk 6 man. De lijnen reiken somwijlen 7 mijl ver, en er zijn van 5 tot 5 vadem daaraan hoeken vast. In 1809 bezigde men er 459 vaartuigen en 2754 man. De uitvoer is er jaar door jaar 1,010 ton gezouten visch (voor ⅞ leng, en voorts kabeljaauw, koolvisch, haring, enz.) benevens traan; alles te zamen ten bedrage van ongeveer 25,000 P. St.

De blanke visscherij van de N. W. kust van Schotland wordt tusschen den Frith van Solway en Ysland gedreven. De voorname banken, waarop men vischt, liggen inmiddels tusschen de Wester Hebriden en het vaste land, waar er een overvloed van allerlei blanke visch gevangen wordt.

De gemeenste visch der Britsche zeeën is de wijting, waarvan er zich, vooral in de lente, groo-

groote fcholen aan de kust onthouden. Doorgaans vangt men ze er binnen eene halve mijl van den wal; en men doet zulks met hoek en lijn. Zeeaal vangt men voornamelijk aan de Westkust, en daaronder zijn er alen, die 120 pond wegen.

Tusfchen de Orkneys en Hitfche eilanden doodt men fomwijlen haaijen, welker levers veel traan opleveren, en van welker vellen er ook gebruik wordt gemaakt. Om zeehondenvellen en traan te bekomen, maken de Hitlanders en bewoners der Noordkust van Schotland ook jagt op robben; en men vangt er vele zeehonden in de haringnetten. Dezer levers geven traan, en het vleesch wordt door arme lieden gedroogd gegeten. Er verwarren zich jaarlijks een aantal kleine walvisfchen in de Sounds van Hitland; een derde van derzelver opbrengst is voor hen, die ze afmaken, en de Heerfchappen der eilanden hebben twee derde daarvan voor zich.

De oeftervangst is een voorname tak van nationale nijverheid; offchoon de opbrengst bijkans geheel in het land zelf verteerd wordt. De vermaardfte oeftervisfcherijen zijn in de Swales der Medway, en bij Colchester en Feversham, aan de kust van Hampfhire, omftreeks Portsmouth, Southampton en het eiland Wight, en nabij Tenby in Wallis.

De oefterbanken behooren alle aan zekere Corporatien en Compagniefchappen toe, en er is door Parlementsakten voor derzelver inftandhouding

ding, en de voortplanting der oesters, gezorgd geworden.

De Nederlanders plagten jaarlijks voor 3, of 4,000 P. St. oesters van Feversham en Milton te trekken. Daar nu de eigene oesters dier plaatsen voor de vraag niet toereikende waren, werd er eene menigte speenoesters van elders, zelfs van de Schotsche en Fransche kusten, derwaarts gebragt, en *in de Swale geplaatst. Dit is jong* broedsel van oesters, dat aan stukken steen en hout, schelpen, enz. vastzit (*), die men te gelijk met de oesters ophaalt, en wegwerpt, als men er de kleine oesters afgescheiden heeft. Deze laatste worden vervolgens bij lagen op dusgenoemde bedden aan de oevers der rivieren nedergevlijd, waar zij binnen twee jaren tot oesters van de gewone grootte uitdijen. Dan brengt men ze van daar naar opzettelijk gegravene oesterputten in de moerassen, om ze, voor dat zij verkocht worden, wel te mesten.

De voornaamste oestervisscherij van Schotland is die van Preston Pans aan den Fortschen Frith. Van hier plagt men jaarlijks voor 25,000 P. St. oesters

(*) Het spruit uit het oesterschot, dat, even als het gezegde broedsel, bij de Engelschen *spath* heet, en zich op den bodem der zee aan de gezegde voorwerpen hecht; waarna men rekent dat er zich binnen 24 uren schelpen om hetzelve vormen, en dus kleine oesters ontstaan.

oesters naar London te zenden; maar de banken zijn er derwijze uitgeput, dat die verzending te niete is.

De kreeftenvangst is ook van aanbelang. De meeste zeekreeften vindt men tusschen de Orkneys, in den Fortschen Frith, aan de kust van Northumberland, en aan die van het Kanaal. De kreeftenvangst der Orkneys is thans in handen van eene *Londonsche* Compagnie; en men bedient zich daarbij van smakken met waterkuilen, waarin de vangst wekelijks levend naar London wordt gebragt. Tot het visschen bezigt men 100 booten, die elk 10 man voeren, en de kreeften met netten vangen; en schoon elke kreeft voor de Compagnie slechts op 2 pence te staan komt, geeft zij daaraan jaarlijks 10,000 *P. St.* uit; zoo dat er 1,200,000 stuks kreeften moeten worden gevangen.

Nopens deze visscherij is het bij eene *Parlements*akte verboden, tusschen den 1 Junij en 1 September, aan de kusten van Schotland, eenige kreeft weg te nemen, die beneden de 8 duim lang is.

Onder de visscherijen op de rivieren is de zalmvangst de eenige, welke iets voor den buitenlandschen handel oplevert; en nergens in Europa wordt deze nijverheidstak zoo sterk gedreven, als in Grootbrittanje. Zij begint gemeenlijk den 1 Junij, en eindigt in September; offchoon sommige rivieren het gansche jaar door zalm opleveren.

De

De aanzienlijkste vangst heeft men op de Tweed, en dezelve duurt er van den 10 Januarij tot den 10 October. Er zijn aldaar 41 groote rijën van stalen, benevens eenige kleinere. De gezamenlijke visscherij wordt voor 10,000 P. St. jaarlijks verpacht. Zij houdt 70 booten met 300 man on-ledig. De opbrengst verschilt grootelijks, aangezien men er dan eens 700 visschen in eenen trek ophaalt, en dan eens geen enkelen.

Men zendt de zalm versch naar London (des zomers in ijs gepakt); of zij wordt voor de verzending gekookt en gepekeld. Ook wordt zij ongekookt gezouten, om buiten 's lands verzonden te worden; en wederom andere zalm wordt gezouten en gerookt, en *klipper* genoemd.

De meeste rivieren van Schotland vloeijen even zeer over van zalm, als de Tweed; met name de Forth, de Tay, de Spey, de Ness, de Don, de Devron, enz. De aanzienlijkste visscherij, naast die van Berwick, is intusschen die van de Dee, waar men van den 30 November tot den 8 September vischt, en van waar er veel gezoutene zalm in vaten van 250 pond wordt uitgevoerd.

Vele Engelsche rivieren hebben ook goede zalmvisscherijen, met name de Theems, de Medway, de Tamar, de Ex, enz. Van hier gaat de vangst naar London en Bath. Op de Theems en Medway wordt er tusschen den 24 Augustus en 11 November geen zalm gevangen; en eene Parle-

mentaakte verbiedt, dat men er wegneme, die min dan 6 pond weegt, en regelt den tijd van het visfchen alomme naar dien van het kuitfchieten.

De afgelegene visfcherijen van Grootbrittanje zijn die van Terre neuve en Groenland, en de Zuidelijke walvischvangst. Kort na de ontdekking van Amerika vischten er Denen, Noorwegers, Franfchen, Biscayers en Portugezen, op de banken van Terre neuve. Deze laatften deden zulks in 1578, zoo als reeds opgemerkt is geworden (*), met 50 fchepen van gezamenlijk 3,000 ton, de Spanjaarden met 100 fchepen van 6,000 ton, en de Franfchen met 150 fchepen, doch de Engelfchen nog flechts met 50.

De Engelfche wetgeving moedigde dien tak van nijverheid vervolgens aan, en daarop nam hij fnellijk toe, en hield in 1615 reeds 250 Engelfche fchepen, van te zamen 15,000 ton, onledig. Nu bragt de meerderheid der Britfche zeemagt het hare toe, om de Engelfchen bij die visfcherij fteeds de bovenhand te doen hebben. Inzonderheid werd de ganfche visfchersvloot der Franfchen in 1756 door de Engelfchen onverhoeds weggenomen; zoo als DRAKE dit reeds in 1588 ten aanzien der Spaanfche visfchers had gedaan, die vervolgens niet terug kwamen; terwijl Spanje in 1763 van alle regt op de visfcherij van Terre neuve afftand deed. De meerderheid der Engelfchen bij die

(*) In het II *deel*, *bladz.* 204 *en volg.*

die visscherij wordt voorts door het eigendommelijke bezit van Terre neuve, en de oevers der Golf van S. Laurens, verzekerd; en, ofschoon de Franschen en Noordamerikanen op de banken mogen visschen, zijn het voornamelijk de Engelschen, die het Zuiden van Europa en Westindie van zoute visch voorzien.

Het aantal schepen, dat Engeland naar de Terreneufsche visscherij afzendt, verschilt naar dat het vrede of oorlog is. In de laatste vredesjaren was het middelbare getal 400, van gezamenlijk 36,000 ton; benevens 2000 visschersfloepen van 20,000 ton. De middelbare hoeveelheid van visch, die de Engelschen er vangen, is 600,000 centners, en bedraagt, in vereeniging met de zeehondentraan en vellen, de zalm, die men daaromstreeks vangt, en de traan uit de kabeljaauwslevers, meer dan ½ miljoen P. St. Van de 20,000 man, die er jaarlijks derwaarts gaan, blijven er 8,000 des winters op Terreneuve, om er den noodigen toestel, enz. te repareren.

Het is niet weinig zonderling, dat een Kettersch land bijkans de geheele Catholieke wereld van de visch voorziet, welke dezelve bij haar vasten noodig heeft (*); vooral daar het zout, dat

(*) De reden ligt in de traagheid der Portugezen, de vermelde gewelddadigheden jegens de Spanjaarden, eene gelijktijdige gansche vernietiging van hun zeewezen, en het niet vasten der Engelschen zelven.

dat men tot het inmaken der visch bezigt, voornamelijk uit de Catholieke landen komt. Spanje alleen ontvangt van de Engelschen jaarlijks voor 700,000 P. St. zoute visch.

Ten aanduiding van de uitgebreidheid der Terreneufsche visscherij na den Amerikaanschen oorlog strekke de volgende opgave:

1782	Schepen.	Ton.	Manschap.
Britsche schepen, die vischten . . .	236	22,535	5,790
—— vaartuigen ter afhaling van de vangst	60	6,297	547
—— koloniale schepen	50	4,202	435
Medegebragte sloepen	344		2,606
Sloepen van Terre neuve, enz. . .	1068		

De opbrengst was 447,316 centners zoute visch, 2146 ton kabeljaauwen traan, en voor 3,383 P. St. zeehondentraan en vellen; voorts zalm en stokvisch.

1792	Schepen.	Ton.	Manschap.
Britsche schepen, die vischten . . .	276	18,838	6,607
—— vaartuigen ter afhaling van de vangst	161	21,275	1,319
—— koloniale schepen	57	6,250	327

Me-

1792	Schepen.	Manfchap.
Medegebragte floepen Terreneuffche — }	1997	7,138

De opbrengst was in dit laatfte jaar 551,396 centners zoute visch, 2365 ton kabeljaauwen traan, en voor 11,920 P. St. traan en vellen van zeehonden; voorts zalm en ftokvisch.

Van deze laatfte ging er in dat jaar 1792 naar

het Zuiden van Europa . .	490,514	centners.
naar Ierland	13,209	
— Westindie	42,118	
— Grootbrittanje . . .	19,716	
zamen	465,557	

Zoute visch, op de banken van Terreneuve door Britfche visfchers gevangen en ingemaakt, ging er, in 1800,

naar het Zuiden van Europa	366,379	centners.
— Ierland	1,537	
— Westindie	97,295	
— Grootbrittanje . . .	7,526	
— verfchillende Landen .	10,000	
zamen	482,737	

„De aanmoediging, welke door de wetgeving aan de Terreneuffche visfcherij verleend wordt, is eene gratificatie aan de fchepen, die het eerfte met eene volle lading visch van de banken op Terreneuve aankomen.

De Noordfche walvischvangst der Engelfchen

 voor

voor 1780 is in het vorige, te gelijk met de Nederlandsche, behandeld (*). Het aantal der daarbij gebruikte schepen daalde en rees ook naderhand geweldig, en was in het jaar

1775	105	1788	247
1783	51	1797	65
1784	96	1800	62
1785	153	1811	109

De algemeene opbrengst laat zich uit de volgende tafel van de Hullsche visscherij en derzelver vangst genoegzaam berekenen;

Jaren.	Schepen.	Walvisschen.	Robben.	tonnen Traan.
1806	37	239	1,823	3,382
1808	27	467	571	4,330
1810	34	449	1,259	4,912
1811	42	552	997	4,782

Men trekt van 's lands wege eene gratificatie per ton lastaadje; de invoer van de vangst is vrij van regten; en de manschappen, die tot deze visscherij gebezigd worden, mogen tot 's lands dienst niet worden geprest (Q).

De Zuidelijke walvischvangst heeft eerst laat een aanvang genomen, en wel het allereerste in 1775. In de laatste jaren werden er daartoe tusschen de 40 en 50 schepen gebezigd. Men verzamelt daarbij veel sperma ceti, en eenige amber. In 1809 deed men 41,365 stuks vellen van zeehonden op, die, benevens het voornoemde, en

de

(*) In het II *deel*, *bladz.* 127 *en volg.*

de traan en baleinen, welke men in dat jaar uit den Zuider oceaan in Engeland invoerde, 389,353 P. St. bedroegen.

In 1810 bedroeg het ingevoerde van de Zuidelijke en Noordsche walvischvangst te zamen 566,967 P. St.

De aanmoediging tot de Zuider walvischvangst bestaat in premien op den grootsten invoer van hare opbrengst, en in vrijdom van den presgang voor het daartoe gebezigde volk.

De Britsche Zeemagt.

Daar Grootbrittanje een eiland is, bestaat deszelfs natuurlijk verdedigingsmiddel in eene goede Marine, en dient deze evenzeer, om hare kusten tegen aanvallen te verdedigen, als om haren Koophandel te beschermen.

De geschiedenis der Britsche zeemagt laat zich in drie tijdvakken verdeelen, van welke het eerste de gezamenlijke eeuwen voor Koning HENRIK VIII. bevat; het tweede eindigt met het troonsherstel; en het derde reikt van daar tot op heden.

Offchoon JULIUS CAESAR van geene andere schepen der Britten bijzonderlijk gewaagt, dan van zulke *Coracles*, als reeds in het vorige beschreven zijn (*); echter vermeldt hij, dat zij bij

(*) In het *eerste deel, bladz.* 421, in de *Aanteek.*

bij de gansch anders zamengestelde, en het Romeinsche oorlogsvaartuig in grootte en sterkte te boven gaande, schepen der Veneti van Vannes (†), toen deze door zijne vloot bestreden stonden te worden, een aantal van hunne schepen voegden, die zekerlijk van de door hem als zonderlijk beschrevene booten grootelijks zullen hebben verschild.

Dat Britsche oorlogsvaartuig moet intusschen, te gelijk met dat der Veneti, enz. door CAESAR derwijze vernield zijn geworden, dat men hem daarmede zijnen volgenden gewapenden overtogt naar Brittanje niet betwisten kon, en hij hierom ook niet verder daarvan gewaagde.

Na dat Brittanje vervolgens door de Romeinen bemagtigd was, onderhielden dezen er vloten van hun maaksel, tot beveiliging van de kusten en den handel. Derzelver Opperbevelhebber voert in de *Notitia Imperii* den titel van *Archigubernus Classis Britannicae.*

Toen de Romeinen ten laatste het eiland aan zich zelf overlieten, verhuisden zij met hunne schepen; en de weinige, die zij er mogen hebben achter gelaten, moeten spoedig aan de Frankische en Saksische vrijbuiters ter prooi zijn geworden (*).

De

(†) Zie de *Aanteek.* I *deel*, *bladz.* 570, 571.

(*) De Frankische en Saksische vrijbuiterijen grepen plaats, voor dat de Romeinen Brittanje ontruimden.

Na

De verwarring der Heptarchie was tot herstel der Zeemagt ongeschikt (†), en het was niet voor de regering van ALFRED DEN GROOTEN, dat zij in Brittanje wederom eenig aanwezen erlangde. De eerste vloot, welke die Vorst bijeen bragt, bestond intusschen slechts uit 5 of 6 schepen, waarmede hij 6 Deensche vrijbuiters aantastte en versloeg. Hierdoor aangemoedigd, vermeerderde hij zijne vloot tot 120 schepen, welke hij om het eiland henen op voegelijke standplaatsen verdeelde, waar zij de Denen bij derzelver aankomst of terugtogt aantreffen moesten; bij welk treffen zij gemeenlijk de bovenhand hadden.

Onder de opvolgers van ALFRED nam de vloot niet af, en EDGAR in het bijzonder onderhield eene talrijke zeemagt, welke in drie eskaders verdeeld was. Eenige Engelsche geschiedschrijvers doen het getal der toenmalige schepen van hunne natie tot 3, of 4,000 klimmen; maar er is daarbij, zoo als de Heer HENRY beweert, zekerlijk eene o te veel.

De zwakke opvolgers van EDGAR lieten de zee-

magt

Na dat tijdstip verschenen de Franken in een gansch ander licht, dan vrijbuiters; en de Sakfen, die zich toen welhaast in Brittanje nederzetteden, gedroegen zich ook niet als de zoodanige. Zie (M).

(†) De Sakfen, die er met schepen aankwamen, zullen er vervolgens zekerlijk ook steeds eenige hebben gehad.

magt vervallen; en de Denen kwamen wederom, zoo als voor ALFRED, de kusten ongestraft verwoesten. In 1007 werden de landbezitters gelast, 800 schepen bijeen te brengen. Daar intusschen die magt, uit hoofde van de jaloerschheid en verraderij van hare opperhoofden, verstrooid of vernield werd, stond het land ter bemagtiging voor de Denen open. Vervolgens landde WILLIAM DE VEROVERAAR en met 3000 schepen, onder welke er intusschen ongetwijfeld vele opene vaartuigen waren, daar er bij den overtogt over het Kanaal eenige van dezelve verongelukten.

Van de oprigting der *Cinque ports*, en derzelver verpligting, om schepen ten algemeenen dienste te onderhouden, is er reeds gewaagd. Dit was eenen geruimen tijd lang de eenige scheepsmagt van Engeland; en, als dezelve versterkt moest worden, huurde of preste men schepen van Kooplieden, die alsdan van wegens de Kroon gewapend werden.

Intusschen nam het aantal der schepen sints de komst van den Normandischen overweldiger in Engeland toe; en de vloot, die RICHARD I. naar het Heilige land voerde, wordt door gelijktijdige Geschiedschrijvers voorgesteld, als het vorige van dien aard in aantal, grootte en schoonheid, te bovengaande. Zij bestonden uit 13 van de grootste soort van schepen, *dromones* genoemd, 150 van de tweede klasse, *bussae*, of *buizen*, geheeten, 53 roeischepen, en een groot aantal andere vaartuigen.

Bij den grooten zeeslag tusschen de Engelsche en Fransche vloten, onder de regering van Koning JAN en PHILIPS II, bestond de Engelsche vloot uit 500 schepen, en WILLIAM VAN MALMESBURY beschrijft de Engelsche Zeelieden van dezen nijd, als *boven alle andere, zoo in de kunst der scheepvaart, als in het strijden, uitmuntende* (*). Dit niettegenstaande was het oorlogsvaartuig toen nog *steeds zeer klein*, en voerde het grootste in rang slechts 40 man.

Hierom is er niets bijzonders daarin, dat HENRIK III. tot zijnen togt naar Gascogne 1000 zulke schepen vorderde, en dat EDWARD III. bij het beleg van Calais eene vloot van 700 Engelsche en 38 vreemde schepen had. Deze voerden door elkanderen elk slechts 20 man; en in 1359, toen ED-

(*) Van de krijgslisten, welke men bij de toenmalige gevechten ter zee in het werk stelde, kan men zich uit de volgende een denkbeeld maken. In 1215 verscheen eene Fransche vloot, om aan Prins LOUIS versterking te brengen, aan de kust van Kent, waar zij door eene Engelsche vloot onder PHILIPS D'ALBINEY aangevallen, en met zwaar verlies geslagen, werd, om dat de Engelsche Admiraal, de Franschen den wind afgewonnen hebbende, en met volle zeilen op hen afkomende, hun eene groote hoeveelheid ongebluschte kalk, welke hij opzettelijk daartoe bij zich had, in het aangezigt deed werpen, waardoor zij derwijze verblind werden, dat zij zich niet wisten te verdedigen.

EDWARD met 1100 schepen eenen tweeden inval in Frankrijk deed, bestond die vloot waarschijnlijk uit al de gezamenlijke schepen van Engeland, welke men voor dien tijd ten dienste van den Koning had geprest.

HENRIK IV handhaafde de heerschappij over de naauwe zeeën (*), en tuchtigde de Franschen en Flamingen, die op de Engelsche kusten hadden durven aanvallen, en den handel verhinderen. Onder de opvolgers van dien Monarch verloor de Engelsche zeemagt niets van haren roem. HENRIK V. zegevierde te water en te lande, en schijnt de eerste Engelsche Vorst te zijn geweest, die eenige schepen in eigendom bezat. Bij zijnen eersten aanval op Frankrijk had hij „twee groote en allerfraaiste schepen, die *purperen zeilen* voerden, en waarvan het eene de *Konings kamer*, en het andere de *Konings zaal*, heette."

Onder de lange en rampspoedige regering van HENRIK VI. geraakte Engelands Zee- en Krijgsmagt in verval, en vielen de Franschen op de Engelsche kusten aan, waar zij de stad Sandwich verbrandden. De heerschappij over de naauwe zeeën werd intusschen door den Graaf van Warwick, die tot *Lord High Admiral* verheven werd, herwonnen. EDWARD IV. droeg veel zorg voor de Zeemagt, en viel in 1475 met eene talrijke vloot

(*) Zekerlijk het Kanaal aan weerskanten van de Hoofden, en dat van Ierland.

vloot op Frankrijk aan. Deze Monarch had ook eenige eigene schepen, waarmede hij oorlog voerde, of handel voor eigene rekening dreef.

HENRIK VII. nam het Zeewezen insgelijks ter harte; en, schoon zijn rijk vrede genoot, had hij steeds eene vloot ten zijnen dienste gereed. Het eerste Engelsche *oorlogschip*, in den eigenlijken zin des woords, schijnt onder zijne regering gebouwd, en dat gene geweest te zijn, dat *Harry Grace de Dieu* heette, en 1000 ton groot was. Hetzelve kostte 14,000 P. St., en was waarschijnlijk de eerste tweedekker, zoo wel als het eerste schip met meer dan twee masten; ja het had er vier, zoo als de Indische schepen ten tijde van MARCO PAOLO.

Het tweede tijdvak der geschiedenis van de Engelsche Zeemagt begint met het rijk van HENRIK VIII, toen de Zeedienst het eerste een afzonderlijk beroep werd, en de Admiraliteits-Raad, het Uitrustings-Bureau (*Navy Board*) en de timmerwerven van Deptford, Woolwich en Portsmouth, ingesteld en aangelegd werden. De gezegde Vorst deed scheepstimmerlieden uit Italie komen, om zijne onderdanen in den scheepsbouw te onderrigten; en de regels, welke er op zijn bevel voor de burgerlijke administratie der Marine ontworpen werden, strekken ten grondslage voor haar tegenwoordig bestuur. Intusschen maakten de schepen, die aan de Kroon toebehoorden, nog slechts een klein gedeelte van 's

Lands

Lands Zeemagt uit, daar de lastaadje van 's Konings schepen, tijdens den dood van HENRIK VIII, nog slechts 12,000 ton bedroeg.

Onder de regering van EDWARD VI. bleef de Koninklijke vloot na genoeg op dezelfde hoogte; en zij bevattede, bij den dood van dien Vorst, 53 Koningsschepen, van welke er slechts 28 boven de 80 ton waren, en welker *gezamenlijke* lastaadje niet boven de 11,000 ton liep. Onder het ongelukkige rijk van Koningin MARIA verviel de Koningsvloot, en dezelve bestond bij haren dood uit slechts 27 schepen, van tusschen de 6, en 7,000 ton lastaadje en 3565 man. Zij werd toen jaarlijks 10,000 P. St. geacht te kosten.

ELIZABETH begon, kort na dat zij den troon beklommen had, de Zeemagt te vermeerderen, zoo door opzettelijk schepen daarvoor te bouwen, als door den Koophandel tot den bouw van groote schepen, die des noods ten oorloge toegerust konden worden, aan te moedigen. Ook zij bragt vreemde scheepsbouwers in het land, vulde de tuighuizen met scheepsgoederen, deed ijzeren en metalen geschut gieten, en buskruid vervaardigen. Kortom, zij verwierf zich den titel van *Herstelster der Engelsche Marine, en Souvereine over de Noordelijke zeeën* (R).

Men bleef intusschen nog steeds het meerendeel der Zeemagt, als de omstandigheden zulks vereischten, van Kooplieden huren; en van de vloot van 176 schepen, 31,935 ton, en 15,000 man,

man, die de Spaanſche Armada beſtreed, had de Kroon ſlechts 34 ſchepen, van 12,590 ton, en 6,279 koppen, in eigendom. Het grootſte van deze ſchepen was van 1,100 ton, en voerde 60 of 65 ſtukken geſchut. Bij den dood van ELIZABETH waren de Koninklijke ſchepen 42 in getale, van gezamenlijk 17,055 ton en 8,346 koppen (*), en de uitgaven daarvan waren tot 30,000 P. St. jaarlijks geſtegen.

Vervolgens ging de heerſchappij over de zeeën tot de Nederlanders over. De Spanjaarden werden van dezelve verbannen, daar Frankrijk en Engeland, in de vernedering van het Huis van Oostenrijk juichende, de meerderheid der Republikeinſche Marine zonder naarijver beſchouwden; en, daar de vreedzame regering van Koning JAKOB I. geene bezigheid voor de Britſche oorlogsvloot opleverde, werd dezelve wel niet verwaarloosd, maar ook niet vergroot. Ja het aantal der ſchepen verminderde in der daad, maar zij namen aanmerkelijk in grootte toe, en de vloot beſtond, bij het overlijden van den gezegden Monarch, uit 32 of 33 ſchepen van te zamen 20,000 ton. Er had onder deszelfs regering, en die van

ELI-

(*) In den Amerikaanſchen oorlog ſteeg de gezamenlijke lastaadje der Kapers van Liverpool veel hooger, dan die der Koninklijke vloot ten tijde van ELIZABETH. Die Kapers waren 120 in getale, van 30,787 ton, 1986 ſtukken en 8754 koppen.

ELIZABETH, menige verbettring in het maakfel, tuigen en toerusten, der fchepen plaats gegrepen; waarvan Sir WALTER RALEIGH dus gewaagde: „In mijn eigen tijd is het maakfel onzer Engelfche fchepen zeer verbeterd. Men heeft het nederlaten der ftengen verzonnen. Bij de kettingpomp zijn er andere gevoegd, en bij de zeilen topzeilen, fprietzeilen en andere (*). *Het ligten* van het anker met het fpil is ook nieuw."

KAREL I. vestigde, in zijne regeringsjaren, eene bijzondere zorg op de Marine, en wilde de fchepen vergroot hebben. In 1637 liep de eerfte driedekker, die er in Engeland gebouwd werd, *de Souverein der Zeeën* geheeten, te Woolwich van ftapel (†). Onder deze regering werden de fchepen het eerfte in rangen verdeeld. *Toen de* rebellie uitberstte, beftond de zeemagt uit 42 fchepen van 22,411 ton. De burgerkrijg, die het rijk met bloed verfde, veroorzaakte, *dat* de Marine eenigen tijd lang verwaarloosd werd; en het

(*) De invoering van eenige kleine zeilen op de Fregatten en kleinere fchepen heugt het tegenwoordige geflacht.

(†) Dit fchip was 1637 ton. Het had 5 lantarens, in welker hoogfte er 10 man overeinde konden *ftaan*, 11 ankers, waaronder een van 4000 pond, in de eerfte en tweede laag te zamen 60 fchutpoorten, in de derde 26, van achteren 10, enz.

het was een geweldige slag voor haar, dat Prins ROBBERT in 1648 met 25 schepen doorging.

De krachtdadige maatregelen van CROMWELL verhielpen niet slechts dat verlies, maar bragten zelfs de zeemagt in vijf jaren tijds tot 150 schepen, van welke meer dan ⅓ twee en driedekkers waren. Toen gevoelende, dat een verdeelen van de heerschappij over de zeeën een verlies daarvan wezen zou, kantten de Nederlanders hunne aanmatigingen tegen die der Engelschen, en betwistten zij aan dezen die heerschappij, met een bloedigen krijg, waarbij alles eenigen tijd lang onbeslist bleef, tot dat men eindelijk den strijd opgegeven en om vrede smeeken moest. Nu erlangde men dezen, onder de uitdrukkelijke voorwaarde van de meerdere hoogheid der Britsche vlag op de Britsche zeeën te erkennen (S).

Terwijl deze oorlog onze vloot met bemagtigde Nederlandsche schepen vermeerderde, vergrootte hij ook de kunde der Zeelieden, die bij deszelfs aanvang reeds grooter was geweest, dan te voren; toen de scheepsbevelhebbers veelal edellieden waren, die weinig kennis van den zeedienst hadden, en, met de eer van het krijgsbewind wel te vreden, de schepen door de stuurlieden lieten regeren. Gedurende het bestaan der Britsche republiek waren er daarentegen weinig Edellieden in dienst, en werden de oorlogschepen gemeenlijk door ervarene Koopvaarders gecommandeerd; die, wel is waar, in de saletten, en aan

 een

een Hof, ver te kort zouden hebben geschoten, maar hunne zaak wel verstonden (*). CROMWEL verhoogde de soldij der matrozen, van 19 schellingen per maand tot 24 schellingen; en, toen hij stierf, bestond de vloot uit 3 schepen van den eersten rang, die 100, 80 en 70 stukken voerden, 5 schepen van den tweeden rang, en tusschen de 66 en 52 stukken, 4 van den derden rang, en tusschen de 52 en 44 stukken, 8 van den vierden rang en tusschen de 40 en 28 stukken; voorts 10 van den vijfden en 9 van den zesden rang; in alles 157 schepen, van te zamen 4390 stukken en 21,910 koppen, 400,000 P. St. jaarlijks kostende.

Bij het herstel van den troon werd de Hertog York *Lord Hig Admiral*; en zijne kennis van Zeezaken, en bijzondere zucht voor de Marine, strekte, om haar grootelijks te verbeteren, en door het vergrooten der schepen te versterken. Toen dat eerambt hem in 1673 afgenomen was, werd de vloot verwaarloosd, en het geld, dat het Parlement tot haar onderhoud had bestemd, door den bedorvenen KAREL aan deszelfs vermaken besteed en doorgebragt; zoo dat er bij zijnen

dood

(*) En hierom boven het voorgemelde slag van scheepsbevelhebbers verkieslijk waren, maar echter niet boven de tegenwoordige, in Zeetaktiek en Navigatie beide genoegzaam onderwezene, Zeeofficieren.

dood in 1684 flechts 24 fchepen zee konden bouwen. De overige waren verrot, of hadden de grootfte reparatien noodig, en hiertoe was er in de Tuighuizen niets voor handen. Daar nu JAKOB II, op den troon geraakt, en bijzonderlijk op zijne geliefde Marine lettende, bevond, dat de vloot zich langs de gewone wegen niet liet herftellen, werd het Uitrustings bureau door eene nieuw benoemde Commisfie tot de zeezaken vervangen, welke aan des Konings verlangen zoo uitnemend voldeed, dat men in 1688 reeds 173 fchepen telde, van te famen 101,892 ton, 6903 ftukken gefchut en 42,003 koppen (*). Tevens waren de Tuighuizen overvloedig voorzien.

De omwenteling veroorzaakte een krijg, van het toen te zamen naauw vereende Nederland en Grootbrittanje, tegen het ter zee meer dan ooit magtige Frankrijk, en een aanbouw van Linie-fchepen in Engeland, uit hoofde van welken de Britfche vloot, bij het einde van den oorlog, 323 fchepen, en daaronder 5 driedekkers, bevattede.

In

(*) Gelijktijdig had LODEWYK XIV zijne vloot tot de meest mogelijke hoogte gebragt, en er fcheen tusfchen hem en JAKOB ook anderzins eene overeenftemming te heerfchen, welke niet flechts de Nederlanders, maar al, wat onroomsch was, grootelijks verontrustte, en van den eenen kant JAKOBS onttrooning door zijnen fchoonzoon, van den anderen de herroeping van het Edict van Nantes, te wege bragt.

In 1700 werd het geven van halve soldij bij non-activiteit aan werkelijk in dienst zijnde officieren ingesteld.

Onder de regeringen van ANNA en GEORGE I namen de oorlogschepen in aantal af, maar in grootte toe. Hoe de vloot bij beider overlijden in 1714 en 1727 zamengesteld was, en welke hoogte zij bij de volgende oorlogen beklom, laat zich uit eene tafel opmaken, welke wij, ter aanduiding daarvan, en tot bevordering van een vergelijkend overzigt over den ganschen vroegeren en lateren staat der Britsche Marine hier plaatsen:

Jaren.	Schepen.	Ton lastaadje.	Door het Parlement toegestane mansch.
1521	16	7,260	
1548	53	11,268	7,731
1558	27	6,500	3,565
1578	24	10,506	6,570
1588	34	12,590	6,279
1603	42	17,055	8,346
1624	33	19,400	
1641	42	22,411	
1658	157	57,900	21,910
1675	151	70,587	30,260
1688	173	101,892	42,003
1697	323	waaronder 5 driedekkers.	
1702	272	159,020	40,000
1714	247	167,219	10,000
1727	233	170,862	20,000
1753	291	234,924	10,000

1763

Jaren.	Schepen.	Ton lastaadje.	Manfchap.
1760	412	321,104	70,000
1783	617.	500,781	110,000
1789	452	413,667	20,000

In dit vredesjaar waren er in werkelijken dienst 2 fchepen van den tweeden rang, 15 van den derden, 1 van den vierden, 5 vijftigers, 6 tweedeks vierenveertigers, 31 Fregatten van 39 tot 20 ftukken, eene *oorlogsfloep*, *en verfcheidene* kotters. De gezamenlijke uitgaven aan de Marine beliepen toen flechts 2,328,870 P. St. In het oorlogsjaar 1783 hadden zij daarentegen 7,169,832 P. St. bedragen. Bij den aanvang van den onwentelingsoorlog in 1793 bedroegen zij 3,360,915 P. St. Er waren toen 45,000 koppen in dienst, en de gezamenlijke vloot bevattede 498 bemande en onbemande fchepen van 433,226 ton.

Er werden vervolgens aan de Marine toegeftaan en te koste gelegd:

In 1801	135,000 manfch.	10,821,318 P. St.
— 1806	120,000	17,139,183
— 1813	145,000	14,556,408

Bij die uitgaven kwamen er nog andere, van een op zich zelf ftaand Transport bureau, dat alles beftuurde, wat de transporten, zieke en verminkte zeelieden, en krijgsgevangenen, betrof. Dit nam in 1812 ongeveer 4 miljoen P. St. weg; en het onderhoud der krijgsgevangenen kostte bijkans de helft van die fom.

Den 1 Maart 1815 bestond de Marine uit

	in dienst zijnde schepen, tot formering van Eskaders geschikt.	wachtschepen, en andere, tot prisons of hospitalen dienende.	Te zamen.
Linieschepen	58	7	65
Vijftigers	16	2	18
Fregatten	132	2	134
Sloepen, enz	129	1	130
Kanonneerbrikken	171		171
	opgelegd	op stapel	
Linieschepen	114	21	135
Vijftigers	12	2	14
Fregatten	66	6	72
Sloepen, enz	40	5	45
Kanonneerbrikken	38	2	40

Gezamenlijk oorlogsvaartuig 824; waaronder 200 Linieschepen, 32 Vijftigers, enz.

De soldijtrekkende bevelhebbers, verdere officieren en beambten waren toen:

1 Lord High Admiral, de Hertog van Clarence
24 Admiraals van de roode vlag
24 ———————— witte
21 ———————— blaauwe
27 Vice admiraals van de roode
24 ———————— witte
22 ———————— blaauwe
27 Schout bij nachts van de roode
26 ———————— witte
23 ———————— blaauwe

35 Schout bij nachts boven de jaren
824 Postkapiteins.
39 Kapiteins boven de jaren.
762 Commandeurs.
80 Luitenants op retraite, met den rang van Commandeurs.
3211 Luitenants.
7 ——— Knights van Windsor (*)
668 Stuurlieden.
16 Scheepsdokters.
888 Heelmeesters.
563 ——— van den tweeden rang.
974 Schrijvers.
59 Kapellaans (†)

Om

(*) In 1724 legateerde de Heer TRAVERS eene som, welker aanwending naar zijnen uiterften wil, uit hoofde van den onwil zijner erfgenamen, eerst in 1809 tot ftand kwam. Van dezelve is er nabij het Paleis van Windsor een fraai gesticht opgerigt, voor 7 ongehuwde en kinderlooze Luitenants, die er in eene gemeenschappelijke eetzaal zamen fpijzigen, en voorts elk zijne woning en 60 P. St. jaarlijks hebben.

(†) Dezen titel voeren Geestelijken, die men op in dienst zijnde oorlogschepen van de 4 eerste rangen, even als bij de Regimenten der Landarmee heeft; welke laatsten men, door ze, in overeenkomst met het Duitsch, *Field preacher* te noemen, aan de Methodisten, die in Engeland op de straten en pleinen en het opene veld prediken, gelijk zou stellen. Ook de *Chaplains* zijn intusschen weinig geacht.

Om het veelal tot den oorlogsdienst gedwongene, en vaak onwillige, scheepsvolk in teugel te helpen houden, plaatst men op de Britsche schepen een ontzag verwekkend aantal zeesoldaten; van welker staf- en verdere officieren het getal den 1 Maart 1815 het volgende was:

1 Generaal en chef met rang van Admiraal.
1 Luitenant Generaal ——— Vice admiraal.
1 Generaal Majoor ——— Schout bij nacht.
4 Kolonels ——— Postkapiteins.
5 Kolonels Commandanten.
6 ——— van den 2 rang.
8 Luitenant Kolonels.
8 Majoors.
177 Kapiteins van Compagnien.
16 Tweede Kapiteins.
368 Eerste Luitenants.
332 Tweede Luitenants.

Dit korps wordt in vredestijd genoegzaam voltallig gehouden, om bij oorlog steeds gereed te zijn. De matrozen worden daarentegen even willekeurig afgedankt, als bij oorlog geprest. *Zijn* zij gewond, of krank, verzwakt, of verminkt, dan vinden zij den besten steun bij het reeds vermelde Hospitaal van Greenwich (*) van welk aller-

(*) Aan het einde der zeventiende eeuw door Koning

lerkostbaarst gebouw het onderhoud, benevens de besoldiging van deszelfs bedienden, bestuur, enz. jaarlijks van deszelfs inkomsten 20,000 P. St. wegneemt. Die inkomsten bedragen intusschen jaar door jaar meer dan 150,000 P. St. en spruiten uit het volgende.

6 stuivers per maand van de soldij der matrozen van 's Konings vloot en de Koopvaardij.

Op eenmaal de helft van elke verhooging van de jaargelden der Officieren.

De opbrengst der vuurbaken van North- en South-Foreland, na aftrek der kosten

——————— van vaste goederen

——————— meer dan een miljoen in de Engelsche fondsen.

Zwakke en verminkte Zeelieden worden in het Hospitaal zelf onderhouden, en hetzelve reikt aan andere jaargelden uit, voor wonden, enz.

De Kas van Chatham werd in 1590 opgerigt, uit eene vrijwillige korting van 6 stuivers op de maandgelden van onderofficiers en matrozen in 's Konings dienst, waaruit men een fonds bijeen bragt, om aan onbekwaam gewordene Zee-

lie-

ning WILLIAM en deszelfs Gemalin gesticht, uit vier heerlijke gebouwen bestaande, en daarnevens een allervermaardst Observatorium hebbende, dat zich op een heuvel in het Park van Greenwich hoog verheft, en om de werktuigen, die het bevat, zeer bezigtigenswaardig is.

lieden jaargelden, en ſmartgeld voor wonden, uit te reiken. De jaarlijkſche opbrengst was 75,000 P. St., toen dit fonds omlangs met dat van het Hospitaal vereenigd werd, en het inkomen van dit laatſte ver boven de 200,000 P. St. deed klimmen.

Bij dit Hospitaal komt voorts eene inrigting, zoo men wil, tot het onderhoud en de opvoeding van wel 3000 kinderen van Zeelieden, zoo meisjes als jongens, beſtemd; waarvoor er, bij al de heerlijke gebouwen van Greenwich, in het park aldaar nog een nieuw van den naam van *Naval Aſylum* wordt gebouwd.

Uit vrijwillige bijdragen van Zeeofficiers is er in 1791 een fonds opgerigt, ter gunſte van behoeftige Officiersweduwen en weezen. De Officiersweduwen in het algemeen trekken penſioenen uit het fonds, dat men door middel van korting op de ſoldij der Officieren vormt. De belooning voor gewonde en verminkte Officiers beſtaat uit penſioenen voor hun leven.

De eenige Kweekſchool van Zeeofficiers vindt men te Portsmouth, waar er, behalve de gene, die er voor eigene rekening geplaatst zijn, 15 zoons van Zeeofficieren ten koste van de Admiraliteit gehouden en onderwezen worden. In 1810 voegde men bij die Scheepvaarts-Akademie eene inſtelling tot onderwijs van 12 leerlingen in den ſcheepsbouw, uit welker midden de beambten

voor

voor 's Lands timmerwerven ſtaan te worden genomen (*).

Op dat kunde en hebbelijkheid bij de Britſche Zeeofficiers, gedurende den tegenwoordigen vrede, niet evenzeer verroeſten, als zulks tusſchen den Amerikaanſchen en omwentelingsoorlog maar al te zeer plaats greep, wenscht men, dat de Paketbooten in dienst van het Postwezen, en de ſchepen, die 's Lands Tollen en verdere inkomſten wijd en zijd afhalen, aan de Admiraliteit ter begeving mogen worden opgedragen. De Paketbooten in dienst van het Postwezen (†) zijn de volgende:

3 tusſchen Dover en Calais, waar er dagelijks, behalve des Zondags, eene vaart.

5 ——— Harwich en Holland.

4 ——————————— Cuxhaven.

4 ——————————— Gothenburg.

6 ——— Holyhead en Dublin, waar er dagelijks, behalve des Donderdags, eene vaart.

6 ——— Milford en Waterford, als voren.

6 ——— Port Patrick en Donaghadee.

6

(*) Welk gebruik er ook uit Nederland van die inſtelling wordt gemaakt, vermeldt het *II deel*, *bladz.* 135.

(†) Behalve deze zijn er bij de beſchrijving der kusten en havenſteden nog eenige andere voorgekomen, waarover er van 's Lands wege niet kan worden beſchikt.

6 tusschen Weymouth en de Normandische eilanden. Hier vaart er wekelijks tweemalen eene.

6 ——— Falmouth en Lissabon, elken Dingsdag eene gevende.

7 ——————— de Middellandsche zee, elken derden Dingsdag eene.

2 ———————— Noordamerika, den eersten Woensdag in de maand eene gevende.

5 ———————— Jamaica.

4 ———————— de Leewards, den derden Woensdag in de maand eene.

4 ———————— Suriname, den tweeden Woensdag in de maand eene.

7 ———————— Madera en Brazilie. Deze geven den eersten Dingsdag in de maand eene.

Intusschen kunnen de steeds in dienst zijnde schepen almede vele Officiers in hunne loopbaan houden, en tevens aan onderofficiers en matrozen gelegenheid verschaffen, om bevordering te verdienen en te verwerven. Voor dat gedeelte der vloot vindt men de noodige manschap zonder presgang te ligter, daar er zich bij de wervingen ten dien einde eene *Marine Society* voegt, welke in 1756 te London werd opgerigt. Door deze worden er in oorlogstijd vrijwilligers uit de landmagt toegerust, om als matrozen aan boord van 's Konings schepen te dienen; en zij kleedt en reedt ten allen tijde arme jongens, en vormt daarvan Zeelieden. Het getal der mans en jongens, die

zij

zij gedurende de laatste oorlogen aan de vloot heeft verschaft, klimt boven de 30,000. Hare kweekelingen worden in de eerste plaats naar een schip gezonden, dat tusschen Deptford en Greenwich op de Theems gemeerd ligt, de *Thorn* heet, en groot genoeg is, om 100 jongens te bevatten. Daar worden zij aan het scheepswerk en de scheepstucht gewend, en tevens tot zedelijkheid opgeleid.

Het opperste bewind over de Marine wordt door eenige *Lords Commissioners* der Admiraliteit gevoerd, van welken de Officiers hunne dus genoemde *commissions* (aanstellingen) ontvangen. Dit hooge Admiraliteits Collegie houdt zijne zittingen op de dusgenoemde *Admiralty*, een groot gebouw van tigchelsteen, niet ver van de Westmunsterbrug, met zijn front naar het St James park gerigt, en eene Telegraphe op zich hebbende, welke met andere, te Deal, Portsmouth, Plymouth, Yarmouth, en meer andere havensteden gemeenschap heeft.

Uitnemend wordt er voor de toerusting van 's Konings schepen met de noodige wiskundige werktuigen en zeekaarten gezorgd; en ALEXANDER DALRYMPLE, Opperste van het Geographische bureau der Marine, heeft zich, door even onvermoeide als naauwkeurige werkzaamheden, niet slechts voor Grootbrittanje, maar voor alle zeebouwende natien der gansche wereld, hoogstverdienstelijk gemaakt.

KORT

KORT OVERZIGT

DER

VOORNAAMSTE MERKWAARDIGHEDEN

VAN

LONDON.

Nevens den handel van de hoofdstad der Britsche rijken, uit de thans geheel in het Nederduitsch overgebragte, en bijzonderlijk ook aan het einde merkelijk aangevulde, berigten van den gewis hoogst verdienstelijken Kapitein HINGSTON TUCKEY, de Londonsche haven, dokken, en, toen hij schreef, bestaande bruggen over de Theems, de Admiralty, enz. hebbende leeren kennen, zal men zijnen weetlust ten aanzien dier onvergelijkelijke wereldstad echter nog onverzadigd vinden. Wij meenen althans ons met geene bloote vertaling van des schrijvers allerkortst verslag nopens London te moeten vergenoegen.

Neen, gij eenige op den aardbodem, in wier schoot de Ganges en Indus hunne eindelooze schatten eerbiedig uitstorten, en voor wie Agra en Dehli, even als Hydrabad, Suratte, Seringapatam, Candia en Achem, zich ootmoedig in het stof nederbuigen; terwijl Benares aan zijne

kwee-

kweekelingen het diepſte ontzag voor U inboezemt. Meaco, Jedda en Pekin, weigeren u hetzelve nog wel ſteéds, doch enkel om den onmetelijken afſtand tusſchen haar en u; maar Kairo en Conſtantinopel erkennen, wat gij bij Aboukir voor haar wrocht. Napels, Lisſabon, Amſterdam, Madrid, ja Parijs, vereeren u als eene tweede moeder. Parijs, dat evenzeer voor u onderdoet, als het Keizerlijke Weenen en Petersburg, in grootte en grootschheid, wederom voor hetzelve wijken. Parijs, dat in volkrijkheid reeds door meer dan eene van uwe Indiſche dochters overtroffen wordt, en door dezelve welhaast in pracht zal worden geëvenaard; terwijl uwe heerſchappij nog ſlechts te jong is, om haar vermogen in u evenzeer ten toon te ſpreiden, als die van het oude Rome het hare in de wereldkoningin, van welker luisterrijk overblijfſel het voornaamſte ſieraad zijne wederga reeds in uwen S. Pauls tempel vindt. Uw S. James park gaat welhaast het zoo vermaarde Forum in ſchoonheid en majeſteit beide ver te boven, hoe grootelijks ook de kleur van uwe prachtgebouwen bij die van het Romeinſche marmer afſteke. Daarin vertoont zich een kolenhandel, dien het heelal met u als de moeder van uwe albedwingende Zeemagt eerbiedigt. Een kolenhandel, welks anders niet aanvallig gewoel elke regtſchapene Brit, met uwen TUCKEY, van uwe Black Friars brug even gaarne beſchouwt, als hij op

uwe ijzeren Waterloo's brug vertoeft, welker naam en bouwstof beide hem de geduchte ondoordringbaarheid voor den geest brengen, die uwe slagordes aan het onvergelijkelijke beleid van uwen WELLINGTON te danken hebben. En wat vertoont hem niet uwe London bridge! Terwijl hij van uwe Westminster bridge den hoogst eerwaardigen Abdij tempel, waar men Grootbrittanjes en Ierlands juweelvolle Keizerlijke Kroon op het hoofd uwer Koningen drukt, en insgelijks uwe overoud Kapitool, aanstaart; ziet hij van die andere niet slechts uwen even achtbaren Tower prijken; maar voorts wemelt er voor zijn oog op uwe Theems een talloos heer van gevleugelde schattingbrengers, hoedanig een Rome op zijnen vergoden Tiber nooit ontwaarde. Ó dringt het oog langs uwe Theems verder door naar derzelver benedeneinde; of nadert men langs hare wateren van daar u; aanschouwt men, in het opwaarts stevenen, uw Greenwich, uwe dokken, met al, wat zij en uwe rivier bevatten, en tevens u zelve in al uwe heerlijkheid, dan acht men al, wat Rome en Constantinopel, in derzelver grootsten bloei; al, wat het weleer ook zoo pratte Alexandrie en Babijlon, aan den naderenden vreemdeling verbazends en bewonderenswaardigs aanboden, nevens het tooneel, dat gij oplevert, gering en allezins verdwijnenswaardig. U bewondert men te meer,

daar

daar gij niet slechts dagelijks aanwast (*), maar den hoogstmogelijken top van grootheid nog in geene honderd jaren bereiken zult; bijaldien geen inlandsch gewoel van nietswaardigen de berekening van uwen PITT in duigen doet vallen, of dezelfde thee en rum, die u zoo zeer verrijkt hebben, uw volk niet voor het Zeeleven ongeschikt maken en verlammen. De voorspelling uwer leefregelschrijvers hieromtrent nog ver van hare vervulling ziende, verwachten wij u het oude Rome welhaast ganschelijk naar de kroon te zien steken, en willen wij den Nederlandschen Zeeman, door eene korte ontleding van het gezamenlijke groote in u, van de bedwelming terug doen komen, in welke een min onderscheidenlijk overzigt van het geheel hem doet wegzinken.

Ja, landgenoot! ontvang, bij het geschenk, dat de Londonsche drukpers aan de Nederlandsche, en deze thans aan u, doet, nog de volgende, uit eigene Londonsche bronnen geputte, schets

(*) Evenwel in uitgebreidheid te sterk, daar er tegen het einde van 1814 een groot aantal huizen van London, zelfs op de beste standen, ledig waren en bleven, en verscheidene aanbouwers van nieuwe huizen zich daarmede geruineerd hadden. Iets, waarnaar het inwendige vermogen van London zich intusschen geenszins laat afmeten, dat nog grooter wezen zou, wanneer zoo vele huizen buiten af, die door Maitressen bewoond worden, insgelijks ledig stonden.

schets van Londons merkwaardigheden, en eene voorloopige van Londons lotgevallen.

Na dat de Romeinsche Keizer CLAUDIUS Brittanje onder zijn gebied had gebragt, vestigde er zich aldaar, zoo als in de Romeinsche wingewesten over het algemeen, al meer en meer Koophandel, en werd London welhaast vermeld, als onder NERO's regering wel geene Romeinsche Kolonie zijnde, maar nogtans een groot middelpunt van markthandel; alwaarom eene toen tegen de Romeinen opstaande Britsche Koningin London evenzeer uitplunderde, als de Caninefaten zulks genoegzaam gelijktijdig ten aanzien der kooplieden aan den Benedenrijn deden.

Van die ramp hersteld, werd de stad, denkelijk onder CONSTANTIJN, van muren omringd, welke aan den Noordkant eenen, even beneden het punt, waar de Tower thans staat, aanvangenden, en omstreeks de Black Friars brug eindigenden, halvemaanvormigen kring sloten, en aan den Zuidkant langs de rivier henen liepen. Dus bevestigd, weerstond London, na dat de Romeinen Brittanje verlaten hadden, 90 jaren lang aan de Saksen. Daarna vestigden de Oostsaksische Koningen er hunnen troon. De handel van London schijnt intusschen gedurende de Heptarchie weinig meer te hebben gebloeid, dan toen de

De-

Deenen vervolgens op de Britsche kusten aanvielen. Toen EGBERT de Zeven Koningrijken onder zich vereende, en in den naastvolgenden tijd, staken Winchester, Canterbury en York, als zetels der Monarchie, boven London uit, tot dat deze stad door ALFRED DEN GROOTEN tot hoofdstad van gansch Engeland verheven werd

London had reeds lang voor ALFRED een Bisschop, en denkelijk ook zoo als naderhand een *Portreve*, of Havengraaf. De Londonbrug was denkelijk toen ook reeds aanwezig, ja misschien een werk der Romeinen. Onder de Saksen bouwde men, ten Zuiden van die brug, het dus genoemde *Southwark*, dat aanvankelijk eene vesting ter beveiliging van de brug schijnt te zijn geweest. Daar, waar de Tower staat, stichtte WILLIAM DE VEROVERAAR, tot bedwang der overheerde Londenaars, het eerste een vierkant kasteel, dat deszelfs naam van *Tower* van een der torens van den ouden muur der stad ontving (*), welke toen nog overeinde stond, nadat de muur langs de Theems, voor haar water en den alvernielenden tijd, bezweken was. Een herbouwd overblijfsel van dien toren heet nog heden ten dage, ter vereeuwiging van deszelfs eerste stichting door een Romeinschen Keizer, *Caesars Tower*. Onder

HEN-

(*) De Engelschen onderscheidden zich grootelijks door het geven der namen van oude dingen aan even veel welke op derzelver plaats gebouwde nieuwe.

HENRIK II had London, volgens een gelijktijdigen schrijver, aan de Westzijde twee kasteelen, en een Koninklijk paleis, dat 2 mijl van de stad lag; maar tusschen haar en zich eene groote voorstad van den naam van *het Strand* had. De stad had 7 poorten, en een ongelooflijk aantal Parochie- en Klooster-kerken. Het Graafschap Middlesex, dat HENRIK I haar geschonken had, werd door een *Shirereve*, of *Sheriff*, uit haar midden bestuurd.

Aan RICHARD I. tot deszelfs togt naar het Heilige land eene groote som gelds schietende, ontvingen de Londenaars het voorregt van bij den Portreve, dien de Koning benoemde, jaarlijks twee Sheriffs te verkiezen. Zij veroorloofden zich eene vreesselijke vervolging der Joden, die in hun midden woonden. Onder Koning JAN begon men den Portreve *Maire*, of *Mayor*, te noemen. Onder HENDRIK III velde men een deel van het bosch van Middlesex, ter bekoming van plaats en bouwstof voor groote voorsteden, welker huizen, zoo als de meeste der stad zelve, van hout, en met riet of stroo gedekt, waren. Onder EDWARD I. was de stad reeds zoo als thans in 24 wijken verdeeld, die elk haren Alderman hadden, en eenige burgers tot leden van een Gemeenteraad benoemden. EDWARD III. schonk Southwark aan de burgerij, die reeds lang te voren, ter belooning van hare diensten bij de bemagtiging van Ierland, aldaar het Graafschap Ulster ontvangen had.

In

In 1348 leed de ſtad grootelijks aan de peſt, en in 1381 werd er aldaar door de rebellen, onder aanvoering van WAT TYLER, groote ſchade aangerigt. Onder HENRIK IV. ontving de ſtad eenige nieuwe voorregten, maar ſleepte inmiddels de peſt er in 1409 meer dan 30,000 menſchen weg. In hetzelfde jaar werd er op het marktveld Smithfield iemand als aanhanger van WICKLEF verbrand. In 1450 had London van de rebellen onder MORTIMER veel te lijden. Ten tijde van HENRIK VII. werden er vele menſchen door eene zweetziekte weggeſleept. Ditzelfde gebeurde onder HENRIK VIII, in 1518 en 1528, voor de tweede en derde maal.

Eenige jaren later werden er, bij de affchaffing der Kloosters, vele dier gebouwen baldadig geteisterd en vernield. In 1542 gaf het Hof bevel (*) tot het vloeren van een aantal ſtraten. In 1564 werd het gebruik van koetſen te London door een Nederlander, die WILLEM BONNEN heette, en toen de koetſier van Koningin ELIZABETH werd, het

(*) Zulk een bevel was er, ten aanzien der ſtraat, die den naam van *Holbourn* voert, in 1471 reeds gegeven, ja te Pariſs ten aanzien van eenige ſtraten reeds tegen het einde der twaalfde eeuw. Te Dijon begon men in 1391 de ſtraten te plaveijen. Aan derzelver verlichting door middel van Lantarens werd er alom eerst veel later gedacht; en heimelijke gemakken werden er op vele plaatſen ook zeer laat algemeen ingevoerd.

het eerste ingevoerd. In 1566 begon een Londonsch Koopman, SIR THOMAS GRESHAM, op een grond, dien de stad schonk, ten zijnen koste de eerste beurs van London te bouwen. Onder de regering van ELIZABETH brak de pest bij herhaling uit, ten gevolge van den handel, welks middelpunt London toen was. In 1588 ligtte de stad 10,000 man tegen den eersten aanval, waarmede Engeland door Spanje werd bedreigd; en, tijdens de tweede bedreiging van dien aard, in 1597, 6000 man, benevens 16 schepen; waarmede zij de vloot, even als te voren die gene, door welke de eerste Armade bestreden werd, versterkte.

Onder JAKOB I. woedde de pest te London op nieuw allergeweldigst. In 1625 sleepte zij aldaar bijkans 36,000 menschen weg. Negen jaren later werden er aldaar, tegen een vreesselijk algemeen gebruik van eigene of huurkoetsen, dat de straten in den grond bedierf, zeer sterke bepalingen gemaakt; en werd er voorts tusschen London en een aantal andere steden eene geregelde gemeenschap met de brievenpost, verordend. In 1645 maakte men bij den Londonschen handel het eerste gebruik van Kassiers, om dat de Kooplieden hunne bedienden, die hen vaak eensklaps verlieten, om naar het leger te gaan, hunne gelden niet langer toevertrouwden. Drie jaren vroeger was London, uit hoofde van den strijd tusschen KAREL I en het Parlement, van buitenwerken omringd geworden.

In

In October 1660 ontvingen een aantal regters over den vermelden Koning te Londen de vastgestelde straf op hoog verraad (*). Drie maanden later was de stad het tooneel der dweepzieke woede van ongeveer 60 dusgenoemde *Fifth Monarchy men*, waarvan de meesten sneuvelden, en de overigen gestraft werden, nadat hunne razernij intusschen aan vele Krijgslieden en anderen het leven had gekost. In 1665 werd London meer dan ooit door de pest ontvolkt (T); en de gedachtenis van het volgende jaar, toen de stad meer dan 13,000 huizen, en vele publieke gebouwen, verloor (U), wordt door eene overfraaije kolom vereeuwigd, welke ter plaatse, waar de toenmalige brand het eerste uitbrak, opgerigt is geworden. Ongerijmdelijk wilden velen, dat de Roomschgezinden moedwillig een vuur aangestookt zouden hebben gehad, dat de waarde van meer dan 7 miljoen P. St. vernielde, maar waardoor er inmiddels veel tot verbetering van London werd toegebragt. Voor den brand waren de straten vreesselijk eng, en de huizen van hout, geen water hebbende, even als de straten, morsig en vol van dampen, welke er, bij gebrek van toegang voor den wind, steeds bleven hangen, en grootelijks tot verergering der zoo vaak woedende pestziekten strekten. Na dat al dat onhebbe-

(*) Nog drie andere werden een weinig later uit Holland gehaald en insgelijks gestraft.

belijke op de plaatsen, waar het vuur had gewoed, verdwenen was, werd het ledige vak, wel niet naar het ontwerp van den bouwmeester der kolom, maar nogtans veel beter, dan te voren, met louter tigchelsteenen huizen gevuld, welke door wijde straten vaneen gescheiden waren; en naar welke men van meer dan eenen kant het noodige water tot bevordering der zindelijkheid voerde (*); zoo dat Londons ramp, hoe geducht ook, Londons welstand in der daad grootelijks bevorderde.

Hierop volgde in 1669 een, in 1670 door het Parlement bevestigd, verbod van de menigvuldige godsdienstige, en vaak dweepzieke, bijeenkomsten, welke er buiten de Episcopale Kerken gehouden werden; waarover vele Kooplieden zoo misnoegd waren, dat zij met hunne fondsen naar Holland dreigden over te steken; terwijl de Kwakers, wier bedehuizen gesloten waren, hunne bijeenkomsten voor derzelver deuren op de straten hielden; alwaarom het gezegde verbod welhaast werd ingetrokken.

Geene mindere beweging ontstond er in de gemoederen, toen de betalingen van den Exchequer in 1672 geschorst werden; het gene bijkans onmid-

(*) Onder anderen uit de Theems, door middel van een groot waterwerk, dat bij de Londonbrug in eenen grooten toren van hout besloten is. Het voornaamste drinkwater wordt uit het binnenland naar London geleid.

middelijk een aantal bankbreuken ten gevolge had.

Na dat JAKOB II. zijnen ongodadienstigen en zedeloozen broeder in 1684 was opgevolgd, ontvingen de Engelsche Katholieken vier Bisschoppen, die uit de schatkist besoldigd werden, en droeg men de Hostie plegtiglijk door de straten van London naar de kranken, verscheenen er Monniken in hun Kloostergewaad aan het Hof, en werden de openvallende bedieningen bij voorkeus aan Roomschgezinden begeven, tot dat de omwenteling van 1688 aan dien bekommerenden staat van zaken (*) een einde maakte, alle betaling van 's Lands wege aan de Prelaten der Roomschgezinden ophield, en zij zelven tot ambten en bedieningen onverkiesbaar werden verklaard.

In 1708 bragt een allergeweldigste stormwind aan de huizen en verdere gebouwen van London eene onberekenbare schade toe. Meer dan 2000 schoorsteenen werden er van de huizen weggerukt, ja de wind rammeide een groot aantal huizen geheel omver. Een en twintig menschen verloren daarbij het leven, en meer dan 200 werden zwaar gekneusd. Op de Theems waren de uitwerkingen van den storm nog verschrikkelijker, en nog grooter waren de verliezen op zee; aan

Koop-

(*) Over welken de *Aanteekening* op *bladz.* 355 verder uitweidt.

Koopvaarders en Oorlogsschepen, van welke laatste er 12, met meer dan 1800 man aan boord, in het gezigt van den wal vergingen.

Vooral niet minder werd London in 1720 door den dusgenoemden *South-sea bubble* geschokt. Na dat de fondsen der Zuidzee Compagnie, door allerlei kunstenarijen, in Junij des gezegden jaars tot boven de 1000 percent waren opgejaagd, stonden zij in Julij tusschen de 1000 en 900. In Augustus verkocht men nog nieuwe Actien tegen 1000 per cent; maar straks fluisterde men elkanderen in het oor, dat de Directeuren, en derzelver bijzondere vrienden, hunne Actien, toen de prijs op het hoogste was, verkocht hadden; en weg was het vertrouwen. Elk wilde verkoopen, maar niemand kocht, dan tegen zwaar verminderde prijzen. In den aanvang van September nog tegen 550; den 1 October tegen 370; vijf dagen later tegen 180; en kort daarna tegen 86 percent. Onder dit alles stond de handel geheel stil. Vele Actiehandelaars sloten hunne kantoren, en verdwenen. Elk uur openbaarden er zich nieuwe bankbreuken, en de zelfmoorden vermenigvuldigden zich daarbij allervreesselijkst,

In 1729 verwekte een gestadige regen, en buijig weder, koortsen, welke het getal der dooden te London in dat jaar tot 30,000 deden klimmen. In den harden winter van 1739—40 werd er op de Theems eene aldaar nooit voorheen geziene kermis aangerigt. Den 1 November 1740 woedde

de er te London en daaromstreeks eene verschrikkelijke orkaan; en den 23 Maart 1748 een brand, welke meer dan 90 huizen en andere gebouwen verteerde.

In 1750 werd de Westminster brug voltooid. In 1756 werden de huizen, die de Londonbrug tot dus ver ongerijmdelijk hadden vernaauwd, afgebroken, en eene tweejarige reparatie aan die brug aangevangen. In 1760 begon men de Black Friars brug te bouwen, en werden de oude poorten der City afgebroken, volgens een Parlements besluit tot verbeteringen, van welke er eenige tot op heden onuitgevoerd zijn gebleven.

In den aanvang van 1768 begon de beruchte WILKES London in rep en roer te zetten. De bewegingen, welke hij er aanrigtte, duurden verscheidene jaren voort. Daarop volgden er in 1780 andere, ter zake van de Parlements-Akte van 1778, waarbij men verscheidene strenge besluiten, welke er na de omwenteling van 1688 tegen de Roomschgezinden genomen waren, had ingetrokken. Ter dier zake werd het gemeen, met name door Lord GORDON, in het harnas gejaagd. Aanvankelijk werden er twee bedehuizen der Roomschgezinden geplunderd, na dat men de Huizen der Gemeenten en Lords vruchteloos had gezocht open te breken. Den volgenden zondag gold het eene derde kapel, en des morgens daarna vernielde het gepeupel alomme, wat het wilde, en werden er door hetzelve een aantal gevan-

gε-

genisſen opengebroken. Die van Newgate en nog eene andere werden aan de vlammen opgeofferd. Men verbrandde eenige Kapellen, Pastorien, en een aantal andere huizen. Nu dacht men ongeſtraft verder te kunnen gaan; maar twee aanvallen op de Bank werden door het Krijgsvolk afgeweerd. Evenwel bleef de ſtad tot den volgenden Donderdag in de ſchrikkelijkſte verwarring. Niemand ſloot al dien tijd een oog. Elk pakte, wat hij het liefſte had, om het, als er in zijne buurt brand mogt worden geſticht, zoo mogelijk te redden; en de bewoners der ſtraten, waar het vuur woedde, zwierven met het hunne ginds en herwaarts. Onder dat alles werd er onophoudelijk geſchoten, zoo van het gepeupel, als van het Krijgsvolk, dat de menigte al meer en meer op de hielen zat, en door van elders aankomend volk geſtadig werd verſterkt. Waar hetzelve zich vertoonde, liep de ſchaar uiteen; maar de hoofden der Hydra groeiden ſtraks wederom uit. In een der bange nachten was er in de ſtad op 36 plaatſen te gelijk brand (*), en, toen men

(*) Een geacht ſchrijver ſtond bij eene brandende gevangenis naast eene vrouw, die een kind op den arm had. Het onnoozele wicht, door al het getier verſchrikt, weende, en de nog onnoozeler moeder voegde, om het te ſtillen, aan hetzelve toe: *ſchrei niet, mijn hartje! Het is tot uw best. Het is opdat de Papisten ons huis niet in brand mogen ſteken!* waarbij de goede vrouw op den brand van 1666 doelde.

ften eindelijk ernstig op het gepeupel begon te vuren, geleek London aan eene plaats, die stormenderhand ingenomen werd. Men telde bij den afloop der regeringloosheid 285 dooden van het gepeupel, en 73 gekwetsten, die men in handen had. Ongetwijfeld waren er nog veel meer gewond. Er werden vervolgens tusschen de 20 en 30 regterlijk ter dood gebragt.

In 1784 bragt VINCENT LUNARDI te London ongeveer 200,000 menschen bijeen, door er het eerste met een luchtbol om hoog te stijgen. Tien jaren later verdrong men elkanderen in den kleinen schouwburg, waar het gemeen dien avond zonder geld kon gaan, derwijze, dat er 15 menschen omkwamen, en meer dan 20 zwaarlijk gekneusd werden. Een brand op Cock Hill in hetzelfde jaar, was, na dien van 1666, de zwaarste, die London trof.

In 1797 schorste de Bank hare betaling in specie, en werd er den 19 December een Dankdag gehouden voor de overwinningen van Lord HOWE op de Franschen in Junij 1794, van Lord JARVIS op de Spanjaarden in Februarij 1797, en van Admiraal DUNCAN op de Nederlanders in October van ditzelfde jaar.

In 1808 brandde de schouwburg van Covent-Garden af, waarbij er 30 der spuitgasten door het instorten van een deel des gebouws voor de helft van het leven beroofd, en overigens zwaarlijk gewond en gebrand werden. Het afbranden

van

van een deel van het S. James paleis, en van den schouwburg van Drury-Lane, in Januarij en Februarij 1809 ging van geene dergelijke ongelukken verzeld. In October van dat jaar vierde men des Konings intrede in het 50 jaar van deszelfs regering.

In 1810 berekende men de goederen, die er te London op de Theems gelost en geladen waren, te zamen op meer dan 66 miljoen P. St., en de goederen, die naar het binnenland gingen, of van daar kwamen, samt de vracht van daarbij gebezigde voer- en vaartuigen, op nog zoo veel daarboven, dat het gezamenlijk aan dat alles omgezette op 120 miljoen P. St. werd begroot. De buitenlandsche handel van London, werd geacht ongeveer 4000 Britsche en vreemde schepen te hebben bezig gehouden, van welke er door elkanderen genomen steeds 1100 op de rivier of in de dokken waren, benevens een eindeloos aantal barken, steigerschuiten, enz. (*).

In 1811 telde men te London, zoo ver de gevloerde straten reikten, 897,946 inwoners, en in de nabuurschap, voor zoo ver zij aan de stad aangebouwd was, nog zoo veel daarboven, dat de gezamenlijke bevolking er 1,039,762 zielen bedroeg (†). Gedoopt werden er aldaar in dat jaar

20,

(*) Vergelijk de vorige *bladz.* 129 *en volg.* en de daartoe behoorende *breedere aanteekening*.

(†) Zij had in 1750 ruim 675,000, en in 1802 ongeveer 900,000, zielen bedragen.

20,825 kinderen; en geboren voorts nog zekerlijk meer dan 5000 andere. Er ſtierven aldaar in tegendeel 17,322 menſchen, waaronder 8993 van het mannelijke geſlacht, en 8329 van het vrouwelijke. Aan borstkwalen ſtierven er van de gezamenlijke overledenen in dat jaar 574, aan tering van allerlei ſoort 4736, aan ſtuipen en zenuwziekten 3239, aan waterzucht 698, aan de kinderziekte 898, aan de mazelen 530, aan de tanden 288, in het geheel beneden de twee jaren 5167, en boven de zeventig jaren 1772.

In 1814 zag London zich met een bezoek van den Keizer van Rusland en Koning van Pruisſen vereerd, die er 14 dagen doorbragten, en, volgens den Engelſchen ſchrijver, uit welks tafereelen wij hier voornamelijk putten (*), over de pracht, welke de Prins Regent op Carlton Houſe ten toon ſpreidt, en de banketten ten koste van 50, of 60,000 P. St., welke hij meermalen aanrigt, evenzeer verbaasd ſtonden, als zelfs de grootſte van alle Groote Mogols, AURANG-ZEB, daarover zou hebben geſtaan, had ook hij den tijd beleefd, op welken zijne nazaten voor de Engelſche O. I. Compagnie ſidderen, en had hij dan de eer mogen genieten, van den allergeduchtſten beſchermer dier Compagnie in het paleis, waar Hoogstdezelve NEPTUNUS drietand zwaait, en midden in Hoogstdeszelfs meer dan Keizerlijken, hofſtoet te aanſchouwen.

Carl-

(*) *The Picture of London for* 1815, *pag.* 135.

Carlton-House bekleedt, als het verblijf van den Prins Regent, thans den eersten rang onder de Britsche Paleizen. Men vindt hetzelve, in den uitersten Noordhoek van het heerlijke S. James Park, met het front naar de Maliebaan gerigt. Het werd voor slechts weinige jaren door Lord HOLLAND gebouwd, en is allezins smaakvol. Vier groote kamers bevatten er eene verzameling van allerlei wapentuig, die onlangs aanzienlijke bijdragen uit Egypte en Oostindie ontvangen heeft. Het Paleis heeft nevens zich eenen smaakvollen tuin, en stallen en koetshuizen, die het prachtige aanzien van het Park niet weinig vermeerderen.

Deze schoone verlustigingsplaats der Londonners heeft voorts ten Oosten van zich de Horse Guards, dus genoemd, om dat er aldaar steeds eene sterke wacht uit het midden der twee regimenten lijfgardes te paard geplaatst is, en derzelver parade met een heerlijke muzijk voor het gebouw optrekt. Die Regimenten zijn elk 1200 man sterk, en de drie Regimenten Gardes te voet met de Officieren gezamenlijk 10,850 man. Dezer wapenen berusten in het gezegde gebouw; waar voorts de gansche administratie der Landarmee geplaatst is; zoo als die der Marine in de reeds vermelde naburige Admiralty; een min prachtig gebouw, dan dat der Horse Guards, welk laatste twee

fraaije

fraaije vleugels, en midden op zich eenen hoogen en grootschen koepel heeft, en wel het voornaamste sieraad van het S. James Park uitmaakt.

Het S. James Paleis, waarvan dat Park zijnen naam ontleent, heet dus naar een S. Jakobs Leprozenhuis, dat voormaals deszelfs plaats bekleedde, en, na den vermelden ommekeer in de bestemming der Godsdienstige gestichten, aan HENRIK VIII werd afgestaan. Het Hof vestigde zich er niet voor den tijd van Koningin ANNA. Het geheel heeft van buiten een even berookt, als oud, en zeer ongeregeld, voorkomen, en van het voornaamste gedeelte, dat naar den kant der Maliebaan strekt, heeft de voorgemelde brand veel vernield, dat nog in puinhoopen ligt. Eene, op buitengewone staatsiedagen gebruikte, Troonzaal is er echter nog in wezen.

Hier nevens staat Marlboroug House, dat op 's Lands kosten onder Koningin ANNA 's regering voor haren grooten Veldheer gebouwd, en hem geschonken werd. Fraai van bouworde en laatstelijk zeer verbeterd, steekt hetzelve bij het Paleis van S. James grootelijks af.

Ten Westen van zich heeft het Park het Queens Palace, oorspronkelijk Buckingham House, in 1718 gebouwd, in 1773 voor de Koningin bestemd, zoo zij haren Gemaal overleefde, en door het Koninklijke paar vrij aanhoudend bewoond. Het is een fraai en smaakvol gebouw, met eene Troonzaal, twee vleugels, en zeer uitgestrekte

tuinen. Het ſtaat regt tegen over de Horſe Guards, en heeft in zijne nabuurſchap barakken voor de Lijfwacht.

Het gezegde Hotel voor de landmagt heeft nevens zich de Treaſury, van welker Guinjes de kracht zoo onweerſtaanbaar is. Dit is al mede een groot gebouw, welks front van gehouwen ſteen aan het Park uitkomt. Hetzelve paalt aan de gezamenlijke Sekretarijen van Staat, waar de Buitenlandſche zaken behandeld, en de beweging van Land- en Zeemagt beſtuurd worden; zoo dat het eigenlijk van hier is, dat Grootbrittanje zijne alom geduchte blikſems ſchiet, waaraan de Treaſury en Admiralty en Horſe Guards voedſel verſchaffen. De eerſte Lord der Treaſury heeft nevens de ſekretarijen voor zich een Hotel, welks achtergevel en tuin naar het Park zijn gerigt.

Deze gezamenlijke gebouwen ſtaan in den omtrek van het groote Paleis van Whitehall (*), welks voornaamſte gebouw, even beneden de plaats der Westminſter Bridge, aan de Theems uitkomt, en thans door eenige Grooten bewoond wordt. Voor Koningin ANNA 's tijd was het Hof hier gevestigd; en tot dat verblijf der Koningen behoorde inzonderheid ook het Banqueting Houſe, in welks voornaamſte zaal er thans geene banketten meer

(*) Een naam, waarop de Londonſche kolendamp het oorſpronkelijk witte gebouw metter tijd alle aanſpraak deed verliezen.

moet gehouden, maar elken Zondag des morgens en des avonds Kerkdienst gedaan wordt. Men ziet er aan de zoldering heerlijk schilderwerk van RUBENS, en op de Basfecour een zeer fraai standbeeld van Koning JACOB II, hetwelke, nevens een ander van KAREL I, bij de Mevs, of Konings stallen, en ook in de nabijheid van het S. James Park, het beste werk van dien aard is, dat London bevat.

Hyde park is de Exercitieplaats van de vermelde Gardes, en van het verdere Krijgsvolk, dat er te London ligt. Ook worden er aldaar revues gehouden. In de nabijheid ziet men Kensington, door WILLIAM III. tot een Koninglijk paleis gemaakt, waarna ANNA, en CAROLINA, Gemalin van GEORGE II., de tuinen zeer vergroot hebben. Deze hebben thans 2½ mijl in den omvang, palen aan Hyde park, en zijn, zoo als dit laatste, afgesloten, om er honden, en al, wat geen fatsoenlijk voorkomen heeft, buiten te houden. Anders zijn de beide wandelplaatsen den genschen dag, behalve op Kerkuren, en des Zondags morgens, voor een ieder open; en het paleis, waar men schilderwerk van HOLBEIN, ALBERT DURER en anderen, vindt, is, uitgenomen des Zondags, voor eene kleinigheid te zien. Het is thans eigenlijk het Hof der Prinses van Wallis, maar er onthouden zich op hetzelve van tijd tot tijd twee Koninklijke Prinsen.

Het geheel door het hek van Hyde Park Corner,

 dat

dat naar Piccadilly (eene der voornaamste straten) leidt, uitgetreden, en ten Noorden van den Koninginne tuin henen gaande, heeft men aan de linkerhand het Groene Park. Vervolgens de Zuidzijde van het S. James Park houdende, en de Koninginne straat inslaande, komt men, langs de George Straat, aan den ingang van een plein ter regter zijde, waar de Westmunster Hall en Abdij zich verheffen. De Hall is een gebouw van denzelfden aard, en genoegzaam hetzelfde uiterlijke voorkomen, als de Groote Zaal op het Binnenhof te 's Gravenhage. Zij diende ook, zoo als deze, bij groote festiviteiten, en nog laatstelijk hield men er de Krooningsmaaltijden. Parlementen zijn er ook gehouden. KAREL I. werd er geoordeeld en gevonnisd; en de zaak van beschuldigde Pairs wordt er bepleit. De aanhoorige gebouwen bevatten verscheidene hooge Geregtshoven, en achter de Zaal vindt men de beide Huizen van het Parlement.

Het Huis der Gemeente was, zoo als men nog aan den voorgevel en elders ziet, voormaals eene Kapel, door Koning STEPHEN gebouwd, en aan S. STEPHEN gewijd. EDWARD III. herbouwde ze, in 1347, met veel pracht van snijwerk, verguldsel, enz. Hij hechte er eene prebende aan, voor 12 Kanunniken en een Deken. Onder EDWARD VI. werd dat alles geseculariseerd, en de Kerk tot haar tegenwoordig gebruik bestemd. De wanden zijn met bruingewreven wagenschot be-

bekleed. Aan het Westeinde is er eene fraaije galerij voor het publiek, en aan de Noord- en Zuidzijden zijn er galerijen, waarover de leden beschikken. Dezen zitten zelven beneden in het rond, in vijf rijen achter elkanderen; daar de plaats bekrompen is. Vrouwen worden er niet toegelaten. De leden hebben aan den Noordkant vertrekken voor hunne Committees, enz. en onder het dak van het Huis zelf eene Koffijkamer, nevens welke er eene andere voor de toehoorders is, die er ook eten kunnen.

Het tegenwoordige Huis der Lords werd zeer onlangs, bij de vereeniging der drie rijken, ten hunnen gebruike geschikt. Toen bragt men er het tapijtbehangsel van het vorige Huis der Lords, dat den strijd tegen de Spaansche Armada verbeeldt, fluit den troon, die bleef zoo als hij was, uitgezonderd, dat men de wapens der vereenigde rijken er boven plaatste. De Lord Kanselier, en andere beambten, zitten er op wolzakken, de verdere Geestelijke en andere Peers op banken. Toehoorders staan er voor de balie; maar men dient hier, om er in te geraken, zoo als ook in het andere Huis, de gunst van een Lid te hebben, of die van den Deurwaarder door eene goede fooi te winnen. Ververschingen zijn hier ook te bekomen.

Twee fraaije torens, van de ordonnantie van CHRISTOFFEL WREN, onderscheiden hieromstreeks de gewezene Abdijkerk van Westmunster,

 thans

thans de voornaamste kerk van dit afzonderlijke, en afzonderlijke Overheden hebbend, gedeelte van London; waaraan er eene prebende voor 12 Protestantsche Kanunniken en een Deken geheeld is, benevens eene school voor 40 kweekelingen. De dienst wordt er enkel in het Koor verrigt. Het overige gebouw en 11 Kapellen zijn vol begraafplaatsen, over welke wij te minder uitweiden, omdat zulks nog zeer onlangs in een Nederlandsch maandwerk gedaan is. Voor eenen schelling ziet men de gansche kerk, en voor 9 stuivers ook de Kapellen. Van een der torens heeft men een heerlijk gezigt over al het omliggende; en dit is de eenige plaats, waar men de schoonheden der Londonsche Bisschops of S. Pauls Kerk regt kan opnemen, zoo digt is dezelve van huizen omgeven. Nevens de Abdijkerk staat die van S. Margarita, buiten welke en de Abdij- en Bisschopskerk London nog 110 Episcopale Kerken, en 66 dito Kapellen, bevat. Men telt er voorts 11 Kapellen voor de Roomschgezinden, 17 dito, of Kerken, en Synagogen, voor de buitenlandsche Protestanten en Israëliten; met en benevens nog ongeveer 200 Meetinghouses voor allerlei Dissenters en sektarissen.

In plaats van dien doolhof in te treden, wenden wij ons naar de S. Paulskerk, die, hoe zwart ook berookt, de S. Pieters kerk van Rome wezenlijk op zijde treedt; uitgezonderd dat zij van binnen vele slechte sieraden heeft. Dit erkennen

ve-

vele Engelschen zelven even zeer, als zij zich over de wassen beelden in de Abdijkerk beklagen. De koepel is met tafereelen uit de geschiedenis van Apostel PAULUS beschilderd. Er staat daar boven op eene lantaren met een bol en kruis, welks bovenste de hoogte van 404 voet van den grond bereikt. Het Oosteinde loopt rond af. Aan de Zuid- en Noordzijde komen er twee Porticos uit, die aan het gebouw den vorm van een kruis geven, en even als de koepel van buiten fraai zijn. Maar allerfraaist is de Portico aan het Westeinde, die uit 2 verdiepingen van Korinthische pilaren, en eene schoone frontispice op de bovenste, bestaat. Min voldaan is men over de torens aan weerskanten van dien Portico, welker Zuidelijkste een zware klok bevat, die men wijd en zijd kan hooren slaan. Die torens zijn 208 voeten hoog. De omvang van alles te zamen is 2292 voet, en alles is van een kostbaar ijzeren hek omgeven. Men begon in 1675 de kerk te bouwen, en voltooide ze in 1710. Zij had ten Architekt CHRISTOFFEL WREN (*). Er wordt in haar dagelijks driemalen dienst gedaan; en zij is elk oogenblik te zien, voor 4 St. en nog eenige kleinigheden, als men de boekerij, enz. ook wil zien, en zich niet slechts vergenoegt met naar den omgang van den

(*) Van wiens uitnemende bouwkunde meer andere Londonsche Kerken, nevens de Gotische torens der Abdijkerk enz. getuigen.

den koepel of dien van de lantaren te klimmen. Wil men ook naar den bol op de lantaren, waarin er 12 menschen kunnen zitten, dan betaalt men, boven eene fooi aan den leidsman, nog 1½ schelling per man aan den koster; maar van den omgang der lantaren heeft men reeds een ruim uitzigt over de gansche stad en hare omstreken. Men klimt langs 534 trappen daar henen.

Vooral niet min merkwaardig, dan de Abdij- en Bisschopskerk, is de Tower, welks vierkant, en van vier torens op de hoeken voorzien, gedeelte, dat den naam van *White Tower* voert, door WILLIAM DEN VEROVERAAR, op de plaats van, of nevens, de voorgemelde vierkante forteres, werd gebouwd. Eene reeks van volgende Koningen bouwden of repareerden aan de gezamenlijke gebouwen van den Tower, en zijne wallen, die hem het voorkomen van eene vrij uitgestrekte Citadel geven. Welke zeldzaamheden hij al bevat, vermeldt een boekje, dat men hun, die hem willen bezigtigen, voor weinig gelds aanbiedt. Des Zondags kan men voor niet tusschen de gebouwen en langs de wallen wandelen. Behalve de Militaire bezetting, vindt men er 40 dusgenoemde *Wardens*, in een ouderwetsch scharlaken gewaad, zoo als dat der 100 Yeomen van de Garde te paard, die aan de Cent-suisses van andere Hoven beantwoorden; en eenige hoogere beambten, welker opperste, de Gouverneur van den Tower, en bewaarder van de aldaar voor 1 schelling zigtba-

bare Kroon, Juweelen, enz. ter waarde van ongeveer 2 miljoen P. St. is.

Nog veel meer merkwaardigs bevat het British Museum, in Great Russelstreet, Bloomsbury, weleer het Hotel van den Hertog van Montagu. Dit werd van wegens het Parlement gekocht, om er het Museum te plaatsen, dat Sir HANS SLOANE aan de natie had gelegateerd. Men kocht tevens een aantal andere verzamelingen van boeken, handschriften, oudheden en verdere zeldzaamheden. De Koning bragt het zijne toe; het Gouvernement bemagtigde in 1802 voor het Museum een aantal Egyptische oudheden, die de Franschen te Alexandrie hadden bijeen gebragt; vreemde Hoven zonden geschenken; Sir JOSEPH BANKS en een aantal andere bijzondere personen, werkten vooral niet minder mede, om het Museum zoo volledig als mogelijk te maken. Het gebouw is voor deszelfs tegenwoordige bestemming uitnemend geschikt. Het bevat 12 vertrekken gelijkvloers met gedrukte boeken, 12 andere daar boven met kunstwerken uit Europa, het Oosten en den Grooten Oceaan, handschriften, mineralia, versteeningen, schelpen, vogelen, en derzelver eijeren, zeldzame viervoetige dieren, visschen, slangen, en verdere amphibien. In nog 13 opzettelijk bijgebouwde vertrekken vindt men oudheden, medailles, snij- en beeldwerk, borduursel en wapenen; alles gespecificeerd op eene lijst, welke aan den ingang te koop wordt aangeboden;

 ter-

terwijl een insgelijks te koop zijnd opstel van wegens Bestuurders vermeldt, onder welke bepalingen men tot het lezen der boeken, en gebruik der handschriften, kan worden toegelaten.

Tot de fraaiste gebouwen van London behoort het ontzaggelijk groote Somerset House, tusschen het Strand en de Theems, van welke rivier dit gebouw een voornaam sieraad uitmaakt. Hier vergaderen de Koninklijke Maatschappij van Wetenschappen, de Maatschappij van Oudheidkenners, en de Koninklijke Akademie der Kunsten. Voorts hebben verscheidene takken van het bestuur er bureaux. Het gebouw ontleent zijnen naam van een Hotel, dat er voormaals stond, en door den Hertog van Somerset, die tijdens de onmondigheid van EDWARD VI. het regentschap bekleedde, gebouwd werd.

Het Oostindische huis werd in 1726 gesticht, maar onlangs van voren fraai herbouwd, en in het midden met een Portico versierd, welks hoofd op 6 Ionische kolommen rust, en midden op zich een beeld van Grootbrittanje, en aan de eene zijde een van Europa, aan de andere een van Azie op een Dromedaris heeft. Het gebouw bevat een Museum van Oostersche letterkunde, oudheden en zeldzaamheden, waaronder veel, dat te Seringapatam veroverd werd, en allerkostbaarst is. Het is des Maandags, Donderdags en Zaturdags, voor eene kleinigheid te zien.

Het Zuidzeesche huis is een fraai gebouw, met

een

voorgevel van Portlandsche steen. Het Tolhuis is een der grootste versierselen van de rivier, met welks bouw men in 1804 een aanvang heeft gemaakt. De groote zaal is 190 voet lang, en wordt met een koepel gekroond. De vleugels worden langs het water met Ionische kolommen versierd. Het Accijnsenhuis is een groot en schoon, hoewel eenvoudig, blok hardsteen, dat men in 1768 aanving te bouwen. Het Trinity-House is onlangs ook van gehouwen steen herbouwd, staat op een rijzenden grond, heeft een plein voor zich, en bevat een aantal schoone portretten.

Christs Hospital was een Klooster van graauwe Monniken, dat door HENRIK VIII, bij de toenmalige hervorming, ten voordeele der armen werd bestemd. Koning EDWARD VI. zettede het ontwerp voort, vermeerderde de goederen van het gestichť, en deed het ter huisvesting van een aantal weezen bereiden; en er werden aldaar in 1552 reeds 400 geplaatst. Thans voedt men er ongeveer 1200, van welke er 40 in de Wiskunde onderwezen werden. Van dezen treden er jaarlijks 10 in den zeedienst, die op de school door 10 anderen vervangen worden. Deze schikking maakte KAREL II. en de voorgemelde Heer TRAVERS legateerde eene som tot onderwijs van nog 37 weezen, ook in de Wiskunde, maar zonder uitdrukkelijke verpligting tot den Zeedienst. De opvoeding der kinderen over het geheel is er zeer goed. In de ontzaggelijk groote zaal, waar zij te zamen

eten,

gen, en elders, vindt men er fraaije afbeeldingen van de voornaamste weldoeners der stichting.

Tot de sieraden der Theems behoort de Tempel, welken men er van achteren ziet, en welks fraaije tuin aan het water uitkomt. Het was voorheen een Tempelieren hof, en is thans eene school van Regtsgeleerdheid (*Inn of Court*); zoo als voorts ook de Lincolns-Inn, en meer andere; of veeleer bevat de Tempel twee zulke scholen, die elk hare boekerij, en te zamen eene Kerk hebben, waar er dagelijks dienst wordt gedaan.

De optelling der verschillende instellingen tot bevordering van Mechanische, Physische, Chemische, Chirurgische en andere kennis, en de beschrijving van het Charter-House, loopen buiten ons bestek. Doctor's Commons onderscheidt zich van de Inns, door de studie van het Kerkelijke regt. Onder de Armenscholen munten die der S. Anne's Society uit, waarvan men er in bijkans elke Parochie vindt, en waarin er gezamenlijk 12,000 kinderen, op de wijze van LANCASTER en BELL, onderwezen worden. Onder de werkhuizen voor bedelaars zijn bovenal het S. Mary la bonne's, S. Martins, en S. Pancras Workhouse merkwaardig.

Het Tuchthuis van Middlesex is, naar het plan van HOWARD, ter meestmogelijke verbetering van misdadigers ingerigt, doch schijnt aan het oogmerk niet te beantwoorden. Newgate was naauwelijks herbouwd, toen het in 1780 afbrandde,

en

en op nieuw herbouwd moest worden. Andere gevangenhuizen voeren den naam van de *Kings bench*, de *Fleet*, enz. De Savoy, oorspronkelijk het Hotel van eenen te London gevestigden Graaf van Savoye, is thans eene gevangenis voor Militairen. Bethlem werd door HENRIK VIII voor krankzinnigen bestemd. S. Luke's Hospital werd in 1731 tenzelfden einde opgerigt. Bridewell Hospital dient tot verbeterhuis voor losbandigen.

THOMAS CORAM, Koopvaardijschipper, op Amerika handelende, wendde sints 1722 alle pogingen aan, om een door hem gevormd ontwerp van Vondelinghuis tot stand te brengen, en ontving in 1739 daarvoor oktrooi. Het gebouw is wel ingerigt, en heeft fondsen voor het onderhoud van 400 kinderen. HOGARTH, WEST, en andere voorname schilders, schonken aan het gesticht van hunne beste stukken, die nu velen derwaarts lokken. De keuken is er ganschelijk naar de voorschriften van den Graaf van Rumford ingerigt, en trekt ook nieuwsgierigen, van welke het gesticht kleine geschenkjes ontvangt. S. Bartholomew's Hospitaal voor kranken praalt ook met uitmuntende tafereelen. Verdere Gasthuizen van dien aard zijn S. Thomas Hospital te Southwark, en ter zelfder plaatse Guy's Hospital, dus naar deszelfs stichter, THOMAS GUY, Boekverkooper te London, heetende, die voorts S. Thomas Hospital verbeterde, en eindeloos vele andere werken van liefdadigheid verrigtte. Een vier-

vierde, vijfde en zesde, Hospitaal voeren de namen van London, Westmunster en Middlesex, een zevende dien van S. GEORGE. London bevat daarenboven nog twee Hospitalen voor Portugeesche en Duitsche Joden, een voor Fransche Protestanten, een voor lijders aan de kinderziekte, en tot bevordering der inenting, een voor kraamvrouwen, een Magdalenen huis, enz. enz. Maar ons bestek roept ons van deze verblijven der ellende naar zulke plaatsen van genoegzaam onschuldige verlustiging, als de Schouwburgen, Vaux Hall, enz.

Behalve het dusgenoemde Konings concert, en vele andere, hebben de beminnaars van spel en zang te London voor zich niet slechts een Engelsche Opera, maar ook eene Italiaansche, ten behoeve van welke er aldaar een gebouw is opgerigt, waarvan de bak 800, en de loges 900, personen bevatten kunnen. In beide is de plaats ½ guinje, op de galerij is zij 5 schell. Op deze betaalt men daarentegen in Coventgarden en Drury-lane Theatres 1 of 2 schell., in de bak 3½ sch. en in de loges 7 schell. In beide is er voor 3000 personen plaats, en beide zijn, offchoon men te 7 uren begint te spelen, en de Mode inmiddels medevoert, dat men juist dan, ja nog een of twee uur later, aan het middagmaal ga, steeds tamelijk vol; ten deele van lieden, die er, als het spel ten halve is, voor half geld worden binnengelaten. Beide schouwburgen zijn, na dat zij

laat-

laatstelijk afbrandden, zeer veel schooner uit hunne asch herrezen. Die van Drury-lane heeft gezamenlijk 150,000 P. St. gekost, en is thans een der grootste sieraden van London. De Koninklijke schouwburg speelt des zomers, de prijs der plaatsen is er iets minder, dan in de twee voorgemelde, en voor half geld wordt men er niet toegelaten. Van Sadlers Wells, enz. zwijgende, wenden wij ons naar de Vaux Hall, ten Zuiden van het Aartsbisschoppelijke paleis van Lambeth (*), en op eenigen afstand van de naastgelegene oorden der stad. Men vindt er heerlijk verlichte wandelingen, en een even prachtig als groot Orchest, waar er des zomers van 8 tot 11 uren gespeeld en gezongen wordt. Te 10 uren vertoont men er voor een korten tijd allerheerlijkste Chineesche schimmen. Er worden aldaar nu en dan vuurwerken afgestoken, en bij koud of regenachtig weder wordt de muzijk in eene groote rotunda gemaakt, en begeeft men zich in een overdekt ruim daarnevens. Bij de intrede betaalt men 2 schellingen, en op Gala avonden 4 schell. Men vindt er soms 15,000 fatsoenlijk gekleede lieden, en er zijn tegen bepaalde prijzen allerlei ververschingen te bekomen. Men vertoeft er gemeenlijk tot na middernacht.

Voorts

(*) Dat op den Zuidelijken oever der Theems, niet ver van de Westminsterbridge, en ten Westen van Southwark, gelegen is.

Voorts heeft London om zich henen een groot aantal dusgenoemde Theetuinen, welke des zomers van den middenstand, vooral des Zondags, veel bezoek ontvangen, en onder welke er eenige den Vauxhall in het klein nabootsen. Ook van daar komen velen laat terug; want de wegen zijn buiten London tot op groote afstanden verlicht (*). Binnen de stad treft men menigvuldige Koffijhuizen aan, onder welke Lloyd's Coffee House uit twee rijen van groote vertrekken bestaat, waarvan de eene voor het publiek open is. De andere rij wordt door eene Societeit van Assuradeurs, enz. gebruikt, welke gemeenlijk het eerste nieuws ontvangt, dat tot den Zeehandel betrekkelijk is, en zich voorts door edelmoedige inschrijvingen, ten behoeve van ongelukkige Zeelieden, enz. vermaard heeft gemaakt.

Tegen over dit Koffijhuis bezit de stad hare Royal Exchange (Beurs), die na den brand in 1666 veel schooner herbouwd werd, en thans een der grootste sieraden van London uitmaakt. Het standbeeld van den goddeloozen KAREL II, die den eersten steen van het nieuwe gebouw leide, ontsiert deszelfs midden te meer, daar de Hanse-Compagnie, welke het bekostigd heeft, in de opschriften op het voetstuk de waarheid allervleijendst

(*) En van Higwaymen hebben zulke lieden evenmin te vreezen, als van fielten, die onnozele knechts, welke iets naar de stad brengen, hetzelve wel eens afne-

jaar met voeten getreden heeft (*). Voorts ziet men er in nisfen in het rond de beelden der Engelfche Koningen en regerende Koninginnen, van EDWARD I. af tot op GEORGE III. Aan weerskanten van de ingangen zijn er, aan de buitenzijde van het gebouw, galerijen. Aan de eene zijde praalt hetzelve met een fraaijen toren boven den ingang; en die toren heeft ten windwijzer een sprinkhaan, welken de eerste stichter der Londonsche beurs in zijn wapen voerde. Van denzelfden GRESHAM vindt men in eene der nisfen van de binnengalerij een beeld. In eenige vertrekken boven de Beurs worden er naar zijne verordening lezingen gehouden. Van de andere maken het Lloyd's Koffijhuis, de Bank, enz. een gebruik, dat tot den handel betrekkelijk is.

De Bank van Engeland werd door JAMES PATERSON, een geboren Schot, ontworpen, en gemaakte onder Koning WILLIAM in 1694 tot stand. Het kapitaal was aanvankelijk 1,200,000 P. St. en is thans meer dan 11 miljoen. Het gebouw is ontzaggelijk groot, en staat, om te minder gevaar van brand te lijden, geheel op zich zelf. De voorzijde is met Porticos en Kolommen versierd. De zijden aan weerskanten en de achter-

nemen, onder voorwendsel, dat men er vreeselijk naar wacht, en hen daarom afgezonden heeft, . . .

(*) Zie WENDEBORN, *Staat van Grootbrittanje* II *deel* *bladz.* 185 der *Nederd. uitg.* van het *Hoogd.* *werk.*

tergevel hebben veel van Newgate, daar men den hier gevangenen PLUTUS ongaarne ontsnappen, of door zulke voorstanders van het algemeene welzijn, als die van 1780, bevrijden zag. Binnen vindt men eene groote Rotunda voor de Makelaars, enz. (*), en eene zaal van 79 voet lengte en 40 voet breedte, waar men de Banknoten uitgeeft en inwisselt, enz. Dit vertrek praalt met een fraai marmeren beeld van Grootbrittanjes herschepper WILLIAM VAN ORANJE.

Het Mansion-House, waar de Lord Mayor, of een der Aldermans, bij dage steeds tegenwoordig is, is een prachtig gebouw, met een fraaijen Portico. Van binnen is alles er zeer grootsch ingerigt. De Lord Mayor geeft er feesten, uit hoofde van welke het jaar zijner bediening hem, bij de 8000 P. St. die hij trekt, somwijlen nog even zoo veel van zijn eigen vermogen kost.

Guildhall, waar de Stads Raad (Common Councill), dien men van de Livery of Gedeputeerden der Gilden (Companies) wel te onderscheiden heeft, vergadert, werd in 1411 het eerste gebouwd (†). Na den brand van 1666 stichtte men het

(*) Dezen hebben voorts, behalve de gezegde vertrekken boven de Beurs, voor zich nog eene Stock Exchange (Effecten-beurs), welke in 1801 bij inschrijving werd gebouwd, vier ingangen heeft, en van 10 tot 4 uren open is.

(†) Voor dien tijd had de Stadsraad slechts eene zeer

het tegenwoordige gebouw; uitgezonderd den Gothischen voorgevel, die eerst in 1789 voltooid werd. De groote zaal is er 153 voet lang; 43 voet breed, en 55 voet hoog, en vloeit over van sieraden, beeldhouw- en schilderwerk. In de Common Councill Chamber onthaalde de stad laatstelijk den Keizer van Rusland, Koning van Pruissen, en Prins Regent, op een maaltijd, welke 20,000 P. St. kostte. Ook deze zaal is, uit hoofde van de schilderijen, die haar versieren, allerbezigtigenswaardigst.

Kunstminnaars bezoeken voorts de jaarlijksche tentoonstelling van de Koninklijke Akademie op Somerset-House, eene andere op de Galery der British Institution, eene derde van schilders in waterverf, andere van borduurwerk, eigen werk van vermaarde schilders, en meer andere verzamelingen van te koop zijnde kunstwerken, of kunstkabinetten, op het Paleis der Koningin, en in de Hotels en huizen van meer en min aanzienlijke verzamelaars, te menigvuldig, om hier te worden opgeteld. Bullocks Museum van natuurlijke en andere zeldzaamheden, en deszelfs Pantherion, kunnen dagelijks, behalve des Zondags, elk voor eenen schelling bezigtigd worden. Voor eene halve kroon wordt men in het Muse-um

zeer bekrompene vergaderplaats, zoo als die van vele Nederlandsche steden insgelijks, voor dat derzelver tegenwoordige Stadhuizen gebouwd werden.

um van levende dieren toegelaten, dat de verzameling in den Tower evenaart, zoo niet overtreft; en, met welk een misnoegen men ook de opschriften van het gedenkteeken der schrikkelijke verwoesting van 1666 lezen moge, gaarne geeft men een halven schelling, om den top van eene holle kolom te beklimmen, die 202 voet hoog is, en een heerlijk gezigt van de gansche stad verschaft.

London tot dus ver in deszelfs bijzonderheden overgezien hebbende, voegen wij hierbij nog slechts de volgende algemeene aanmerkingen, ten dienste van zoodanige Lezers, als om zaken derwaarts gaan, of anderzins uitgelokt mogen worden, om die onvergelijkelijke wereldstad van nabij te beschouwen.

Eer men dit aanvangt, bestudere men te huis zulken platten grond der stad, als de *Picture* of een andere *Guide* bevat. Men make zich met de voornaamste bijzonderheden gemeenzaam genoeg, om ze niet, als men ze op zijne wandelingen onverhoeds aantreft, met eene verbazing aan te staren, waaruit aan de omstanders blijken moge, dat men een Dutchman is. Dit behoort men voor het Londonsche gemeen zoo veel doenlijk te verhelen; en, hierin slagende, kan men zich zonder veel gevaar in het gedrang werpen, dat de heerlijke voetpaden aan de zijden der voornaamste

Lon-

Londonſche ſtraten, en vooral de bruggen over de Theems, op en neder vloeit; mits men daarbij het volgende in acht neme:

Men hale daarbij voor den ſtroom, dien men tegenkomt, aan de regterhand uit, offchoon de Londonſche rijtuigen zulks aan de linkerhand doen. Anders loopt gij ligt iemand tegen het lijf, die in u een vreemdeling herkent, enz. Hebt gij aan den overkant van eene ſtraat, waarin gij u bevindt; eene dwarsſtraat in te ſlaan, of er aan een huis iets te doen, neem dan de eerstmogelijke gelegenheid te baat, om over den rijweg tusſchen de voetpaden henen te geraken. Anders zult gij ter plaatſe, waar gij volſtrekt moet overſteken, daartoe dikwijls in geen uur gelegenheid vinden. Wend u, als gij naar den weg moet vragen, nooit tot een voorbijganger, maar tot een of anderen winkelhouder.

Let wel op het nummer der huurkoets, die gij gebruikt. Dan kunt gij u wegens al, wat er gebeuren mag, op den koetſier verhalen; en men doet ten dien opzigte te London vaardig en goed regt. Als gij eene huurkoets hebben wilt, neem dan ſteeds eene der voorſte van de rij. Dezer paarden hebben uitgerust, en die der achterſte zijn vaak zoo bek af, dat gij er ſlechten dienst van zoudt hebben. Pas uw geld, volgens het tarif, dat gij u moet aanſchaffen, en wisſel bij geen huurkoetſier, zoo gij geen valsch geld ontvangen wilt. Draag zelfs zorg, dat hij geene gele-

genheid hebbe, om het gene gij hem geeft tegen valsch te verwisselen, en u te dringen, om hem voor dit laatste ander te geven. Draag dezelfde zorg ten aanzien der Joden, van wie gij op straat iets koopt; en doe aan de marskramers, die u tienmaal vragen, wat gij daar of daar voor geven wilt, nooit eenig bod, hoe laag ook, als gij liefst niets kocht.

Ga nooit in huizen, waar eene vendue van goud en zilver gehouden wordt, en men u noodigt, om binnen te treden. Koop er ten minste nooit iets, zoo gij geen pletzilver voor ander betalen wilt. Vindt iemand in uw bijzijn op straat een diamantring, of iets desgelijks, koop hem het gevondene nooit af, hoe weinig hij daarvoor ook vragen moge. Zijne makkers zouden u ligtelijk straks als een beurzensnijder aanklampen, en het gekochte willen afdwingen.

Draag, als gij in eenig gedrang kunt geraken, de minstmogelijke goederen van waarde mede. Dit neemt elke Londonner zorgvuldig in acht, en hij duldt elders niet, dat een onbekende, wie het ook zij, hem op het lijf dringe. Hij heeft voorts in zijnen rok geene buitenzakken, of althans niets daarin, en lacht er om, als iemand zich daaruit iets laat ontstelen, of voor andere zakken, waarin hij iets van wezenlijke waarde heeft, zoo weinig zorg draagt, dat de zakkenrollers met het daarin vervatte doorgaan.

Leg het bij uwe aankomst derwijze aan, dat

gij

gij nog bij dag binnen London komt, en niet op het laatste gedeelte van den weg door den avond overvallen wordt. Anders loopt gij gevaar van aanranding door Higwaymen, die op aankomende reizigers loeren, of van uwe bagaadje achter van uw rijtuig afgesneden te vinden. Geef, als gij aan een Logement stilhoudt, uwe bagaadje nooit aan voorgewende bedienden, die er aan de deur staan, en toevliegen, om u voort te helpen. Dan zoudt gij uw goed wellígt nooit wederzien.

Wordt gij bij avond op straat, dat intusschen zelden gebeurt, door dieven of anderzins aangevallen, roep aanstonds *watch*! Als gij dit herhaalt, is het tien tegen een, of de aanvaller zal zich wegpakken; niettegenstaande de brandwachts, die op zulk een geroep toeschieten, oude lieden en weinig of niet gewapend zijn. Zoo sterk is het ontzag van slecht volk voor de Londonsche politie, welker gezamenlijke beambten en bedienden te London, en in deszelfs aan- en onderhoorigheden, meer dan 3000 man bedragen. De Militie van London bedraagt daarentegen slechts twee Regimenten van te zamen 2200 man.

Dat slecht vrouwvolk bij avond, even als de tallooze Marktdoctors bij dag, vermeden behooren te worden, spreekt van zelf. Men drinke te London ook weinig wijn, uit vrees, dat het recept, waarnaar dezelve gemaakt is, iets schadelijks bevatten moge. Dit gevaar is, volgens meer dan eenen kenner, haast het grootste, dat een vreem-

deling te London bedreigt. De melk wordt er ook, maar veel onschuldiger, vervalscht, en de melkverkoopers hebben op de plaatsen, waar de koeijenhouders hun de melk toemeten, geregeld pompen bij de hand, en bedienen zich daarvan genoegzaam openlijk. Onder de sterke bieren loopt er ook veel, en vaak zeer nadeelig, bedrog. Men vergenoege zich dan liever met de gewone, en de alom verkochte koffij en thee.

Eten kan men ook overal, en tot allerlei prijs; en er zijn te London, in de straten van den tweeden, derden en vierden rang, alomme kamers bij de week of maand te huur, welker prijzen, al naar dat zij zijn, verschillen, en den vreemdeling niet zullen begrooten, als hij voor oogen houdt, hoe hoog van huur de burgerhuizen te London zijn, hoe veel hij in een Logement voor eene kamer zou moeten geven, en hoe duur men te London gemeenlijk alles houdt. Eene duurte, uit hoofde van welke de middelstand, die orde op zijne zaken stelt, er minder levensgenot heeft, dan lieden van dezelfde omstandigheden in groote steden van andere landen. Inzonderheid is er voor dien stand te London bijkans geen versche visch verkrijgbaar, hoe veel er ook aan de markt van Billingsgate aangebragt worden moge. Dezelve gaat door zoo vele handen, dat het middelbaar vermogende en min kwistzieke gedeelte der bevolking van de beheerscheres der zee hare edelste voortbrengselen, zoo als men verzekert, slechts zelden op zijne tafel krijgt.

Hier-

Hieromtrent zal intusschen een Nederlander zich zelven, bij een kortstondig bezoek van London, des noods ligtelijk verloochenen; en in de maanden, die voor een zeereisje de geschiktste zijn, heerscht er aldaar, voor en na dat de spijs of het theewater te vuur is, zoo veel kolendamp niet, dat dit bezwaar tegen het groote, maar onder BATO's verbasterd kroost, ten vreesselijken nadeele van Neêrlands Koopvaardij en handel, jammerlijk onbekende, voordeel opwegen zou, hetwelke zulk een reisje voor menig gestel kan opleveren; vooral wanneer men de onbeschrijfelijk heilzame zeelucht zoo lang mogelijk inademt, en de Theems inzeilt, om Grootbrittanjes hoofdstad tevens van dien waarlijk betooverenden kant te beschouwen.

BREEDERE AANTEEKENINGEN

OP DIT

VIJFDE DEEL.

(A) Bladz. 53.

Zoo als de Heer TUCKEY, bij het uitvoerige beschrijven van de baai van Napels, de belangrijke stad, welke haar dien naam geeft, te zeer uit het oog verloren heeft, kan men in de vermelde gelijkheid van de baai van Dublin aan die andere de reden schijnen te vinden, waarom hij ook van Dublin bijkans niet gewaagt, en genoegzaam enkel de haven dezer hoofdstad van Ierland beschrijft. Behalve het Tolhuis, waarvan hij toch ook eenige melding maakt, onderscheidt men er de de Bank, de Beurs, het Invalidenhuis, het Vondelingshuis, een aantal Gasthuizen, de Barak, het Koninklijke paleis, de Bibliotheek, de Christuskerk, en daarin het marmeren gedenkteeken van Kildern. De stad praalt voorts met grootsche standbeelden van WILLIAM VAN ORANJE en GEORGE II. Zij heeft eene Akademie van Schilderkunst, eene van Wetenschappen, en eene Universiteit. De Onderkoning van Ierland houdt er zijn verblijf, even als de leden van zijnen Raad,

die

die den Kanselier van Ierland aan deszelfs hoofd heeft. Het Iersche Parlement plagt er, voor de tegenwoordige vereeniging der drie Koningrijken, van tijd tot tijd te worden bijeen geroepen; maar bestond enkel uit de Episcopale Geestelijkheid en Protestantsche Edelen, enz. die tot de kolonien behoorden, welke er volgens den Heer TUCKEY, sints de bemagtiging van Ierland door HENRIK II, aldaar werden aangelegd, om de barbaarsche Ieren te beschaven. De Roomsche Geestelijkheid wordt door vier Aartsbisschoppen, en een aantal Bisschoppen, bestuurd, die weleer door de gansche Christenheid henen wegens derzelver kunde en heiligheid vermaard waren. De natie, die nog steeds Roomschgezind is, bedraagt ongeveer 3 miljoen zielen. De Protestanten van Ierland zijn genoegzaam alle van Engelsche afkomst, en maken de voornaamste bevolking der Koopsteden uit. Die van Dublin handelt sterk in linnens, koren en vleesch. Men vervaardigt er katoenen en zijden stoffen. Men spreekt er Engelsch, maar op het platte land van Ierland is er eene taal in gebruik, die veel overeenkomst met het Schotsch heeft, en bevestigt, het gene de geschiedenis berigt, dat Ierland eenen geruimen tijd lang aan hetzelfde volk toebehoorde, dat toen de Oostzijde van het vervolgens geheel naar hetzelve genoemde Schotland bewoonde. De oorspronkelijke Ieren zijn, als de Franschen, meest minder tot de zeevaart, dan tot den landdienst, geschikt, en ook zoo lustig en woelig van aard, en tot avanturen geneigd; velen derzelven maken in Engeland hunne fortuin met huwelijken.

(B) bladz. 71.

De uitvoer uit Ierland, en de invoer aldaar, sints 1665, voornamelijk naar en van Engeland, laat zich uit de volgende Tolhuisopgaven van deszelfs waarde eenigzins opmaken; naar welk een laag Tarif dezelve en ook berekend is:

	Uitvoer.	P. St.	Invoer.	
1665	vruchten van landbouw en veeteelt	309,808	uit Engeland	200,450
	visch	24,107	van elders	135,593
	timmerhout	2,354		
	ijzer	1,116		
	hazen en konijnen vellen	2,687		
	linnen garen	17,835		
	linnen	590		
		358,077		336,043
1697		525,004		423,182
1698		996,305		576,863
1751		1,856,605		1,497,437
1796–97	naar Grootbrittanje	4,970,318	uit Grootbrittanje	4,011,468
	naar andere landen	814,057	uit andere landen	1,263,594
		5,784,375 (*)		5,275,063

Uit-

(*) *Deze uitvoer van 1796–97 bestond uit:*

Ier-

	Uitvoer. P. St.	Invoer. P. St.
1801	4,100,526	5,591,503
1810	6,098,485	6,964,578
1811	6,090,411	7,231,665

De wezenlijke waarde van het uit- en ingevoerde was, volgens eene andere berekening, dan die der Tolhuisopgaven:

1811	Uitvoer	12,091,000	Invoer	10,331,527
1812		12,075,619		11.348,055
1813		13,270,288		13.841,189

(C)

Ierſche goederen, ten bedrage van	.	5,650,853 *P. St.*
Vreemde ————————	.	133,522
		5,784,375

Volgens een overſlag over 1796—98, *bedroeg de voornaamſte uitvoer uit Ierland toen jaarlijks:*

2,639,000	*P. St. aan linnen.*	14,000	*P. St. aan zeep*
1,630,000	*vleesch.*	10,000	*kopererts*
441,000	*linnen garen.*	7,000	*vederen*
122,000	*levend rundvee.*	8,000	*raapzaad*
70,000	*raauwe huiden.*	7,000	*paarden*
35,121	*zijden ſtoffen.*	7,000	*visch*
33,000	*talk.*	7,000	*weedasch*
24,000	*kaarſen.*	5.000	*levende varkens*
20,000	*ſayet.*	5,500	*ſterke dranken*
10,000	*wollen ſtoffen.*	3,000	*ijzer*
16,000	*ſpek.*		

De uitvoer aan linnen in 1801—1804 *is in de* Aanteek. (L) *achter het* IV deel *reeds opgegeven geworden.*

(C) bladz. 94.

Schepen en manschappen, die de verschillende Engelsche, gedeeltelijk thans niet meer aanwezige, en eenige andere havens en landen in 1346 tot het beleg van Calais leverden:

havens.	*schepen.*	*mansch.*	*havens.*	*schepen.*	*mansch.*
London	25	662	Lymington	9	159
Dunwich	43	1,095	Rye	9	156
Fowey	47	770	Hartlepool	5	145
Dartmouth	31	757	Teigmouth	7	120
Bristol	24	608	Hamilhoke		117
Plymouth	26	603	Hythe	6	112
Winchelsea	21	596	Dunwich	6	102
Southampton	21	572	Portsmouh	5	96
Sandwich	22	504	Hastings	5	96
Lynn	16	482	Colchester	5	90
Hull	16	466	Poole	4	94
Newcastle	17	414	Ilfracombe	6	79
Gosford	13	403	Seaford	5	80
Dover	16	366	Romney	4	75
Boston	17	361	Lyme	4	62
Shoreham	20	329	Sidmouth	3	62
Love	20	325	Orford	3	62
Harwich	14	283	Broughlyngsey	5	61
Weymouth	20	264	Barton	5	61
Ipswich	12	239	Pollrewan	1	60
Eil. Wight	13	220	Wareham	3	59
Hooke	11	208	Hendess	1	51
Exmouth	10	193	Saltfleet	2	49
Grimsby	11	171	Yalie	2	48
Margate	15	160	Waynfleet	2	43

havens.	*ſchepen.*	*manſch.*	*havens.*	*ſchepen.*	*manſch.*
Blackney	2	38	Calchworth	1	12
Malden	2	32	Molbroke	1	12
Swinhumber	1	32	Swanfleet	1	11
Barton	3	30	Strockhithe	1	10
Swanſea	1	29	Banborough	1	9
Ravenſer	1	28	York	1	9
Tinmouth	2	25	Wrangle	1	8
Sidmouth	2	25	Merten	1	8
Hoo	2	24	Des Konings		
Hope	2	24	eigene vloot	25	419
Morne	2	23			
Feversham	2	23	Engeland zam.	170	14,151
New Hythe	5	19	Ierland	1	25
Scarborough	1	19	Bayonne	15	439
Newmouth	2	18	Vlaanderen	14	133
Padſtow	2	17	Spanje	7	184
Whitebanes	1	17	Gelderland	1	24
Caermarthen	1	16			
Bridgewater	1	15		748	14,956
Derwent	1	15			
Wadworth	1	14			
Walrich	1	12			
Woodhouſe	1	12			

Schip door ſchip min dan 20 man, en het grootſte ſchip, zoo het ſchijnt, ſlechts 60.

(D) Bladz. 111.

De Romeinen verſterkten reeds negen havens aan de Britſche kust, tegen over Gallie, , tegen vijandelijkheden van den kant der Noordſche vrijbuiters, die zich *Zeekoningen van het Noorden* noemden. Van die havens behooren er misſchien eenige tot de tegenwoordi-

ge

ge *cinque ports*, die reeds uit deze benaming onder de Normandische heerschappij met derzelver voorregten beschonken blijken te wezen. Zij waren, blijkens dezelfde benaming, 5 in getale, en wel met name Hastings, Sandwich, Dover, Romney en Hythe, doch er waren aan elk dier havens eenige andere ondergeschikt. Hastings en Dover, met derzelver onderhoorigheden, moesten, tegen de ontvangene voorregten, aan de Kroon elk 21 schepen leveren; en Sandwich, Romney en Hythe, elk 5 schepen. Elk dier schepen moest met 27 koppen bemand zijn. Vervolgens werden Seaford, Winchelsea en Rye, die aanvankelijk tot de onderhoorigheden van Hastings behoorden, aan de *cinque ports* gelijk gesteld, en dezer getal dus tot 8 gebragt. Bij de Krooning der Koningen bekleeden de Vertegenwoordigers der *cinque ports* eene onderscheidende plaats. Zij hebben voorts haren thans diensteloozen Admiraal en Lord Warden, welke laatste waardigheid met die van Constabel van het Kasteel van Dover in eenen persoon vereenigd is. Doch het voornaamste voorregt der *cinque ports* is, dat zij gezamenlijk 16 gedeputeerden tot het Britsche Parlement afzenden, van hoe weinig aanbelang Seaford en andere van die plaatsen thans ook mogen zijn. Zij behouden nogtans de oude regten, evenzeer als de burgten, van welke er vele bijkans te niet zijn geraakt, maar welke evenwel, voor zoo veel zij in Engeland, Wallis en Schotland gelegen zijn, te zamen 366 leden voor het Britsche Lagerhuis opleveren. De gezamenlijke Graafschappen van Grootbrittanje leveren er 122, de Engelsche steden 50, en de twee Universiteiten 4. Dus hebben de burgten in het La-

Lagerhuis de verregaande meerderheid, en dit laatste hierom, en omdat groote steden van laten oorsprong, als Birmingham en Manchester, er nog geene gedeputeerden vermogen te zenden, niets van eene geregelde Volksvertegenwoordiging. Evenwel schijnt hetzelve zijn wezenlijk nut, in hevige spiegelgevechten, tot eene menschkundige ternederzetting van misnoegden bestaande, nog in eene genoegzame mate op te leveren. Zie WENDEBORN, *Staat van Grootbrittanje, I deel, bladz. 52. en volg. der Nederd. vertaling.*

(D) bladz. 129.

In 1795 liepen er te London binnen:

Landen en plaatsen	Britsche		Vreemde	
van waar.	*schepen*	*ton*	*schepen*	*ton*
Britsch N. Amerika	83	15,732		
Vereend N. Amerika	3	490	175	36,109
Afrika's Westkust	5	656	3	420
Vlaamsche eilanden	9	658	2	176
Kust van Barbarije	4	399		
Bremen	31	5,324		
Kanarische eilanden	4	516		
Corsica	18	5,399		
Koerland			1	70
Denemarken en Noorwegen	20	2,436	177	52,649
Oostindie	43	46,221		
Oostenr. Vlaanderen			24	2,032
Fransch Vlaanderen			11	1,257
Frankrijk	9	2,297	45	4,479
Florida	2	499		
Genua			1	130

Landen en plaatfen van waar	Britsch *fchepen*	*ton*	Vreemde *fchepen*	*ton*
Duitschland	127	28,075	128	27,347
Gibraltar en de Straat	8	1,875		
Groenland en Straat Davis	10	2,864		
Guernfey, Jerfey, enz.	47	4,068	6	672
Honduras	5	1,122		
Holland, enz.	9	1,226	44	6,271
Ierland	323	34,394	2	260
Italie	2	241		
Livorno	40	6,986	3	470
Lijfland	62	15,123		
Napels	5	605		
Portugal	116	17,413	27	3,146
Polen, Dantzig	15	12,535	27	6,360
Pruisfen	121	23,047	166	34 885
Rusland	196	47,461	2	480
Sardinie	8	411		
Sicilie	3	320		
Zuider Oceaan	23	5,026		
Spanje	103	14,698	32	5,192
Zweden	10	2,109	78	10,337
Turkije	4	846	1	200
Venetie	13	1,374	4	700
Britsch Westindie	339	10,655		
Verder Westindie	1	245		
Britfche fchepen	1,841	389,317	991	189,136
Vreemde ——	991	189,136		
Te zamen	2,832	578,453		

Te zamen 2,832 578,453; en dus nog veel minder, dan in het volgende jaar 1796, en vooral dan in 1810; zie hiervoor bladz. 382.

Met

Met de vermelde schepen werden er de volgende soorten van goederen te London ingevoerd:

Uit Britsch Noordamerika, bont, visch, vellen, koren.
—— Vereenigd ———— tabak, koren, rijst, indigo, bont, hout.
Van Afrika's Westkust, vruchten, was, gom, ivoor, Guineesch hout, palmolie.
—— de Vlaamsche eilanden, wijn van Fayal.
—— kust van Barbarije, koper en eenige artikelen als van Afrika's Westkust.
—— Bremen, linnen, koren, hout en wijn.
—— de Kanarische eilanden, wijn, zoo als ook van Madera; van de Kaap Verdische eilanden komen vellen, huiden en horens.
—— Corsica, een weinig honig en was.
Uit Koerland, ijzer en deelen.
—— Denemarken en Noorwegen, dennen deelen, sparren, enz. ijzer, koren.
—— Oostindie, thee, porselein, kaliko, mousselin, Nankins linnen, andere linnens, katoenen, ruwe zijde, katoenen garen, salpeter, suiker, peper, andere speceerijen.
—— Vlaanderen, hennep, katoen, zijde, brandewijn.
—— Frankrijk, olie, wijn, vruchten, katoen, meekrap, glaswerk, gips, brandewijn, enz.
Van Florida, vellen; zoo als ook van Nootka Sound.
—— Genua, vellen, zijde, wijn.
Uit Duitschland, linnen, linnengaren; timmerhout in balken en deelen, eikenschors, huiden, vellen, linnen lompen, zijde, smalt, koren, wijn, brandewijn, jenever.
Van Gibraltar en de Straat, zijde.

Van Groenland en Straat Davis, walvisch, vinken, baleinen, enz.

—— Guernsey en Jersey, wijn.

—— Honduras, verfhout, mahonijhout, vatduigen.

—— Holland, enz. koren, wijn, jenever, brandewijn, wagenschot, eikenschors, droogerijen, meekrap, smalt, vlas, huiden, gegoten ijzerwerk, linnens, vleesch, tuinzaden (*), vellen, bont, katoen, snuif.

Uit Ierland, vleesch, linnen garen, linnen, vee, koren, vellen, talk, saijet.

—— Italie, bijzonderlijk van Livorno, zijde, olie, wijn, marmer, papier, linnen lompen, katoen, valonia, meekrap, vruchten, droogerijen.

—— Lijfland, hennep, ijzer, deelen, balken, masten.

—— Napels, vruchten, olie, vellen.

Uit

(*) *Hier ontbreken uijen, bloembollen, specerijen, boter, kaas, Latijnsche en andere boekwerken, op welke de regten in Engeland naar het gewigt betaald worden, zoo dat die op een* Elzeviriaanschen Livius in 12° *oneindig veel geringer zijn, dan op oude Theologanten in fol. welke hier te lande tot scheurpapier getrokken, maar in Engeland nog vrij sterk gezocht worden. Wat men daarheen uit Nederland nog al meer zendt, weet elk, die op dat land handelt. Het aangestipte bewijst genoegzaam, hoe vele buiten 's lands, en ook te Londen, wel gewilde handelsartikelen het hier bedoelde gedeelte van Nederland oplevert. Het verdere Nederland levert er ook. De gelijkstelling der Nederlandsche schepen aan de Engelsche, ten aanzien der lasten op de Theems, enz. is reeds vermeld.*

Uit Portugal, wijn, vruchten, kurk, zout, katoen.
— Polen, koren, hout, deelen, en eenig linnen.
— Rusland, masten, ijzer, deelen en ander hout, linnen, hennep, pek, teer, potasch, talk.
— Sardinie, vruchten.
— Sicilie, zwavel, barilla, enz.
— den Zuider oceaan, traan, baleinen, sperma ceti, robbenvellen.
— Spanje, wijn, vruchten, olie, barilla, vellen, wol, huiden, kurk, droogerijen, brandewijn.
— Zweden, ijzer, deelen, pek, teer.
— Turkije, vruchten, Angorawol. katoen, tapijten, zijde, meekrap, gom, opium, enz.
— Venetie, en het daaraan toen nog onderhoorige land, vatduigen, vruchten, droogerijen.
— Westindie, suiker, rum, koffij, kakao, katoen, indigo, mahonij- en verf-hout, vatduigen, schildpad, huiden, droogerijen, gom, gengber, enz.

(E) bladz. 130.

Registerlijst van de schepen, die de Britsche heerschappij in 1800 bezat.

ENGELAND.

Havens.	*Schepen.*	*Ton lastaadje.*	*mansch.*
London buitenvaarders	1,810	503,676	37,946
——— Kustvaarders	856	64,586	4,356
Liverpool	796	140,633	12,690
Newcastle	632	140,055	7,054
Sunderland	506	75,319	3 400
Hull	611	68,533	4,223

Havens.	*Schepen.*	*Ton lastaadje.*	*manschi*
Whitehaven	457	56,869	3.426
Whitby	237	36,868	2,014
Yarmouth	375	32,957	2,442
Bristol	186	26,193	1,674
Lancaster	140	19,094	1,926
Scarborough	118	18,921	1,068
Dover	254	15,800	3,155
Plymouth	232	14,800	1,053
Beaumaris	362	13,799	1,094
Southampton	243	12,880	951
Lynn Regis	119	12,639	769
Exeter	148	12,372	772
Dartmouth	209	11,215	1,048
Rochester	275	10,756	804
Poole	153	10,733	851
Portsmouth	212	7,985	604
Cardigan	247	7.577	753
Harwich	137	7,015	814
Boston	122	6,389	410
Weymouth	105	6,098	451
Falmouth	62	5,656	666
Malden	178	5,525	421
Bridlington	38	5,486	272
Berwick	61	5,399	358
Barnstaple	73	5,387	326
Sandwich	97	5,116	380
Feversham	184	4 888	580
Ipswich	94	4.799	299
Colchester	156	4,663	434
Biddeford	67	4,659	256
Fowey	76	4,610	467

Ha-

Havens.	*Schepen.*	*Ton lastgeldje.*	*Mansch.*
Swansea	81	4,412	251
Rye	87	4,310	410
Pembroke	99	3.775	318
Stocktow	41	3,398	201
Cowes	128	3,279	348
Chepstow	40	3,264	209
Aberystwith	75	3,197	265
Wells	52	3,078	237
Southwold	39	2,878	192
Ilfracombe	57	2,854	182
Gloucester	74	2,687	221
Llanelly	63	2,668	182
Milford	36	2,533	146
Padstow	48	2,162	173
Deal	34	2,084	387
Woodbridge	31	2,061	125
S. Ives	39	2,044	143
Arundell	28	1,926	153
Blachey en Clay	24	1,876	115
Bridgewater	35	1,831	129
Chester	26	1.734	118
Lyme Regis	21	1 733	81
Preston	33	1,630	71
Penzance	27	1,418	121
Love	22	1,257	108
Wisbeach	22	1,215	66
Truro	17	1,205	75
Newhaven	20	1,187	77
Aldburgh	29	1,177	117
Minehead	24	1,125	72
Cardiff	29	1,096	95

 Ha-

Havens		Schepen.	Ton laadruimte	Mansch.
Carlisle		19	1,064	68
Shoreham		30	902	101
Penryn		6	339	18
Scilly, of de Sorlings		10	261	26
Gweek		14	236	30
In Engeland te zamen		12,198	1,466,632	105,037
Eiland Guernsey		77	6,403	781
——— Jersey		53	4,244	631
Eil. Man	Douglas	79	1,819	429
	Ramsea	69	1,650	394
	Peel	61	1,435	354
	Derby	29	559	108
		368	16,110	2,697

S C H O T L A N D.

Greenock	377	35,057	3,804
Aberdeen	281	23,236	1,585
Leith	134	13,894	899
Kirkaldy	97	11,384	699
Port Glasgow	90	10,052	785
Dundee	123	8,741	641
Burrowstownness	130	8,406	559
Montrose	112	6,555	506
Alloa	100	6,242	378
Irvine	82	5,783	448
Rothsay	92	5,404	958
Cambletown	75	3,496	618
Ayr	44	3,246	237
Perth	31	2,429	151

Ha-

Havens.	*Schepen.*	*Ton lastaadje*	*Mansch.*
Invernefs	42	2,143	177
Anftruther	46	2,128	167
Stornaway	50	1,759	208
Stranraer	38	1,686	157
Dunbar	16	1,584	162
Kirkudbright	35	1,514	162
Wigton	34	1,195	97
Dumfries	29	1,190	95
Thurfo	17	1,035	76
Kirkwall, op de Orkneys	15	923	80
Oban	18	904	79
Lerwick	17	553	60
Isle Martin (*)	10	349	38
Fort William	7	245	22
Port Patrick	4	174	21
Tobermory	6	124	22
De Prestons Paus	3	102	15
In Schotland te zamen	2,155	161,511	13,883

IERLAND.

Dublin	257	17.317	1,666
Cork	78	5.869	464
Youghall	114	5 051	417

Ha-

(*) *Denkelijk het Mei-eiland* (Isle of May) *in den Fortschen Frith. Het eiland Martin, een der Sorlings, voegt immers hier nog veel minder, dan de Sorlings hierboven onder Engeland; en er schuilen in deze lijst nog meer gebreken; doch zij is nogtans belangrijk.*

Havens.	Schepen.	Ton lastaandje.	Mansch.
Belfast	49	4,476	334
Newry	60	3,041	220
Wexford	62	2,664	288
Waterford	28	2,069	223
Kinsale	52	1,624	166
Limerick	29	1,458	194
Baltimore	37	1,232	127
Larne	30	1,124	94
Strangford	31	1,122	115
Drogheda	17	969	103
Donaghadee	28	940	122
Ross	14	925	71
Wicklow	22	797	69
Londonderry	12	774	58
Dundalk	10	755	50
Galway	31	735	85
Coleraine	13	409	54
Killybegs	8	319	52
Sligo	8	251	35
Tralee	7	180	26
Newport	4	120	19
Ballyrain	2	43	7
In Ierland te zamen	1,003	54,262	5,057

DE KOLONIEN.

Kanada, Quebec	171	10,835	664
——— Carlisle	38	1,327	116
Nieuw Schotl. Halifax	321	18,979	1,424
——— Shelburne	88	3,856	351
Nieuw Brunsw. S. Johns	113	13,215	710

Ha-

Havens.	*Schepen.*	*Ton lastaadje.*	*Mansch.*
Terre neuve, S. Johns	67	3,845	380
Kaap Breton, Sydney	163	4,707	406
Prins Edwards eiland	41	1,108	123
Bermudas, S. George	144	10 422	1,061
Bahamas, N. Providence	262	15,415	1,110
——— Furtle Island	6	435	46
——— Exuma	2	38	6
Jamaica, Kingston	526	48,132	2,292
——— Montego baai	43	2.370	210
——— Port Antonia	8	605	39
——— S. Lucia	4	271	18
——— Savannah la Mar	2	48	6
Tortola	76	6,817	521
S. Kitts, Basseterre	51	4,519	309
——— Sandy point	7	638	57
Nevis	24	1,450	171
Antigua	211	12,563	900
Montserrat	12	1,388	76
Dominica	55	3,172	375
S. Vincent	55	2,774	311
Grenada	160	10,117	785
Barbados	82	6,957	510
Tabago	19	2,136	145
Demerary	18	1,403	148
Suriname, toen ook Eng.	11	1,112	75
S. Lucie	15	582	64
Martinique	282	23.583	2,351
In de Kolonien zamen,	2,161	157,364	12,047
— Ierland	1,003	54,262	5 057
	3,164	211,526	17.104

Sche-

	Schepen.	*Ton lastaadje*	*Mansch.*
Transport	3,164	211,526	17,104
Schotland	2,155	161,511	13,883
Engeland	12,198	1,466,632	105,037
Guernsey, Jersey en Man	308	16,110	2,697
Alles te zamen . .	17,885	1,885,879	138,721
In 1799 was alles te zamen geweest .	17,874	1,725,845	135,237
In 1801 was het	19,712	2,088,262	149,566
In 1812	24,107		165,030

(F) bladz. 140

Hierbij is er door den Heer TUCKEY het volgende, als ter bevestiging aangeteekend: „Aan de kust van Lincoln liggen er verscheidene ondiepten van eenen zonderlingen aard, en *clay huts* genoemd, welke bij laag water droog loopen. De voornaamste vindt men nevens Aldethorpe en Maplethorpe. Zij bestaan uit wortelen, stammen en bladeren, van boomen en struiken, welke met bladeren van waterplanten doorweven zijn. Het zijn berken, dennen en eiken. Men denkt algemeen, en dit wordt door eene overlevering onder de inwoners bevestigd, dat de zee voor den aanvang der berigten, die de Geschiedenis heeft bewaard, hier een bosch overstroomd heeft, en na eenig tijdverloop terug geweken is, het geboomte met slijk en zand bedekt latende, zoo dat het een weiland werd. Vervolgens, wil men, heeft een tweede aanval der zee dat bekleedsel weggenomen en aan de Clay-huts derzelver tegenwoordig voorkomen gegeven." Dat opkomen, en terug wijken en wederom opkomen, der zee schijnt ons intusschen vrij ongegrond, en misschien

schien uit den naam van *clay-huts*, of *leemen hutten*, vertoonen, in de onderstelling, dat de thans daarstaande bestempelde ondiepten zelve hem oorspronkelijk hadden gedragen, en dus, ganschs anders dan thans, eenmaal met leem en zand bedekt moesten zijn geweest. Onzes - erachtens wedervoer aan de kust van Lincoln eenvoudiglijk hetzelfde, als aan de tegenoverliggende Hollandsche, welke bewijzen zou, dat de Oceaan hieromstreeks in plaats van uit te droogen, veeleer in hoogte toeneemt, zoó men niet aannemen kon, dat er op en aan de kust eenige verzakking plaats gegrepen hebbe. Zoó laag, als zij thans is, kan zij immers zonder geduchte dijken tegen elken opkomenden Vloed, en elke daaraan verbondene en andere zwelling der rivieren niet op den duur bewoond worden. Dit werd zij intusschen voor meer dan twee eeuwen, toen er van hare tegenwoordige bedijking nog geen schijn voor handen was. Toen moet zij dus eenige voeten hooger zijn geweest, en moeten de bodems van hare tegenwoordige droogmakerijen zich boven het bereik der gewone verheffingen van de zee en rivieren hebben bevonden. Want die bodems waren toen met bosschen bedekt, waaruit de venen ontstonden, welke men er vervolgens af gestoken en gebaggerd heeft, en nevens welke de Rijn en verdere rivieren hare toen veel breedere bedden met klei aanvulden, waarvan er langs haar henen breede stroken loopen, die genoegzaam geen veen bevatten, en zich zeewaarts aan verlagen, maar hier door verstuivend zeezand opgehoogd zijn geworden. Die gezamenlijke gesteldheid van den Hollandschen grond duidt in denzelven eene verzakking aan, waarin eene breede strook lands nevens

vens denzelven, die thans door den Oceaan bedekt wordt, moet hebben gedeeld, en voorts ook de toen meerendeels boven water uitkomende bodem der Zuiderzee en wateren tusschen de eilandenreeks, die voor Vriesland, Groningen en Oostvriesland ligt, en deze landen. Eveneens ging het nu, onzes erachtens, eenvoudiglijk ook met de tegenoverliggende kust van Lincoln en de ondiepten nevens haar. Deze staan aan het weggezakte land ten Westen van Noordwijk, Katwijk en Scheveningen gelijk, en heeten *sley-huts*, omdat zij, voor de verzakking, met gehuchten van leemen hutten bezet waren; en het ingedijkte veen van Lincolnshire beantwoordt aan het Hollandsche. Gissingen nopens de oorzaak der verzakking zouden steeds bloote gissingen blijven. Zij kan intusschen van lieverlede, door een zijdelingsch uitwijken der onder water liggende wederzijdsche randen van den bodem der wateren, die Holland en Lincoln vaneen scheiden, te wege zijn gebragt.

(G) Bladz. 163.

Van Edinburgh, hoe digt ook aan den Fortschen Frith gelegen, en hoe zeker ook hierom door elken Zeeman, die de vermelde haven dezer hoofdstad van Schotland bezoekt, nevens haar te bezigtigen, gewaagt de Heer TUCKEY nog minder dan van Dublin, Napels Genua, enz. Wij meenen daaromtrent kortelijk te moeten vermelden, dat Edinburgh niet slechts grootsche herinneringen wekt, maar nog steeds vol pracht en grootheid is. Terwijl het even volkrijke Glasgow Edinburgh, als men Leith daaronder niet begrijpt, in

in handelrijkheid overtreft, is Edinburgh daarentegen het gewone winterverblijf van den meesten Schotschen adel. De Koning heeft er een bezigtigenswaardig Paleis en park, dat echter van het Hof steeds onbezocht blijft. Men ziet er een versterkt Kasteel, en een huis van 12 verdiepingen, dat met terugzigt naar den befaamden toren het *Huis van Babel* heet. De stad prijkt met een standbeeld te paarde van Koning KAREL II, en heeft eene beurs en een welvoorzienen Planteutuin. Hare Universiteit en die van Glasgow, Aberdeen en S. Andrews, zijn gansch anders ingerigt, dan de Engelsche van Oxford en Cambridge. Die van Edinburgh wordt om hare Medische Faculteit hoog geroemd. Er komen hier niet slechts een groot aantal Engelschen, maar ook vele buitenlanders, in de Medecijnen studeren. De Universiteits Bibliotheek is van Engelsche werken uitnemend voorzien; maar heeft nog steeds groot gebrek aan velerlei buitenlandsche; en men is inzonderheid met de buitenlands gemaakte vorderingen in het Theologische, en de kennis der Oostersche talen, in Schotland, vooral niet minder dan in Engeland, jammerlijk onbekend, en genoegzaam eene eeuw ten achteren. Overigens munt de Schotsche Geestelijkheid in kundigheden veelal boven de Engelsche uit, onder welke het lagere gedeelte der Episcopale haast evenveel gebrek aan kennis als aan inkomsten heeft. Edinburgh heeft verscheidene Theologische en andere geleerde Genootschappen, eene school voor doofstommen, huishoudelijke maatschappijen, en fabrieken van velerlei aard.

(H) bladz. 220.

De merkwaardigheid van den aanwas van Whitehaven is, even als die van het daarentegen op bladz. 197 gemelde verval van S. Davids, in Pembrokeshire, onzes oordeels, zoo bijster groot niet, maar een bloot gevolg van het ontginnen der naburige kolenmijnen, welker voortbrengfelen er tot dus ver het eenige handelsartikel zijn. Gansch anders is het met den algemeenen aanwas der scheepvaart en des zeehandels van Grootbrittanje gelegen, welken de dagelijksche uitbreiding der reeds zoo eindelooze buitenlandsche bezittingen en betrekkingen van dat rijk nog steeds moet doen toenemen, daar deszelfs reuzenkracht hetzelve boven alle tegenkanting verheven heeft, en enkel door inwendig bederf vernietigd schijnt te zullen kunnen worden. Inwendig bederf, dat intusschen, naar mate de handel zijne uitwerkselen over een gansch volk uitstrekt, verhaast moet worden. Waren immers de Belgen, volgens CAESAR, de dapperften van alle Gallen, om dat de Marseiljaansche en andere Kooplieden hun minder dan anderen toevoerden, het gene hen flap en verwijfd kon maken; omgekeerd moet elk volk dit worden, als deszelfs Kooplieden hetzelve met ontzenuwende dranken opvullen; en hoe grootelijks overlaadt men niet het Britsche met de verflappende thee, den arak en de rum, zonder welker overbodig vertier, op de Britsche eilanden zoo wel als elders, de Oost- en West-Indische bezittingen van Grootbrittanje voor hetzelve in waarde grootelijks afnemen zouden. De invoer van Calcutta en Bombay in China, waar men met thee betaald wordt, brengt im-

immers, blijkens het einde des *derden deels*, veel toe, om den O. I. Compagnies handel der Engelſchen goed te maken. Tot hare voornaamſte artikelen van invoer in Engeland behoort voorts een vloed van arak; en hierbij komt geen mindere vloed van rum uit West-Indie, om van geene Hollandſche en andere koren-brandewijnen, van geenen Franſchen brandewijn, van geene even verderfelijke als krachtige Oporto, en verdere veelal in Engeland zelf gefabriceerde wijnen, te gewagen. Langs dezen weg komt het vergiftigen van zoo ontelbaar vele Afrikaanſche en andere Wilden eindelijk op het hoofd der vergiftigers neder; en hunne ontzenuwing door een en ander, en alle onmiddellijk gevolg van eene ongebondenheid, welke door ligtelijk en overbodig gewonnene gelden alomme wordt aangekweekt, wekt eindelijk tegenzin en onvermogen voor verdere Zeevaart en bemanning van Oorlogsvloten, met welker verdwijning alle verworven overwigt ook welhaast verdwijnt. Dan zoekt een amechtig volk de verdere middelen ter voortzetting van zijne brooddronkenheid in zijnen eigenen boezem, en verſcheurt het denzelven; zoo als de Negers elkanderen, op aanhitſing der roekeloozen, die geene koffij en thee, geen arak en rum, geene tabak en NB ſnuif, en welk tuig niet al, in genoegzamen overvloed meenden te kunnen aanvoeren.

(I) Bladz. 221.

Gretna Green laat zich, door verreweg de meeſte Engelſchen, van alle Schotſche Parochien het eerſte bereiken. In die Parochien heeft men zich nu ſlechts

bij den Predikant aan te melden, om door denzelven ijlings getrouwd te worden. Huwelijks proclamatien, en toestemming van wederzijdsche Ouders of Voogden, zijn daarbij onnoodig. Wil derhalve een Iersche of andere gelukzoeker een Engelsch meisje tegen den wil der Ouders of Voogden aan zich verbinden, hij beweegt hetzelve tot een sluikreisje naar Gretna Green, waar de Schotsche Kerkleeraar jaarlijks een aantal knoopen fluit, die men in Engeland, hoe ongaarne ook, als duchtig beschouwt en wel moet beschouwen. Of dezelve intusschen, zoo als een huwelijk, dat op den Engelschen bodem gesloten wordt, den man alhier ten eigenaar der vrouw maken, en magtigen, om haar met een strik om den hals aan iemand te verkoopen, die hem in derzelver bezit wenscht op te volgen; dit is ons onbekend. In Schotland zelf blijft het huwelijk ver van zulk eene overeenkomst met dat der Eskimaux van Labrador; en men is daar, althans onder de goede Hooglanders, ook nog ver van zulk eene algemeene schendnis der huwelijkstrouw, als welke den Eerw. MADAN in 1780 bewoog, om zijne *Thelyphtora (vrouwen bederf)* te schrijven, en vele vermogende Londonners, om de vrouwen, welker kinderen voor de hunne doorgaan, naauwelijks anders, dan op Kerstijd, te bezoeken, en hunne buitenlandsche en andere gasten, volgens lieden, die het met verbazing zelven ondervonden, den eenen middag aan het huis van de eene, en den anderen wederom aan dat van de andere, bijzit te onthalen. Verbeeldt men zich den invloed hiervan op een toekomend geslacht, welks opvoeding daarbij ganschelijk verwaarloosd worden moet, welk een treurig

rig verschiet ziet men dan niet geopend, bijaldien eene vreesselijk toenemende, en zeer onlangs door WILBERFORCE op het treffendste afgeschilderde, ongebondenheid en ongodsdienstigheid op geene gepaster wijze beteugeld wordt, dan de achterlijkheid der Engelschen in Godgeleerde kennis hun, ondanks eene dezer dagen daartoe opzettelijk ontworpene inschrijving, zal toelaten te doen.

(K) Bladz. 209 en 267.

Het eiland Man schijnt het *Mona* van CAESAR te zijn, volgens wien (B. G. V. 13) het vaarwater tusschen Ierland en Brittanje even wijd was, als dat tusschen Brittanje en Gallie. Hierbij voegt hij, eveneens op grond van de berigten der inlanders, dat Mona midden in dat vaarwater (*in hoc medio cursu*) lag; en hij laat daarop eenig gewag van Noordelijker eilanden volgen, die des winters een langen nacht van 30 etmalen gezegd werden te hebben, offchoon de Britten zulks niet bevestigden. Onder die eilanden moeten de Hebriden, Orkneys, enz. bedoeld zijn geweest; en dezer vermelding valt achter die van Man allernatuurlijkst. Maar nu werd er onder CLAUDIUS door PAULLINUS SUETONIUS, en onder DOMITIAAN door AGRICOLA, een Mona bemagtigd, dat geenzins midden in het vaarwater tusschen de beide groote eilanden lag, maar door de Bataafsche ruiterij, deels langs ondiepten, deels al zwemmende, bereikt werd. Men heeft dus nog een tweede *Man* te zoeken, waaromtrent zulks mogelijk was; en nu vindt men in de straat van *Menai* reeds eenig spoor van dien naam, en een tweede in dien

van *Mon*, welken men in Wallis nog steeds aan Anglesea geeft. Nopens dit eiland zegt men in Wallis, dat bij de inwoners *Cymbry* heet, *Mon mam Cymbry*, om aan te duiden, dat Anglesea, uit hoofde van deszelfs vruchtbaarheid, Wallis, als eene moeder (*mam*, in het Vriesch *mem*), plagt te voeden. Voorts is de tegenwoordige naam des eilands klaarblijkelijk aan hetzelve door de Angel-Saksen gegeven, toen dezen het bemagtigden. Het kan dus te voren algemeen *Mona* genoemd zijn geweest; en de Britten kunnen zeer wel twee eilanden tusschen Engeland en Ierland gelijkelijk met dien naam bestempeld hebben gehad, daar men er zoo vele namen gelijkelijk aan twee en meer rivieren gaf. Vooral daar men het Noordelijkste *Mona* gemeenlijk door eenig bijvoegsel van het Zuidelijkste onderscheiden schijnt te hebben gehad. Het Noordelijkste heet althans bij PTOLEMÆUS *Monæda*, en bij PLINIUS *Monabia*. OROSIUS geeft aan hetzelve den naam van *Menavia*, en de bewoners van Wallis noemen het *Menaw*. BEDA onderscheidt Man van Anglesea, door dit eiland *het eerste Menavia*, en Man *het tweede*, te noemen. De inwoners geven aan hetzelve den naam van *Maning*. OROSIUS schrijft, dat het ten zijnen tijde, te gelijk met Ierland en het Westen van Caledonie, door de Schotten bezeten werd. In eene *Chronijk van Man*, welke men in den *Atlas van Blaeu*, *vol. V. pag.* 388 *seq.* vindt, wordt dit eiland *Mannia*, en Anglesea daarentegen *Monia*, genoemd.

(L)

(L) bladz. 271.

Die redenen verliezen inmiddels veel van hunne kracht, als men de kanalen tegen over de ijzeren wegen ftelt, welke er in Engeland ontworpen, en hier en daar werkelijk aangelegd zijn geworden. Yzeren wegen, op welke er door een paard zoo veel, als anders door een aantal paarden, getrokken worden kan. Zulk een weg moet er met name tusfchen London en Portsmouth zijn aangelegd, om den aanvoer van goederen naar de vloot te verligten. Men heeft er althans een aan het bovèneinde van het Monmouth kanaal. Dezelve beftaat eigenlijk uit ijzeren wagenfporen, in welke de wielen der karren rondloopen, terwijl de paarden, van welke men er voor eene zwaarbeladene kar flechts een behoeft te fpannen, den gewonen weg tusfchen die fporen in betreeden. Eene uitvinding, waarvan het denkbeeld, even als dat van vele der ftraks befchreven wordende kanalen, enkel bij een volk heeft kunnen opkomen, dat gewend is, om van het ijzer een elders nog te veel verwaarloosd nuttig gebruik, tot vervaardiging van bruggen niet alleen, maar ook van molenasfen, molenfpillen, ènz. te maken. Een gebruik, waartegen de belangen van timmerlieden, molenmakers, enz. in de Noordelijke Nederlanden niet minder aandruifchen, dan tegen dat van Stoommachines, bij droogmakerijen, enz. terwijl men hier te lande tevens vruchteloos ijzergieters heeft gezocht, die ondernemend genoeg waren, om zulke molenasfen, enz. te willen leveren.

(M) Bladz. 286.

Oudtijds, en ook bij het herleven der letteren, vermaakte men zich met een hemelhoog opvijzelen van den oorſprong der volken. Allen knoopten denzelven aan de geſchiedenis van een ouder volk van aanzien, en wel het liefſte aan die der Trojanen. Dit deden ſommigen ook ten aanzien van den oorſprong der Britten. SYLVIUS, kleinzoon van AENEAS, had, volgens hen, een zoon gehad, die den naam van BRUTUS voerde, Aquitanie ten onder bragt, en van daar, op raad van DIANA, naar Brittanje overgeſtoken, aan dit land eene naar hem genoemde bevolking ſchonk. Anderen ſloegen van dergelijke ongerijmdheden tot een ander uiterste over, en ſchilderden hunne voorvaders af, als of zij, toen zij in de geſchiedenis het eerſte te voorſchijn kwamen, gansch onbeſchaafde barbaren geweest waren, die van even veel welke gerijfelijkheden des levens genoegzaam geenerlei denkbeeld hadden. Ten aanzien der Britten gaat de Heer TUCKEY nog verder. Zij keerden, volgens hem, tijdens den ondergang der Romeinſche heerſchappij tot de vorige barbaarschheid terug. Onzes erachtens ſchaadden de aanvallen der nog vrij onbeſchaafde Schotten en Picten hun wel *grootelijks*, maar bluschten dezelve geenszins de beſchaving uit, die de Romeinen hun hadden medegedeeld; en de Sakſen, die zich in hun midden nederzetteden, maakten op die beſchaving vast geene de minſte inbreuk. Zij kwamen meerendeels van de Bataafſche en Vrieſche zeekusten, van waar zij, in gemeenſchap met de

de Franken, reeds lang te voren vrijbuiters scheepstogten tot in de Middellandsche zee ondernomen hadden. Vervolgens waren Belle Isle, en meer andere dusgenoemde *Sakfische eilanden* op de Fransche kust, door hen bemagtigd geworden. Een hunner Vorsten, ODOACER, was van daar Frankrijk ingetrokken, enz. Zie de laatste *Aanteek.* op het *eerste deel*, *blads.* 570. Een groot aantal andere Sakfen had zich bijkans gelijktijdig in Kent nedergezet, waar de Britten hen gaarne zagen aankomen, daar zij zich van hen goede hulp tegen de Schotten en Picten beloofden, en deze aanvankelijk ook metter daad ontvingen. Daar werden zij sints 488 door ESKA, die den fabelachtig verzonnenen HENGIST ten vader zou hebben gehad, 24 jaren lang bestuurd; en gelijktijdig regeerde er in Susfex een andere Sakfische Vorst van den naam van ELLA. ETHELWOLFF, nazaat van ELLA, en ETHELBERT, achterkleinzoon van ESKA, omhelsden het Christendom, dat in Brittanje zeer vroeg, ja volgens sommigen reeds door JOSEPH VAN ARIMATHEA, was ingevoerd. Van ETHELWOLFFS opvolgers kent men de namen niet; maar men heeft eene lijst van Kentsche Koningen na ETHELBERT, en andere dergelijke van Sakfische Vorsten, welke in het dusgenoemde Westfakfische koningrijk, en in die van Esfex, Northumberland, Oost-Engeland en Mercie, begonnen te heerschen, naarmate deze onderdeelen van Brittanje ook met Sakfen werden opgevuld. Want dezen vloeiden al meer en meer naar het eiland, nadat de eerste aankomelingen uit hun midden in Kent zoo wel ontvangen waren geworden; en de Gallische, of Walsche, bevolking, van welke CAESAR gewaagt, en welker

woonplaatſen zich, met name in den *Atlas van Blaeu*, ligtelijk laten opſporen, werd, te gelijk met de oorſpronkelijke Britſche, al meer en meer in Wallis en Corn-Wallis zamengedrongen, of genoodzaakt, om de wijk naar Bretagne in Frankrijk te nemen. De verdere Sakſen in Engeland omhelsden welhaast evenzeer het Christendom, als ETHELWOLFF en ETHELBERT, en dezer onderhoorigen. Hetzelve maakte in Ierland en onder de Schotten en Picten ook veel opgangs; en er kwamen welhaast vandaar, en vooral uit Engeland, een groot aantal ijvervolle predikers voort, waaraan men de eerſte opkomst van het Christendom onder de Vriezen te danken heeft. Behalve LIVINUS, FOILLANUS, ROMBOUT, en anderen, die van de Britſche eilanden naar het nog ſlechts ten halve bekeerde Belgie overkwamen vermeldt de Nederlandſche geſchiedenis de namen van WILFRID, WICBERT, SUITBERT, WILLEBRORD en vele anderen, al naar dat de ſchrijvers gezind zijn, met eere, of met onverdienden ſmaad. In allen gevalle ſtraalt er in hunne bedrijven niets van dien ſtaat van barbaarschheid door, tot welken Brittanje, volgens den Heer TUCKEY, toen op nieuw zou zijn vervallen.

De Sakſiſche Heptarchen, en de jaren der gewone Tijdrekening, in welke zij aanvingen te regeren, waren de volgende;

In Kent.		*In Susſex.*	
Eska	488	ELLA	488
Octa	512	Cisſa	520
Ymeric	532	Ethelwolff	595
Ethelbert	561	*Westſakſiſche.*	
Eabald	617	CHERDIC	519

Er-

Ercombert	641
Egbert	665
Lother	673
Edric	686
Withred	693
Edbert	726
Edelbert	749
Alric	760
Ethelbert	794
Cuthred	797
Baldred	805

De drie laatsten waren geweldenaars, die elkanderen onttroonden, en ten opzigte van wier laatsten de West-Saksische EGBERT zulks welhaast deed.

KENRIC	534
CHEAULIN	561
Cearlic	592
Chelwolff	598
Kingil	612
Kenwald	643
Eskwin	675
Kenwin	677
Keadwalla	686
Ina	688
Ethelard	726
Cuthred	740
Sigebert	754
Kenwolff	755
Brithric	784
EGBERT	800

Oostsaksische.

Erchenwin	527
Sledda	587
Sebert	596
Sexred, enz.	616
Sigebert de kleine	623
Sigebert de goede	646
Switelm	661
Siger en Sebba	664
Sigehard en Senfrid	669
Offa	701
Selred	709
Swithred	747

Oostengelsche.

Uffa	575
Tityl	583
REDWALD	593
Eorpwald	624
Sigebert	636
Egric	638
Anne	642
Aethelher	654
Edelwald	656
Aldulf	664
Elwold	683
Beorna	690
Ethelred	714

In den aanvang der ne- gen-

gende eeuw geraakte Oostſakſen mede onder den Westſakſiſchen EGBERT.

Ethelbrigt . 749

De Merciſche OFFA.

Northumberſche.

Ida	547
Ella	559
Ethelric	589
Athelfrid	593
EDWIN	617
OSWALD	634
OSWI	643
Egfrid	671
Alfrid	686
Osred	705
Kenred	716
Osric	718
Ceolulf	729
Egbert	738
Oſulf	758
Ethelwald	759
Alred	765
Ethelred	774

Na dezen en eene volgende regeringloosheid geraakte dit Vorſtendom aan den Westſakſiſchen EGBERT.

Merciſche.

Crida	582
Wibba	593
Ceorl	614
Penda I	626
Penda II	656
WOLFHER	659
ATHELRED	675
KENRED	704
CEOLRED	708
ETHELBALD	716
OFFA	758
EGFRID	796
KENWOLFF	797
Konelm	819
Ceolulf	820
Bernulf	822
Ludecan	824
Witlaf	826

Deze en twee andere, wier regering tot aan 874 duurde, waren cijnsbaar aan de Westſakſen.

Voor dat Kent, Oostſakſen, Northumberland, en eindelijk de toen onder een hoofd ſtaande Oostengelſche en Merciſche Vorstendommen, voor en na onder de alleenheerſching van den Westſakſiſchen EGBERT geraakten, hadden zij wel ſteeds als afzonderlijke Souvereiniteiten beſtaan, maar was er door de gelijktijdige Vorsten

ten aan een uit derzelver midden steeds eenige meerderheid, en als eenig opppergezag, toegekend. De namen der Vorsten, aan wie die onderscheiding voor en na te beurte viel, zijn op de bovenstaande lijsten met Kapitale letters gedrukt.

EGBERT gaf aan zijn, eindelijk over gansch Brittanje, op Wallis na, uitgestrekt gebied, den naam van *Engeland*; en deszelfs Koningen na hem waren:

Ethelwolff, Egbertszoon, sints 837
Ethelbald, Ethelwolffsz. 857
Ethelbert, Ethelwolffsz. 862
Ethelred, Ethelwolffsz. 867
Alfred de groote, Ethelwolffsz. 872
Edward, Alfredsz. 901
Athelstan, Edwardsz. 924
Edmund, Edwardsz. 940
Edred, Edwardsz. 946
Edwi, Edmundsz. 955
Edgar, Edmundsz. 959
Edward, de martelaar, Edgarsz. 975
Ethelred, Edgarsz. 979
Edmund 1016
Canut, of Knud. de Deen 1017
Harald, Knudsz. 1036
Hardiknud, Haralds broeder 1040
Edward, de belijder 1042
Harald 1066

WILLEM, DE VEROVERAAR, bemagtigde in het laatstgenoemde jaar Engeland, en werd in deszelfs beheer voor en na door twee zoonen en een dochters zoon van hem opgevolgd. Zijn zoon HENRIK I. voegde Wallis bij Engeland. Wat er door twee zonen van

HEN-

[illegible] II. voor en na in Frankrijk bezeten werd, en wat de tweede daarvan afstaan moest, is reeds vermeld. Van even korten duur was een kortstondig bezit van het gansche toenmalige Frankrijk, bij eene aldaar niet erkende erfopvolging van de spilzijde, door meer dan eenen Engelschen Koning van later tijd, waaromtrent men, zulks verkiezende, de Fransche of Engelsche geschiedenis zelve mag raadplegen, en wij hier nog slechts opmerken, dat de toenmalige bezitters van een deel der Nederlanden daarbij groote rollen speelden.

(N) Bladz. 294.

Den invloed van dien worstelstrijd ontwaart men uit eene, op *bladz.* 308 van dit *deel* geplaatste, opgave van het gene er in 1811—13 in Grootbrittanje werd in- en uitgevoerd. In 1811 en 1812 beide overtrof de invoer den uitvoer aanmerkelijk; maar in 1813 ging de invoer den uitvoer meer dan 17 miljoen P. St. te boven. In 1800 had hij denzelven, blijkens de opgave op *bladz.* 310, bijkans 13 miljoen te boven gegaan; en gedurende 30 jaren voor den Amerikaanschen oorlog deed hij zulks jaarlijks ongeveer 5 miljoen; zoo dat het land in die 30 jaren 150 miljoen P. St. rijker werd, en jaarlijks ligtelijk 3 miljoen renten buiten 's lands betalen kon. Maar, in plaats van hier over deszelfs financien uit te weiden, merken wij ten aanzien van deszelfs scheepvaart op, dat de uitvoer er gedurende de jongste oorlogen naar evenredigheid met veel meer buitenlandsche schepen geschiedde, dan voor dezelve. Onmiddelijk voor dezel-

zelve, in 1790, was de lastaadje der in Grootbrittanje uitgeklaarde schepen nog slechts 148,999 ton, en die der Britsche daarentegen 1,424,912 ton, maar in 1800 en 1809 bedroeg de lastaadje der vreemde bijkans de helft van die der Britsche, en in 1810 was deze 1,624,274 ton, en die der vreemde reeds 1,138,527 ton. Bij dit en het voorgemelde merkwaardige gevolg van den worstelstrijd, komt nog de aanleg van eene tallooze menigte fabrieken, niet slechts in Rusland, maar ook in Duitschland en Frankrijk; uit hoofde van welke men de Britsche ganschelijk zou kunnen ontberen, en deze bezwaarlijk op den duur te gelijk met die andere zullen kunnen blijven bestaan. Vooral daar de vervolging der Israëliten in Duitschland, zoo het openlijke beklag der Engelschen dienaangaande wel gegrond is, het vertier van hunne manufacturen aldaar grootelijks benadeelt, en de vervolgden, voor zoo veel zij zich in Frankrijk vestigen, van hunne handelsbetrekkingen in Duitschland zekerlijk gebruik zullen maken, om er nu Fransche fabriekgoederen in omloop te brengen, en den handel van Straatsburg op Duitschland ook daaromtrent grootelijks te doen bloeijen. Mogen zij dit slechts niet ook ten opzigte van den Transit-handel in koloniale goederen, enz. helpen doen, van welken wij reeds bij herhaling veel nadeels voor Nederland betuigd hebben te vreezen.

(O) bladz. 312.

Het kapitaal der Compagnie moet, volgens het *III deel, bladz.* 274, 275, in 1708 reeds meer dan 4 ja

5 mil-

5 miljoen hebben bedragen, daar er uit hetzelve toen reeds voor en na 3,200,000 P. St. aan het Gouvernement was geleend. Op den 5 Januarij 1782 was het Gouvernement, volgens opgave der Parlements-Commisfie, aan de O. I. Compagnie 4,200,000 fchuldig. Hoe kan de Compagnie dan in 1786 gemagtigd zijn geworden, om haar kapitaal tot 4 miljoen uit te breiden, enz.? Kortom, de Heer TUCKEY verfchaft ons nopens hare financien vooral geen meer licht, dan WENDEBORN. *Staat van Grootbrittanje, I deel, bladz.* 222 en *volg. der Nederl. uitg.*, uit wiens opgave dit alleen met zekerheid fchijnt te blijken, dat de Compagnie fchulden heeft, welke tegen hare pretenfien op het Gouvernement over ftaan, en voornamelijk door de kosten van hare territoriale aanwinften veroorzaakt zijn geworden. Dit vermeldt tevens de *Picture of London for* 1815, volgens welke hare Actien 13 miljoen P. St. bedragen, maar zij zich echter in geene voordeelige omftandigheden bevindt, grootelijks door fchulden gedrukt wordt, en jaarlijks verliest, in plaats van te winnen. De fchulden van hare drie voorname Prefidentfchappen zijn in het *III deel* reeds opgegeven, als bedragende

die van het Bombayfche Prefidentfchap	4 miljoen P. St.
die van het Madrasfer	7
die van het Calcuttafche	20
zamen	31 miljoen P. St.

Onder de fchulden van het laatstgenoemde Prefidentfchap zijn die van het gewezene van Bencoolen zekerlijk begrepen. Hoe dit ook zij, en hoe de financien der Compagnie, onder eenen tegenloopenden handel,

in-

inzonderheid op Bombay, en anderzins, jaarlijks nog al verder mogen verergeren, het Gouvernement zal hare schulden gaarne overnemen, zoo het daarbij in een vol bezit van al hare eindelooze territoriale en andere goederen geraken mag.

(P) bladz. 324.

Soortgelijk eene corporatie hebben wij op *pag.* 146. reeds te Hull gevonden, en op *pag.* 155, te New Castle. Zoo als nu de Trinity-Houses van die twee steden slechts plaatselijke instellingen zijn, die ten voordeele ter scheepvaart naar en van die steden bestemd en aangelegd werden, strekte de oorspronkelijke bestemming van het Londonsche Trinity-House zich zekerlijk ook slechts over de gemeenschap tusschen London en de zee uit. Vooral daar hetzelve uit eene andere, dergelijke, veel oudere, maar onder HENRIK VIII naar London overbragte, instelling van Deptford voortgesproten schijnt. Want het voert den titel van: *The Master, Wardens and Assistants, of the Guild, or Fraternity, of the most glorious and individed Trinity, and of S. Clement on the parish of Deptford strond in the country of Kent.* Ja, gewisselijk. Deptford was de eerste plaats aan de Theems, waar men voor de scheepvaart op deze rivier begon te zorgen; en dit deden slechts eenige bijzondere personen, door er zulk een Trinity-House op te rigten, als er door anderen te Hull en Newcastle werd opgerigt. Het Gouvernement liet die zorg toen nog aan het geval over, zoo als die voor het oprigten van vuurbaken, dat op menige plaats insgelijks het werk van zulke bloote parti-

ticulieren was; als waaraan London zijne Beurs, zijn Vondelingshuis, zijn Guy's Hospital, zijn British Museum, zijn waterwerk aan de London bridge, enz. te danken heeft. Naar London overgebragt, erlangde intusschen het Deptfordsche Trinity House reeds aanstonds, of metter tijd, een veel wijderen werkkring, welke in de reeds vermelde *Picture of London* veel naauwkeuriger, dan door den Heer TUCKEY, en dus, beschreven werd:

„Het bestuur van deze corporatie is bij een *Master*, vier *Wardens*, acht *Assistans*, en achttien *oudere broeders*. Het getal der *jongere broeders* is onbepaald; want elke Zeeman wordt onder dezen naam tot het lidmaatschap toegelaten, zonder intusschen deel aan het bestuur te hebben. De Oudere broeders worden gemeenlijk uit de Officieren der Marine en Kapiteins van Koopvaardijschepen gekozen, en er worden daar van wegens het Gouvernement eenige voorname medebestuurders bijgevoegd."

„De corporatie dient, om de belangen der Britsche Oorlogs- en Koopvaardijvaart te bevorderen, door de kinderen, welke in Christ's Hospital tot de Wiskunde worden opgeleid, te examineren, zulks ook ten aanzien der stuurlieden voor 's Konings schepen te doen, loodsen voor de Theems aan te stellen, vuurtorens en zeebaken op te rigten, aan arme Zeelieden, die geene burgers van London zijn, verlofbrieven tot het varen met roeibooten op de Theems te geven, en toezigt op het uitdiepen van deze rivier te houden. Zij mogen giften tot liefdadige oogmerken aannemen, en er worden jaarlijks een groot aan-

aantal arme Zeelieden, en Zeemans weduwen en weezen, door hen onderſteund."

Onder hun opzigt ſtaat een Gasthuis te Deptford voor oude of verzwakte loodſen en ſchippers en derzelver weduwen; dat het eenige ſchijnt, hetgene er van de aloude ſtichtingen te Deptford daar ter ſtede overgebleven is. Soortgelijk een Gasthuis te Newcastle behoort tot het Trinity Houſe van deze ſtad. London heeft, ter onderſteuning van onbekwaam gewordene en behoeftige Koopvaardij Kapiteins, en derzelver huisgezinnen, eene zeer verdienſtelijke *London maritime inſtitution.*

(Q) bladz. 342.

Van dat presſen werden al de gezamenlijke Engelſche Zeelieden onder de gedenkwaardige regering van Koning WILLIAM VAN ORANJE vrijgeſteld. Men voerde toen bij eene Parlementsakte ſoortgelijk eene opſchrijving in, als waarbij Denemarken, Frankrijk, Spanje, enz. de noodige matrozen voor hunne oorlogsvloten verkrijgen. De Engelſche opſchrijving omvattede 30,000 man, die men ter bemanning van de toenmalige vloot, boven de vrijwillig geworvenen, noodig had. De opgeſchrevenen genoten vele voorregten, maar op hun achterblijven bij oproeping ſtond er ook eene zware ſtraf. Hierom beſchouwden de Britſche Zeelieden die opſchrijving als eene ondragelijke ſlavernij, en werd de Parlementsakte onder de regering van ANNA reeds reeds wederom opgeheven. Hiermede wenſchte men zich zekerlijk geluk, tot dat de zevenjarige oorlog aanbrak, bij welks einde de vloot met 70,000 koppen

bemand was, die men gewisfelijk meerendeels bij een presgang had moeten bijëen flepen, over welks hardheid voor hem, die daardoor getroffen wordt, men onder anderen WENDEBORN, *Staat van Grootbrittanje, I deel, bladz. 91 en volg. der Nederl. uitgave*, mag raadplegen. Daarover beklaagde men zich zekerlijk reeds in dien oorlog, maar nog veel fterker in den volgenden, bij welks einde in 1783 de vloot, na dat er reeds eene ontelbare menigte ftrijdende of anderzins was omgekomen, nog 110,000 man bevattede; in den genen, die 10 jaren later aanving, en omftreeks welks einde de vloot nog 135,000 koppen voerde, waarvan er een groot deel ten laatfte in openbaren opftand was; maar vooral in den hervatten krijg, tegen welks afloop het Parlement in 1813 het alles te boven gaande aantal van 145,000 Zeelieden had toegeftaan. Een aantal, tot welks vinding niet flechts de Britfche, maar ook andere, Koopvaarders willekeuriglijk van volk ontbloot werden, en de presfing in het rijk zelf allergeweldigst moet zijn geweest. Want het getal der Britfche Zeelieden is wel onberekenbaar groot, en wordt door een fterk aanzetten van jongens fteeds voltallig gehouden; de Koopvaardij nam inmiddels in den jongften oorlog af; maar het moet intusfchen, na dat zoo vele jaren krijgs reeds zoo velen hadden weggefleept, hoogstbezwaarlijk zijn geweest, om nog 145,000 man op de vloot bijeen te brengen.

(R) bladz. 350.

Tot dezen laatften titel baande het ongeval der Spaanfche Armada haar een gereeden weg. Want daarmede

mede nam Spanje's heerſchappij ter zee een einde, en die der Nederlanders was toen nog in de geboorte. Hunne vloot was tijdens den aantogt der Armada tegen Engeland gering, en diende ſlechts om het kleine vaartuig, waarmede PARMA 20 000 man naar hetzelfde Engeland dacht over te voeren, in de Vlaamſche havens te houden. De Engelſche vloot worſtelde dus gansch alleen tegen de Armada, die men de *onverwinnelijke* noemde, en deze telde wel minder ſchepen, dan de vloot van ELIZABETH, maar bevattede er 100, dat de grootſte waren, die men tot dus ver ooit gebouwd had; offchoon zij de tegenwoordige vier en zestigers in grootte niet te boven gingen. Die ontzaggelijke blokken waren intusſchen log en traag van beweging, vooral daar het zeevolk, dat zij ophadden, in hun beſtuur veelal gansch onbedreven was. Dit bemoedigde de Engelſchen, om er op aan te vallen; en zij vernielden er verſcheidene. De overige werden aan de kusten van Schotland en Ierland door een ſtorm overvallen, die er zoo vele verſlond, dat er min dan de helft der uit Spanje gezeilde vloot aldaar terug kwam.

Den eerſten der vermelde titels had ELIZABETH reeds te voren verworven, door hare vloot tot de hoogte te brengen, welke er in den tekst wordt vermeld, waaromtrent een Britſche ſchrijver (HARRISON, *Deſcription of Britain*) in 1577 aan haren ijver op de volgende wijze hulde deed: „De Koninklijke Hoogheid heeft thans reeds 21 groote ſchepen gemaakt en geleverd, welke meerendeels op Gillingham reede liggen. Daarenboven heeft Hare Genade nog andere onder handen. Zij heeft tevens drie opmerkenswaardige Ga-

 leijen,

leijen, met welker befchouwing, en die der overige Koninklijke Zeemagt, het ongelooflijk is hoe wonderbaar Hare Genade zich vermaakt. Ik voeg 'er bij, op dat een ieder zich eenig denkbeeld van de groote fchatten, welke er dagelijks aan onze Marine te koste gelegd worden, vormen moge, hoe weinige Koopvaardijfchepen van de eerfte en tweede foort er zijn, die niet, als zij volkomen toegerust en zeilree zijn, zoo zij verkocht werden, ten minfte 1000 P. St. gelden zouden. Wat moet men dan niet van de Koninklijke Marine denken, waarvan fommige fchepen, zoo als de timmerlieden mij vaak verteld hebben, zoo veel waardig zijn, als twee van die andere."

(S) bladz. 353.

Bij al dit harde voor den Nederlander voegt de Heer TUCKEY: „ De Souvereiniteit der naauwe zeeën, waarop Engeland aanfpraak maakt, is uit zeer oude tijden herkomftig; daar er ons door fchrijvers over dit onderwerp verzekerd wordt, dat EGBERT, de eerfte Sakfifche Koning over gansch Engeland, zijne bevelhebbers afzond, om alle fchepen, die *zijne* zeeën bevoeren, te doorzoeken, en te verpligten, om zijne vlag te begroeten. Handhaving van dezelfde groete behoort tot de orders voor Hastings, onder de regering van Koning JAN. Onder die van EDWARD I. werd er, ten gevolge van inbreuk op de regten der Britfche zeeën door den Franfchen PHILIPS I, eene vergadering te London gehouden, van Engelfche Regtsgeleerden, en afgevaardigden uit Genua, Spanje, Nederland, Duitschland, Denemarken, Noorwegen, enz. waarin pleg-

plegtiglijk erkend werd, dat de Koningen van Engeland en hunne voorzaten, sints onheugelijke tijden, de opperheerschappij over de Engelsche zeeën, en derzelver eilanden hadden gehad."

„ Die Souvereiniteit werd met de daad zelve door alle Europeesche landen erkend, welke, door de gezegde zee bespoeld, vergunning vroegen, om op dezelve te visschen, ja er door te varen. Vergunning, die er door al de Vorsten van EDWARD I. af tot aan HENRIK VI. afgegeven werd, en voorts door MARIA aan aan de Nederlanders; waarna de Admiraals van HENRIK IV. Koning van Frankrijk, aan ELIZABETH verlof voor de Franschen vroegen, om in *hare* zeeën tongen voor 's Konings tafel te vangen. Voorts erkent het vredestraktaat tusschen de Nederlanders en CROMWELL het *vroege bestaan* der Britsche Souvereiniteit over de *naauwe zeeën*; en bij een volgend Traktaat verbonden zich de Staten in 1674 uitdrukkelijk, *om alle hunne schepen en vloten voor een of meer Koningsschepen, die Zijner Majesteits wimpel, of het zeil* jac *genoemd, voerden, te doen groeten, met het ligten van den topwimpel van de groote mast, en het laten vallen van het topzeil, in de zee, die zich uitstrekt van Kaap Finisterre tot voor het midden van het punt genoemd* Staten land *in Noorwegen*."

Op zulk eene wijze moest men zich uit eene verlegenheid redden, welke de gewaande wijsheid der DE WITTEN den lande berokkend had; nadat zij hen zelven ten tijde van CROMWELL reeds in hoogst benaauwende omstandigheden had gebragt. Omstandigheden, waarin hunne vrees voor het gemor van hunne binnenlandsche tegenpartij over den ramp poedigen

zeeoorlog hen niet slechts weerhield van denzelven voort te zetten, maar zelfs drong, om zich ten duursten prijze met CROMWELLS vriendschap en eene Akte van Seclusie te wapenen, welke laatste hij schijnen moest te hebben afgedwongen.

(T) bladz. 375.

Die verschrikkelijke plaag openbaarde zich reeds in December 1664 nabij Drury Lane in een huis, waar men Levantsche goederen uit Nederland had aangebragt. Er stierven aldaar aan dezelve twee menschen, dat, zoo als men zeide, Franschen waren; en de Sekretaris van Staat liet, op berigt hiervan, de lijken onderzoeken, en het verslag wegens dat onderzoek op de wekelijksche sterflijsten plaatsen. Dit vulde de hoofdstad grootelijks met ontsteltenis en vrees, die geweldig toenam, toen er, in de laatste week van December, terzelfder plaatse nog een derde aan de pest overleed.

De sterfte werd inmiddels door eene aanbrekende vorst en scherpe Noordewinden tot in April en Mei in teugel gehouden; maar toen bevond men, dat zij zich, bijzonderlijk in de Parochie, waar het gezegde huis stond, geweldig uitbreidde. Gedurende de laatste weken van Mei, en de eerste van Junij, verspreidde de pest zich allerverschrikkelijkst. Geheele straten werden daarmede besmet, en, offschoon men ze op alle mogelijke wijze poogde tegen te gaan, werden de Londonners door de pijnlijkste benaauwdheid gefolterd. In de tweede week van Junij waren de sterfgevallen op de lijst grootelijks vermenigvuldigd, vooral

in

in de gezegde Parochie, waar er honderd menschen aan de pest gestorven waren. Toen vertrok de Koning met het gansche Hof naar Oxford, waar hij tot na Kerstijd verbleef, het opperbestuur over de Hoofdstad, in haren rampzaligen toestand, aan den Hertog van Albemarle, en Sir JOHN LAWRENCE, *haren edelmoedigen Mayor*, overlatende.

In Junij en Julij nam de besmetting snellijk toe, en was elk hart in de stad vol doodsangsten. Zij werd van allen, wier pligten of omstandigheden zulks gedoogden, verlaten; en de wegen waren vol van eene menigte, die het geopende graf ontvlood. Uit de gezegde Parochie en die van Westmunster, S. Andrew en S. Martin, drong de pest Oostwaarts henen door, waar de digt bevolkte woningen der armen en werklieden haar tallooze slagtoffers aanboden.

Gedurende de maand van Augustus breidde de verwoesting zich nog al verder uit, en begon zij, ofschoon alle voorzorg van kunst en wijsheid haar den grond betwistte, in de Londonsche City zelve te woeden. Alle andere handel, dan in de eerste noodwendigheden des levens, nam een einde. De straten waren van menschen ontbloot, alle plaatsen van uitspanning waren gesloten, en alle andere bijeenkomsten, dan tot gebeden en verdere Godsdienstoefening, werden strengelijk verboden.

Van den 22 Augustus tot den 29, toen de City, in vergelijking met het overige van London, nog vrij van besmetting was, en ongeveer 200,000 menschen de stad verlaten hadden, stierven er van de overgeblevenen nog 7496. Vervolgens namen de sterfgevallen derwijze toe, dat men ze niet meer tellen kon.

De kerkhoven konden de lijken ook niet langer bevatten, en groote opene vakken, aan de buitenzijde der ſtad, werden tot begraafplaatſen aangelegd. Geheele huisgezinnen, ja geheele ſtraten vol huisgezinnen, werden tegelijk weggeſleept; zoo dat het niet zelden gebeurde, dat de buren van overledene huisgezinnen aan de brandwachts toeriepen, dat men in zulk of zulk een huis te gaan, en er de menſchen uit te halen had, want dat zij allen dood waren.

Het graf was nu een gapende afgrond; er werden al grooter en dieper kuilen gegraven; en rijken en armen, ouden en jongen, volwasſenen en kinderen, werden zonder onderſcheid hals over hoofd bij elkanderen daarin geſtort. Bij dage verſchaften de ſtraten eene vreesſelijke vertooning van ſtilte en ellende; en bij nacht hoorde men de doodenkarren er bij toortslicht langzaam doorrijden, en deed een geſtadig herhaald geroep: *brengt uwe dooden uit!* elk hart van ſchrik ſidderen, dat niet reeds door de ellende tegen verder ſchrikken gehard was.

In de drie eerſte weken van September bedroeg de opgave der dooden te zamen ruim 24,000; reeds een verſchrikkelijk groot getal, maar dat nogtans veel kleiner was, dan het wezenlijke. Want velen der doodgravers en verdere lieden, die verpligt waren, om aanteekening te houden, erkenden dat dezelve onvolledig was gebleven; en vele anderen werden, eer zij hunne lijsten hadden ingeleverd, zelven onder de gene geteld, die *er geweest waren*. De waarſchijnlijkſte berekening is, dat er in dat tijdvak meer dan 10,000 menſchen wekelijks door de pest werden weggeſleept, boven en behalve hen, die aan andere krankheden ſterven,

ven, welke de pest verwekte of grootelijks verergerde.

In de laatste week van September begon de pest hare kracht te verliezen; want er lagen toen daaraan meer menschen krank, dan ooit te voren, maar er stierven daaraan zoo veel minder, dat de sterflijst er 1500 minder bevattede, en van 8,297 tot 6,460 daalde. In de volgende week werd het aantal der dooden nog kleiner, en in de derde week vond de sidderende hoop der nog levende menigte zich verwezenlijkt; want de sterflijst telde toen nog slechts 5,000 overledenen; en de vermindering was zoo groot, dat er zich een zweemsel van vreugde over London verspreidde.

Van die tweede week van October tot aan het einde der maand bewezen de wekelijksche lijsten, dat de besmetting veel van hare kwaadaardigheid begon te verliezen. Er stierven nog wel zeer velen, maar de voorbeelden van herstel waren zoo menigvuldig, dat verscheidene duizenden der gene, die de schrik uit hunne huizen verdreven had, nu van dag tot dag daarheen terug keerden, en zich er genoegzaam veilig achtten. Die waan sloeg tot razernij over. Zelfs de geringste bepalingen van gemeenschap, die de voorzigtigheid aanbeval, werden versmaad. De gezonden voegden zich ganschelijk bij de kranken, als of er geenerlei besmetting meer te duchten was. Dit vergrootte het aantal der stervenden in de eerste maand van November met 400; en er werden nu, toen er wekelijks niet boven de 1000 of 1200 stierven, meer menschen besmet en krank, dan toen er wekelijks 4 of 6,000 bezweken. De Geneesheeren vonden zich

meer dan ooit bezwaard; alleen herstelden er veel meer lijders dan te voren; ja zij herstelden over het algemeen.

De overblijvenden voedden de schrikkelijke verwachting, dat er ten laatste geene levenden genoeg zouden overblijven, om de dooden te begraven; maar die verwachting werd gelukkiglijk niet vervuld. De besmetting verdween trapswijze, en hield eindelijk geheel op, nadat zij boven het geheel van 68,596, dat de sterflijsten vermeldden, zekerlijk nog duizenden, ja tienduizenden, had weggesleept; offchoon het getal denkelijk niet, zoo als Lord CLARENDON wil, tot 160,000 klom.

De uitwerking der pest op de lijders was gemeenlijk koorts, braken, hoofdpijn, pijn in den rug, builen in den nek en de liezen, en onder de armen, door verdere ontsteking en het koude vuur gevolgd. Toen de plaag op het kwaadaardigste was, stierven de lijders binnen 2 of 3 dagen, na dat zij krank geworden waren, ja soms binnen 2, 4, of 6, uren, als de builen zich zonder voorafgaande ongesteldheid vertoonden. Eenige weinige voorbeelden zag men van menschen, die voor de tweedemaal door de ziekte aangetast werden. De geweldige pijn, welke de builen veroorzaakten, deed de lijders somtijds ijlen, en, als men ze niet kon doen doorbreken, was de dood onvermijdelijk. Toen de kwaadaardigheid der plaag verminderde, hield het 8 of 10 dagen aan, eer de lijders stierven. Het volgende herstel van zoo vele lijders werd door sterk zweeten bevorderd, dat de builen deed verdwijnen, of doorbreken, zonder dat zij eene pijn verwekten, welke zoo doodelijk was geweest. Van het nutti-

tige gebruik van olie, dat het zuur, waaruit de pest-stof bestaat, verstompt, had men te London toen nog geen denkbeeld.

De doodenkarren, gelijk als men ze zoo natuurkelijk noemde, kwamen in Julij het eerste te voorschijn, toen de schrikkelijke vermeerdering van het aantal der kranken maakte, dat men van de gewone wijze van begraven moest afzien. Die karren, of vrachtwagens, bepaalden hun tijd tot geene Parochie, of Wijk, maar reden door de stad alomme, waar men ze ontbood, tot dat zij, naar het oordeel der doodgravers, genoeg volgeladen waren. Dan reden zij naar den naasten, of voegelijksten, kuil, en daarin stortte men de lijken zoo haast men kon, soms onmiddellijk van de kar, en soms door middel van lange haken; en hiermede haalde men ze alvorens uit de naauwe gangen en stegen, die voor de karren ongenaakbaar waren, of men bragt ze van daar op eene soort van draagberries naar de karren. Om zich hierbij zoo veel doenlijk van de besmetting vrij te houden, maakten de doodgravers een sterk gebruik van wijnruit, knoflook, tabak, en wijnedik; en deze behoedmiddelen waren wel meestal krachteloos; maar het uiterste gebrek, dat onder de armen heerschte, haalde echter steeds een genoeg aantal menschen tot die gevaarlijke bediening over.

Onder het ijlen, dat zoo dikwijls een gevolg van de pijn was, die de builen veroorzaakten, bragten velen zich zelven om, voornamelijk in het water. Velen stierven van enkele vrees en angst, en velen van doodelijk hartewee, bij het verlies van hunne geliefden. Verschrikkelijk veel leden inzonderheid de kraamvrouwen; en daarvan stierven er buiten de pest

in

in het rampzalige jaar driemalen zoo vele als gewoonlijk.

Alle publieke zaken ſtonden, toen de peſt op het hoogſte was, zoo geheel ſtil, dat het binnenplein der Beurs en zelfs de voornaamſte ſtraten met gras begroeiden. De Geregtshoven waren geſloten, en alle Regtsoefening hield op. Men zag van den morgen tot den avond geen rijtuig, dan de karren, waarmede men levensmiddelen door de ſtad voerde, of arme lijders naar de Peſthuizen en andere Hoſpitalen bragt, en eenige weinige koetſen met Geneesheeren.

Sints dat verſchrikkelijk tijdvak is London van de peſt geheel vrij geweest; dat te aanmerkelijker is, daar er onder al de vorige jaren der eeuw naauwelijks een was, in hetwelke er op de ſterflijsten niemand als aan de pest overleden was opgegeven (*), ja het aantal der zoodanige in 1509 en 1647 tot 4240 en 3597 klom, zonder dat die jaren daarom als peſtjaren gebrandmerkt waren geworden.

(U) bladz. 375.

Hieromtrent werd er, eenige dagen na de verwoesting, het volgende in de *London gazette* ingelascht:

„ Whitehall, den 8 September 1666.

„ Den 2 dezer brak er hier ter ſtede des morgens te

(*) *Hoe dit met de geweldige ontſteltenis, welke de 3 ſterfgevallen, in December 1664, volgens den aanvang van het Engelsche verhaal, voortbragten, overeen te brengen zij, betuigen wij niet te weten.*

te 1 uur, bij een bakker, in Pudding lane, een bejammerenswaardige brand uit, welke, juist op dat uur aanvangende, en wel in een deel der ſtad, dat zoo vol van beteerde houten huizen was, zich voor den dag zoo wijd verſpreidde, dat dit de bewoners der brandende en naburige huizen in zulk eene verwarring bragt, dat er geene zorg gedragen werd, om de vlam, zoo als men had moeten doen, door het omver halen van de verdere huizen, nog bij tijds te ſtuiten; zoo dat het vuur zoo ſterk werd, dat men het met geene ſpuiten (*) meester worden, ja in de nabijheid van hetzelve volſtrekt niet duren kon. Allerongelukkigst kwam er daarbij een ſterke Oostewind, die het vuur aanblies, en den ganſchen dag en den volgenden nacht gaande hield, en Westwaarts aan voortdreef.

„ Er werden verſcheidene pogingen gedaan, om den brand, door het omver halen van een aantal huizen, te bedwingen; maar vruchteloos. De bouwſtof en meubelen van die huizen werden door het vuur aangegrepen; en hetzelve bleef ook des Dingsdags in helle vlam voortwoeden, niet tegenſtaande Z. M. en K. H. zelven in eigen perſoon en onvermoeid alles daartegen in het werk ſtelden, door hunne Gardes tot hulp van het volk aan te voeren, en een aantal Edelen hun daarin bijſtonden, dat het arme en ongelukkige volk met duizend zegenwenſchingen vergold. Door Gods gunst ging de wind des Dingsdags nachts een

(*) *Deze hadden toen nog ſlechts eene lange pijp, en geene lederen ſlangen, welke eerst na dezen tijd in Nederland uitgevonden werden.*

een weinig liggen, en het vuur, dat bij den Tempel tigchelsteenen gebouwen aantrof, scheen aan dien kant te verflaauwen, zoo dat wij des Woensdags morgens goede hoop begonnen te scheppen; en Z. K. H. nooit wanhopende, of in zorg verslappende, werkte dien dag zoo sterk door, en werd door eenige Lords uit 's Konings Raad voor en achter het vuur zoo wel bijgestaan, dat de brand aan de Tempelkerk en elders gestuit werd."

„ Des Donderdags was het vuur onder Gods zegen geheel ten ondergebragt, maar dien avond berstte het aan den Tempel ongelukkiglijk op nieuw uit, door het vallen van eenige spranken, zoo als men denkt, op een stapel van omvergehaalde houten huizen; doch Z. K. H. die er den ganschen nacht wakende bleef, de grootste moeite en vlijt aanwendde, en bijzonderlijk de huizen daaromstreeks met buskruid deed springen, werd de nieuwe vlammen allergelukkigst nog voor den dag meester."

„ Verscheidene vreemdelingen, zoo Nederlanders, als Franschen, werden gedurende den brand gevat, op vermoeden van misdadige aanstoking van denzelven. Zij zitten alle gevangen, en men zamelt berigten in, om daaromtrent een streng onderzoek in het werk te doen stellen, door Mylord KEELING, en eenige Lords van den geheimen en leden van den Stads Raad. Niettegenstaande die vermoedens, doet de wijze, waarop de brand van een punt af is voortgegaan, en door den sterken wind voortgedreven, allezins denken, dat het het uitwerksel van een ongelukkig toeval is, of liever de zware hand van God tot straf van onze zonden; die ons de strengheid van zijn oordeel heeft

heeft doen zien, door de vlam te versterken, en zijne nooit genoeg te erkennene genade, door ze te stuiten, toen onze wanhoop ten top klom, en alle hulpmiddelen ontoereikend scheenen te zullen wezen."

„ Omstreeks den Tower werden de gepaste orders, van huizen omver te halen, ten einde de magazijnen van buskruid te redden, allezins gezegend, daar de wind zich niet derwaarts rigtte. Des niet tegenstaande kwam het vuur er bijkans tot aan de poorten; zoo dat door die vroegtijdige bevelen het oorlogstuig in den Tower bewaard bleef; en wij hebben verder oneindige redenen, om God te danken, dat hij het vuur niet op eene der plaatsen, waar Z. M. scheepsgoederen liggen, heeft doen ontbranden; zoo dat, offchoon God ons met zijne eigene hand heeft willen bezoeken, hij ons niet, door het wegnemen der middelen tot voortzetting van den oorlog, in de handen van onze vijanden heeft doen vallen."

„ Er moet voorts opgemerkt worden, dat de brand in een oord heeft plaats gegrepen, waar de goederen der burgers, offchoon min rijk, te zwaar waren, om geborgen te worden, en dat de meervermogenden, wier huizen omver gehaald zijn, zich met het bergen van hunne beste goederen hebben bezig gehouden; hetgene hen van geheele verarming bewaart, maar intusschen de reden is, waarom er zoo vele huizen, en daar onder ook die van velen hunner, hebben moeten worden vernield, die anders misschien staande hadden kunnen blijven."

Hierop volgde, dat Z. M. orders had gesteld, om, daar er zoo vele menschen naar het opene veld gevloden waren, en zich een geruimen tijd lang op het-

hetzelve zouden moeten onthouden, aldaar de noodige levensmiddelen te doen zamenvoeren, en dat Z. M. intusschen, om op het gereedste in den nood te voorzien, de voorhanden zijnde scheepsbeschuit derwaarts had doen brengen, doch dat er reeds zoo veel toevoer van elders gekomen was, dat de meeste vlugtelingen, aan die beschuit niet gewend, dezelve geweigerd hadden aan te nemen, en zij dus genoegzaam gansch en al naar de magazijnen had kunnen worden terug gebragt.

Het stuk eindigde met eene uitdrukkelijke verdediging van Z. M. tegen derzelver lakers en vijanden, die ook deze ramp wederom ter aankweeking van misnoegen tegen Z. M. bestuur poogden aan te wenden.

TAFEL I.

De Engelſche gelden, gewigten en maten, met de Nederlandſche vergeleken.

Gelden.

Goud mun	1 Guinea van 21 ſhillings bedraagt		*f* 11,55
	1 Sovereign van 20	———	11
Zilve ſpec	1 Crown van 5 ſhillings bedraagt		2,75
	1 Drieſchellingsſtuk	———	1,65
	1 Tweeſchellingsſtuk	———	1,10
	1 Schelling	———	0,55
	1 Sixpence	———	0,27½

A gerekend tegen den pari wiſſel tusſchen London en ſterdam, zijnde 1 P. St. = 36 ſchell. 6 grooten Vla ch. De Engelſchen houden hunne Koopmansreke en in livres, ſous en deniers, Sterling; zijnde 1 e of P. St. = 20 ſous, of ſchellingen; en 1 ſous St g = 12 deniers, of pence; 1 penny Sterling = 4 cents Nederlandsch,

Gewigten.

Troysch (voor goud en zilver.)

1 pond Engelsch = 5,760 greinen, en
100 ——— ——— = 151,66 mark Amſterdamsch;
want een zoodanig mark = 2,798 greinen.

Avoir du poids (handelsgewigt.)

100 pond Engelsch = 91,80 pond Amsterdamsch.
1 Ton Engelsch bevat 20 Quintals.
1 Quintal ——— 4 Quarters.
1 Quarter ——— 28 pond Engelsch; dus
1 Quintal 112 pond Eng. = 102,82 pond Amsterd.

Droogemaat

1 Last = 10 Quarters, Winchestersch.
1 Quarter = 10 Bushels, of schepels.
10 Quarters = $\frac{88}{100}$ Amsterdamsche Last.

Vochtmaat.

1 Tun Engelsch bevat 252 Gallons.
1 Gallon ——— 4 Quarts.
40 Gallons maken 1 Amsterdamsch Aam.
100 ——— 19,91 ——— Stekan.
——— 52,20 ——— Virtel.
——— 159,31 ——— Stoop.

Lengtemaat.

100 Yards bedragen 132,57 } Amsterdamsche el.
100 Ells ——— 165,64 }
100 Foot ——— 107,26 Amsterdamsche voet.

1 Foot = 144 zulke linien, als van welke de Amsterdamsche voet er slechts 133$\frac{1}{2}$ bevat.

2 Acres Engelsch = ongeveer 1 morgen, of 100 ——— = 47,71 morgens.

Met behulp van deze opgaven schijnt men de Engelsche maten en gewigten voorts ligtelijk in de Nieuwe Nederlandsche te zullen kunnen overbrengen; bijaldien men zulks in eenig bijzonder geval noodig vinden mag.

TA-

TAFEL II.

Geographische ligging van het volgende.

De Piek van Teneriffe (*)	28°	15′ N. Br.	16°	39′ W. L.
Palma, op Groot Kanarie	28	8	15	43
Funchal, op Madera	32	37	17	5
Angra, op Tercera	38	38	27	12
Het eiland Pico	38	27	28	28
Fugloe, op de Ferroe eil.	62	16	6	0

IERLAND.

De stad Clare	52	51	9	30
——— Limerick	52	42	9	11
Loop Head, aan de Shannon	52	37	10	24
Dunmore Head	51	13	10	54
De Skelligen	52	52	10	59
Cods Head, aan de Kenmare	51	43	10	28
Het eiland Dursey	51	37	10	36
Sheeps Head, aan Bantry bay	51	34	10	4
Kaap Clear	51	22	9	37

Het

(*) *Nopens de lengte van dezen berg sproot des schrijvers opgave van 16° 45′ zekerlijk even zeer uit die van 16° 39′ 45″, waaromtrent zie* bladz. 12 des I deels; *als uit de lengte van 17° 39′ 45″, welke hij aldaar van het eiland Fer gaf, voortvloeide, dat hij* [illegible] *bij deszelfs beschrijving op 17° 45′ ten Westen van Londen plaatste, een misslag, dien wij aldaar best weggelaten achtten. Andere Engelschen plaatsen Fer op 17° 46′, en de Franschen, denkelijk wel het naauwkeurigste, op 18° 9′ 45″ ten Westen van Greenwich.*

Het licht van Kinſale	51°	35′ N.Br.	8°	29′ W.L.
De ſtad Cork	51	54	8	28
——— Youghall	51	43	7	48
——— Waterford	52	13	7	10
De Carnſore punt	52	11	6	18
Wexford	52	22	6	19
Het licht van Wicklow	52	59	6	1
Dublin	53	21	6	16
Drogheda	53	44	6	12
Belfast	54	35	5	57
Tor Head	55	12	6	1
Giants Cauſeway	55	15	6	29
De ſtad Galway	53	28	9	13
Broadhaven	54	28	10	18
De ſtad Sligo	54	22	8	41
——— Donegal	54	41	8	10
De mond van Loch Swilly	55	17	7	33
Mullin Head	55	24	7	25
Londonderry	55	0	7	15

GROOTBRITTANJE.

Landſend	50	4	5	41
Penzance	50	7	5	30
De Lizerd punt	49	58	5	11
Het Kasteel van Pendennis bij Falmouth	50	9	5	2
——— Dock van Plymouth	50	22	4	10
——— licht van Eddyſtone	50	11	4	15
Dartmouth	50	20	3	35
Exmouth	50	37	3	21
De lichten van Portland	50	31	2	26
Poole	50	42	1	58

Dun-

Dunnose, op het eil. Wight	50°	37′ N. Br.	1°	12′ W. L.
Portsmouth	50	47	1	6
Brighton	50	49	0	7
Beachyhead	50	44	0	15 O. L.
Het licht van Dungeness	50	55	0	58
—— Kasteel van Dover	51	8	1	19
———— Deal	51	18	1	24
—— licht van North Forel.	51	22	1	26
—— Obfervatorium van Greenwich	51	28½	0	0
S. Pauls Kerk te London	51	31	0	5¾ W. L.
De lichten van Orfordnefs	34	5	1	34 O. L.
———— Loweftoff	52	29	1	46
Yarmouth	52	37	1	43
Lynn Regis	52	46	0	25
De lichten van Spurn Head	53	37	0	12
Flamborough Head	54	8	0	2 W. L.
Scarborough	54	18	0	24
Whitby	54	28	0	36
De mond der Tees	54	38	1	5
Het licht van Tinmouth	55	1	1	24
———— Fern Island	55	37	1	38
Berwick	55	46	2	0
S. Abbs Head	55	55	2	8
Het licht van het Mei eiland	56	11	2	32
Edinburgh	55	36	3	12
S. Andrews	56	41	2	47
Dundee	56	28	2	58
Montrofe	56	42	2	28
Nieuw Aberdeen	57	9	2	9
Kinnairds Head	57	42	2	1
Invernefs	57	31	4	12

Duncan's Bay Head	58°	40' N. Br.	3°	8' W. L.
S. Ives	50	13	5	28
Padſtow.	50	35	4	55
Mort Point	51	11	4	13
Lundy Island	51	10	4	38
Bristol	51	27	2	35
Het licht van Mumble's Head	51	34	3	57
——— S. Anna's punt aan de haven van Milford	51	40	5	9
S. Davids Head	51	54	5	17
Cardigan	52	7	4	42
Het Westeinde van het eiland Holy Head	53	18	4	36
Liverpool	53	22	2	57
Lancaster	54	2	2	44
Whitehaven	54	33	3	27
De Mull van Galloway	54	38	4	50
Loch Ryan	55	6	4	57
De Mull van Kintyre	55	17	5	41
Kaap Wrath	58	36	4	56
Farout Head	58	37	4	45
Dunnet Head	58	42	3	29

SCHOTSCHE EN ENGELSCHE EILANDEN.

De Pentlandſche Skerries	58	43	3	3
Stromneſs, op het Orkneyſche Mainland	59	0	3	25
Lerwick op het Hitlandſche Mainland	60	9	1	6
Het eiland Foula	60	7	2	4
Lambaneſs	60	53	0	58
De Butt van Lewis	58	29	6	12

South

South Uist	57°	5' N. Br.	7°	10' W. L.
Het eiland Coll	56	42	6	20
Douglafs, op het eil. Man	54	9	4	25
Het S. Agnes licht. op de Sorlings	49	53	6	19
S. Pierre, op Guernfey	49	25	2	33
S. Aubin, op Jerfey	49	12	2	11
De lichten op de Casketten	49	44	2	26

Nopens deze opgaven van Lengte en Breedte, en de verdere zoo menigvuldige in het werk zelf, is niet flechts, zoo als ten aanzien van elk ander bijzonder gewigtig punt, van berekening, naamfpelling, enz. het oorfpronkelijke telkens met de drukproeven vergeleken; maar ook zijn er op verfcheidene plaatfen gebreken van het oorfpronkelijke verholpen, die zulks onbetwistbaar moeften worden. Des niet tegenftaande zal de Zeeman al, wat voor hem van onmiddellijk belang wordt, naar den wenk, dien de fchrijver in zijn Voorberigt *reeds gegeven heeft, in zoo verre moeten mistrouwen, dat hij daaromtrent voorts ook nog de beste Zeekaarten raadplege; waarover nader.*

VERBETERINGEN

EN

BIJVOEGSELS,

IN EN TOT DE

GEZAMENLIJKE DEELEN

DEZER

ZEEMANS AARDRIJKSKUNDE,

EN

ALGEMEEN REGISTER

OP DIE DEELEN.

VERBETERINGEN

EN

BIJVOEGSELS.

In het *I Deel*, *bladz.* 232 is nopens den Fiord van Drontheim niet vermeld, dat men hem daar en daaromstreeks *Lied* noemt. Allerbelangrijkst is, nopens het inzeilen van dat Lied, en de onkunde der loodsen, een berigt van eigen wedervaren, op *bladz.* 167 *en volg.* des *tweeden deels* van de *Reizen naar de Kaap de Goede hoop*, *Ierland en Noorwegen*, in 1791 — 1797, door den Schout bij-nacht DE JONG; die voorts bij herhaling vermeldt, dat men de Nid van Drontheim gemeenlijk *Elve*, of *rivier*, en ook wel *Nid-elve*, noemt. Uit hetzelfde werk, *bladz.* 226 — 228, ontwaren wij, dat er in de gezegden van den Heer TUCKEY, nopens de Drontheimsche hoofdkerk, en den brand in dezelve, eenige overdrevenheid heerscht. Zij is, hoe fraai ook, niet van marmer, maar van kalksteen; en er is van haar nog veel meer, dan het enkele koor overig. Ja zij vormt een kruis, waarop er zich een koepeltoren verheft, welks top men langs 97 trappen beklimt. Drontheim heeft, volgens *bladz.* 233 *en volg.* eene Koninklijke Societeit van Wetenschappen, een Leeraar in de Wiskun-

kunde, en een Gymnasium. De Nid vult er de grachten om de aarden wallen, buiten welke de stad tot hare verdediging aan den landkant eene gemetselde sterkte van den naam van *Christiansteín* heeft, die op eene hoogte ligt, maar van andere hoogten kan worden bestreken. De reede wordt zulks door het Kasteel van *Monkholm* op een eiland, een kanonschot van den wal, dat er tevens tot Staatsgevangenis dient. De haven is tamelijk lang, doch voor schepen, die 15 voet diep gaan, zelfs bij de hoogste springtijen, nog naauwelijks genaakbaar. Intusschen is de reede veilig. Zij heeft een goeden ankergrond, en steile oevers, waaraan er zelfs zware schepen gemeerd kunnen liggen. Verdere bijzonderheden gelieve men in het werk van den Schout bij nacht zelf na te lezen, dat daaromtrent even uitvoerig als naauwkeurig is. Thans ontvangt Drontheim eene Beurs.

I deel, *bladz.* 233, valt er uit hetzelfde werk, *bladz.* 323, en volg. bij het vermelde van den Heer TUCKEY te voegen, dat Bergen eene ruime haven omvat, welke voor de zwaarste schepen diep genoeg is, en aan den eenen kant door een kasteel, en aan den anderen door eene batterij, gedekt wordt. Eenige Linieschepen schenen intusschen den Schout bij nacht het geschut aldaar, even als te Drontheim, te zullen kunnen doen zwijgen. Overigens geviel Bergen hem veel minder, dan Drontheim; vooral uit hoofde van den menigvuldigen regen, dien de bergen achter de stad er veroorzaken; maar ook uit hoofde van de leefwijze der bevolking, nopens welker handel hij aldaar ont-

van-

vangene belangrijke Tabellen mededeelt, die zich zonder letterdieverij hier niet laten overschrijven.

Bij het vermelde op *bladz.* 269 des *I deels* nopens de plaats, waar KAREL XII het leven liet, voegen wij, dat het meergemelde werk, *III deel, bladz.* 83 *en volg.* allezins wetenswaardige aanmerkingen op VOLTAIRE's verhaal van diens Konings dood bevat.

Bladz. 274 des *I deels* hebben wij eenen Noorweegschen en Deenschen Rijksdaler op *f* 1,60 Nederlandsch berekend, en *bladz.* 502 gezegd, dat er 3 Deensche Schillingen in eenen Hollandschen stuiver gingen. Wij bouwden deze berekening op het gezegde van den Schrijver, *bladz* 575, dat Koppenhagen 6 Rijksdalers en 30 Schillingen voor 1 Londonsch P. St. gaf. Hij had wel even te voren, *bladz.* 573 eenen Deenschen Specierijksdaler op l. o, f. 4, d. 6,72 berekend; doch hierbij dachten wij aan eene klinkende munt, als de Lubeksche Specierijksdaler, en van meerder bedrag, dan de elders vermelde Rijksdalers; maar thans meenen wij des schrijvers gezegde op *bladz.* 575, en onze daarop gebouwde berekeningen, voor abusief te moeten houden, daar wij in het meergemelde werk, *II deel, bladz.* 211 nopens Drontheim lezen.

„ Het geld bestaat, even als aan de Kaap de goede hoop, in papier, en men rekent ook, even als daar, bij Rijksdalers, die 48 stuivers doen, en door de

hoo-

hooge wisfel thans bijna pari zijn. Een halven fluiver noemt men hier een *Schelling*, zoo dat een Rijksdaler 96 Deenfche fchellingen uitmaakt. Het gewigt zal niet veel van het onze verfchillen, doch, in plaats van bij 100 ponden te rekenen, verdeelt men het hier in *Wagen*, die 36 ponden zwaarte hebben."

Op *bladz.* 333 des *I deels*, hebben wij *draw bridge*, in eene vlaag van uitputting onder onzen zwaren arbeid, in plaats van door *wipbrug*, door *draaibrug* vertaald. Dit is ons door een vriendelijken Recenfent onder het oog gebragt, wien wij tevens daarvoor danken, dat hij ons eene dubbele dwaling van den Heer TUCKEY, nopens den ROGGEWEIN van FLEURIEU, derwijze heeft leeren verhelpen, als in het III *deel*, *bladz.* 647, reeds is gedaan. Nopens dien Nederlandfchen ontdekkingsreiziger hebben wij vervolgens een belangrijk ftuk ontvangen, dat, van den kant zijner partijen voortgekomen, over zijn onverdiend wedervaren ter reede van Batavia zoo veel licht verfpreidt, dat wij den toezender, den Heer J. C. METZLAR, te Aduart woonachtig, voor hetzelve onzen opregten dank betuigen, en hetzelve hier plaatfen. Het beftaat uit het volgende Rapport:

„ Aan Zijne Hoog Edelheid, den Hoog Edelen Geftrengen Heere, HENDRIC ZWAARDECROON, Gouverneur-Generaal van Nederlandsch India."

„ Hoog Edele Geftrenge Heer!"

„ Na den ontfang van Uw Hoog Edelheids fchrifte-

telijk bevel, zijn wij gisteren nademiddag van hier vertrokken naar de schepen den *Arend* en *Thienhoven*, dewelke kort bevorens ter rheede ten anker waren gekomen, onder het commando van den Heer en Mr. JACOB ROGGEVEEN, die ons onderwege, met zijn schuit, tegenkwam, en door ons verzogt wierd, om weder terug te keeren naar een der gemelde twee schepen, ten einde aldaar te ontwaren, hetgene wij in mandatis hadden van Uwe Hoog Edelheid, ten zijnen opzigte, 't welk hij ook nakwam; dus wij dan, met onze komste op den *Arend*, hem, uit name van de Hooge Indiasche regeering, aanzeide, uit krachte ook der privilegie van onze loffelijke Maatschappij, Arrest op hunlieder personen, schepen, en inladingen, tot naderen last, onder afvordering van hunne zeebrieven, instructiën, commissiën, facturen, en journalen, en andere papieren; die Zijn E. echter geenzints begeerde aftegeven, maar ons tot antwoord toevoegde, het een en ander wel aan Uwe Hoog Edelheid te willen voorhouden, bij aldien hij met derzelver permissie, benevens zijne schippers, mogt aan de wal komen. Ook wilde hij daarvan ook wel eigenhandig copiën overgeven; doch, als gezegd, om geen *waarom* de origineele geschriften; alzoo hij, bij verduistering van dezelve, zou kunnen worden aangezien voor een zeerover. — Dat, verder, het aangezegde arrest was ongehoord, en gansch onbillijk, dewijl de schepen van de Oostindische Maatschappij alle beleefdheden en hulpe genoten hadden, die door toeval onder hare (de West-Indische) heerschappij zijn vervallen geweest, zoo als nog op Curaçao aan een aldaar aangekomen Oostindischen bodem was geschied, en hij overzulks ons verzekerde, dat dierge-

lijke civiliteiten in 't vervolg zouden cessseeren, en onze bodems almede in Arrest worden aangehouden, behalve dat ook dit zijn Arrest niet overeentebrengen was met de beleefde voordracht door den schipper SCHULERUS, op Japara, die aan hem zoude vertoond hebben Extract van zekeren brief, waarin zij gepermitteerd worden, herwaards te mogen opkomen; — dat hij, allenthalve, het fatzoen van zijne Heeren gebieders, als Chef over gemelde twee bodems, zoude maintineeren, ja, zoo wel, als deze Regeering zulks verpligt was te doen voor dat van hare meesters, die, alschoon zij thans rijker waren, echter geen meerder honneur toekwam, dan die van de Westindische Compagnie, welker gebied was strekkende geheel tot aan het Oosteinde van Nova Guinea, en, eindelijk, dat hij wel genoodzaakt geworden was, dit Eiland (Java) op te zoeken, ter bekoming van verversching voor zijn volk, waarvan een groot gedeelte versmolten is; alzoo hij zich anderzints dwazelijk zoude hebben overgegeven aan de woedende baren der zee."

„ Op dit alles, — hetwelk met een zonderlinge magnificentie en ernst door gemelden Heer, Mr ROGGEVEEN wierd geuit, — hebben wij niet anders gerepliceert, dan dat Zijn E. met goedwilligheid geliefde te ondergaan het geordonneerde Arrest, ter voorkoming van verdere ongemakken; en, overmits hij ons geweigerd had, zijne papieren, op het requisiet van Uwe Hoog Edelheid, overtegeven, dat hij, al verder, gelast wierd, niemand van de zijnen te doen aan den wal komen, daar anderzints zulks zoude zijn toegelaten geworden — Dit nam hij aan, promptelijk naar te komen, en wij verhopen hiermede aan de Commissie,

fie en intentie van Uwe Hoog Edelheid te hebben voldaan, mitsgaders de eer te zullen behouden, van te zijn,

Hoog Edele Gestrenge Heer!

Uw Hoog Ed. zeer onderdanige en gehoorzame dienaren,

(*Geteekend*) JB. WM. DUBBELDEKOP.
ML. WESTPALM.
ADR. ABELEVEN."

Hoe veel overeenkomst is er niet tusschen dit gebeurde, en het gene er op Isle de France, aan den Engelschen ontdekkingsreiziger FLINDERS, wedervoer!

Bij *bladz.* 347 des *I deels* voegt, onzes erachtens, nopens Stockholm de vermelding van drie voorsteden op het vaste land, waarvan eene, Norrmalm, eene fraaije markt bevat, die van prachtige gebouwen omgeven is, en met een metalen standbeeld van den grooten GUSTAAF ADOLF prijkt. Nevens eene menigte van steenen huizen, bevat de stad intusschen ook vele van hout. Vele straten zijn er eng en krom. Behalve een groot aantal Kerken en Godshuizen, vindt men er een Koninklijk Lazareth, dat ongeveer 800 lijders bevatten kan, en voorts menigerlei inrigtingen tot bevordering van Kunsten en Wetenschappen, waaronder een Sterrekundig observatorium, een Kabinet van Naturalia, eene Koninklijke Bibliotheek van 30.000 boekdeelen, en meer andere boeketijen, eene Krijgs- en eene Scheepvaarts-school, eene geschutgieterij, twee

porfeleinfabrieken, enz. Sterk werkt men er in zijde, enz. De toegang tot de haven wordt door de Kasteelen Waxholm en Friedrichsburg beftreken.

Ook van Koppenhagen fchijnt de befchrijving, op *bladz.* 363 des *I deels*, ons eenigermate te moeten worden aangevuld. Het gedeelte der ftad, dat op het eiland Amak ligt, voert den naam van *Christianshaven.* Het overige is in *Altftadt* en *Friedrichsftadt* verdeeld. Dit laatfte is het fchoonfte. De Koning heeft er drie paleizen, en nog een vierde, Christiansburg, dat voorheen zeer prachtig was, maar van geledene fchade in 1794 door brand nog niet herfteld is. Behalve de vestingwerken om de ftad, heeft zij eene citadel, en voorts een aantal fraaije Kerken en Godshuizen, eene Univerfiteit van 4 Faculteiten, met 36 Hoogleeraars, 500 Studenten en eene Bibliotheek van 40,000 boekdeelen, een Kruidtuin, Obfervatorium, enz. eene Akademie voor de Heelkunde, met 11 Profesforen, en, tot bevordering der Verloskunde, een uitnemend gefticht, dat door den Schout bij nacht DE JONG, in het *III deel* van deszelfs vermelde werk, *bladz.* 128 *en volg.* opzettelijk befchreven is geworden. Men ontvangt aldaar niet flechts bezwangerde meisjes, welker kinderen men er opvoedt, en zwangere vrouwen, die behoeftig zijn, en er al het noodige vinden, maar ook andere, aan welke er onderfcheidene vertrekken, tegen 12, 8, 6 en 3 Rijksdalers per week, ingeruimd worden; waar zij meer hulp, gemak en ftilte, vinden, dan er in menig huis aan eene

kraam-

kraamvrouw verschaft kan worden. Of er, onder de menigvuldige Godshuizen van Koppenhagen, ook zijn, waar er zich tegen onderscheidene prijzen, zoo als in Frankrijk, kranken laten verzorgen, is ons onbekend; maar wenschelijk ware het, dat er zulke inrigtingen alomme gevonden werden. Behalve de vermelde Bibliotheek, heeft Koppenhagen nog meer andere aanzienlijke, waaronder de Koninklijke 260,000 boekdeelen en 30,000 handschriften bevat. De stad onderscheidt zich tevens door een uitmuntend Zeekaarten-Archief. De Kadettenschool voor den Zeedienst is er ook uitnemend ingerigt, en prijkt op haar plein met soortgelijk een metalen standbeeld te paarde, als er een ander tegen over de hoofdwacht staat. Van de werven en dokken, en den Koophandel, is het noodige reeds gezegd. De laatste heeft herwaarts ongeveer 2,400 Joden gelokt, die er dezer dagen door het gemeen, zoo als in menige andere handelstad, bedreigd zijn geworden. Hetzelfde gemeen maakt een overmatig gebruik van sterke dranken, ja men benadeelt zich daarmede te Koppenhagen vrij algemeen, en heeft er veelal een bleek en vervallen voorkomen, dat veelal een gevolg daarvan is.

Al, wat er bij de beschrijving van Konigsberg, enz. nog zou kunnen worden gevoegd, laten wij achterwege, om niet alomme buiten de palen te treden, die de Heer TUCKEY zich meende te moeten voorschrijven; en wij laten deszelfs gezegden nopens Petersburg te ligter onaangevuld, daar er, behalve

STORCHS tafereel van die groote hoofdstad des Russischen Keizerrijks, nog meer andere, ook in het Nederduitsch, voor handen zijn. Des schrijvers berigten nopens Hamburg, enz. meenden wij reeds in het werk zelf te moeten aanvullen; en zulks deden wij in het *tweede deel* nopens menige stad insgelijks, tot dat er ons onvoorziens redenen voorkwamen, om welke wij aldaar het in de *Noot* op *bladz.* 413 geplaatste aanteekenden; ten gevolge waarvan des schrijvers gezegden nopens Genua, enz. ganschelijk, zoo als wij ze vonden, gelaten zijn, en derwijze bij het vorige afsteken, dat zij straks aangevuld schijnen te moeten worden, na dat wij alvorens een en ander nopens Nederland zullen hebben verholpen.

In het *II deel*, *bladz.*14 vindt men nopens Groningen uitdrukkingen, welke aan die stad meer buitenlandschen handel kunnen schijnen toe te schrijven, dan er aldaar in der daad schijnt te worden gedreven. Daarentegen moet die handel te Harlingen veel sterker zijn, dan onze uitdrukkingen op *bladz.* 16 en 17 aanduiden; of er moet achter het vermelde, nopens die stad, op de Tafel van *bladz.* 679 en 680 iets schuilen, dat ons onbekend is. Bij het vermelde nopens *Zwol* hebben wij de belangrijke Willemsvaart over het hoofd gezien, welke tusschen die stad, en Kampen aan den eenen kant, en Deventer, Zutphen, enz. aan den anderen, eene gereede gemeenschap opent, en bij Hattem in den IJssel uitkomt. Nevens dit gunstbewijs van *Z. M.* aan *Zwol*, hebben wij de uit-

uitdieping der haven van Goes insgelijks onvermeld gelaten, en *bladz.* 173 *reg.* 3 van onderen ten onregte geschreven *Seine*; lees: *Loire*; *bladz.* 44, *reg.* 18: *Golf van Messina*; lees: *Straat van Messina*. Zoo staat er ook in het *I deel*, *bladz.* 314 bovenaan ten onregte *Golf van Colberg*; lees: *Golf van Colding*; in het *II deel*, *bladz.* 57, *reg.* 20, *eene haven aan de oudste*; lees: *en eene haven aan de oude*. Soortgelijke drukfeilen zijn aldaar *bladz.* 508, *reg.* 16, *en den nog vermaarden*; lees: *en den nog vermaarderen*; *bladz.* 616 *reg.* 11 *van onderen*, *krim*; lees: *kust*. *Bladz.* 257, leze men, *reg.* 6 *van onderen*: *eene thans* S. Fernando *genoemde*; in plaats van: *en eene eveneensgenoemde*; en op *bladz.* 119, in plaats van: *naburig*, *en tevens tot de teelt van specerijen bestemd*, *Bencoolen op Sumatra*, *en Pulo Pinang*, thans uit hoofde van plaats grijpende veranderingen: *naburig Sincapoore en Pulo Pinang*.

De bepalingen van den handel van buitenlanders op Java, die *bladz.* 118 en 119 des *II deels* vermeld zijn, schijnen daaruit voortgesproten te wezen, dat men aldaar niet slechts de benoodigdheden uit Indie en China van vreemden ontving, in plaats van ze, even als voorheen, zelven van daar af te halen, maar ook daaruit, dat men op Java door Engelschen, Franschen en Noordamerikanen, derwijze met allerlei Europeesche goederen, en fraaijigheden van den nieuwsten smaak, overstroomd geworden is, dat de Nederlandsche schepen er van al, wat zij aanbragten, genoegzaam niets, dan met veel schade vermogten te slijten.

Volgens de jongste berigten, werden velerlei Engelsche goederen er, uit hoofde van den overmatigen aanvoer, met 50 per cent verlies gesleten; en, daar men voor het verkochte producten in betaling nemen moest, was dezer prijs er tot zulk eene onmatige hoogte geklommen, dat men denzelven in Europa daarvan in geenen deele kon maken, en dus bij de uitkomst verre was van slechts de kosten van den togt uit den gezamenlijken handel te kunnen vinden. Wenschelijk is het, wel niet zoo zeer voor de Kolonie, als voor het moederland, dat de vermelde bepalingen genoegzaam zijn mogen, om in dat alles de noodige verandering te maken; en dat die verandering intusschen geene zucht tot opstand in de Kolonie aankweeken moge; als wanneer haar behoud, boven het reeds aan haar besteede, nog veel, zeer veel, aan het rijk zou kosten.

Behalve de Kweekelingen, welke op de Amsterdamsche school ter bevordering van Neêrlands zeedienst, volgens *bladz.* 134 des *II deels*, kosteloos van het noodige voorzien worden, neemt men aldaar, tegen een zeer matig jaargeld, ook andere op, die overigens in alles even als de eigenlijke kweekelingen behandeld worden. Wenschelijk ware inmiddels in Nederland de oprigting van soortgelijk een genootschap, als het Engelsche, dat op *bladz.* 364 van dit *V deel* is vermeld, en zulk een onderwijs in de Wiskunde, als dat van het Londonsche Christs Hospital, waarover zie *bladz.* 395. Naar de invoering van zulke Zeevaartscho-

scholen, als de Franfche, hebben wij *bladz.* 135 des *II deels* reeds luide betuigd te verlangen.

Nopens Genua zijn de berigten van den Heer TUCKEY, *bladz.* 415 des *II deels*, allerfchraalst. Deze voorheen zoo magtige Koopftad pleegt, uit hoofde van haren voortdurenden luifter, de *marmeren ftad* genoemd te worden. De *Strada nuova* beftaat er uit eene aaneenfchakeling van marmeren paleizen, in welker voorgevels verfcheidenheid van bouworde en beeldwerk met elkanderen wedijveren, en welker binnenfte aan het uiterlijke voorkomen beantwoordt. Eene andere ftraat is er bijkans geheel met goudfmidswinkels opgevuld; want het werken in goud en zilver behoort hier tot de voornaamfte nijverheidstakken. Vele ftraten zijn er intusfchen, zoo als in de meefte oude fteden, eng en donker. Twee der bergen, waarop de ftad ligt, worden er door eene brug vereenigd, onder welker bogen er zich huizen van 5 verdiepingen bevinden. Water wordt er langs meer dan ééne fraaije waterleiding aangebragt. Nevens deze prijkt de nabuurfchap der ftad vooral niet minder, dan die van Marfeille, met lusthuizen en landkasteelen, welke men uit zee tevens met de ftad overziet. Binnen dezer omtrek praalt op eene hoogte de S. Laurens kerk, die van buiten met zwart en wit marmer bekleed, en met een groot aantal kolommen van dezelfde ftof verfierd, is. Van binnen is zij vol kunstwerken van de fchilder- en beeldhouwkunst. Voorts bevat Genua een heerlijk gewezen Jefuiten Collegie, welks

kerk nevens meer andere zeer fraai is. Het Koninklijke paleis, de Beurs, het Gasthuis *Alberge* en meer andere gebouwen, onderscheiden Genua ver boven vele andere steden van dezelfde grootte. Er resideert aldaar een Aartsbisschop. Men vindt er eene Universiteit, en eene Akademie van schilder- beeldhouw- en bouwkunst. Behalve den invoer van zoute visch, dien *bladz.* 636 des *II deels* vermeldt, grijpt er inzonderheid die van Westindische goederen plaats. Men vervaardigt er veel chocolade, met een aantal andere handelsartikelen, voor de ommelanden; en dezer voortbrengselen voegen zich bij het voorgemelde, om Genua tot eene aangename ververschplaats voor de Nederlandsche Kruisers in de Middellandsche Zee te maken. Het licht op den grooten vuurtoren der moelje bestaat uit 36 lampen.

Pisa is zoo laag niet gedaald, als *bladz.* 416 des *II deels* vermeldt, maar bevat nog 24,000 inwoners, vele fabrieken van zijden stoffen, en scheepstimmerwerven, waar men allerlei vaartuig voor Livorno bouwt. Want met deze naburige Koopstad heeft Pisa langs een Kanaal gemeenschap. De laatstgenoemde stad is groot van omtrek, maar thans niet overal bebouwd. Hare vermaarde Universiteit heeft, benevens den Kruidtuin, een Kabinet voor de natuurlijke geschiedenis, en een Observatorium, dat niet onvermaard is. Maar bovenal onderscheidt men te Pisa den marmeren toren der allerfraaiste Hoofdkerk, uit hoofde van den scheven stand, dien deszelfs bouwmeester hem op-

opzettelijk gegeven heeft, om te bewijzen, dat zulk een gebouw kan ſtaande blijven, zoo deszelfs voetſtuk zich langs den grond verder uitſtrekt, dan de afſtand tusſchen hetzelve en het punt, waaróp een paslood nederkomt, dat men van den bovenrand der overhangende zijde laat afdalen. De toren is 180 voet hoog. De ſtad heeft voorts eene Beurs, een groot Hospitaal, een Tuighuis, enz. Zelden loopt men te Livorno binnen, zonder een uitſtapje naar Piſa te doen.

Behalve de groote Synagoge der Joden van Livorno, wier getal misſchien nog geen 10,000 bedraagt, bevat die ſtad eene Griekſche en eene Armeniſche Kerk, eene Moskee en 7 Parochie Kerken, een Seminarium, een Tuighuis, enz. Zij is over het geheel wel gebouwd, en heeft wel geplaveide ſtraten, een groot fort en twee kleinere, een vuurtoren op eene klip midden in zee, en op het einde der moelje een ſtandbeeld, nopens welks beduidenis men wonderen verhaalt. De handel is er wederom aan den gang, en men rekent, dat er jaarlijks meer dan 4000 ſchepen binnenloopen. Men vindt er voorts menigerlei fabrieken. Er wordt te Livorno met name in alabast en ivoor gewerkt; en de koraalfabrieken leveren jaarlijks voor meer dan 400,000 Guldens aan waar. Men vervaardigt er, zoo als in Tunis, roode mutſen, en voorts cremor tartari, enz.

Op de hoogte van Ostia en den Tiber, heeft men uit zee eenig gezigt van het 4 uur landwaarts in gelegene Rome. Den mast op enterende onderscheidt men zeer duidelijk de S. Pieters Kerk van die stad, en haar Kasteel S. Angelo, dat beide gebouwen van eenen wijden omvang en zulk eene hoogte zijn, dat zij boven alles uitsteken. Een gezigt, tot welks veraangenaming voor den Zeebouwer wij die voormalige hoofdstad der gansche beschaafde wereld voor hem kortelijk in haren tegenwoordigen toestand willen afschetsen.

Hare laatstelijk sterk verminderde bevolking is wederom aan het toenemen, en bedroeg bij de jongste telling 134,161 zielen. Daartoe behooren er niet slechts ongeveer 10,000 hoogere en lagere Geestelijken, maar ook genoegzaam even zoo vele Joden. De stad is, naar mate van hare bevolking, uittermaten groot van omtrek, en bevat vele tuinen, wijngaarden enz. Men heeft er eenige fabrieken, maar de groote menigte bestaat er meestal van het gene er door een groot aantal rijke gezinnen, hooge Geestelijken, en steeds in menigte aldaar tegenwoordige vreemdelingen, wordt verteerd. Inzonderheid wemelt het te Rome van Kunstenaars, die door de menigvuldige oude en latere kunstwerken, waarmee de stad prijkt, daar worden zamengelokt.

Tot de minst geschondene gedenkstukken van de bouwkunde der Ouden te Rome behoort het Pantheon, thans Maria Rotunda, een groot rond van gehouwen

steen,

steen, van binnen met marmer bekleed, en met een koepel gedekt, die door geenerlei pilaren onderfteund wordt, en bovenaan in het midden, door eene ronde opening, het eenige licht doorlaat, dat er in dit zonderlinge gebouw valt. Veel jonger en gansch anders gebouwd is Maria Maggiore, met en benevens de Kerken van S. Agnes, S. Paul, S. Lucas, S. Sebastiaan, en vele andere, insgelijks overfchoone, die met marmeren kolommen, koperen deuren, en de heerlijkste verfierfelen van binnen prijken. De Kerk van S. Jan Lateraan is de eigenlijke Hoofdkerk der gansche Roomschgezinde Christenheid, en heeft voor zich op een plein, even als Maria Maggiore, Maria del Populo, en meer andere Kerken, eene heerlijke Obelisk. Elders verheft zich de kolom van TRAJANUS, 118 voet hoog, en vol snijwerk, dat de daden van dien besten der Romeinsche Keizers verbeeldt, maar de eerezuil zeer ongeschikt maakt, om het voetstuk van een marmeren beeld van Apostel PETRUS uit te maken; hetwelke Paus SIXTUS V nogtans evenzeer daar boven op heeft doen plaatsen, als een beeld van Apostel PAULUS op de kolom van ANTONINUS.

Het grootste overblijffel van oud Rome is het dusgenoemde Colifeum, een Amphitheater door VESPASIAAN van wit marmer gesticht, maar grootendeels sints lang in puinhoopen gevallen, en, voor zoo ver het nog overeinde staat, gedurende een langen tijd door zand en puin aan het oog ten halve onttogen; zand en puin, dat men intusschen, nu eenige jaren geleden, door een aantal bedelaars heeft begonnen te doen wegruimen; om dat luije gespuis aan een arbeid, dien de velden rondom Rome hoogst noodig hebben;

te

te gewennen, en tevens de grootschheid van het heerlijke gedenkstuk beter te ontwikkelen.

Tenzelfden tijde begon men een gelijken arbeid aan het grootste en vermaardste plein van Oud Rome, dat weleer *Forum* heette, maar thans den naam van *Campo vaccino* voert, en van merkwaardige gedenkstukken gansch omgeven is. Men vormde voorts het ontwerp, van de ledige vakken tusschen de overblijfselen des Romeinschen Kapitools in een publieken tuin te vervormen. Elders ziet men eenige min of meer wel in stand geblevene zegebogen; waaronder die van TITUS de vaten van den Jerusalemschen Tempel voorstelt, zoo als dezelve in zegepraal naar den Tempel van JUPITER CAPITOLINUS gedragen werden. Wederom elders vernieuwen de baden van TITUS deszelfs gedachtenis, en verwekken het graf van SCIPIO, en de schouwburg van MARCELLUS, aangename herinneringen. De renbaan van CARACALLA brengt den oudheidkenner de geliefdste verlustigingen der oude Romeinen voor den geest, en de Catacomben het lijden der eerste Christenen, die zich daar verstaken. De Cloacæ daarentegen het vermogen, dat de Koningen van Rome, die ze bouwden, reeds moeten hebben bezeten.

Het vermogen der Pauzen blijkt daarentegen uit de wonderbare S. Pieterskerk, een gebouw van 730 voet lengte en 520 voet breedte, waarvan het voornaamste gedeelte door eenen ontzaggelijk grooten en hoogen koepel wordt gedekt, welke op 4 pilaren rust, die elk 90 voet middellijns hebben. Een eirond plein voor de kerk is aan twee kanten van heerlijke galerijen omgeven, en praalt in het midden met een allerfierlijk-

rijkften Egyptifchen Obelisk. De majesteit van dit een en ander wordt nog door het Vatikaan verhoogd, welk daarnevens gelegen Paleis 11,000 vertrekken bevat, met 22 binnenplaatsen, eene allervermaardste boekerij, een zeer rijk Kabinet van Medailles, eenen schoonen tuin, enz.

Majestueus is voorts ook het Pauzelijke paleis van Monte Cavallo, dat zich inzonderheid door zijne tuinen en waterwerken onderscheidt. Tot de verdere sieraden van het hedendaagsche Rome behooren de paleizen der Prinsen van Farnese, en Borghese, en meer andere, de hotels der Spaansche en verdere Ambassadeurs, het Clementijnsche en Romeinsche Collegie, dat der Propaganda, eenige grootsche Hospitalen, het Kasteel van S. Angelo, een ontzaggelijk groot rond blok gehouwen steen, zoo men wil, door Keizer HADRIANUS gesticht, de brug van S. Angelo, en die van Paus SIXTUS V., elk ongeveer 330 voet lang, verscheidene fraaije fonteinen, enz. in de stad en op de naburige schoone Villas der Romeinsche grooten; waaronder de Villa Borghese uitmunt, en gedurende eenige jaren aan het ongelukkige Spaansche paar, op welks onrustigen troon deszelfs zoon thans gezeten is, eene voegelijke wijkplaats opleverde.

Bij de beschrijving der haven van Napels, op *blads.* 436 des *II deels*, voegt, nopens die vierde of vijfde stad van Europa, nog het volgende: De berg, in het hangen van welken zij gebouwd is, heeft haar belet, zich landwaarts in uit te breiden, en maakt, dat zij zich

zich tot eene ontzaggelijke lengte langs den zeeoever uitstrekt, en hierom den Zeeman veel grooter schijnt, dan zij, uit hoofde van hare geringe breedte, in der daad is. Aan hare binnenzijde verheft er zich, boven al het overige, het Koninklijke paleis, welks naar den zeekant gerigte voorzijde 600 schreden lang is. Over het uiterste Zuideinde der stad henen ziet men den Vesuvius op eenigen afstand smeulen, dat het gezigt nog belangrijker maakt. In de stad onderscheidt men, onder de menigvuldige andere Kerkgebouwen, Kloosters, Godshuizen, enz. de Hoofdkerk, met eene onderaardsche kapel, waar het gebeente van den zoo vermaarden S. JANUARIUS rust, en het Klooster van S. Chiara, dat het grootste van gansch Italie is. Onder de gezamenlijke Schouwburgen is de groote, die voor eenige jaren afbrandde, heerlijk herbouwd. Het Museum Bourbon, in een gewezen Koninklijk *paleis* gevestigd, bevat heerlijke verzamelingen van schilderen beeld-werk en medailles, benevens een Kabinet van naturalia. De Bank van leening en Catacomben zijn er voorts bezigtigenswaardig. De straten zijn er veelal naauw en de huizen hoog; een natuurlijk gevolg van de geringe breedte der standplaats van het geheel. Men bestaat er van het Hof en de Grooten des Koningrijks, die er hun verblijf houden. Daarvoor, en voor het gansche rijk, vervaardigt men er allerlei weeldesartikelen en fabriekgoederen. Buitenlandsche handel wordt er niet veel gedreven; zie *bladz.* 637 des *II deels.* Men heeft er echter inrigtingen ter bevordering van de Scheepvaart; zoo wel als eene Militaire Akademie, eene Universiteit, met eene Bibliotheek van 40,000 boekdeelen en verdere benoodigd-

digdheden, een Genootfchap van landbouw, kunften en handwerken, eene Kamer van Koophandel, en eene Bank, met een kapitaal van 1 Miljoen Napolitaanfche Dukaten.

Met de plaatfelijke befchrijvingen van het uit Nederland fchaars bezochte Venetie, Conftantinopel, Alexandrie, enz. hier verder aan te vullen, zouden wij het oorfpronkelijke beftek des werks te zeer uit het oog kunnen fchijnen te verliezen, ja het voordeel van den Uitgever boven dat van den Lezer te ftellen. Nopens Algiers hebben wij des meergemelden Schout bij nachts uitgegevene reisverhalen reeds als bron van nader onderrigt vermeld. *Bladz.* 32 van het *eerfte deel* des verhaals, waar uit wij in deze rectificatien en ampliatien reeds zoo veel ontleend hebben, leert ons, dat wij het *Roman* van den Heer TUÇKAY, op *bladz.* 129 des *derden deels*, niet door *Romein* hadden moeten vertalen, maar onveranderd laten. In des Engelfchen fchrijvers berigten nopens de verdere vifchfoorten aan de Kaap de goede hoop, verzekert men ons, heerfchen er gebreken. Het Robben eiland is geenszins zoo, als hij fchrijft, in 1809 bij eene aardbeving weggezonken; en *Tygersberg* is geene zoodanige tweede benaming van den Duivelsberg, als hij wil, maar de naam van eenen anderen berg buiten het fchiereiland, dat den Duivelsberg, Tafelberg, Leeuwenkop, enz. bevat. Nopens de Kust, onmiddelijk ten Zuiden van dat fchiereiland, hebben wij, met behulp van de Kaart in het werk van LICHTENSTEIN, eeni-

eenige misstellingen in dat van TUCKEY verholpen, en inmiddels op *bladz.* 144 den wensch betuigd, dat de jongste Nederlandsche en Engelsche Kustkaarten beide door eene nog naauwkeuriger bewerkte vervangen mogen worden; zoo als die van Afrika's Westkust ten Noorden der Rivier Zaire zulks door eene geworden zijn, welke in het (thans ook hier te lande, met al het oorspronkelijke kaart en plaatwerk, uitgegeven wordende) Verhaal van den ontdekkingstogt, op welken onze schrijver zijn werkzaam en ijvervol leven eindigde, gevonden wordt.

KORTE NAREDE.

Bladz. 221 en 222 des *eersten deels* van des meergemelden Schout bij nachts *Reizen naar de Kaap de goede hoop*, enz. vindt men uitvoerig opgegeven, hoe het Iersche Cork zich van den Westkant veilig door schepen laat naderen, die, uit den wijden Oceaan komende, door gebrek of nood naar eene Koopstad gedreven worden, welke uit *bladz.* 48 van dit ons *vijfde deel* zoo belangrijk blijkt te wezen, en voor de gezegde schepen juist de allernaaste is. Nopens het inkomen der Corksche rivier van den Oostkant verklaart de Schout bij nacht het Nederlandsche Zeeboek naauwkeurig genoeg; maar op *bladz.* 3 des *tweeden deels* van de gezegde *Reizen* is het nopens de Ferroe eilanden; „ Deze zijn op onze Kaarten ten aanzien der lengte zeer kwalijk geplaatst, en liggen voorzeker omtrent een graad meer Oostelijk; waardoor men er onverwacht voor opdraait. Ook is derzelver strekking

aan

aan de Noordzijde in onze Zeeboeken kwalijk afgeteekend; wordende het land als inwijkende afgebeeld, daar het in der daad uitspringt."

Dergelijke grove gebreken, hoedanige er in onze aanteekeningen op den aanvang van dit *vijfde deel*, en op het *vierde*, verscheidene zijn aangestipt, zijn op de weinige nieuwe Kaarten, die de Nederlandsche *Almanach ten dienste der Zeevaart* vermeldt, en eene gansch nieuwe van Texel, enz. verholpen geworden; maar het getal der dus verbeterde Kaarten is zoo gering, dat de zee over het geheel veiligst met Engelsche Kaarten en Pilots bevaren wordt; van welke en welker prijzen de Engelsche uitgevers van TUCKEY's werk (*Black*, *Parry*, *and Comp. Leadenhall street*, *London*.) bij hetzelve eene opgave gevoegd hebben, die door eene dergelijke van Landkaarten en Atlassen gevolgd wordt, en van eene boekenlijst verzeld gaat, waaromtrent wij ons thans van eene, in ons *Voorberigt* voor het *eerste deel* gedane, belofte willen kwijten; voor zoo veel men zulks, door beantwoording der gedane aanvraag naar het in te vullene Nederduitsche, voor ons genoegzaam doenlijk heeft gelieven te maken. Eene medewerking, ten aanzien van welke, en meer andere vereischten ter meest mogelijke volmaking dezer uitgave van TUCKEY's opstel, wij niet ontveinzen willen ons grootelijks te leur gesteld te hebben gevonden.

ENGELSCHE

ZEE- EN LANDKAARTEN, ENZ.

Zeeboeken, of *Pilots.*

Horsburgh's and *Arrowsmith's* East India Pilot of general and particular Charts, on the largest Scale ever published, from Engeland, to the Cape of good hope, Bombay, Madras, Bengal and China, half bound	L. 19	S. 15	d. 0
Horsburgh's Young East-India Officers Pilot, half bound	7	7	0
——— Directions for Sailing to and from the East-Indies, 4. h. b. Russia.	4	13	0
Arrowsmith's complete South Sea pilot, h. b.	9	5	0
——— Brazil Pilot, 13 Charts 4.	1	1	0
Lucam's Complete pilot of the Bay of Bengal, with Directions	1	11	6
Norie's African Pilot on 20 sheets, h. b.	2	15	0
Holland's New Coasting Pilot of North America	1	11	6
Complete West-India Pilot, containing 28 large Charts, with Directions, h.b.	1	15	0
Atlantic Pilot, comprehending the English Channel, Bay of Biscay and the Atlantic, with Direetions, h. b. . .	1	11	0

The

	L.	S.	d.
The Complete Three Channel Pilot, containing Charts of the English, Bristol and S. George Channels, with particular plans, on a large scale .	2	2	0
The New and Complete Marine Atlas . .	16	16	0
The New and Complete African Pilot .	3	3	0
The Complete British, Irish and Mediterranean Pilot	4	14	6
The New and Complete Brasil and Cape of good hope Pilot	3	13	6

Zeekaarten.

	L.	S.	d.
Horsburgh's North Atlantic	0	8	0
——— South ditto	0	7	6
——— Indian Ocean	0	7	6
——— Bombay Harbour	0	10	6
——— Hindostan Islands	0	7	6
——— Peninsula beyond the Ganges	0	9	0
——— China Seas	2	2	0
——— Channel between Luzon and Formosa	0	3	6
Haywood (Captain on the R. N.) Charts of the Cape of good hope and Mosambique passage	0	10	6
Arrowsmith's Chart of the British Channel, 7 sheets	2	2	0
Knight's ditto, with Directions, 4 sheets	0	14	0
Norie's ditto, ditto, 3 sheets	0	10	0
——— North Atlantic	0	7	0
——— South ditto	0	7	0
——— Mediterranean	0	10	6

	L.	S.	d.
Steel's ditto	0	10	6
—— West Coast of Ireland	0	8	6
Pardy's Atlantic	0	16	0
Admiral *Knight's* North sea	0	7	0

Landkaarten, enz.

Carry's General Atlas, fol. h. b. Russia	10	10	0
——————— 4, ditto	4	14	6
—— English Atlas, fol. ditto	8	8	0
——————— 4, dito	2	2	0
Faden's General Atlas, fol. ditto	12	12	0
Smith's English Atlas, fol. h. b.	7	7	0
Wilkinson's General Atlas, 4, h. b.	1	14	0
——— Atlas Classica, ditto	2	4	0
Rennel's Bengal-Atlas, fol.	3	0	0
——— East-Indies, 4 sheets	1	1	0
Arrowsmith's East-Indies, 6 ditto	2	2	0
——— Asia, 4 dito	1	1	0
——— Africa, ditto	1	1	0
——— America, ditto	1	1	0
——— North-America, 6 sheets	1	5	0
——— United States, 4 ditto	1	1	0
——— South-America, 6 ditto	4	4	0
——— Buenos Ayres, 1 ditto	0	10	6
——— Cape of good hope, 4 ditt.	1	1	0
——— Country between Delhi and Constantinople, 8 ditto	4	4	0
——— Environs of Constantinople, 4 ditto	1	11	6
——— Dalmatia, 2 sheets	1	1	0
——— Europe, 4 ditto	1	1	0

Ar-

		L.	S.	d.
Arrowsmith's	Europe ditto, very large	4	4	0
————	Germany, 7 ditto . . .	6	6	0
————	Engeland, 4 ditto . . .	3	13	6
————	Scotland, ditto . . .	3	13	6
————	Ireland, ditto	3	13	6
————	Roads of Portugal, 2 ditto	0	10	0
————	Pyrenees, 10 ditto . .	3	13	0
————	North Italy, 4 ditto . .	3	3	0
————	South Italy, 4 ditto . .	2	2	0
————	Troade, 1 ditto . . .	0	5	0
————	Sketch of the Countries between Aleppo and Jerusalem, 4 ditt.	1	1	0
————	Egypt, 4 ditto . . .	1	1	0
————	Upper Egypt, 1 ditto .	0	10	6
————	Operations in Egypt, 1 d.	0	10	6
————	Malabar Provinces, ditto	0	10	6
————	Persia, 2 ditto . . .	1	11	6
————	Eastern Islands, 4 ditto	1	5	0
————	Japan, ditto	1	11	6
————	Mexico, ditto	1	11	6
————	Westindies	1	1	0
————	World, 6 ditto . . .	1	11	6
————	——— 8 ditto . . .	3	3	6
————	Atlas, 53 maps, 4, h. b. publied in 1817, with the First Half-Volume of the Edinburg Gazetteer .	1	16	0

Van *La Pie's* Fransche Mappemonde is in de Aanteekeningen reeds gewaagd. Van hem en andere Franschen heeft men meer andere ook zeer goede Kaarten, en de Denen en Duitschers leveren er insgelijks genoegzaam bruikbare.

ALPHABETISCHE LIJST

VAN

GESCHRIFTEN,

welke door den Heer TUCKEY *meerendeels, en ten deele ook door ons, gebezigd zijn.*

Acerby, Voyage dans la Suède, la Finlande, la Laponie, et au Cap Nord; uit het Engelsch, 3 deelen (Atlas); in het Nederd. 4 deelen, met platen, 1806.

Account of European Settlements in America and the West-Indies, 8 deelen, 4.

Adair, History of the American Indies, 4.

Adams, Reize in de binnenlanden van Afrika, naar Tombuctoo, enz. ten gevolge eener schipbreuk op de Moorenkust, 1818.

——— History of Spain.

——— Letters on Silesia, 8.

Adamson, History of Senegal, 4.

Aikin, Geographical Declinations, 2 deel. 8.

Algemeene Historie, uit het Engelsch, door *Westerbaan*, 4. (Atlas).

——————— (Nieuwe) 4. (Atlas).

Anderson, History of Commerce, 4 deel. 4.

Annales des Voyages, eene steeds voortgezette alleruitnemendste verzameling, 8.

An-

Anson's Voyage round the World, 8.
Ashe, Travels in America, 3 vol. 12.
——— View of Brazil, 8.
Asiatic researches, 11 deel. 8.

Bancroft, Essay on the Natural History of Guiana, 8.
Baretti, Reizen, 4 deel. 8.
Barrington's Miscellanies, 4.
Barrow, Reizen in de binnenlanden van Zuid Afrika, 1806, 4 deel. 8. met kaarten en platen, in het Engelsch, 4.
——— ——— in China, 1809, 3 deel. 8, met platen, in het Engelsch, 4.
——— Voyage to Cochin-China, 4.
Barry History of the Orkneys, 4.
Bartolomeo, Voyage to the East-Indies, 8.
Bartram, Reizen door Noord- en Zuid-Carolina, Georgia, de Floridas, enz. 1797, 3 deel. 8. uit het Eng.
Baudin's Voyage to the Pacific Ocean, by *Peron*, 4. uit het Fransch.
Beaujour, View of the Commerce of Greece, 8.
——— ——— of the United States, 8.
Beaumont, Travels in the Alps, 3 deel. fol.
Beauties of England and Wales, 8.
——— Scotland, 5 deel. 8.
Beayer, African Memoranda, 4.
Beckford, Letters from Italy, 2 deel. 8.
Bedford, Description of Jamaica, 2 deel. 8.
Belgian Traveller, 4 deel. 12.
Bell, Travels in China, 2 deel. 4.

Bertrand, Nouveaux Principes de Géologie, 8.

Beſchrijving van het eiland Curaçao en onderhoorige eilanden, 1819. 8

——————————— S. Helena, met eene plaat, 1815, 8.

——————————— Elba, 1815, 8. met eene kaart.

Beukema. Beſchrijving en platte grond der Stad Groningen, 1820, 8.

Bigland, View of the World, 5 deel. 8.

Bingley, Tour through North Wales, 2 deel. 8.

Biot, Traité élémentaire d'Astronomie Physique, 1805, 2 deel. 8.

Bjornstahl, Reizen door Europa en het Oosten, 6 deel. 8.

Blair, History of the rise and progres of Geography, fol.

Bligh, Voyage in the Bounty, 8.

Boisgelin, Voyages en Danemarc et en Suède, in het Engelsch, 4 deel. 4.

——— Malte ancienne et moderne, 1805, 3 deel. 8.

Bolingbroke, Account of Demerara, 4.

Bongardt. Reize door Duitschland, 1807, 2 deel. 8. met plaatwerk.

Bougainville, Voyage autour du Monde, in het Engelsch en Nederd. 4.

Boulton, Sketch of Upper-Canada, 4.

Bourgoing, Tableau de l'Espagne moderne, 1808, 3 deel. (Atlas).

——— Voyages en Espagne, 3 deel. 8.

Boyd, Embassy to Candy, 4.

Brazil Pilot, or Description of the Coast, 4.

Bris-

Brissot, Commerce of America with Europe, 8. uit het Fransch.
——— Travels in the United States, 8.
Brook, Travels to the coast of Arabia Felix.
——— History of S. Helena, 8.
Brougham, over het bestuur van Volkplantingen, 8.
Broughton, Letters on the Mahrattas, 4.
Browne, Reize naar de Binnenlanden van Afrika, Egypte en Syrie, 2 deel. 8. in het Engelsch 4.
Bruce, Travels in Abyssinia, 7 deel. 8. (Atlas).
Brydone, Reizen, 3 deel. 8.
Buchanan, Travels in the Mysore, 3 deel. 8.
Buffon, Natural History, translated by *Wood*, 20 deel. 8. Het oorspronkelijke Fransch is algemeen bekend; en men weet insgelijks, dat *Buffon* de vader der Vulkanisten was. De Neptunisten hadden daarentegen *Woodward*, *Bertrand*, *La Metherie*, en andere hier ook vermelde Geologen, aan hun hoofd.
Burney, History of Voyages to the Pacific Ocean, 5 deel. 4.
——— Travels in Holland, Germany and the Low Countries (Pays Bas). 8.
Burnsby, Travels in the United States, 4.
Bury de S. Vincent, Sur les Isles Fortunées, 1803. 4. met veel plaatwerk.
Byron, Reize rondom den Aardkloot, 8.

Cambrian Travellers Guide, 8.
Campbell, Onderzoek naar den staat des Christendoms in Zuidafrika, 1817, 8.

Campbell, Journey over land from England to India, 4.
——— Journey through North Britain, 2 deel. 4.
——— Philosophical survey of the South of Ireland. 8.
Capper, Gazetteer of England and Wales, 8.
——— on the passage to India through Egypt. 4.
Carver, Reizen door Noordamerika, in 1776, uit het Engelsch, 2 deel. 8.
Cartwright, Journal at Labrador, 3 deel. 4.
Cary, Baines, or description of the watering places. 12.
Casas, Voyage pittoresque de la Syrie, de la Palestine et de la basse Egypte, fol.
Catteau, Tableau des états Danois, 3 deel. 8.
——— Tableau de la Suède, 8.
——— Voyage en Suède, 3 deel. 8.
Chalmer, Domestic Economy of Great Britain, 8.
——— Caledonia, 4.
Chandler, Travels in Asia minor and Greece, 2 deel. 8.
Chardin, Voyage en Perse, avec des notes de *Langlès*, 1811, 10 deel.
Charlevoix, Histoire du Paraguay, 1756, 3 deel. 4. met Kaarten.
——— Voyages dans l'Amérique Septentrionale, 2 deel. 8.
Charnock's History of Marine Architecture, 3 deel. 4.
Chateaubriant, Voyage en Grèce, 2 deel. 8.
——— Itinéraire de Paris à Jerusalem, 1811, 3 deel. 8.
Chatelet (Duc du), Voyages en Portugal, 2 deel. 8.
Chenier, Account of Morocco, 2 deel. 8.
Chevalier, Plain of Troy, 4.

Chot-

Choiseul-Gouffier, Voyage pittoresque de la Grèce, 1778, fol.
Clarke, Progres of Maritime discovery, 4.
——— Travels in the Turkish and Russian dominions, 4 deel. 4.
Clavigero, History of Mexico, 2 deel. 4.
Cnox, Beschrijving van Ceylon, 4.
Collins, Account of New South Wales, 4.
Colnett, Voyage to the Pacific, 4.
Cook's Voyages, 4 deelen, 4. in het Nederduitsch met kaarten en platen, 13 deel. 8.
Cordiner, Description of Ceylon, 2 deel. 4.
Coxe's Travels, 5 deel. 8.
——— Account of Russian discoveries, 8.
Cransy, History of Greenland, 2 deel. 8.
Crawford, History of the Hindoos, 2 deel. 8.
——— Sketches of India, 8.
Crutwell, Gazetteer, 4 deel. 8.
Cuvier, Théorie de la terre.

Daendels, Over Neerlands O. I. bezittingen.
Dallaway, Constantinople anc. et mod. et les côtes et iles de l'Archipel, etc. uit het Engelsch, 1797, 2 deel. 8.
Dalrymple, Oriental Repertory, 2 deel. 4.
——— Voyage in the Atlantic, 4.
——— Collection of voyages to the South Seas, 2 deel. 4.
Dalzel, History of Dahomy, 4. In het Nederd. 8.
Dampier, Voyages, 4 deel. 8.

Da.

Daniel, Picturesque voyage to China, fol.

D'Anville, Géographie ancienne, in het Engelsch 2 deel. 8.

Davies, Letters on Paraguay, 2 deel. 8.

D'Auteroche, Journey into Siberia, 4.

——— Voyage to California, 8.

Debray, Voyage dans le Tyrol, 1808, 8.

Debrosse, Navigation to the Terra Australis, 3 deel. 8.

De Jong van Rodenburgh, Reizen naar de Kaap de Goede hoop, Ierland en Noorwegen, 1803, 3 deel. 8. met pl.

——— Reize naar de Middellandsche Zee, 1806, 8. met pl.

——— Tweede reize naar de Middellandsche Zee, 1807, 8. met pl.

——— Derde reize naar de Middellandsche Zee, 1812, 2 deel. 8. met pl. en het portret van den Schout bij nacht.

——— Reize naar de Karaïbische eilanden, onder bevel van den dapperen *Krul*, met het portret van dezen, en eene afbeelding van het gevecht, waarin hij sneuvelde, 1807, 8.

——— in en door het Kanaal, 1808, 8. met pl.

De la Borde, Itinéraire Déscriptif de l'Espagne, 1808, 5 deel. 8. (Atlas.)

De la Condamine, Sur l'intérieur de l'Amérique Méridionale, 1778, 8.

De la Messelière, Voyage de Petersbourg, 8.

De la Porte, Nieuwe reiziger.

Deluc, Traité de Géologie, 8.

——— Voyages Géologiques, 5 deel 8.

De-

Demian, Tableau de Hongrie, d'Esclavonie, de Croatie et de Transsylvanie, 1809, 2 deel. 8.

Denon, Voyage pittoresque de Napels et de Sicile, 1781 — 83, 3 deel. fol.

——— Voyage dans la haute et basse Egypte, 1802, 2 deel. fol.

De Pages, Voyage round the world, 4.

De Pauw, Recherches sur les Egyptiens et les Chinois, 2 deel. 8.

——————————— Américains, 2 deel. 8.

Depon, Travels in South America, 2 deel. 8.

De Sainte Croix, Voyages aux Indes Orientales, aux Philippines, à la Chine, etc., 1810, 3 vol. 8.

De Sales, Histoire Philosophique du monde primitif.

Description de l'Egypte, 1809, in groot folio, met heerlijke platen.

——————— la Nigritie, 1809, 8.

Descriptive account of the Islands of Walcheren, Sudbeveland, etc., 1809, 8.

Dewez, Déscription du Royaume des Pays-bas, 1819.

Dillon, Travels through Spain, 4.

Dixon, Voyage round the world, 4.

Dobb, Description of Hudsons bay, 12.

Dow, History of Hindostan, 3 deel. 8.

Drury, Journal of a 15 years residence in Madagascar, 8.

Dubois, over de Europeesche Volkplantingen, 8.

Du Halde, Histoire Générale de la Chine, 2 deel. fol. in het Eng. 4 deel 8.

Dumanet, Nouvelle histoire de l'Afrique Française, 1767, 2 vol.

Durand, Voyage au Sénégal, 1802, 2 deel. 8. (Atlas)

Dysons Britannia.

East-

East-India Gazetteer. 1815. 8.
Ebeling, Beschrijving en Geschiedenis van Amerika, 1798. 8.
Edinburgh Gazetteer, 6 deel. 8. (Atlas).
Edmonston's Zetland Islands, 2 deel. 8.
Edward's History of the West-Indies, 3 deel. 8.
——— Survey of S. Domingo, 4.
——— History of the Maroon War, 8.
Este, Journey through Flanders and Germany, 8.
Estienne, Statistique de la Batavie, 1803.
Eton, Survey of the Turkish Empire, 8.

Faden. Topography of Upper-Canada, 8.
Falconbridge's Sierra Leone, 8.
Falkner, Description of Patagonia, 4.
Faujas de S. Fond, Voyages en Angleterre et aux Iles Hebrides, 1797, 2 deel. 8.
Faydel, Moeurs et Coutumes des Corses, 1798. 8.
Fischer, sur les nations établies en Sibérie, 8. uit het Russisch.
——— Tafereelen van Madrid, 1806. 8.
——————— Valentia, 1807. 8.
——————— Lissabon, 8.
Flinders, Voyage to Terra Australis, 2 deel. 4. (Atlas) ook in het Nederd. met eene kaart, enz.
Forbes, Oriental Memoirs, 4 deel. 4.
Forrest, Voyage to New Guinea, 4.
——————— Mergui, 4.

Förster, Journey from Bengal to England, 2 deel. 4.
——— Voyage with *Cook*, 3 deel. 4.
——— History of Northern Discoveries, 4.
Fortis, Voyage en Dalmatie, 1778, 2 deel. 8.
Franklin, Tracts on Ava, 8.
——— Journey to Sheerez, 8.
Frezier, Account of Chili and Peru, 4.
Friezeman, Beschrijving van de Krim, 8.

Galt, Voyages and travels, 4.
Gass, Journal of a Voyage to the Missouri, 8.
Gazetteer of Scotland, 8.
Gell, Itinerary of Greece, 4.
——— Geography of Ithaca, 4.
——— Topography of Troy, 4.
Geschied- en Handelkundig tafereel van de Westindische Koloniën, vooral die van Suriname, 1817. 8.
Gilpin, Tours in England, Scotland and Wales, 8.
Glass, History of the Canaries, 4.
Goede, Engeland, Wales, Ierland en Schotland, 1807, 3 deel. 8. met plaatwerk.
Graham, (Mistriss) Journal of a Residence in India, 4.
——— Letters on India.
Grand-pré, Voyage in the Indian Ocean, 2 deel. 8.
Grant, Ontdekkingsreize naar Nieuw Zuid-Wallis 1805, 8.
——— History of the Mauritius, 4.
Gray, Letters from Canada, 8.
Griffith, Travels in Europe, Asia minor and Arabia, 4.

Grosier, Déscription générale de la Chine, 1787, 2 deel. 8.

Guthrie's Modern Geography, 4. (Atlas) ten deele in het Nederduitsch, 8.

——— (Mistrifs) Tour through Taurida, 4.

Hackluyt, Voyages, 5 deel. 4.

Hall, Ontdekkingsreis langs de Westkust van Corea en Loo-Choo, 1818. 8.

Hamilton, Voyage in the Pandora, in search of the mutineers of the Bounty.

——— Remarks in Egypt, fol.

Havel, Passage from India through Armenia, 8.

Hawkesworth, Southern Voyages, 4 deel. 8.

Hearn, Journey from Montreal to the Frozen Ocean, 4.

Helm, Travels from Buenos Ayres to Lima, 12.

Henderson, Account of Honduras, 8.

Henry, History of England, 12 deel. 8.

Heyne, Tracts on India, 4.

Herriot, History of Canada, 8.

——— Travels through Canada, 4.

Hill, Journey through Sicily and Calabria, 8.

Hingston Tuckey's Ontdekkingsreize naar de rivier Zaire, en levenseinde op dien togt. Gevolgd van het Journaal van Professor *Smith*, enz. 1820, 1 deel. 8. met al het plaatwerk van het oorspronkelijke Engelsch. Ook in het Fransch.

L'Histoire Générale des Voyages.

Historical relation of Madera, 1675. 4.

History of the Azores, 4.

His-

History of the Mahometan conquest in India.

Hobhouse, Travels in Albania, 2 deel. 4.

Hodges, Travels in India, 4.

Holcroft, Travels in Germany, 2 deel. 4 met pl.

Hooker, Tour in Iceland, 2 deel. 8.

Hornemul, Travels from Cairo to Mourzouk, 4.

Horsburghs, East-India Directory, 4.

Houel, Voyage pittoresque de Sicile, Malte et Lipari, 1782. fol.

Hubners Courantentolk, tweede druk, 1748, 4.

Hughes, Tour through the midland and eastern Provinces of France, 8.

Humboldt, Sur le royaume de la Nouvelle Espagne, 1810, 4 deelen. 8.

Humboldt et *Bompland*, Voyages dans la Nouvelle Espagne.

Hume, History of England, and *Smollet* continuation, 13 deel. 8.

Hunter, Account of Pegu.

Hanway, Travels in Persia, 2 deel. 4.

Hutton, Theory of the Earth, 2 deel. 8.

Imley, Account of Kentucky. 8.

——— Description of the Western territory of the United States. 8.

Ireland, Tour in Holland, Brabant, etc. 2 deel. 4.

Irvine, Letters in Sicily, 8.

Ives, Voyage from England to India, 4

Jackson, Account of Morocco 4.

Jackson, Commerce of the Mediterranean 8.

——— Journey over land from India to England, 8.

Jacob, Travels in Spain, 4.

James, Reize door Duitschland, Zweden, Rusland en Polen, 8.

Jefferson Notes on Virginia, 8.

Jenner, Route to India over land, 4.

Johnson, Voyage dans les Hebrides, uit het Engelsch, 1804. 8.

Journal historique du voyage de *Lesseps*, 8.

Keate, Relation des Iles Pelew, 1793, 2 deel. 8. uit het Eng. ook in het Nederd.

Kicherer, berigten wegens zijne zending tot de Heidenen, met pl.

Kinnair, Reizen door Klein Azie, Armenie en Kurdistan, in 1813 en 1814, met oudheidkundige aanmerkingen 1819, 2 deel. 8.

Kirkpatrik, Mission to Nepaul, 4.

Kirwan, Geological Essays, 8.

Klaproth, Travels in the Caucasus.

Knight (Miss.) Description of Latium, 8.

Kotzebue, Travels from Berlin to Paris, 3 deel. 12.

——————— in Italy, 4 deel. 12.

Kracchinnenickow, Description of Kamschatka.

Kremer, Beschrijving der Provincie Groningen, 1818. 8. met eene kaart.

Kruzenstern's reize rondom de wereld, in het Engelsch, 4.

Kutner, Travels in Germany.

La.

Labarthe, Voyage á la côte de Guinée, 1803. 8.

Lambert, Travels in Canada, 2 deel. 8.

La Mètherie, Théorie de la terre.

Landt, Account of the Feroe islands. 8.

Langdorff, Voyages and travels with *Kruzenstern*, 2 deel. 4.

La Perouse's Reizen in 1785—1788, 3 deelen, 8, met kaarten en pl. uit het Fransch; ook in het Engelsch.

Laplace, Exposition du Systême du monde, 2 deel. 8.

Larochefoucault—Liancourt, Voyage dans les Etats unis d'Amerique, en 1795—1797, 8 deel. 8.

Lediard and *Lucas*, Travels.

Ledru, Voyage aux iles de Teneriffe, la Trinité, S. Thomas, S. Croix et Porto Rico, 1800 2 deel. 8.

Le Gentil, Voyage dans la mer des Indes, 1779—81, 3 deelen.

Lempriere, Tour in Morocco. 8.

Lessen, Travels in Kamschatka, 2 deel. 8.

Letters of an American Farmer, 1782.

Le Vaillant, Voyage dans l' intérieur de l' Afrique, 8. ook in het Engelsch en Nederduitsch.

Lewis and *Clarks* Exploratory Travels, 4.

Lichtenstein, Reize naar de Kaap de goede hoop, 1816, 3 deel. 8. met Kaart. in het Engelsch. 4.

Lindley, Voyage au Brésil, 1806. 8. uit het Engelsch.

Link, Travels in Portugal, 8.

Linneus, Travels in Lapland, 2 deel. 4.

Loosjes, Befchrijving der Zaanlandfche dorpen, 1794, 8. met eene Kaart en fraai plaatwerk.

Loubère, Déscription de Siam, 1774.

Macdonald, Tour through Denmark and Sweden, 2 deel. 12.

Macgill, Travels in Turkey and Russia, 2 deel. 8.

——— Account of Tunis.

Mackay's Navigation, 8.

Mackenzie Travels in Iceland. 4

——— from Hudsons bay to the frozen ocean, 4.

——— Account of the Fur trade of Canada.

Mackinnon, Tour in the Britisch Westindies, 8.

Macpherson, Annals of Commerce 4 deel. 4.

——— European commerce with India, 4.

Maire et *Boscovisah* Voyage Astronomique et Géographique. 4.

Malcolm, Sketches of the Sikhs, 8.

Malkin, Scenery of South Wales, 2 deel. 8.

Maltebrun, Tableau de la Pologne ancienne et moderne, 1807, 8.

——— Tafereel van Sakfen, 1814. 8.

——— Précis de la Géographie universelle.

Mangourit, Voyage en Hanovre, 1805, 8.

Manns, View of New South Wales. 4.

Marchand, Voyage autour du monde en 1790—1792. Précédé d'une Introduction Historique par *Fleurieu*, d'un extrait du voyage de *Roggewein*, etc. 4 deel. 4.

Marsden, History of Sumatra 4.

Mariti, Travels in Cyprus, Syria and Palestina. 3 deel. 8.

Marshall, Travels in Holland 4 deel. 8.

Maton, Observations on the Western counties of England, 2 deel. 8.
Matthew, Voyage to the Windward Coast, 4.
Maundrell, Reize van Aleppo naar Jerusalem.
Maurice. Ancient and modern History of Hindostan, 5 deel. 4.
——— Indian Antiquities, 7 deel. 8.
Mawe. Reizen in de binnendeelen van Brazilie, en langs de Rio de la Plata, 1818, 2 deel. 8 met pl. uit het Engelsch.
Meare, Voyage to the North West Coast of Amerika, 2 deel. 8.
Mentelle et *Malte-Brun*, Géographie de toutes les parties de la terre, 15 deel. (Atlas)
Meredith, Description of the Gold Coast. 8.
Mercier. Tableau de Paris, in het Engelsch, 4 deel. 8.
Metelerkamp, Statistiek der Nederlanden, 2 deel.
Michaux, Travels in the Britisch Westindies, 8.
Mignot, History of the Turkish Empire, 4 deel. 8.
Milburn, Oriental commerce, 2 deel. 4.
Missionary letters on the Nicobar Islands.
——— Voyage to the Pacific ocean, 4.
M'Leod, Reize van het Engelsche Koningsschip de Alceste langs Corea naar Loo-Choo, en schipbreuk van hetzelve, 1818, 8. uit het Engelsch.
Molina, History of Chili, 2 deel. 8.
Moore, Journey in France, 2 deel. 8.
——— View of Society in France, 2 deel. 8.
——————— Italy, 2 deel. 8.
Morier, Journey through Armenia, Asia Minor and Persia, 4.
Morse, Tableau des Etats-unis 2 deel. 8 uit het Engelsch.

Mortimer, Dictionary of Trade, 8.

Mouradgea d'Ohsson, Tableau général de l'Empire Ottoman, 1788, 5 deel. 8.

Murhard, Tafereelen van den Griekſchen Archipel, 1810, 2 deel. 8.

Murphy, View of Portugal, 4.

——— Travels in Portugal, 4.

Newenham, View of the Natural, Political and Commercial State of Ireland, 4.

Nicholas, Reize naar Nieuw Zeeland in 1814, 1815, met den Heer *S. Marsden* 1819, 1820, 2 deel. 8, uit het Engelsch.

Niebuhr, Voyage en Arabie 1780, 2 deel. 4. uit het Hoogd. ook in het Nederd.

Non, Military Journal in Egypt, 4.

Norden, Voyage d'Egypte et de Nubie, avec des notes de *Langlés*, 1798, 3 deel. 4.

Norie's Navigation, 8.

——— Tables, 8.

Notes on the viceroyalty of la Plata, 8.

Notice déscriptive des Royaumes d'Angleterre, d'Ecosse et d'Irlande 1803, 3 deel. 8.

Observations on Van Diemens land, 8.

Oddy, European commerce, 4.

Olivier, Reize door het Turkſche rijk, Egypte en Perzie, 1812, 8 deel. 8. met Kaarten en pl. uit het Fransch.

On-

Onseley, Oriental collection, 2 deel. 4.
Ontdekkingsreis in de binnenlanden van Afrika, door *Houghton* en *Mungo Park*, met opheld. van *Rennel*, 1800, 8.
Orme, Historical fragments of Hindostan, 4.

Pallas, over den oorsprong der bergen.
——— Reizen in Rusland, in het Engelsch, 2 deel. 4. met plaatwerk.
Paolino, Voyage to the East-Indies, 8.
Parkinson, Voyage to the Pacific ocean.
——— Organic remains of a former world, 3 deel. 4.
Parson, Travels in Asia and Africa, 4.
Paterson, Journey into Caffraria, 4.
Pennant, India extra Gangem, 2 deel. 4.
——— Tours in Wales, 3 deel. 8.
——— Outlines of the Globe, 4 deel. 4.
Perceval, Account of Ceylon, 4.
Pernetti, Histoire d'un Voyage aux Iles Malouines, 1770, 2 deelen, 8. met Kaarten.
Peuchet et *Chanlaire*, Déscription topographique et Statistique de la France, 1810, 4.
Philip, Voyage to Port Jackson, 4.
——— History of inland navigation, 8.
Phipps, Voyage to the Frozen ocean, 4.
Picturesque Journey through Scandinavia, 4.
——— Scenery of the Holy land, fol.
Pike, Exploratory Travels in America, 4.
Pinkerton, Modern Geography, 2 deel. 4.

Pinkerton, Collection of voyages, 17 vol. 4.

Pinkney, Travels in the South of France.

Playfair, Ancient and modern Geography, 6 vol. 4.

——— Illustration of the Huttonian Theory of the Earth, 8.

Plowden, History of Ireland, 6 deel. 8.

Pococke, Description of the East, fol.

——————— Egypt, fol.

Pontoppidan, Natural History of Norway, fol.

Porter's Travels in Russia und Sweden, 2 deel. 4.

Portlock, Voyage round the world, 2 deel. 4.

Poster, Antiquities of Greece, 2 deel. 8. anders Archaeologia, fol.

Pouqueville, Voyage en Morée, à Constantinople, en Albanie, etc. 1805, 3 deel. 8.

Pye, Dictionary of Ancient *Geography*, 8.

Rainsfort, S. Domingo, of het land der *Zwarten*, 2 deelen, 8, met Kaarten en pl.

Raymond et *Roth*, Tableau statistique de la Monarchie Autrichienne, 1808, 8.

Raynal, Geschiedenis van de bezittingen der Europeers in de beide Indien, tweede Nederduitsche uitgave, 8. (Atlas).

Reddel, Voyage to Madeira and the Caribbees, 12.

Rehfues, Tafereelen van Napels, 8.

Reichard, Guide des voyageurs en Europe.

Reidesdale, Travels through Sicily, 8.

Reinegg, Travels in the Caucasus, 2 deel. 8.

Reisbeck, Travels through Germany, 2 deel. 8.

Re-

Remarks on Nova Scotia, 8.
Render, Tour through Germany, 2 deel. 8.
Rennel, Memoirs of maps of Hindostan, 4.
——— Geography of Herodotus, 4.
——— Topography of Troy, 4.
Robertson, Disquisition on ancient India, 8.
——— History of America, 4 vol. 8.
——— History of Scotland, 3 deel. 8.
——— History of Charles V. 4 deel. 8.
——— Navigation, groot 8.
——— Voyage dans l'ile de Man, uit het Engelsch, 1804, 8.
Robinson, Antiquities of Greece, 8.
Robson, Account of Hudsons bay, 8.
Rochon, Voyage à Madagascar, 1792, 8.
Russel, History of ancient Europe, 8.
——— Modern Europe, 6 deel. 8.
——— Aleppo, 2 deel. 4.
Russian Embassy to Constantinople through the Crimea, 3 deel. 4.

Sack, Voyage to Surinam. 4.
Saint Sauveur, Voyage dans les possessions cidevant Vénétiennes du Levant, 1800, 3 deel. 8. (Atlas).
Salt, Travels in Abyssinia, 4.
Sanderson, Companion to the lakes of Great Britain, 8.
Sarytschew, Reis in het Noordoostelijke Siberie, en op de Yszee en den Noordoostelijken Oceaan, uit het Russisch in het Hoogd. en voorts in het Nederd. door *N. Messchaert*, 2 deelen, 8. met veel plaatwerk en kaart.

Saugnier et *Brisson*, Voyages.
Savage, Account of New Zeeland.
Savary, Lettres sur la Grèce, 1788, 8.
——— ——————— l'Egypte 2 deel. 8.
Scheltema, Geschiedenis der handelsbetrekkingen tusschen Rusland en Nederland, reeds 3 deelen.
Schomberg, Naval chronology, 6 deel. 8.
Scrofani, Voyage en Grèce, uit het Italiaansch, 1801, 3 deel. 8.
Selkirk, (Lord) on the Highlands, 8.
Semple, Tour from Hamburg to Gottenburg, 8.
Seward, Topographical History of Ireland, 4.
Shaw, Voyages dans la Barbarie et le Levant, 1743, 2 deel. 4. uit het Engelsch, ook in het Nederd.
Sheffield, (Lord) on the trade with Ireland, 8.
Sinclair, Satistical account of Scotland, 21 deel. 8.
Skinner, State of Peru, 4.
Skioldebrand, Journey to the North Cape, 8.
Skirne, Rivers of Great Britain, 8.
Smith, Statistical accounts of Cork, etc. 3 deel. 8.
——— Voyage en Hollande, France et Italie, 2 deel. 8.
Sonnerat, Voyage à la Nouvelle Guinée, 1776, 4. ook in het Engelsch.
Sonnini, Voyage dans la haute et basse Egypte, 1799, 3 deel. 8. (Atlas).
——————————— Grèce, etc. 2 deel. 8.
Southey, Travels in Spain and Portugal.
——— History of Brazil, 4.
Spallanzani, Travels in the two Sicilies, 4 deel. 8.
Sparman's Cape of Good Hope, 2 deel. 4.
Stael (Mad.) Germany, 3 deel. 8.

Sta-

Statistique de la France et de ses Colonies, 1807, 7 deel. 8. (Atlas).

Statistisch en financieel tafereel van Noordbraband, 1815, fol.

Staunton, Voyage de Lord *Macartney* dans l'intérieur de la Chine et en Tartarie, 3 édit. 1804, 5 vol. 8. Atlas; uit het Engelsch; ook in het Nederduitsch.

Stavorinus, Reize naar Oostindie, in het Engelsch, 3 deel. 8.

Stedman, Voyage à Surinam, et dans l'intérieur de la Guyane, 1799. 3 deel. 8. (Atlas) uit het Engelsch.

Steward, Antiquities of Athens.

Stolberg, Reizen door Duitschland, Zwitserland, Italie en Sicilie, 4 deel. 8.

Storch, Tableau Historique et Statistique de la Russie, met kaarten, 2 deel. 8.

——— Tableau de Petersbourg, 8.

Stuart, De mensch, zoo als hij voorkomt op den bekenden aardbodem, 6 deel. met overheerlijk plaatwerk.

Swinburne, Picturesque Tour in Spain, fol.

——— Travels in Spain, 2 deel. 8.

——————— the two Sicilies, 4 deel. 8.

Swinton, Travels in Norway, Denmark and Russia, 8.

Syme, Embassy to Ava, 3 deel. 8. met platen.

——— Empire of the Birmans, 8.

Tableau de Cayenne, 1799, 8.

——— la Grande-Bretagne et de l'Irlande, et des possessions Anglaises dans les quatre parties du monde, 1800, 4 deel. 8. met 4 kaarten.

Ta-

Tableau de Londres et de ses environs, 1802, 2 deel. 12.

——— général de la Russie moderne, par V. C. met Kaarten, 2 deel. 8.

Taylor, Journey overland from England to India, 8.

Tegenwoordige staat van alle volken.

Thicknesse, Reizen door Frankrijk en Spanje, 3 deel. 8.

Thornton, View of the Turkish Empire, 2 deel. 8.

Thunberg, Voyages au Japon, avec des notes de *Langlés*, etc. 1796, 4 deel. 8.

Tooke, History of Russia, 2 deel. 8.

Tournefort, Voyage to the Levant, 3 deel. 8.

Townshend, Journey through Spain, 2 deel. 4.

Townson, Travels in Hongary, 4.

Turnbull, Voyage round the world, 4.

Turner, Embassy tho Thibet, 4.

——— History of the Anglo-Saxons, 2 deel. 4.

Ulloa, Voyage to South America, 2 deel. 8.

Umphreville, Account of Hudsons bay, 8.

Urlanski, Brieven over Polen en een deel van Duitschland en Italie, 1810, 2 deel. 8.

Valentia, Reize naar Indie, Ceylon, de Roode zee, Abyssinie en Egypte, 1819, 4 deel. 8. met pl. uit het Engelsch.

Valentyn, Beschrijving van Amboina.

Van Braam's Dutch Embassy to China, 2 deel. 8. in het Nederduitsch, 2 deelen, met platen, 1806.

Van-

Vancouver, Voyage round the world, 3 deel. 4. met platen.

Van den Bosch, Nederlands gezamenlijke Kolonien, Geographisch, Historisch, Statistisch en Staatkundig, beschouwd; met opzettelijke wederlegging van het Engelsche werk van den Heer *Rafles*, 1819, 2 deelen, 8. (Atlas).

Van Hogendorp (D. Graaf) Tafereel van Neerlands O. I. bezittingen, 1802. 8.

——— (G. K. Graaf), Staatshuishoudkundige bijdragen voor Nederland, tot voorlichting van H. Ed. Mog. de Heeren Staten Generaal.

Van Kampen, Beschrijving van het Koningrijk der Nederlanden, 1816. 8. met eene Kaart.

Van Woensel, Beschouwing van Rusland 1804. 8. met pl.

Vaughan. View of the present state of Sicily, 4.

Verzameling van berigten de Navigatie betreffende, reeds 2 deelen, 8. en stukswijze bij den Zeemans Almanach gevoegd.

Vincent, Voyage de *Nearchus*, etc. in het Engelsch, 3 deel. 4.

Volney, Tableau du Climat et du sol des Etats unis d'Amerique, 2 deel. 8.

——— Voyage en Syrie et en Egypte en 1783—1785, 2 deel. 8.

Von Buch, Travels in Norway and Lapland, 4.

Vosgien. Dictionnaire Géographique, 1817, 8.

Voyage à l'île de Tine, 1810. 8.

——— of *Billings* on the coast of Siberia, by *Sauer*, 4.

——— pittoresque de Constantinople et du Bosphore 1807, in groot folio.

Voyages intéressans dans différentes colonies Françaises, Espagnoles et Anglaises, 1788, 8.

Wa-

Wakefield, Account of Ireland, 2 deel. 4.
Walker, Univerſal Gazetteer, 1817, 8.
Walton, State of the Spaniſh Colonies, 1810, 2 deel. 8.
——— Expoſé on the Diſsentions of the Spaniſh Colonies, 8.
Waring, History of the Mahrattas, 4.
——— Tour to Sheerez (Schiras) 4.
Watkins Reizen door Zwitſerland. Italie, Sicilie en den Archipel, naar Conſtantinopel, en terugreis over de Dalmatiſche eilanden, 1796, 5 deel. 8.
Weld, Travels in Canada, 2 deel. 8.
Wendeborn, Staat van Grootbrittanje, 4 deel. 8.
Wheeler, and *Spon*, Journey into Greece. fol.
Whitehurst, Enquiry into the formation of the Earth, 4.
Wild, Scenery of the South Coast of Ireland, 4.
Wilkes, Historical Sketches of the South of India, 4.
Wilkinſon, Commerce of the Black Sea.
Witſen Geysbeek, Tableau d'Amſterdam, avec fig. etc. 1809, 12.
Wolſtonecraft, Reizen door Zweden, Noorwegen en Denemarken, 1799, 8.
Woodward, Natural History of the Earth.
Wraxal, Reizen door het Noorden van Europa en het Zuiden van Frankrijk, 1778, 2 deelen, 8.
Wright, Account of the Musquito ſhore, 8.

Young, Voyage en Irlande, uit het Engelsch, 1780, 2 d. 8.
——— Agricultural tours, 2 deel. 4.

Zimmerman, de Aarde, en hare bewoners. volgens de nieuwſte ontdekkingen, 1819, 5 deel. 8. met pl.

A L-

ALGEMEEN

REGISTER;

waaromtrent men de aanmerkingen gelieve in acht te nemen, die achter hetzelve geplaatst zijn.

Aa (R) I, 331, II, 22, 145.
Aalbek, I, 377.
Aalborg, I, 377.
Aalsmeer, II, 35.
Aalst, II, 71.
Aarai (R) II, 147, 173.
Aardenburg, I, 113.
Aarhus, I, 378.
Aaron (E) II, 168.
Aartsbisschops eilanden, IV, 564.
Abaco (E) IV, 329.
Abassie, II, 613.
Abbeville, II, 161.
S. Abbs Head, V, 160.
Abdal Curia (E) III, 161.
Aber, V, 210.
Aberaron punt, V, 204.
Aberavon, V, 191.
Aberbenoit (R) II, 146.
Aberbrothick, V, 166.
Aber Cegid, V, 212.
Aberconwy, V, 212.
Aberdaron, V, 204.
Aberdeen, V, 169.
Aberdeen, (oud) aldaar.
———— baai, V, 168.
Aberdour, V, 170.
Aberdovey, V, 202.
Aberdyfini, V, 200.
Aberfraw, V, 207.
Aberglew, of Abergely, V, 213.
Aberhaut (R) II, 146.
Aberilduc, II, 170.
Aberkibor-baai, V, 199.
Abermaw, V, 202.
Aberporth, V, 201.
Aberystwith, V, 201.
Aberthy baai, V, 198.
Abervak, II, 170.
———— (R) II, 146.
Abiad, III, 211.
Abingdon, V, 123, 278.
Abo, I, 408, 409.
Abohuus, I, 408.
Abono (R. en stad) II, 238.
Abord, (R) III, 185.
Aboukir, II, 552.
Abrolhos-bank, IV, 458.

Abruz-

Abruzzo, II, 445.
Abyssinie, III, 208—210.
Acadia, IV, 185—191.
Acapulco, IV, 514, 515.
Achao (E) IV, 487.
Achen, III, 551, 552.
Achens hoofd, III, 551.
Achil (E) V, 64.
Acho (K) II, 533.
Achterwasser, I, 328.
Acklan (R) IV, 11.
Acklin's Key, IV, 331.
Acladia, , II, 566.
Acra, III, 108.
Acre, II, 521, 522.
Acteboli, II, 614.
Adamsbrug, III, 338.
——piek, III, 340.
——punt, IV, 539.
Adana, II, 514.
Adda, III, 109.
Adele (E) IV, 100.
Adelphi (E) II, 580.
Aden, III, 224.
Adexa, V, 12.
S. Adhelms Head, V, 97.
Admiraliteitsbaai, IV, 382.
—— zie Behrings-baai.
—— eilanden, IV, 64.
Admirantes (De) III, 201, 202.
Adour (R) II, 147, 149, 179.
Adra (R. en stad) II, 349, 352.
Adriatische Zee, II, 315.
Adur (R) V, 110.
Adventure Island, IV, 654.
Aeroe. I, 371, 372.
Aeroes Koebing, I, 372.
Aferia (E) II, 603.
Afon, zie Maw.
Afrika, II, 542.
Afrikaansche eilanden, III, 202.
Aftan (R) III, 232, 237.
Agana (E) IV, 566.
Agathon, III, 112.
Agathonisi (E) II, 572.
Agatton (E) IV, 560.
Agde, II, 150, 324, 388.
Agerland, I, 313.
Agersoe, I 366.
Aggerhuus, I, 267.
Agio-Strati (E) II, 579.
S. Agnes, V, 183.
——bank, V, 183.
——(E) V, 265, 266.
Agrico. III, 109.
Agripoli, II, 440.
Aguillones (De) II, 235.
Agulhas Kaap, III, 142.

Agul.

Agulhas-bank, III, 143.
Aguyan (E) IV, 566.
Ahiolu, II, 614.
Ahoni, III, 112.
Ahus, I, 312, 344.
Aias, II, 514.
Aidhab, *zie* Abiad.
Aigues Mortes, II, 390.
Ailah, III, 218.
Ailsa (E) V, 226, 236.
Ainos (de) IV, 30—32.
Aiomano, II, 503.
Air (land en ftad) V, 225—227.
Aire, II, 159, 160.
—— van Lewis, V, 245.
Aix, II, 391.
Aix (E) II, 157.
Ajaccio, II, 204, 514.
Ajan, III, 158.
Ajatto punt (R) III, 99.
Ajebbi (R) II, 538.
Akasfa (R) III, 74.
Ak-bachi-liman, II, 600.
Akerman, II, 617.
Aklanskoi, IV, 11.
Akoda, of Aquida, III, 105.
Akfoe, I, 373.
Aktiar, II, 623.
Alabama, *zie* Mobile.
Alagoas de Midi, IV, 455.
——— del Norte, *aldaar*.
Alaid (E) IV, 28.
Alamparva, III, 362.
Alan (R) V, 183.
Aland (E) I, 417.
——— (Archipel van) I, 416—418.
——— Haf, I, 285.
Alaska (S. E.) IV, 546.
Alayiah, II, 513.
Albanie, II, 481 *en volg*.
Albany, IV, 227.
——— fort, IV, 151, 154.
——— Otway (K) IV, 94.
Albe (E) II, 465.
Albemarle Sound, IV, 254.
Albenga, II, 414.
Alblas (R) II, 54.
Alblasferdam, *aldaar*.
Alboran (E) II, 535.
Albreda, III, 87.
Albufeira, II, 297.
——— (M) II, 284.
Alcantara (R) II, 447.
Alcatras (E) III, 93.
Alcazar el Saquet, II, 533.
Alcobaza, II, 295.
Alcoy (R) II, 349, 354.
Alcoa (R) II, 285.
Alcuida (K. en ftad) II, 369.
Aldabras (De) III, 200.
S. Aldan, *zie* S. Adhelms Head.

Aldborough, V, 133.
Alde, (R) V, 133.
Alderney (E) V, 263.
Aldoma (R) IV, 7.
Alegranzo (E) V, 17.
Aleria, II, 398.
Alesfio, II, 414, 482.
Aletor, III, 369.
Aleutifche eilanden, IV, 548—560.
———— (De eigenlijke) IV, 549, 560.
Alexanders haven, III, 123.
Alexandrette, II, 515—517.
Alexandrie, II, 550, 551, IV, 250.
Alfaques, II, 347, 356.
Alford, V, 274.
Alforezen, III, 461, 466, 489, IV, 60.
Algaiola, II, 403.
Algarve, II, 284.
Algeziras, II, 259.
Algiers, II, 537, 538.
Algoabaai, III, 147.
Alicante, II, 353.
Alicata II, 450.
Alicudi (E) II, 455, 456.
Aliczar de S. Juan, II, 241.
Alipee, III, 330.
Alkmaar, II, 39.
Allart, I, 343.
Alleghany (B en R) IV, 228, 229, 231, 233.
S. Allen (B) V, 83.
Allesfar, III, 391.
Allerheiligen baai, *zie* Bahia.
Alligator klip, III, 123.
Allonby, V, 221.
Allonés (R) II, 239.
Almacera, II, 355.
Almadagh (B) II, 514.
Almadi (K) III, 83.
Almadronis baai, II, 532.
Almanzora (R) II, 349.
Almazaron, II, 352.
Almelo, II, 24.
Almeria, II, 352.
Almina punt, II, 533.
Almisfa, II, 466.
Almunecar, II, 352.
Alnemouth, V, 156.
Alphen, II, 35.
Alphonfo (E) III, 201.
Alfen (E) I, 373.
Alsten (B) I, 261.
Alfter (R) I, 529.
Altamaha, *zie* Georges rivier.
Altamaha Sound, IV, 259.
Altea Vieza en Nuova, II, 354.
Alten, I, 261.

Al-

Altona, I, 529.
Altun (M) I, 225.
Alvarez Martins baai, III, 116.
Alvaredo (R) IV, 396.
Alwar (B) I, 352.
Amager, of Amak (E) I, 363, V. 482.
Amalfi, II, 440.
Amantea, II, 441.
S. Amaro, II, 251.
Amasrah, II, 610.
Amathonte, II, 557.
Amaxichi, II, 474.
Amazonenrivier, IV, 443, 444.
Amba (E) IV, 394.
Ambara (R) I, 224.
Amberkaap, III, 177.
Amber-Key, IV, 403.
Amblau (E) III, 487.
Ambleteuse, II, 160.
Ambo (R) III, 83.
Amboina (E) III, 482—486.
Amboy, IV, 245.
Ambozes, III, 114.
——— eilanden, *aldaar*.
Ambriz (R) III, 120, 121.
S. Ambrosius (E) IV, 495.
Ambrym (E) IV, 73.
Amedabad, III, 305.
Ameland (E) II, 8.
Amelia Sound, IV, 259.
Amerika, I, 167.
Amesfoort, II, 3, 25, 26.
Amgatka, *Zie* Amshatka.
Amlwich, V, 207.
Ammerstol, II, 53.
Amochta (E) IV, 559.
Amont (E) II, 151.
Amokou, III, 108.
Amongilbaai, III, 178.
Amorgo (E) II, 586.
Amostape, IV, 505.
Amposta, II, 347, 357.
Ampsac (E) III, 367.
Ampurias, II, 362.
Amrom (E) I, 526.
Amstel (R) II, 4.
Amsterdam, II, 28 - 32, III, 108.
——— (E) IV, 121.
Amshatka (E) IV, 560.
Amur (R) IV, 3, 4.
Anadolie-Hissar, II, 608.
Anadyr (R) IV, 20, 22.
Anassa, II, 529, 613.
Ana-Kutan (E) IV, 29.
Anal (E) III, 232.
Analaboo, III, 553.
Anam, III, 408, 416.
Anambas (De) III, 467.

Anan (R) V, 222.
Ananas (De) II, 591.
Anapkoi (R) IV, 20.
Anarghia, II, 613.
Anaſtaſia (E) IV, 261.
Anatom (E) IV, 74.
Anayatchtalak, IV, 546.
Ancholme (V) V, 274, 275.
Ancenis, II, 174.
Ancober (R) III, 103.
Ancola, III, 318.
Ancona, II, 425, 426.
Ancove, III, 167.
Andaye, II, 180.
Andaman (Groot en Klein) III, 569—574.
Andaro (R. en ſtad) II, 237, 245.
Anderſons eiland, IV, 22.
Andes (B) IV, 405.
Andover, V, 272.
——— (Kanaal van) *aldaar.*
Andraccio, *of* Andraig, II, 368.
S. Andrè, III, 184.
Andreanofsky eilanden, IV, 549, 559.
S. Andreas (G) II, 378.
S. Andrews, IV, 385, V, 165.
S. Andrews baai, *aldaar.*
S. Andria, II, 361.
S. Andries (E) II, 443, 604, IV, 574.
——— (R) III, 102.
Andro (E) II, 590.
Andros (De) IV, 329.
Ane (R) I, 378.
Anegada (E) IV, 359.
Angar (E) III, 231.
Angara (R) I, 566.
Angaziga (E) III, 163.
Angenweel (R) III, 313.
Angermanland, I, 350.
——— (R) I, 324.
Angiſtri (E) II, 500.
Angle (R) II, 147.
Angleſea (E) V, 205—207, 209, 210.
Angola, III, 3, 26, 27, 121.
Angora, II, 677.
Angoxo eilanden, III, 153.
Angra, V, 29.
——— Pequena, III, 124.
——— dos Ruivas, III, 74.
Anguilla (E) IV, 361.
Angus, V, 167.
Anholt (E) I, 376.
Ankereiland, IV, 461.
Anklam, I, 384.
Animaboo, III, 107.

An-

Anjediya (E) III, 317.
Anjengo, III, 330.
Anjera, III, 499.
Anjüan (E) III, 161—163.
S. Anna, II, 586, IV, 372, 518.
——— (baai, bank en rivier) III, 88.
——— eilanden, IV, 460.
——— (G) III, 75, IV, 393, 460.
——— (K) III, 75, 98, V, 82.
——— plaat, III, 98.
———'s punt, V, 195.
Anna Maria's haven, IV, 651.
Annamooka (E) IV, 599, 600.
Annapolis, IV, 249.
——— Royal, IV, 188.
Annesleybaai, III, 209.
Annobona (E) III, 48.
Anno Nueva (K) IV, 519.
Ansaron (E) II, 249.
Ansloe, I, 267.
Ansons eiland, IV, 66, 563.
——— Archipel, IV, 562.
Anstruthers (Oost én West) V, 164.
Antajan (E) IV, 566.
Antakie, II, 518.
Antamahouris (De), III, 167.
Antem (R) III, 105.
Antibanivouls (De) III, 167.
Antibes, II, 397.
Anticosti (E) IV, 178, 179.
Antichristsklip, II, 377.
Antigheria (E) III, 313.
Antigona (E) II, 605.
Antigua (E) IV, 367.
Anti-Ipsera (E) II, 575.
Antilles, IV. 278.
——— (Groote en Kleine) IV. 281.
Anti-Milo (E) II. 581.
Antiocha (E) II. 408.
Antiochetta, II. 513.
Anti-Paros (E) II. 586.
Antipaxo (E) II. 474.
Antirhium (K) II. 489.
Antivari, II. 481.
S. Antonio, II. 251, 289, III. 103.
——— (E) IV. 138, 454.
——— (G) II. 380.
——— (Klip) II. 244.
——— de Chacao, *Zie* Chacao
ntrim, V. 58.
Antwerpen, II. 64—68.

Anxious baai, IV. 95.
Apalacha (R. en G) IV. 263.
Apalachicola (R) IV. 261.
Apam, III. 108.
Apee (E) IV. 73.
Apeldoorn, II. 24.
Apenbergs baai, II. 533.
Apenrade, I. 379.
Apollonia, III. 103.
Aponomeria, II. 584.
Appingadam, II. 13.
Appledore, V. 113, 184.
Approuak (R) VI. 442.
Apfloe, I. 267.
Aquas (R) II. 349.
Aqui, IV. 486.
Aquilea, II. 462.
Arabida, II. 296.
Arabieren (De) III. 223.
Arabifche zee, I. 18.
Arabier (E) II. 603.
Aracan, III. 382, 383 — 385.
——— (R. en Stad) III. 384.
Araiche (El-) II. 531.
Aral (M) III. 246.
Aranjuez, II. 242.
Arbe (E) II. 465.
Araya, IV. 418.
Arboga (V) I. 323.
Arc (R) I. 384.
Arcaçon, II. 143, 144, 179.
Arcadia, II. 492.
Arcas (E) III. 92, 104.
Archangel, I. 226, 227.
——— (E) II. 571.
Archipel (De) II. 314.
——— Bonaparte, IV. 100.
——— de la Recherche, IV. 96.
——— Forrestière, IV. 100.
——— van S. Lazarus, I. 170, 192.
——— van Mergui, III. 389.
——— van Roggeveen, IV. 594.
Arcilla, II. 531.
Arco (E) II. 572.
Arcobispo (R) II. 239.
Ardglasf, V. 57.
Ardra, III. 112.
Areins de Mar, II. 361.
Arendal, I. 266.
Arends eiland, *Zie* Remire.
——— eilanden, III. 198.
Arenoe, I. 258.
Arensberg, I. 414.
Arequipo, IV. 501.
Ares, II. 251.

Arfan (B) IV. 58.
Arfur, II. 523.
Argastoli, II. 475.
Argens (R) II, 385, 386.
Argentera (E) II. 581.
Arguenon (R) II, 146.
Arquin (E) III. 76.
Argyleshire, V. 230, 231, 235.
Arian Kupain (R) III. 361.
Arica (land en stad) IV. 500.
Arimoa (E) IV. 58.
Aripo, III. 349.
Arisch (El) II. 554.
Arkanfas (R) IV. 231.
Arkekow, III. 209.
Arklow, V. 52.
Arles, II. 390.
Armagom, III. 366.
Armyros, II. 495.
Arnauten, II. 481.
Arnedo, IV. 503.
Arnemuiden, II. 75, 77.
Arnhem, II. 28.
Arnhems baai, IV. 101.
——— land, *aldaar*.
Arno (R) II. 416.
Aromari (R) IV. 442.
Arques (R) II. 145, 162.
Arran (E) V. 232, 233.
Arran more (E) V. 66.
Arrans (De) V. 62.
Arreas (De) III. 222, 397.
Arroos (De) III. 494.
Arta, II. 487.
Artemifia, II. 557.
Artemus (K) II. 846.
Arth (R) V. 200.
Arti (R) II. 487.
Atrato (R) IV. 510.
Artura (E) III. 302.
Aruma (E) III. 157.
Arun (R) V. 109.
Arundel, *aldaar*.
Arzells, II. 586.
Arzerina (E) III. 77.
Afab, III. 209.
Ascenfion (E) IV. 129, 134, 135.
Asfie, II. 527, 528.
Ashleys rivier, IV. 258.
Afinara (E) II. 406, 409.
Askini, I. 337.
Afon (R) II, 238, 246.
Aspo Klip, I. 415.
Aspronifi (E) II, 583, 584.
Aspropithia, II. 489.
Aspropotamos (R) II. 487, 488.
Asfam, III, 379.
Asfam Kalasfi, II. 511.
Ascea, II, 440.
Asfendelft, II, 37.

Asſinee, III. 103.
Asſiniboils (R) IV. 540.
Asſioet, II. 545.
Asso, II. 506.
Asſoe, I. 377.
Asſomtion (E) III. 200.
Asſouan, II. 545.
Asſumption, IV. 391, 471.
——— (E) IV. 566.
Asterabad, I. 545.
Astillero, IV. 488.
Atacama (land en ſtad) IV. 500.
Atellaro (R) II. 447.
Athenab, II. 611.
Athapescou (R) IV. 540.
Atlantiſche Oceaan, I. 13, 15—17.
Atlas (B) II. 524, 525.
Atkins rok, V. 37.
Atkis, IV. 33.
Altooi, *zie* Otooway.
Attolens, III. 333—335.
Atton (E) IV. 560.
Atorku (E) IV. 30.
Atri, II. 445.
Attui, III. 216.
S. Aubin, II. 163, V. 263.
Aude (R) II. 384, 385.
Audierne, II. 171.
Augusta, II. 449, IV. 260.
Augustenberg, I. 374.
S. Augustijn, IV. 261.
Ault, II. 161.
Aurai, II. 173.
Aurajocki (R) I. 408.
Aurich, I. 534.
Aurora (E) IV. 73.
Auroe, I. 372.
Authie (R) II. 145, 161.
Auzea (E) II. 603.
Auzon (R) II. 174.
Ava, III. 386.
Aval (E) II. 151.
Aveczia (E) II. 605.
Aveira, II. 293.
Avernoe, I. 372.
Avernus (M) II. 435.
Aves (De) IV. 392.
Aves (E) IV. 363.
Avignon, II. 385, 389.
Aviles (R. en ſtad) II. 238.
Avon (R) V. 89, 100, 187, 189, 192.
Avonmore, V. 49.
Avranches, II. 167.
Avyſſe (De) II. 383.
Awatska (G en R) IV. 17.
Ax (R) V. 93.
Axim, III. 103.
Axmouth, V. 93.
Axo, II. 475.

Ay

Ay (R) II. 146.
Ayamonte, II. 254.
Ayantan (E) IV. 482.
Ayen-Rajah, III., 554.
Azamore, II. 529.
Azof, II. 626.
Azores, *Zie* Vlaamsche eilanden.
Baai (Eene) I. 3.
—— Fals, III. 141.
Baaiftad, IV. 382.
Baai van Alcuida, II. 368.
——— Alicante, II. 345.
——— Algiers, II. 537.
——— Altea, II, 346.
——— Aniva, IV. 6.
——— S. Antony, III, 122.
——— Ares, II. 251.
——— Arguin, III. 75.
——— Aftada, III. 173.
——— Afsab, III, 209.
——— S. Aubin, V. 263.
——— Audierne, II. 141.
——— S. Augustijn, III. 171.
——— Bela, III, 159.
——— Bembatook, III. 172.
——— Ben, III, 83.
——— Bengale, I. 18.
——— Bengo, III. 121.
Baai van Betanzos, II. 251
——— Biscaye, I. 16, II. 141 *en volg.*
——— S. Brieux, II. 140, 169.
——— Bourgneuf, II. 141, 155, 175.
——— Cabes, II. 542.
——— Caermaerthen, V. 193.
——— Calvados, II. 139, 165 *en volg.*
——— Cancale, II. 140, 158.
——— Carthagena, II. 344.
——— Castri, II. 498.
——— Castries, IV. 3.
——— Camlonie, IV. 182.
——— Chaleurs, IV. 185, 186.
——— S. Cruz, III. 124
——— Cushindall, V. 59.
——— Cushindin, *al-daar.*
——— S. Cypriaan, III. 74.
——— Douarnènes, II. 141, 171.
——— Dingle, V. 42.
——— S. Esprit, IV, 265

Baai van Exeter, V. 91.
——— Ferney, II. 140, 169.
——— Frankryk, I. 16, II. 141 *en volg.*
——— Fundy, IV. 185, 187, 188.
——— Guanchaco, IV. 504.
——— Glenarm, V. 59.
——— Gonzales de Cintro, III. 74.
——— Groot Sodus, IV. 160.
——— Hanfan, *zie* Baai van Turon.
——— Honduras, IV. 399.
——— Illano, III. 461.
——— S. Ives, V. 182.
——— Joal, III. 85.
——— Kaloe, I. 378.
——— Kenin, I. 222.
——— Keyfer, III. 560.
——— Lampoon, III. 452, 560, 561.
——— Limasole, II. 557.
——— Limisfo, II. 557.
——— Loango, III, 117
——— S. Louis, II. 154.
——— S. Lucas, III. 174.
——— Ludra, II. 543.
Baai van Macaloe, III. 155.
——— Machias, IV. 234.
——— S. Malo, II. 140, 168.
——— Manilla, III. 452.
——— Marfeille, II, 391.
——— Masfowah, III. 209.
——— Mobile, IV. 265.
——— Morbihan, II. 141.
——— Morundava, III. 172.
——— S. Michael, II. 153.
——— Oliastro, II. 408.
——— Quiberon, II. 141.
——— Salinas, II. 556.
——— Smyrna, II. 508.
——— Stanques le Varre, II. 250.
——— Sudica, II. 543.
——— Suffren, IV. 3.
——— Swanfea, V. 191.
——— Tabarca, II. 539, 540.
——— Tanit, III. 77.
——— Tappanooly, III. 553.
——— Tindel, III. 77.
——— Toulon, II. 394.

Baai van Tuton, III. 414, 415.
——— Vahemas, III. 164.
——— Vivero, II. 250.
——— Yoff, III. 83.
——— Zeila, III. 160.
—— der Zeven eilanden, IV. 163.
Baal, III. 22.
Baba, II. 506.
Babuyanen eilanden, III. 457.
Babelmandeb (K) III. 224.
Bad van Diana, II. 142.
Badelona, II. 361.
Baffa, II. 557.
Baffinsbaai, I. 14.
Bag (De) V. 89.
Bagdad, III. 234.
Bages (M) II. 385.
Bagley Bridge, V. 282.
Bagnons (De) III. 22.
Bagoe, I. 366.
Bagpunt, V. 184.
Bahamas (De) IV. 281, 326–332.
——— banken (Groote en Kleine) IV. 328.
——— eiland (Het groote) IV. 329.
Bahia (G. Kapiteinschap en stad) IV. 456.
Bahia de Reye, IV. 487.
——— Honda, IV. 411, 412.
Bahr el Abiad, II. 545.
——— Azrak, *aldaar*.
Bahreins (De) III. 232.
Baige (R) II. 385.
Baikal (M) I. 224.
Baionne, II. 178, 179.
Bairebek, I. 343.
Baken (R) III. 147.
Balacklava, II. 624.
Balaguer, II. 357.
Balalia, II. 539.
Balambangan (E) III. 468 – 470.
Balamboang, III. 505.
Balasore, III. 371.
——— baai, III. 370.
Balchak, II. 615.
Balbriggen, V. 55.
Baldivia, *Zie* Valdivia.
Baldoyle, V. 55.
Balearische eilanden, II. 362–378.
Bali-Malu (E) III. 567.
Balingtung, III. 458.
Balize, IV. 267.
Balk, II. 20.
Balkan (B) II. 614.
Balladia, II. 494.
Ballangamos (R) III. 86.
Ballefeau (E) IV. 382.

Ballinbay, V. 226.
Ballin Nakiel (G) V. 63.
Ballishannon (G) V. 65.
Ballize, IV. 399.
Ballotta (E) IV. 502.
Ball's piramide, IV. 107.
Ballycastle, V. 62.
——— — baai, V. 60.
Ballycotton (E en G) V. 49, 50.
Ballyleah (K) V. 40.
Balnanaigh (E) V. 237.
Balontes (De) III. 23.
Balotta (La) II. 238.
Balta (E) V. 256.
Balticport, I. 397.
Baltimore, IV. 249, 250, V. 46.
Baltische Zee, I. 3, 279.
Baltring (E) I, 533.
Baly (E) III. 507.
Bamborough, V. 156, 157.
Ban, II. 444.
Banwater, V. 67.
Banalbufar, II. 368.
Banana (E) III. 99.
Banca (E) III. 561, 562.
Bance (E) III. 97.
Banda Lantoir (E) III. 494, 495.
—— Neira (E) III. 495.
Bandel, III. 378.
Bandel d'Agoa (G) III. 159.
Bandon (R) V. 46, 47.
Banff (land en stad) V. 171.
Bangaey (E) III. 469.
Bangor, IV. 234, V. 58.
Bangri, III. 390.
Banjermassing, III. 467.
Banjowangui, III. 505.
Bank Banguion, III. 87.
—— van Amboru, III. 85.
——— gebrande steenen, II. 439.
Bankibazar, III. 377
Bankok, III. 403.
Bankshall (E) III. 428.
Banquiale (R) III. 86.
Banlam (E) III. 86.
Bantam, III. 498.
Bantry (G. en stad) V. 44.
Bar, III. 22.
Barachonas (M) III. 117.
Baranca, IV. 503.
Barbacet (B) III. 399.
Barbados (E) IV. 383, 580.
Barbara, III. 160.
S. Barbara, II. 335.
———— (R) III. 114.
———— 's haven, IV. 482.

Barbareen, III. 348.
Barbarijfche punt, III. 80.
Barbelamo (R) III. 114.
S. Barbes mijnen, IV. 218.
Barbuda (E) IV. 367.
Barca, II. 543.
Barcelona, II. 358—360.
Barcelonetta, II. 360, 361.
Barcelore, III. 321.
Bard (R) II. 167.
Bardfey (E) V. 204.
Bareedy, III. 217.
Bariari (E) II. 468.
Barietta, II. 444.
Barings eiland IV. 578.
Barken (M) I. 323.
Barlavento eilanden, *Zie* Lobos de Mar.
Barlaventos (De) IV. 282.
Barlingen (De) II. 282.
Barmouth, *Zie* Abermaw.
——— kreek, IV. 93.
Barneville, II. 167.
Barnftaple, V. 184.
——— IV. 237, V. 184.
Baroos, III. 553.
Barra (E) V. 246.
Baroach, III. 306.
Barraconda, III. 86.
Barrakoe, III. 108.
Barray (E) V. 243.
Barrels (De) V. 198.
Barren (E) III. 575.
Barriereriffen, IV. 89.
Barrow (R) V. 51.
Barry (E) V. 191.
Barth, I. 383.
S. Barthelemy (E) IV. 362.
Barthin (R) II. 610.
Bartholet (K) IV. 100.
S. Bartholomeus (E) IV. 563.
Barton, V. 143.
Bartonnefs, V. 166.
Barvehead, V. 181.
Barwell (E) IV. 593.
Basfeen, III. 308, 309.
Basfein (R. en ftad) III. 386.
Bashees (De) III. 457, 458.
Bafilan (E) III. 463.
Bafingftoke, V. 247.
——— (Kanaal van) *aldaar*.
Bafoli (E) II. 580.
Basque reede, II. 157.
Bafs (E) V. 161, 162.
Basfas (De Groote en Kleine) III. 352.
——— de India, III. 177.
——— de Pinda, III. 154.
Basfe (R) II. 384.

Basse terre, IV. 365, 370, 371.
Bassets Cove, zie Portreath.
Bassiento, II. 442.
Bassis (E) III. 90.
Bassora, III. 237, 238.
Bastia, II. 401.
Bastion de France, II. 539.
Bat, II. 72.
Batabana (G) IV. 336.
Batanga eilanden, III. 384.
Bataruto (E) III. 152.
Batavia, III. 499—501.
Batchian (E) III. 478.
Bate (E) III. 302, V. 156.
Batenstein, III. 105.
Bato (R) II. 440.
Batoobarra, III. 558.
Batsta, I. 341.
Battaculla, III. 320, 321.
Battam (E) III. 561.
Battanta (E) III. 479.
Battas (De) III. 543—548.
Batticolo, III. 350.
Battow, III. 100.
Batty Malve (E) III. 567.
Bavent (Ooster) V. 135.
Baxos (De) III. 98.
Bay of Exploits, Zie New Perlican.
——— Bulls, IV. 182.
Baya, III. 109.
Bayalia, IV. 340.
Bayaum (R) IV. 405.
Baye des Trépassés, II. 142.
——— Française, IV. 186.
Bayeux, II. 167.
Bayona, II. 254.
Baza, III. 210.
Baziluzzo (E) II. 455.
Beachy Head, V. 110, 111.
Beacul, III. 322.
Beading (R) V. 110.
Beaucaire, II. 389.
Beauly (R. en stad) V. 174, 175.
Beaulieu (R. enz.) V. 103, 104.
Beaumaris, V. 207.
Beaupré (E) IV. 76.
Beauvoir, II. 175.
Bec d'Ambez, II. 149.
Bedagra, III. 112.
Bedahs (De) III. 344.
Beder (E) II. 381.
Bedernella (E) II. 381.
Bedford, V. 139.
Bedon (R. en stad) II. 238.
Bedout (E) IV. 100.
Beef eiland, IV. 358.

Bee-

Beeren eiland, I. 233. V. 44.
—— eilanden, I. 222.
Beerenburg, I. 233.
S. Bees, V. 219.
Beeston Regis, V. 138.
Behringsbaai, IV. 544.
—— eiland, IV. 22.
—— kom, I. 21, 22, IV. 11, 22, 548.
Beidendorf, I. 382.
Beidura, III. 321.
Beijerland, II. 57.
Belaigenet, II. 142,
Beira, II. 293.
Beirut, II. 520.
Bella port, V. 220.
Belew, II. 366.
Belfast, V. 58.
Bellet (R) II. 350.
Belgica, III. 495.
Belgrado, II. 615.
Belle Isle, II. 154.
Belicary, III. 317.
Bellici (R) II. 447.
Bellingam, III. 349.
Bello-Poulo Klip, II. 591.
Bellona (E) IV. 70.
Bellonte (E) III. 86.
—— (R) III. 86.
Belmont, IV. 459.
Beloie (M) I. 332.
Belt (De Groote) I, 3, 281, 282.
—— (De Kleine) I. 3, 282, 283.
Bembarooge (R) III, 123.
Bembatook, III. 172.
Ben-an-oir (B) V. 237.
Benaudet (R) II. 147. 171.
Benbicula (E) V. 244.
Bencoolen, III. 554.
Bend-Erekli, II. 611.
Bender Abassi, *Zie* Gombroon,
—— Aboufcher, *Zie* Bushire.
—— Dodjah, III. 216.
Bengore Head, V. 61.
Benguela, III. 8, 26, 27, 122.
—— (Oud) III. 122.
Benicarlo, II. 356.
Benidorme, II. 354.
—— (E) II. 345.
Benin, III. 3, 25. 112, 113.
Benja, III. 107.
S. Benoit, III. 184.
Bentot, III. 348.
Bequet (Le) II. 166.
Berar, III. 369.
Berbice (R) IV. 431.
Berbie, III. 102.

Ber-

Berby, I. 343.
Berezen, II. 618.
Beresina (M en R) I. 332.
Bergen (E) III. 557.
—— in Noorwegen, I. 263, 264, V. 476.
—— op Rugen, I. 391.
—— op Zoom, II. 64.
—— van Garaff, II. 347.
Bergedorp, I. 381.
Bergrivier, III. 126.
Berima (K) IV. 422.
Berk-sur-Mer, II. 161.
Berkel (R) II. 3, 24.
Berkely Pill, V. 279.
—— Sound, IV. 541.
Berkoe, III. 108.
Bermeo, II. 245.
Bermudas (De) IV. 145, 146.
S. Bernard (M) IV. 396.
Berneeiray (E) V. 244.
Bernier, II. 165.
Beroundere, II. 602.
Berre (M) II. 383, 391.
Berreira (R) III. 93.
Berry Bellam (R) III. 371.
—— Head, V. 91.
Berwick, V. 158, 159.
—— (North) V. 161.
Berthaume reede, II. 171.
S. Berto (E) IV. 496.
Bervie (R) V. 168.
Bésos (R) II. 350, 359.
Besones eilanden, II. 253.
Bessarabie, II. 615.
Bet-el-Fakie, III. 315.
Betanzos, II. 251.
Bethune, II. 160.
—— (R) II. 145, 162.
Betsimicaracs (De) III. 167.
Beveren, II. 71.
Beverwijk, II. 37.
Bexhill, V. 112.
Beypour, III. 327.
Beziers, II. 150, 324.
Bhooj, III. 302.
Biadjoos (De) III. 464.
Biaffra, III. 3, 25.
Biaritz, II. 144, 180.
Bias (R) II. 494.
Bibera (R) II. 413.
Bidart, II. 180.
Bidassoa (R) II. 237, 239.
Biddeford, IV. 235, V. 184.
Biela, II. 180.
Bieningen (De) II. 11.
Bieque (E) IV. 346, 382.
Bierumen (De) II. 16.
Biervliet, II. 72.
Biesbosch, II. 5.
Bigbury baai, V. 89.
Bilbao, II. 245, 246.

Bild-

Bliddorpen (De) II. 16.
Biliancotta, III. 329.
Bill (K) V 95.
Bille (R) I. 529.
Billeton, III. 562, 563.
Billiapatam, III. 324.
Biloxi, IV. 266.
Bimlipatam, III. 369.
Binnenzee (Eene) I. 2.
Bintam (R) III. 88.
Bintang (E) III. 561.
Bio-bio (R) IV. 491.
Biorkion, I. 414.
Biorneborg, I. 409.
Birchington, V. 121.
Birket el Bellah (M) II. 549.
Birmans rijk, III. 382—389.
Birmingham, V. 280.
Birterbui baai, V. 63.
Biserta, II. 541.
——— baai *aldaar*.
Bisfao (E) III. 90.
Bisfagos, of Bijuga eilanden, III. 91.
Bissayas (De) III. 452, 459.
Biscaye (Het eigenlijke) II. 245, 265.
Bisceglia, II. 444.
Bisfaw, III. 100.
Bisfchop en Klerken, I. 264, IV. 117, V. 198.
Bisfchops eilanden, V. 243.
Bisfory, III. 478.
Bjorka eilanden, 415.
Blaauwe bergen, II. 284, IV. 79, 348, 350.
——— gebergte (Het) IV. 253.
——— rivier, III. 432.
——— zee, I. 23.
Black Rock, V. 53.
—— Holes, V. 153.
—— Isle, V. 175.
Blackpool, V. 217.
Blackfod (G) V. 64.
Blackwater, V. 131.
Bladenoch (R) V. 224.
Blagdon, V. 184.
Blakeney, V. 139.
Blanca (E) IV. 391.
Blancnez (K) II. 139.
Blandford, V. 44.
Blankenberg, II. 78.
Blankenes, I. 529.
S. Blas, IV. 515, V. 30.
Blasquet eilanden, V. 42.
Blavet (R) II. 147, 172.
Blaye, II. 177.
Blechel, I. 346.
Blinkert (De) II. 45.
Blisworth (B) V. 273.
Blochies (De) III. 240.
Block Island, IV. 239.

Bloedige rivier, III. 149.
Blokulla, I. 354.
Bluefields-baai, IV. 353.
Blyth, V. 156.
Blythe (R) V. 134.
Boa (B) II. 236.
Bob's nose (K) V. 91.
Boca de Bayona of Tramontana, II. 458.
Boca de Chiloe, IV. 486, 487, 488.
—— Huivos, IV. 387.
—— Monos, *aldaar*.
—— Navis, *aldaar*.
—— Sierpe, *aldaar*.
Boca Grande, IV, 263, 387.
Bocaues (Les) II, 143, 149, 150.
Bocca Tigris (R) III. 427.
Bocicas (De) III. 152.
Bodden (De) I. 314.
Bodegrave, II. 37.
Boedeheim, I. 353.
Boeginezen, *zie* Buggessen.
—— baai, III. 473.
Boelecomba, *aldaar*.
Boeroo (E) III. 487.
Bogaz (De Kleine en Groote) II. 572.
Bogenzee, I. 371.
Bognor, V. 109.
Bognor klippen *aldaar*.
Bogt (Eene) I. 3.
—— van Frankryk, I. 16, II. 141 *en volg*.
—— Guinee, I. 17, III. 7, 8, 101 *en volg*.
—— het groote Zuidland, IV. 96.
Bogue Sound, IV. 226.
Bohus, I. 338, 339.
Boin (E) III. 90.
Bojada, IV. 692.
Bojana (R) II. 482.
Bojoukdere, II. 597.
Bokjes eiland, III. 94.
Bokken eiland, IV. 356.
Bolabola (E) IV. 644.
Bolcheretz, IV. 16, 17.
Bolchoya-Reka (R) IV. 17.
Bolderaa (R) I. 331.
Bolderwater, V. 104.
Bolswerd, II. 18.
Bolt head, V. 89.
Bombacheo (B) IV. 518.
Bombay, III, 309, 311.
—— Hook, IV. 247.
Bommel, II. 60.
Bommene, II. 62.
Bompoka (E) III. 367.
Bom, II. 539.
Bonaire (E) IV. 393.

Bo-

Bonaire (klein) *aldaar*.
Bonapartes golf, I. 212.
Bonaventura (E) IV. 186.
Bonavista (E) IV. 140.
Bonetta banken, IV, 137.
Bonhams eilanden, IV. 578.
Bonifacio, II. 402.
Bonny (R) III. 114.
Bonoa (E) III. 488.
Bonthian, III. 473.
Bony, *aldaar*.
Boogeiland, IV. 654.
Borabora, *Zie* Bolabola.
Borborn, III. 160.
Borca (E) II. 382.
Bord Cruin (E) V. 242.
Bordeaux, IV. 177. 178.
——— baai, IV. 355.
Bordoe, V. 34.
Borgo, I. 407.
——— (H) H. 590.
——— (R) II. 414.
Borgehamn, I. 353.
Borgholm, I 352.
Borgne (M) IV. 265, 267.
Borkum (E) I. 533.
Borla, I. 343.
Borneo, III. 466.
——— (E) III. 463 en volg.
Bornholm, I. 367—370
Borong Head, V. 223.
Borriquan (K) IV. 346.
Borth, *Zie* Broth
Boscawen, IV. 621.
Bosch (E) II. 8.
Boschbaai, IV. 355.
Boscq (R) II. 146, 167.
Boskoop, II. 36.
Boston, IV. 236. V. 141.
——— diep, V. 142.
Botany baai, IV. 86, 92.
Bother 'em baai, III. 216.
Bothnische golf, I. 285.
Botti klippen, II. 429.
Bottero (E) II. 455.
Bostol Tobago Sima (E) III. 440.
Boudeuse (La) III. 201.
Boudjouk Minder (R) II. 510.
Boudoir, *Zie* Maitea.
Boudroun (E) II. 510, 511.
Bougainville (E) IV. 64.
Bougainville's eilanden, IV. 64.
——————— Straat, III. 480, IV. 66, 69.
Bouin (E) II. 155.
Bouka (E) IV. 66.
Boulogne, II. 160, 161.
Boumans eilanden, IV. 594.
Bounty (E) IV. 117.

Bourbon, IV 267, 376.
———— (E) III. 178.
Bourbourg, II. 159.
Bourgneuf, II. 174.
Bourlos (M) II. 548.
Bournon, II. 504.
Boutroun, II. 519.
Bouton (E) III. 474.
Boutry, of Boutoe, III. 105.
Bovenkerspel, II. 41.
Bovenmeer, *Zie* Lac Superieur.
Bowlingsbaai, V. 276, 277.
Bowan, III. 468.
Bowmore, V. 236.
Boyne (R) V. 55.
Braak (De) I. 531.
Brasklesome baai, V. 109.
Bradano (R) II. 443.
Brading, V. 103.
Bragançon (E) II. 396
Braher (R) I. 330.
Brahestad, I. 410, 411.
Braia, II. 490.
Braich y Pwll, V. 204.
Bramas (De) III. 25.
Bramawarra, III. 321.
Brand eiland, II. 157.
Brandod Hill (B) V. 42.
Brandsoe I. 372.
Brankasterbaai, V. 139.
Bransaab (R) III. 405.
Braseiland, IV. 355.
Brasils (De) V. 29.
Brassay (E) V. 256.
———— Sound, V. 255.
Brasfnolo (E) II. 420.
Braunsberg, I. 388.
Braunston, V. 273.
Brava, III. 158.
———— (E) IV. 140, 141.
Brave (E) III. 99.
Braviken (G) I. 346.
Bray, V. 53.
Brazilie, I. 166. IV. 445—469.
Brazza (E) II. 467.
Brecknock, V. 281.
Breede, of wijde rivier, III. 144.
Breezand, II. 7.
Brehac (E) II. 140, 153.
Bremen, I. 532.
Brenta (R) II. 459.
Brentford kreek, V. 273.
Breskens, II. 72.
Bresle (R) II. 145, 161.
Brest, II. 170, 171.
Bride, *of* Brit (R) V. 94.
S. Brides, V. 197.
———— baai, *aldaar*.
Bridgenorth, V. 189.
Bridgetown, IV. 384, 430.

Bridgewater, V. 187.
Bridlington, V. 146.
——— Quay, *aldaar.*
Bridport, V. 94.
Brielle, II. 58.
S. Brieux, II. 169.
Brighton, V. 110.
Brigeau, II. 142.
Brindisi, II. 443, 444.
Bristol, IV. 238, V. 187—189.
——— (E) IV. 117.
——— baai, I. 22. IV. 546.
Britsche golf, of zee, I. 16.
Brixham, V. 91
Broad Haven, V. 64, 195.
——— Sound, IV. 89.
——— Stairs, V. 119.
Brodtes (De) III. 240.
Broek in Waterland, II. 40.
Broekerhaven, II. 41.
Broemesbro, I. 345.
Broken baai, IV. 91.
Broomhill rivier, V. 130.
Brora (R) V. 177.
——— haven, *aldaar.*
Broth, V. 202.
Brothick (R) V. 166.
Brouage, II. 176.
Brouwershaven, II. 62.
Browns reeks, IV. 579.
Brownsea (E) V. 99.
——— Castle, *aldaar.*
Brugge, II. 78.
Brunet (K) II. 144.
Brunsbuttel, I. 528.
Brunswick, IV. 254, 260.
Brusa, II. 604.
Brussel, II. 69, 70.
Bruyère (La) II. 163.
Bryen, I. 377.
Bryer (E) V. 266.
Bua (E) II. 466.
Buarcas, II. 295.
Buchannes, V. 170.
Buckar-Bender, III. 241, 242.
Buckie, V. 172.
Bucklers Hard, V. 104.
Buda, II. 615.
Budjiah, II. 611.
Budsos (De) IV. 41.
Bueno canal, IV. 512.
Buenos Ayres, IV. 474.
——— (Onderkoningschap) IV. 470—477.
Buffaloe (M) IV. 540.
Buffeiland, III. 115.
Bug (R) II. 619.
Bugereh, of Bugia, II. 538.
Buggesfen (De) III. 471.
Buikfloot, II. 39.
Buitensluis, II. 61.

Bukari, II. 464.
Bul (De) II. 408.
—— (De Zuider en Noorder) V. 54.
Bulam (E) III. 70, 92.
Buldyr (E) IV. 560.
Buller van Buchan, V. 170.
Bulgarie, II. 614, 615.
Bulvethithe, V. 111, 112.
Bunch (R) III. 98.
Bundelcund, III. 369.
Bungay bridge, V. 138.
Burdoni (E) II, 452.
Burg, op Femern, I. 375.
—— Head, V. 173.
Burgos, II. 614.
Burka, III. 230.
Burlington, IV. 246.
Burneys eiland, I. 221.
Burnham, V. 130.
—— baai, V. 139.
Burnt Island, V. 164.
Burra (E) V. 256.
Burrampooter (R) III. 379, 380.
Burray, (E) V. 250.
Burregreg, II. 529.
Burrowstowneſs, V. 163, 276.
—— (Kanaal van) *aldaar*.
Burry river, V. 193.
Burſalum (R) III, 86.
Burſiu, III. 22.
Burslston, V. 105.
Burswick, I. 346.
Busheab (E) III. 232.
Bushire, III. 239.
Bute (E) V. 227, 231.
Buteshire. V. 231.
Butrinto, II. 484.
Butt van Lewis, V. 245.
Byas (R. en ſtad) II, 514.
Byrom (R) IV. 239, 241.
Byrons eiland, IV. 63.
—— ſtraat, *aldaar*.
Bysters gate, V. 279.
Cabagua (E) IV. 391.
Cabarita (E) IV. 345.
Cabea, II. 354.
Cabenda, III. 118, 119.
—— hoek, III. 119.
Cabes, II. 543.
—— terre, IV. 370.
Cabo de la Vela, IV. 411.
—— las Penhas, II. 234.
—— del Engano, IV. 543.
—— Monte, III. 99.
Cabourg, II. 165.
Cabras (E) IV. 345.
Cabrera (E) II. 363, 369, 370, 478.
Cabul, III. 299.
Cacamo, II. 513.

Ca-

Cachao, *Zie* Tonquin.
Cacheo, III. 89.
Cacongo (R) III. 118.
Cacungo (R) III. 93.
Cadanaque (M) IV. 227.
Cadaques, II. 362.
Cadix, II. 258, 259.
Cadogans dijk, V. 199.
Caen, II. 165.
Caermarthen, V. 193.
Caernarvon (land en ftad) V. 210—212.
———— (S. E.) V. 199, 294, 295.
Caes (E) II. 285.
Cagayan Sooloo (E) III. 469.
Cagliari, II. 408.
Cahir, V. 43.
Caicos (De) IV. 332.
Caidronifi (E) II. 500.
Caiffa, II. 522.
Cairo, II. 553.
Caifter, V. 126, 138.
Caithnefs, V. 177—189.
Cajeli, III. 487.
Cala Figuera, II. 366.
—— Longa, *aldaar*.
Calaat-el-Akaba, III. 218.
———— Moillah, III. 217, 218.
Calais, II. 160.
Calamata, II. 470, 494.
Calamianes (De) III. 458.
Calamine (E) II. 571.
Calamis (R) II. 485.
Calamo (E) II. 487.
Calamy-ganga (R) III. 340.
Calantan (R) III. 401.
Calauria (E) II. 499.
Calbarde, II. 139.
Calbonga, III. 3, 25.
Calbuco, IV. 486, 487.
Calcutta, III. 375, 376.
Caldy (E) V. 194.
Calebar (Oud en Nieuw) III. 114.
Caledonifche Kanaal (Het) V. 277.
Calf of Man, V. 271.
Cali (E) II. 571.
California (S. E.) IV. 517.
———— (Nieuw) IV. 5. 18 *en volg.*
Calingas (De) III. 451.
Calingapatam, III. 369.
Calix (R) I. 324.
Callao de Lima, IV. 502.
Callandborg, I. 365.
Calle, II. 539.
Calleia, II. 361.
Calligray (E) V. 244.
Callo (E) II. 248.

Calluganga (R) III. 340.
Calmar, I. 345.
Calojeras van Andro (De) II. 591.
Caloyero (E) II. 472.
Calpentyn (S. E.) III. 346.
Calfhot Castle, V. 105.
Caltura, III. 348.
Calvados Klippen, II. 130.
Calvi, II. 403.
Calymere (K) III. 359.
Cam (R) V. 274.
Cama (R) III. 116.
Camagli, II. 415.
Camana (land en ftad) IV. 501.
Camaraigne baai, III. 411.
Camaret reede, II. 171.
Camargue (E) II. 383.
Camarina, II. 252, 253.
Cambaye, III. 305, 306.
Cambercastle, V. 112.
Cambridge, V. 274.
Cambrils, II. 357.
Cambodia, III. 404—406.
——— (R. en ftad) III. 405.
Cambyna (E) III. 474.
Camel (R) V. 183.
Camerina, II. 450.
Camerons, III, 114.
——— (R) *aldaar.*
Camin, I 385.
Caminha, II. 294, 483.
Camira (E) IV. 563.
Camifa, II. 468.
Cameran (E) III. 215.
Campana (Archipel), en E) IV. 482.
Campechy (G) IV. 397.
Campo Marino, II. 445.
Campos, II. 364, 366.
Camorta (E) III. 568.
Canal de la Mediterranée, II. 150, 324.
——— du Centre, II. 151.
——— Charollois, *aldaar.*
Cananor, III. 325.
Canara, III, 317 *en volg.*
Canari (R) III. 305.
Cancale, II. 168.
Canche (R) II. 145, 161.
Candahar, III. 299.
Candas, II. 248.
Candeloro, II. 513.
Candia, II. 567, 568.
——— (E) II. 561—569.
Candili, II. 487.
Candole (E) II. 465.
Candy, III. 345.
Cange (R) IV. 432.
Cangox-Sima (E) IV. 54.
Canea, II. 566.

Ca-

Canels, II. 241.
Caneres, II. 161.
Canero (R. en stad) II. 238.
Canet, II. 386.
—— de Mar, II. 361.
Canete, IV. 502.
Cannay (E) V. 240.
Canne (R) III. 83.
Canneovan (E) IV. 382.
Cannes, II. 396.
—— (R) II. 385.
Cano Frome, V. 279.
Canonicut, IV. 238.
Canton, III. 427—430.
Canvy (E) V. 127.
Caomo (R) IV. 346.
Caorle, II. 461.
Cap Circoncision, I. 182. IV. 117.
—— Corse, III. 107.
—— Français, IV. 417.
—— Malheureux, III. 192.
—— Orange, IV. 442.
Capelshamn, I. 356.
Caper (E) II. 571.
Capitanate, II. 445.
Cap d'Istria, II. 463.
Cappoquin, V. 49.
Capraja (E) II. 418.
Capraria (E) II. 445.
Capri (E) II. 439, 440.
Capsigli, II. 479.
Capura (R) IV. 421.
Car Nicobar (E) III. 567.
Cara (E) V. 236.
Carabos, II. 602.
Caraccas, IV. 417.
—— (Kapitein Generaalschap der) IV. 404.
Carache (E) III. 91.
Caracol, IV. 509.
Caramanie, II. 513, 514.
Caranjar (E) III. 312.
Carapona (R) IV. 440.
Caravi (E) II. 591.
Cardamyle, II. 495.
Cardequin (R) II. 146.
Cardiff, V. 191, 281.
Cardigan, V. 201.
—— baai, V. 199.
—— shire, V. 201.
Cardinio (E) II. 452.
Cardiolissia (E) II. 583.
Carelmapu, IV. 487.
Carenage, IV. 379, 381, 382.
Carentan, II. 166.
Carera, III. 367.
Caretsbaai, IV. 355.
Cargados Gajaros (De) III. 669.

Caria Canim (G) III. 295.
Cariaco (R en G) IV. 418, 419, 420.
——— Zie S. Philips van Oostenrijk.
Cariacoa (E) IV. 382.
Cariman Java, III. 656.
Carimata (E) III. 467.
Carin (R. en Stad) II. 299, 250.
Carlingford, V. 56.
Carlisle (G) IV. 353, 385.
Carlopago, II. 464.
S. Carlos, II. 257, 356, 357, 366, 375, 409, IV. 336, 486, 487.
Carlsbelt, I. 356.
Carlsburg, I, 532.
Carlscrona, I. 344, 345.
Carlshamn, I. 344.
Carlsoe (Groot en Klein) I. 358.
Carlstad, I. 321.
Carlsten, I. 338.
Carmagada, III, 317.
Carnee (S. E) II. 153.
Carneto, II, 422.
Carni eilanden, II. 541.
Carnia, II. 487.
Carnots eiland, IV. 100.
Carnsore punt, V. 51.
Carocobi (E) II. 536.
Carolinas (De) IV. 576—579.
——— eiland, IV. 646.
Carrick, V. 51.
——— reede, V. 82.
Carrickfergus, V. 59.
Carterets eiland, IV. 70.
——— haven, IV. 62
Carthagena, II. 352, 353. IV. 408, 409.
——— (Provincie) IV. 408—410.
Carwarforts, III. 317.
Carysbrook Castle, V. 108.
Carysfort eiland, IV. 656.
Cascaes, II. 295.
Cascobaai, IV. 235.
Cashemire, III. 390.
Cashoenbaai, V. 63.
Casimirsburg, I. 385.
Caslehhaven, V. 63.
Caspische Zee, I. 544.
Cassamanca, (R) III, 88.
Cassipour (R) IV, 442.
Cassenatica, II. 427.
S. Cast, II. 169.
Castel a Mare, II. 438.
——— Bosso, II. 502.
——— de Ferro, II. 352.
——— di Stagno, II. 469.
——— Pelegrino, II. 523.
——— Rosso (E) II. 512.

Cas-

Castel Vecchio, II. 464.
—— Verrano, II. 451.
—— Nuovo, II. 470.
Castella Reale, II. 528.
Castiglione, II. 421.
Castilla del Oro, IV. 404.
Castle Cornet, V. 262.
—— Duarr, V. 234.
—— Rusher, V. 269.
Castlehaven, V. 46.
Castleholmen, I. 417.
Castletown, V. 296.
Castrades, II. 472.
Castro, II. 568, 576. IV. 487.
—— Marino, II. 297, 308, 309.
—— Urdiales, II. 246.
Castrom, II. 611.
Castropol, II. 249.
Caswell baai, V. 192.
Cat Island, *zie* Guanahani.
Catwater, V. 87—89.
Catania, II. 449.
Catanzaro, II. 442.
Catera (E) II, 469.
Cathai, I. 161.
Catharina's Law, II. 616.
S. Catharina, II. 368. V. 85.
—— —— (E) II 561. IV, 467. V. 194.
S. Catharina, (R) III, 90 116
S. Catharina's baai V. 263.
—————— berg, III. 919
—————— sound, IV. 259.
Catholica, (La) II, 426,
Cato's bank, IV, 77.
Cattaro, II, 470
Caucafes, *zie* Caicos.
Caucafus (B) II. 626.
Caudebec, II, 164.
Cavado (R) II, 285. 294.
Cavaglia, II 483.
Cavaille, II, 483. 504.
Cavale (E) III, 92.
Cavalier, II, 511.
Cavallos de Faon. II 294.
Cavally (R) III. 108.
Cavalos baai III, 74.
Cavay, III, 324.
—— (E) V, 251
Cave Mahie (La) V, 260.
—— van Fraisgall, V, 180.
—————— Sino, V. 181.
Cavery (R) III 360.
Caverypatam, *aldaar.*
Caviana (E) IV, 452.
Cawsand V, 87.
—— baai, V, 86, 87.
Cawoer, III, 555.
Caxtos (E) II, 487.

Ca-

Cayenne (E) IV, 442.
Cayeux II, 161.
Caymani (Oud Nieuw en Klein) II 583. 584.
Cayon, II, 252.
Cayor, III. 21. 22.
Cayuga (M) IV. 227, 232.
Cazegat (E) III. 91, 92.
Cé, II. 253.
Cebu (E) III. 459.
Cecina (R. en ſtad) II. 421.
Cedeira, II. 250.
Ceicer (B) III. 407,
Celebes (E) III. 470—474.
Celindro, II. 513.
Cenia (R) II. 349.
Cephala, II. 452.
Cephalonie (E) II. 474—476.
Ceracefos, IV. 263.
Ceram (E) III. 488—490.
—— Laoet (E) III. 490.
Ceres, of Serezes (De) III. 22.
Cerevellos, IV. 459.
Cerigo (E) II. 478, 479.
Cerigotto (E) II. 479, 480.
Cernio, II. 557.
Cerowa (E) III. 493.
Cervera (K) II. 348.
—— (K. en ſtad) II. 353.
Cervia Nuova, II. 427.
Cervo Marino, II. 381,
Cesembre (E) II. 152.
Cerrato, II. 441.
Cette, II. 388.
Cettigna (R) II. 466.
Ceuta, III. 533.
Cevero Vostoschnoi (K) I. 224.
—— Zapodnoi (K) *aldaar*.
Ceylon, III. 338—352.
Cezimbra, II. 295.
Chabaquidick (E) IV. 238.
Chacao, IV. 486, 487.
Chuchillado de Roldan, II, 346.
Chagos bank, III. 195 *en volg*.
Chagre (R) I. 25.
Chaguarama reede, IV. 388.
Chalambaram, III. 360, 361.
Chalk Inch (E) V. 170.
Chan-Cheun-Cham, *Zie*. Sanciam.
—— Collao (E) III, 413
—— Liman, II. 606.
Chama, III. 106.
Chamaluzen (R) I. 25.
Chamas, II. 391.
Chambly (R) IV. 168.
Champlain (M) *aldaar*.

Cham-

Chamtoos rivier, III. 147.
——— baai, III. 146
Chanak Kalessi, II. 600.
Chançay, Zie Arnedo.
Chandragiri, III. 322.
Chandernagor, III. 377.
Chansey eilanden, II. 152.
Chaoseeiland, III. 148.
Chapra, III. 315.
Char (R) V. 94.
Charca (R) II. 466.
Charente (R) II. 147, 148.
Charles (R) IV. 165. 237.
——— Middletons eiland, IV. 107.
Charlestown, IV. 258.
——— Zie Osteus.
——— Zie Portmear.
Charlois, II. 49.
Charlotte, IV. 366.
Charlottes haven, IV. 263.
Charlottestad, IV. 176.
Charlottetown, IV. 373.
Charmouth, V. 94.
Charybdis (De) II. 318, 319.
Chassiron, II. 157.
Chatham, V. 123.
——— (E) IV. 117.
——— baai, IV. 263.
Chathams eiland, IV. 579.
Chattabola (R) IV. 263.
Chataughgua (M) IV. 238
Chaudiere (R). IV. 167.
Chaussée d'Eu, II. 161.
Cheat (R) IV. 230.
Chedhba (E) III. 384.
Chedubucto baai, IV. 187, 188.
Chelmer (R) V. 131.
Chenies (E) V. 256.
Chepauk, III. 366.
Chepstow, V. 190.
Cherbaniani rif, III. 332, 333.
Cherbourg, II. 166.
Chereppe (G) IV. 504.
Cheribon, III. 502.
Cherri, II. 477.
Cherry (E) I. 233, IV. 593.
Cherso (E) II. 465.
Chesapeak baai, IV. 248, 249, 251.
Cheshire, V. 214.
Chesil bank, V. 94.
Cheshton, V. 94.
Chester, V. 214.
Chesterfield, V. 275.
——— (Kanaal van) *aldaar*.
——— (R) IV. 149.
Chesterfields plaat, III. 178.

Ches.

Chesterfche Kanaal (Het) V. 281.
Chewabad, III. 241.
Chiavari, II. 415.
Chicr, zie Patagonie.
——— Chiccama (E) IV, 388.
Chichester (G en ftad) V. 109.
Chicacole, III. 369
Chignecto baai, IV. 188.
Chick-ahominy (R) IV. 253.
Chi Kaoo (R) IV. 233.
——— Kulan (E) IV. 30.
Chilau, III. 347.
Chili, IV. 488 — 492.
——— (R) IV. 501.
Chilka (M) III. 369.
Chiloe (Archipel en Kust) IV. 482 — 488.
Chin-Cheu, III. 431.
——— Chin, zie Quin-Hone.
Chineefche Zee I. 19. III, 467.
Chinezen (De) III. 341 — 448.
Chiniatskoy baai, IV. 545.
Chinfura, III. 378.
Chiozza, 459.
Chiracole, III. 315.
Chittagong, III. 380.
Chitiui, III, 329.
Chitries, II. 495.
Chocho (G) IV. 510.
Choul, III. 312. 313.
——— (E) III. 312.
Chowry, (E) III. 597.
Chowgaut, III. 329.
Christ-Church, V, 100.
——— Head, aldaar.
Christiaan (R) III. 143.
Christiaans haven, I. 249.
Christiaanpriis, I. 380.
Christianas (De) II, 569.
Christianborg, III, 108.
Christiania, I, 266, 267.
Christianis (De) II. 534.
Christianopel, I, 345.
Christianos, (Los) V, 13.
Christiansand, I, 265.
Christiansoe, I. 370.
Christianstad I, 344, 409, IV, 360.
Christianstund, I. 263.
Christmas Sound, IV, 482.
——— Eiland, IV, 580 581.
S. Christoffel, (E) III, 177, IV, 364.
——— zie Sergippe del Rey.
Chulawan (E) III, 152.
Chulias (De) III, 359.
Churchill (R) IV, 150, 540.

Chur-

Churchill Fort, *zie* Prins van Wallis fort.
Churn, V. 158.
Churbar, III. 241.
Chusan, III. 431, 432.
Chusans (De) III. 431.
Cimarea, II. 484.
Cimaro al Giamour (E) II. 542.
Cimbrishamn, I. 344.
Cintra, II. 295.
——— (B) II. 283.
Ciotat (La) II. 394.
Cisarga (E) II. 235
Citrie en Groot Citrie, III. 100.
Citta Nuova, II. 463.
——— Vecchia, II. 340.
Ciudadella, II. 337.
Cius (B) II. 556.
Civita a Mare, II. 445.
——— Vecchia, II. 422.
Cizicus (S. E) II. 603.
Claggan, V. 63.
S. Claire, *zie* Detroit.
Clam eiland, IV. 263.
S. Clara (E) V. 17.
——— (E) II. 243. V. 17
Clara elv, I. 321.
Clare (R. land en stad) V. 40, 41, 62.
——— (E) V. 64.
Clarendon (R) IV. 256.
Claritza, II. 503.
Clayoquot, *zie* Port Cox.
Cleanefs (K) V. 143.
Cleathorpe, *aldaar.*
Cleddan (R) V. 196.
S. Clement (E) V. 81.
S. Clementi (E) II. 467.
Clementina (E) IV, 73.
Clentarf, V, 54.
Clerke's eiland, IV, 22.
Cley, V. 139.
Clifford, V, 156.
Clipperton's eiland, IV, 495.
Clitua (R) II. 469.
Cloates eiland, IV. 103.
Clonekilty, V, 46.
Clwydd (R) V, 213.
Clyde (R) IV, 187, V, 227—230.
Coal river, IV, 91.
Coanwine (R) IV, 442.
Coanzo (R) III, 121.
Coast Castle, III. 107.
Cober (R) V. 82.
Cobi, III. 432.
Cobras (E) IV, 464.
Cocanara, III, 369.
Cobre (R) IV, 352.
Coche (E) IV, 391.
Cochin, III, 329, 330.

Co-

Cochin China (rijk) III, 404—419.
——— (eigenlijk) III, 407—416.
Cockerham, V, 217.
Cogel, II, 349.
Cogneglio (E) II, 606.
Coeslin, I, 385.
Coetivy, III, 194.
Coffin, *zie* Savon.
Cognac, II, 148.
Coilan, III, 330.
Coin de Mire (E) III, 192.
Col de Balaguer, II, 357.
Cola Klippen (De) IV. 391.
Colan, IV. 505.
Colberg, I, 385.
Colchefter, V, 131.
Coldah Head, V, 67.
Coleraine, V, 68.
Coleron, (R) III, 359, 360.
Colne, (R) V, 131.
Colding, I, 378.
Coll (E) V, 239.
Collaoray *zie* Pulo Canton.
Collioure, II, 386.
Colman, I, 529.
Colo, II, 539.
Colomb, II, 366.
Colombrettes (De) II. 379.
Coloms (E) II, 376.
Colonsay, (E) V, 237.
Colorado (R) IV, 516 V. 237.
Colores, II, 295.
Colouri (E) II, 501
Columbia, IV, 250, 251.
——— (R) IV, 539.
Columbo, III, 347, 348
Coly, (R) V, 93.
Colyton, *aldaar*.
Comanols (E) IV, 358.
Comb Martin V, 186.
Combs (De) II, 581.
Come, II, 165.
Commachio, II, 427.
——— (M) II, 458.
Commenda, III, 109.
Commodo, *zie* Rotten.
Comoro, *zie* Angaziga.
Comoros (De) III, 161.
Compagnies land, *zie* Urup.
Comporta, II, 296.
Comptrollers baai, IV, 651.
Concao, III, 404.
Concarneau, II, 171.
Conception, IV, 471, 491, 519.
Concordia, III, 512.
Condamel (R) III, 82.

Con-

Condilonin (E) II. 472.
Conferentie eiland, II. 240.
Congo, III, 3, 26, 27, 120, 121.
Congrejos (E) IV. 422.
Conil (E) II. 533.
Connaught, V. 40.
Connecticut (R) IV. 227.
——— IV. 239—241.
Conojera (E) II, 250, 370.
Conojeras (De) II. 382.
Conowango (R) IV. 253.
Confetts point, IV. 385.
Conftantinopel, II. 606.
Contrarietés (E) IV. 67.
Contesfa, II. 504.
Conwy (R. en ftad) V. 211, 212.
Cooks eiland, IV. 580.
——— inham, IV. 545.
Cooleis (De) III. 304.
Coopers (E) IV. 358.
——— rivier, IV. 258.
Coorga, III. 360.
Coparfo (R) IV. 512.
Copeland (E) V, 58.
Copija, IV. 500.
Copino (E) II. 439.
Copinshay (E) V. 252.
Coquet (E) V. 156.
Coquimbo la Serena, IV. 491.
Coranto, II. 490.
Corbele (E) III. 91.
Corcubion, II. 253.
Cordoba, *Zie* Aurora.
Cordouan, II. 149.
Core Sound, IV. 255.
Corea (S. E) III. 435.
Corfu (E. en ftad) II. 471—473.
Coringa, III. 368.
Corisco (E) III. 115.
Cork, V. 48, 496.
——— Head, V. 47.
Corkfey, V. 275.
Corkshire, V. 44 *en volg.*
Cornwallis, IV. 351, 353. V. 79—88, 181—184.
Coro, IV. 415.
Coroe Vermeil, IV. 459.
Coromandel, I. 145.
Coromantijn, III. 108.
Coron, II. 494.
——— Tchesmé, II. 509.
Coroni (R) IV, 388.
Coronifi (E) II. 498.
Correga, III. 462.
Corrobeda (K) II. 236.
Corfe, V. 98.
Corfica (E) II. 397—405.
Corfoer, I. 365.
Cortellazzo (E) II, 407.
Corunna, II. 251, 252.
Corvo (E) V. 27.

Corzola (E) II. 468.
Cosmissa (E) II. 586.
Cosmoledo groep, III. 199.
Cossimbazar, (R) III. 373.
Costa di Arega (S. E.) IV. 419.
Costa Rica, IV. 403. 519.
Côte d'or, II. 147.
Cottala, III. 326.
Cottapatam, III. 359.
Couchée (E) II. 152.
Couesnon (R) II. 146.
Couffs (De) II. 480.
Coulaba (E) III. 312.
Coupang, III. 512.
Courant (R) II. 178.
Courmong, III. 413.
Court Machsherry baai, V. 46.
Coutalli (E) II. 605.
Coutances, II. 167.
Couza (R) III. 120.
Cove, V. 47, 49.
Covehithe, V. 135.
Covelong, III. 363.
Cowes (Oost en West) V. 103.
Cowie (R) V. 168.
Cozumel (E) IV. 399, 400.
Cozza (E) II. 468.
Crabby Port, V. 264.
Cracatoa (E) III. 506.
Cracow, I. 329.
Crail, V. 164.
Craney eiland, IV. 252.
Cranganor, III. 329.
Cranna, V. 71.
Cranmers baai, *zie* Hai-Hong.
Craty (R) II. 442.
Crau, II. 391.
Crawford, (E) III. 95.
Cree (R) V. 223.
Creeton *aldaar.*
Crevecoeur, II. 5, III. 108.
Criceieth, V. 203.
Criel, II, 162.
Crissa, II. 489.
Croatie, II. 464.
Croia, II, 482.
S. Croix (E) IV. 359.
——— (R) IV. 185, 187, 223, 234.
Croizic (Le) II. 173.
Cromar, V. 138.
Cromarty (land en stad) V. 175, 176.
Cromerbaai, V. 136.
Crooe, III. 555.
Crookhaveu, V. 45.
Crooked Islands, IV. 331.
Crofs (R) III. 114.
——— Sound, IV. 544.

Crotchy, III, 299.
Crotoi (Le) II. 161.
Crotona, II. 442.
Crouch (R) V. 130.
Crozon, II. 141, 171.
S. Cruz, *zie* Santa Cruz.
——— eilanden, III. 147.
Crysorant (R) III. 397
Cuamo (R) III. 153.
Cuba (E) IV. 332—387.
Cubellas, II. 358.
Cuchiari (E. en M) II. 445.
Cudbear baai, V. 62.
Cuddalore, *zie* Goudelour.
Cugnali klip, III. 826.
Culbin, V. 173.
Culemburg, II. 28.
Cullen, V. 172.
Cullera, II. 354.
Culm, I. 329.
Culpee, III. 375.
Culver rotsen, V. 100, 101.
Cumana, IV. 419. 420.
——— (Provincie) IV. 417—420.
Cumberland, V. 219.
——— baai, IV. 493.
——— County, IV. 91. *en volg.*
——— (E) IV. 655.
——— fort, V. 108.
——— (R. en stad) IV. 229, 232.
Cumberland Sound, IV. 259.
——— straat, IV. 147.
Cumbray eiland (Groot) V. 227, 282.
——— (Klein) *aldaar.*
Cumbrians rif, III. 440.
Cumilla, II, 252.
Cumingsburg, IV. 430.
Cumino, II. 341.
Cuminotta, *aldaar.*
Cumly, III. 322.
Cunilla eilanden, II. 380.
Curaçao (E) IV, 393, 394, 678—683.
——— (Klein) *aldaar.*
Curco, II. 513.
Curia Muria (G) III. 227.
——— Murias (De) *aldaar.*
Curieuse (E) III. 194.
Current (E) IV. 574.
Currituck, IV. 251, 254.
Curtis eilanden, IV. 621.
Curzolari eilanden, II. 488.
Custine, IV. 234.
Cutch, III. 301, 302.
Cuttack (R) III. 370.
Cuxhaven, I. 531.
Cyaneas (De) II. 609.
Cyclades (De) II. 570, 580 *en volg.*
S. Cymfelijne dijk, V. 200.
Cyprus (E) II. 554—558.

Dagelets eiland, III. 435, 436.
Dagerort (K) I. 415.
Dagoe (E) *aldaar.*
Dahalak (E) III. 220.
Dahomy, III. 3, 24.
Dalecarlia, I. 323.
——— (R) I. 324.
Dalkey, V. 53.
——— (klein) *zie* Muggel.
Dallas, II. 163.
Dalmatie, II. 464 *en volg.*
Dairy, V. 282.
Damala, II. 499.
S. Damiano, II. 249.
Damiate, II. 553.
Damma (E) III. 493.
Damme, I. 113. 114.
Damgarten, I. 383.
Damor, II. 523.
Dampiers Archipel, IV. 99.
——— doortogt, III. 480.
Damsterdiep, II. 2, 13, 14.
Danda (R) III. 121.
Danesborg, III. 360.
Danemora, I. 349.
Dange (R) I. 331.
Danger (E) III. 197.
Dania (R) III. 93.
Dannes, II. 161.
Dantzig, I. 385—387.
Dardanellen (De) II. 600.
——— van Lepanto, II. 489.
Darfour. II. 673.
Dars (S. E) I. 314, 383.
Dart (R) V. 90.
Dartmouth, *aldaar.*
Dassau, I. 382.
Dassen eiland, III. 127.
Dattolo (E) II. 455.
Dave (R) II. 285, 294.
S. David. III. 361.
——— (E) IV. 146.
S. Davids, V. 165, 197.
——— dijk, V. 200.
——— eilanden, IV. 61.
——— Head, V. 197.
Dayaks (De) III 464.
Deadmanspunt, V. 84.
Deal, V. 116, 117.
Deben (R) V. 132, 133.
Deccan, III. 243. 244.
Decima (E) IV. 53.
De Daume (E) II, 391
Dee (R) V. 168, 213, 222.
Deensche eiland (Het) III, 428.
Deep Bay, IV. 365.
De Fuca's straat, I, 192.
Degerby, I, 407.
De Her (E) II, 153.

De-

Dehesa, II, 347.
Delagoa (B. en R) III, 150.
De la Maire (E) II, 391
De l' Anglespiek, IV. 331
Delaware (R) IV, 247.
Del Desaguadero (R) IV, 403.
Delen (S) I, 285.
Delft, II, 50.
Delftshaven II, 49, 50.
Delfzijl, II, 13.
Delli, III, 512.
Delmina, III, 106, 107.
Delos (Het kleine) III, 588.
Del Rey, IV, 467.
Delfor (R) 238.
Del Veja (B) IV, 513.
Demaun, III, 308.
Dembia (R) III, 93.
Demer (R) II, 68.
Demerary (R) IV. 429.
Demonesfis eilanden, II, 605, 606.
Denares eilanden, II, 556.
Denbigh, V, 213.
Dender (R) II, 11, 71.
Dendermonde, II, 70.
Denia, II, 353.
——— (E) IV, 122.
S. Denis (R en Stad) II. 184.
Denis eiland, III, 194.
Dennen eiland, IV, 77, 336, 407.
Dennen Kaap, IV. 519.
Dennis Baai, III, 215.
Deptford, V, 126.
Depuch (E) IV, 100.
Deseada (E) IV. 371.
Derbeyda, II, 529.
Derby, IV, 240, V, 275.
———. haven V, 270.
Derbyshire, V, 275.
Dertien eilanden (De) IV. 578.
Descarga, II. 244.
Deriabi (E) III. 227.
Derkus, II. 614.
Dervenich (E) II. 467.
Derwent (R) IV. 106. V. 152, 155, 220, 221.
Des Neufs (E) III, 201.
Desolation, *zie* Kerguelens land.
Detroit (R) IV. 162.
Deva (R. en stad) II. 237, 244.
Devenau (R) I. 327.
Deventer, II, 24.
Devicotta, III. 360.
Devils Throat, V. 138.
Devonshire, IV. 88 — 93, 184 — 186.
Dewchur, III. 314.

De Wittsland, IV. 99, 100.
Dezertas (De) V. 24.
Dhal (R) I. 324
Dia (E) II. 568.
Diamant (De) II. 259. IV. 382.
—— eiland, III. 386.
—— haven, III. 375.
—— punt, III. 557.
Diamente, II. 441.
Diana (M) II. 398.
Diego Alvarez (E) IV. 123.
—— Garcia (E) III. 196, 197.
—— Rays, zie Rodrigue.
Diemen, II. 28.
Dieppe, II. 162.
Dieppebaai, zie Deepbal.
Dieven eilanden (De) IV. 565—573.
—— kelder, I. 358.
—— rivier, III. 151.
Diglis, V. 280.
Dilil, zie Delli.
Dillenburg, IV. 455.
Dimon (groot en klein) V. 37.
Dina (E) II. 441.
Dinant, II. 169.
Dingding (E) III. 397.
Dingle (S. E) en stad) V. 42.
Dirksland, II. 60.
Dismal moeras, IV, 255
Diu (K. E, en Stad) III, 303, 304.
Divelan, III, 367.
Divenow, I. 315.
Dives II, 165
—— (R) II, 146, 165.
Divette (R) II, 146, 166.
Divipunt, III, 367.
Dixam, III, 209.
Dixcove, III, 104, 105.
Dixmude, II, 11, 82.
Dixons Sound, IV, 543.
Dsjibbel, zie Gebel.
Djokjokarta, III, 495.
Dnieper (R) I, 330, II, 618.
Dniester (R) II, 616.
Dobberan, I, 314, 382.
Dock, V. 88.
Dodbrook, V, 90.
Doodmans punt, zie Deadmans punt.
Dodo, III, 102.
Doesburg, II, 24.
Dofar, III, 226.
Doggersbank, I, 521.
Dokkum, II, 15.
Dokkumer diep, II, 3, 15.
Dol, II; 168.
Dolgonesspunt, I, 415.

Dol.

Dollart (De) I, 582.
Dolons, II, 495.
Domberg, I, 319.
Domburg, II, 77.
Domea, III, 417.
Domel (E) III, 389.
Domesnes, I. 319.
S. Domingo, IV, 341, 342.
——— (E) zie Hayti.
——— (R) III, 89, 114.
Dominica (E) IV, 373.
S. Domino (E) II, 445.
Dommel (R) II, 5.
Domsay (E) V, 252.
Don (R) II. 594, V, 275.
Donaghadee, V, 58.
Donau (R) II. 615, 616.
Donderhoofd (K) III, 349.
Donegal (G. land en Stad) V, 65.
Don Juanes (E) IV, 452.
Dong Kin, zie Tonquin.
Doodkist (E) IV. 358.
Dooharab (E) III, 222.
Doon (R) V, 225.
Doornik, II. 55.
Doornrivier (Groote, Kleine en Zwarte) III. 125.
Dordogne (R) II, 148, 149.
Dordrecht, II. 56.
Dordsche Kil, II, 51, 663.
Dorfadi (K) III. 159.
Dornoch. V. 177.
Dorpsbaai, III. 123.
Dorsetshire. V. 93 en volg.
Dos Serras Kaap, III. 146.
Douarnénes, II. 171
Douglas, V. 269.
Douro (R) II. 285, 286.
Dovekot. V. 147.
Dover, IV. 248, V. 114, 115.
Doveran (R) V, 171.
Dovey (R) V. 202.
Dovrefieldt (B) I. 265.
Down, V. 56.
——— Patrick, V. 57.
Downham, V, 132.
Downs, V. 116.
Drachten, II. 21.
Dragomestre, II. 487.
Dragonera (E) II. 369.
Draken monden (De) IV. 387.
Drakes eiland, V. 87.
Dram, I, 384.
Drammen (B en stad) I. 265.
Dramsen (M) I. 388.
Drenthe, II. 14.
Drieankerbaai, III, 140.

Driebergen (De) IV. 73.
—— Gebroeders (De) II. 540, III, 198.
—— Gezusters (De) III, 194.
Driepuntige Kaap, III, 105, 122.
Drie steenen (De) II. 453.
Driffield (Groot) V, 276.
—— (Kanaal van) *aldaar.*
Drin (R) II. 482.
Drobak, I. 268.
Drogeo, I. 155.
Drogheda, V. 56.
Droitwich, V, 280.
—— (Kanaal van) *aldaar.*
Drome (R) II. 146.
Dromo (E) II. 578.
Drontheim, I. 262, 263, V. 475, 476.
—— fiord, 262.
Drooge Zee, I. 226.
Dropping Cave, V. 170.
Drosselberg (E) I. 366.
Drusen (De) II. 520, 666, 667.
Dryoe, I. 372.
Dryon (groot en klein) III. 561.
Dsjebel, *zie* Gebel.
Dsjedda, *zie* Judda.
Dubbelbaai, IV. 93.
Dubbeleiland, IV. 461.
Dublin, V. 54, 410, 411.
—— (G. en land) V. 53—55.
Ducie's eiland (E) IV. 657.
Ducoq, III, 81.
Dudden (R) V, 218, 219.
Duden-Sooni (R) II. 513.
Duina, II, 462.
Duinkerken. II. 157—159.
Duitsche zee, I. 16.
Duiveland, II, 62.
Duivelsberg, III, 108, 128.
—— eiland, II, 498, 579. IV, 387.
—— gat, III, 228.
—— klip, III, 100.
—— nachtmuts, V, 98.
Duiveneiland, III. 320.
Duivenhok (Het) III. 192.
Duizend eilanden, IV. 159, 160.
Dulcigno. II. 481, 482.
Dumbarton, V. 230.
Dumbartonshire, *aldaar.*
Dumet (E) II. 155.
Dumfries, V. 222.
Dumfrieshire, *aldaar.*
Dumpton stairs, V. 119.

Du-

Duna (R) I. 331.
Dunamunde, I. 397.
Dunavarre forr, V. 60.
Dunbar, V. 160.
Dunbeath Castle, V. 178.
Duncannon, V. 51.
Duncan's baai Head, *zie* Dungisbay Head.
——— passage, III. 574.
Dundalk, V. 56,
Dundas eiland, IV. 580.
Dundee, V. 166.
Dundrum, V. 57.
Dungeness, V. 113.
Dungisbay Head, V. 178.
Dunleary, V. 53.
Dunmanus (G. en stad) V. 44, 45.
Dunmore Head, V. 42.
Dunnet Head, V. 179.
Dunnoe, I. 260.
Dunnottar, V. 168.
Dunrobbin Castle, V. 177.
Dunskery, V. 224.
Dunstanborough, V. 156.
Dunstaffnage, V. 233.
Dunster, V, 187.
Dunvegan castle, V, 241. 242.
Dunwich, V, 134.
Dupuy (K) IV. 99.
Durac, III, 239.
Durance (R) II, 385.
Durango (R) II, 245.
Duraspatam, III, 366.
Durazzo, II, 482, 483.
Durdan (R) II, 145.
Durga, III, 226.
Durgerdam, II, 40.
Durham, V, 152 — 154.
Durian, *Zie* Dryon.
Durness Baai, V, 181.
Dursey (E) V, 44.
Duxaler (E) II, 528.
Dwina, (R) I, 226.
Dyffi, *Zie* Dovey.
Dykwater, II, 62.
Dyle (R) II. 11. 68. 69.
Dymchurchwall, V, 113.
Dypsoe, I, 366.
Dysart, V, 164.
Easdale, (E) V, 237.
Eagleshay (E) V, 252.
Eaheianomave (E) IV, 108.
East Main, IV, 151
—— Meat, V, 55.
Eastbourne, V, 111.
Eastness, V, 120.
Eastware, V, 115.
Ebletoft, I. 378.
——— (G) I. 313.
Ebro (R) II, 349, 357.
Ecclesbourne, V, 112.
Edam, II, 40.

Eday. (E) V, 251.
Eddystone, V, 86.
Edelsland IV, 98.
Edgecumbe (S. E) V, 87.
Edgecumbe's eiland IV, 71.
Edgerton, IV, 288.
Edinburgh, V. 163, 430. 431.
Edko (M) II, 548.
S. Edmunds punt, *zie* Hunstantone cliff.
Edremid. II, 506.
Edwards Kaap, IV, 58.
Eegholm, I, 366.
Eem (R) II. 3.
Eems (R) I. 532, 535, 536.
Eenden eiland, IV. 356.
Eendrachtsland, IV. 98.
Eenrum, II, 13.
Egg (E) V. 240.
Effendi - bouroun (K) II. 598.
Egedesminde, I. 249.
Egmond, II. 45.
Egmont, *zie* Santa Cruz.
Egmonts (De) III. 197.
——— eiland, IV. 655.
Egripo, II. 502.
Efbe, III. 479.
Eidahans (De) III. 464.
Eider (R) I. 528.
Eiland van Koning George III, I. 185.
Eilandenbaai, IV. 116.
Eilanden der H. Maagden, IV. 182, 354—361.
——— van Elizabeth, I. 179.
——— van Gleben, II. 154.
——— van Groningen, IV. 595.
Eiland van Roggeveen, IV. 594.
Eilore, III. 326.
Eimao, IV. 645.
Ejmaum, III. 326.
Ekarma (E) IV. 29.
Ekebergpunt, III, 146.
Ekernefiord, I. 314.
Ekeroe, I. 418.
Ekka Tekka, III. 106.
Eknaes, I. 408.
Elba (E) II. 418.
Elbeuf, II. 164.
Elbing, I. 330, 388.
Elburg, II. 24, 25.
Eldorado, IV. 675, 676.
Eleffis, II. 501
Elena (K) II. 344.
Elephanta (E) III. 310.
Elesmere (V) 282.
Eletot, II. 163.

Elen-

Eleuthera (E) IV. 329, 330.
Elevely, V. 185.
Elfsborg en Nieuw Elfsborg, I. 339.
Elgin, V. 174.
Elgo klip, I. 415.
Elgolfo, V. 14.
Elgwys Dihas, V. 199.
Eling, V. 105.
Elizabeth (E) III. 126.
——— (R) IV. 252.
——— Town, IV. 246.
Elizabeths baai, III. 124.
Elk (R) IV. 226.
El-Katif, III. 327.
El-Khos (R) II. 531.
Elle (R) II. 147, 172.
Ellen (R) V. 221.
S. Elme, II. 386.
Elmore's eilanden, IV. 579.
Elne, II. 386.
Elnook, III. 405.
Ellon, V. 170.
Elfa, zie Ailfa,
Elfeneur, I. 361.
Elve (R) I. 528.
Embden, I. 534.
Emmerik, II. 28.
Emsworth, V. 108.
Enbourne, V. 111.
Ende, zie Flores.
Endelave (E) I. 376.
Enderby's Cove, IV. 494.
Enfant perdu, zie Hoorn-eiland.
Engano (E) III. 557.
Engelholm, I. 341.
Engeland, V. 79—159, 181—191, 214—221.
Engelsche Compagnies eiland, IV. 101, 102.
——— eiland (Het) II. 508.
——— Keys, IV. 358.
——— reede, IV. 142, 144.
——— rivier, III. 150.
Engia (E) II. 499.
English harbour, IV. 367.
Enhallon (E) V. 252.
Enkhuizen, II. 42.
Enkhuizer zand, Aldaar.
Ennore, III. 366.
Entan (M) III. 82.
Entrecens (M) II. 384.
Entre Minho y Douro, II. 290.
Eo (R) II. 238.
Eoos (E) IV. 601—604.
Epea, III. 112.
Erbil, III, 587.
Ereck Svaitely, IV, 545.
Erekli, II, 602.

Erewash, (V) V, 276.
Eriche, II, 483.
Erie (M) IV, 161, 162. 230.
Erivando (R) II, 428.
Erme (R) V, 89.
Eromeijie (G) I, 341.
Eronthan (V) V, 275.
Erromango (E) IV, 73.
Erronan (E) IV, 74.
Ert (R) V, 219. ————
Ertholmen (De) I, 370.
Erythrae (S, E) II, 508. 509.
Eryx (M) II, 446.
Escallè de desert (L') III, 81.
Esk (Zuider en Noorder) IV, 106, V, 162, 167, 219, 222.
Eske (R) V. 150.
Eskefiord I, 244.
Eskerode, I, 344.
Eskilis, II, 512.
Eskimaux, I, 252, IV, 156 157.
Eskirks (De) II, 540.
Eski Stamboul, II, 506.
Espalmidora (G) II, 38.
Esparta (E) II, 382.
Espiritu Sancto baai, IV, 263.
Espiritu Sancto (E) IV, 71, 72.
———— ———— (Kasteel) II, 242.
———— ———— (Kapiteinschap en stad) IV, 459.
———— (R en B) III, 150.
Esposende, II, 294
S. Esprit (M) IV, 267.
Essena (R) I, 332.
Estellas (De) II, 254.
Essequebo (R) IV, 429.
Essex. V, 126, 127, 130, 131.
Esques (R) II, 146, 165, 166.
Esquilan (E) II, 396.
Estapona, 350.
Esteiro (R) II, 239.
Esthland I, 399.
Estotiland, I, 155.
Estremadura, II, 288.
Etaples, II, 161.
S. Etienne (E) II, 391.
Etna (B) II. 446.
Etorpu, zie Atorku.
Etrama-Kutan (E) IV, 29.
Etrangers (Les) II, 152.
Etsch (R) II, 458, 459.
Etter (R) I. 341.
S. Eugenia (E) II. 445.
Eupatoria, II. 623.
S. Euphemia, II. 441.

Euphrates (R) III. 110.
Euphraat (R) III. 233.
Euripus (S) 501.
——— (De) II, 318.
Europa's klippen, III. 177.
S. Eustatius (E) IV. 363.
Eusay (E) V. 244.
Evennachtlijns Atlantische Oceaan, I. 15, 17.
——— Groote Oceaan, I. 21, 23, 24.
Ex (R) V 92.
Ex, zie Beaulieu.
Exeter. V. 92.
Exholm (E) I. 415.
Exmouth, V. 92.
Exomborgos, II. 590.
Experimenteiland, IV. 578.
Ex Senide (R) II. 512.
Exuma (Groot en Klein) IV. 331.
Eyafiord, I. 244.
Eyder (R) I. 325.
Eyemouth, V. 160.
Ezelsooren (De) III. 216, 321, 401, 422.
Ezingen, II. 14.
Faaborg, I. 371.
Facardins (De) IV. 655.
Factorij eiland, III. 94.
Faerdar (E) I. 266.
Fagoe, I. 373.
Fairfield IV, 241.
Fai Foe, III, 414.
Fair Head V. 60.
Fair Haven, IV, 583.
Fair Island, V, 252.
Fal (R) V, 83.
Falconera (E) II. 591.
Faligois (De) V, 177.
Falkenberg, I, 341.
Falklands eilanden, IV, 125—128.
——— straat, I, 181.
Fallalo (E) IV, 577.
Falleure (R) II, 147.
Falmouth, IV, 353, 367. V, 82, 83.
Falster (E) I. 373.
Falsterbo, I. 343.
Famagusta, II. 556.
Fan eilanden, III. 480.
Fana (E) II. 473.
Fanegoria, II. 626.
Fangal, II. 347.
Fano, II. 426.
Fanoe, I. 526.
Faon, II. 294.
Farax (R) III. 207.
Farat (R) III. 207.
Faray (E) V. 252.
Fareham, V. 168.
Farelons van S. Cypriaan (De) II, 249.

Fa-

Farelons van Ortegal (De) II. 235.
Farino, II. 541.
Farn eilanden, V. 157.
Faro, II. 292.
—— van Messina, II. 446.
Faroe I. 366.
Faroe (E) en Faroe Sond, I. 357.
Far-out Head, V. 181.
Farut, III. 327.
Fasanten eiland, II. 240.
Fasouro (R. en stad) II. 238, 249.
Fastnet Klip, V. 45.
Fata Morgana (De) II, 320.
Fatsa, II. 611.
Fatsisio (E) IV. 54.
Fattuhu (E) IV. 651.
Fauko (E) III. 114.
Favagnana (E) II. 452
Favelona (R) II. 442.
Fayal (E) V. 27.
Fayetteville, IV. 257.
Faxefield (B) I. 259.
Faxoe, I. 360.
S. Fé de Bogota, IV. 409.
Fear (K. en R) IV. 226, 255.
Feathard, V. 51.
Fecamp, II, 163.
Fedalle (E. en stad) II. 529.
S. Felice de Guixol, II. 362.
Felicité (E) III. 194.
Felicudi (E) II. 455.
S. Felix, II. 424.
—— (E) IV, 495.
Felixtow, V. 133.
Feloops (De) III. 22.
Felton, V. 156.
Femern (E) I. 374, 375.
Fer, of Ferro (E) V, 13, 14.
Fern eilanden, zie Farn eilanden.
Fernambuco (Olinda de) IV, 454, 455.
S. Fernando, II, 257.
Fernando Norhonha (E) IV. 136, 137.
—— Po (E) III, 48.
—— Veloso (R) III. 154.
Feret (K) II, 144.
S. Feriol, II, 150.
Ferraby (South en North) V, 143, 146.
Ferrières, II, 391.
Ferroes (De) V, 31—37.
Ferrol, II, 250, 251.
Fetlar (E) V, 256.
Feugu (E) IV, 651.
Feversham, V, 121.
Fezzan, II, 673.

Fian-

Fiangerola, II, 350.
Fidari (R) II, 488.
Fidji, *zie* Prins Willems eilanden....
Fifenefs, V. 161.
Fifeshire, V. 161 *en volg.*
Figo (B) II, 285.
Figueira, *aldaar.*
Figuero (G) II, 513.
Fijenoord, II, 53.
Filay, V, 148.
Finale, II, 414.
Finisterre, II, 253.
Finmarken, I, 257—261.
Finona, II, 464.
Finow (V) I 328.
Findhorn (V) 173, 174.
Finland, I, 406—414.
Finlandfche of Finfche Golf I, 285, 286.
Finguianen (De) III, 451.
Fintele, II, 82.
Fiogo, IV, 52.
Fionda, II, 513.
S. Fiorenzo, II, 403.
Firando (E) IV, 45, 54.
Fiscal, V, 167.
Fischhaufen, I, 387.
Fishguard, V, 198, 199.
Fiskenofet, I, 249.
Fiuma Freddo (R) II, 448.
Fiume, II, 464.
Fiuminargia, II, 409.
Fiumicino (R) II. 422, 427.
Fivel, II, 2, 13.
Flac, III, 189.
Fladda-huan, V, 243.
Fladftrand, I, 377.
Flakkee I, 4, II, 60.
Flamborough, V, 148.
———— Head, V, 146—148.
Flannans, (De) V, 245.
Flatholm (E) V, 189.
Fleckeroe, I, 265.
Fleet (R) V, 223.
——— Lake, V, 177.
Flemhud (M) I, 325.
Flensborg, I, 379.
Flores (E) III, 510.
——— (E) V, 27.
Florida, IV, 260—265.
——— Keys IV, 262.
Flotay (E) V, 251.
Flinders (E) IV, 96.
Flintshire, V, 213.
Fluvia (R) II, 350, 362.
Foglia (R) II, 426.
Fogo (E) III. 153.
Foile (R) V, 67.
Foix (R) II, 350.
Fok-Ai-Foo, III, 430.
Fo-Kien, III, 438.
Folkstone, V, 114.

Fon.

Fondi. II, 428.
Fontarabie, II. 240, 242.
Fora (E) I, 526.
Forca (E) II, 467.
Fores Ness, V, 119.
Formentera (E) II, 381.
Formicas (De) II, 421.
Formiculas (De) II, 452, 455.
Formigas (De) V, 30.
Formosa, (R) III, 112.
——— (E) III, 91, 438 439.
——— baai III, 145, 157.
Foros, II, 614.
Forres, V, 174.
Fort Amsterdam, IV, 393, 436.
—— S. Christoffel, IV, 355.
—— Cornwallis, III, 393.
—— Danphin, III, 173, IV, 340.
—— George, V, 173, 174.
—— Jefferson, IV, 231.
—— Marlborough III, 554.
—— van Punta, IV. 334.
—— Rose, V. 173, 175.
—— Royal, IV. 376, 381.
—— William, III. 375, IV. 236, V. 234.
—— York, IV, 151, 154, 155.
Fortaventura (E) V. 15.
Forteiland, IV. 429.
Forth en Clydes Kanaal (Het) V. 276, 277.
Fortsche Frith (De) *zie* Frith of Forth.
Fortuinbaai, I. 249.
——— bank, III. 194.
Foss Dyke (V) V. 275.
Foula (E) V. 256.
Foul baai, III. 211.
Foule pointe, III, 175.
Foulness (E) V, 130.
——— V, 138.
Fourmilewater, V, 45.
Fowey, V, 84, 85.
Fox Rivier, IV, 233.
Foz, II, 249.
—— (M) II, 384.
Fracoli (E) II, 542.
S. Francis eiland, *zie* Coetivy.
Francoli, (R) II, 349.
Francoville, II, 445.
S. Francisco (E) II. 245.
S. Francisco de Campehij, IV. 398.

S. Fran-

Francisco Solano (K) IV 511.
S. Franciscus (R) III. 122, IV, 455.
——— baai, III. 146.
——— kaap, IV. 346.
S. François (M) IV. 159.
Franeker, II. 16.
Frankrijk, II. 137 *en volg.*
Fransche eiland (Het) III. 75, 428.
——— Fregatsbank (De) IV. 586.
——— hoek III. 128.
——— rivier III. 151.
Franschmans Key IV. 357, 358.
Fratrelli (De) II. 571.
Frauenburg, I. 388.
Frayles (De) IV. 391
Frazerborough, V. 170.
Fredenby, I. 417.
Fredensborg. III. 109.
Frederica, IV. 260.
——— Sophia, IV. 360.
Fredericia, I. 378.
Frederic Town, IV. 187.
Frederik Henrik, III. 510.
Frederiksbaai, IV. 253.
Frederiksburg, IV. 254.
Frederikshall, I. 268.
Frederikshamn, I. 407.
Frederikshaven, I. 249.
Frederikſoe, I. 370.
Frederiksoord, II. 22.
Frederiksort, I. 380.
Frederikſtad, I. 268, 528, IV. 361.
Frederikſtein, I. 269.
Frederiks-vaern, I. 266.
Frederikswoerk, I. 361.
Freebooters point, IV. 359.
Fregat eiland, III. 194, IV. 382.
Frejus, II. 396.
Freshwaterbaai, V. 103.
Freswick Castle, V. 178.
Frezendorf, I. 384.
Friezeland, I. 154.
Frio (R) II. 349.
Friou, II. 368.
Frisco (R) III. 102.
Frisch-Haff, I. 316, 317.
——— Nehrung, I. 316.
Friskleger, I. 344.
Frith of Cromarty (De) V. 175.
——— Forth (De) V. 161. *en volg.*
——— Tain, V. 176, 177.
——— Tay, V. 165, 166.
——— van Clyde, V. 225 — 230.
——— Dornoch, *zie* Frith of Tain.

Frith van Murray (De) V. 173—176.
——— Pentland, V. 246, 248, 249.
Frome, (R) V. 187.
Frontignan, II. 389.
Fuego (E) IV. 141.
Fugloe, V, 34.
——— (Noorder) I. 258.
——— (Zuider) I, 260.
Fulta, III. 375.
Fumendosa (R) II. 405.
Funchal, V. 22, 23.
Funen (E) I. 370; 371.
Funtabaai, III. 120.
Furne, II. 11, 82.
Furneaux Island IV. 654.
Furness (S. E) V. 218.
Gabessa, II. 605.
Gabola (E) II. 465.
Gabon (R) III. 115.
Gaby, III. 479.
Gaeta. II. 428, 429.
Gaidoura (E) II. 605.
Gaidronisis. (De) II, 569.
Gainsborough, V. 143.
Gaira (R) IV. 411.
Gairmouth, V. 172.
Gairsay (E) V. 252.
Gajola (E) II. 439.
Galam, III. 79, 81, 82.
Galapagos (De) IV. 496.
Galasferaigne, II. 891.
Galata, II. 607.
Galatz (B) II. 363.
Galaxcithi; II. 489.
S. Galdan (G) II. 378.
Gale Hamkes land I. 246.
Galinasse (E) IV. 595.
Galita (E) II. 540.
Galjoe (E) III. 507.
Galkisse, III. 348.
Galle (M) II. 384.
Gallegas (De) III. 669.
Galli (De) II. 440.
Gallina (E) III. 92.
——— (R) III. 99.
Gallinari (E) II. 414.
Gallipoli, II. 443, 601.
Galloway (S. E) V. 224.
Gallyhead, V. 245.
Galtwik, I. 346.
Galway baai, V. 40, 62, 63.
——— (land en stad) V. 62, 63.
Gamar, III. 77.
Gambia (E) III. 98.
——— (R) III. 86.
Gambiers eilanden, IV. 656.
Gamboas (R) III. 99.
Gamel Manoe, I. 526.
Gamla Carleby, I. 410.
Gammas (De) III. 25.

Gandia, II. 353.
Gangawali, III. 318.
Ganges, III. 371–373.
Ganjam, III. 369.
Ganos, II. 602.
Gantheaumes eiland, IV. 100.
Ganzendiep, II. 3.
Gardenftone, V. 171.
Gare Loch, V. 230.
Garigliana (R) II. 428.
Garlestone, V. 138.
Garonne (R) II. 148.
Garrowbergen, III. 379.
Garrachico, V. 12.
Gaspar Rico (E) IV. 563.
Gasparftraat, III. 562.
Gaspé. IV. 185.
Gastouni, II. 491.
Gat van Brouwershaven, II. 11, 62.
——— Lantoir, III. 491.
——— Neira, *aldaar*
Gatehoufe, V. 223.
Gava, IV. 52.
Gave de Pau *en* d'Oleron, II. 149.
Gaviera (E) II. 250.
Gaya (R) II. 350.
Gayon, II. 254.
Gaza, II. 523.
Geba, *of* Geves (R) III. 90.
Gebel Macour, *zie* Smaragdenberg.
——— Tär (E) III. 222.
——— Zebair (E) *aldaar.*
——— Zeghir (E) *aldaar.*
Gebileh, II. 519.
Gebroeders (De) III. 161.
Gedda, *zie* Judda.
Geelvinksbaai, IV. 57.
Geerkaap, II. 525.
Geertruidenberg, II. 5.
Geervliet, II. 57, 58.
Gefle, I. 349.
——— Luisnan (R) I. 324.
Geiten eiland, III. 94.
Gelderfche hoek, II. 42.
Geldria, III. 366.
Gele rivier, III. 433.
—— zee, I. 23, III. 432–435.
Gellen (S) I. 314.
Gelukkige baai, IV. 97.
Gend, II. 71.
Genemulden, II. 22.
Genesfee (R) IV. 228.
Geneve (M) II. 385.
Gengber eiland, IV. 358.
Genies (E) II. 498.
S. Gennis, V. 184.
Gentoos (De) III. 243.
Genua, II. 415.
Genuavra (E) IV. 626.

Genueesche haven (De) III, 511.
Geographe baai, IV. 97.
———— banken, IV. 100.
George (R) IV. 92, 260.
—— town, III. 394, IV. 251, 381.
S. George, II. 467, 579, IV. 332, 411, 457, 458.
—— (E) II. 507, 581, 603, IV. 145, 263, 516, 548, V. 28.
—— (G) IV 263, 479.
—— (M) IV. 261.
—— d'Arboa (E) II. 591.
—— de la Mine, III. 30, 106, 107.
S. Georges baai, IV. 139.
———— eiland, V. 85.
Georgia, IV. 259, 260.
Gerace, II. 442.
Gerbi (E) II. 543.
S. Germains, V. 88.
S. Geronimo de Yca, IV. 501.
Gesima, IV. 52.
Gestrikeland, I. 349.
Gete (B) III. 496.
Gevaarlijke Archipel, IV. 652 *en volg.*
Gevaars eiland, *zie* Danger.
Gevallog, V. 200.
Geyserbron, I. 236.
Ghauts (De) III. 307.
Ghella, III. 247.
Ghemlek, II. 604.
Gheria, III. 314.
Ghesan, III. 216.
Ghia (E) V. 236.
Ghilan, I. 545.
Ghilaon (R) II. 286, 294.
Ghiurcheva - Bogasi, II. 615.
Giannuti (E) II. 422 429.
Giants Causeway, V. 61.
Giatep (R) III. 125.
Giaretta (R) II. 447.
Gibraltar, II 334—338.
Gieddesby hoofd, I. 373.
Giessendam, II. 54.
Giglio (E) II. 422.
Gihon, *zie* Oxus.
Gijon. II. 248.
Gilberts eiland, IV. 593.
——— inham, I. 199.
Gilge (R) I. 330.
Gilgil, III. 508.
Gilleiyhoofd, I. 360.
S. Gilles, II. 175.
Gilolo (E) III. 481.
Gioja, II. 441.
Giralatta (G) II. 403.
Girapetra, II. 569.
Girdleness (K) V, 168.
Girgenti, II. 450.

Gi-

Gironde (R) II, 147. 148. 149, 177.
Giulia Nova, II, 445.
Gizzing brigs (De) V. 176
Glaenoe, I, 366.
Glamorgan, V. 191, *en volg.*
Glandore, V. 46.
Glasblazerijen baai, IV. 90.
Glasgow, V. 229.
Glastonbury, V. 187.
Glenely, V. 234.
Glenkennis (V) V. 282.
Glommen (R) I, 265, 268.
Glorieufes (Les) III. 199.
Glofter IV 254.
——— eiland, IV. 655.
Gloubuk, II. 619.
Gloucefter, V. 123, 189, 190.
——— (V) V. 279.
——— en Hereford Kanaal, *aldaar.*
Gluckftadt, I, 528.
S. Gluvias, V. 83.
Glydros, II. 610.
Goa, III. 315, 316, 473.
Goapnaut, III. 305.
Goats dijk, V. 200.
Goave (Grand *en* Petit) IV, 339.
Gobail, II. 519.
Gobbi Negers, III. 3, 25.
Godavery (R) III. 368.
God haab, I. 249.
Goed fucces, IV. 481.
Goede haven, I. 249.
Goedereede, II. 10, 11, 60.
Goening Apy (E) III, 491, 492, 509
Goereefche gat, 5, 10, 60.
Goes, II. 63.
Gogo, III. 305.
Golf (Eene) I. 3
Golfftroom I. 61. IV. 200.
Golf Aenos II. 505.
——— der Arabieren, II. 544.
——— Drin, *of* Lodrino, II. 482.
——— H. Drieënheid, IV. 482.
——— van Akaba, III, 203, 217, 218.
——— Alexandrette, III, 514, 515.
——— Almeria, II. 344.
——— Anadyr, I. 22, IV. 21, 22
——— Anatic, IV, 400.
——— Anfros, II. 377.
——— Antakie, II. 517.
——— Arcadia, II. 492.
——— Arta, II. 485, 487.

Golf van Asfem-Kalafi, II. 511.
——— Athene, II, 499.
——— Bona, II. 539.
——— Bouy, III. 473.
——— Bothnia, I. 285.
——— Burgos, II. 614.
——— Cagliari, II. 407, 408.
——— California, *zie*, Vermiljoen Zee.
——— Campo Moro, II. 402.
——— Candia, II. 567.
——— Canea, II. 566.
——— Canton, III. 422, *en volg.*
——— Carnero, II. 464.
——— Carpentaria, IV. 101. 102.
——— Casfandra, II. 503, 504.
——— Castel a Mare, II. 447.
——— Cattaro, II. 470.
——— Cheskaia, I. 226.
——— Chiarenza, II. 491.
——— Chonos., IV. 482.
——— Christiania, I. 266. 268.
——— Colding, I. 313.
——— Congo, I. 17.
Golf van Contesfa, II. 504.
——— Cook en Vancouver, I. 24.
——— Coron, II. 494.
——— Cutch, III. 299.
——— Dantzig, I. 316.
——— Daidina, II. 603.
——— Darien, *zie* Mandinga baai.
——— den Ganges, I. 18.
——— Edremid, II. 506.
——— S. Euphemia, II. 441.
——— Finland, I. 285, 286.
——— Flensburg, I. 313.
——— Florida, IV. 279.
——— Foros, II. 614.
——— Frankrijk, I. 16. II. 141 *en volg.*
——— Gaëta, II. 424, 428.
——— Genua, II. 315.
——— Georgia, IV. 54.
——— Gioja, II. 441.
——— Goenongtella, III. 474.
——— Grimaud, *of* van S. Tropes, II. 396.
——— Guinee, *zie* Bogt van Guinee.
——— Horfens, I. 378.
——— Hyères, II. 395.

Golf

Golf van Indostan, I. 18.
—— Isdia, II. 503.
—— Isnikmid, II. 604.
—— Kandalaskaia, I. 228.
—— Kiel, I. 314.
—— Kioge, I 360.
—— Kisfamos. II. 565.
—— Kolokythia, II 404.
—— Lacaldera, IV. 405.
—— Latruie. II. 421.
—— Leotong, IV 1.
—— Lepanto, II. 488.
—— Lyfland, *of* van Riga, I. 319.
—— Louifiade I. 24.
—— Lubeck, I. 314
—— Lyon, II 315.
—— Macluer, IV. 57.
—— Macri, II. 512.
—— S. Malo, II. 140.
—— Manar, III. 338.
—— Manfredonia, II. 444, 445.
—— Maracaïbo, IV. 412.
—— Mariager, I. 325.
—— Martaban, III. 382, 385, 388.
—— Mexico, I. 17. IV. 279, 280, 395 *en volg.*
Golf van Monte Santo, II. 504.
—— Moudania II. 604
—— Muskat, III. 228.
—— Napoli, II 497.
—— Napoul, II. 396.
—— Nicotera, II. 441.
—— Nieuw Holland, I. 18, 24.
—— —— Schotland, IV. 176.
—— Odenfee, I. 370.
—— Oristano, II. 405, 407.
—— Orofei, II. 407.
—— Palma, II 366, 407, 408.
—— Panama, I. 24. IV. 511.
—— Panormo, II. 603.
—— Papagayo, IV. 512.
—— Paria, IV. 387.
—— Patras, II. 488.
—— Pautzig, *of* Putzig, I. 316.
—— Pecheli, III. 434, 435.
—— Penas, IV. 48.
—— Piombino, II. 421.
—— Policasrro, II. 440.
—— Ponce de Leon, IV. 263.

Golf van Prochio, II. 420.
——— Randers, I. 313. 325.
——— Ripen, I. 526.
——— Roses, II. 348.
——— Rossa, II. 408,
——— Sagona, II. 398, 403.
——— Salamis, II. 499.
——— Salerno, II. 440.
——— Salines, *zie* Nicoya.
——— Salonica, II. 503.
——— Sandarli, II. 507.
——— Saros, II. 505.
——— Satalia, II. 513.
——— Scala Nova, II. 509.
——— Sereni, II. 536.
——— Siam. III. 402, *en volg.*
——— Sidris, II. 314, 543.
——— Sinde, I. 18.
——— Slie, I. 313.
——— Smyrna, II. 507.
——— Socotora, I. 18, III. 159, 160.
——— Spezzia, II. 415. 416.
——— Spina Longa, II. 568.
Golf van Squillace, II. 442.
——— Stanco II. 511.
——— Stigia, II. 507.
——— Storo, II. 539.
——— Suda, II. 567.
——— Suez, III, 203, 213, 218—220.
——— Symia II. 511.
——— Ta, *zie* Golf van Canton.
——— Taimura, I. 224.
——— *Tarente*, II. 316, 442.
——— Thalanda, II, 502,
——— Tönningen, I, 526.
——— Tomini, III. 474.
——— Tondern, I. 526.
——— Tonquin, III. 416 *en volg.*
——— Tornese, II. 491.
——— Trieste, II. 462.
——— Tripoli, II. 314, 542.
——— Trist, IV, 418.
——— Triveuil. II. 396.
——— Tunis, II, 541.
——— Ufabassi, II. 510.
——— Valencia, II, 346.
——— Valinco, II, 402.
——— Vallona, II, 483.
——— Venetie, II. 315.
——— Ventilegre, II. 402.

Golf

Golf van Volo, II, 503.
——— Zeitoun, *aldaar*.
Golo (R) II. 298.
Golonizi, II. 491.
Gombroon, III. 240
Gomera (E) V, 14.
Gomonizza, II. 485.
Gonsalves (De) IV. 342.
Gondegam, III. 367.
Gonieh, II. 612.
Goodwin fands, V, 116.
Gooiland, II. 26.
Goomtee. III, 302.
Goram (E) III. 490.
Goran Haven, V, 84.
Gordijk. II, 21.
Gordo (R) II, 349.
Goree (E) III, 84, 85.
Gorelloi (E) IV, 559.
Gore's eiland, *zie* S. Matthias.
Goretta (E) IV, 472.
Gorgona (E) II, 417. IV, 510.
Gorivay (R) III, 101.
Gorkum, II, 54.
Gorts, I, 382.
Gosport, V, 107.
Gotha (R) I, 320, 338.
Gothenburg, I, 339, 340.
Gottland (E) I. 354.
Gotto (E) IV. 54.
Gottska Sandoe, I, 358.
Gouda, II, 36, 37.
Goudelour, III, 361.
Gouden bank, II, 528.
——— berg (De) II, 282.
——— eilanden, II, 395.
Goudkust, III, 3, 8, 9, 103—109.
Goudrivier, III, 151.
Gouin, II, 472.
Gourdon, V, 167, 168.
Gourie (R) III, 145.
Gouverneurs ftraat, III, 561.
Gouwfche fluis, II, 33, 35, 36.
Goughs eiland, *zie* Diego Alvarez.
Gouwe (R) II, 4, 36.
Gouzana (E) III, 77.
Governors Harbour, IV, 330.
Govers, V, 112.
S. Gowans Head, V, 193.
Gower eiland, IV, 70.
Gowers haven, IV, 62.
Goxo (E) II, 561.
Goy (R) II, 146.
Goyas, IV, 460.
Gozen (De) II, 569.
Gozo, II, 341.
Graankust, III, 2, 8, 9, 23, 100.

Graauwe diep, I, 524.
Graberstad, I. 387.
Grabusa, II, 565.
Gracht van Trajanus, I, 555.
Gracios a Dios (K) IV, 402, 403.
Grado (E) II. 461.
Graensay (E) V. 251.
Grafton (E) III. 457, 458.
Grain. III. 327.
—— (E) V. 124.
Graingemouth, V. 276.
Grampians (De) V. 168.
Grampus eilanden, IV. 564.
Grand Manamo (R) IV. 420, 421.
—— Paris, III, 30. 85.
—— terre, IV. 370.
Grantham, V. 276.
Granville, II. 167.
Grao de Gandia, II. 353.
—— — Murviedro, II. 356.
—— — Valencia, II. 355.
Grassholm (E) V. 196.
Gratiosa (E) V. 17, 28.
Graudenz, I. 329.
Gravendeel ('s) II. 57.
Gravenhage ('s) II. 46.
Gravesande ('s) II. 47.
Gravesend, V, 124, 125.
Gray Thurrock, V. 127.
Great Harbour, IV. 331.
Greatmansbaai, V. 63.
Greb (De) II. 26.
Greenock, V. 227, 228.
Greenwich, V. 126, 360—362.
—— —— (Oost en West) IV. 239.
Greiets (Les) II. 152.
Grenaae, I. 378.
Grenada (E) IV. 380.
Grenadinen, *of* Grenadillas (De) IV. 382.
Grennefiord, I. 244.
Grenfond, I. 373.
Grenville Bay Town, IV. 382.
Gretaria (E) II. 446.
Gretna Green, V. 221.
Grevelingen, II. 159, 160.
Grey's havenkom, IV. 540.
Grey, II. 165.
Grietzyl, I. 534.
Grigri baai, IV. 355.
Grimasti (R) II. 507.
Grimaud, II. 396.
Grimsby, V, 143.
—— (Groot) *aldaar*.
Grin (E) III. 77.
Grislehamn, I. 349.
Grisnez (K) II. 139.
Grisfee, III. 504.
Grivalja, (R) IV. 398.

Grivan, V. 226.
Groaix (E) II. 154.
Groene baai, IV. 186.
—— berg, (De) IV. 135.
—— bergen (De) IV. 91.
—— eiland (Het) III. 91. IV. 141, 347, 355, 356, 410.
—— punt, III. 140.
—— rivier, III. 125.
Groenhaven, I. 233.
Groenland, I. 153, 245—252.
Groningen, II. 14.
Grootbrittanje, V. 73—409.
Groot Chiloe (E) IV. 486.
Groote Aziatifche Archipel, I. 7. III. 442—563.
—— broek, II. 41.
—— eiland (Het) IV, 102, V. 18.
—— golf van Arabie (De) I. 18.
—— golf, van Indie, I. 17.
—— inhammen baai, IV. 89.
—— Oceaan, I. 21.
—— Rhône (R) II. 385.
—— rivier, III. 147. IV. 539.
—— rivier van Java, III. 502.
—— Salinas baai en R. IV. 453, 461.
—— Sesters rivier, III. 101.
—— visch baai, III. 123.
—— visch rivier, III. 148.
—— Zuider Oceaan, I. 26.
—— Zuidland (Het) IV. 78.
—— Zuidzee, I. 13, 21, 25.
—— Zwarte rivier, III. 191.
Groot of Grofs Haff, I. 314.
—— Kanarie (E) V. 13.
—— Key (E) IV. 332.
—— Para (R en ftad) IV. 452.
—— Sooloo (E) III. 468, 469.
Grosholm, I. 370.
Grosport, III. 189, 191.
Grosfa (E) II. 344, 467.
Grot van Fingal, V. 239.
Grouw, II. 21.
Grumperup, I. 360.
Gryhamn, I. 341.

Gryfond, I. 259.
Guadalétte (R) II. 239, 256.
Guadal-aviar (R) II. 349.
Guadalaxara, IV. 515.
Guadalcanal (E) IV. 67.
Guadalmacer (R) II. 349.
Guadalmedina (R) II. 349.
Guadalnarza (R) II. 349.
Guadeloupe (E) IV. 369.
——— zie Norfolk Sound,
Guadalquivir (R) II. 239, 241, 255, 256.
Guadiana (R) II. 241, 286, 297, 308, 309.
Guadiaro (R) II. 349.
Guakarna, III. 318.
Guam (E) IV. 565, 566.
Guana eiland, IV. 358.
Guanahani, IV. 331.
Guanica (G) IV. 346.
Guarapiche (R) IV, 420.
Guarda, II. 254.
Guardafui (K) III. 159.
Guardamar, II. 353.
Guarie, V. 171.
Guaofocualco (R) IV. 396
Guatimala, IV. 513.
Guayaquil (G en R) IV. 505, 509.
Guayma, IV. 516.
Gubororo (R) III. 122.
Guden (R) I. 324, 325.
Guer (R) II. 146.
Guerande, II. 174.
Guernsey (E) V. 260—262.
Guetaria, II. 244.
Guguam (E) IV. 566.
Guiamac, (R) III. 86.
Guiana, IV. 423—443.
——— (Engelsch) IV. 429—434.
——— (Fransch) IV. 440—442.
——— (Nederlandsch) IV. 434—440.
——— (Portugeesch) IV. 442, 443.
——— (Spaansch) IV. 425, 426.
——— (R) IV. 423.
Guignes, (R) IV. 415.
Guiloe-more, II, 620.
Guinee, III. 1, 2, 88, *en volg.*
Guipuscoa, II. 243.
Guitivas, IV. 516.
Guldborg-Sond, I. 373.
Gulikfche (Het) II. 6.
Gunilla's obren, I. 294.
Gurabo (R) IV. 346.
Guriers, II. 612.
Gurnetsbaai, III. 74.

Gut, I, 2.
—— van Canso, IV. 174.
Guttarbaai III. 242.
Guy (E) II. 147, 175,
Guy's borough, IV 187.
Guzerat, III. 301, 302.
Gwandreath, V. 193.
Gwainn (R) V. 198.
Gwea, *zie* Botanybaai.
Haak (De) II. 76.
Haaks (de Noorder en Zuider) II. 10.
Haaijenbaai, IV. 98.
Haaijenkaap, *zie* Kaap Tiburon.
Haan van Arran (De) V. 233.
Haapee (E) IV. 600.
Haarburg, I. 531.
Haarlem, II. 34.
—— *zie* Ping Hai.
Haarlemmer meer, II. 33, 35.
Habsal, I. 397.
Habiba (E) II. 536.
Hackinsak (R) IV. 245.
Haddam, IV. 241,
Haddington, V. 161.
Hadersleben, I, 378.
Hadly baai, V. 127.
Haedik (E) II. 155.
Hagueville, II. 163.
Hai-Hong, III. 430.
Haiffa, II. 522.
Hainan (E) III. 420, 421.
Halabi (E) III. 227.
Halamahera, *zie* Gilolo.
Halki (E) III. 227.
Halland, I. 340.
Halle, I. 369.
Halligen (De) I. 525.
Halls eiland, IV. 580.
Hallum, II. 15.
Halifax, IV. 187, 188.
Halmstad, I. 341.
Hals, I. 377.
Halshamn, I, 341.
Halvemaans eiland, IV. 656.
Hamble, *zie* Bursleton.
Hamburg, I. 529—531.
Hamelwik, I 346.
Hames (R) II. 145, 160.
Hammamet, II. 542.
Hammerfest, I. 261.
Hamoa (E) IV. 604.
Hamoaze, V. 87, 88.
Hampshire, V. 99. *en volg.*
Hampton, IV, 252, 253.
Han-Tcheau, III. 432.
Handwar, III. 372.
Hanglip (K) III. 141.
Hangoe-hoofd, I. 286.
Hanoe, I. 358.
Hansan, *zie* Turon.
Hantshire, *zie* Hampshire.

Hap.

Happisburgh, *zie* Hafeborough.
Haraforas, *zie* Alforezen.
Haratsch (R) II. 537.
Harbour Island, IV. 330.
Hardenberg, II. 23.
Harderwijk, II. 25.
Hardinxveld, II. 54.
Haree-koo, *zie* Oma.
Harfleur, II. 164.
Haringvliet, II. 5.
Harle, I. 533, 569. *en volg.*
Harlebeke, I. 569.
Harlech. V. 200. 203.
Harlingen, II, 16, 17.
Harlingerland, I. 533.
Harp-eiland. IV. 6:4.
Harrimore, V. 274.
Harrington, V. 220.
Harris (S. E) V. 244. 245.
Harroldsby, I. 417.
Hartford IV. 240, 241.
Hartland, V. 184.
——— punt, *aldaar.*
Hartlepool, V. 153.
Hartley, V. 156.
Hartshill (B) V. 275.
Hartwich, V. 132.
Harry, *zie* Harris.
Hafeborough, V. 138.
Haflehamn, I. 343.
Hasloss, I, 343.
Hasfans toren, II, 530.
Hasfeloe, I. 366.
Hasfenfay (E) V, 256.
Haslar, V, 107.
Hasfo Betta, III, 322.
Hasfo Durga, *aldaar.*
Hastings, III. 389, V. 112.
Hats (De) V. 198.
Hattem, II. 23.
Havannah (De) IV. 334.
Havel (R) I. 328.
Haverford West, V. 196.
Havre de Grace (Le) II. 163, 164, IV. 228
Hawei's eiland, IV. 578.
Hawford, V. 280.
Hawke's baai, IV. 116.
Hawkesbury (R) IV. 91.
Hawthorn, V. 153.
Hayling (E) V. 108, 109.
Hayti (E) IV. 337—342.
Hean, *zie* Hunnam.
Hearnbaai, V. 121.
Hebra (E) V. 256.
Hebriden (De) V. 235—246.
Hedon, V. 145.
Heemstede, II. 35.
Heenvliet, II, 58.
Heerenveen, II. 21
Heerjansdam, II. 57.
Heever (De) I. 526.
Heimaly, I, 245.

Heilige dijk, I 314.
—— Geest eilanden IV, 329
Hejaz, III. 213, 216—220.
Hekla (B) I 235.
Hel (R) V. 82.
Hela, I. 385.
Helder (De) II. 43, 44.
S. Helena (E) IV. 130—134.
——— (K) IV. 506,
S. Helenas baai, III. 125.
S. Helens, V. 103.
Helesworth, V. 134.
Helford, V. 82.
Helge (R) I. 344.
S. Heliar. V. 263.
Heligeland, of Helgeland, (E) I. 527.
Heligenhafen, I. 381
Helle, III 587.
Hellgate, IV. 241,
Hell's Mouth, V. 204
Helsingborg, I. 342.
Helsingfort, I. 407.
Helsingland, I. 349.
Helstone, V. 82.
Helvoet II. 59.
Helvoetsluis, *aldaar.*
Henderum I. 353.
Hendervilles eiland, IV 580.
Heneagues (De) IV, 332.
Henery (E) III. 312.
Hengistbury, V. 100.
Henriquelle (M) IV. 338.
Hera (E) III. 74.
Herault (R) II. 384, 385.
Herculaneum, II. 436.
Hereford, V. 279.
Hergests eilanden, *zie* Washingtons eilanden.
Hermite's eilanden. IV. 481.
Hernoesand, I. 350.
Hertog van Clarences eiland, IV. 594.
——— Gloucesters eilanden, IV. 656.
——— Portlands eilanden, IV. 63.
——— Yorks eiland, IV. 63. 594.
Herveis baai, IV. 90.
——— eiland, IV. 623.
Hestoe, V. 36.
Hetri (E) I. 415.
Heughtown, V. 265.
Hexamili, II. 489.
Heyl (R) V. 182.
Hiau (E) IV. 651.
Hidensee (E) I. 392.
Hielm (E) I. 376.
Hielmar (M) I. 323.
Hiera (E) II. 499.
Hieres (R) II 147.
Hierro, *zie* Fer.

High Island, IV. 626.
Higuerota (E) II. 241.
Hil, *zie* Ioua,
Hildesay (E) V. 256.
Hillegom, II. 35.
Hillsborough, IV. 382.
——— rivier, *zie* Indian.
Hilo, *zie* Ylo.
Hilversum, II. 26.
Himmaleh (B) III. 372.
Himois Laitis (E) I. 418.
Hinchinbroke (E) IV. 73.
Hindelopen. II. 19.
Hinder (De) II. 10.
Hindoe, I. 259.
Hinlopen, *zie* Kaap James.
Hinterwisch, I. 390.
Hinzuan, *zie* Anjuan.
Hirta, *zie* S. Kilda.
Hirtitty, III. 321.
Hispaniola, *zie* Hayti,
Hit, III. 587.
Hitland, V. 254—258.
Hoan-Kiang, *zie* Ta.
Hoang-Hai, *zie* Gele zee.
——— Ho, *zie* Gele rivier.
Hoanza (R) III. 160.
Hobart, IV. 106.
Hobbs Hole, IV. 253.
Hoberg (B) I. 354.
Ho-Chow (E) III. 423.
Hochland (E) I. 415.
Hochfield, I, 381.
Hodeida, III. 315.
Hoed eiland, *zie* Sombrero
Hoek van Holland, II, 10, 47.
——— S. Ubes, II. 283.
Hoeksche waard, II, 57.
Hoff (K) III, 75.
Hogana, I, 342.
Hogue (La) II, 151, 166.
Hokoeping, I, 343.
Holbek, I. 361.
Holderness, V, 144,
Hole, V, 185,
Holkam baai, V, 139,
Hollanders muts, III, 160,
Hollandia, III, 104, 491,
Hollandsch diep, II, 5,
Hollodale, V, 180.
Hollowell, IV, 234,
Holme Pierpoint, V, 275. 276.
Holms land, I. 524.
Holmstrand, I, 268.
Holsely, V, 133.
Holsteinburg, I, 249.
Holsteinsche Kanaal, I, 325—327.
Holwerd, II, 15.
Holyhead (E) V, 208, 209

Holy Island, V. 158.
Holywell, *zie* Treffynon.
Honda, IV. 410.
Honden eiland, III. 493, IV. 265, V. 128.
Hondscote, II. 82.
Honfleur, II. 164.
Hong-Chang-Foo, III, 425.
Honi-moa, *zie* Saparoea.
S. Honoré (E) II. 396, 307.
S. Honorine, II. 165.
Hont (R) II. 11, 72—74.
Hoofden (De) I. 2.
Hook, V. 51.
Hooiberg (De) III. 115.
Hoolaiva (E) IV. 600.
Hoorn, II. 40, 41.
——— eiland, IV. 265, 621.
Hope (E) IV. 621.
Hope's nose, *zie* Bobsnose.
Hoppers eiland, IV. 580.
Horendiep, II. 14.
Horn Head, V. 66.
Horsens, I. 378.
——— (G) I. 313.
Hothampton, *zie* Bognor.
Hottentotspunt, III. 141.
Hottentotten (De) III. 136—140.
Hou (La) III. 102.
Houat (E) II. 155.
Houe Cohe (M) III. 412.
Houghton, V, 282.
Hou-Quang; III. 620.
Housatonie (R) IV. 240.
House Island, V. 157.
Houssaie punt, III. 184.
Houtbaai, III. 140.
Houtmans Abrolhos, IV. 98.
Hoval, III. 21, 22.
Hovas (De) III. 167.
Howes Kaap, IV. 93.
Howth (S. E) V. 53.
Hoy (E) V. 250, 256.
—— (Oude man van) V. 251.
—— (Warth, *of* Ward van) V. 250.
Hoypr Carvel, IV. 356.
Huaheine (E) IV. 645.
Huarochiri, IV. 502.
Huberstone, V. 195.
Hudson, IV. 245.
Hudsons baai, I. 16, IV. 147—153.
——— rivier, I. 202. IV. 227.
——— straat, IV. 147.
Hudwikswall, I. 350.
Hue, III. 415, 416.
Huelva, II. 254.

Ipfera (E) II. 575.
Ipswich, IV. 236, V. 133.
Iquaina (E) IV. 500.
Irabatty (R) III. 386.
Iraruama (M) IV. 461.
Iris (R) II, 496.
Irkan (R) III. 558, 559.
Irkoutsk, I. 566.
Irtisch (R) I. 566.
Irvine (R. en ftad) V. 225, 227.
Irwell (R) V. 215.
S. Ifabella, II. 243.
Ifabella's eiland, IV. 67.
Ifabellas (De) IV. 516.
Ifafiord, I. 244, 360.
Ifaro (E) II. 234.
Ifchia (E) II. 438.
Isgaour, II. 613.
Ifigni, II. 165.
Ifis (R) V, 278, 280.
Islamabad (R. en ftad) III, 380.
Isle aux Moutons, II. 154.
— Coudres, IV. 164.
— Dauphin (E) IV. 265.
— Dieu, II. 156.
— Grande, IV. 466.
— Rhé, II. 156.
— Vaisfeau (E) IV. 265.
— de barque, IV. 378.
—— Bas, II. 153.
Isle de France, *zie* Mauritius.
—— Pentecôte, *zie* Clementina.
—— Sable, IV. 188, 189.
—— d'Olp, II. 156.
Isles du falut, IV. 442.
—— vent, *of* au vent, IV. 281.
Isnikmid, II. 604.
Ifola Sagra (E) II. 422. 423.
Ifotte (R) II. 147, 172.
Isfel (R) I. 566.
Isfus (R) II. 514.
Istillar (G) II. 504.
Istrie, II. 464.
Italonen (De) III. 451.
Itchil (R) IV. 17.
Itchingonas (De) III. 300.
Itchinskoi, IV. 17.
Itraboli, II. 611.
Izonzo (R) II. 462.
S. Ives, V. 182.
Ivoorkust, III. 2, 8, 9, 23, 24, 102.
Jacatra, III. 499—501.
Jaci d' Aquila, II, 448.
Jaffa, II. 523.
Jafferabad, III, 304.
Jaffnapatnam, 331, 346.
Jagernaut, III, 361, 369, 370.

Ja-

Jagernaut Porans, *zie* Cocanara.

S. Jago, V, 17, 23.

—— de Cacem, II, 296.

—— Chili, IV, 491.

—— Cuba, IV, 335.

—— Guatimala, IV, 514.

—— Guayaquil, IV. 509.

—— la Vega, IV, 352.

—— Miraflores, IV. 504.

—— Tolu, IV, 408.

—— (E. en stad) IV 141, 142

—— (E) II, 408.

—— (R) IV. 340. 515.

S. Jakob, (G) IV, 72.

Jakobshaven, I. 249.

S. Jakobs paisage, IV. 356.

Jaliconda (E) III, 320.

Jamaica (E) IV. 347—354.

Jambee, III. 559.

Jambir (E) III. 92.

James eiland, IV, 496.

—— (R) IV. 229.

Jamestown, IV. 239, 252.

S. James's IV. 385.

—— eiland Groot en Klein) IV. 356.

Jamesfort, III, 87, 108, 367.

S. James Kaap, *zie* Kaap Hector.

S. James. Vallei en Stad, IV 130, 131.

Jamour (R) III. 114.

S. Jan, IV. 261.

—— (E) IV. 356.

—— (R) III. 100, 131.

—— d'Acre, *zie* Acre.

—— d' Ulloa, IV. 397.

S. Jans-eiland, II, 308, 587; III, 220, IV, 65, 176, 516.

—— haven, II. 590.

—— kaap, II, 567, III. 308.

—— meer, IV. 163.

—— rivier, III. 77, 105, 106, 149, IV, 264.

Jan Maijeneiland, I. 233.

S. Janzo, II. 282.

Janina, II. 503.

Janitsaren kaap, II. 599.

Janot eilanden, II. 507.

Janseylan (E) III. 390.

Japan, IV. 33—54.

Japansche Kurilen, IV. 27.

—— Zee, I. 22. IV. 2, 34.

Japara, III. 303.

Japonezen. (De) IV. 36 *en volg.*

Jardine della Reyna, IV. 336.

Jarnewik, I. 344.
Jaros (E) II 395.
Jasmund (S. E) I. 590 en volg.
Jasper baai, IV. 417.
Jasques (R. G. en K.) III. 240, 241.
Jatte (B) III. 89, 90.
Jauncey (R) II. 147.
Java (E) III. 495—506.
Java's Hoofd, III. 506.
Javanna, III. 503.
S. Jean (E) II. 391.
——— de Duy, II. 169.
——— Luz, II. 180.
Jeddo, IV. 51.
Jeganga (R) I. 229.
Iekyl-Irmak (R) II. 611.
——— Sound, IV. 259.
Jenesfei (R) I. 224, 566.
Jenesfeik, aldaar.
Jenikale, II. 625.
Jenkins stad, III. 99.
Jellinghee (R) III. 373.
Jerbon klip, V. 264.
Jeremias baai, II. 532.
Jeremie, IV. 339.
Jersey (E) V. 262, 263.
Jerve baai, IV. 355.
Jervis baai, IV. 92, 93.
Jesso (E) I. 211. IV. 30—33.
Jever. I. 581.
Jigat (K) III. 302.
Jigell, II. 539.
Jillifree, III. 87.
Joal, III. 86.
Joana, zie Javanna.
Jochasfim (De) III. 236.
Jockena (R) I. 229.
Johanna, zie Anjuan.
S. Johns, IV. 181, 267.
Johns haven, V. 167.
S. Johns rivier, zie Clyde.
Johnstone's eiland, IV. 573, 574.
Johore, III. 390, 399.
Jonge Seaters rivier, III. 100.
Jonquières, II. 391.
Jordaan (R) IV. 72.
S. Joseph, III. 184. IV. 518, 519, 674.
——— (Mt) IV. 263.
——— (S E.) IV. 479.
——— de Riba Mar, IV. 453.
S. Joseph's, IV. 385.
Josephines golf, I. 212.
Josef (R) II. 384.
S. Jouin, II. 163.
Joukakonda, III. 87.
Joure, II. 21.
S. Juan, II. 249.

S. Juan (R) I. 251. IV. 261, 399, 402, 403, 408, 460, 510.
—— Baptista (E) IV. 656.
—— de Foz, II. 295.
—— de la Rambla, zie Ramala.
—— de los Remedios, IV. 336.
—— de Nicaragua, IV. 513.
—— de Porto Rico, IV. 345.
Juan de Nova, III. 177.
—— Nova (E) III 200.
Juan Fernandez (E) IV. 492—494.
Jubia (R) II. 239.
Jubo, III. 157.
Judah, zie Whidah.
Judda, III. 216, 217.
Juist (E) I. 533.
S. Juliaan, II. 552.
Juliaans haven, I. 249.
Julian, II. 289.
Julin, I. 315.
Jumbazeer (R) III. 306.
Junco (R en stad) II. 238.
Junctions kanaal (Het groote) V. 273.
Jungan (R) I. 324.
Juniata (R) IV 228.
Junk (R) III. 100.
Junkseylon, zie Janseylan.
Jura (E) II. 579, 588. V. 236.
—— (De Paps van) V. 237.
—— Paulo (E) II. 579.
Jusfari (E) I. 294.
Juthia, III. 403.
Jutsche rif (Het) I. 376.
Kaah (B) IV. 382.
Kaap Aden, III. 224.
—— S. Adriaan, II. 295.
—— Aguja, IV. 505.
—— Agulon, II. 524.
—— S. André, II. 420, IV. 470.
—— S. Andreas, II. 556, III. 177
—— S. Angelo, II. 496.
—— Angeli, II, 511.
—— Anne, IV. 237.
—— Annunciation, III, 123.
—— Ansiola, II. 370.
—— Antifer, II. 189.
—— Antonia, IV. 336.
—— S. Antonio, III. 224, IV. 472.
—— Armort, II. 528.
—— Arcadia, II, 492.
—— Aria, II. 625.

Kaap S. Augustijn, IV, 445, 466.
—— Avarella, III. 412.
—— Baba, II. 506.
—— Baco, II, 447.
—— Bambaruck, III. 230.
—— Barbas, III. 75.
—— Barfleur, II. 139.
—— Barrenoi, I, 222.
—— Basfas, III. 158.
—— Bayoli, II, 373.
—— Baxos. III, 100.
—— Belem, II. 235.
—— Bellevue, II. 408,
—— Bernard, III. 38.
—— Bernouilly, IV. 94.
—— Bianca. II. 204.
—— Blancho, II. 447.
—— S. Blaise, III. 144, IV. 236.
—— S. Blas, IV. 407.
—— Blanco, II. 472, 502, 521, 528, III. 75, IV. 56, 506, 522.
—— Bogatshua, III. 226.
—— Bojador, III. 74, 453.
—— Bon, II, 541.
—— Bonda, IV. 100.
—— S. Bras, III. 122.
—— Breton, (E. en K.) IV. 174, 176.
—— —— (klein) zie Scattery.
Kaap Bridgewater, IV. 94.
—— Buffon, IV. 94.
—— Bugaroni, II. 539.
—— Busa, II. 565.
—— Burdistan, III. 240.
—— Bursano, II. 442.
—— Calmez, III. 211.
—— Campaniche, II. 381.
—— Canso, IV. 187.
—— Cantin, II. 528
—— Capra, II. 475.
—— Carboeira, II. 282.
—— Carbon, II. 538.
—— Carbonera, II. 407.
—— Carmel, II. 522.
—— Carthago, II. 542.
—— Cat, IV. 158.
—— Catastrophe, IV. 95.
—— Catoche, IV. 398, 399.
—— Caux, II. 139.
—— Cehe, II. 482.
—— Cepet, II. 394.
—— Chansley, III. 227.
—— Charles, IV. 248.
—— Chelidoni, II. 513.
—— Chioppa, II. 402.
—— Chiti, II. 556.
—— Cirella, II. 440.
—— Circello, II. 424, 428.
—— S. Clare, III. 115.
—— Clear eiland, V. 45.
—— Cod, IV. 237.
—— Codera, IV. 392, 417.

Kaap

Kaap Colonna, II. 442.
—— Colonni, II. 499.
—— Colouri, II. 507.
—— Comino, II. 407.
—— Comorin, 330.
—— Coniello, II. 492.
—— Corientes, I. 68, III. 151. IV. 510.
—— Cornwallis, V. 79.
—— Corsica, II. 401.
—— Corvoeiro, III. 75.
—— Couronne, II. 391.
—— Coxine, II. 537.
—— Creus, II. 348.
—— Crio, II. 511, 569.
—— Croisette, II. 391.
—— Cronotskoi, IV. 19.
—— d'Anzo, II. 423.
—— d'Artush, II. 373.
—— de Gatte, II. 344.
—— de Goede Hoop, (S. E.) I. 163, 179, III. 127—142.
—— de la Huertas, II. 345.
—— de la Nao, II. 346.
—— del Alice, II. 442.
—— del Arbre, II. 510.
—— del Armi, II. 441.
—— Delgado, III. 145, 159.
—— della Cacia, II. 407.
Kaap della Gatta, II. 556, 557.
—— —— Melle, II. 413, 414.
—— dell' Ursa, II. 451.
—— de Napoli, II. 407.
—— Sella, II. 373.
—— Stilo, II. 442.
—— Deséada, III. 125.
—— Desolation, of Verwoestings kaap, I. 248. IV. 481.
—— Diamant, IV. 16.
—— Donna Maria, IV. 340.
—— Doro, II. 502.
—— Dragonera, II. 365.
—— Drepano, II. 504.
—— Ducato, II. 474.
—— Due, I. 370.
—— Edgecumbe, IV. 543.
—— Emeniah, II. 610.
—— Engano, III. 453. IV. 342.
—— Espichel, II. 283.
—— Espiritu Santo, IV. 479.
—— Estivas, III. 115.
—— Euspe, III. 123.
—— Falçon, II. 381, 563.
—— Falcone, II. 407.
—— Fals, III. 141.
—— Faro, II. 446, 447.

Kaap Fartash, III. 226.
— Fear, IV. 255.
— Fears eiland, IV. 256.
— Fegalle, II. 536.
— Frehel, II. 140.
— Ferrat, II. 536.
— Ferro, II. 539.
— Figueri, II. 408.
— Finisterre, II. 225. 236.
— Flattery, IV. 89, 541.
— Florida, IV. 262.
— Formentor, II. 361.
— Formosa, III. 113.
— François, IV. 340.
— Fria, III. 123.
— Frio, IV. 460, 461.
— Gallo, II. 452.
— Gatteville, II. 139.
— S. George, II. 503.
— Gereste, II. 502.
— Grego, II. 556.
— Greaville, IV. 545.
— Gros, II. 397.
— Grossa, II. 380.
— Guadel, III. 242.
— Hammar, I. 370.
— Hatteras. IV. 255.
— Hentor, IV. 343.
— Henty, III. 469. IV 248.
Kaap Honduras, IV. 400.
— Hoorn, IV. 481.
— S. Hospice, II. 412.
— Houridge, II. 536.
— Ibrahim, III. 216.
— Infante, III. 143.
— Inoji, II. 610.
— Isolette, III. 227.
— Israël, III. 215.
— Ivi, II. 536.
— S. Jakob, III. 406.
— James, IV. 246.
— S. Jan, III. 125.
— Jehan, III. 220.
— Jervis, IV. 95.
— S. Juan, IV. 346.
— Juby, III. 74.
— Juen, II. 380.
— Keerweer, IV. 105.
— Kerempe, II. 610.
— Kili Mili, II. 610.
— Komol, III. 211.
— Kuriat, III. 228.
— la Escaca, II. 235.
— la Fresca, II. 407.
— Laguedo; III. 74.
— La Hague, II. 140.
— La Heve, II. 139.
— Lannes, IV. 94.
— Lean, V. 40, 41.
— Ledo, III. 122.
— Le Hou, III. 102

Kaap

Kaap Leveche, II. 370.
—— Levi, II, 166.
—— Licosa, II. 440.
—— Lindesnes, I. 264.
—— Linguetta, II. 483.
—— Look-out, IV. 255.
—— Lopatka, IV. 11.
—— Lopez Gon Salvez, III. 115, 116.
—— S. Lorenzo, IV. 509.
—— S. Lucar, IV. 517.
—— Malebata II. 533.
—— Mallo, II. 514. 515.
—— Mabeira, II. 539.
—— Maize, IV. 386.
—— Manoel, III. 83.
—— Maraboutt, II. 541.
—— S. Marco, II. 447.
—— Marengo, IV. 94.
—— S. Maria, II. 285. 510, 599, III. 86, 177, IV. 472.
—— —— di Leuca, II. 443.
—— Martin, II. 346.
—— Mastico, II. 574.
—— Matapan, II. 495.
—— Matifou, II. 537.
—— Maroorii. III. 116.
—— May. IV. 245, 246.
—— Mela, II. 498.
—— Mesurati, II. 54.
Kaap Minerva, of Campanila, III. 429. 430.
—— Minorca, II. 369.
—— Mirick, III. 77.
—— Miseno, II. 484.
—— Missiessy, IV. 100.
—— Mola, II. 373.
—— Mondego, II. 282, III. 110.
—— Montaigne, IV. 94.
—— Monteval, III. 227
—— Monze of Mohanza. 299.
—— Morebat, III, 227.
—— Musfendom, III. 230.
—— Negro, II. 540, III. 123.
—— Newenham, IV. 546.
—— Nicolo, II, 574
—— Nitta, II, 420.
—— Northumberland, IV, 95.
—— Nun of Noon, III, 74.
—— Ogeno, II, 234.
—— Orby, zie But van Lewis,
—— Orford, IV, 528.
—— Orlando, II, 447.
—— Oropesa, II, 396.
—— Padaran, III, 407.
—— Paillouri, II, 504.
—— Palo, II, 482.

Kaap

Kaap Palinuro, II, 446.
—— Palmas, III, 101.
—— Palos, II, 344.
—— Papa, II, 488.
—— Passaro, II, 447.
—— S. Paul, II, 542.
—— Paxi, II, 505.
—— Pelé, III, 88.
—— Pelegrino, II, 467.
—— Pera, II, 365, IV, 102.
—— Pillar, IV, 482.
—— Pinera, IV, 346.
—— Pinor, II, 368, 369.
—— Piombino, II, 421.
—— Pola, II, 407.
—— Porcas, II, 534.
—— Primero, III, 116.
—— Prior, II, 235.
—— Race, IV. 182.
—— Ramen, III, 331.
—— Ramas, III, 316.
—— Ras-al-Gat, III, 227.
—— Rasel Mabet, II, 542.
—— Raspel, III. 160.
—— Rayé, IV. 174, 182.
—— Recif, III. 147.
—— Redoni, II, 482.
—— Rhuliere, IV, 100.
—— Rizzuto, II, 442.
—— S. Rocca, II, 420.
—— S. Rochus, IV. 453.
Kaap S. Roman, IV, 393.
—— Rosa, II, 539.
—— Rosieres, IV, 158.
—— Rouge, II, 502.
—— Roux, II, 396, 539.
—— Roxent, II, 283.
—— Roxo, III, 88. IV. 346.
—— Sacratif, II, 344.
—— Saffarano, II, 451.
—— Salinas, II, 365.
—— Salizano, II, 556.
—— Salomon, II, 568.
—— S. Salvador, IV, 456.
—— Sambas, III, 121. 122.
—— Sandana, III, 505.
—— Santa Pola, II, 345.
—— Sapienza, II, 494.
—— Sassoso, II, 567.
—— Scalambri, II, 447.
—— Scardo, II, 409.
—— Schelatskoi, I, 221.
—— S. Sebastiaan, II, 362. III, 151, 152.
—— Secondo, III, 116.
—— Sellage, III, 117.
—— Serene, III. 85.
—— Serfante, II, 520.
—— Serra, III, 123.
—— Serrat, II. 540.
—— Severo, II, 441.

Kaap

Kaap Sigli, II, 402.
—— Sidero, II, 472, 568.
—— Sierra Leone, III, 96.
—— Sinca, II, 284.
—— Skylleo, II, 498.
—— Sombrera, III, 122.
—— Sombro, IV, 188.
—— Sorello, II, 447.
—— Spada, II, 565.
—— Spartel, II, 532.
—— Spartivento, II. 441.
—— Stella, II. 420.
—— Stevens, IV. 546.
—— Tagista, II. 556.
—— Tarchanskoi, II. 625.
—— Tavolaro, II, 407, 408.
—— Tefelneh, II. 525.
—— Tenes, II. 537.
—— Tiburon, IV. 340.
—— Tinosa, II. 344.
—— Toriana, II. 235.
—— Tornese, II. 491.
—— Tourelek, II. 506.
—— Tourment, IV. 164.
—— Trafalgar, II. 236.
—— Tranquille, II. 560.
—— Trepano, II. 567.
—— Tres Forcas, II. 535.
—— Trinity. IV. 545.
—— Troye, II. 505.
Kaap Vaarwel, I. 247, 249.
—— Vacas, III. 144.
—— Vada, II. 542.
—— van S. Thadeus, IV. 22.
—— Vaticano, II. 441.
—— Ventosa, II. 372.
—— Vera Cruz., IV. 336.
—— Verd. III. 82, 88.
—— Verdsche eilanden, IV. 137—143.
—— Verga, III. 93.
—— Vianne, III. 75.
—— Victory, IV. 482.
—— Villano, II. 235.
—— S. Vincent, II. 284.
—— Viscardo, II. 475.
—— S. Vito, II. 447.
—— Volpe, II. 446, 511.
—— Voltas, III. 125.
—— Vona, II. 611.
—— Walsh, IV. 57.
—— Wrath, *zie* Barvehead.
—— Xacro, II. 569.
—— York, IV. 89.
—— Ziaret, II. 517.
—— Zibeeb, II. 541.
—— Zoura, II. 542.
Kaapeilanden, II. 402.
Kaapstad, III. 130—132.

Ka-

Kabel eiland, V. 49.
Kabusa, I. 344.
Kadiak, *zie* Kodiak.
Kadikeni, II. 605.
Kadzand (E) II. 12, 72.
Kaffa, II. 624.
Kafferland, III. 3, 27—29, 123, 124.
Kaiman (Groot en Klein) IV. 336.
——— baek, *aldaar*.
Kaimoli (E) II. 605.
Kaiferea, II. 523.
Kalajocki, I. 410.
Kalapour, *zie* Elephants,
Kalbadenrif, I, 415.
Kalekria, II, 615.
Kales (R) III, 99.
Kalicoet, 326, 327.
Kalitore, III, 367.
Kalkis (E) II, 606.
Kallandsoog, II, 44.
Kalmina (R) II, 625.
Kalo Limno (E) II, 605.
Kaloe (G) I, 313.
Kalpeni (E) III, 332.
Kama (R) I, 566.
Kamer der liefde, II, 144.
Kamp, II, 45.
Kamp baai, III, 140.
Kampen, II, 23, 24.
Kamperduin, II, 45.
Kampereiland, II, 24.
Kamschatka (R) IV, 19.
——— (S. E.) I, 193, IV. 11—20.
Kamschatkasche Kurilen, IV, 27.
Kanaal (Een) I, 2.
——— (Het) I, 2 3, 16, II, 138-140, 160 en volg. V, 74, 75.
——— (Het groote) IV, 68.
———(Het Nieuwe) V. 56.
——— (Het verkeerde) *zie* Kanaal van Bristol.
——— der Bahamas, IV, 281.
——— Dardanellen, II, 598 *en volg.*
——— tusschen de Trent en Mersey, V. 275. 280.
——— van Aberdeen, V, 277.
——— Arundel V, 272.
——— Belfart, V. 68, 69.
——— Bocagno, V, 16.
——— Borneo, I. 19, III, 467, 56?.
——— Bridgewater, V, 282.

Ka-

Kanaal van Bristol, V, 185—190.
———— Bromberg, I, 330.
———— Celebes, I. 20.
———— Constantinopel. II, 597, 598, 606-609.
———— Corsica, II, 418.
———— Coventry, V, 264.
———— de Neath, V. 281.
———— Derby, V. 275.
———— S. George, III. 569. IV. 62. V. 38
———— Glamorgan, V. 281.
———— het Noorden, I. 229.
———— Holstein, I. 325—327.
———— Jervis, IV. 524.
———— Konbensk, I. 229.
———— Ladoga, I. 333, 334.
———— Lancaster, V. 282.
———— Lepansk, I. 229.
———— Limerick, IV. 68.
———— Liverpool en Leeds, V, 281, 282.
———— Madagascar. I. 17.
———— Maria, I. 335.
———— Martigues, II. 384.
———— Monmouthshire, V. 280, 281.
———— Mosambique, I. 18. IV, 165.
———— Negropont, II. 501.
———— Newry, V. 68.
———— Nottingham, V. 275.
———— Novogorod, I. 334.
———— Oczakof, II. 617.
———— Orel, II. 618.
———— Otranto, II. 443.
———— Padernalee, IV. 421.
———— Pinsk, I. 330.
———— Piombino, II. 418.
———— Rhodes, II. 558.
———— Sombraro, III. 569.

Ka-

Kanaal van Stafford en Worchester, V. 280.
——— Stratford, V. 280.
——— Surrey, V. 274.
——— Swanfea, V. 281.
——— Wainfleet, V. 274.
——— Yviça, II. 381.
——— Wyschney Wolocfchok, I. 334.
——— Worcester en Birmingham, V. 280.
Kanada (Neder en Opper) IV. 158—169.
Kanaga (E) IV. 559.
Kanak (R) III. 371.
Kanarifche eilanden, V. 1—17.
Kangaroo eiland, IV. 95.
Kangelang (E) III. 507.
Kanin (S) I. 226.
Kanwahay (R) IV. 229, 232.
Kanyapura, III. 322.
Kao, IV. 601.
Kapitein James baai, III, 109.
Kappel, I. 380.
Kara (R), I. 225.
—— Bouron (K) II. 508.
Kara Hisfar, II. 513.
—— ova-foui (R) II. 601.
—— Soui (K) II. 510.
Karaga (E) IV. 20.
Karaïbifche eilanden, IV, 283.
——— zee, I. 17, IV, 278, 399 *en volg.*
Karang-Asfem, III. 508.
Karakakoa, IV. 582.
Karakerman, II. 615.
Karafoui (R) II. 504.
Karazon (K) II. 554.
Kardane Soui, II. 522.
Kareldbek, I. 377.
Karikal, III. 360.
Karki (E) II. 561.
Kafan, IV. 15, 16.
Kasmabac (E) III. 92.
Katanga (R) I. 224.
Katchai (E) III. 568.
Katendrecht, II. 61.
Kattegat, I. 16, 276, 278.
Katten eiland, IV. 265.
Katwijk, II. 45, 46.
Katwijken (De) III. 407.
Kauledgebouroun (K) II. 598.
Kawens haven, I. 290.
Kawna, IV. 52.
Keaddy, V. 275.
Kedjeree, III, 375.

Kee-

Keeling eilanden, III. 104.
Keerbooms rivier, III. 146.
Keerkrings keys (De) IV. 347
Keerweer rivier, IV. 58.
Keeten (De) II. 11.
Kelang (E) III, 488.
Kelek (R) II. 513.
Kelfoe, V. 35.
Kelidar Bahr, II. 600
Kelmar, II. 513.
Keiths rif, II. 541.
Keizers punt (De) II. 346.
Kemar, III. 474.
Kemi (R en ſtad) I. 336, 412.
Kemlek, II 604.
Ken *of* Kent (R) V. 218.
Kenayskish, *zie* Cooks inham.
Kendal, V. 282.
Kenebeck (R) IV. 227.
Kenery (E) III. 312.
Kenmare (R) V. 43, 44.
Kenmuire (M en ſtad) V. 222.
Kennebeck (R) IV. 234.
Kennet (R) V, 278.
——— en Avons Kanaal, (Het) V. 278.
Kenwyn (R) V. 83.
Kent, V. 113 *en volg.*
Kentuckey (R) IV. 232.
Kepos Bouroun (K) II. 600.
Keppels baai. IV. 90.
Keppels eiland, IV. 71, 621.
Kepſe, II. 518.
Kerakia, II. 485.
Kerafount, II. 611.
Kerguelens land (E) IV. 118, 119.
Kerkeni (E) II. 542.
Kerkouk, III. 587.
Kermandec eilanden IV. 620.
Kerrera (E) V. 237.
Kerry, V. 41.
——— Head (K) V. 40
Kersbaai, IV. 368.
Kerstijds eiland, III. 199.
——— eiland, *zie* Christmas eiland.
——— Sound, *zie* Christmas Sound.
Kertché, II. 624, 625.
Kertis (B) II. 572.
Keſchim, *zie* Kisſeen.
Kesſing (E) III. 490.
Kest (R) I. 566.
Kettle, V. 158.
Keuſtengi, II. 615.
Keys (De) III. 493, 494.
—— (De Florida) *zie* Florida Keys.

Key Haven. V. 104.
Keyto *of* Ketoi (E) IV. 29.
Kharedje (E) III. 232.
Kherson, II. 619.
Kiachta, I. 335, IV, 565, 566.
Kiama (E) III. 157.
Kidwelly, V. 193.
Kief, II. 618.
Kiel, I. 380.
Kigurturfok, I. 249.
Kijkduin, II. 10.
Kilbrannou Sound, V. 232.
S. Kilda (E) V. 245, 246.
Kildare, V. 68.
Kilduyn, I. 229.
Kilia, II. 600.
—— Bogafi, II. 615.
Kilkerran baai, V. 63.
Killala (G en ftad), V. 64.
Killery (G) *aldaar*.
Killough, V. 57.
Killybegs, V. 65, 66.
Kilonga (R) III. 117.
Kilrenny, V. 164.
Kilrush, V. 40.
Kimos (De) III. 168.
Kinburn, II. 619.
Kincardine, V. 167.
King Georges eilanden, IV. 653.
King George the thirds Archipel, IV. 543.
——Sound, IV. 97.
Kinghorn V. 164.
Kingroad, V. 187, 189.
Kings eiland, IV. 104.
Kings Norton, V. 280.
Kingfand, V. 87.
Kingsbridge, V. 89.
Kingsdown V. 115.
Kingsgate, V. 119.
Kingfmills (De) IV. 579.
Kingfton upon Hull, *zie* Hull.
Kingftown, IV. 91, 159, 160, 189, 352, 379, 430, V. 124, 279.
Kingswear Castle, V. 90.
Kinnaird Head, V. 170.
Kinfale, V. 46, 47.
—— (oude hoofd van) V. 46.
Kintyre (S. E) V. 231.
Kioga, I. 365.
Kirkaldy, V. 164.
Kirke Zéuler, II. 506.
Kirkeboe, V. 36.
Kirkhole, V. 147.
Kirkudbright. V. 222.
Kirkudbrightshire, *aldaar*.

Kirkwall, V. 249.
Kis Kalesfi, II. 608.
Kifapfqu (G. en ftad) III. 434.
Kisheboaroun (K) II. 597.
Kishmish (E) III. 231.
Kifil Jrmak (R) II. 610.
Kislarbouroun (K) II. 598.
Kisfamos, II. 566.
Kisfeen (K) III. 226.
Kisfey (R) III. 93.
Kistna (R) III. 367.
Kistnapatam, III. 367.
Kitchik Minder (R) II. 510.
S. Kitts, *zie* S. Christoffel.
Kiun Tcheau, III. 421.
Kiufiu (E) IV. 52.
Kiuslin (E) 508.
Klaaswaal, II, 61.
Klapmuts baai, III. 122.
Klaus haven, I. 249.
Klein Hampton, V. 109.
—— Mazeira (E) III. 227.
—— Paps (E) V. 256.
—— Parys, III. 30, 101.
Kleine baai, III. 124.
—— Keiskamma (R) III. 148.
—— rivier, III. 142.
—— Visch baai, III. 123.
Klip (De) I. 358.
Klokbaai, I. 233.
Kluizenaars eiland, IV. 64.
Klundert, II. 62.
Knipbaufen, I. 531.
Knobflore (E) III. 231.
Knock John zand, I. 128.
Knocke (De) II. 82.
Knollendam, II. 38.
Knysna (G) III. 145.
Kockar, I. 290.
Kodiak, IV. 532—537, 545, 546.
Koeijenbaai, III. 122.
Koellehamn, I. 353.
Koenmadsburg, III. 107.
Koegras, II. 6.
Koe, (De) II. 408.
—— (E) I. 372.
Koerland, I. 394, 395.
Koilia, II. 600.
Kokos eiland, IV. 62, 495, 496.
—— —— *zie* Boscawen
—— eilanden, III. 199, 555, 575.
Kokskar, (E) I. 415.
Kokura, IV. 44.
Kola (R en Stad) I. 229.
Kolter (E) V. 36.
Kolymbritto, II. 590.
Komango (E) IV. 604.
Komari (B) III. 330.

Kolzum, III. 213.
Kompas berg, V. 241.
Komowijue (R) IV. 435, 436, 438.
Konfodah, III. 216.
Kongelstad, I. 338.
Konghalt, I. 338.
Kongsbacka, I. 340.
Kongsberg, I. 365.
Kongshaven, V. 35.
Kongsstol, I. 365.
Kongstein, I. 268, III. 109.
Königsberg I. 387, 388.
Koningin Charlottes eiland, IV. 542, 543, 655.
——— ——— eilanden, IV. 70, 71
Konings eilanden, III. 115.
Konijnen (De) II, 577.
Konijnen eiland, III, 127. V. 181.
Konstapels (De twee) IV, 442.
Koog (De) II. 38.
Kooinegach, *zie* Norton-Sound.
Koopmans baai, III. 141.
Kootoo (E) IV. 604
Koper eiland, IV. 22.
Koponame (R) IV. 435.
Koppenhagen, I. 363, 364. V. 482, 483.
Korantijn (R) IV. 435.
Korendijk, II, 61.
Koren eilanden, IV. 356.
Koriaks (De) IV. 20.
Kosima (E) IV. 33
Kosloff, II. 623.
Kosfir, III. 211, 212.
Kostuni, (R) II. 503.
Kottika (R) IV, 435, 436.
Koum-kalessi, II, 599.
Kovyma, (R) I. 222.
Kowska (R) I. 335.
Krabben-eiland, IV. 441.
——— ——— *zie* Bieque.
Krageroe, I. 266.
Krammer (De) II. 11.
Kraw (Landengte) III. 390.
Krevasta, II, 483.
Krim (De) II. 620—625.
Krimpen, II. 53.
Krokodillen eiland IV. 101.
Kromme rivier, III. 146.
Kromme riviers baai III. 146.
Krommenie, II. 37.
Kronflot, I. 406.
Kronstadt, I. 404, 405.
Kroonenburg, I. 362.
Kroonprins (E) I. 249.
Kruis, I. 233.

Kruis

Kruiseiland, V. 58.
Kruzensterns Klippen, IV. 563.
Kuban (R) II. 626.
Kuinre, II. 21.
——— (R) II. 3, 21.
Kullen, I. 281, 341, 342.
Kumlinga (E) I. 418.
Kumo (R) I. 336.
Kunaschir (E) IV. 30.
Kunda pura. III. 321.
Kungoon, III. 240.
Kunnen (K) I. 260.
Kunoe, V. 35.
Kupri (R) II. 513.
—— Bazar, *aldaar*.
Kur (R) III. 245.
Kurassey (R) IV. 29.
Kurilische eilanden, IV. 29, *en volg*.
Kurisch - Haff, I. 316, 317.
Kurisch Nehrung, I. 317, 318.
Kurkenklooster, I. 283.
Kurkeo (R) III. 241.
Kust onder den wind, III. 2.
—— van Pedir, III. 557.
—— van London, I. 199.
Kutchick - Suni (R) II. 597.
Kuttubdea (E) III. 380.
Kyon (E) III. 231, 232.
Kygmil (K) IV. 546.
Kyholm, I. 366.
Kyloe, I. 418.
Kymene (R) I. 336.
Laaland (E) I. 372.
Labiau, I. 330.
Labrador, IV. 155.
Lac superieur, IV. 162.
Laccadivische eilanden, III. 331, 332.
Lacepede (E) IV. 100.
Ladoga (M) I. 333.
Ladrones (De) III. 418, 419, 422.
———, *zie* Dieven eilanden.
Lady Island, V. 226.
Laga (R) I. 341.
Lagar (R) V. 58.
Lage eilanden (De) IV. 578.
—— Zwaluwe, II. 61.
Lagida (R) IV. 334.
Lagoa (R) III. 151.
Lagoon Island, IV. 655.
Lagos, 296.
——— (R) III. 102.
Lagosta (E) II. 469.
Lagra de Sal, IV. 455.
Laguaira, IV. 416.
Laguna (S. Christoffel de) V. 9.

Laholm, I. 341.
Lahoo, III. 490.
Lahſa, 327. 379.
Laiglet, I. 353.
Laipow, I. 385.
Laita (R) II. 147.
Lake Labrador (G) IV, 174, 176.
Lamaka, II. 556.
Laman (E) V. 251.
Lamay (E) III. 440.
Lambay (E) V. 55.
Lamlash (G) V. 233.
Lamma's berg, IV. 67.
Lamota, II. 243, 244.
Lamholm (E) V. 251.
Lamira (E) IV. 563.
Lampion (E) II. 456.
Lampedoſa (E) II. 456, 485.
Lampoons (De) III. 548.
Lampſaki, II. 601.
Lamurca (E) IV. 578.
Lancashire, V. 215.
Lancaster, V. 217.
Lancerota (E) V. 15.
Lanciers (De) IV. 655.
Landak, III. 487.
Landegode (E) I. 280.
Landermitta, II. 506.
Landerneau (R) II. 147.
——— II. 171.
Landes (Les) II, 142, 143.
Landguard fort, V, 132.
Landrofa (R) II, 238, 290.
Landskrona, I, 343.
Landsdiep, II, 10.
Landsend (K) V, 79.
——— punt, *aldaar.*
Landsort (E) I, 347.
Landvoogdij van Amboina, III, 482—490.
——— Banda, III, 490—494.
——— Ternate, III, 478—482.
Lanark, V, 229.
Lange bank, I, 522.
Lange eiland (Het) II, 508.
Langefiord, I, 253.
Lange meer, IV, 261.
Langenhagen, I, 385.
Langeroog (E) I, 533.
Langland (E) I. 371.
Langley (E) IV. 185.
Langraine, II. 165.
Langſtone Harbour, V. 208.
Lannion, II. 169.
Lantao (E) III. 423.
Lantachbaai, V. 85.
Lantaren van Maracaibo, IV. 412.
Lao (R) II. 441.
Lapland (Ruſſiſch) I. 229.
——— (Zweedsch) I. 252 *en volg.*
Lapwaeſi (S) I. 285.

Lara (E) IV. 602.
Larache, II. 522.
Larak (E) III. 231.
Larantouca, III. 540.
Larg (E) III. 157.
Largs, V. 227.
Laribuudar, II. 300.
Larne, V. 59.
Laros, II. 612.
Lashan, I. 384.
Lastres (R en stad) II. 238, 240.
Latakia, II. 518.
Latta-Latta eilanden, III. 478.
Lauen (R) I. 265.
Lauenburg, I. 327.
Laugen (R) I. 663.
Lauharne, V. 193.
Launceston, IV. 106.
Laura (B) II. 236.
S. Laurence (E) III. 200.
S. Laurens (E) IV. 22.
——— (G) IV. 22, 158, 174, 176-178.
——— (R) IV. 156, 158 en volg. 178.
Laurwig, I. 166.
Laus Kawens, of Visschers eiland, I. 229, 230.
Lausanne (R) II. 147.
Lauwers (R) III. 3.
Lavango (E) IV. 556.
Lavapie, IV. 491.
Lavant (R) V. 109.
Lavenza, II. 416.
Laxford Lake (M) V. 98, 99.
Lazy, V. 270.
Lay (R) II. 147, 148.
Layre de Mahon (E) II. 378.
Laziers, III. 611.
S. Lea II. 495.
Leap, V. 104.
Leba (R) I. 319.
——— en Leba zee, I. 385.
Lebida, II. 543.
Lebunda (R) III. 120.
Lechoues (De) II. 294.
Leconquet, II. 170.
——— (E) II, 154.
Lede, of Lee, (R) II, 660, 661.
Lee (R) 48, 49.
Leeds, V. 281.
Leerborg, I, 342.
Leerbroek, II, 660.
Leerdam, II, 660.
Leerhamn I, 342.
Leetie (E) III, 493.
Leeuwaarden, II, 15.
Leeuwenkop, III, 128.
Leeuwenromp, III, 128.

Leeuwinneland, IV, 97.
Leeuwinnekaap, IV, 97.
Leewards (De) IV, 282, 361—374.
Lefooga, (E) IV, 600.
S Leger, II, 163.
Leigh (R) V, 41.
Leinster, V, 40.
Leith (R en Stad) V, 163.
Leitrim, V, 40.
——— (R) V, 52.
Lek (R) II, 53, 660, 663, 664.
Lekkerkerk, II, 53.
Leiont, V, 182.
Lema eilanden, III, 423.
Lemington, V, 278.
Lemmer (De) II, 21.
Lemni (E) IV, 487.
Lemno potamo (R) II, 498.
Lemsale, I, 397.
Lena (R) I, 224.
Lenoe, I, 366.
Lentrisca (G) II, 380
Leogane, IV, 839.
Leominster (V) V, 279.
Leon (E) II, 257, 258.
——— de Caraccas, zie Caraccas.
Leone (E) IV, 595.
Leong-Soy, III, 421.
Leostoff, zie Lowestoff.
Lequietio (R en Stad) II, 237, 246.
Lepanto, II, 489.
Lepe, II, 254.
Leper's eiland, IV, 73.
Lerilla (E) II, 571.
Lerins (De) II, 396.
Lernas, II, 169.
Lero (E) II, 571.
Lerwick, V, 255.
Lesina (E) II, 467.
Leskarklip, I, 415.
Lessay, II, 167.
Lessens, I, 371.
Lessoe, I, 376.
Lete, II, 413.
Leteya (R) II, 385.
Letorre (E) II, 247.
Leton rif, IV, 142.
S. Leu, III, 185.
Leucate, II, 382, 387.
Leukima, II, 472.
Leuven, II, 69.
Levanger, I, 262.
Levant (De) II, 814.
——— (E) II, 395.
Levanzo (E) II, 452.
Leven (R) V, 230.
——— bank, V, 207, 210.
Levenskar (E) I, 415.
Levensan (R) I, 325.
Levita klip, II, 586.

Le-

Levora (E) IV. 382.
Lewes, IV. 247, V. 111.
Lewis (E) V. 244, 245.
Leyden, II. 36, 661.
Leye (R) II. 71.
Leyford, V. 274.
Leyre (R) II. 147, 285.
Leyre (E) III. 460.
Lez (R) II. 384.
Lezard (R) II. 146, 164.
Lezardieux, II. 169.
Lezaro (R) II. 239.
Lia, II. 476.
Liaikoffs eilanden, I. 223.
Liamone (R) II. 348.
Liane (R) II. 145, 161.
Libanon (E) II. 519.
Lichtenau, I. 249.
Lichtenfels, *aldaar*.
Liebau (R. en stad) I. 331. 394.
Liefkenshoek, II. 72.
Lieu-Kieu eilanden, III. 436, 437.
Liffey (R) V. 54.
Lijdzaamheid, III. 108.
Lijfland, I. 395—397.
Li-Keo (E) IV. 54.
Lilla, I. 373.
Lillo, II. 64.
Lima, II. 292, IV. 502.
Lima (R) II. 285, 293.
Limabhes (R) II. 536.
Limb (R) V. 148.
Limehouse, V. 127.
Limene (R) II. 461.
Limerick, V. 41.
Limfiord, I. 313.
Limmens bogt, IV. 102.
Limonia (E) II. 561.
Limpo, *zie* Ning po.
Lin (R) V. 186.
Linares (R) II. 238.
Lincoln, V. 142, 256.
Lincolnshire, V. 140. *en volg.*
Linde (R) II. 3, 21.
Lindholm, I. 345, 366.
Lindisfarne, *zie* Holy Island.
Lindo, II. 560.
Lindy (R en dorp) III. 155. 156.
Linga (E) V. 256.
Linge (R) II. 5, 66, 663.
Lingsoe, I. 377.
Linhamn, I. 343.
Linmouth, V. 186.
Linosa (E) II. 456.
Linton, V. 161.
Linein (E) III. 423.
Linton, V. 186.
Lions bank, V. 37.

Lipari (E) II. 453.
Liparische eilanden, II. 454 *en volg.*
Lipso (E) II. 572.
Lipstad, I. 569.
Lisburn (K) IV. 547.
Lisca Nera, en Bianca (E) II. 455.
Lisianski's eiland, IV. 563.
Lisinore (E) V. 249.
Lissa (E) II. 467.
Lissabon, II. 288, 289.
Lissomatula (E) III. 475.
Listerby, I. 344.
Little Compton, IV. 239.
Livadie, II. 488, 489, 500 *en volg.*
Liverpool, V. 215, 216.
Livorno, II. 417. V. 489.
Lizard (K) V. 81.
Llanelly, V. 193.
Llanes (R en stad) II. 288, 248.
Loa (R) IV. 500.
Loadstone (E) V. 91.
Loango, III. 3, 46, 117—119.
Loangwilly (M) III. 118.
Lobetobie (B) III. 510.
Loboegee. III. 508.
Lobos (E) IV. 472, 502, 564. V. 16, 17.
Lobos de Mar (Du) IV. 504.
—— Terre (E) IV. 505.
Lobregat (R) III. 250, 259.
Loch (B) II. 454.
—— Allen, V. 40, 41.
—— Belfast, V. 58.
—— Broom, V. 234.
—— Carib, V. 69.
—— Carlingford, V. 56.
—— Crinan, V. 230, 233.
—— Derg, V. 40.
—— Dufour, V. 278.
—— Eribol, V. 181.
—— Eske, V. 40.
—— Etive, V. 233.
—— Fellam, V. 233.
—— Foile, *of* Fiole, V. 67.
—— Follert, V. 242.
—— Fyne, V. 230, 231.
—— Gilp, V. 230.
—— Indal, V. 236.
—— Lochabyr, V. 233.
—— Lochy, V. 278.
—— Linne, V. 233.
—— Lodwell, V. 245.
—— Lomond, V. 230.
—— Momoddy, V. 244.
—— Neagh, V. 67.
—— Ness, V. 174, 278.
—— Oich, V. 278.

Loch Roe, V. 46.
—— Ryan, V. 225.
—— Serefoit, V. 240.
—— Spyule, V. 178.
—— Surbagy, V. 66.
—— Strangford, V. 57.
—— Swilly, V. 66.
—— Tay, V. 165.
—— Tual, V. 237.
—— van Beauly, V. 277.
—— —— Carrickfergus V. 60.
—— —— Coldingham, V. 160.
—— —— Cork, V. 173.
—— —— Eil, V. 277.
—— —— Foyle, V. 60.
Locumba (R) IV. 500.
Lodden (R) V. 274.
Loe (R) V. 82.
Loegfoner, II 313, 377.
Lofodden eilanden, I. 259, 260.
Loheia, III. 215, 216.
Loing (R) II. 148.
Loire (R) II. 147, 148, 150, 151, 174.
Lokeren, II. 71.
Lombatta (E) III. 511.
Lombock (E) III. 508.
London, V. 127—130, 365—409.
Londonderry, V. 67.
Longa (E) II. 440.
Longfort, V. 298.
Long Forties, I. 522.
—— Island, IV. 234. 241 —243. 331. V. 49. 237.
—— —— Haven, V. 45.
—— —— Sound, IV. 241.
—— Loch, V. 290.
—— Nose, zie Fore Ness.
Longships (De) V. 79.
Loo, II. 11, 82.
—— (Het) II. 24.
—— Choo, zie Lieu Kieu.
—— rots (De) V. 23.
Looe (R en eiland), V. 85.
—— (Ooster en Wester) aldaar.
Loopendiep. II. 3, 13, 14.
Loop Head (K) V. 40.
Lopergna, II, 357.
Loracina (R) II, 424.
Lord Aucklands eilanden, IV. 117.
—— Hoods eiland, IV. 656.
—— Howe's eiland, IV. 71, 107.
—— —— zie Mapija.

Lord

Lord Howe's Groep, IV, 70.
——— Mulgrave's eilanden, IV, 579, 580.
——— Norths eiland, IV, 573.
Lorenzo, II, 289.
——— Marguez (R) III. 150.
S. Lorenzo, II. 285. V. 23.
Loretto, II, 424, 425. IV. 517.
Lors, V. 237.
Los (De) III. 94.
Losfie (R) V. 174.
Losflemouth, *aldaar*.
Lots wijf (E) IV. 562.
S. Louis, III, 184. IV, 340. 453.
——— (E) III, 80, 81.
——— (M) IV, 159.
Louifa, I, 407.
——— Augusta, IV, 360.
Louife (La) III. 201.
Louifiade, IV, 65.
Louifiana, IV. 175.
Louisburg, IV. 175.
Louisville, IV, 231.
Loup (R) II. 385.
Louro (R) II, 486.
Louth, V, 56, 142.
Lovunnen (E) I. 260.
Loweftoff, V, 135.
Loyalty (E) IV. 76.
Loyne (R) V, 217.
Luabo (R) III, 152, 153.
Luanco, II, 248.
Luarca, II, 238, 248.
Lubeek, I, 381, 382.
Lucaifche eilanden, IV. 281.
S. Lucar de Barromeda, II, 253.
Luccos (R) II, 531
Luce baai, V, 224.
Lucca, II, 416.
Lucia Harbour, IV. 353.
S. Lucia, IV, 464.
——— (B) IV, 139, 378, 379.
——— (R) III, 149.
Lucipera (E) III, 562.
Lucky bay, IV, 97.
Luconia (E) III, 452.
Lucrinermeer, II, 435.
Luik, II, 6.
Luipaarden eiland, III, 95.
Luleo (R en Stad) I, 224, 350.
Lulworth cove, V, 97.
Lummeland (R) I. 355.
Lunan baai, V, 167.
Lundy (E) V, 185.
Lune, zie Loyne.
Lunel, II, 389.

Lune-

Lunsden V, 160.
Lupow (R) I. 329
Lusfin (E) (Groot en Klein) II, 465.
Lutgrenburg I, 381.
Lydingoe, I. 358.
Lyme (R) V, 93.
——— Regis, *aldaar.*
Lymington, V, 104.
Lynher (R) V, 88.
Lynn Regis, V, 139.
Lyoe, I, 372.
Lyon, II. 385, 392.
Lyfekill, I. 337.
Lyfer-ort, I, 319.
Maagdenberg, I, 354, 375.
Maagdenburg, I, 329.
Maagdenkaap, IV, 479.
Maagdenland, I, 181.
Maalftroom, I, 255.
Maarahay, IV, 645.
Maarne, (R) II, 661.
Maarfen, II, 27.
Maarfeveen, (E) IV, 122.
S. Maartensdijk, II, 63.
S. Maartens punt, III. 125.
Maas (R) II, 5, 47 *envolg.* 663.
Maasdam, II. 57.
Maasland, II, 47.
Maaslandfluis, II, 47, 48.
Maastricht, II, 55.
Mabeira, II, 539.
Macal (R) IV, 460.
Macao, III. 423—427.
Macapa, IV. 443.
Macares (R) IV. 421.
Macarsca, II. 466.
Macartneys eiland, IV. 620.
Macaya, III. 158.
Macclesfields bank, III. 654.
Macduff, V. 171.
Maceira, II. 295.
Maceria, II. 557.
Machichaco (K) II. 234, 245.
Machico, V. 23.
Macri, II. 512.
Macronifi (E) II. 501.
Mactan (E) III. 460.
Maculla, III. 226.
Madagascar (E) III. 165—177.
Madelaine (La) II. 169.
Madera (R) IV. 443.
——— (E) I. 555—557, V. 18—24.
Made-Soui, II. 521.
Madiah (M) II. 548.
Madjicofemah eilanden, III. 437.
Madona (E) II. 561.
Madra Bomba (R) III. 99.
Madras, III. 364—366.

Ma-

Madre de Dios Archipel, IV. 482.
Madrid, II. 242.
Madura, III. 331.
Madura (E) III. 506.
Maeën (E) I. 365.
Maeëns klint, aldaar,
Maelar (M) I. 323.
Maeri, II. 504.
Mafamale (E) III. 153.
Mafumo (R) III. 150.
Magadoxo, III. 158.
Magdalena (R) IV. 410.
————'s baai, I. 232.
———— eilanden, II. 409, 410, III. 83, IV, 178.
———— haven, II. 341.
Magee, V. 59.
Magellaans Archipel, IV, 563.
Mageroe (E) I. 257.
Magnetische eiland, IV. 89.
Maquelone (M) II. 388.
Mahaballipooram, zie Mooliveram.
Mahamady (R) III, 369.
Mahaville-ganga (R) III, 340.
Mahé, III. 325.
—— (E) III. 193.
Mahi (R) III. 305.
Mahratten (De) III, 308.
Mahuri (R) IV, 442.
Maidenoi Ostroff; zie Koper eiland.
Maidstone, V. 123.
Maillereau (B) IV, 382.
Main (R) V, 42.
Mains, II. 495.
Maine, IV, 234.
Mainland (E) V, 255, 256.
———— (E) zie Pomona.
Mainoten, II. 494. 495.
Maitea (E) IV. 646.
Majean (M) II, 384.
Majes (R) IV, 501.
Majorka (E) II, 363—369.
Majotta (E) III. 164.
Majumba, III, 117.
Makan (E) IV, 29.
Makasser, III, 473.
Makian (E) III, 479.
Makkum, II. 17, 18.
Maksenoka, I, 224.
Malabar, III, 322 en volg.
Malabrigo (B) IV. 564.
Malacca, III, 397—399.
Malaga, II, 350—352.
Malahide, V, 55.
Malapasqua (K) IV, 346.
Malayalam, III. 323.
Malayta, zie Bouka.
Malbay, IV, 164.
Malden, V, 131.

Maldivische eilanden, III, 333-336.
Maldonado, IV, 472.
Maldraeth, V, 297.
Male (E) III. 336.
Malebrigo (G) IV. 504.
Maieca (K) II. 566.
Malemba (B) III. 117. 118.
Maleische Archipel, III, 449.
——— Schiereiland, III, 339—403.
Malgrat, II. 362.
Malin Head, V, 66.
Malingres (De) IV, 442.
Maliva-ganga (R) III. 345.
Maliwaddy (R) III, 348.
Mallicolo (E) IV, 72.
Malloom, zie Ombay
Mallora (De) II. 417.
Mallow, V, 49.
Malmoe, I. 343.
S. Malo, II, 168.
Malouet (K) IV, 99.
Malouines, zie Falklands eilanden.
Malpelo (E) IV, 510.
Maltapony (R) IV, 253.
Maltha (E) II. 338—343.
Malton, V. 152
Maltquarn, I. 290.
Malumba (R) III, 115.
Malwan, (E) III, 314, 315.
Mamal, III, 332.
Mamella, (E) II, 603.
Mamora, II, 530.
Mamouth (E) III, 331.
Man (E) V. 267—271.
Man of wars baai, IV, 285.
Manacor, II, 366.
Manado, III, 474.
Manans (De) IV, 187.
Manapuram (M) III, 329.
Manar (E) III, 346.
Manasquand (R) IV, 245.
Mancha (La) II. 241.
Manchanel baai, IV, 340.
Manche (La) I, 4.
Manchester, V, 282.
Mandal (R en Stad) I, 265.
Mandelique (E) III, 503, 655.
Mandinga baai, 405, 407, 408.
Mandoly (E) III, 478.
Manfredonia, II, 445.
Mangalore, III, 321, 329
Mangeea (E) IV, 625.
Manger (R) II, 346.
Mangeray, zie Flores.
Mangholds Head, V, 270.
Mangola (E) III, 475.
——— (R) II, 295.

Man-

Mangolia, II, 615.
Mangora, II, 556.
Mangoulia (R) I, 566.
Mangrove Keys, IV, 362.
Mangio (M) II, 382.
Manicoy (E) III, 333.
Manigara (R) III, 173.
Manikapatam III, 369.
Manilla, III, 454.
Maningeree, V, 131, 132.
Manipa (E) III, 487, 488.
Manjeswara, III, 322.
Mankiers (Les) II, 152.
Manna. III, 555.
Manoa, IV, 675, 676.
Manoe, I. 526.
Manooro (K) III, 174.
Manopoli, II, 444.
Manslaer (E) III, 556.
Manforia (El) II. 529.
Manfuria, II, 539.
Mantchoux (land der) IV, *en volg.*
Mantinera (E) II, 441.
Mantoa (R) III, 315.
Manzanares (R) IV. 418, 419.
Maouna, *zie* Tootooillah.
Mapija (E) IV. 626.
Mapocha (R) IV. 490.
Mapoora, II. 611.
Mapoota (R) III. 150.
Mar menor (M) II. 344.
Marabouts toren, II. 550.
Maracaibo (M) IV. 412.
——— (land en stad) IV. 416, 417.
Marago, *zie* Don Juanes.
Maranbaya (E) IV. 466.
Maranham (E) IV. 453.
Maranhao, *aldaar.*
Maranilla Keys (De) IV. 327.
Marano, II. 461.
Marans, II. 175.
Marathonisi, II. 496.
Marazion, *zie* Market Jews.
Marbella, II. 350.
S. Marc, IV. 339.
S. Marcia (R) III. 151.
S. Marcoufs eilanden, II. 151.
S. Marcus (E) III. 126.
——— fort, IV. 263.
Mardijk, II. 159.
Mare morte, II. 434.
Marechiten (De) IV. 188.
Mareekan (E) IV, 29.
Marennes, II, 177.
Marenô. II, 568.
Maretimo, (E) II, 452.
S. Margaret, V, 115.
S. Margaretha (E) V. 194.
Margarita (E) IV, 390.

Margarita's eiland, IV. 564.
Margate, V, 120.
S. Marguerite (E) II, 396, 397.
S. Maria (E) II, 292. III, 150, V, 491, V, 30.
——— (K) IV, 65.
——— (R) IV, 162, 259, 511.
——— de Darien, IV. 407.
——— ——— Mar. II, 361.
——— ——— Padilla, IV, 403.
——— ——— Galvez (G) IV. 264.
——— van Achao, IV. 487.
Mariaboe, I, 377.
Mariager, I. 377.
——— (G) I, 313.
Mariana, II, 348.
Marianne (E) III, 194.
Mariannes (De) *zie* Dieven eilanden.
S. Maria's baai, III, 122, IV. 182.
——— haven. II. 585.
——— eiland, V. 223.
——— ——— *zie* Nosse Ibrahim.
Maria's eilanden (De drie) IV. 516.
S. Maria's klippen, III. 321.
Mariam, II 441.
S. Marie (R) III. 186.
Marie Galante (E) IV. 372.
S. Marie le Monde, II, 166.
Marienberg, I, 329.
Marienlyst, I, 363.
Marienwerder, I, 329.
Mariel (R) II, 405.
Marigot de Maringonins, III, 77.
——— ——— Paris, III. 85.
S. Marino, II. 254.
——— (E) II, 247.
Marinsas (R) IV. 422.
Marions eilanden, IV. 118.
Maripol, II. 625.
Maritza (R) II. 505.
Mariwar, III. 359.
Marken (E) II. 6.
Market jew, V. 82.
——— Raifin, V. 275.
——— Wrighton (V) V, 276.
Marlfond, I. 341.
Marma, II. 585.
Marmagori (S. E) III. 315.
Marmora, *of* Mermer (E) II. 605.
——— (R) II. 504.
Marmorice, II. 512.
Marmotten eiland, III. 127.

Maroca (R) IV. 425, 426.
Marodeswapa, III. 320.
Maroglio (R) II. 459.
Marogna, II. 504.
Marokko, II. 527.
Marola (E) II. 251.
Maroni, *zie* Marowijne.
Maroniten, II, 666.
Marowijne (R) IV. 435, 440.
Marquesas eilanden, IV, 647 *en volg.*
Marr's bank, I. 522.
Marsala, II. 317, 451
Marsalquivir, II. 536.
Marsdiep, II. 4, 10, 27, 43.
Marston Klip, V. 153.
Marstrand, I. 337, 338.
Marta (R) II. 422.
Martaban (R) III. 388.
S. Martha (R. en stad) II. 239, 250.
Martha's vineyard, IV. 238.
Martigues, II. 391.
S. Martin, II. 145, 156, 166, 247, 251, 295.
——— (E) IV. 361, 362, V. 266.
Martin Vas Klippen, IV, 129.
Martinique (E) IV. 375—378.
——— (Klein) IV. 382.
Marua (E) IV. 644.
S. Mary (E) V. 265.
———'s Sound, V. 265. 266.
Maryborough, V. 234.
Maryland, IV. 248–250.
Maryport, V. 221.
Marza Scala, II. 341.
——— Scirocco *aldaar.*
Marzagan II 536.
Masca reede, IV. 501.
Mascall (E) III. 380.
Maskelyne (E) IV. 73.
Masma (R) II. 238.
Masnou, II. 361.
Massa Garrara, II. 416.
Massachusets, IV. 236.
——— baai, IV. 236, 237.
Massacre (R) IV. 338.
Massafuero (E) IV. 494.
Massary, II 560.
Massaula (R) III. 121.
Masseo (E) IV. 265.
Massenedoe, I. 373.
Massowah, III. 209.
Masulapatam, III, 367, 368.
Masura (R) II. 542.
Mata (M) II. 345.

Ma-

Mata (La) II. 353.
Matacumbe (Oud) IV. 262.
Matanzas baai, IV. 336.
Matariah eilanden, II. 549.
Mataro, II. 361.
Matas de S. Yago, III. 74.
Matavai (G) IV. 643, 644.
Mathamn, I. 344.
Matignon, II. 169.
Matooty (E) IV. 593.
S. Matteo, IV. 509.
S. Mattheus, IV. 459.
———— (E) III. 389. IV. 136, 564.
———— (G) IV. 479.
Matthew (E) IV. 75.
S. Matthias (E) IV. 548.
Matticur (R) IV. 246.
Mattis (R) II. 482.
Matto Grosso, IV. 460.
Matrozen (De) IV. 577.
Mats (E) II. 159.
Matsiam (R) III. 405.
Matsimay, IV. 30, 33.
Matura, III. 349.
Maullin, IV. 488.
Mauree, III. 107.
Maurelle, zie Vasquez.
Maurepas (M) IV. 265, 267.
S. Maurice (R) IV. 167.
Mauritius (E) I. 213, 226. III. 186–192.
Mauritius de Nassauw, I. 178.
Mauritsbaai, I. 232.
Maviston Sandhills (De) V. 172.
Mavroyani, II. 496.
Maw (R) V. 202.
S. Mawe, V. 83.
Mayero (E) IV. 382.
Mayhim, III. 309.
Mayil (E) IV. 28.
Mayo, V. 64.
—— (E) IV. 142.
—— (R) IV. 516.
Mayta, II. 600.
Mazagan, II. 528.
Matara, II. 451.
Mazeira (E) III. 227.
Mazenderan, I. 545.
Mazula (R) III. 121.
Mea (R) III. 114.
Meaco, *zie* Miaco.
Mechelen, II. 68, 69.
Medelpad, I. 350.
Medenblik, II. 43.
Medina (R) V. 103, 104.
———— III. 217.
———— (E) III. 77.
Medvight eilanden, I. 222.
Medway, IV. 260.
———— (R) V. 121–123.
———— Kanaal, V. 273.

Meeuwen eiland, V. 58.
Megalochori, II. 572.
Megantic (M) IV. 167.
Megna (R) III. 380.
Mehanaton (E) IV. 227.
Mehedia, II. 542.
Meheduna, II. 530.
Mehran (R) III. 300.
Mehnn, *zie* Perim.
Meieiland, V. 162.
Mein (R) II. 6.
Meinam, III. 102.
Meklenburg, I. 382.
Mekran, II. 241.
Mel (E) III. 92.
Melada (E) II, 466, 469, 470.
Melcha baai, II, 341.
Melcombe Regis, V, 97.
Meletti, II, 569.
Meliapour, III, 363.
Melilla. II, 535.
Melinda, III. 157.
Melifello (E) II, 468.
Melundy' *zie* Malwan.
Memel (R. en ftad) I, 330, 388, 389.
Men ag (S. E) V 81.
Mendeo (R) II, 239, 251.
Mendere Soui (R) II. 599.
Mendilesley, V. 138.
Mendocino (K) IV, 521.
Mendofa, IV, 475.
Menomen, II. 508.
Mentone, II. 412.
Mentuofa (E) IV, 512.
Menzaleh (M) II. 548.
Meppel, II, 22.
Mercrofs (E) V. 203.
Merdin, III, 587.
Mergui, III, 388.
Merin (M) IV. 445, 468.
Merioneth, V. 200, 202.
Merjee, *II*, 318.
Merlera (E) II 473.
Mero (R) II. 239.
Meroe (E) III, 568.
Mers, II. 161.
Merfey (E) V. 131.
——— (R) V, 215.
Merthym, V. 281.
Merwede, II, 54, 660.
Mesfalonge, II, 488.
Mefched, III. 587.
Mefembria, II, 614.
Mefopotamie, III, 244.
Mesfina, II. 447.
Meftar (E) II 467.
Mefurado (R en K) III, 99.
Metauro (R) II, 441.
Metelin (E en ftad) II. 576.
Metelyne, II. 294.
Metshigmena (G) IV. 22.
Metrescombe klip, II, 539.

Me-

Mevagizzey, V, 84.
Meveberg, I, 311.
Meyftone (E) V. 89, 90, 91.
S. Mexias (R) III. 116.
Mexicana (R) IV. 266.
Mexico (Nieuw en Oud) IV. 395, *en volg.*
Mezemma, II, 535.
Mezen (R en Stad) I, 226.
Mezza (E) II, 470.
Miaco, IV, 52.
Miamacs (De) IV, 188.
Miami (R) IV, 232, 233.
Miatau eilanden, III, 434.
S. Michael, II, 169, 254.
——— (E) V. 29.
——— (G) II. 380.
——— (R) I. 25.
S. Michaëls eiland, V. 270
——— mount (E) V. 80, 81.
Michigan (M) IV. 162. 230, 233.
Mickle Ferry, V, 176,
Middelburg, I, 113, II, 75, 76.
——— Key, IV, 362.
Middelfart, I, 371.
Middelgrond (De) III, 95.
Middelharnis, II, 60.
Middelkerk, II, 82.
Middellandfche zee (Eene) I, 1.
——— (De) I, 16. II. 314 *en volg.*
Middlefex, IV, 351, 352.
Middleton, IV, 240, 241.
Midjeh, II, 614.
Miera (R) II, 238.
Mieren (De) II, 507, 573.
Mierenrivier, III, 149.
S. Miguel (G) IV, 511.
Mikalitza, II, 604.
——— (R) II, 598, 604.
Milazzo, II, 452.
Milbrook, V, 87.
Milford, V, 195, 196.
——— haven, V, 195.
Milicus (R) IV, 246.
Milkhaven, V, 65.
Milners, IV, 253.
Milnport, V, 232.
Milo (E) II, 580, 581.
Milthorp, V, 218.
Milton, V, 121.
Mimazan, II, 178.
Mina, III, 240.
Minas Geraos, IV, 460.
Mindanao (E) III, 460—492.
Minden, I. 569.
Mindoro (E) III. 459.
Minehead, V. 186.

Mingans (De) IV. 179.
Mingrelie, II. 612.
Minho (R) II. 239, 240.
Minorca (E) II. 371—378.
Miquelon, I. 111.
Miquelons (De) IV. 185.
Mitamba (R) III. 95.
Miray baai. IV. 175.
Mitcham, V. 274.
Mitè (R) V. 219.
Mitre (E) IV. 593.
Mira (R) IV. 510.
Miranda (E) II. 251.
——— (R) II. 238, 240, 249.
Mirza Sjek Baroud III. 211.
Misa (R) II. 426.
Misamis, III. 462.
Misitra, II, 496.
Mismere haven, V. 134.
Missaquash (R) IV. 186, 188.
Missisipi (R) IV. 230. 231.
Missouri, (R) IV. 231.
Mius (R) II. 625.
Mixoal. *zie* Mycol.
Mizen Head (K) V. 45.
Moa, III. 424.
—— (E) III. 493, IV. 58.
Mobile IV. 265.
——— (R en Stad) IV. 265.
Mocambo (R) III, 153.
Mocha, III, 213—215.
——— (E) IV, 490.
Mocho (R) IV, 504.
Mochras, V, 200.
Moco-Moco, III. 554.
Mocris, V. 203.
Modon, II, 493, 494.
Modovenite (E) IV, 584.
Moeklèby, I, 353.
Moelly (E) III, 164.
Moerdijk, II, 61.
Moezel (R) II. 6.
Mogador, II, 526, 527.
Mohawk (R) IV, 427.
Mohilla, *zie* Moelly.
Moka, III, 196.
Mola di Gaeta, II, 429.
Molaga (R) I. 334.
Molde, I. 263.
Molietta, II. 444.
Moligo (E) II. 581.
Molky Klippen, III. 321.
Molle, (R) II. 385.
Mollingahóes (De) III. 378.
Molquerum II. 19.
Molukſche eilanden, III, 475.
Mombaze (E) III. 157.
Momparva, III. 467.
Mona (E) IV. 347.
—— passage, IV. 347.
Monaco, II, 412.

Mon-

Mongat, II. 361.
Mondaca (R en Stad) II. 237
245.
Mondego (R) II. 285.
Mondeira baai, IV. 159.
Mondoneda (R) II, 238,
249.
Money eiland, III. 199.
Mongalloh (R) III, 155.
Monguth (S. E) I, 390.
Monica (E) IV, 347.
Monkton fort, V, 107.
Monmouth, V. 190.
Monmouth (E) III. 457,
458.
Monongahela (R) IV, 229,
230, 231.
Monnik (De) V. 37.
Monniken (De) II, 402.
III, 122.
Monnikendam, II, 40.
Monniks eiland, IV. 376.
Monniks kap (B) III, 340,
356.
Monopin (B) III. 562.
Monsia, II, 253.
Monsons, II, 245.
Monsterfond, I, 341.
Monstreuil, II, 161.
Montagu (E) IV, 73.
Montague, *zie* Tchukli.
Mont S. Alban, II, 411, 412.
Mont Felix, III, 160.
—— S. Michaël, II, 152.
—— Rotonda, II, 397.
Montargis, II. 148.
Monte S. Angelo (K) II,
445.
—— Argentero (S. E)
II 421.
—— Calato, III, 150.
—— Christo, II, 421.
—— Falcone, II. 462.
—— S. Jacintha IV. 544.
—— Pellegrina (K) II.
451.
—— Santo, II. 408.
—— —— (K) II. 536.
—— —— (S. E.) II.
504.
—— Seca (K) III, 120.
—— Toro (B) II. 371.
—— Video, IV. 473.
Montego baai Town, IV.
353.
Monterey (G en R) IV. 519,
Montferrat, II. 410
Montmorenci (R) IV, 165.
Montpellier, II. 389.
Montreal, IV, 159, 168,
169.
Montrose, V. 167.
Montroy, II. 349.
Montserrat (E) IV. 368.

Montferrat (B) II. 347, 348.
Mookapilly, III. 367.
Moolivaram, III. 363.
Mooor (E) II. 535.
Mooren der woeftijn, III, 11—16.
Moordenaars rivier. IV. 58.
Moofefort, IV. 151, 154.
Mopleys (De) III. 324.
Mor (E) I. 377.
Moradore baai, IV. 176.
Morant keys, IV. 354.
Morbeija (R) II. 529.
Morea (S. E.) II, 489—499.
Morebat (G) III, 227.
Morecambe baai, V. 217, 218.
Moresby, V, 220.
Moricq. II, 148.
Morigambo, III, 173.
Mork (E) V, 240.
Morlaix, II, 169.
Morne (B) V, 56.
Moro (E) II, 247.
Morokinnee, IV, 583.
Morosquillo (G) IV, 408.
Morotoi (E) IV, 583.
Morro, IV, 334, 335, 346, 418.
—— Cobir, III, 159.
Morrum. I, 344.
Mort puat, V, 185.
Mortay (E) III. 481.
Morteba (M) I, 355.
Morup (G) I. 341.
Morvera, (S. E.) V. 237.
Mofambique, III. 154.
Mofins, zie Aïnos.
Mosquito oever, IV. 402. 403.
Mosquitos (De) IV. 403.
Mosfelbaai, III. 144.
Mofs, I. 268.
Moful, III. 587.
Motula (R) I. 322, 346.
Motherbank, V. 106.
Motir (E) III. 479.
Motrico, II. 245.
Mortil, II. 352.
Motua (E) IV. 29.
Moudania, II. 604.
Mouna Dilla, III. 325
Mount Bay, V. 80, 81.
—— Edgecumbe, IV. 544.
—— Egmont, IV. 108.
—— S. Elias, IV. 544.
—— Fair Weather, IV. 544.
—— Gardner, IV. 97.
—— Mifery, IV. 364.
—— Philip (B) IV. 65
Moufe hole, zie Port Inis.
Moufsa (E) V. 256.

Mo-

Moutas (R) III. 117.
Mowee (E) IV. 583.
Mozella (B) II, 403.
Mſta (R) I. 334.
Mſtinskoia (M aldaar.
Muckle Roe (E) V. 256.
Mud cliffs (De) V. 136.
Muddi III. 301.
Muggel, V. 53.
Mugia, II. 253.
Muhlroſe (V) I. 328.
Mui Davaitsch (K) III. 411.
Muiden, II. 27.
Mulderberg, aldaar.
Mulzen (De) V. 208.
Muja (R) IV. 452.
Mujacar, II. 352.
Mull (E) V. 237.
—— van Galloway, V. 224.
—— van Kintyre, V. 231.
Mulgrave (K) IV. 547.
Mulgrave's eiland, IV. 579.
Mullion, V. 81.
Mulluia, II. 535.
Mulroy (G) V. 66.
Mumbleshead, V. 192.
Munlok, III. 656.
Munkefiord, I. 230.
Munſter, I. 536. V. 40.
Murats kaap, zie Willems kaap.
Mures, II. 238.
Muros, II. 253.
Murray, V. 172.
Murray's Anchorage, IV. 146.
Muru, IV. 52.
Murviedro (R en ſtad) II. 355, 356.
Musco - Niſi eilanden, II, 507.
Musholm, I, 366.
Muskat, III. 228. 229.
Muskingham (R) IV. 231, 232.
Musquito (E) IV. 358, 579.
———— (G) IV. 355.
———— groep, IV. 579.
Musſelburgh, V. 162.
Mutova (E) IV. 29.
Mutmul, III. 324.
Mya (E) III. 478.
Mycol (E) III. 479.
Myconi (E) II. 588.
Mygenoes (E) V. 36.
Mylasſa, II. 511.
Myndes, II. 511.
Naalden (De) zie Needles.
Naaldklippen (De) V. 102.
Naaldwijk, II. 47.
Naarden, II. 46.
Naauwernaſche Vaart (De) II. 37.
Naccahoofd, I. 360.

Nadendhal, II. 409.
Naff (R) III, 383.
Nagore, III 359, 360.
Nahr-el Aafi (R) II, 517.
——— Mechatte (R) II, 522.
——— Ibrahim (R) II, 519.
——— Kader (R) aldaar.
——— Kaleb (R) II, 520, 667.
——— Kibber (R) II, 519.
——— Tamour (R) II, 520.
Nairne, V. 174.
Nairs (De) III, 323.
Naloes (De) III. 23.
Nambu, IV, 52.
Namen, II. 6.
Nancowry (E. en haven) III. 568.
Nangafaki, IV. 52, 53.
Nangle Head, V. 195.
Nankin, III. 433.
Nanfa (R) V. 238.
Nanfemond IV. 252.
Nanfio (E) II. 586, 587.
Nantasket, IV. 236.
Nantes, II. 174.
Nantian (E) III. 556.
Nantide, V. 112.
Nantucket (E) IV. 237, 238.
Napakiang, III, 436.
Napels, II, 436, V, 493, en volg.
Napöli di Malvafia, II, 496—497.
——— Romania, II, 497.
Napoul, II, 396.
Narbonne, II, 387.
Narcondam (E) III. 574.
Narenta (R) II 466.
Nargeh, I. 415.
Narowa (R) I. 331, 332.
Narraganset (G) IV, 238, 239.
Narrows (De) IV, 242.
——— (S) IV. 285.
Narfipore, III. 368.
Narva, I. 332, 398.
——— (E) I. 415.
Navden, I. 262.
Naskow, I. 372.
Nasfau, III. 107, 495. IV 330.
Nasfau's (De) III. 557
Natal (land, kaap, rivier en haven) III. 149, 553, IV. 453.
Natolie, II. 505—513.
Natolica, II. 488.
Nattinat zie Berkely Sound.
Natunas (De) III. 467.

Naus-

Nausa, II. 585.
Navarin, II. 492, 493.
Naver (R) V. 180.
Navia (R en Stad) II. 238, 249.
Navigateurs eilanden, IV. 594—596.
Naxia (E en Stad) II. 584, 585.
Naytravi Guda (E) III. 320.
Nazareth (R) III. 115.
Neath, V. 192.
Neb (R) V. 270.
Neckar (R) II. 6.
Neckers eiland, IV. 586.
Nederland, II. 1, *en volg.*
Needles (De) V. 160.
Neel ganga (R) III. 340.
Negapatam, III. 359.
Negara (K) II. 601.
Negen eilanden (De) IV, 69.
——————— *zie* Sambelongs.
Negen en twintig eilanden, (De) IV 578.
Negrais (E. en K.) III, 386.
Negril Kaap (Noord en Zuid) IV. 353, 354.
Negro baai, III. 159.
Negroponte (E) II. 501.
Negros (E) III. 459.
Negumbo, III. 347.
Nelsons rivier, IV. 151.
Nene (R) V. 140.
Neptunus eilanden, IV. 95.
Nerbudda (R) III. 306.
Nervi, II. 415.
Nesab (R) I. 366.
Nefs (K) V. 92.
—— (R) V. 174, 175.
Nethe (R) II. 69.
Neto (R) II. 446.
Nettuno, II. 423, 424.
Netze (R) I. 330.
Neufchatel, II. 162.
Neustadt, I. 381.
Neus (R) IV. 256.
Neva (R) II 332, 400.
Nevern (R) V. 199.
Nevis (E) IV. 365.
New Perlican, IV. 182.
—— Quai, V. 201.
—— Shoreham, IV. 239.
—— Stourport, V. 279.
—— Town, IV. 430.
Newark. IV. 246.
Newarkbaai, IV. 245.
Newbern, IV. 256.
Newberry, IV. 236.
Newborough, V. 169.
Newburg, V. 206.
Newbury, V. 278.

New

Newcastle, IV. 248, 366, V. 155, 156.
—— (E) IV. 235.
Newfoundland, *zie* Terre neuve.
Newhaven, IV. 241, V, V. 111.
Newport, IV. 239, V. 103, 190, 199.
Newportbaai, V. 64.
Newry, V. 56.
Newton, V. 191.
—— Abbot, V. 276.
—— Limavaddy, V. 67.
Neyra (R) II. 285.
Neyva (R) IV. 338.
Nexoe, I 369.
Niagara (R) 161.
Niakina, IV, 18.
Niatlang baai, III. 412.
Nibe, I, 377.
Nicaragua, IV. 512.
—— (M) IV, 403.
Nicaria, II, 578.
—— (E) II, 572, 573.
Nicker (E) IV, 358.
Nicobar (Groot en Klein) III. 568, 569.
Nicobars (De) III. 563 *en volg*.
S. Nicola (E) II, 445.
Nicolaef, II. 619.
S. Nicolas (E) II, 154.
S. Nicole, IV, 339.
Nicotera, II. 441.
Nicoya (G en ſtad) IV. 512.
Nid (R) I, 262, 265.
Nidingen (E) I. 341.
Niembro (R en ſtad) II. 238.
Niemen (R) I, 330.
Nieuw Albion, IV, 522, 524.
—— Amſterdam, IV, 207, 243. V, 431, 432.
—— Archangel, IV. 544.
—— Brittanje, IV. 155.
—— —— (E) IV. 61, 62.
—— Brunswijk, IV, 185 —187, 246.
—— Caceres, III, 455.
—— Caledonie (E) IV. 75 76.
—— Cornwallis, IV, 524.
—— Georgia, *aldaar*.
—— *of* Zuid Georgie, IV, 125.
—— Granada (eigenlijk) IV, 404, 408—412.
—— Grimsby, V, 266.
—— Guinee (E) IV, 56 —61.
—— Hampshire, IV, 235.
—— Hanover, IV, 524.

Nieuw

Nieuw Hanover (E) IV, 63.
—— Hernhut, I, 24.
—— Holland, IV, 78 *en volg.*
—— Ierland (E) IV. 62, 63.
—— Jersey, IV, 245, 246.
—— Kingston IV, 239.
—— Leon, IV, 513.
—— London, IV, 240.
—— Masseliege, III. 173.
—— Nederland. IV. 206, 207, 243.
—— Norfolk, IV. 524.
—— Orleans, IV. 267—269.
—— Providence (E) IV. 320.
—— Rusland, IV. 524, 545 *en volg.*
—— Schotland (eigenlijk) IV. 187, 188.
—— Schotland, *zie* Acadia.
—— Segovia, III. 455.
—— Siberie, I. 223.
—— Spanje, IV. 395—404, 512 *en volg.*
—— York (het land) IV. 241—245.
—— —— IV. 243, 244.
Nieuw Zeeland, IV. 108—116.
—— Zeelanders (De) IV. 111—116.
—— Zuidwallis, IV. 78, 119.
—— *Zweden*, IV. 208.
Nieuwe diep (Het) II. 43.
—— Hebriden (De) IV. 71—74.
—— Koningrijk van Granada, IV. 404. *en volg.* 508—512.
—— Schans, II. 2.
—— Tonge, II. 60.
Nieuwendam, II. 39.
Nieuwersluis, II. 27.
Nieuwpoort, II. 82.
Niger (R) III. 9, 638.
Nightingale (E) IV. 123, 125.
Nihatrang baai, III. 412.
Nijkerk, II, 25.
Nijl (R) II. 545—547.
S. Nicolaas, II. 71.
—— (E) II. 245, IV. 139.
—— eiland, *zie* Drakes eiland.
—— (R) III. 114.
Nila Baher (E) III, 493.

Nimes, II. 389.
Ningo Grand, III. 109.
—— Pikenenay. III. 109.
Ning-Po, III. 432.
Nio (E. en Stad) II. 584.
Niort. II. 175.
Niphon (E) IV. 51, 52.
Nipsas (R) I. 527.
Nisari (E) II. 561.
Nishney Kamschatka IV. 16, 19, 20.
Nisibis, III. 587.
Nisida (E) II. 435, 439.
Nissa, II. 494.
Nissa (R) I. 341.
Nissumfiord, I. 524.
Nith (R) V. 222.
Nive (R) II. 179.
Nivelle (R) II. 147, 180.
Nizampatam, III. 367.
Nizza, II. 411.
Noachs ark III. 142.
Noessa-Laoet (E) III. 486.
—— Nessing, *zie* Pulo Jackee.
Nogaische Tartaren, II. 6.5.
Nogat (R) I, 330.
Noirmoutier (E). II. 141, 155, 156.
Nola, II. 414.
Noli, II. 414.
Nolsoe, V. 36.
Nombre de Dios, IV. 406.
Nono (K) II. 381.
Noon, III. 74.
Noord Carolina, IV. 254—257.
Noorder Atlandsche Oceaan, I. 15.
—— eiland, IV. 564.
—— Groote Oceaan, I. 21, 22.
—— meer, IV. 455.
—— IJszee, I, 14, 215, —221.
Noordkaap van Azie, I, 221.
—— —— Europa, I. 257, 258.
Noordkanaal, V. 28.
Noord-Wallis, V. 202—213.
Noordwijk, II. 45.
Noordzee, I. 13, 15, 521.
Noorweegsche zee, I. 15.
Noorwegen, I. 262—269.
Nootka Sound, IV. 525—530, 651, 542.
Nordborg, I. 374.
Norden, I. 533, 534.
Nordernie (E) I. 533.
Norderoog (E) I. 526.
Nordlanden, I. 261, 262.

Nord-

Nordstrand (E.) I. 117, 525.
Norfolk, IV. 252, 253, V. 135—140,
——— (E) IV. 106, 107.
——— Sound, IV. 543.
Norholm (E) I. 357.
Norkoeping I. 322, 346.
Normands (De) IV. 358.
Nore (De) V. 123.
Norr Telje, I. 349.
North Foreland, V. 119.
Northwich, V. 281.
Northumberland, V. 155—159.
Northumberland Straat, IV, 176, 186.
Norton Sound, IV, 546.
Norwich, IV, 239, 240, V. 138.
Noseilkam, III, 326.
Noss (E) V. 266.
—— Head, V, 178.
Nosse Ibrahim (E) III, 164, 175.
Nossebe (M) III, 175.
Nostra Senora de Belem, IV, 452.
——————— Candelaria, V, 11.
——————— Conceicao, IV. 454.
Nostra Senora de Concepcion, IV, 403.
——————— Remedios, IV, 411.
——————— desterro. IV. 467, 468.
Nota Nova, II. 450.
Nout Head, V, 58.
Nova, II. 466.
—— Redouda, III 122.
—— Zembla (E) I, 225.
Novi, II, 464.
Novigradi, II, 466.
Now-Chow, III, 421.
Nowabunder, III, 304.
Noya, II, 253.
Nuestra Senora de Luz, *zie* Pic d'étoile.
Nuevitas baai, IV, 335.
Nukahiva (E) IV, 651.
Namet, I. 534.
Nun (R) III, 99 114.
Nunez Tristao (R) III, 93.
Nuyts Archipel, IV. 96.
—— land, *aldaar*.
Nyborg, I, 371.
Nygrond, I. 415.
Nykoebing, I, 361, 373, 377.
Nykoeping (R) I. 322, 347.

Nymegen, II. 54.
Nymen (E) I, 418.
Nyminde, I, 524.
Nyſtad, I, 409.
Nyſted, I, 372.
Oachate, IV. 645.
Oanna eilanden, IV. 650.
Oatooah (E) IV, 595.
Oaxaca, IV, 514.
Obidos, IV, 444.
Oby (E) III. 478.
—— (R) I. 225.
Ochotsk, IV. 8 - 10.
Ochus (R) III. 245.
Ockzakof, II. 619.
Ocona, IV. 501.
Ocrecock (V) IV. 254.
Octo (E) II, 542.
Ocumare baai, IV, 416.
Odenna, III, 107.
Odensholm, I, 416.
Odenzee, I, 370. 371.
Oder (R) I, 328.
Odemira (R) II. 286.
Odesſa, II, 617, 618.
Odet (R) II, 147, 171.
Odiel (R) II, 239, 255.
Odowarra, IV, 52.
Oeland (E) I, 352.
Oeregrund, I, 349.
Oeſel (E) I. 414.
Oeſelſond, I, 415.
Oesthammar, I. 349.
Oesterhaven, V, 47.
Oesterklippen, III. 317.
Oesterrivier, III. 88.
Of, II. 611.
Offak, III, 480.
Offerklip, III. 326.
Ohamena reede, IV, 644.
Ohamenneno, IV. 645.
Ohan, V, 233.
Oheewanooa (E) IV, 654.
Oherrurua reede, IV 645.
Oheteroa (E) IV, 625.
Ohetura, IV. 645.
Ohevahova (E) IV. 651.
Ohio (R) IV. 228, 230, 231.
Ohitoa (E) IV, 650.
Oiſe (R) II, 150.
Okis (De) IV. 54.
Okoſaki, IV. 52.
Okota (R) IV, 7, 8.
Old Cleve, V, 186.
—— Harbour IV, 368.
—— Road, IV. 365.
—— Stairs V. 115.
Oldemerkt. II. 22.
Olebatta (R en G) III., 116.
Oleron, II. 156, 157.
Ollerrie (E) I. 229.
Olifant (B) III. 340.
Olifanten rivier, III. 125.

Oli-

Olifants eiland, III. 150.
Oliva, I. 387, II. 353.
Olonec (R) I. 224.
Oluthora (R) IV. 20.
Om-Faredje (R) II. 548.
Oma (E) III. 486.
Ombay (E) III. 511.
Omegas (De) IV. 676.
S. Omer, II. 159, 160.
Omerkeunnuk, III. 306.
Omidra, II. 614.
Ommen, II, 22.
Omoe, I. 366.
Onaſtok (E) I. 250.
Onataya (E) IV. 650.
Ondarroa, II. 245.
Oneeheaw (E) IV. 585.
Onega (M) I. 335.
—— (R) I. 228, 285.
Oneglia, II. 413.
Oneida (M) IV. 227.
Ongeluksbank, III. 669.
Onimahou, IV. 645.
Onirabih (R) II. 529.
Onora, III. 319.
Onrust (E) III. 501.
Ons, II. 253.
Ontario (M) IV. 159, 228.
Onton, II. 246.
Ooisconfing (R) IV. 233,
Ooltjesplaat, II. 60.
Oonalaska (E) IV 549—559.
Oopoa, IV. 645.
Oosteindes baai, IV. 355.
Oosterbomgat, II. 9.
Oostereems (R) I. 533.
Oosterſchelde (R) II. 11, 62—64.
Oost-Gothland, I. 346.
Oosthaven, V. 165.
Oostkaap van Azie. I. 221, IV. 22.
Oostmahorn, II. 15.
Oostvoorne, II. 58.
Oostvriesland I, 532, 533.
Oostzaanen, II. 39.
Oostzee, I. 275 *en volg.*
Oparo (E) IV. 657,
Opatay eilanden, *zie* Pallisers eilanden.
Ophir (B) III. 390, 514.
Oporto, II 290, 291
Opoun, *zie* Toomahooah.
Opouroah (M) IV. 584.
Opus, II, 466.
Oran, II. 536.
Orang-Coboos (De) III. 549.
—— Gugus (De) *aldaar.*
Oranienbaum, I. 406.
Oranje, II. 385, 389, III. 105, 481.
—— (E) III. 457, 458.
—— rivier, III. 125.

Oransay (E) V. 237.
Orayetea, *zie* Ulitea.
Orbe (R) II. 384.
Orbitello, II. 421.
Orchilla (E) IV. 392.
Oreehoua (E) IV. 585.
Ore (R) V. 133.
Orford, *aldaar*.
——— Ness, V. 133.
Orguella, II. 243.
Orgiva (R) II. 352.
Orient (L') II. 172.
Origoa, *zie* Oreehoua.
Orinon, II. 246.
Orio (R en stad) II. 237, 244.
Oristano (R) II. 405.
Orixa eiland, III. 194.
Orleans, II. 148.
——— (E) IV. 158, 164.
Orkneys (De) V. 246—253.
Ormeshead (Great) V. 212.
Ormus (E) III. 230, 231.
Orne (R) II. 146, 148, 165.
Ornwik, I. 349.
Orodada Klip, II. 247.
Orotavo, V. 11.
Orphano, II. 504.
Orsera, II. 463.
Ortegal (K) I. 141, 235.
Ortona a Mare, II. 445.
Orwell (R) V. 133.
Ossabaw found, IV. 259.
Osakka, IV. 52.
Osmigas (De) II. 344.
Osero (E) II. 465.
Osey (E) V. 131.
Osima (E) IV. 33.
Osnabrug eiland, IV. 656
——— Island, *zie* Maitea.
Ostende, II. 78—81.
Ostens, IV. 384, 385.
Osterby, I. 377.
Ostermouth, V. 192.
Osteroe, V. 35.
Ostia, II. 423.
Ostrobug, I. 247.
Ostuni, II. 444.
Oswego (R) IV. 227, 228.
Otaha (E) IV. 644.
Otaheite (E) IV. 627—644.
Otakootaia (E) IV. 624.
Otawhy (E) IV. 595.
Otihatoo (E) IV. 650.
Otooway (E) IV. 585.
Otranto, II. 443.
Ottenbak, I. 347.
Ottenby, I, 353.
Ouary, II. 3.
Ouchen, III. 422.
Oud Beijerland, II. 57.
——— Jerusalem, IV. 358.
Oude Maas, II. 5, 57, 663.

Oude fchans, II. 2.
Oud Tanger, II. 533.
Oude Tonge, II. 60.
—— Wetering, II. 35.
—— wijven eiland, III. 311.
Ouddorp, II. 60.
Oudenbosch, II. 62.
Oudendijk, II. 43.
Oudenhoorn, II. 60.
Oudshoorn, II. 35.
Ouesfant (E) II. 153.
Ougro, III. 412.
Oukinskoi (G) IV. 20.
Oura (E) IV. 653.
Ourthe (R) II. 6.
Oufe (R) V. III. 139.
Outerwik, I. 347.
Out - Solua - Soui (R) II, 603.
Ouwerfchie, II. 51.
Ouzelan (E) I. 221.
Ova (E) II. 480, 561.
Over - Flakkee, II. 10.
Ovidopol, 617.
Ovo (R) V. 52.
Owarree. IV. 645.
St Owens baai, V. 263.
Owhyee (E) IV. 581, 582.
Oxemhall, V. 279.
Oxford (Kanaal van) V, 273.
Oxia (E) II. 606.
Oxna (E) V. 256.
Oxoneira, II. 590.
Oxus (R) III. 245.
Oxwich, V. 185.
—— baai, V. 193.
Oya, II. 254.
Oyak (R) IV. 442.
Oyapok (R) *aldaar*.
Oyolava, *zie* Oatooah.
Oyskavalenfeldt (B) I. 261.
Oysterham, II. 165.
Ozama (R) IV. 341.
Paasch-eiland, IV. 657.
Pabbay (E) V. 244.
Padang, III. 554.
Padakasfam, III. 507.
Padella (G) II. 380.
Paderneira, II. 295.
Padraonpunt, III. 120.
Padftow, V. 183.
Pagan Kreek, IV. 253.
Pagham, V. 109.
Pago (E) II. 464.
Pagode Kaap, III. 412.
Pagodes punt, III. 385.
Pagon (E) IV. 566.
Pahang, III. 390, 401.
Paimboeuf, II. 174.
Paimpol, II. 169.
Paisley, V. 227.
Paita, IV. 505.

Pakanbharu, III. 559.
Pala, II. 422.
Palagow, I. 389.
Palais. II. 154.
Palamos, II. 362.
Palancio (R) II. 349, 355.
Palappa, III. 459.
Palarra (R) III. 363.
Palatchi, II. 511.
Palawan (E) III. 458.
Paleapolis, II. 496.
Palembang (R. en ftad) III. 559. 560.
Palermo, II. 451, 590.
Pallia. IV. 501.
Pallifers eilanden, IV. 653.
Palma, II. 367.
—— (E) V. 14.
—— de Sal (E) II. 408.
Palmajola (E) II. 418.
Palmar (K) III. 121.
Palmaria (E) II. 416.
Palmarola (E) II. 429.
Palmas, V. 13, 14.
—— eiland, III, 100.
Palmboomenpunt, III. 119.
Palm-eiland en Sound, IV. 263.
Palmen eiland, III. 167.
Palmenora (E) II. 418.
Palmerin (R) III, 86.
Palmerort (K) I. 414.
Palmerftons eiland, IV. 621 —623.
Palmyra, III. 244.
—— (E) IV. 580.
Palmyras (K) III. 370.
Palomas (E) II. 260.
Palos, II. 254.
Pals. II. 362.
Pambeelen, III. 400.
Pamlico Sound, IV, 254, 255.
Pampas (De) IV. 475.
Pampator. IV. 391.
Pamplemousses (Les) III, 189.
Pampus, II. 4, 26, 30, 61.
Pamunkey (R) IV. 253.
Pan (De) II. 9.
Pan de Matanzas (B) IV. 336.
Panagia (E) II. 583.
Panama, IV. 511.
—— (Provincie) IV. 405, 406.
Panaria (E) II. 454.
Panaroukan, III. 505.
Panay, III. 459.
Pandora's eiland, IV. 593.
Panei (E) II. 603.
Panetan, *zie* Prinfen eiland.
Pagafani (E) III. 474.
Pangattarran (E) III. 462.

Pan-

Pankatuk (R) IV. 239.
Panlani, III, 327, 328.
Panier Foulah (M) III. 81.
Pannavia (R) III. 115.
Panormo, II. 591, 603.
Pansand, V. 124.
Pant (R) V. 131.
Pantara, III. 348.
Pantare (E) III, 511.
Pantelaria (E) II, 456.
Pantike, II, 605.
Paoom (E) IV, 73.
Papa (E) V. 256.
—— Stour, *aldaar*.
—— Stronsay, V. 251.
—— Westray (E) V. 252.
Papaguya (E) III. 91.
Papegaai eilanden, III. 115.
Papels (De) III. 23.
Papenburg, I. 536.
Papendrecht, II. 54.
Papon passage, II, 144.
Papra, III, 390.
Papua zee (De) I. 24. IV. 56.
—— Archipel, IV. 56 *en volg*.
Papuas (De) IV. 59, 60.
Para, IV. 452.
Paracels (De) III. 654.
Parades, II 295.
Paragoana (S. E.) IV, 415.
Paraguay, IV. 450, 471, 688, 689.
———— (R) IV. 471, 472.
Paraïba (Kapiteinschap Stad en R.) IV, 454.
Paramaribo, IV, 436, 437, 439.
Paramatta, IV. 92.
Parana (R) IV. 471, 472.
Paranaibo (R) IV. 453.
Paranelli (E) II 455.
Parel (De) IV. 378.
—— eilanden, IV. 511.
Parenza, II. 459.
Parenzo II. 463.
Parga, II. 485.
Parham, IV. 367.
Pari (E) II. 582.
Parima (M) IV. 429.
Parkgate, V. 214.
Parmesan (B) II. 562.
Paros (E) II. 575, 585.
—— (M) IV. 468.
Partheni, II. 571.
Parowraah, IV. 646.
Parret (R) V. 187.
Parrington, V. 144.
Parsis (De) III 303, 304.
Paru, IV. 443.
Parupanada, III. 327.
Parys, II. 147.

Pas de Calais, I. 2.
—— van Animalaya, III. 329.
Pasſage, II. 295, V. 47.
—— (Groot en Klein) IV, 347.
—— *zie* Meroë.
Pasſages, II. 242, 243.
Pasſaik (R) IV. 245, 246.
Pasſamaquody baai, IV. 187, 234.
Pasſamayo (R) IV. 503.
Pasſandava (G) III. 173
Pasſarge (R) I. 330.
Pasſawarang, III. 505.
Paz (R) III. 393.
Pasſig (R) III. 453.
Pasſir, III. 468.
Patagonie, I. 169, IV. 478 *en volg.*
Patany, III. 390, 402.
Patchow (E) III. 438.
Paternosters (De) I. 338.
Paterſons' groep, IV. 579.
Pathmos (E) II. 571.
Patience (G) IV. 6, 7.
Patras, II. 490.
S. Patrick (E) V. 55.
S. Patricks dijk, *zie* Sara Badrig.
Patte (E) III. 157.
Patty, II. 452.
Pau, II. 180.
S. Paul, III. 184, IV. 546, V. 145.
—— (E) IV. 120, 121, IV. 174, 548.
—— (Kapiteinſchap en ſtad) IV. 460, 467.
—— de Leon. II. 170.
—— Loanda, III. 121.
—— Mar, II. 361.
—— Pinedo, *zie S. Pedro klippen.*
S. Pauls baai, II. 341.
Paulio-Paulina, II. 602.
S. Paulus (E) II. 443.
—— Kaap, III. 110.
Pauſilippo (K) II. 435.
Paviljoen eiland, IV. 500.
Pavia (R) II. 484.
Paxameden (De) II. 569.
Paxaros (De) IV. 492.
Paxmade (E) II. 581.
Paxo (E) II. 473.
Pe-Kiang (R) III. 427.
Peccais, II. 390.
Pedea Keys, IV. 354.
Pedee (R) IV. 257, 258.
Pedir, III. 558.
S. Pedro (E. en V.) II. 256, 258.
—— (R) III. 88.
—— Klippen, IV. 137.

Pedro Branco, III, 400, 430.
Peduſo, II. 424.
Peel, V. 270.
—— Island, *aldaar.*
Pegu, III. 382, 385—388.
—— (R. en ſtad) III. 386, 387, 388.
Peene (R) I. 315, 328.
Peezens, II. 15.
Peiko (R) III. 434.
Peipus (M) I. 398.
—— (M) I. 332.
Peiſa (R) I. 230.
Pelagoniſi (E) II. 579.
Pelangy (R) III. 461.
Pelcuda (E) II. 501.
Pele (E) V. 218.
Pelée (E) II. 152.
Pelegoſa (E) II. 468.
Pelegrino (Del) eilanden IV. 626.
Pelew eilanden, IV. 574—576.
Pellicanen eiland, IV. 516.
Pelotſi (M) II. 484.
Pelori (E) II. 582.
Pelting-Sond, I. 408.
Pelting ſcheren, *aldaar.*
Pelworm (E) I. 526.
Pemba (E) III. 157.
—— baai, III. 155.
Pembroke, V. 194, *en volg.*
—— (land en ſtad) V. 194—199.
Pena de Piros, IV. 564.
Penada, IV. 455.
Penantipodes (E) IV. 117.
Pendean, V. 182.
Pendennis (K) V. 82.
Penfret (E) II. 154.
Peni (E) I. 415.
Peniche, II. 295.
—— (S. E.) II, 282.
Peniscola, II. 356.
Penlee (K) V. 87.
Penly, II. 162.
Penmanmawr (B) V. 211.
Penmark klippen, II. 141.
Penmorfa, V. 203.
Pennaboa (B) II. 252.
Pennar, V. 201.
Pennarth Harbour, V. 191.
Penny Inlet, V. 199.
Penobscot (R. en Stad) IV. 227, 234.
Penon de Alhuzemas, II, 535.
—— Velez, *aldaar.*
Penrhijn, V. 83.
—— (E) IV. 595.
Penſacola, IV. 263, 264.
Pentlandſche Frith, *zie* Frith van Pentland.

Pentlandſche ſkerries (De) V. 248.
Penzance, V. 81.
Penzina (G) IV. 11.
Pepereiland, *zie* Pulo Ladda.
Peperkust, III. 2, 8, 9, 23, 100.
Pepernefs, V. 115.
Pepy's land, I. 181, 185.
Pera, II. 607, III. 390, 396.
—— (M) II. 296.
Perceveira Klippen, *aldaar*.
Perecop, II. 620.
Pergama, II. 507.
Perim (E) III. 220—222.
Permira Klippen, III. 321.
Pernambuco, *zie* Fernambuco.
Pernau (R. en Stad) I, 331. 397.
Pernis, II. 49.
Perols (M) II, 382,
Peron (S. E.) IV. 99.
Peros Banhos eilanden, III. 198.
Perpignan, II. 386.
Perſaim (R) III. 386.
Perſante (R) I. 329.
Perth, V, 165, 166.
—— Amboy, IV, 246.
Pertshshire, V, 166.
Pertuis Breton, II. 148 156.
—— d'Antioche, II. 156, 157.
—— Maumusſon, II. 157.
Peru, IV. 498—508.
Perziſche Zeeboezem. I, 18. III, 230 *en volg.*
Peſaro, II. 426.
Pescata (R. en Stad) II, 445.
Pesto, II, 440.
Petapilly, III, 367.
Petchora (R) I. 226.
Peterhead, V. 170.
S. Peters, *zie* Salifleet.
Petersburg, I. 399—404.
Petit terre, IV. 371.
Petriſſa (E) II, 579.
Petroffskaia, II. 625.
Petros (R) II. 487,
Petten, II. 44, 45.
Pettycur, V. 164.
Pevenſey, V, 111.
Pharang (G) III, 411.
Philadelphia, IV, 247.
Philati, II, 485.
Philip eilanden, IV. 577.
Philippet, II. 375.
S. Philippus, II. 335.
—————— (G) IV. 72.

S. Phi-

S. Philippus, *zie* Fuego.
Philippynen (Nieuwe) IV. 576—579.
——— Zee, I. 20, 24.
Philippynsche eilanden, III, 450—463.
S. Philips van Benguéla' III. 122.
——— Oostenrijk, IV. 420.
Philipsland (E) II, 12.
Phokea, II. 507.
Phira, II, 584.
Phyen (G) III. 413.
Physco, II. 512.
Pacina (R) I. 224.
Piana (E) II. 561.
Pianosa (E) II. 420, 445.
Piapis, III. 480.
Piave (R) II. 459
Pic d' étoile (E) IV. 73.
Pica baai, IV. 500.
Pico (E) V. 28.
—— Pagos (B) III. 155.
Pidauro, II. 499.
Piedra (R) II. 239, 255.
Pieken van Layoonita, IV. 343.
Pickkasteel, V. 23.
Piemont, II. 410
S. Pierre, II. 157, 185, IV. 377, V. 262.
S. Pierre (E) IV. 185, 580.
——— (M) IV. 159, 168.
Pieter Boot (B) III. 187.
S. Pieter (E) II. 443, 603, IV. 358.
S. Pieter en Paulus, IV. 18, 19.
S. Pieters eilanden, II. 482
——— haven, II. 603.
——— kaap, III. 160.
Pietro del Bagno klip, II. 453.
Pijlstaart (E) IV. 620.
Pilaarpunt, III. 120.
Pilas (R) II. 238.
Pile, I. 343.
Pill, V. 187.
Pillau, I. 387
Pilot costa (V) III. 380,
Pilsey (E) V. 109.
Pinda Tappamandi (R) III. 154.
Pine Barrens (De) IV. 224.
Pinda, II. 352.
Ping-Hai, III. 430.
Pingnanie, III, 155.
Pink Anna's haven, IV. 482.
Pinkster eiland, IV. 655.
Pinsax, V. 279.
Pintados (De) III. 452.

Piombino, II. 421.
Piper (E) II. 579.
Pipley, III. 371.
Pirano, II. 463.
Piriac, II. 173.
Pirmisſa (R) II. 494.
Piſa, II. 416, V. 183, 184.
Piſan (E) II. 538.
Piſatella (R) II. 427.
Piſca, IV. 502.
Piſcadores (De) III. 440, IV. 579.
Piſcataqua (R en Stad) IV. 234, 235.
Piſcopia, II. 557.
Piſcopia (E) II. 561.
Piſtritza (R) II. 484.
Pitcairns eiland, IV. 656.
Piteo (R. en ſtad) I, 324, 350.
Piton (Groot en Klein) V. 18.
—— du milieu de l'isle, (Le) III. 187.
Pitt (E) IV. 70.
Pittenween, V. 164.
Pitts eiland, IV. 579.
—— Town, IV. 331.
—— burg, IV. 231, 232.
Pityuſiſche eilanden, II. 378—382.
Piura, IV. 505.
Pizzo, II. 441.
Placa (E) II. 561.
Placentia, II. 245.
———— (G en ſtad) IV. 180, 182.
Plana (E) II, 345, 370, 440, 446, 541.
Plancoet, II. 169.
Planier (E) II. 391.
Plantaan eiland, *zie* Pulo Piſang.
Plantain (E). III. 99.
Plaquemine. IV. 267.
Plata (E) II. 606, IV. 509.
Platamona (R) II. 503.
Platani (R) II. 447.
Platza, II. 495.
Plauen (V) I. 328, 329.
Plawia (M) I. 332.
Plenty baai, IV. 116.
Pleskof (M) I. 332.
Plettenbergs baai, III. 145.
Plinlimmon (B) V. 189.
Plouescat, II, 170.
Plougef, II. 142.
Ploughgaulen, II. 170.
Plym (R) V. 87.
Plymouth, en haven, V. 87—89.
———— VI. 237, 368.
———— Sound, 85, *en volg.*

PO

Po (R) II. 427, 458.
Po Primeiro de Ferrara en Fiume, II. 458.
Podor, III, 79, 81.
Poel (E) I. 382.
Pogon, II. 499.
Pola. II. 459, 464.
—— zie Otawhy.
Polcella (E) II. 512.
Polenza, II. 368.
Point Levi, IV. 166.
—— Morant, IV. 353.
—— Raty, II. 142.
Pointe Saline, III. 75.
Poisson (E) III. 92.
Poivre (K) IV. 99.
Policandro (E) II. 582.
Policastro, II, 440, 441.
Polina, II. 483,
Polino (E) II. 581.
Poliore (E) III. 231.
Politz, I. 385.
Polkerries baai, V, 84.
Polperron, V. 85.
Polskid, I. 342.
Pomegue (E) II, 391.
Pommo (E) II, 468.
Pomona (E) V. 249.
Pompeia, II, 436, 437.
Pompernay, III, 109.
Ponchang Cacheel (E) III, 553.
Pondicherry, III. 361, 362,
Pondy (E) III. 507,
Pongo (R) III. 93.
Ponnoy, I. 228.
Pont Chartrain (M) IV, 264.
Pont du Gard (Le) II, 390.
—— S. Esprit, II. 389.
Ponte Vedra, II. 254.
Ponteau de Mer. II. 164.
Pontiana, III, 467.
Pontico (E) II, 491.
Pontipool, V. 281.
Pontivi, II, 172.
Ponza (E) II. 429.
Pool, V, 98, 99.
—— (De) V. 127.
Poolijs (Zuider en Noorder) I, 36.
Poondy, III. 369.
Poor Head, V, 47.
Pooto (E) III. 431.
Popayan, IV, 510.
Popo (Groot en Klein) III, 110.
Porca, III. 330.
Porchester, V. 108.
Porcia, II. 249.
Porcos (E) II, 377.
Poreze klippen, II, 480.
Porgas banken, IV, 137.
Porlock, V, 186.

Por.

Pornic, II, 174.
Poro (E) II, 499.
Poromufchir, *of* Porolufchir (E) IV, 28.
Porofina (E) II, 465.
Porquerolles (E) II, 395.
Port à Pitre, V, 371.
—— Adaye, III, 376.
—— S. André, II, 154.
—— S. Anne, V, 57.
—— S. Antonio, IV, 479.
—— Antony, II, 578.
—— au Paix, IV. 342.
—— Prince, IV. 339.
—— Banks, IV, 543.
—— Bowen, IV, 90.
—— Bourbon, III, 191.
—— Buccarelli, IV, 543.
—— Catena, II, 472.
—— Cavalier, II, 513.
—— Choifeul, III. 176. IV. 66.
—— Clash, V. 197.
—— Cornwallis, III, 574.
—— Cox, IV, 541.
—— Curtis, IV, 90.
—— Dailo, II, 502.
—— Dalrymple. IV, 106.
—— Dauphin, IV, 175.
—— de la Bodega, IV, 521.
—— Savannah, *zie* Souillac.
Port de los Angelos, *zie* Port Discovery.
—— Paix, IV. 340.
—— Delpene, II, 474.
—— Defire, IV, 479.
—— Discoverij, IV, 542.
—— Egmont, IV, 127.
—— en Basfein, II. 165.
—— Fanari, II, 485.
—— Fornels, II, 376.
—— Français, IV, 189.
—— Glasgow, V, 228—229.
—— Hacking, IV. 92.
—— Howe, IV. 331.
—— Hunter, IV, 91.
—— Inis, V. 81.
—— Inon, V, 193.
—— Ifaac, V, 183.
—— Jakfon, IV, 86—89, 91, 92.
—— S. Jago, IV, 340.
—— S Juliano, 479.
—— Lauriston, IV, 108.
—— Legan, II 170.
—— Lincoln, IV. 95.
—— Lonarie, II, 154.
—— Lorenzo, *zie* Nootka Sound.
—— Louis, II, 172. III, 189—191.
—— Louquez, III, 176.

Port Magee, V, 43.
—— Mahon II, 374—376.
—— S. Man, II. 341.
—— Mion. II. 393.
—— Montagu, IV, 62,
—— Mornington, III, 210.
—— Nesfick, V, 224.
—— Nockie, V, 172.
—— Pasquet. II. 367.
—— Patrick, V, 224,
—— Penrijn, II, 212,
—— Pera, II, 366.
—— Philip, IV, 93. 94.
—— Praslin, IV, 62, 67.
—— Proven çal. II, 402.
—— Quemada, IV, 510.
—— Refolution, IV, 74.
—— Rigaud, IV, 176.
—— Rofeway, IV, 188.
—— Royal, IV, 257, 352, 401.
—— Royal, *zie* Matavai.
—— —— (E) IV, 398.
—— Rush, V, 68.
—— Ruspin, V, 181.
—— Sanciette, II, 163.
—— Sanitge, II, 377.
—— Saufon, II, 1 4.
—— Scrivan, IV, 406.
—— Skerry, V, 180.
—— Solidor, II, 169.
—— Squifiofa, II, 476.
Port Stephens, IV, 90, 91.
—— Strachey, V. 180.
—— Thouloufe, IV, 176.
—— Trinidad, II, 344; IV, 521.
—— Vendre, II. 386.
—— S. Vincent, IV, 76.
—— Viscardo, II, 475.
—— Wrinckle, V, 85.
Porta del tres Bocha, II, 579, 580.
Portecros (E) II, 395.
Portendick, III, 77.
Portere, IV, 411, 412.
Portferry, V, 58.
Portinache (G) II, 380.
Portici, II, 436.
Portland, IV, 235.
———— (Kafteel van) V, 95.
———— (Race: van) *aldaar*
———— (E) V, 94—96.
———— Kock, IV, 354.
Portmear, V, 84.
Porto (G) II, 403.
—— Bello, IV, 405, 406.
—— Cabello, IV, 415, 416.
—— Caloni, II, 577.
—— Cambia, II, 295.
—— Cardiano, II, 427.
—— Cavallo, II, 408.

Porto Conta, II, 409.
—— d' Anzo, II, 423.
—— de Brondolo, II, 459.
—— Burrano, II, 421.
—— Delfino, II. 574.
—— Ferrajo, II. 419.
—— Fermano, II. 424.
—— Figari, II. 402.
—— Fino, II, 415,
—— Grego, II. 467.
—— Gaï, II. 473.
—— Hercole, II. 422.
—— Lapido, II. 424.
—— Longone, II. 420.
—— Magno, II. 380.
—— Morizzo, II. 413.
—— Nao (R) III. 115.
—— Nova, III. 112.
—— Novo, III. 361.
—— Palermo, II. 484.
—— Panormo, II. 467.
—— Pavoua, II. 439.
—— Petri, II, 577.
—— Re, II. 464.
—— Rico (E) IV. 343, *en volg.*
—— Roxo, II. 380.
—— Santo (E) V. 24.
—— Schini, II. 569.
—— Seguro, IV. 458, 459.
—— Sigri, II. II. 577.
—— Srephano (V) II. 421.
Porto Tesfano, II. 402.
—— Trabuco, II. 409.
—— Trinede, II. 569.
—— Vecchio, II. 401.
—— Venere, II. 415.
—— Venetico, II. 513.
Portorfon, II. 168.
Portquean, V. 183.
Portreath, *aldaar.*
Portsea, V. 107, 108.
Portsmouth, IV 235, 374.
———— en haven, V, 106, 108.
Portsoy, V. 172.
Portudal, III. 85.
Portugalette, II. 245.
Portugeesche reede, IV, 142.
———— rivier, III. 81.
Possession (E) III. 124.
Potamak (R) IV. 229.
Potami Valestris (R) II. 487.
Potamos (R) II. 472.
Poti, II. 612.
Potosi, IV. 471.
Poudre d'or, III. 189.
Poughnejon, II. 170.
Pouillac, II. 149.
Poulquain, II. 174.
Pourri Klippen, II. 480.
Pourville, II. 163.
Pouzza (E) II, 470.

Po-

Poverty baai, IV, 116.
Powderham, V, 92.
Pozzuolo, II, 435.
Prampray, III, 109.
Praslin (E) III, 193.
Prasfoneri (E) II, 579.
Prata's *of* Praters rif, III, 655.
Praul (K) V, 89.
Pravia (R) II, 238, 249.
Pree (De) III, 9, 110—112.
Pregel (R) I. 330.
Premire de Baix. II, 361.
Preparis (De) III, 575.
Prefciras (E) II, 253.
Presque Isle, IV, 162.
Preston, V, 217, 219.
—— Paus, V, 162.
Prevefa, II, 486.
Prevolet point, V, 260.
Priaman, III, 554.
Priapetz (R) I, 330.
Prickly pear (E) IV, 358.
Priestholm, V, 208.
Primero (R) III, 113.
Princefs Royal (Archipel) IV, 543.
Prindftein, III, 109.
Prinkipos (E) II, 606.
Prins Edwards eiland, IV, 176—178,
Prins Edwards eilanden, IV, 118.
—— Hendriks eiland, IV, 655
—— Robberts baai, IV, 374.
—— van Wallis eiland, IV, 102. 650, 651.
——, *zie* Pulo Pinang,
—— eilanden, IV. 543.
—— fort, IV, 150, 154, 155,
—— kaap, *zie* Kygmil.
—— Willem Hendriks eiland. IV, 64.
—— Willems eilanden, I, 180. IV, 596.
—— Williams Sound, IV, 531, 532, 544.
Prinfen eiland, III, 32, 506.
—— eilanden, IV, 339.
Procida (E) II, 438.
Prodano, II, 492.
Promontorio (D) II. 464.
Prota (E) II, 605.
Providence (E) III, 201.
—— (R en Stad) IV, 238.

Pro-

Province Town, IV, 237.
Pruimen eiland, IV, 236.
Pruisfen, I, 283–394.
Pruth (R) II, 678.
Pry (R) III, 392.
Pfalmodi, I, 111.
Puebla de la Mar, *en* de la Norte, IV, 391.
Puenta (R) II, 239.
Puerto Cavallos, V, 16.
——— de la Cruz, *of* de la Paz, V, 11.
——— Naos, V, 16.
——— Santa Maria, II, 256.
——— del Trinidad, II, 362.
——— Faj en Dago, IV, 140, 141.
——— Furno, IV, 140.
——— Furreo, IV, 140.
——— Pierra, V, 27.
——— Pruya, IV, 141.
——— Real, II, 256.
——— Santo, I, 161.
Pug Major (B) II, 363.
Publikat, III, 366.
Pulo Alma, IV, 574.
——— Aore, III, 400.
——— Ay, III, 492.
——— Babee, III, 488, 555.
——— Balam, III, 391.
Pulo Banjak, III, 391.
——— Bouton, III. 391.
——— Brasfe, III. 555.
——— Cambing, III, 492.
——— Cambir, III, 413.
——— Canton, *aldaar.*
——— Capas, III, 401.
——— Capella, III, 492.
——— Carraca, III, 492.
——— Celcer, III, 407.
——— Condore, III, 406.
——— Jackee, III, 493.
——— Jarra, III, 397.
——— Ladda, III, 391.
——— Lancavy, III, 391.
——— Lingin, III, 561.
——— Mariere, IV, 574.
——— Mego, *zie* Triefte.
——— Mintao, III, 556.
——— Nancy, III, 555.
——— Neas, III, 556.
——— Oby, III, 404.
——— Panjang, III, 391.
——— Pera, III, 391.
——— Pinang, III, 393–396.
——— Pifang, III, 400, 492.
——— Popo, III, 479.
——— Roa, III, 492.
——— Rondo, III. 555.
——— Sapata, III. 407.

Pulo

Pulo Seilan, zie Prinsen eiland.
—— Swangy, III. 492.
—— Teoman, III. 401.
—— Tingy, III. 400.
—— Varella, III. 397, 401, 558.
—— Way, III. 492, 555.
—— baai, III. 473.
Puna (E) IV. 509.
Pungal Cotay, III. 322.
Punteiland (E) III. 91.
—— Capitaines, IV. 482.
—— de Galle, III. 348.
—— Sol, V. 24.
—— Kega, III. 407.
—— Kijkuit, IV. 90.
—— Lorenzo, V. 24.
—— Mala, IV. 511.
—— Panka, III. 503.
—— Parga, V. 24.
—— Piedras, IV. 398.
—— Quilan, IV. 483.
—— Romania, III. 399.
—— van Ayre, V. 267.
—— Slate, V. 242.
Punta Blanco, IV. 262.
—— de Sagra, II. 401.
—— Chapeo, III. 122.
—— del Gada, V. 29.
—— Largo, IV. 263.
Puntal, II. 256.
Pupy, III. 109.
Purbeck Island, V. 98.
Purlis (R) III. 391.
Purmerend, II. 39.
—— (E) III. 501.
Putsagra, I. 408.
Putten (Land van) II. 57, 60.
—— van Montrose, I. 522.
Puttershoek, II. 57.
Puzol, II. 355.
Pwlhely, V. 203.
Pylfleet, V. 131.
Pyrgos, II. 492.
Pyramus (R) II. 514.
Quaksdiep, II. 10.
Qualla Batrang, zie Queda.
—— Moorba, III. 392.
Qualoe (E) I. 261.
Quantcheau Foo, zie Canton.
Quantong, III. 420.
Quapuakust, III. 2, 24.
Qnarken (S) I. 285.
S, Quay, II. 169.
—— (E) II. 152.
Quebec, IV. 159, 165, 166.
Queda, III. 390, 392.
Queen Charlottes Sound, IV, 109, 116.
Queenborough, V. 123.
Queensferry, V. 161, 162.

Quelpaert (E) III. 436.
Quemada, IV. 501.
S. Quentin (V) II. 150.
Querimba (E) III. 155.
Querimbas (De) *aldaar.*
Querqueragne, II. 365.
Queta, III. 110.
Quezungo (R) III. 153.
Quiberon (E. en S. E) II. 154.
Quiaca reede, IV. 501.
Quiap, *of* Quoyaporte (R) III. 93.
Quibo (E) 511, 512.
Quicaras (E) IV. 511, 512.
Quiemada (E) II. 250.
Quilea, IV, 501.
Quilleboeuf, II. 148, 164.
Quileffe, III. 157.
Quillimany (R) 153, 157.
Quilon (E) III. 156.
Quiloa, III. 330.
Quimper, II. 171.
Quimperlé, II. 172.
Quinchau, *zie* Achao.
Quin Hone, (G. en Stad) III. 413.
Quifi Majúgo (R) III. 154.
Quito (Provincie) IV, 508—510.
Raardorp, II. 40.
Rabat, II. 529.
Racine, II. 166.
Raclia (E) II. 585.
Racina, IV, 583.
Raga (E) II. 445.
Ragoznizza, II. 466.
Ragged Harbour, IV, 182.
Ragoe, I. 373.
Ragufa, II. 469.
Rajapore III. 304.
Rajapour, III. 313.
——— (E) *aldaar.*
Rakan (R) *III. 558, 559.*
Rakhoa (E) IV, 29.
Raklia II, 602.
Rakowoi, IV, 19.
Ramala (La) V, 12.
Ramehead. V. 85.
Ramel (Reede van) V. 15.
Ramisferam (E) III, 331, 338, 361.
Rammekens, II. 75.
Ramos, (R) III. 123.
Ramree (E) III. 384.
Rampfide, V. 219.
Ramfea, V. 270.
Ramsgate, V. 118, 119.
Ramfey (E) V. 131, 197, 198.
Ramfoe, I. 372.
Rance (R) II. 146, 169.
Ranai (E) IV. 584.
Randers, I. 377, 378

Randers (G) I. 313.
Rangoon, III. 387.
Ranza, V. 233.
Raoul, zie Zondagseiland.
Rappahannok (R) IV. 253, 254.
Rapella, II. 415.
Rape, II. 496.
Rariton (R) IV. 245.
Ras Aboo Mohammed, III, 217.
—— Badend, III. 228.
—— El Ameesh, II. 537.
——— Ans, III. 211.
——— Giddid, aldaar.
——— Kanair, II. 515.
——— Khima, III. 326.
—— Firmah, III. 209.
—— Heli, III. 216.
—— Rattah, III. 209.
—— van Alderney, V. 263.
———— Fonteneau, II. 153.
———— Portland, V. 95.
Rasay (E) V. 242.
—— kaap, aldaar.
Rat (E) III. 77.
Ratan (E) III. 458.
Rathlin (E) V. 61.
Rattan (E) IV. 401.
Ratten eilandje, V. 185.
Ratten nest (E) IV. 98.
Rattoneau (E) II. 391.
Ravenglass, V. 219.
Ravenna, II. 427.
Ravenspur, V. 144.
Rayleigh, V. 126, 127.
Raz (K) II. 153.
Razee, III. 315.
Razor (E) IV. 461.
Reading, V. 124.
Real Guadaifa (R) II. 349.
Realejo, IV. 513. V. 12.
Recco, II 415.
Receida (R) II. 238.
Recherche eiland, IV. 621.
Recif, IV. 455.
Reculver, V. 121.
——— Castle, V. 118.
Red Car, V. 152.
—— Head. V. 165, 167.
Redang eilanden, III. 402.
Redbridge, V. 272.
Redes, II. 251.
Redheadbaai, V. 207.
Redon, II. 173.
Redonda (E) IV. 461.
Redondela, II. 254.
Redondo (De) IV. 368.
——— (E) III. 227.
Reedy Island, IV, 247.
Reersoe, I. 366.
Rees, II. 28.
Refunsiri (E) IV. 33
Refura (La) II. 296.

Rega (R) I. 329.
Reghery, *zie* Rathlin.
Regio, II. 441.
Reikiavik, I, 244.
Rekenitz (R) I. 382.
Relacq (R) II. 146.
Rembang, III. 503.
Remire (E) III. 201.
S. Remo. II. 413.
Renfrew, V, 229.
——— shire, V, 227, *en volg.*
Renows bay, IV, 182.
Rennes, II, 173.
Rensburg, I, 326.
Repatransone, II, 424.
Repulse baai, IV, 149.
Raschaoca (E) IV, 29.
Resnaes, I, 360.
Resolutions Ifland, IV, 654.
Retinno, II, 567.
Reumo, I, 409.
Revel, I, 398.
Revillagigedo eilanden, IV, 496, 497.
Reville, II, 166.
Revolutions baai, IV, 650.
Rheiddol (R) V, 201.
Rhenea (E) II, 588.
Rhenen, II, 28.
Rhio, III, 561.
Rhium (K) II, 489.
Rhode Island, IV, 238, 239.
Rhodes, II, 559, 560.
——— (E) II, 558 561.
Rodonet (R) II 385.
Rhône (R) II, 385, 389, 390.
Rhuys (S. E.) II. 141, 173.
Riak (R) I. 384.
Riantin (E) II 154.
Riba de *Sella* (R) *II.* 240.
Ribeira Grande, V 30.
Ribble (R. en G) V. 217.
Rica del oro (E) IV. 561.
—— de Plata (E) *aldaar.*
Richborough Castle, V. 118.
Richmond, IV. 252, 253. V. 124.
——— (E) *III, 457, 458.*
Ridderkerk, II. 53.
Ride, V. 103.
Rienne (R) II. 146.
Rifholm, I. 358.
Riga, I, 395, 397.
Rijn (R) I, 529. II, 4, 6, 8, 28, 33, 44, 46.
Rijp, II. 39.
Rijssel, II, 159.
Rijswijk, II. 47.
Rille (R) II. 146, 164.

Ri-

Rilo, II. 249.
Rimarooa eilanden. *zie* Teleurstellings eilanden.
Rimini, II, 426.
Rin (R) I. 528.
Ringpunt, V, 49.
Ringvadsoe, I. 258.
Rinkopper diep, I, 524.
Ripendiep, I, 526.
Rio S. Benito, III. 115.
—— Brava del Norte, IV. 266, 396.
—— Campo, III, 115.
—— de la Plata, IV, 470—472.
—— de Madaon d'ouro, III, 149.
—— de Roxa, II, 236, 253.
—— del Oro, III, 74.
—— del Rey, III. 114.
—— Doce, III, 82,
—— dos Escravos, III, 113.
—— dos Fogos, III. 157.
—— dos Forçados, III. 113.
—— dos Fratres, IV. 459.
—— dos Ramos, III. 123.
—— (El) V. 17.
—— Enero *zie* Rio Janeiro.
—— Grande, IV. 396, 501.
—— —— (Kapiteinschap en R) IV. 453.
Rio Grande de Porto Saguro, *zie* Porto Seguro.
—— —— de S. Pedro, III. 90. 91. IV. 468.
—— Rio Lovisa, IV, 346.
—— Hondo, IV, 399. 400.
—— Infante, III, 148,
—— Janeiro, IV, 461—465.
—— Nigro, IV, 423, 433.
—— Real, III, 114, IV, 456.
—— Segura, II, 349.
—— Verte, II, 349.
Rioni (R) II, 612.
S. Rioo, (E) II, 152.
Riofiri, (E) IV, 33.
Riou (R) III, 245.
—— (E) II, 391.
Ripen, I, 527, 528.
Rippon, V, 152.
Ripraps (De) V, 73.
Risby, I, 346.
Riskebo, I, 346.
Risoer, I, 266.
Rivier van Ava, III, 386.
—— —— Benin, III. 112.
—— —— Congo, III, 120, V, 496.

Rivier van Meykong, III. 405.
——— Nankin, III, 432.
——— Pekin, *zie* Peiko.
——— Siam, III. 402.
Riviere des Remparts, III. 189.
Rizc, II. 611.
Roa, I. 343.
—— (B) IV. 582.
Roanne, II. 150.
Roanoke (R) IV, 256.
Roaring water baai, V, 45.
Robbenberg punt, III. 145.
Robben eiland, III. 128. 142, 144.
Roberts baai, IV. 378.
Robin Hoods baai. V. 150
——— Lyths Hole, V, 147.
Robfnoet (K) I. 524.
Rocca (E) IV. 392.
——— Bruna, II, 412.
——— Partida, IV. 496.
Roche Bernard (La) II, 173.
Rocheford, V. 130.
Rochefort, II. 176.
Rochelle (La) II. 175, 176.
Rochester, V. 123.
S. Rochuskaap, III, 129.
Rockal (E) V. 37.
Rockanje, II. 58.
Rodby, I. 373.
Rodesto, II. 602.
Rodi, II, 445.
Rodneys kaap, IV. 56.
Rodoe, I. 260.
Rodrigue (E) III. 194.
Roenne, I, 369.
Roer (R) II, 6.
Roermonde, *aldaar*.
Rogerston (G) V. 55.
Roggerswiek, I. 397.
Rogocam (R) III. 113.
Rokbo (R) III. 416.
Rom (E) I, 526.
Romalofa (R) II. 239.
Romania (R) III, 399.
Romanilla de la Vega (E) II, 249.
Romanklippen, III, 129, 142.
Romé, II, 423. V, 490 *en volg*.
Romerswaal, II. 64.
Romney (Old en New) V. 113.
——— moeras, V. 113, 273.
Rona (E) V. 242, 246.
Ronaldfay (South) V. 250.

Ronaldſay (North) V. 252.
Rona's berg, V, 254.
Ronde eiland, III, 192. IV. 139, 357.
Ronne (R) I. 341.
Ronneby, I. 344.
Roode baai, V, 59.
Roode klif (Het) II. 20.
——— rivier, IV. 231.
——— zee, I, 17. III. 203 *en volg.*
Rookkaap, III, 149, 150.
Roon, II, 57.
Roovaart (De) II, 65.
Rope Haven, V. 84.
Rophee (R) II, 492.
Roquepiz (De) III. 669.
Roquerol (De) II. 383.
Roquette (La) II, 144.
Roſarno, II, 441.
Rosclier, II, 169.
Roscoff. II, 170.
S. Roſe, III. 186.
Roſeau, *zie* Charlotte Town.
Roſebury Topping, V. 149.
Roſehearty, V, 170.
Roſes, II. 362.
Roſetta (E) II, 495.
Roſette II, 552.
Roſignano. II, 421.
Roſingen (E) III, 492.
Roskild, I. 361.
Ross, V. 51, 175.
——— (E) V. 222, 223,
——— Carberry, V. 46.
——— Island, V. 173.
Roſsa. II. 403.
——— (E) II. 408.
Rosano, II. 442.
Roſſes (De) V. 66.
Rosſhire, V. 234.
Rostock, I. 382, 383.
Rotta (R) II. 413.
Rotten (E) III. 509.
Rotterdam, II. 50—53, III. 473.
Rother (R) 112, 113.
Rotherthithe, V. 274.
Rots van Lisſabon II, 83.
Rotſay, V. 232.
Roui (E) III. 512.
Rottum (E) I. 533, II. 8.
Rotumaboo (E) IV. 593.
Rouaan, II, 164.
Roum, II, 611.
Roumelie-Hisſar, II, 608.
Round Island, IV, 382.
Roundſtone baai, V. 63.
Rousſay (E) V. 252.
Rousſillon, II. 361,
Rovenhagen, I. 382.
Rovigna, II. 463.
Royan, II, 177.
S. Roſe (E) IV. 263.

Rozemarijn (E) IV. 99.
Rozenburg (E) II, 48.
Rozendaal, II, 62.
Ruad (E) II, 519.
Ruden (E) I, 391.
Rudkoebing, I, 371.
Ruffisco, III. 85.
Rugen (E) I, 390, 393.
Rugenwalde, I, 385.
Rum (E) V, 240.
—— key, IV, 331.
Rundleftone, V, 79.
Runswick, V, 151.
Rupel (R) II, 11, 69.
Rupelmonde, II, 70.
Rush haven, V, 55.
Rusie (B) II, 556.
Ruski-Bogafi, II, 615.
Rusland, I, 394—416.
Rusfe (R) I, 330.
Rutland, V, 66.
Rutters bank, I, 249.
Ruy Pirea kaap, III, 123.
Rybac, I. 397.
Rye, V, 112.
——New Harbour, *aldaar*.
Ryes, II, 165.
Saagard, I. 392.
Saba (E) IV. 363.
—— (klein) IV. 356.
Sabatia, II, 414.
Sabedynas (De) III, 161.
Sabina (R) IV. 266.
Sabioncello (S. E.) II. 466, 469.
Sables d' Olonnes, II, 175.
Sabtang (E) III. 458.
Sabugars (De) III. 222.
Saccaron, II, 467.
Saeo (R) IV 235.
S. Sacrament, IV. 474.
Sadao (R) II. 286, 292, 296.
Sadras, III, 362, 363.
Saeby, I. 377.
Saffee, II. 527, 528.
Sagahadock baai, IV. 234.
Sagalin (S. E.) IV. 4—6.
Sagalin-Ula, *zie* Amur.
Sagonta, II, 356.
Sagor (E) III. 374.
Sagres, II. 296.
Saguenay (R) IV. 158, 163.
Sahara, III. 1, 11—16, 74—78.
Saigne (R) II. 385.
Saigong (R en Stad) III. 405, 406.
Saints (De) II. 153, IV, 371, V. 180.
Sair (R) V. 117.
Saire (R) II. 146.
Saja (R) II, 238.
Sakana (R) II. 610.
Sal (E) IV. 139, 140.

Sala (R) 440.
Salaka, III. 210, 211.
Salam (R) III. 86.
Salamanca de Bacalo, IV. 400.
Salamparang *zie* Lombock.
Salangore, III. 390, 397.
Salces, II. 387.
Salcombe, V. 89.
———— haven, *aldaar.*
Saldanhabaai, III. 126.
Salee, II. 529.
Saleh (R) II. 514.
Salem, IV. 236.
Salerno, II. 440.
Salinas, II. 473, 556.
———— reede, IV. 503.
Salinelle II. 165.
Salini (E) II. 453.
Salir de Porto, II. 295.
Salisbury, V. 272, 273.
———— (Kanaal van) *aldaar.*
Sallihaboo eilanden, III, 482.
Salo, II. 357.
Salobrena, II. 352.
Salomons eilanden, III. 198. IV. 66 *en volg.*
———— eilandjes, II, 341.
Salona (R) II. 489.
Saloomah, III. 555.
Salonica, II. 503.
Saldra, II. 487.
Salpe (M) II. 445.
Salroke (G) V. 64.
Salsette (E) III. 309, 310.
Salso (R) II. 447.
Salt Tortugas (E) IV. 391.
Saltash, V. 88.
Saltcoats, V. 225, 227.
Saltenfiord, I. 256.
Saltenström, *aldaar.*
Saltfleet, V. 142.
Saltholm, I. 366.
Salvadas eilanden, II. 511.
S. Salvador, II, 448. IV. 456, 457, 513.
Salvages (De) V. 18.
Salvoru (E) II. 252.
Salwatty (E) III. 479.
Sama (R) III. 93.
Samak (E) III, 233.
Samana (S. E.) IV. 341.
Samana baai, *aldaar.*
Samanap, III. 507.
Samar (E) III. 459.
Samarang, III. 502.
Samari (R) II, 492.
Samaulies (De) III. 159, 160.
Samba (E) III. 510.
Samba baai, IV. 410.
Samballat (K. en eilanden) IV. 407.

Sambas, III. 467.
Sambelongs (De) III. 397.
Samboangan, III. 462.
Samboos (De) IV. 402.
Sambre (R) II, 6, 661.
Samland, I. 318.
Samojeden, I. 226.
Samondrachi (E) II. 473.
Samoe, II. 572.
Samothraki (E) II. 578.
Sampan, III. 507.
Samsoe, I. 366, 376.
Samsoun, II. 611.
San Antonio, IV. 519.
——— de Rio Grande, IV. 455.
—— Buenaventura, IV. 519.
—— Carlos de Monterey, IV, 519, 520,
—— Christoval (E) IV. 67.
—— Dimitri (E) II. 472,
—— Erini (E) II. 583.
—— Fernando, IV. 519.
—— ——— de Omoa, IV. 401.
—— Francisco, IV. 519, 520, 521.
—— Gabriel, IV. 519.
—— Jacintha, II. 242.
—— Juan, IV. 519.
—— —— Baptista, *aldaar.*
—— Luis Obispo, *aldaar.*
—— —— Rey, *aldaar.*
San Miguel, IV, 519.
—— Nicholo, II. 473, 584, 590.
—— Pampleo (E) II. 447.
—— Pietro (E) II. 408.
Sana, IP. 504.
Sanciam, III. 422.
Sanda (E) V. 231.
Sandarli, II. 507.
Sanday (E) V. 241, 251.
Sandelhout eiland, *zie* Samba.
Sandersfoot, V. 194.
Sandgate, V. 113, 114.
Sandhammer punt, I. 344.
Sandoe, V. 36.
Sandomir, I. 329,
Sandown Castle, V. 115.
Sandusky (R) IV. 233.
Sandwich, V, 117.
——— (E) IV. 73,
——— baai, IV. 125.
——— eilanden, IV, 581—592.
——— haven, III. 124.
——— land (E) IV, 125.
Sandy Point Town, IV, 365.
Sandyhook, IV, 242.
Sang-koi (R) III. 416.
Sangamar (E) III. 86.

San-

Sangir (E) III. 482.
Sangonara eilanden, II. 402.
Sanguin (R) III. 100.
Sansigo (E) II. 465.
Sanson, II. 248.
Sansonate (G) IV. 513.
Santa (Land en Stad) IV, 503.
—— Barbara, IV. 519.
—— Clara, *aldaar.*
—— Croce, II. 450, 462.
—— Cruz, II. 252, 469, 525, IV, 459, 461 463, 464, 519, 543. V, 9—11, 15, 23, 27.
———— (E) IV, 71.
———— *zie* Cozumel.
—— Ines de Cumana, *zie* Cumana.
—— Maria, II. 416.
—— Martha, IV, 410, 411.
—— Maura (E) II. 474.
—— Rosa (E) IV. 496.
Santander, II. 247.
———— (M) IV. 397.
Santee (R) IV. 229, 258.
Santona, II. 246.
Santoni (E) II, 579.
Santos, IV. 467.
Saona (E) IV. 342.
—— (G) II. 381.
Saône, II. 151.
Sapan (E) IV. 566.
Saparooa (E) III, 486.
Sapello (E) IV. 260.
—— Sound, IV. 259.
Sapienza (E) II. 478.
Sapperton, V. 280.
Saquorema (M) IV. 461.
Sarabat (R) II. 508.
Sarakina (E) II, 579.
Sarameka (R) IV. 435, 438.
Sarcana (R) IV. 470.
Sarcelli, *of* Sargel, II. 537.
Sardi (E) III. 227.
Sardinie (E) II. 405.
Sargutsch (R) I, 332.
Sare (E) III. 326.
Sarignan (E) IV. 566.
Sarim (R) I, 388.
Sarik (E) V, 264.
Sarland, II. 520.
Sarus (De) V. 199—201.
Sarn Badrig, V. 200.
—— y Bwlch, *aldaar.*
Sarpen (waterval) I. 265.
Sarzeau, II. 173.
Sas van Gend, II. 71.
Saskashawan (R) IV. 540.
Sassari, II. 409.
Satalia, II. 513.
Satalidere (R) II. 603.
Satchlidock, IV. 546.
Satines, II. 500.

Saunderson's Hope, I. 199.
Savage eiland, IV. 621.
Savannah eiland, IV. 356.
——— (R en Stad) IV. 259, 260.
——— le Mar, IV. 353.
Savinal Key, IV. 335.
Savona, II. 414.
Savou (E) III. 177.
Savu (E) en Nieuw Savu (E) III. 513.
Sawa, III. 490.
Sawley, V, 276.
Saxemburg (E) IV. 128.
Saxekoebing, I 372.
Sayades, II, 485,
Saypan (E) IV. 566.
Sazeno (E) II, 483.
Scala, II. 571.
——— Nova, II. 509.
Scalea II. 441.
Scallaway, V. 256.
Scalpay (E) V. 245.
Scanderoon, *zie* Alexandrette.
Scangero (E) II. 580.
Scarba (E) V. 237.
Scarborough, V. 148, 149.
——— bank, III, 655.
Scarcys (De) III. 93.
Scardeli (E) II. 580.
Scardo (E) II. 466.
Scardona, *aldaar*.
Scarpes (R) II. 504.
Scarp (E) V. 245.
Scarpanto (E) II. 561.
Scras (De) V. 224.
Scattery (E) IV. 176.
Seaumore (E) V. 196.
Scauro, II. 584.
Schaapherders (De) IV, 73.
Schagen (K. en Stad) I. 376, 377.
Schagerrak, I. 16, 276, 280.
Schapenbaai, III. 122.
Schelde (R) II. 11, 12, 64—68, 70—72, 661.
Schelfzee, I. 18, III. 203.
Schellingwoude, II. 39.
Scheveningen, II. 46.
Schie (De) III. 49, 51.
Schiedam, II. 48, 49.
Schiermonnikkoog (E) I, 117. II. 8, 9.
Schildpadden baai, III, 123.
Schildpadden eiland, III. 98.
Schilliger (De) I. 533.
Schloutschey (E) IV. 29,
Schipbeek (R) II. 24.
Schipbreukrif, IV. 77.
Schiraz, III, 239.
Schirinsky (E) IV. 28.
Schlina (R) I, 334.

Schok-

Schokland (E) II, 6.
Schonen, I, 344.
Schoonhoven, II, 53.
Schoraban, III, 245.
Schotland, V, 159—181, 221—235.
Schoutens eilanden, IV. 57, 58.
Schouwen, II, 62.
Schouyoutch, IV, 546.
Schroevenbaai, I, 222,
Schuilkill (R) IV. 247.
Schuitendiep, II, 14.
Schulzenhagen, I, 385.
Schwinge (R) I, 531.
Sciacca, II, 451.
Sicily, II, 450.
Scilly, V. 47.
——— eilanden, V, 264—267.
———— zie Pelegrino.
Scind, zie Indus.
Scindy, III, 299—301.
Scio, II, 574.
Scio (E) II, 573, 574.
Sciont (R) V, 210.
Scioto (R) IV, 232, 233.
Scookam (E) V. 196.
Scopelo (E) II, 579.
Scorff (R) II 147.
Scrophoe eilanden, II, 488.
Scul haven, V. 45.
Scutari, II, 481, 608.
Scylla (De) II, 319, 320.
Se Booroo (E) III, 556.
— Pora (E) *aldaar*.
Seaford, V, 111.
Seara, IV. 453.
Searbelt (E) III, 304.
Seasfee (E) III, 462.
Seaton, V, 93, 153, 162.
——— Sluice, V, 156.
Sebastiaan Lopez (E) IV, 563.
S. Sebastiaan, II, 243. III, 106. IV, 464—466. V, 28, 29.
———— (E) IV, 480.
S. Sebastiaans baai, III, 143.
Sebenico, II, 466.
Sechelles (De) III, 193.
Sechura (G. en Stad) IV, 505.
Sedasivaghur, III, 317.
Sedilli (E) II, 588.
Seer, III, 326.
Seeve (R) I, 531.
Seez (R) II. 146.
Segerstern, I, 294.
Segni, II, 464.
Seguro, *zie* Porto Seguro.
Sehoo (R) II, 530.
Seibus (R) II. 539.

Sei-

Seihoun (R) II, 514, 612.
Seine (R) II, 146, 147, 163, 174.
S. Seine, II. 147,
Seinscheer (E) I, 418,
Selangan, III, 461.
Selague (R) II, 145, 160,
Selby (R) V. 270.
Selefkeh, II, 513,
Selenti (R. en Stad) aldaar.
Selenga (R) I, 566.
Seleyers (De) III, 474,
Selim (E) III, 231.
Selina, II. 590.
Selfey (E) V. 109.
Selva Besca, II. 362
Sema, III, 153.
Semao (E) III. 512.
Semi Oftrova (E) I. 289.
Sendre (R) II. 147.
Senegal (R) III. 77—82.
Senegambie, III, 1, 21, 22, 78—88.
Seneka (M en R) IV. 227, 228.
Senezola eilandes, II, 402.
Senjen (E) I. 259,
Senne (R) II. 69.
Sennot (E) II. 429.
Sentolo (E) II. 236.
Segna (R) II. 286, 294.
Serampole, III. 377.
Serangaaf (E) III. 480.
Serbite (E) III, 510.
Serdao, II. 296.
Serezes, *zie* Ceres.
Sergippe (Kapiteinschap) IV. 256.
——— del Rey, *aldaar*.
Serignan, II. 388.
——— (E) II. 392,
Serine, II, 504.
Seringham, V. 139.
Serinham (R en Stad) V. IV. 455, 457.
Serkor (E) I. 415.
Serle's eiland, IV. 655.
Serpent (E) II. 512,
Serpentaria (E) II. 407
Serpho (E) II. 582.
——— Paulo (E) II. 582.
S. Servan, II. 150, 168.
Servi (E) II. 496.
Servol, (R) II. 349.
Sesfilane (Reede van) II. 376.
Sestri di Levante, II, 415.
Setel-Bahr, II. 599.
Sette (R) III. 116.
Settera Kron, III. 100.
Settia II. 568.
Setuval, II, 291, 292.
Seuhelipar (E) III. 332.
Sevastopol, II. 628.

Ser-

Severn (R) IV. 249, V. 190, 191.
——— en Theemskanaal, V. 280.
——— Houfe, IV. 154.
Seville, II. 253.
Sevre (R) II. 147.
Seya de Malha, III. 669.
Seyas de Bayona (De) II. 254.
Seyde, II, 520, 667.
Seye (R) II. 145.
Seyna, I. 234.
Sfagia (E) II. 493.
Sfaxes, II, 548.
Sha-Loo-Poo-Tien (R) III, 434.
Shagftone (E) V, 89, 91.
Shahar, III, 226.
Shambe (R) IV, 264.
Shanks eilanden, IV, 70.
Shannon (R) V, 40, 41.
Shantung (K) III, 434.
Shapinfay (E) V, 251.
Shark (R) IV, 246.
Sharks baai, IV, 98.
Sheephaven, V. 66.
Sheepfcut (R) IV. 234.
Sheepshead (K) V, 44.
Sheernefs, V. 122, 123.
Shefean (E) III, 150.
Shelburne, IV, 188, 233.
Sheldon, V, 92.
Sheliff (R) II, 536.
Sheppey (E) V, 121, 123.
Sherborough (E. en R.) III, 98.
Sherfon (E) IV, 593.
Sherwin, III. 226.
Shields (south en North) V, 154. 155.
Shingles (De) V, 109.
Ship Harbour, IV, 241.
Shiralky, III, 320.
Shoalhaven, IV, 92.
Shoalwaterbay, IV. 90.
Shoeberry ness, V, 126.
Shoom (E) IV, 28.
Shoreham (Old en New) V, 110.
Shorncliff, V, 273.
——— (kanaal van) *afdaar*.
Shrewsbury, V, 189.
Siak (R. en Stad) III, 559.
Siam, III, 382, 388—389, 402, 403.
Siao (E) III. 482.
Siberie, I, 221—225. IV, *7 en volg.*
Sibourne, II, 180.
Sicilie (E) II, 446—452.
Sidayo, III, 504.
Side (R) V, 93.

Sid-

Sidmouth, V. 93.
Sidonia, II. 506.
Sienne (R) II. 146.
Sierra de Arabida, II. 283.
Sierra de Monchique, II, 284.
Sierra de Vermeja, II. 343, 344.
Sierra Leone (R) III. 95—98.
Sierra Morena, II. 241.
Sierra Nevada (B) IV. 420.
Sigri, II. 577.
Sijean, II. 382, 387.
Sikehamm, I. 353.
Sikino (E) II. 582.
Sikofk (E) IV. 58.
Silbuy, I. 346.
Silbouette (E) III. 194.
Simbon (E) IV. 66.
Simereux (R) II. 145.
S. Simon found, IV 259.
S. Simons eiland IV, 260.
Simonsbaai, III. 129, 141, 142.
Simonifeki, IV. 44.
Simpan, III. 108.
Simpfons eiland, IV. 70.
Sin, *zie* Burfin.
Sinai (B) III. 217, 219.
Sinamare (R) IV. 428, 429, 442.
Sincapore (E en S.) III. 399, 400.
Sinclair, V. 171.
——— baai, *aldaar.*
Sinde eilanden, IV. 22.
Sindal, III. 333.
Sines, II. 296.
Singu (R) IV. 444.
Singels (De) *zie* Shingles.
Sinigaglia, II. 426.
Sinkel, III. 553.
Sinope *of* Sinoub, II, 610.
——— (R) II. 146.
Sinthay (E) 251.
Sintos (De) IV. 41.
Siphanto (E) II. 581, 582.
S. Charles Hardy's eiland, IV. 65.
——— Saunders eiland, IV. 645.
—— Edward Pellews eiland, IV, 102.
—— Francis Drakes baai, IV. 357, 359, 521.
——————— Kanaal, IV. 358.
—— Jofeph Banks eilanden, IV. 73.
Sirinagur, III. 372.

Si-

Sirius (E) IV. 70.
Sitgas, II. 358.
Situng (R) III. 388.
Siyuthia, III. 403.
Sizeboli, II. 614.
Sizwell, V. 134.
Sjadwan (E) 218, 220.
Sjat-al-Arab (R) III. 233.
Skalholt, I. 236, 245.
Skanor, I. 343.
Skanze, I. 360.
Skaptan jokul (B) I. 236.
Skarrild (K) I. 524.
Skeen, I. 266.
Skegness, V. 142.
Skelder (G) I. 341.
Skeleteo (R) I. 324.
Skelligen (De) V. 43.
Skerries (De) V. 208.
——— haven, V. 55.
Skiatta (E) II. 578.
Skibbereen, V. 46.
Skiern (R) I. 524.
Skiffi eilanden, II. 502.
Skinburneſs, V. 221.
Skipperbaai, I. 229.
Skiro (E) II. 579.
——-Paulo (E) II. 580.
Skjalby, I. 346.
Skopas (E) I. 418.
Skopelo (E) II. 578.
Skuoe, V. 36.
Sky (E) V. 241.
Slane's Castle, V. 170.
Slaney (R) V. 52.
Slangen eiland, III, 192. IV. 347.
Slapers baai, III. 121.
Slapton Lea (M) V. 90.
Slave Donard (B) V. 57.
Slavenkust, III. 3, 9, 109. —114.
Sleeswijk, I. 379, 380.
Sliedrecht, II. 54.
Sligo (G. en Stad) V. 65.
Sline Head, V. 63.
Slitehamn, I. 356.
Sloetbacken (G) I. 322, 346.
Slonim, I. 330.
Slot van Kapelle, IV. 121.
Sloten, II. 20.
Sloterdijk, II. 26.
Sluis in Vlaanderen, I. 114. II. 77.
Smaland, I. 345.
Smalls (De) V. 198.
Smaragdenberg, III. 211.
Smeerwick, V. 42.
Smerenburg, I. 232.
Smithfield, IV. 253.
Smithiebank, V. 146.
Smollin, I. 385.
Smorla, I. 343.

Smyrna, II. 508, 509.
Sna (R) I, 334.
Snaefell Iokull (B) I. 235.
Snaffield (B) V. 267.
Sneek. II. 21.
Sneem (G) V. 44.
Sneeuwland, I, 153.
Snoghoe, I. 378.
Soa klip, V. 246.
Soccoro (E) IV. 496, 497.
Societeits eilanden, IV. 627 —646.
——— huis baai., III. 140.
Socotora (E) III. 160,
Soeder Telje, I, 347.
Soederkoeping, I. 322. 346.
Soederhamn, I. 350.
Soedermanland, I. 323, 347.
Soerakarta, III. 495
Soffala, (R. G. en. bank) III. 152.
Sohar, III. 230.
Soldada (E) IV. 387.
Soldee *of* Suadee, II. 518.
Sole baai, *zie* Sowlebaai.
Solea, II. 557.
Soledad, IV. 519.
Solfach, *zie* Solva.
Soller, II. 363, 368.
Soloffki (E) I. 228.
Solor (E) III. 510
Solrock, I 293.
Solta-Olunta (E) II. 467.
Soltkamp, II. 14.
Solva, V. 197.
Solvitsborg, *of* Soelfves-borg, I. 344.
Solway Frith, V. 221, 222.
Solyman, II. 544.
Sombrero (E) IV. 361.
——— (R) III. 114.
Somerset, V. 186.
Somina (R) I. 334.
Somme (R) II. 145, 147.
Sommeany, III. 242.
Sommelsdijk, II. 60.
Sommerset (E) IV. 146.
Sommeos (E) I. 415.
Somorostro, II. 246.
Sonaka-Guda (E) III. 317.
Sond, *of* Sound (Eene) I. 3.
——— (De) I. 3, 281.
Sonderborg, I. 374.
Songa, IV. 44.
Songomaney, III, 242.
Songoree (R) III. 93.
Sonoro, IV, 516.
Sooloo Archipel, I, 20. III. 468—470.
——— Zee, I, 20, III, 468.

Soor,

Soor, III. 228.
Soorootoo (E) III. 467.
Soofoo, III. 553.
Sorcerors (E) III. 90.
Sorel (R en Stad) IV. 168.
Sorlings (De) *zie* Scilly eilanden.
Soron (B) II. 523.
Sorrento, II. 438.
Sotavento (De) IV. 282.
Sotavento eiland, *zie* Lobos de terre.
Sotta la Marina, IV. 397.
Souknowitz (E) I. 228.
Soudan, III. 74.
Soudjuk, II. 613.
Souffriere, *of* Solfaterre, IV, 369.
Souillac, III, 191.
Soule (R) II, 167.
Souri, *zie* Poliore.
Sous le vents (De) IV, 281, 385—395.
Sousmont, V, 279.
South Downs, V, 111.
——— Foreland, V, 115.
Southend, V. 186.
Southampton, V, 105, 106.
Southampton water, V, 105.
South Sea Castle, V, 108.
Southwold, V, 134.
Sowlebaai, *aldaar.*
Spachia, II, 559.
Spadias (De) II, 589.
Spalatro, II, 466.
Spalmadora (E) II. 467.
Spalmadores (De) II, 573.
Spanish Town, IV, 340, 352.
——— (E) IV, 358.
——— Welsh, IV, 330.
Spanjaards baai, IV, 175.
Spaarn (R) II. 4, 34.
Sparendam, II, 34.
Speelwijk, III, 499.
Speights Town, IV, 385.
Spencersbaai, III. 124.
——— Golf, IV. 95.
——— Keys, IV. 577.
Speult, (R) IV. 101.
Spey (R) V. 172.
Spezia (E) II. 498.
——— Paulo (E) *aldaar.*
Spezzia, II. 416.
Spieckeroog (E) I. 533.
Spina Longa, II. 568.
Spinthammar punt, I. 286, 416.
Spirnatza (R) II. 483.
Spithead reede, V, 106.
Spitsbergen (E) I. 230—233.
Spolica (E) II. 586.
Sporades (De) II. 570. en volg.
Spree (R) I, 328.

Sprogoe, I. 372.
Spurn Head, V. 143, 144.
Square Handkerchief shoal, IV. 327.
Squillace, II. 442.
Stackpole Creek, V. 195.
Stade, I. 531.
Staebroeck, IV. 429, 430.
Staffa (E) V. 239.
Staffadias (De) II. 477.
Staffordshire, V. 143.
Stags (De) V. 81.
—— van Broadhaven, V. 64.
Stainforth, V. 275.
———— (Kanaal van) *aldaar.*
Staithes, V. 151.
Stalimene (E) II. 577, 578.
Stalks (De) V. 178.
Stamp (E) I. 524.
Stancho (E) II. 571.
Standia (E) II. 568.
Stanlyburn, V. 164.
Stanpalia (E) II. 587.
Stapodia (E) II. 573.
Starcross, V. 90, 92.
Start (K) V. 90.
—— baai, *aldaar*
Staten eiland, IV. 243.
———— *zie* Atorku.
Statenland (E) IV. 481.
Stavaern, I. 266.
Stavanger, I. 264.
Staveren, II. 20.
Staxigo, V. 178.
Stazida (E) II. 561.
Steckenitz (V) I. 327.
Steenbergen, II. 62.
Steenboks Kaap, IV. 90.
Steenenhoek, II. 5.
Steenige gebergte, IV. 540.
Steen Klor, I. 262.
Steenwijk, II. 22.
Steepholm (E) V. 189.
Stega, I. 366.
Stegen (E) I. 260.
Steile Punt, III. 155.
Stenau (E) II. 587.
Stenosa (E) II. 585.
S. Stephano, II. 602.
———— (E) II. 429.
Sterbok, I. 341.
Stettin, I, 384.
Stevens Klint, I. 360.
Stewarts Groep, IV. 70.
Stille Oceaan, *of* Zee, I. 13, 21, 24.
Stockholm, I. 347, 348, V. 481, 482.
Stockton, V, 152.
Stookwell, V. 275.
Stoke punt, II, 86.
Stolpe (R) I. 329.

Stol-

Stolpemunde, I. 385,
Stonehaven, V. 168.
Stonehouse, V. 88.
Stordalshaven, I. 262.
Storhorn, I. 259.
Stormbaai, IV, 106,
Stornaway, V. 245.
Stower (V) V, 276.
Storo II. 539.
Stoupbrouw, V 149.
Stour (R) V. 100, 117, 131, 132.
Stourport, V. 280.
Straat (Eene) I. 2.
——— Anian, I. 196.
——— Davis, I. 16.
——— Matotchink, I. 225.
——— Michilimacinar, IV. 162.
——— der Endeavour, I. 174.
——— van Alass, III. 509.
——— Bab-el Mandeb, I. 18. III. 203, 204.
——— Baly, III. 507.
——— Banca, III. 562.
——— Banks, IV. 104.
——— Bass, I. 25, IV. 93, 104.
——— Belle Isle, IV. 180.
Straat van S. Bernardino, III. 459.
——— Bianca, II. 573.
——— Calmar, I. 352.
——— Carimata, III. 562, 563.
——— Corryvrecken, V. 237.
——— de Vries, IV. 30.
——— Douro, II. 590.
——— Dover, I. 2.
——— Drijon, III 561.
——— Fronsak, zie Gut van Canso.
——— Friuli, II. 341.
——— Gellen, I. 390.
——— Gibraltar, II. 314.
——— Jenikale, II. 593
——— Juan de Fuca, IV. 540, 541.
——— S. Juanico, III. 460.
——— Kaffa, II. 593.
——— Kyle, V. 231.
——— La Perouse, zie Straat van Tessou.
——— Le Maire, IV. 481.
——— Lombock, III. 508.

Straat van Macasser, I. 20, III. 470.
——— Madura, III. 503 *en volg.*
——— Magellaan, IV. 479, 480, 482.
——— Malacca, III. 391—400.
——— Mangeray, III. 510.
——— Menai, V. 205, 207, 210, 211.
——— Messina, II. 318, 441, 446.
——— Nassau, I. 226.
——— Ormus, I. 18, III. 230.
——— Pit, III. 470.
——— Sapy, III. 509.
——— Silota, II. 590.
——— Sunda, III. 494, 506.
——— Taman, II. 593.
——— Tessoy, IV. 26.
——— Torikai, II. 620.
——— Torres, I. 24, IV. 56, 89.
——— Vaygats, I, 226.
Straford, IV. 241.
Stralsund, I. 383.
Stranraer, V. 225.
Strangford, V. 57.
——— haven, V. 57.
Strath, V. 241, 242.
Strathey Head, V. 180.
Strathnavern, V. 179 - 181.
Strathspey, V. 172.
Stratton, V. 184.
Streek (De) II. 41.
Streetgate, V. 90.
Strijen, II. 61.
Strijensche sas, *aldaar*.
Stringella (E) II. 586.
Stroemsholm (V) I. 323.
Stroemstad. I. 337.
Stroganoff (G) IV. 33.
Stroma (E) V. 248, 249.
Stromboli (E) II. 454.
Stromnes, V. 250.
Stromoe, V. 35.
Stromsoe, I. 268.
Strongs eiland, IV. 578.
Strongyle (E) II. 582.
Stronsay (E) V. 251.
Stroom (Evennachtlijns *of* Keerkrings) I. 58 *en volg.*
Stroud, V. 279.
Stroud water (V) V. 279, 280.
Strumble Head, V. 198.
Struisbaai, III, 143.
Stubbekoebing, I, 373.
Studland, V, 98.
Studwell (E) V, 204.
Stumpy Sound, IV, 226.
Sturla (R) II, 415.

Sua.

Suakem, III, 210, 211.
Succadana, II, 467.
Suchoe More, I, 226.
Sudfal (E) I, 526.
Suderoe, V. 37.
Suderoog (E) I, 526.
Suela (E) II, 249.
Suerah, II. 526, 527.
Sueira de Costa (R) III, 103.
Suez, III, 212, 213.
Suffolk, IV, 252.
Suire (R) V. 50, 51.
Suikerbrooden, I, 249.
Suikerrivier, III, 99.
Sukkondee, III, 105.
Sullioten, II, 485.
Sullivans eiland, IV, 258.
Sultania Kalessi, II, 600.
Sumatra (E) III, 513—562.
Sumbawa (E) III, 509.
Sunbury, IV, 260.
Sundasche Zee, I, 19, 20. III. 494.
Sundeep (E) III, 380.
Sunderbunds (De) III, 372, 378, 379.
Sunderland, V, 153, 154.
Sundswall, I, 350.
Sunk Island, V, 144.
Sunne Bogasi, II. 615.
Suoga (E) III, 92.
Sur, II, 520, 521, 667, 668.
Surabaya, III, 504.
Suratte, III. 306, 307.
Suriname (R) IV, 435 *en volg.*
Surmine, II, 611.
Surrey, IV. 351, 352.
Susquehanna (R) IV, 228.
Sussex, V, 109—112, 131 *en volg.*
Sutherland, V, 177, 178. 179.
Sutors van Cromarty (De) V. 175.
Suyl (E) V, 237.
Suza, II, 542.
S. Suzanne, III. 186.
Suze (R) II. 524.
Svatoi (K) I, 223, 228.
Svendborg, I, 371.
Swainsborough, IV, 226.
Swalle (R) V, 121, 122.
Swallow (E) IV, 71.
Swalwell, V, 155.
Swanage, V 98.
Swanay (E) V, 249.
Swanike, I, 369.
Swansea, V, 192.
Swaver-ort, I. 319.
——— (K) I, 414.
Sweaborg, I, 407.

Swine, I, 315.
Swinemunde, I, 315, 384.
Swinesund (G) I, 265, 268.
Swinna, zie Swanay.
Swino (R) III, 100, 101.
Swinoe, V, 34.
Swir (R) I, 335.
Syas-Kutan (E) IV. 29.
Sybaris (R) II. 442.
Syburg Nefs (K) I, 415.
Sydney, IV, 175.
——— Cove, IV, 91.
——— Town, IV, 91, 92.
Syeroe, I, 366.
Sylis (R) II. 286, 294.
Sylivria, II, 602.
Sylt (E) I, 526.
Symbolo, II, 512.
Symia (E) II. 511.
Syra (E) II, 587, 588.
Syracufe, II, 449, 450.
Syrian, III. 387.
Syrie, II, 514—524.
Ta (R) III, 427.
Taag (R) II, 286, 287.
Taafinge (E) I, 372.
Tabago (Klein) IV, 387.
Tabago (E) IV, 385, 511.
Tabarca (E) II. 539, 540.
——— (Nieuw) II. 345.
Tabasco (E. R en Stad) IV. 398.
Taboo haven, IV. 645.
Taborough, III. 107.
Tacamas (G) IV. 509.
Tacarius (M) IV. 417.
Tacaza (R) II. 545.
Taefi (R) V. 201.
Taf, of Tave (R) V. 191.
Tafelbaai, III. 128.
Tafelberg, III. 128.
Taffa, III. 102.
Tagal, III. 502.
Tagalls (De) III. 452.
Taganrog, II. 625.
Tagliamento (R) II. 459.
Tagrin (R) III. 95.
Tagoura, of Tahoora (E) IV. 586.
Tahoorowa, IV. 583.
Tai-Pin-Shan (E) III. 438.
Tai-Wan, III. 439.
Tain, V. 176.
Takezijl, II. 20.
Takorary, III. 105.
Tallamone, II. 421.
Tallard baai, IV. 355.
Talmont, II. 175.
Taloo Moodoe, III, 393.
Talyabo (E) III. 475.
Tam-Koon-Tow (E) III. 423.
Tamaco (E) IV, 510.
Taman (E) II, 626.

Tamar (R) IV, 106, V. 88.
Tamara, II. 525.
——— (E) III. 94.
Tamarika, II. 608.
——— (Kapiteinschap en E) IV. 454.
Tamatave, III, 174, 175.
Tamba (R) IV, 501.
Tambre (R) II, 239, 253.
Tamiagua (M) IV. 397.
Tamora, II, 523.
Tampico (M. en Stad) IV, 397.
Tan - Tcheau, III, 421.
Tana (R) I, 257.
Tanaa - Sima (E) IV, 54.
Tanaga (E) IV, 559.
Tanaserim, I, 146. III. 389.
Tancrowal, III. 87.
Tanda (R) I, 566.
Tanfooe (E) IV. 595.
Tangalle, III. 349.
Tanger, II. 532.
Tanjong Goeree, *zie* Diamantpunt.
——— Sampan Mangio (K) III. 469.
Tanjore, III. 359.
Tanna (E) IV. 73, 74.
——— (R) III. 93.
Tantallon, V. 161,
Tantumquerry, III. 108.
Tanum, I. 337.
Taormina, II. 448.
Taparica (E) IV, 456.
Tappanooly, III. 553.
Tappooi (E) III, 462.
Taptee (R) III. 306, 307.
Tar (R) IV, 256.
Taransay (E) V, 245.
Tarascon, II, 389.
Tarbet Loch (Ooster en Wester) V, 231, 233.
——— Ness, V, 173, 176.
Tarente, II, 443.
Tariffa (K. en E.) II, 237.
Tariholay (R) III. 318.
Tarjinskoi, IV, 18, 19.
Tarna (E) III, 77.
Tarracona, II, 357, 358.
Tarrafal baai, IV, 139.
Tarsus, II, 514.
Tartarije (Chineesch) IV, 1 *en volg.*
——— (Russisch) IV, 7.
Tartaro (R) II, 458.
Taslones (K) II. 248.
Tasmans eiland, *zie* Pijlstaart.
Tassa (K) III, 99.
Tassa (E) III, 72, 97.
Tasso (E) II, 578.
Taswell (E) IV, 593.
Tatta, III, 301.

Tattas, III, 468.
Taugen, I, 268.
Taune (R) II, 146, 166.
Taunton, V, 187.
——— (R) IV, 238.
Taureau, II, 169.
Tauride, II. 618.
Taurus (B) II. 513.
Taus, IV. 11.
Tauskoi, IV. 11.
Tavai-Poenammon (E) IV. 108.
Tavignano (R) II. 398.
Tavira. II. 293.
Tavolaro eilanden, II, 408.
Taw (R) V. 184.
Tawally. (E) III. 478.
Tawy (R) V. 192.
Tay (R) V, 165, 166.
Tche-Kiang, III. 432.
Tchernomorski Kozakken, II. 626.
Tchesna (R) I. 336.
Tchiang (R) III. 432.
Tchingana, II. 614.
Tchitſchigoffs haven, IV. 651.
Tchoukts (De) IV. 20, *en volg.*
Tchoun (G) I, 222.
Tchous-Sovaya (R) I. 566.
Tchuantepec (G) IV. 514.
Tchuchutskoi (K) IV. 222.
Tſchugatskish baai, *zie* Prins Williams Sound.
Tchukli (E) IV. 544.
Tech (R) II. 384.
Tecolet, II. 525.
Tedjen, *zie* Ochus.
Tedlis, II. 537.
Tedqusſac, IV. 163.
Tees (R) V. 152.
Tehama, III. 213—216.
Teign (R) V. 92.
——— mouth, *aldaar.*
Telemachus bank, IV. 121.
Teleurſtellings eilanden, IV, 653, 654.
——— ——— kaap, IV, 539.
Teliſamoy, III. 558.
Tellicherry, III, 325.
Temathia (B) II. 493.
Temma, III. 109.
Tempe, (R) III, 473.
Tempſche, II. 71.
Tenby, V, 194.
Tenchoo (G en Stad) III, 434.
Tench's eiland, IV, 65.
Tenedos (E) II, 577.
Tenels, II. 538.
Teneriffe (E) V. 7—13.
Tenesſa (E) III. 567.
Tenesſee (R) IV. 229, 232, 233.
Tengaypatam, III. 330.

Ten-

Tensift (R) II. 527.
Ter (R) II. 350.
—— Heide, II. 46, 47.
—— Neuze, II, 72.
—— Schelling (E) II. 9.
Teray (K) II, 144, V. 251.
Tercera (E) V. 28, 29.
Termini, III. 452.
Terminos (M) IV. 398.
Termoli, II. 445.
Ternate (E) III. 481, 482.
Ternay (G) IV. 2.
Terodant, II, 525.
Terra Auftralis, I, 212.
—— del Fuego, I. 169. IV, 480, 481.
—— Firma, IV, 404—408.
—— Firma (eigenlijk) IV, 406, 407.
—— Nova, II, 450.
—— —— (E) II, 487.
—— —— (G) II, 407.
Terracina, II, 424.
Terrapore, III, 308.
Terre d'Arsafides, I, 187.
—— de Bonaparte, IV, 95.
—— neuve (E) IV, 179—185.
Terreneufsche banken, IV, 182—184.
Terrier Rouge, III, 81.
Terry burn, V. 165.
Test (R) V. 105.
Testigos (De) IV. 391.
Tet, II. 529.
—— (R) II. 384.
Tete de Buch, II. 187.
Teteroa, IV. 645.
Tethuroa (E) IV. 646.
Tetney, V. 142.
Tetuan, II. 534.
Tetunova, II. 495.
Teulado (K) II. 407.
Teutel, I. 531.
Tewksbury, V. 189.
Texel (E) II. 9, 10.
Texelftroom, II. 4, 7.
Thabo, III. 102.
Thaluayan (R) III. 388.
Thamen aan den uithoorn, II. 83.
Thanet (E) V. 117.
Thatch (E) IV. 358.
Thatcher (E) V. 91.
Thau (M) II. 382, 388.
Theaki (E) II. 476.
Theems (R) IV. 239, 240. V. 123—130.
Theemskanaal, V. 273.
Thelemark, I, 553.
S. Theodorus (E) II. 566.
Therafia (E) II. 583.
Thermia (E) II, 582.

Thibet, II, 677.
Thirot, IV, 160.
Tholen, II, 63.
S. Thomas, IV, 420, 421.
——————, zie Melipour.
—————— (E) III, 32, 33. IV. 354, 355.
—————— Berg, III, 364.
—————— Christenen, III. 324, 646, 647.
—————— Haven, II, 341
—————— Kaap, IV, 460.
Thorn, I, 329,
Thorney (E) V, 109.
Thornham, V, 136.
Thoroe, I, 372.
Thorpe, V, 134.
Thorshaven, V, 35.
Three Skerries (De) V. 256.
—— Castle Head (K) V, 44.
Thrumb Cap (E) IV, 655.
Thule, I, 553.
Thunoe, I, 376.
Thurso (R. en Stad) V, 179.
Thyland, I, 553.
Tiber (R) II, 422.
Tiboulen (E) II, 391.
Tichfield lake, V, 106.
Tichwin (R) I, 334.
Ticou (B) III. 407.
Tider (E) III. 77.
Tidor (E) III. 479,
Tien-Pak, III. 422.
Tien-Pe-Kien, zie Tien-Pak.
Tierra de Natal, I. 163,
Tiger (R) III. 233.
Tigil (R) IV. 17.
Tijger eiland, III. 123,
Tijgersberg, V, 495.
Tilanavi (E) II. 455.
Tilbury Fort, V. 125, 127,
Tillanchong (E) III. 567.
Tillanchool, zie Katchay.
Tilsitt, I. 330.
Timan, III. 513.
Timao (R) II. 461.
Timmerman (De) III. 95.
Timor (E) III. 511, 512.
—— Laoet (E) III. 493.
Tina del Esta en Major (R) II. 238.
Tinetto (E) II. 416.
Tinevelly, III. 331.
Ting-Hai, zie Chusan.
Tingeran, III. 401.
Tinhosa (E) III. 421.
Tinian (E) IV. 566—573.
Tinker (De) V. 86.
Tino (E) II. 589, 590.
Tinolegue, V, 46.
Tintagal Head, V, 183.
Tinto (R) II. 239, 241.

Tino (E) II. 416.
Tioga (R) IV. 227, 228.
Tiookova (B) IV. 653.
Tiran (E) III. 217.
Tirey (E) V. 240.
Tirsi (R) II. 405.
Tistendal (R) II. 268.
Titan (E) II. 396.
Tiverton, IV. 238.
Tivi, *zie* Taesi.
Tiz, *zie* Mekran.
Tjum, II. 16.
Toaroe, I. 366.
Tobacco baai, IV. 146.
Tobermoray, V. 237.
Tobol (R) I. 566.
Tobolsk, *aldaar.*
Tocatines, *zie* Groot Para.
Tocqueville, II, 162.
Tocuyo (R) IV, 415.
Todos Santos (G) IV, 518.
Toensberg, I, 268.
Toenningen, I, 327, 528.
Torgehoetten (E) I. 261.
Tolosa, II, 244.
Tolpeden Penwith (K) V, 79.
Tomben (De) III, 231.
Tombigbee (R) IV. 283.
Tomé (E) II. 153.
Tondiman, III. 359.
Tondy, *aldaar.*
Tone, V, 282.
Tongataboo (E) IV. 597—599.
Tongland, V, 222.
Tongouska (R) I, 566.
Tonque bay, V, 180.
Tonquin, III. 417.
Toobooai (E) IV. 626.
Toofooa (E) IV, 600, 601.
Toomahovah (E) IV, 595.
Toomer Sound, IV, 226.
Tootooillah (E) IV, 595.
Topsham, V, 92.
Tor, III. 218, 219.
Tor Head (K) V, 60.
Torbay, V. 91.
Torch Klip (De) II. 141.
Tortola (E) II, 468.
Tordera, II, 362.
——— (R) II. 350, 362.
Toreko, I, 341.
Toren van Astura, II, 424.
——— Bugio, II, 289.
——— Hercules, II, 251.
——— Voltoreja, II, 420.
——— der Arabieren, II, 550.
Torhamn, I, 345.
Torneo (R. en Stad) I, 336, 412—414.
Tornese, II, 491.

Tornhaven, I, 385.
Toro (E) II, 402.
Toronto, IV. 160.
Toropetz, I. 331.
Torquay, V. 92.
Torres, II. 248, 409.
Torrysdale (R) V, 180.
Torsberg (B) I. 354.
Torsminde, I. 524.
Tortola (E) IV. 357.
Tortosa, II. 357.
Tortugas (E) IV. 342,
——— (De) IV. 262.
Tortugas baai, III. 123.
Torvedal (R) I. 265.
Tosa, II. 362.
Toskane, II. 417.
Totness, V. 90.
Toulon, II. 394, 395.
Touloubre (R) II, 384.
Toulouse, II, 150.
Touques, II. 165.
——— (R) II, 146, 165.
Tour de Bouc, II, 384,
Towan Cove, V. 183.
S. Towans Cove, V. 204.
Townsend, IV. 181.
Towridge, V. 184.
Towy (R) V. 193.
Towyn, V, 202.
Traeth Bach, V. 203.
——— Mawr, *aldaar.*
Tracama, III. 105.
Tragonisi (E) II. 588.
Tralee, V. 41.
Trapani, II. 451.
Traptow, I. 385.
Trau, II. 444.
Tranoe, I. 260.
Tranquebar, III. 360.
Transfiguration (E) IV. 548.
Trave (R) I. 327.
Travemunde, I. 327, 382.
Treasury-eilanden, IV. 67.
Trebani, II. 464.
Trebel (R) I. 382.
Trebisonde, II. 611.
Trechter (B) III. 350.
Tredennoe bridge, V. 191.
Treebridge, V, 136.
Treffynon, V, 213.
Tregarrel, II, 169.
Tregoney, V. 83.
Treguier, II, 169.
——— (R) II, 146.
Trelleborg, I, 312, 343.
Tremini, III, 109.
Tremiti eilanden, II, 445.
Tremur (R) II, 146.
Trent (R) V, 143, 144.
Trenton, IV. 246.
Trepasfy baai, IV, 182.
Treport, II, 161,

Tres

Tres Montes (S.E.) IV. 482.
Tresco (E) V. 266.
Treshanish, V, 239.
Trewardreth, V, 84.
——— baai, *aldaar.*
Triana, II, 253.
Trichery, II, 503.
Trieux (R) II. 146.
Trieste, II, 462, 463.
——— (E) III, 557.
Trincetaille, II, 390.
Trincomale, III, 350 *en volg.*
Trincutte (E) III, 568.
Trindelrif, I, 378.
Tringano, III, 390, 401.
Trinidad (E) IV. 387–390.
——— (G) *zie* Sanfonate.
Trinity bay, IV. 182, 377.
Trinité (E) IV. 128, 129.
Trio, II, 585.
Tripoli, II, 519, 543.
Tristran d'Acunha (E) IV, 123, 124.
Trois Islets (Les) III, 189.
Tromfoe, I, 259, 262.
Trondrer (E) V, 256.
Tronto (R) II. 445.
Tropea, II. 441.
S. Tropes, II, 396.
Trofa (R. en Stad) I, 322, 347.
Trofoe, I, 345.
Troya, II, 296.
Trullhoetta, I, 380.
Trune, V, 226.
Truro, V. 83.
Truxillo, IV. 401, 504.
Tryal Klippen, IV. 403.
Tfchuktfchifche Siberiers, *zie* Tchoukts.
Tfiompa, III. 406, 407.
Tfung-Ming (E) III. 438.
Tfus Sima (E) IV. 54.
Tubaï (E) IV. 644.
S. Tudwell baai, *zie* Studwell.
Tudy, II. 154.
Tuinen (De) IV. 563.
Tula, II. 594.
Tumba baai, IV. 410.
——— punt, III. 94.
Tumbez (R) IV. 509.
Tunbridge, V. 123.
Tunis, II. 541, 542.
Tuns bank, V. 67.
Turneff Key, IV. 400.
Turks eilanden, IV. 332.
Turon, III. 415.
Turrada (E) II. 370.
Tusker Klip, V. 51.
Tutacorin, III. 331.
Tuy, II. 254.
——— (R) IV. 417.
Tweebergen (De) IV, 73.

Twee

Twee Gebroeders (De) II. 561.
—— Gezusters (De) IV. 578.
—— Groepen (De) IV. 654.
—— Poggy eilanden, zie Nassaus.
Tweed (R) V. 158, 159.
Tweedmouth, V. 158.
Twersa (R) I. 334.
Tyfoa (E) III. 478.
Ty-Foe (E) III. 427.
—— Oa, zie Lantao.
Tyber (E) IV. 259.
Tymanshan (E) III. 422.
Tyne (R) V. 154, 161.
Tynemouth, V. 156.
Uahuga (E) IV. 651.
Uapoah (E) IV. 651.
Ubaychalval (R) II. 238, 245.
S. Ubes, II. 291.
Ucker (R) I. 384.
Uckermunde, aldaar.
Uda (R) IV. 7.
Udevalla, I. 337.
Udipa, III. 321.
Udskoi, IV 7.
Ufer-Soul (R) II. 604.
Ufu-sima (E) IV. 54.
Uist (Zuider en Noorder) V. 244.
Uitdam, II. 40.
Uiterrib, I. 9.
Ulala, III. 322.
Ulau Adessi (E) II. 616.
Uleo (R) I. 336.
Uleoborg, I. 411.
Ulffund (S) I. 365.
Ulitea (E) IV. 645.
Ulkan (R) IV. 7.
Ulla (R) I. 332. II. 239.
Ullapool, V. 234.
Ulpia, II. 504.
Ulster, V. 40.
Ulva (E) V. 237.
Ulverstone, V. 218, 219.
Umago, II. 463.
Umanak, I. 249.
Umeo (R en Stad) I. 324, 340.
Umia (R) II. 239.
Umnak (E) IV. 559.
Una (R) IV. 460.
Unare (R) IV. 417.
Unbacca (K) III. 150.
Underot (E) III. 332.
Unemak (E) IV. 549.
Uniah, II. 611.
Unie (E) II. 465.
Union (E) IV. 382.

Un-

Unmantz. (E) I. 393.
Unst (E) V. 256.
Upland, I. 323. 347—349.
Uraccas (E) IV. 566.
Uppenavik, I. 249.
Uraguay (R) IV 451, 471.
Urak (R) IV. 7.
Uralische gebergte, I. 566.
Urbanna, IV. 254.
Ure (R) V. 152.
S. Urgent, II. 157.
Urigara. III. 323.
Urk (E). II. 6.
Urola (R) II. 237, 244.
Urowenburg, I. 346.
Urr (R) V. 222.
Urumea (R) II. 237, 243.
Urup (E) IV. 30.
Usedom (E en Stad I. 394.
Usk (R) V. 190, 191,
Ustica (E) II. 452.
Utclippers (De) I. 353.
Utoe, I. 358.
Utrecht II. 28.
Uxitico, II. 560.
Uyea (E) V. 256.
Uzelaffi (G) II. 507.
Vaagoe, I. 259, V. 36.
Vaart (De) II. 4.
Vaccas (R) IV. 514.
Vadacurry, III. 326.
Vaderoe, I. 341.
Vaeroe, I. 373.
Vagoe, V. 36.
Valdoura, II. 614.
Val d' Alexandria, II. 475.
—- Fermosa (R) II. 286, 292.
Valcaros (M) II. 384.
Valdivia, IV. 490.
Valença, II. 254.
Valencia, II. 354, 355.
Valentia (E) III. 209.
——— (E. en stad) V, 43.
Valentine (B) III. 308.
Valeria, II. 295.
S. Valery en Caux, II. 163.
——— sur Somme, II. 161.
Valette (La) II. 340.
Valletot, II. 163.
Vallona, II. 483.
Valparaïzo, IV. 491.
Valverde, V. 14.
Vancouvers en Quadra eiland, IV. 541.
Van Diemens baai IV. 101.
——— Kaap, IV. 100.
——— Land (E) IV. 104—106.
——— straat, IV. 54.
Van Dijke's eilanden, IV. 358.
Vania-Kou (K) II. 598.

Vannes, II. 173.
Vanoe, I. 258.
Var (R) II. 385, 386.
Varane, II 445.
Varda (B) II. 613.
Vardari (R) II. 503.
Vardelſore, I. 262.
Varhino, II. 295.
Varna, II. 614.
Varſaoe, I. 377.
Vaſili Potamo (R) II. 496.
Vasquez (E) IV. 620.
S. Vast, II. 166.
Vathi, II. 476, 496, 586.
Vavao (E) IV. 604.
Vaya, II. 414.
Vaye, II. 166.
Vaygats (E) I. 266.
Vazaboris (R) IV. 456.
Veanne (R) II. 385.
Vecht, II. 4, 22, 27.
Vedahs, *zie* Bedahs.
Vedra (R) II. 239.
Veerſche gat, II. 76.
Vega, II. 249.
Vegeſak, I. 532.
Veglia (E) II. 465.
Vegoe, I. 260.
S. Veit, II. 464.
Vela (R) IV. 565.
—— Rete Klippen, III. 449.
Veladia (E) II. 528.
Velas (Las) IV. 565.
Velazor de Baix, II. 361.
Velez Gomera, II. 535.
—— Malaga II. 352.
Vendrell, II. 358.
S. Venerando (E) II 569.
Veneſtry (E) V. 256.
Venetiaanſch Lombardisch Koningrijk, II. 462.
Venetica (E) II. 494.
Venetico (E) II. 574.
Venetie, II. 459—461.
Venezuela, IV. 413—417.
Veniam, III. 330.
Venlee (R) II. 146.
Ventotienne (E) II. 429.
Ventry, V. 42
Vera Cruz., IV. 72, 397.
Veragua, IV. 404.
——— (Provincie) IV. 511.
Verbrande eiland, III. 160.
Verdan, II 142 149.
Verdonne (E) IV. 174.
Verdronken eiland, *zie* Anegada.
Vere. II. 76.
Vergam (E) I 418.
Vereenigings Kanaal, *zie* Junction Kanaal
Verkeerde Kaap Avarella, *zie* Mul Davaitſch.

Ver-

Verkeerde Kanaal (Het) zie Kanaal van Bristol.
Vermiljoen Zee, I. 24, 33, IV. 516.
Verraders eiland, IV. 621.
Versterkte eiland, III. 319.
Versavah, III. 309.
Ververschings eiland, IV. 650.
Verwoeste Stad, IV. 358.
Verzengde Lagoon eiland, IV. 656.
Vestrebug, I. 247.
Vesuvius (B) II. 436.
Veulles, II. 163.
Veur, II. 47.
Veyeroe, I. 366.
Via Reggio II. 416.
—— Veles, II. 249.
Viadjahs (De) III. 464.
Viana, II. 292.
Vianen, II. 28.
Vicenza, II. 440.
S. Vicenza, II. 421.
Victoria III. 486.
Victory, III. 313.
Videroe, V. 34.
Vido (E). II. 472.
Vidoule (R) II. 384, 385.
Vie (R) II. 147, 175
Vier Ambachten (De) II, 72.
Vier eilanden (De) IV. 69.
Vigo, II. 254.
Villa de Condé, II. 294.
—— Horta, V. 27.
—— Laguna, V. 28.
—— Praya, V. 28, 29.
—— del Principe, IV 335.
—— Franca, II. 412, V. 30.
—— Maria de Llansan, II. 362.
—— Nova de Milfontes, II. 296.
—— —— Porto Mao, II, 297.
—— Nuova, II. 358.
—— Prado, IV. 459.
—— Reale de S. Antonio. II. 297, 309.
—— —— Nules, II. 356.
—— Rica de Almeria, IV. 397.
—— Veles, II. 249.
—— Viciosa, II. 248.
—— Seca, II. 357.
Villaret (K) IV. 100.
Villaine (R) II. 147, 173.
Villers Bocage. II. 165.
Vilvoorde, II. 69.
Vinaros, II. 356.
S. Vincent E) IV, 139, 379.

S. Vincente (Kapiteinschap en Stad) IV. 446 en 467
——— de la Barquero, II. 247.
S. Vincents Golf, IV. 95.
Vineta, I. 315.
Vingorla Klippen, III. 315.
Vintain, III. 87.
Vintimiglia, II. 413.
Vire (R) II. 146, 165, 166.
Vire, II. 165.
Virgin Gorda (E) IV. 358.
——— Rocks, IV. 185.
Virginia, IV, 251—254.
Vischbaai, III. 144.
Visi Bogasi, II. 615.
Visscher (De Groote en Kleine) I. 415.
Visschers eilanden, III. 412.
——— Rivier, III. 149.
Vistre (R) II. 384, 390.
Vistritza, (R) II. 503.
Vittefleur (R) II. 145.
Vittoria, II. 240.
Vitulo, II. 495.
Vivaro (E) II. 439.
Vivero, II. 250.
Vlaamsche eilanden (De) V. 25—30.
Vlaardingen, II, 48, III, 473.
Vlaggestok punt, III. 351.
Vlakke eiland, III. 192, IV. 356.
Vleesch baai, III. 144.
Vlieland (E) II. 9.
Vliestroom. II. 3, 7, 18.
Vlissingen, II. 73, 74.
Vogel eiland, III. 83, 86, 148, IV. 140.
Vogelen eiland, IV. 586, 654.
Vogelen Key, IV. 357.
——— *Keys, IV.* 356.
Vogelbaai, III. 122.
Vogelzand, II. 7.
Vojussa, II. 483.
Volcano (E) IV. 71, 563.
——— baai, IV. 33.
Volckerak, II. 11, 62.
Vollenhove, II. 22.
Volo, II. 503.
Volta (R) III. 109.
Voltiére (La) IV. 159.
Vomano (R) II. 445.
Vomizza, II. 487.
Vona, II. 611.
Vonga (R) II, 285.
Voorburg, II. 47.
Voorland, I. 233.
Voorne (Land van) II. 58, 59
Voorschoten, II. 47.
Vossen eilanden, IV. 549—559.

Vos-

Vostiza, II. 490.
Vonissa (R) II. 483.
Vourlas (De) II. 508.
Vredenburg. III. 106.
Vreeswyk, II. 4. 28.
Vrienden eilanden, IV, 597 —620.
Vrijewils eilanden, IV. 61.
Vrijstad, III. 96.
Vulcanello (S E) II. 454.
Vulcano (E) II. 454.
Vung Tcheau, III. 413.
Vuurland, *zie* Terra del Fuego.
Waal (R) II. 4, 54, 663.
Waaroo, II. 529.
Waas (Land van) II. 71.
Wabash (R) IV. 232.
Wadden (De) II. 7, 15.
Waddo, I. 34?.
Waddingsveen, II. 36.
Wageningen, II. 28.
Waigamme, *zie*. Waigioo.
Waigioo (E) III. 480.
Wainfleet, V. 142.
Wakoo, III. 490.
Wake's Klip, IV. 563.
——— eiland, IV. 563.
Walcheren, II. 73—77.
Walderswick, V. 134.
Waldoe, I. 418.
Wallingford, V. 124.
Wallis, *zie* Ballize.
——— eiland, IV, 621.
Walmer, V. 115.
——— Castle, *aldaar*.
Walney (E) IV. 218.
Walpole (E) IV. 75.
Waltus Kistet, I. 285.
Walvisch baai, III. 123.
——— Rif. III. 146.
Wampool (R) V. 220.
Wangerland, I. 533.
Wangeroog (E) *aldaar*.
Wapping, V. 128.
Warang (E) III. 91.
Warangerbaai, I. 257.
Warberg, I. 341.
Wardoe (E) I. 257.
Wardoehuus, *aldaar*.
Ware (R) V. 153, 154.
Warendorp, I. 536.
Wargoe, I. 407.
Warmond, I, 327.
Warnemunde, I. 327, 383.
Warnow, I, 327.
Warns, II. 20.
Warren, IV. 239.
Warschaw, I. 329.
Warthe (R) I. 330.
Wary, III. 113.
Warwick, IV. 239, 252.
Wasa, I. 409.
Wash (De), V. 139.

Washington, IV. 229, 250.
Washingtons eilanden, IV. 647 *en volg.*
Wassal, V. 150.
Wassaw Sound, IV. 259.
Wassenaar, II. 47.
Wateeo (E) IV. 624.
Water eiland, IV. 356.
Waterford (land en stad) V. 50, 91.
——— (Nieuw) V. 159.
Waterhaven, IV. 496.
Watersay. (E) V. 243.
Watchet, V. 187.
Waveham, V. 99.
Waveney (R) V. 138.
Waway (E) III. 474.
Wechabiten (De) III. 583.
Weesp, II. 27.
Weichsel (R) I. 329.
Weichselmunde, *aldaar.*
Weiland (R) V. 140.
Weile. I. 328.
—— (G) I. 313.
Weir (E) V. 252.
Welbrow Head, V. 179.
Welcome sea, IV. 149.
Wellbank, I. 521.
Wellesleis eilanden, IV. 102.
Wells, V. 139.
Werck, I. 531.
Wermeland, I. 321.
Wener (M) I. 320, 321.
Weser (R) I. 531.
Wessels eiland, IV. 101, 102.
West-Bothnia, I. 350.
Wester eems (R) I. 533.
Westerhaven, IV. 93.
Westerkanaal (Het groote) V. 272.
Westersche oceaan. I. 13.
Westerschelde (R) II. 11, *72—74.*
Westerwik, I. 346.
West-Friezeland, I. 198.
Westfiord, I. 254, 259.
Westhaven, V. 165.
Westindie, IV. 278.
Westindische zee, I. 17, IV. 278.
Westkappel, II. 77.
West Key (E), IV. 347.
Westmanhaven, V. 36.
Westmanna, I. 244.
——— eilanden, I. 245.
Westmoreland, V. 218, 282.
Westplaat, II. 10.
Westray (E) V. 252.
Westwolder Aa, II. 2.
Westzanen, II. 97.
Wetter (E) III. 493.

Wet

Wetter (M) I. 322.
Wexford (land en ftad) V. 51, 52.
Wey (R) V. 97, 274.
Weymouth, V. 97, 98.
Weywongy, *zie* Wawey.
Wezel, I. 569.
Whalfey (E) V. 256.
Whalton, V. 143.
Whey, *zie* Hue.
Whidah, III. 73, 110—112.
Whiddy (E) V. 44.
Whitby, V. 150, 151.
Whiteeté, IV. 584.
Whitehaven V. 220.
Whitehorn, V. 223.
Whitenefs, V. 119.
Whitefand (G) V. 79.
Whitfandbaai V. 85.
Whitftable Street, V. 121.
Wick V. 178.
Wicklow, V. 52.
——— Head, *aldaar*.
Wieringen (E) II. 6.
Wieringervlak, *aldaar*.
Wieringerwaard, *aldaar*.
Wigen, I 342.
Wight (E) V. 100—104.
Wigton (land en ftad) V. 223.
——— baai, *aldaar*.
Wijk bij Duurftede, II. 28.
Wijk op zee, II. 45.
Wilhelms vlakte, III. 190
Willem Schoutens eiland, I. 179
Willems eiland, III. 94.
——— Kaap, IV. 99.
——— rivier, I. 213.
Willemftad, II. 62.
William Henry's ftad, *zie* Sorel.
Willoughby, IV. 367.
——— 's eiland I. 231.
Wilmington, IV. 148, 257.
Wilfons voorgebergte, IV. 93.
Wilts en Berks Kanaal (Het) V. 278.
Winchelfea, V. 114.
Windau (R. en ftad) I. 231, 294, 295.
Windeburg, I. 317.
Windfor, V. 124.
Windward paffage, IV. 347, 348.
Windwards (De) IV. 281, 375—385.
Winehead, V. 84.
Winipeg (M) IV. 540.
Winkel, II. 43.
Winland I. 154.
Winnebah, III 108.
Winoxbergen, II. 82, 159.

Winterton, V. 138.
——— Ness, *aldaar*.
Wintringham, V. 275.
Wintz, I. 397.
Winyabaai, IV. 257, 258.
Wipper (R) I. 329.
Wirril, V. 215.
Wisbach, V. 274.
——— (V) V. 274.
Wisby, I. 356.
Wisscasset, IV. 234.
Witch (E) IV. 356.
Witham (R) V. 141, 142.
Wismar, I. 382.
Witte bank, I. 522.
——— eiland, III. 94. IV. 139.
——— Kaap, II. 509.
——— Klip, III. 126.
——— Rivier, *zie* Pelko.
——— Zee, I. 15, 227, 228
Wittow (S, E) I. 390.
Witwik, I. 346.
Wivenhoe, V. 131.
Woahoo (E) IV. 584.
——— (G) IV. 583.
Woermdoe, I. 358.
Woeste eilanden (De) IV. 563.
Worcester, V. 189.
Wolchow (R) I. 333.
Wolf (De) V. 79.
Wolfbaai, I. 222.
Wolga (R) I. 334.
Wolgast, I 384.
Wollin (E en Stad) I. 315. 394.
Wolna Ostrovadeer eilanden I. 228.
Wolven eiland, IV. 260.
Woodbridge, V. 133.
Woods Kreek, IV 227.
Woolwich, V. 125, 126.
Workington, V. 220.
Workum, II. 18, 19.
Wormerveer. II. 38.
Worms Head, V. 193.
Worthing, V. 109.
——— punt, V. 110
Wouw, II, 64.
Wreck Sound, IV. 330.
Wresen (E) I. 372.
Wuoxen (R) I 336.
Wyborg, I. 406.
Wyckel, II 20.
Wye (R) V. 190, 279.
Wymoa baai, IV. 585.
Wyrewater, V. 217.
Wytegra (R) I. 335.
Xavea, II. 354.
Ximo, *zie* Kiusiu.
Xuan Dai, III. 413.
Xucar (R) II. 349.
Xulla-bassy (E) III. 475.

Xul-

Xulla eiland. III, 475.
Ya Ma-Tao (R) III. 434,
Yacootat, *zie* Behrigsbaai
Yakutsk, IV. 9.
Yambo, III. 217.
Yamsk (R) IV. 11.
Yan Tcheau, III. 421.
Yana (R) I. 224.
Yannaon. III 36.
Yap (E) IV. 577.
Yaqui (R) IV. 341, 516.
Yare (E) V. 137, 138.
—— Klip, V. 84.
Yarm, V. 152.
Yarmouth, IV. 235, V. 103, 137, 138.
———— Sands V. 135.
Yattouka (R) III. 99.
Yawry baai III. 99.
Ybervilles Rivier, IV. 265 267.
Yca, IV. 501.
Yealme, (R) V. 89.
Yell (E) V. 256.
Yemen, III. 213.
Yenni-Shehir, II. 599.
Yerba Buena, IV. 501.
Yero, II. 576.
Yers (R) II. 145.
Yegerroten (De) III, 451.
Ylo Rude, IV. 501.
Yon (Le) II. 147.
York, IV. 160, 169, 253.
—— (R) IV. 235, 253.
Yorke (S. E) IV. 95.
Yorkshire, V. 142—152.
Yorktown IV. 235.
Youghall, V. 49.
Youngs eiland, IV. 382.
Yport, II. 163.
Ystwith (R) V. 201.
Ythan (R) V. 169, 170.
Yucatan (S. en E) IV. 397, *en volg.*
Yuma. IV. 331.
Yunan, III. 379.
Yung-Tse-Kiang (R) III. 432, 433.
Yunnan, III. 427.
S. Yusti (R) II. 238.
Yviça (E) II. 379, 380.
Zaau (R) II. 4, 38.
Zaandam, II. 38.
Zaandijk, *aldaar.*
Zacatulo (R) IV. 515.
Zadel (B) III. 569.
Zaffarina, II. 535.
Zagora, II. 503.
Zainò (R) II. 539, 540.
Zaire (R) III. 120.
Zambeze (R) III. 152.
Zandige eiland, III. 669.
—— eilanden, III. 198.
—— Kaap, IV. 90.

Zandkaap, IV. 252, 263.
Zandvliet, II. 64.
Zandvoort, II. 45.
Zanguebar, III. 156.
Zannoni (E) II. 429.
Zante (E. en stad) II. 476, 477.
Zanzibar (E) III. 156.
Zara, II. 466.
Zamuz, II. 244.
Zee der Moluksche eilanden, I. 20.
—— van Azof, II. 593, 594, 624—626.
—— Bothnia, I, 285.
—— Celebes, I. 20.
—— Corea, I. 23.
—— Java, I. 20.
—— Kamschatka, I. 21.
—— Labrador, I. 16, 17.
—— Lama, I. 22.
—— Linchidol, I. 18.
—— Marmora, II. 598, 602.
—— Nieuw Guinee, I. 19.
—— Nieuw Holland, I. 24.
—— Ochotsk, I. 22.
—— Oman, I. 18.
—— Sicilie, II. 315.
Zee van Tartarije, I. 22.
—— Toscane, II. 315.
—— Valentia, II, 315.
Zeeburg, II. 28.
Zeehonden eiland, V. 189.
Zeekoeijen eiland, III. 194.
Zeeland (E) I. 359 365.
Zeelandia, III. 429. IV. 436.
Zeelands hoofd, I, 360.
Zeelid Zama, II 549.
Zeila, III. 160.
Zerbi (E) II. 543.
Zes eilanden (De) III. 197
Zeven eilanden (De) I. 229. II. 153, IV. 578.
—— Gebroeders Keys, (De) IV, 391.
—— Hoofden, V 46.
—— Jagers (De) zie Flamans.
—— Zusters (E) I. 233.
—— (B) I. 267.
Zevenbergen, II. 62.
Zia (E) II. 587.
Zierikzee, II. 62, 93.
Zigeuners (De) III. 300.
Zijpe (De) II. 11.
Zille, II. 510.
Zilverputten, I. 522.
Zin (R) II. 146.
Zingst (E) I. 314, 389.

Zin-

Ziaquincoc, III, 88.
Zoar, *zie* Soor.
Zoetendaals Vallei. III. 143
Zombino (E) II. 542.
Zondag (R) III. 147.
Zondags eiland IV. 620.
Zoet - eiland, IV. 358.
Zouthavens (De) II. 341.
Zuidbeveland, II. 63.
Zuid-Carolina, IV. 257—259.
Zuider eiland, IV. 564.
——— IJszee, I. 26.
Zuiderzee, I. 14, II. 3, 4, 6, 20—42.
Zuid-Wallis, V. 191—202.
Zusterbergen, *zie* Ras Ratmb.
Zumaya, II. 244.
Zuri (E) II. 467.
Zutphen, II. 24.
Zwaluw (De) III. 101.
Zwanen rivier, IV. 98.
Zwarte grond, II. 557.
——— rivier, IV. 349, 402.
——— waal, II. 58.
——— water (Het) II. 22.
——— ——— *zie* Avonmore.
——— Zee, II. 592, *en volg.*
Zwartklip rivier, III. 125.
Zwartkop (R) III. 147.
Zwartkopsbaai, *aldaar.*
Zwartsluis, II. 22.
Zwavel eiland, IV. 564.
Zweedsche hoogten, I. 294.
Zwijndrecht, II. 57.
Zwijnen eiland, III. 320, 493, 555, IV. 330.
Zwijnen eilanden, III. 92.
Zwijnenpunt, III. 513, 514.
Zwin (Het) I. 113, II. 12.
Zwol, II. 22, 23.
Zyghur, III. 313.

In dit register duiden de Romeinsche cijfers de deelen aan, en de Arabische de bladzijden. Voorts beteekent in hetzelve (B) *berg* (E) *eiland* (S E) *schiereiland* (S) *straat*, of *straat van* (G) *golf*, of *golf van*, en *baai*, of *baai van* (K) *kaap*, of *kaap van* (R) *rivier* en (M) *meer*.

Vele

Vele golven en baaijen zijn in het register onder *Loch*, *Golf* en *Baai*, vermeld geworden; zoo als vele ſtraten onder *Straat*, vele kapen onder *Kaap*, en vele kanalen onder *Kanaal*. Men heeft derhalve elk in het werk vermeld kanaal, enz. of op *Kanaal*, enz. te zoeken, of op de onderſcheidende eigen namen der voorwerpen. Eigen namen, nopens welke menige averegtſche ſpelling het oorſpronkelijke Engelsch ontluiſtert, en er in deze uitgave hier en daar ook nog gebreken van dien aard worden gevonden. Deze nu zijn ten deele, (zoo als b. v. de verſchillende ſpelling van *Realexo*, IV *deel*, *bladz.* 506 en 507, en *Realejo*, *bladz.* 513) in het register verholpen; doch ook nog ſlechts ten deele; en alle Aardrijkskundig werk zal aan zulke gebreken min of meer onderhevig blijven. Dit wordt inzonderheid door de verſchillende uitſpraak der *ch*, *ſch*, *sh*, *g*, *e*, *ai*, *ou*, *oo*, enz. bij de onderſcheidene Europeeſche volken bijkans onvermijdelijk gemaakt.

Hier-

Hieromtrent zou men zich niet slechts bij de vervaardiging van een *Geographisch woordenboek*, maar ook anderzins, even zeer vaste regelen moeten voorschrijven, als nopens de namen van, bij voorb. de hoofdsteden van Pruisfen, Denemarken, enz. die eigenlijk *Königsberg*, *Kiobenhavn*, enz. heeten, maar hier te lande *Koningsbergen*, *Koppenhagen*, enz. en elders wederom anders, genoemd worden; en men zou, zoo bij het ontwerpen als bij het opvolgen van zulke regels, aan zich zelven steeds gelijk behooren te blijven; dat wij inmiddels erkennen in het onderhavige werk niet gedaan te hebben; daar wij bij deszelfs aanvang nog niet genoegzaam bevroedden, hoe noodzakelijk zulke regels bij allen dergelijken arbeid zijn, en daar onze oplettendheid zich toen, in plaats van op de gezegde kleine bijzonderheden, op den algeheelen, sints lang voor Nederland eene volstrekte behoefte geachten, hoofdinhoud des werks vestigde; om dat nutte hulpmiddel ter opbeuring van 's lands

Koop-

Koophandel en Scheepvaart, en juiste beoordeeling der plaatsgrijpende deliberatien van HH. Ed. Mog. de Heeren Staten Generaal, van daarin voorkomende gewigtige misslagen en gapingen te ontheffen.

Ten dezen opzigte hebben wij alles gedaan, wat ons door den spoed veroorloofd werd, welken wij met de Nederduitsche uitgave van de vier eerste deelen meenden te moeten maken. Hieromtrent beroepen wij ons op die velen, door wie het Engelsche werk zelf, na dat het hier te lande ter algemeene kennis was gebragt, omdat zij onzen arbeid lang van duur achtten, of anderzins, is aangekocht, en die hetzelve nu wel met ons Nederduitsch mogen gelieven te vergelijken. Nogtans zijn onze bijvoegsels, dit ontveinzen wij niet, offchoon zij het werk doorgaans eerst in 1819 geschreven kunnen doen schijnen, geenszins altijd even wel gegrond en juist; en het getal der Rectificatien had zekerlijk zeer kunnen worden vergroot; zoo deskundigen ons hunne aanmer-

kin-

kingen ter plaatsing hadden gelieven toe te zenden.

Wij zelven vermeerderen ze hier, met op te merken, dat ons vermoeden, in de aanteekening op *bladz.* 418 des IV *deels*, nopens de bemagtiging van Cumana door de Insurgenten, bij de uitkomst niet bewaarheid is geworden. Zoo schijnt ook het gene wij aldaar, in de *aanteekeningen* op *bladz* 215 en 679, nopens medewerking van Engeland met Spanje, meenden vooruit te zien, ganschelijk te zullen vervallen, nu het Spaansche moederland zich, met uitzondering van Cadix, jegens deszelfs Kolonien zoo onverschillig betoont, en eene, door ons in de *aanteekening*, op *bladz.* 364 des II *deels*, vermelde, denkwijze aan den dag legt. Insgelijks herroepen wij hier de gissing, in de *eerste noot* van *bladz.* 618 des III *deels*, dat des Schrijvers *Canoao* aldaar in *Cachao* zou moeten worden veranderd.

DRUK-

Men leze aldaar *Concao*; en voorts, in hetzelfde III *deel*, op de ongelukkige

bladz. 9, *reg.* 16: *laag*; voor *lang*.

—— 167 — 2 *van onderen*: *het midden van het eiland bewonen*; voor *het eiland bewonen*.

—— 473 — 6 *van onderen*: *inhoud*; voor *invloed*.

—— 479, *in de noot*, tweemalen *Motir*; voor *Mokir*.

In het II *deel* gelieve men 1816, op

pag. 474, *reg.* 6, *van onderen*, in 1810 te veranderen.

In het IV *deel* hadden wij op

pag. 56, *reg.* 4, voor *Vrienden eilanden* beter *Prins Willems eilanden* geschreven.

—— 377 — 4 moet *Port Royal* in *Fort Royal* veranderd worden.

—— 479 — 5 *van onderen*, hebben wij het *Queen Charlotte's Island* van den Schrijver behouden; doch het schijnt ons *Queen Catharina's Foreland* te moeten zijn.

FEB 20 1958